

Novák Zoltán

**Az MSZP születése: győzedelmes kudarc, és annak
végkifejlete
1989 - 2014**

**(Az MSZMP Budapesti Reformkörben játszott szerepem
és
a Kör történetének megírása, küzdelem munkám
publikálásáért)**

Budapest - 2014

Tartalomjegyzék

Előszó	6
Első rész	8
A Közép – európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívumában (OSA) lévő reformköri anyagok felsorolása	8
1./Az OSA – ban lévő anyagok magyar nyelven való története és megnevezése	8
2./Az MSZMP reformköri mozgalma és a Budapesti Reformkör szerepe a mozgalomban	11
3./Az OSA – ban lévő anyagok angol nyelven való története és megnevezése	22
4./The Reform Circles Movement within the Hungarian Socialist Workers' Party (HSWP). The Role of the Budapest Reform Circle in the Movement	25
Második rész	37
Az MSZMP reformköri mozgalmában játszott szerepem, valamint az MSZMP/MSZP 1989-es kongresszusa	37
I./A reformköri mozgalom megszületése és ennek okai	38
II./Az MSZMP Budapesti Reformkörének a megszületése, bekapcsolódásom a mozgalomba	44
1./Az MSZMP Budapesti Reformköre platformja; javaslat a reformszárny platformjára	46
2./Hogyan viszonyult az MSZMP főtítkára, Grósz Károly platformunkhoz?	59
III./A kecskeméti Reform – Műhely tanácskozás	61
IV./A Budapesti Reformkör tevékenysége a szegedi tanácskozásig	65
1./Állásfoglalásunk a KEB április 17.-i határozatával és a platformszabadsággal kapcsolatban	66
2./Grósz Károly meghívása a Budapesti Reformkör ülésére	68
3./A Duna Körrel való kapcsolatfelvételünk	72
4./A Magyar Függetlenségi Párt Elszámoltatási Bizottsága	72
5./Pozsgay Imrével és G. Frühman-nal való találkozásom	79
V./A reformköri mozgalom első országos tanácskozása (Szeged, 1989. május 20-21)	80
1./Előzmények	80
2./A szegedi tanácskozás. Program és az Ellenzéki Kerekasztal üdvözlő levele	84
3./Szekcióülések – az ötödik szekció ülésének részletes bemutatása	86
4./Az esti plenáris ülés	94
5./A vasárnap délelőtti nagygyűlés	99
6./A tanácskozás utáni tevékenységem	100

VI./A Grósz – féle vezetés reagálása a szegedi tanácskozásra	101
1./Az MSZMP KB Grósz - Fejti- vonalának viszonyulása a békés átmenetet előkészítő tárgyalásokhoz a szegedi reformkörü tanácskozás után; harcuk a Budapesti Reformkörrel	107
2./Vádaskodások a Budapesti Reformkörrel kapcsolatban	111
VII./A Budapesti Reformkör helye – szerepe a reformkörü mozgalomban	117
VIII./A Budapesti Reformkör s benne az én tevékenységem a két országos tanácskozás között	133
IX./Külpolitikai törekvéseink	144
1./A budapesti amerikai és szovjet nagykövetségek “élőlánccal”való összekötése	146
X./Küzdelem a demokratikus küldöttválasztásért	150
XI./A reformkörü mozgalom őszi, budapesti tanácskozásának előkészítése	174
XII./Néhány megjegyzés a reformkörü mozgalom budapesti tanácskozásáról	183
1./Megnyitók	183
2./Az Országos Koordinációs Tanács megválasztásáról	184
3./A tanácskozás a reformkörü mozgalom platformjáról	184
4./Az MSZMP vagyonszámolásával -, a munkahelyi pártszervezetekkel - és a munkásőrséggel kapcsolatos kérdések	190
XIII./A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban	194
XIV./Az MSZMP/MSZP 1989-es kongresszusa és következményei	201
1./Előkészületek a kongresszusra	201
2./A kongresszus győzedelmes kudarca	202
3./A kudarc alternatívája	204
4./A szociáldemokrata alternatíva	208
Harmadik rész	219
A reformkörü mozgalom történetének megírása és sziszifuszi küzdelmem a munka publikálásáért	219
A./Későbbi utószó	219
B./ A reformkörü mozgalom történetének megírása	222
I./Miért határoztam el a reformkörü mozgalom történetének a megírását?	222
II./Milyen nehézségek voltak a mozgalom történetének megírásánál és kik segítettek a munka elindításában?	224
III./Munkám megszületésének folyamata és azok a fő kérdések, melyekkel a műben foglalkoztam	231
1./A munka megszületése	231
2./A munka tartalma	231
3./Az előszó	232
4./Történelmi felvezetés	232

5./Az MSZMP Budapesti Reformkörének megalakulása és tevékenysége 1989. május 20.-ig, a szegedi tanácskozásig	234
6./Az MSZMP reformköreinek első országos tanácskozása (Szeged, 1989. május 20 – 21.)	238
7./Az államszocializmusból a képviseleti demokráciába való békés átmenet kérdései (I); a Budapesti Reformkör viszonya az ellenzéki mozgalmakhoz a kerekasztal – tárgyalások megindulásáig	241
8./A Budapesti Reformkör a mozgalom két országos tanácskozása között. Az MSZMP platformjai, és küzdelem a platformok alapján demokratikusan megválasztott kongresszusi küldöttekért. A párt Elnökségének létrejötte: új kompromisszum a párt vezetésében. A Budapesti Reformkör harca a Grósz – Jassó vonallal	242
9./Az MSZMP reformkörök és reformalapszervezetek II. országos, budapesti tanácskozása (1989. szeptember 2 – 3.)	243
10./Az államszocializmusból a képviseleti demokráciába való békés átmenet kérdései (II), és a reformköri mozgalom, benne a Budapesti Reformkör szerepe a békés átmenet feltételeinek biztosításában a Nemzeti Kerekasztal – tárgyalások idején; a baloldal szerepe a rendszerváltásban. (Összefoglaló.)	243
11./Az MSZMP/MSZP '89-es kongresszusa; a reformköri mozgalom és a Budapesti Reformkör megszűnése	245
C./Milyen erőfeszítéseket tettem a munka publikálása érdekében?	248
I./Levelek és e – mail-ek	248
1./2002. május 11.-i levél Glatz Ferenchez és az ő május 29.-i válasza	248
2./Berend T. Ivánhoz írott 2002. október 31.-i és 2003. január 3.-i leveleim, és a vele folytatott vélemény csere	250
3./Gombár Csaba hozzám intézett 2003. január 20.-i levele	253
4./Glatz Ferenchez 2003. január 15.-én írott második levelem, és dr. Somos Ivánnal vele való későbbi tevékenységünk	254
5./Lendvai Ildikónak 2003. június 3.-án írott levelem	257
6./Hiller Istvánhoz írott 2003. szeptember 24.-i első levelem	259
7./Hiller István 2003. október 1.-i válaszlevele	261
8./Vida Istvánnal való 2003. október 10.-i e – mail váltásom	261
9./Hiller Istvánhoz 2003. október 16.-án írott második levelem	262
10./Balogh Andrásnak, a Kéthly Anna Alapítvány Kuratóriuma elnökéhez 2003. október 2.-án írott dr. Somos Iván első levele	262
11./Vida Istvánnal való 2003. november 14.-ei e – mail váltásom	263
12./Kis Jánossal való 2004. január 22.-ei e – mail váltásom	264
D./Munkám 200 példányban való megjelenése	266
E./Munkám megjelenése utáni tevékenységem, annak megismertetéséért	267
I./ A levelek közlésének folytatása	267
1./dr. Somos Iván 2004. június 21.-i levele Hiller Istvánnak	267

2./dr. Somos Iván 2004. június 21.-i második levele Balogh Andrásához, és annak válasza	268
3./dr. Somos Iván 2004. június 21.-i levele Földes Györgynek és annak válasza	270
4./Vörös T. Károly 2004. október 24 – 25.-i, november 2.-i e – mail-jei Tanács István, Szabó Balázs és Novák Zoltán között	273
5./Kosáry Domokossal való 2004. november 17.-i levélváltásom	274
6./Fodor Gábor 2005. április 22.-i hozzám írt levele	275
7./Hiller Istvánhoz intézett 2005. szeptember 27.-i levelém	276
8./Andor Lászlóval, az Eszmélet főszerkesztőjével való 2005. december 13-14.-i e – mail váltásom	277
9./Pető Iván 2006. február 21.-i hozzám intézett levele	278
10./Gyurcsány Ferencnek 2007. április 15.-én írott postai levelém	278
11./Gyurcsány Ferencnek 2010. november 12.-i, személyesen a titkárságán átadott levelém	279
12./Sebián – Petrovszki László 2010. december 16.-i válasza	280
II./Munkám sajtóhoz és a médiához való eljuttatása	282
III./Munkám könyvtárakhoz és egyetemekhez való eljuttatása	282
F./Munkámat ismertető publikált és publikálatlan írásaim, és a belőlük fakadó következtetések	284
I./Publikált írásaim, beszédeim	284
1./Megjegyzések	284
2./Beszéd	284
3./Az OSA Levéltára által az internetre feltett magyar és angol nyelvű szöveg a reformkori mozgalomról (az Első részben közölt anyagok)	285
II./Eddig nem publikált, a témával kapcsolatos írásaim	285
1./Felvilágosításféle Gyurcsány Ferencnek és György Péternek	285
2./Kiegészítések Debreczeni József írásához	294
G./Munkámmal kapcsolatos vélemények, róla készült recenziók, reá való hivatkozások	301
I./Munkámmal kapcsolatos vélemény	301
1./Tanács István: Reflexiók	302
II./Munkámról készült recenziók	304
1./Hülvély István recenziója	304
2./Kiss Viktor recenziója	307
III./Munkámra való hivatkozások	307
1./Bihari Mihály: Magyar politika 1944 – 2004 c. könyv	308
2./Ripp Zoltán: Rendszerváltás Magyarországon 1987 – 1990 c. könyv	308
IV./Következtetések	310
V./Utóirat	311

Előszó

Az alábbi munka az MSZMP reformkori mozgalmában, a Budapesti Reformkörben játszott szerepemet taglalja, és e mozgalom történetének a megírását mutatja be.

A kötet három fő részből áll:

- az első rész a Közép – európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívuma Levéltárában lévő reformkori anyagok megnevezését és a mozgalom rövid történetét foglalja magában magyar és angol nyelven;
- a második rész foglalkozik a mozgalomban játszott szerepemmel;
- a harmadik rész a mozgalom történetének a megírásával, a kézirat publikálásának sziszifuszi küzdelmével és a kis példányszámú kiadvány közvéleménnyel való megismertetésével foglalkozik.

A második és a harmadik rész Életutam egy – egy fejezetének (a tizenkettedik és a tizenhatodik fejezetnek) ebben a kötetben való közlése, amelyet két dolog indokol: az egyik ok az, hogy Életutam-at a jelenlegi jogi viszonyok között nem tudom nyilvánosságra hozni, mert az egy ügynök – problémával is foglalkozik, és nincs kedvem ahhoz, hogy ezért a bíróságon megtámadjanak; a másik ok, ami véleményem szerint szükségessé teszi a reformkori mozgalom történetének napirenden tartását az MSZP jelenlegi helyzete, az, hogy világosan lássuk, az MSZP mai kudarca születési hiba volt, már létrejöttékor kódolva volt e párt bukása.

X

A kötet összeállítása szükségességének részletesebb indoklásánál el kell mondanom, hogy az az ügynök, akiről szó van, az az egyik tanszékvezetőm volt. Őt "Fényes" fedőnéven, hazafias alapon, 1968. január 18.-án Oravecz Ferenc rendőr őrnagy és Földeák Tamás rendőr hadnagy szervezte be.

A 6 – os kartonról még kiderül, hogy őt a III/III – 4 – b alosztály foglalkoztatta, a "foglalkozás vonala revizionista" volt és tartótisztje Földeák Tamás. Tevékenységét 1970. december 19.-ig folytatta.

Munkadossziájának száma: M – 31.709; benne 27 jelentés (legtöbb jelentés Fehér Ferencről, Márkus Györgyről, Heller Ágnesről, Tőkei Ferencről, Vajda Mihályról szól, és még másokról, pl. Konrád Györgyről).

Életutam-ban két jelentést közlök; az elsőt, amelyet 1968. március 7.-én Fehér Ferencről és Heller Ágnesről, illetve az 1969. október 22.-i jelentést, amelyet Fehér Ferencről írt. Ezekon kívül felsorolom Munkadossziájának tartalomjegyzékét, amelyből kiderül, hogy az általa írott 27 jelentés kikről szól.

Ezeket az információkat azért közlöm, – amellyel remélem törvényt nem sértek – , hogy hátha valamelyik megfigyelt közzé teszi az ügynök nevét, és akkor nyilvánosságra hozhatom önéletrásumomat.

X

A közlés másik oka, az MSZP születési hibája. Én az MSZP születését az ezredfordulón úgy mutattam be a reformkori mozgalomról szóló monográfiámban, hogy az 1989-es kongresszuson létrejött MSZP “győzedelmes kudarcként” jött a világra.

A győzelem az volt, hogy miután a reformkori mozgalom szétverte az MSZMP-t, mint állampártot, ez a Kongresszuson megerősítést nyert: Grósz Károlynak és 15%-os támogatóinak el kellett hagyniuk az új pártot, az MSZP-t.

De ez az MSZP az állampárti utódpárt jellegtől nem tudott megszabadulni, melynek következtében nem tudott igazán megújulni és napjainkig nem tudott modern szociáldemokrata párttá válni, melynek következtében alkalmatlan volt a történelmi helyzet lényegének a felismerésére és ennek megfelelő stratégia és taktika kidolgozására. E párt vezetőinek döntő többsége megélhetési politikus volt; az MSZP politikáját nem az ország érdekében, hanem a párt, azaz a vezetők személyes érdekei által meghatározottan, képviselték, az esetek jelentős részében korrupciós módon.

Történt ez annak ellenére, hogy a Kongresszuson a reformkori mozgalom elfoglalta az MSZMP-t, tehát az új párt létrehozásának többségi erejévé vált; a mozgalom reformszocialista többségének irányítói azonban nem éltek e többségből fakadó lehetőségekkel, alárendelődtek az MSZMP volt nomenklatúrája, Nyers Rezső, Horn Gyula, Pozsgay Imre és mások irányította, reformerebb képviselőinek. A reformkori mozgalom e képviselői feladták a mozgalom eredeti célkitűzéseit, hogy a tagság vegye kézbe a párt irányítását, és nem tudtak felnőni a kor adta lehetőségeinek a megértéséig, hagyták kiénekelni a sajtót a mozgalom szájából, s néhányan megelégedtek azzal, hogy az MSZP elnökségi tagjává válhattak.

A fent felsoroltak voltak a “győzedelmes kudarc” jellemzői, melyek együttesen vezettek az MSZP mai tragédiájához. Ennek részleteit kívánja e kötet bemutatni.

Első rész

A Közép – európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívumában (OSA) lévő reformkori anyagok felsorolása

1./Az OSA-ban lévő anyagok magyar nyelven való története és megnevezése

Időkor 1988-2003

Terjedelem

17 Archival boxes, 2 iratfolyóméter

1 Oversized box (40cm), 0.40 iratfolyóméter

Administrative/Biographical history

- [HU OSA 400P](#) Zoltán Novák

A megőrzés története

A dokumentumok a Novák Zoltán által e témakörben írott monográfia alapjául szolgáltak. Az itt közreadott iratokat a Budapesti Reformkör volt tagjai, mindenekelőtt Benkő Judit, Kerekes György, Szántó György, Vajda János, Szenes Imre, Sík Júlia, dr. Somos Iván, Mózes Ferenc, Rekvényi László, Wilk János, Pál Eda, Novák Zoltán őrizték meg. A náluk lévő anyagokat átadták Novák Zoltánnak, aki - folytatva és kiegészítve a források gyűjtését - e dokumentumok alapján írta meg művét.

Az MSZMP Budapesti Reformköre szervezőbizottságának volt tagjai Novák Zoltánt bízták meg, hogy a fentiek módján hozzákerült anyagokat a Nyílt Társadalom Archívumnak adja át, és az átadással kapcsolatos lépéseket az MSZMP Budapesti Reformköre szervezőbizottsága nevében, annak felhatalmazása alapján tegye meg.

Tárgy és tartalom

A Budapesti Reformkört fiatal értelmiségiek - KISZ- és pártfunkcionáriusok - hozták létre 1989 elején, eredetileg reformkommunista orientációval. A tavasz folyamán platformjának elfogadásával a Kör radikalizálódott és az MSZMP vezetésének Grósz-féle reformkommunista centrumával szembehelyezkedő ellenzéki frakcióvá vált. A Kör egyik fő célja az MSZMP-n belüli reformszárny létrehozása volt, melynek segítségével a párton belül többséggé kívántak válni. Elutasították az 5-6 éves átmenetre vonatkozó, a hatalmat mindenáron megtartani akaró törekvéseket, és szabad választásokat, többpártrendszerű parlamentáris demokráciát akartak. A békés átmenet érdekében szorgalmazták az ellenzékkel való gyors, korrekt tárgyalásokat, ezeken egy ideiglenes, átmeneti alkotmány elfogadását, melyet majd az Alkotmányozó Nemzetgyűlés által létrehozott végleges Alkotmány válthat fel. 1989 nyarán a

platform már nem kötelezte el magát a demokratikus szocializmus mellett; az ország súlyos helyzetéből való kiutat a magántulajdonon alapuló szociális piacgazdaságban és a parlamentáris demokráciában látták. Október elején az MSZMP/MSZP kongresszus utáni új helyzetben a korábbi reformkörüi célkitűzések is az új politikai folyamat részeivé váltak, így a reformkörök jelentőségüket veszítették és megszűntek.

A Budapesti Reformkör az országos reformkörüi mozgalom egyik meghatározó közössége volt. Az iratanyag a Budapesti Reformkör tevékenységének legfontosabb irányait dokumentálja. Ezek: az MSZMP Grósz-féle vezetésével szembeni konfrontáció; az MSZMP-ben létrejött különböző platformokkal folytatott vita; az MSZMP négytagú elnökségével, a kormánnyal való ütközés és együttműködés; a Budapesti Reformkörön belüli illetve a reformkörüi mozgalom irányzataival folytatott vita, továbbá kapcsolatuk az ellenzéki pártokkal és szervezetekkel.

Értékelési, selejtezési és megtartási információk

Nem történt megsemmisítés, további iratok várhatók.

Gyarapodások Not expected

Az iratanyag rendszere

- [HU OSA 400-1](#) The Reform Circle Movement within the Party, 1988-2003 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-1-1](#) The Hungarian Reform Movement, 1989-2003 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-1-2](#) Reform Circles in the Countryside, 1989 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-1-3](#) Records of the Hungarian Socialist Worker's Party, 1988-2000 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
- [HU OSA 400-2](#) The Budapest Reform Circles, 1989-1999 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-2-1](#) The Budapest Reform Circles in General, 1989-1999 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-2-2](#) Documents of the Organizational Committee of the Budapest Reform Circles, 1989-2000 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
- [HU OSA 400-3](#) Background Documents to the Budapest Circles, 1989-2006 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-3-1](#) Media Coverage, 1989-2004 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-3-2](#) Personal Papers, Manuscripts by Zoltán Novák., 1999-2006 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)

Kutathatósági feltételek Szabadon kutatható

Reprodukálást szabályozó feltételek

A sokszorosítással kapcsolatos általános szabályok érvényesek

Az iratanyag nyelve Hungarian (magyar)

Fizikai jellemzők Jó fizikai állapot

Publikálásra vonatkozó megjegyzések

Novák Zoltán

Az MSZMP Budapesti Reformköre

Politika, államigazgatás/Magyar belpolitika

(rendszer váltás, MSZMP, Magyar Szocialista Párt), Budapest, 2002

<http://mek.oszk.hu/01900/01961/>

Jegyzetek

Kulcsszavak: *MSZMP, MSZP, Reformköri mozgalom, Reformkörök Alapítvány, Budapesti Reformkör, Novák Zoltán, Benkő Judit, Kerekes György, Szántó György, Vajda János, Szenes Imre, Sík Júlia, dr. Somos Iván, Mózes Ferenc, Rekvényi László, Wilk János, Pál Eda, Novák Zoltán*

Az iratok nagy része másolat, csekély hányada eredeti.

A leírást végző levéltáros megjegyzése

Az OSA által átvett anyagból a feldolgozás során "A Budapesti Reformkör iratai" elnevezésű fondba eredetileg 273 sajtócím valamint 319 dokumentumcím került. Ez már a feldolgozás során lényegesen bővült és várható további anyagok beérkezése is.

A leírás időpontja (i)

Előzetesen rendszerezte és leírta: Révész Béla, 2006. február; újrafeldolgozta és a leírásokat kiegészítette: Deák Éva, 2008. December

online változat frissítve 29 May 2013

2./Az MSZMP reformkörü mozgalma és a Budapesti Reformkör szerepe e mozgalomban

Az államszocializmus válsága a nyolcvanas évek közepére Magyarországon is kiéleződött. E válsággal kívánt szembenézni az 1988 májusában tartott országos pártértekezlet, mely Kádár Jánost és az őt támogató vezetőket félreállította és Grósz Károlyt emelte a főtitkári székbe. Grósz a Központi Bizottságban lévő reformkommunista centrumra támaszkodva hozzákezdett az általa kézben tartható reformok megvalósításához, melyeknek politikai, gazdasági és személyi feltételei voltak.

Ezek a reformok azonban lassan és vontatottan haladtak előre, ami különösen az értelmiségi párttagság egy részét elégedetlenséggel töltötte el, s a pártnak ez a rétege elhatározta, hogy a pártvezetés reformtörekvéseinek támogatására reformköröket hoz létre.

Az első reformkör, a Csongrád Megyei Reformkör Szegeden jött létre; 1988. november 29-én a Lovászi József és társai kezdeményezte felhívásban határozták el, hogy a Kör alakuló összejövetelét december 2-án tartják.

Grósz Károly a Kör megalakulását – a decemberben Szegeden tartott megyei pártértekezleten – frakciózásnak minősítette, ami késleltette a Kör tevékenységének a megkezdését; a Kör következő ülése 1989. február 7-én volt.

Mivel a reformok vontatottsága miatti értelmiségi elégedetlenség az egész országra kiterjedt, ezért a szegedi példa hatására szerte az országban egymás után alakultak a reformkörök: a Budapesti Reformkör február 15-én, a Somogy Megyei Reformkör február 17-én, a szentesi február 22-én, a kiskunfélegyházi február 27-én, a nagykanizsai március 1-én, a kecskeméti március 3-án alakult meg.

1989 tavaszán az országban mintegy százötven reformkör és reformalapszervezet jött létre; a körök és alapszervezetek létrehozása a továbbiakban is folytatódott és a tagok számát 1989 őszén húszezer főre becsülték.

Az alakuló reformkörök – a szombathelyi kivételével – politikai irányultsága reformkommunista irányultság volt; a körök célja az új pártvezetés reformtörekvéseinek a támogatása volt oly módon, hogy az Országos Pártértekezlet határozatainak a megvalósításába bevonják a széles párttagságot, ezzel felszámolva az államszocializmus válságát.

A reformkörü mozgalomban a Budapesti Reformkör másodikként jött létre és megalakítása Vajda Jánoshoz és 15-20 társához kötődik, akik többségükben a KISZ-ben és a pártapparátusokban tevékenykedtek. A Kör szervezése 1989 január második felében

kezdődött, majd miután február közepére a Budapesti Pártbizottságtól a Villányi úti Oktatási Igazgatóságon termet kaptak, összejöveteleiket minden szerdán tartották.

E Kör kezdeti politikai irányultsága is reformkommunista volt, arra törekedtek, hogy elősegítsék a párttagság bevonását a reformok végrehajtásába, ezért is nevezték magukat 1. sz. Budapesti Reformkörnek, kifejezve azon javaslatukat, hogy alakuljanak Budapesten további reformkörök. Sajtóban megjelent nyilatkozatukban elmondták, hogy eszmeiségük közel áll a Baloldali Alternatíva Egyesüléshez, de míg a BAL egy elméleti műhely, ők a pártban tömegmozgalommá váló, reformokat szorgalmazó, időleges csoportosulásként kívánnak tevékenykedni.

Üléseiken megvitatták, hogy mire jó a reformkör, a készülő alkotmány koncepcióját, a párton belüli demokratikus centralizmus szerintük helyes értelmezését, egy demokratikus pártdelegálási rendszer koncepcióját. A kör e kezdeti tevékenysége 1989. március 29-ig tartott, az üléseken kb. 40-50 fő vett részt.

A Kör tevékenységében az érdemi változást március 29-e jelentette, mert ezen az ülésen terjesztette elő Szabó Zoltán a maga platformjavaslatát, melyet a résztvevők megvitattak és egy háromtagú bizottságot (Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó György) kértek fel, hogy azok a vita alapján véglegesítsék a kör platformját és azt az április 5-i ülésre elfogadás céljából terjesszék elő.

Ez 1989. április 5-én meg is történt; a jelenlévők többsége elfogadta a javasolt platformot, megválasztotta Kerekes György, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó György, Vajda János személyében a kör szervezőbizottságát. Ezzel új szakasz kezdődött a kör történetében; e platform alapján jött létre az MSZMP Budapesti Reformköre, melynek tagsága szakított a reformkommunista irányzattal, a párton belüli frakcióként határozta meg magát, elhatározta a párton belüli reformszárny megalakítását, általa a párt elfoglalását s mindezek érdekében célul tűzte ki az autonóm politizálást.

A reformköri mozgalom tevékenységének aktivizálódásában jelentős szerepe volt a kecskeméti "Reformműhely"-tanácskozásnak. A kecskeméti tanácskozást az MSZMP vezetése jóváhagyásával Pozsgay Imre szervezte; a tanácskozásra meghívták a reformkörök képviselőit is. A tanácskozást nagy várakozás előzte meg, mert sokan abban reménykedtek – nem függetlenül Pozsgay Imre bizonyos négyszemközti kijelentéseitől –, hogy itt jelentik be a pártszakadást, s hogy a reformerők el fogják hagyni a pártot.

Ebbe a Grósz és támogatói által várakozással fogadott, politikailag túlfűtött helyzetbe került bele a Budapesti Reformkör platformja. A tanácskozás kapcsán a Kecskeméti Reformkör ugyanis egy kötetet adott ki a reformköri mozgalom addig megjelent anyagaiból, s ebben megjelentette a Budapesti Reformkör platformját is.

Grósz Károly az MSZMP KB 1989. április 12-i ülésén a nevezett platformot úgy mutatta be, hogy az a kecskeméti tanácskozáson a pártszakadást akaró erők programnyilatkozata s ennek megfelelően bírálta és utasította el azt a pártvezetés nevében.

A tanácskozáson a reformkörök nevében többen is felszólaltak, a Budapesti Reformkör platformját – az első rész kivételével, amely a reformszárny megalakítására hívott fel – Szabó Zoltán ismertette; a reformköri mozgalom szempontjából Gombár Csaba felszólalása volt a legjelentősebb, aki kifejtette, hogy a válságból kivezető út a pártszakadáson keresztül vezet, a reformköri mozgalomnak kell az új párt alapjává válni és felvázolta a mozgalom előtt álló legfontosabb feladatokat.

A kecskeméti tanácskozáson résztvevő reformköri küldöttek egy nyilatkozatot fogadtak el, melyben megvonták bizalmukat mind Grósz Károlytól, mind a Központi Bizottság konzervatív tagjaitól, akiknek többsége "egy korábbi korszak politikusa, önmaga és a politika megújítására képtelen".

Ezzel a Nyilatkozattal, mellyel a reformköri mozgalom országos jelentőségű politikai erőként tételezte magát, véget ért a reformköri mozgalom reformkommunista szakasza, és egy új kezdődött, melyet reformszocialista korszaknak nevezhetünk.

Bár a reformköri küldöttek Kecskeméten kötetlen beszélgetésen találkoztak Pozsgay Imrével is, de Pozsgay nem akart a mozgalom élére állni; ezt egy ekkor adott nyilatkozatában határozottan kifejezésre is juttatta.

A tanácskozáson a Budapesti Reformkör küldötteinek javaslatára jelentették be, hogy májusban Szegeden fogják megrendezni a reformköri mozgalom első országos tanácskozását.

A Budapesti Reformkör ezen gesztusa ellenére Géczi József felszólalásában aggodalmát fejezte ki, hogy Budapest nehogy "bedarálja" a vidéki reformköröket, továbbá már itt előállt azon véleményével, hogy a reformköri mozgalom a vidék mozgalma, hisz mint állította, a Budapesti Reformkört, amikor létrejött, már "kifli alakban körbevették a vidéki reformkörök".

Az MSZMP KB 1989. május 8-i ülésén reagált a kecskeméti nyilatkozatra; hoztak egy határozatot, mely nem került nyilvánosságra: e határozat megvalósulása gittegyletté változtatta volna a reformköri mozgalmat, de a pártvezetésnek az események felgyorsulása miatt már nem volt ereje határozatának érvényt szerezni.

A Budapesti Reformkör platformja elfogadása után hozzáfekedett az autonóm politikai tevékenységhez; így a Kör ülésein megvitatták a platformszabadságról, a párttörvényről

szóló kérdéseket, bírálva a pártvezetés által előterjesztett javaslatokat. Felvették a kapcsolatot a Duna Körrel és egy vitaülésen napirendre tűzték a Körrel való együttműködés kérdéseit; ezen az ülésen több mint kétszázan vettek részt. A május 1-i nagygyűléseken mind a pártvezetés által a Petőfi - csarnokban tartott, mind az Ellenzéki Kerekasztal által a Népligetben szervezett vitákon a Budapesti Reformkör képviselői aktívan vettek részt.

E vitákon mindinkább kiéleződött az ellentét a Budapesti Reformkör és a Grósz-féle pártvezetés között, ezért ezen ellentétek megvitatására a Kör meghívta Grósz Károlyt a Kör egyik ülésére. A Grósszal való levél és táviratváltás után Grósz Károly végül is – indoklás nélkül – elutasította a meghívást. Ezek után került sor a Kör képviselői és Jassó Mihály, a Budapesti Pártbizottság első titkára közötti találkozóra, melyen Jassó tudomásul vette, hogy a Budapesti Reformkör a Budapesten lévő reformkörök képviseletét is ellátja és megállapodtak, hogy a reformkörök a pártvezetéstől milyen anyagi-technikai támogatást kapnak tevékenységük folytatásához.

1989. május 9-én az ELTE Jogi Karán találkozóra került sor a budapesti reformkörök és a reformértelmiségi elit képviselői között. A találkozón megvitaták a szegedi reformkörü tanácskozáson képviselendő taktikát. A reformértelmiségi elit képviselői elismerően szóltak a Budapesti Reformkör addigi tevékenységéről és egyetértettek a Kör távolabbi céljaival. Sajnos e tanácskozásnak a folytatása elmaradt, melyért elsősorban a reformkörü mozgalmat terheli a felelősség.

Az MSZMP reformköreinek I. országos szegedi tanácskozása (Szeged, 1989. május 20-21.) nagy jelentőséggel bír a reformkörü mozgalomban; a megjelentek ekkor próbálták megfogalmazni a mozgalom közös céljait, a pártvezetéssel kapcsolatos elvárásait, mérték fel a mozgalom helyzetét, az ország súlyos válságából való kivezető út lehetőségeit. A vitákban kiderült, hogy a mozgalom nem egységes, hogy számos alapvető kérdésben való egyetértés – az állampárt és a pártállam elutasítása, egy új baloldali párt létrehozásának a szükségessége, a politikai pluralizmus és a jogállamiság elfogadása – mellett nagyon sok lényeges kérdésben nincs közös álláspontjuk.

A tanácskozást a szervezők és a mozgalom képviselői alaposan előkészítették; utolsó lépésként a Budapesti Reformkör szervezőbizottságának négy tagja már a tanácskozás előtti napon Szegedre utazott, hogy a szegedi szervezőbizottsággal együtt véglegesítsék a programot, megállapodjanak az elérendő célokban, a tanácskozás elé terjesztendő anyagokban. A Budapesti Reformkör küldöttei azzal a céllal utaztak Szegedre, hogy a tanácskozás deklarálja az MSZMP-n belüli reformszárny megalakítását, fogadják el e szárny platformját, hozzák létre a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsát és a pártvezetés által tervezett őszi országos pártértekezlet összehívása helyett rendkívüli pártkongresszus döntsön a válságból kivezető út kérdéseiről. A szegedi szervezőbizottság tagjai ezen az előzetes megbeszélésen közölték, hogy e célok közül csak az előrehozott pártkongresszus

ügyét tudják támogatni, mert Vastagh Pál, PB tag, a megyei pártbizottság vezetője előírta, hogy állásfoglalásaikban meddig mehetnek el. Ez a helyzet előrevetítette a tanácskozás részbeni sikertelenségét, bár az események végül is nem úgy alakultak, ahogy azt a pártvezetés előzetesen elképzelte.

A tanácskozás tíz szekcióban és esti plenáris ülésen végezte munkáját; a következő napon a küldöttek nagygyűlésen találkoztak Szeged város lakóival. A szekciókban lévő viták felölelték a pártélet, a politika, a gazdaság, a társadalom legkülönbözőbb területeit; az eredeti terv szerint a szekciók állásfoglalásai váltak volna a reformkörü mozgalom platformjává. A szekciók állásfoglalásai megszülettek, de az esti plenáris ülés úgy döntött, hogy az elkészült anyagokat tovább kell vitatni, így a tanácskozás nem véglegesítette a mozgalom platformját. Az az esti plenáris ülés – amikor a Budapesti Reformkör képviselője felolvasta a Kör által előterjesztett Nyilatkozatot, amely a fentebb ismertetett célokat tartalmazta – hangzavarba fulladt, többek Budapest-ellenes kijelentésekre ragadtatták magukat; a Nyilatkozatot a tanácskozás nem fogadta el. Később a történeteket többen provokátorok tevékenységének tulajdonították.

Egy szekció állásfoglalásával történt csak kivétel, amelyet a plenáris ülés elfogadott. Ez az ötödik szekció, az Átmenet a demokratikus jogállamba szekció állásfoglalása volt, amely elmarasztalta a pártvezetést az ellenzéki pártokkal való tárgyalások halogatása miatt; sürgette a sarkalatos törvények elfogadását, melyek lehetővé teszik az átmenetet a többpártrendszerű demokratikus jogállamba. E szekció állásfoglalása volt egyúttal a válasz az Ellenzéki Kerekasztal pártjainak a tanácskozást üdvözlő levelére is. Kétségtelen, hogy a tanácskozás egyik legfontosabb eredménye a szekció állásfoglalásának elfogadása volt. (E szekció mindkét elnöke a Budapesti Reformkör képviselője volt.)

A tanácskozás másik két fontos eredménye az a Felhívás, amely őszi előrehozott pártkongresszust követelt és az a Nyilatkozat, amely Nagy Imre teljes rehabilitálásáért állt ki. Munkájával a szegedi tanácskozás vitathatatlanul megmutatta, hogy a reformkörü mozgalom országos politikai jelentőségűvé vált, amellyel komolyan kell számolni.

A másnapi nagygyűlésen a reformkörü mozgalom részéről Lovászi József, Keserű Imre és Novák Zoltán kapott szót; az utóbbi felolvasta a tanácskozásnak az Ellenzéki Kerekasztal pártjaihoz szóló válaszlevelét. Őket Nyers Rezső és Pozsgay Imre felszólalásai követték.

Grósz Károly nagyon elégedetlen volt a szegedi tanácskozás menetével; különösen az ötödik szekció állásfoglalása háborította fel; a Politikai Bizottság május 26-i ülésén rátámadt a Budapesti Reformkör szervezőbizottságára, nem sokkal később magát a Budapesti Reformkört a pártban lévő jobboldali elhajlásnak bélyegezte.

A tanácskozás megmutatta, hogy a reformkörü mozgalom nem egységes, hogy a Budapesti Reformkör vezetése egy olyan kisebbséget képvisel a mozgalomban, amely túljutott a reformszocialista irányultságon és radikálisabban képzei el mind a párt, mind a társadalom válságának megoldását, nem gondolja úgy, hogy az államszocializmus modellváltással (azaz a szovjet típusú szocializmus kapitalizmus nélküli demokratikus szocializmussá) átalakítható, a rendszerváltás (azaz a magántulajdon dominanciáján alapuló piacgazdaság és a többpártrendszerű parlamentáris demokrácián alapuló jogállam) szükségességének irányába tájékozódik, ezért politikai törekvései mind határozottabban szociáldemokrata jelleget nyernek.

A tanácskozáson megmutatkozott, hogy egyesek a Budapesti Reformkörrel szembeni ellenérzésüket "elméletileg" is megpróbálják megalapozni; azt állítják, hogy a reformkörü mozgalom a vidék mozgalma és vigyázni kell, hogy ez a jelleg továbbra is megmaradjon, ezért kritikával kell illetni a Budapesti Reformkör törekvéseit, bizalmatlanságot kell vele szemben táplálni, már csak azért is mert e Kör tagjai között sokan zsidó származásúak.

Miután a pártvezetés kénytelen volt tudomásul venni, hogy a reformkörü mozgalom kikényszerítette az őszi rendkívüli pártkongresszust, a Budapesti Reformkör május végi ülésén elfogadta a platformok alapján történő kongresszusi küldöttválasztási rendszerre vonatkozó javaslatát is. Bár a pártvezetés a javaslatot nem fogadta el, de nem is ellenezte, így az elképzelés különösen fontossá tette a mozgalom platformjának a megalkotását.

A Budapesti Reformkör a nyáron két probléma megoldására koncentrált: az egyik a kongresszusi küldöttválasztás, a másik a mozgalom őszi, budapesti tanácskozásának a megszervezése.

A kongresszusi küldöttválasztással kapcsolatban a Kör bizottságot hozott létre, amely több fővárosi pártszervezetben megvizsgálta a küldöttválasztás menetét; ennek során kiderült, hogy a küldöttválasztás a legtöbb helyen antidemokratikusan történik, nem teszi lehetővé a platformok szerinti választást. A Kör a bizottság vizsgálatainak a tapasztalatait a sajtó útján nyilvánosságra hozta, valamint nyílt levélben fordult a párt elnökségéhez, kérve az antidemokratikus küldöttválasztások megsemmisítését. Az elnökség válasza sem méltatta a Kör tiltakozását.

A Kör még júniusban létrehozta az őszi tanácskozás előkészítő bizottságát, megválasztotta annak budapesti tagjait; a vidéki körök csak augusztus közepén delegálták e bizottságba képviselőiket, így a tanácskozás előkészületei hosszú időn keresztül legitimációs válságot mutattak. A szervezőmunka során továbbra is a platform-javaslat előkészítése volt a fő feladat; ennek alapvető kérdése az volt, hogy az államszocializmus válsága modellváltással, vagy rendszerváltással szüntethető-e meg. A reformkörü mozgalom reformszocialista többségi irányzata, egyetértve a Grósz-Nyers irányította pártvezetéssel, a modellváltás

koncepcióját fogadta el, a mozgalom kisebbsége, a Budapesti Reformkörrel az élen, nyitott volt a rendszerváltás irányába is.

Nemcsak a reformköri mozgalom készült a kongresszusra; a párton belül különböző platformok alakultak, melyek közül a legfontosabbak a következők voltak: az MSZMP Marxista Egységplatformja; az MSZMP Népi Demokratikus Platformja; az Összefogás az MSZMP megújításért mozgalom, továbbá a pártvezetés Pozsgay-féle munkabizottsága által előterjesztett programnyilatkozat tervezete. E platformok mindegyike, beleértve a reformköri mozgalom reformszocialista többségi irányzatát is, a modellváltás alapján álló, antikapitalista demokratikus szocializmust tűzte ki politikai célként Magyarországon.

Emiatt tovább nőtt az ellentét a Budapesti Reformkör és a Grósz-Jassó vonal között; a Kör e politikai harcban létrehozta a Budapesti Reformkörök és Reformalapszervezetek Koordinációs Tanácsát, hogy szélesítse tömegbázisát.

Az MSZMP reformkörök és reformalapszervezetek II. országos budapesti tanácskozása (1989. szeptember 2-3.) szintén jelentős eseménye volt a reformköri mozgalomnak.

A Budapesti Reformkörök és Reformalapszervezetek Koordinációs Tanácsa még júniusban létrehozta az őszi tanácskozás Előkészítő Bizottságát (EB), megválasztotta annak budapesti tagjait és elkezdte tevékenységét. Mivel azonban a vidéki reformkörök csak augusztus közepén delegálták a Bizottságba a maguk képviselőit, ezért a tanácskozás előkészítése vontatottan, nagy idővesztéssel, a mozgalomban lévő ellentétek kifejeződéseként legitimációs válság közepette folyt.

Az idők folyamán a tanácskozás célja is módosult; míg a csonka Előkészítő Bizottság a tanácskozás fő céljának a reformköri mozgalom platformjának a megalkotását s ezzel az őszi kongresszus befolyásolását tekintette a fő célnak, addig az augusztus végi teljes Előkészítő Bizottság ülése vita-alapnak elfogadta a Pozsgay-munkabizottság programnyilatkozat-tervezetét, mellyel lemondott a reformköri mozgalom autonómiájáról, alárendelve a mozgalmat a Grósz-Nyers irányította pártvezetés törekvéseinek.

Ezen az ülésen döntöttek a tanácskozás napirendjéről, a szekciók számáról, a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsának a megválasztásáról, a tanácskozással kapcsolatos személyi kérdésekről.

A tanácskozás szekcióinak vitáiból és az általuk elfogadott állásfoglalásokból újólág kiderült, hogy a mozgalom megosztott, a többség az alapkérdésben támogatja a pártvezetés Grósz-Nyers képviselte vonalát, a modellváltás során létrejövő demokratikus szocializmus koncepcióját; a mozgalom kisebbsége nyitott volt a rendszerváltás elfogadására.

A mozgalom platformjával kapcsolatos helyzet tovább bonyolódott azzal, hogy egy albizottság a tanácskozásra elkészítette platformjavaslatát, melyet azonban a tanácskozás nem vitatott meg és nem fogadott el; ennek ellenére a tanácskozáson megválasztott Országos Koordinációs Tanács antidemokratikusan hol a Pozsgay-féle munkabizottság kiegészített anyagát, hol ezt a platformjavaslatot nyilvánította a mozgalom platformjának.

A tanácskozáson Pozsgay Imre hozzászólásában – logikai bűvészmutatványként – egyszerre fogadta el mind a modellváltás, mind a rendszerváltás koncepcióját, továbbá egy pálfordulással előadta, hogy vállalja a reformköri mozgalmat, hisz – mint hamisan állította – tevékenységével eddig is részese volt e mozgalomnak.

A tanácskozás bizonyos kérdésekben (az MSZMP vagyonáról szó vitában, a munkahelyi pártszervezetek ügyében, a munkásőrség átmentési kísérletében) bírálta a pártvezetést és támogatta az ellenzéki pártok álláspontját. Az ezekkel kapcsolatos viták bemutatására a későbbiekben kerül sor.

Kiemelten kell szólni a Budapesti Reformkör szerepéről a békés átmenet feltételeinek a biztosításában az Ellenzéki Kerekasztal és a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásainak idején.

Az MSZMP 1988-as májusi pártértekezlete az államszocializmus válságának megszüntetése érdekében elhatározta, hogy felgyorsítja a párt által kézben tartható reformokat; e folyamatban politikai célként a kellően meg nem határozott "szocialista pluralizmus" szerepelt. Az 1988-ban létrejött ellenzéki pártok és mozgalmak nyomására azonban e ködös pluralizmust félretették, helyette az MSZMP KB 1989 februári ülésén elfogadták a többpártrendszert és elhatározták a megvalósításhoz szükséges törvények megalkotását. Azonban a jogalkotási folyamatban a pártvezetés az ellenzéket nem akarta egyenjogú partnerként elfogadni, csak véleményalkotási szerepet szánt neki, s mivel az ellenzék ezt nem fogadta el, ezért a párt időhúzásra, az ellenzék megosztására törekedett. Az ellenzéki pártok ebben a helyzetben, védekezésként hozták létre az Ellenzéki Kerekasztalt.

A reformköri mozgalom kezdettől fogva szükségesnek tartotta a tárgyalások minél előbbi megkezdését, az ellenzéki pártok tényleges, egyenjogú partnerként való elfogadását, s amikor a pártvezetés részéről ezzel ellentétes magatartást tapasztalt, akkor e törekvések ellen határozottan fellépett. A Budapesti Reformkör élen járt a pártvezetés ingadozásainak a bírálatában, az ellenzékkel való tényleges, egyenjogú tárgyalások kikényszerítésében.

Ezért nem volt véletlen, hogy az Ellenzéki Kerekasztal pártjai levélben köszöntötték a reformköri mozgalmat a szegedi tanácskozás alkalmából. A tanácskozás 5. szekciója foglalkozott a békés átmenet kérdéseivel, foglalmazta meg a mozgalom ezzel kapcsolatos álláspontját, és egyértelművé tette, hogy az MSZMP vezetését hibáztatja a tárgyalások nem kellően sikeres előrehaladásáért. Ezt az álláspontot a szegedi tanácskozás levélben hozta az Ellenzéki Kerekasztal tudomására.

Mindez felháborította az MSZMP vezetését és a Politikai Bizottság május 26-i ülésén élesen elmarasztalta a Budapesti Reformkört, annak öttagú szervezőbizottságát, mivel e csoportot tartotta a szegedi állásfoglalás értelmi szerzőjének.

A szegedi tanácskozás kapcsán létrejött levélváltás mutatta, hogy az Ellenzéki Kerekasztal partnerként fogadja el a reformköri mozgalmat; ez az időszak volt az Ellenzéki Kerekasztal és a reformköri mozgalom együttműködésének a csúcspontja, amikor is kiderült, hogy az MSZMP vezetését közösen a tárgyalások megkezdésére tudják kényszeríteni.

A Budapesti Reformkör platformjában az államszocializmust történelmi zsákutcának minősítette és éles kritikáját adta; súlyosan elítélte Rákosi és Gerő diktatórikus rendszerét, önkritikusan szólt és a tagság szégyenérzetéről beszélt az 1956-os forradalom leverésével kapcsolatban és a pártvezetés helyett a történetekért megkövette a nemzetet, megtagadta a folyamatosságot a Kádár János vezette MSZMP-vel, de a magyarországi állapotokat igyekezett a történeti igazságnak megfelelően minősíteni és nem sommásan elítélni.

A Budapesti Reformkör az 1956-os nemzeti demokratikus forradalomban megalakult, Nagy Imre nevével jellemezhető MSZMP törekvéseit kívánta folytatni, ezért Nagy Imre teljes, jogi és politikai rehabilitációért szállt síkra. Ezért vett részt Nagy Imre temetésén és helyezte el koszorúját a koporsóknál.

A Budapesti Reformkör a fenti megfontolások miatt támogatta az ellenzéki pártokat és nem a pártvezetést a felvetődött vitás kérdésekben a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások idején. Így a Kör és a reformköri mozgalom fontosnak tartotta, hogy a pártvezetés számoljon el a társadalomnak az MSZMP vagyonával, szüntesse meg a munkahelyi pártszervezeteket, oszlassa fel a munkásőrséget, biztosítsa az ellenzéki pártok számára az egyenrangú feltételeket a békés átmenet során. Láttuk ugyan, hogy a reformköri mozgalom többségi irányzata tudatosan nem állt a rendszerváltás elfogadásának az álláspontján, de tevékenységével a mozgalom egésze objektíve elősegítette a magyarországi rendszerváltást.

A mozgalom kisebbsége, élen a Budapesti Reformkörrel, idővel tudatosan a rendszerváltás elfogadásának az álláspontjára helyezkedett és mindinkább szociáldemokrata jellegű frakcióként – Grósz szerint jobboldali elhajlasként – tevékenykedett az MSZMP-n belül.

Mindezek ellenére, ahogy a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások sikeresen haladtak előre, úgy az Ellenzéki Kerekasztal nem tartotta fontosnak a kapcsolatok fenntartását és fejlesztését a reformköri mozgalommal. A mór megtette a kötelességét, a mór elbocsátatott!

Az MSZMP/MSZP '89-es kongresszusa a reformköri mozgalom és a Budapesti Reformkör számára a vizsga időszaka volt. Az antidemokratikus küldöttválasztás ellenére a reformköri küldöttek létszáma megközelítette a kongresszusi küldöttek felét; miután a küldöttek 15%-a

az MSZMP helyett nem akart új pártot létrehozni, az új pártot akarók több mint fele reformkörü küldött volt. Az ezen a bázison létrejött és kiegészült Reformszövetség küldöttei a kongresszuson minősített többségbe kerültek. Annak ellenére, hogy a reformkörü mozgalom elérte kitűzött célját, és elfoglalta a pártot, a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsának megalkuvó, tehetetlen politikája miatt, autonómiáját feladva, a Kongresszuson nem tudott többségével élni. Az OKT feladta a párt elfoglalásának stratégiáját, helyette a Nyers Rezső szorgalmazta, a "párt a platformok szövetsége legyen"-konceptiót tette magáévá, majd a mozgalom vezetését a Reformszövetség javára kiadta a kezéből. Ezek után a Reformszövetség elvtelen kompromisszumot kötött a Népi Demokratikus platformmal, ami egy olyan új párt, az MSZP létrehozását eredményezte, amely születésekor alkalmatlan volt a rendszerváltás folyamatában lévő ország problémáinak a megértésére és megoldására. Az új párt vezetése továbbra is ragaszkodott a modellváltás eredményeként létrejövő harmadik utas, antikapitalista demokratikus szocializmus koncepciójához, továbbá a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon követett célkitűzéseikhez, s így kiprovokálta a "négyigenes" népszavazást, amely a párt csúfos vereségéhez vezetett.

Az Országos Koordinációs Tanács fentebb bemutatott tevékenysége eredményezte azt is, hogy – bár a reformkörü mozgalom volt az, amely szétverte az MSZMP-t és döntő része volt az új párt létrehozásában –, a 24 tagú elnökségben mindössze hárman képviselték a mozgalmat; a három fő sem volt azonban a reformkörü mozgalom reprezentatív képviselője. Nyers Rezső vezérletével a volt nomenklatura képviselői kerültek többségbe a pártvezetésben.

A mozgalomban az események illetően alakulása sokakat elégedetlenséggel töltött el és 1989. november 11-én Nagykanizsán összejöttek, hogy döntsenek a reformkörü mozgalom további sorsáról. A tanácskozáson kiderült, hogy a megjelentek többsége, folytatva a mozgalom reformszocialista többségének hagyományait, a kompromisszumok ellenére is elfogadja az MSZP-t; s csak egy törpe kisebbség szándékozik elhagyni a pártot és új pártot alapítani. A Budapesti Reformkör képviselői (Novák Zoltán és Szabó Zoltán), Vitányi Iván és mások támogatásával, azzal a kompromisszumos javaslattal álltak elő, hogy a mozgalom ugyan maradjon az MSZP keretében, de fő céljának e párt szociáldemokratizálását tekintse. A résztvevők többsége ezt a javaslatot is elutasította.

Ezen a tanácskozáson még ugyan elhatározták, hogy decemberben Székesfehérváron újra összejönnék a helyzet megvitatására, de ez az összejövetel már nem valósult meg, így a mozgalom csendben megszűnt létezni. A Budapesti Reformkör is a nagykanizsai tanácskozás után még két ülést tartott, de utána – minden indoklás és bejelentés nélkül – abbahagyta tevékenységét.

A reformkörü mozgalom heroikusan szép születésével szemben, céljait csak részben teljesítve, az események kedvezőtlen alakulása, a mozgalom reformszocialista többségi

irányzatát képviselő vezetői hibás, megalkuvó politikája következtében, csendben kimúlt. A mozgalom egyes tagjai elhagyták az MSZP-t, a többség azonban beállt a sorba és az MSZP-ben folytatta tevékenységét.

A mozgalomra reflektáló későbbi iratok

A reformkori mozgalomról alkalmi sajtóanyagok meg-megjelennek, de tudományos igényű és értékű mű eddig kevés jelent meg. Ezek a következők: 1. O'Neil, Patrick (1998), *Revolution from within: The Hungarian Socialist Workers' Party and the Collapse of Communism*. Megjelent az Edward Elgar által szerkesztett *a Kommunizmus átmenetben* c. kiadványban. 2. *Rendszerváltók a baloldalon. Reformerek és reformkörök 1988-1989. Válogatott dokumentumok*. Válogatta, és sajtó alá rendezte: Ágh Attila, Géczi József, Sipos József. Kossuth Kiadó, Budapest 1999. 3. Novák Zoltán: *Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkori mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban)*. Budapest 2002. Ugyanez 2005-ös javított kiadásban az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárában, a <http://mek.oszk.hu/01900/01961> címen található.

Az iratok származása

Az itt közreadott iratokat a Budapesti Reformkör volt tagjai, mindenekelőtt Benkő Judit, Kerekes György, Szántó György, Vajda János, Szenes Imre, Sík Júlia, dr. Somos Iván, Mózes Ferenc, Rekvényi László, Wilk János, Pál Eda, Novák Zoltán őrizték meg. A náluk lévő anyagokat átadták Novák Zoltánnak, aki – folytatva és kiegészítve a források gyűjtését – e dokumentumok alapján írta meg művét.

Az MSZMP Budapesti Reformköre szervezőbizottságának volt tagjai Novák Zoltánt bízták meg, hogy a fentiek módján hozzákerült anyagokat a Nyílt Társadalom Archívumnak adja át, és az átadással kapcsolatos lépéseket az MSZMP Budapesti Reformköre szervezőbizottsága nevében, annak felhatalmazása alapján tegye meg.

3./Az OSA – ban lévő anyagok angol nyelvű története és megnevezése.

Date(s) 1989-2006 (1989-1990)

Extent and medium

17 Archival boxes, 2 linear meters

1 Oversized box (40cm), 0.40 linear meters

Administrative/Biographical history

- [HU OSA 400P](#) Zoltán Novák

Archival history

The documents were used as the basis of a monograph by Zoltán Novák. The documents presented here were preserved by former members of the Budapest Reform Circle such as Judit Benkő, György Kerekes, György Szántó, János Vajda, Imre Szenes, Júlia Sík, Dr. Iván Somos, Ferenc Mózes, László Rekvényi, János Wilk, Eda Pál and Zoltán Novák.

The documents that they saved were handed over to Zoltán Novak, who further expanded the collection and wrote his work on the basis of it.

The former members of the Organizing Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party instructed Zoltán Novák to pass the above-mentioned documents on to the Open Society Archives and to take the necessary steps for their donation in the name and with the authority of the Organizing Committee of the Budapest Reform Circle.

Scope and content

The Budapest Reform Circle was established by young intellectuals - KISZ (Communist Youth Association) members and Party officials - at the beginning of 1989, originally with a reform communist orientation. During the spring, by accepting its platform, the Circle grew more radical as well as becoming an opposition faction against the Hungarian Socialist Workers' Party's reform communist center, which was headed by Grosz. One of the main objectives of the Circle was to create a pro-reform wing within the Hungarian Socialist Workers' Party and, with its help, to become the majority within the Party. They rejected proposals for a 5-6 year transition period which would have ensured the Party's hold on power. Instead, they wanted free elections and a multiparty parliamentary democracy. In order to ensure a peaceful transition they urged for negotiations with the opposition; they wanted fair meetings where they would agree on a temporary constitution that would later be replaced by a Constitution accepted by a Constituent National Assembly. During the summer of 1989 the Platform did not adhere to the principle of democratic socialism: they believed in seeking a solution to the crisis in the country in the option of social market capitalism based on private property and parliamentary democracy. At the beginning of October, in the new situation that emerged right after the Congress of the Hungarian Socialist Workers' Party, the objectives

previously defined by the Reform Circle became part of the new political process, and as a result the reform circles lost their original importance and stopped working.

The Budapest Reform Circle was one of the most significant communities of the reform movement. This collection of papers documents the most important strands of the activities of the Budapest Reform Circle. These are the following: confronting the Hungarian Socialist Workers' Party's leadership headed by Grosz; discussion between the various platforms within the party; arguments between the four members of the leadership of the Hungarian Socialist Workers' Party, confrontation and cooperation with the Government; discussions within the Budapest Reform Circle as well as discussions with the various trends within the reform movement, in addition to relations with opposition parties and organizations.

Appraisal, destruction and scheduling information

No materials were destroyed, accruals are accepted.

Accruals Not expected

System of arrangement

- [HU OSA 400-1](#) The Reform Circle Movement within the Party, 1988-2003 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-1-1](#) The Hungarian Reform Movement, 1989-2003 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-1-2](#) Reform Circles in the Countryside, 1989 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-1-3](#) Records of the Hungarian Socialist Worker's Party, 1988-2000 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
- [HU OSA 400-2](#) The Budapest Reform Circles, 1989-1999 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-2-1](#) The Budapest Reform Circles in General, 1989-1999 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-2-2](#) Documents of the Organizational Committee of the Budapest Reform Circles, 1989-2000 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
- [HU OSA 400-3](#) Background Documents to the Budapest Circles, 1989-2006 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-3-1](#) Media Coverage, 1989-2004 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)
 - [HU OSA 400-3-2](#) Personal Papers, Manuscripts by Zoltán Novák., 1999-2006 | [Magyarul \(in Hungarian\)](#)

Conditions governing access Open to the public

Conditions governing reproduction

General reproduction Rules should be applied

Language/scripts of material Hungarian (Hungarian)

Physical characteristics and technical requirements

Good physical condition

Publication note

Novák Zoltán

Az MSZMP Budapesti Reformköre

Politika, államigazgatás/Magyar belpolitika

(rendszerelváltás, MSZMP, Magyar Szocialista Párt), Budapest, 2002

<http://mek.oszk.hu/01900/01961/>

Note

Keywords: *Reform Circles Movement, Hungarian Socialist Workers' Party (HSWP), Reform Circles Foundation, Budapest Reform Circles, Novák Zoltán, Benkő Judit, Kerekes György, Szántó György, Vajda János, Szenes Imre, Sík Júlia, dr. Somos Iván, Mózes Ferenc, Rekvényi László, Wilk János, Pál Eda, Novák Zoltán*

Most of the records are copies, only few are originals.

Archivist's Note

When the documents received by OSA were processed the Fond, which was originally named "Budapest Reform Circle", included about 273 article titles and 319 document titles. During processing the number of documents was already rising and new materials are expected to further expand the existing collection at OSA.

Date(s) of descriptions

Described by Béla Révész, February 15, 2006. Amended by Éva Deák, December 20, 2008.

Online version updated 29 May 2013

4./The Reform Circles Movement within the Hungarian Socialist Workers' Party (HSWP)

The Role of the Budapest Reform Circle in the Movement

By the mid-1980s the crisis of state socialism had deepened in Hungary. The Party made an attempt to face up to the crisis at its National Convention held in May 1988, when it decided to oust János Kádár and his supporters from the leadership, replacing Kádár with Károly Grósz as First Secretary. Drawing support from the reform-communist center within the Central Committee, Grósz set out to implement reforms that he regarded to be manageable.

These reforms, which hinged on political and economic conditions, also necessitated some changes in the personnel. Frustrated by the slow and halting pace of the progress, a certain section of the party membership, mostly intellectuals, decided to set up reform circles in order to lend support to the reform ideas of the leadership.

The first such group was organized in Szeged under the name of Csongrád County Reform Circle. On the initiative of József Lovászi and his associates, a call was issued on November 29, 1988, which set the date for the Circle's official formation on December 2.

At the Party's regional conference held in Szeged in December, Károly Grósz denounced the Circle's formation, describing it as an act of dissention. This denouncement temporarily delayed the Circle's activities, as seen from the fact that the next session of the Circle did not take place until February 7, 1989.

Since the slow pace of the reforms frustrated intellectuals everywhere, the Szeged example prompted the formation of reform circles up and down in the country. The Budapest Reform Circle was formed on February 15, to be followed by the Somogy County Reform Circle (February 17), the Szentes Circle (February 22), the Kiskunfélegyháza Circle (February 27), the Nagykanizsa Circle (March 1) and the Kecskemét Reform Circle (March 3).

By the spring of 1989, around 110 reform circles and reform-minded party branches had been formed in Hungary. With the establishment of reform circles continuing, the estimated figure for the number of members had reached 20,000 by the autumn of 1989.

With the exception of the Szombathely Circle, the newly formed reform circles followed a reform-communist line. The aim of the circles was to support the reform ideas of the new party leadership by engaging the grass-root members in the implementation of the National Party Convention's resolutions, thus hoping to avert the impending crisis of state socialism. The Budapest Reform Circle, which was second in the line, was originally formed by János Vajda and 15 to 20 of his associates, most of whom were active in KISZ, the Party's youth organization, as well as in various executive branches of the Party. The group started to

organize the Circle in the second half of January 1989. After mid-February, when they were given the use of a room inside the building of the Budapest Party Committee on Villányi Street, they held a regular meeting on every Wednesday. Originally this circle, too, followed a reform-communist political line, always trying to foster the participation of the Party membership in the execution of the reforms. They called themselves the First Budapest Reform Circle, which was a subtle hint to encourage the formation of further reform circles in Budapest. In a declaration released to the press, they made it clear that ideologically they were close to the Left-Wing Alternative Society. However, unlike BAL that was a theoretical workshop, they wished to work as a temporary group pressing for reforms and eventually becoming a mass movement within the Party.

At their meetings they held discussions about the usefulness of the reform circles, as well as about the concept of the constitution under preparation, the correct interpretation of the idea of democratic centralism within the Party and the concept of a democratic system based on delegation by the Party. The initial phase in the group's activities lasted until March 29, 1989, with the usual participation of 40 to 50 people.

A notable change in the Circle's activities came on the March 29 session, when Zoltán Szabó put forward his proposal for the formation of a platform. After discussing the proposal, the participants appointed a committee of three (Zoltán Novák, Zoltán Szabó and György Szántó) with the task of finalizing the platform on the basis of the discussion and presenting the proposal for approval at the April 5 meeting of the group.

This was accomplished on April 5; the majority of the attendants voted for the proposed platform and elected György Kerekes, Zoltán Novák, Zoltán Szabó, György Szántó and János Vajda to work as the circle's organizing committee. With that, a new phase began in the history of the circle: the Budapest Reform Circle of the HSWP was subsequently established on the basis of this platform. Its membership broke with the reform-communist line and defined itself as a faction within the Party. Furthermore, it decided on the formation of the reform wing within the Party for the purpose of taking over the lead in the Party and opening up the way to political autonomy.

The "Reform Workshop" at Kecskemét played an important part in the activation of the reform circle movement. With the approval of the HSWP leadership, Imre Pozsgay organized the Kecskemét meeting, to which representatives of the reform circles were also invited. Great expectations preceded the meeting. Encouraged by declarations Imre Pozsgay had made privately, many people believed that the split in the Party would be announced here, with the reformist members leaving. The Budapest Reform Circle's platform was thrust into this politically hyped-up situation, to which Grósz and his supporters attached high hopes. To mark the occasion, the Kecskemét Reform Circle published a volume of writings previously

produced by the reform movement, which included material on the Budapest Reform Circle's platform.

At the April 12, 1989 session of the HSWP's Central Committee, Károly Grósz presented the platform as the program manifesto of the forces that had urged for the Party's split at the Kecskemét meeting, criticizing and rejecting the platform on behalf of the Party leadership accordingly.

In representing the reform circles, several people took the floor at the meeting. Zoltán Szabó presented the platform of the Budapest Reform Circle – with the exception of the first part, which called for the formation of the Party's reform wing. The most momentous speech, from the viewpoint of the reform circles movement, was Csaba Gombár's. He stated clearly that the road out of the crises lay with the Party's split, and with the reform circles movement forming the basis of the new party. He also outlined the most important tasks that the movement was facing.

The delegates representing the reform circles at the Kecskemét conference drafted and endorsed a Declaration, in which they withdrew their support from Károly Grósz, who represented the conservative element in the Central Committee, a body mostly made up by “politicians from an earlier era, unable to renew themselves and their politics”.

With this Declaration, which postulated the reform circles movement as a national political force, the reform communist period in the history of the reform circles movement came to an end and a new period started, which can be called the reform socialist stage.

Although Imre Pozsgay did agree to meet the representatives of the reform circles during an informal talk in Kecskemét, he had no intention of leading the movement, as he himself explicitly declared in one of his statements.

At the prompting of the Budapest Reform Circle's delegates, it was announced at the conference that the first national meeting of the reform circle movement would be held at Szeged in May.

Despite this gesture by the Budapest Reform Circle, József Géczi in his speech warned of the possibility of Budapest “devouring” the provincial reform circles. Furthermore, Géczi pointed out that the reform circle movement had been initiated by the provinces, and then went on to claim that by the time the Budapest Reform Circle was founded, it had already been “surrounded by the provincial reforms circles in the shape of a croissant”.

The HSWP Central Committee reacted to the Kecskemét Declaration at its meeting held on May 8, 1989. The Central Committee passed a resolution, which was not made public. If implemented, this resolution would have turned the reform circles movement into a

powerless debating society. However, as the events gathered speed, the Party leadership no longer had the muscle to put the resolution into effect.

After approving its platform, the Budapest Reform Circle embarked on an autonomous course of political action. The participants attending the meeting discussed issues such as the freedom to form platforms and the legislation on political parties, severely criticizing the proposals submitted by the Party leadership. After establishing contact with the environmental group Duna Circle, they added the question of cooperation with the group on their agenda at one of their discussions. More than 200 people attended this particular meeting. Representatives of the Budapest Reform Circle took an active part in the May Day rallies, both at the meeting held by the Party leadership in the sport arena Petőfi and at the debates organized by the Opposition Round Table in the Népliget city park.

Since the conflict between the Budapest Reform Circle and the Party's top officials under Grósz's leadership grew deeper in the course of these debates, the Circle invited Károly Grósz to one of its meetings. Following an exchange of letters and telegraphs, Grósz finally turned down the invitation – without giving any reason. This happened when representatives of the Circle met Mihály Jassó, the first secretary of the Budapest Party Committee, who accepted that the Budapest Reform Circle also represented all the reform circles in Budapest. The two sides also agreed in the range of material and technical support that the Party leadership would provide to the reform circle for their functioning.

On May 9, 1989 the representatives of the Budapest reform circles and an elite group of reform-minded intellectuals had a meeting at ELTE University's Law School. The participants agreed on a line of tactics to be followed at a future meeting that the reform circles of Szeged were organizing. The representatives of the reform-minded intellectual elite, who spoke highly of the results the Budapest Reform Circle had achieved up to that point, also agreed with the group's long-term objectives. Sadly, this meeting was not followed up by further talks, and the blame for this lies squarely with the reform circles movement.

The first national conference of the HSWP's reform circles (Szeged, May 20-21, 1989) played a crucial part in the history of the reform circles movement. This was the first occasion that the participants tried to enunciate the shared objectives of the movement and to state their expectations addressed to the Party leadership; it was also when they surveyed the position of the movement and studied the possible ways out of the country's grave crisis. The debates made it clear that the movement was not at all united: while agreeing on a number of fundamental points – the rejection of state socialism and the idea of a one-party state; the need to establish a new left-wing party; and the acceptance of political pluralism and the rule of the law – it lacked a broadly accepted position in a number of essential issues.

The organizers and the representatives made thorough preparations for the meeting. As the last step, four members of the Budapest Reform Circle's organizing committee traveled to Szeged one day before the meeting, so as to consult with the Szeged meeting's organizing committee about the final program, the objectives of the meeting and the materials to be presented. The Budapest Reform Circle's delegates arrived at the Szeged conference with the following task list: to announce the formation of the reform wing within the HSWP; to endorse the platform of the reform wing; to set up the National Coordinating Committee of the movement; and to urge the Party leadership to decide on a course of action for the country's crisis at a specially designated Party congress, rather than leaving it to the national Party conference that the leadership had planned for the autumn. At the preliminary talks, the members of the Szeged organizing committee revealed that they could only support one item on this agenda, i.e. the idea of an early Party congress, as they were hamstrung by the instructions of Pál Vastagh, a Politburo member who was also the head of the Csongrád County Party Committee. This state of affairs prognosticated the partial failure of future talks, even if events took a different turn from what the Party leadership had anticipated.

Work at the conference was conducted in the form of ten panels, followed up by a plenary session in the evening. On the next day the delegates met the inhabitants of Szeged at a mass rally. The debates held inside the panels covered the most diverse areas from party activities through politics and economy to social issues. According to the original plan, the documents produced by the panels came to form the platform of the reform circles movement. The panels put forward their recommendations, but it was decided at the evening plenary session that further discussions were needed on the resulting materials and the conference failed to finalize the platform of the movement. The late-night plenary session, when a representative of the Budapest Reform Circle read out the Declaration prepared by the Circle, ended in uproar, with several people hurling abuse. The Conference failed to approve the Declaration. Later on many participants put the events down to the work of provocateurs.

The fifth panel was the only one that saw its recommendations endorsed by the plenary session. Named "Transition to Democracy and the Rule of Law", it criticized the Party leadership for delaying negotiations with the opposition parties and urged for the ratification of a number of crucial laws, which would make transition to a democratic, multi-party state possible. The recommendations of this panel also served as the Conference's reply to the latter, which the Oppositional Round Table had sent in greeting the event. One of the most important accomplishments of the Conference was the document produced by the said panel. (Both chairmen of the panel were representatives of the Budapest Reform Circle.)

The Conference produced two other momentous results: one was a Request calling for an early Party Congress in the autumn and the other was a Statement demanding the complete

rehabilitation of Imre Nagy. Through its work, the Szeged Conference clearly demonstrated that the reform circles movement had reached national significance and had to be taken seriously.

At the mass meeting held on the following day, three speakers represented the reform circles movement: József Lovászi, Imre Keserü and Zoltán Novák. The latter read out the Conference's reply to the parties of the Opposition Round Table. After this Rezső Nyers and Imre Pozsgay took the floor. Károly Grósz was extremely discontented with the way the Szeged Conference progressed. He was especially upset by the recommendations of the fifth panel. At the May 26th session of the Politburo he hit out at the organizing committee of the Budapest Reform Circle, branding the organization as a group of right-wing dissenters within the Party.

The Conference proved that the reform circles movement was anything but united; it also showed that the Budapest Reform Circle represented a minority within the movement that had already transcended the reform socialist political line and had a more radical solution in mind for solving the crisis of both the Party and society as a whole, for it they do not accept that these problems can be solved via change of model (from Soviet type socialism into democratic socialism without capitalism). According to these, they are committed to the change of regime (market economy, based on the dominance of private ownership, constitutional state and on multi-party parliamentary democracy), that is why their political efforts appear in more and more social democratic character.

The Conference revealed that some people tried to formulate a "theoretical foundation" for their antagonism towards the Budapest Reform Circle. They claimed that the reform circles movement was the movement of the countryside, of the provinces. To ensure that this character is preserved, they advocated precautionary measures, such as a critical attitude towards the Budapest Reform Circle, which had a large number of Jewish members.

After the Party leadership yielded to the reform circles movement's demand for an early Party congress in the autumn, the Budapest Reform Circle, at a session held in late May, approved its draft proposal on the method of electing delegates on the basis of the platforms. Although the Party leadership failed to endorse the proposal, it did not oppose it either. As a result, the proposal greatly enhanced the importance of creating a platform for the movement.

During the summer, the Budapest Reform Circle concentrated on two problems: one was the election of delegates to the congress, and the other the organization of the movement's conference to be held in Budapest in the autumn.

In connection with the election of delegates, the Circle set up a committee, which studied the process of electing delegates in numerous party branches in Budapest. Their investigation revealed that in most places the election process was antidemocratic, as it failed to make provisions for electing delegates on the basis of platforms. The Circle decided to publish the committee's findings in the press; it also sent a public letter to the Party leadership, asking them to annul the results of the anti-democratic election of the delegates. The leadership did not even bother to reply to the Circle's protest.

The Circle set up an organizing committee for its autumn conference already in June, when it elected its Budapest members. Since the provincial circles delegated representatives to this committee only in August, a cloud of doubtful legitimacy hung over the work of preparations for a long time. The preparation of the proposal on platforms continued to dominate the work of the organizers. The fundamental problem was whether the crisis of state socialism could be eliminated by a change of model or a change regime. The reform socialist majority within the reform circles movement, in agreement with the Party leadership headed by Grósz and Nyers, chose the concept of changing the model, while the minority in the movement, led by the Budapest Reform Circle, was also open in the direction of changing the system of society.

But the reform circles movement was not the only one to be getting ready for the Party congress. A number of platforms were formed within the Party, the most important of which were the following: the Marxist Unity Platform of the HSWP; the People's Democracy Platform of the HSWP; the Unity for the Renewal of the HSWP Movement; as well as the Party leadership's draft program submitted by Pozsgay's workshop. Every one of these platforms, including the reform socialist majority of the reform circles movement, envisaged a model change leading to the establishment of an anticapitalist version of democratic socialism in Hungary.

As a result, the conflict between the Budapest Reform Circle and the Grósz/Jassó line grew deeper. To broaden its political base in this political contest, the Circle set up the Coordinating Committee of the Budapest Reform Circles and Reform Branches. The Second National Conference of the Budapest Reform Circles and Reform Branches (Budapest, September 2-3) constituted another milestone in the history of the reform circles movement.

The Coordinating Committee of the Budapest Reform Circles and Reform Branches set up the Organizing Committee (OC) of the autumn conference back in June, when it elected the Budapest delegates and started its operations. Since, however, the provincial reform circles sent their own delegates to the Organizing Committee only in the middle of August, the work of preparation for the conference was hampered by problems and long delays, while

the conflicts within the movement were manifested in the form of a crisis of doubtful legitimacy.

In the course of time even the goal of the conference changed: while the incomplete Organizing Committee set the goal of creating a platform for the reform circles movement, thus exerting an influence on the Autumn congress of the Party, the complete Organizing Committee in late August accepted the draft program of Pozsgay's workshop as the basis of discussions, thus forfeiting the autonomy of the reform circles movement and subjugating it to the Party leadership headed by Grósz and Nyers.

At the same session the Committee passed decision on the agenda of the conference, as well as on the number of panels, the election of the movement's National Coordinating Committee and various positions related to the conference.

From the debates inside the various panels, and from the resulting recommendations, it has recently become clear that the movement was divided, with the majority supporting the line represented by Grósz and Nyers, which was the ideal of democratic socialism established through a model change. A minority within the movement continued to be open to the idea of changing the regime.

The situation concerning the platform of the movement was further complicated by the fact that the proposal for the platform, which had been drafted in a sub-committee, was not discussed and was not approved by the conference. Nonetheless, the National Coordinating Committee, in a wholly antidemocratic manner, sometimes named the expanded material of Pozsgay's workshop as the platform of the movement and sometimes referred to the said draft proposal as the same. In his speech given at the conference, Imre Pozsgay executed a logical sleight of hand, when he simultaneously accepted the concepts of a model change and of a change in the system of society. Furthermore, he made a complete U-turn, when he declared that he supported the reform circles movement, claiming – falsely – that he himself had participated in the movement's work.

In certain questions (the fate of the HSWP properties, the option to allow political parties to operate at workplaces, the saving of the Workers' Militia), the conference criticized the Party leadership and supported the opposition parties' position. A discussion of the debates surrounding these issues will follow later.

The role that the Budapest Reform Circle played in safeguarding the conditions of a peaceful transition during the negotiations of the Opposition Round Table and the National Round Table deserves a separate mention. In order to eliminate the crisis of state socialism, the HSWP's congress in May 1988 decided to speed up the reforms that it considered manageable. In designating the political goal in this process, they came up with the rather

ambiguous term of “socialist pluralism”. Yielding to the pressure by the newly formed opposition parties and movements, they dropped this hazy notion of pluralism and at the February 1989 sessions of the HSWP's Central Committee they decided to adopt the idea of a multi-party system and made up their mind to complete the necessary legislation. However, the Party leadership was not prepared to accept the opposition as equal partners, offering them only a consultative role, which the opposition rejected. Therefore, the Party leadership played for time and made attempts to divide the opposition. To protect themselves in this situation, the parties of the opposition established the Opposition Round Table.

From the very beginning, the reform circles movement realized the need to start negotiations with the parties of the opposition as early as possible on the one hand, and to accept them as equals on the other. When they identified contrary intentions from the Party leadership, they firmly stepped up against them. The Budapest Reform Circle, which had the most vocal voice in criticizing the Party leadership's wavering behavior, also led the way in pressing for the acceptance of the opposition forces as equal partners.

In the light of the above it was hardly surprising that the parties of the Opposition Round Table welcomed the Szeged conference of the reform circles movement in a letter. Since the issues of the peaceful transition were discussed in the fifth panel, its members worded the movement's position on the subject. They made it clear that the HSWP's leadership were to blame for the slow progress at the talks. In a reply letter, the Szeged conference informed the Opposition Round Table of its position.

All this greatly irritated the HSWP's leadership. At its May 26th session, the Political Committee strongly rebuked the Budapest Reform Circle and its five-member organizing committee, the suspected culprits behind for the Szeged statement.

The exchange of letters in relation to the Szeged conference showed that the Opposition Round Table accepted the reform circles movement as equal partners; this was the high point in the cooperation between the Opposition Round Table and the reform circles movement, when it turned out that by joining forces they could bring the HSWP to the negotiating table.

Inside its platform, the Budapest Reform Circle criticized state socialism, describing it as a “historical cul-de-sac”. It strongly condemned the dictatorial regime of Rákosi and Gerő. Talking in a self-critical manner, it mentioned the members' feeling of shame in connection with the crushing of the 1956 revolution, apologizing to the nation for the events on behalf of the Party leadership. It denounced any forms of direct continuity with the HSWP under Kádár's leadership, while trying to evaluate the Hungarian situation in the context of historical truth, rather than offering a wholesale condemnation.

The Budapest Reform Circle wished to revive the original political legacy of the HSWP, which was marked by Imre Nagy's name and the spirit of the national, democratic revolution of 1956. For that reason, the Circle demanded the complete legal and political rehabilitation of Imre Nagy and, when the moment of Imre Nagy's reburial finally arrived, it placed its wreaths on the caskets.

For the above considerations, the Budapest Reform Circle chose to support the oppositional parties, rather than the Party's leadership, in the debated issues that came up during the National Round Table negotiations. Therefore, the Budapest Circle, along with the entire reform circles movement, demanded the following from the Party's leadership: 1) go public with Party assets and properties; 2) abolish its branches at the workplaces; 3) disband the Workers' Militia; and 4) guarantee that the oppositional parties are on an equal footing with the HSWP during the peaceful transition. Therefore, while it was true that the majority within the movement was unwilling to accept the changing of the system of society in Hungary, the actions of the movement as a whole did in fact help pushing the country in that direction.

The minority group within the movement, led by the Budapest Reform Circle, consciously supported a transition to democratic regime and worked increasingly as a social democratic faction – a group of right-wing dissenters, Grósz's opinion – within the HSWP.

Regardless of all this, as the negotiations at the National Round Table started to bear fruits, the sides making up the Opposition Round Table thought it less and less important to improve relations with the reform circles movement. The Moor has done his duty, the Moor can go!

For the reform circles movement, and for the Budapest Reform Circle in specific, the moment of truth came at the 1989 congress of the HSWP/HSW. Despite the antidemocratic election procedure, the number of delegates representing the reform circles came close to fifty per cent of the total number of delegates at the conference. Approximately 15 per cent of the delegates rejected the idea of replacing the HSWP with a new party, which meant that more than half of the delegates supporting the formation of a new party represented the reform circles. The delegates of Reform Federation, a group formed and expanded on this platform, came to enjoy absolute majority. Regardless of the point that the reform circles movement attained its strategic goal when it took control of the Party, due to the opportunistic and ineffectual politics of the National Coordinating Committee (NCC), it was unable to exploit its majority at the congress and surrendered its autonomy. The NCC abandoned the strategy of taking control of the Party, and instead adopted the concept of “the Party as an association of platforms”, as championed by Rezső Nyers, thus relinquishing control of the movement to the Reform Federation. After this, the Reform Federation made

an unprincipled compromise with the People's Democracy platform, giving rise to the establishment of HSP, the newly emerged party, which from the moment of its conception was unsuited to solve, or even to understand, the problems that the country was facing in the process of changing the regime. The leadership of the new party continued to insist on the concept of a third-way, anticapitalist model of democratic socialism. Furthermore, the leadership of HSW refused to abandon the objectives it had set at the National Round Table negotiations and therefore provoked the so-called “referendum of four-yeses”, which ended in a humiliating defeat for the new party.

The above-described activities of the National Coordinating Committee also led to the situation that the reform circles movement, which had played a crucial part in destroying the HSWP and in establishing the new party, ended up with only three representatives on the 24-member presidium, and even those three persons were not the most genuine representatives of the reform circles movement. Led by Rezső Nyers, the representatives of the former nomenclature came to form the majority in the party's leadership.

This turn of events produced great dissatisfaction in many people within the movement. On November 11, 1989, the membership of the reform circles movement convened for a meeting in Nagykanizsa in order to decide on the subsequent fate of the reform circles movement. The meeting revealed that, in spite of all the compromises, the majority of those present, acting in the true tradition of the reform socialist majority of the movement, accepted the HSW, with only a small minority expressing their intention to leave it for the purpose of forming a new party. Supported by Iván Vitányi and others, representatives of the Budapest Reform Circle (Zoltán Novák and Zoltán Szabó) proposed a compromise: the movement stays in the party, but vows to change it into a social democratic party. This proposal, too, was rejected by the majority of the participants. Although they decided to meet again in December at Székesfehérvár to discuss the new situation, that meeting was never realized and the movement expired quietly. The Budapest Reform Circle held two more meetings after the Nagykanizsa conference; after that it also ceased to exist – without explanation or announcement.

In sharp contrast with its heroic and glorious beginnings, the reform circles movement expired quietly, with its agenda only partially realized. Its demise partly was due to the unfavorable turn of events, and partly was caused by the opportunistic and mistaken politics of its leaders representing the reform socialist majority within the movement. While some of the members of the movement left the HSW, the majority decided to tow the line and joined the HSW.

Subsequent Reflections on the Movement

While some casual articles appear in the media from time to time, the number of scholarly publications are relatively few. These are as follows:

1. O'Neil, Patrick (1998): Revolution from within: The Hungarian Socialist Workers' Party and the Collapse of Communism. (In: Communism in Transition, edited by Edward Elgar.)
2. Rendszerváltók a baloldalon. Reformerek és reformkörök 1988-1989 (Left-wing Advocates for Democratic Changes. Reformers and Reform Circles 1988-1989). Selected Documents. Selected and arranged for publication by Attila Ágh, József Géczi, József Sipos. Kossuth Kiadó, Budapest, 1999.
3. Zoltán Novák: Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformköri mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban). (The HSWP's Budapest Reform Circle. The Role of the Reform Circle Movement in Hungary's Democratic Transition). Budapest, 2002. A revised version of the latter, produced in 2005, can be found at <http://mek.oszk.hu/01900/01961>.

The Origin of the Documents

The documents published here have been preserved for posterity by former members of the Budapest Reform Circle, most notably Judit Benkő, György Kerekes, György Szántó, János Vajda, Imre Szenes, Júlia Sík, Dr. Iván Somos, Ferenc Mózes, László Rekvényi, János Wilk, Eda Pál and Zoltán Novák. They handed over the documents in their possession to Zoltán Novák, who continued the collection of original material and eventually wrote his study on the basis of these documents.

The former members of the organizing committee of the HSWP's Budapest Reform Circle have fully empowered Zoltán Novák to act on behalf of the HSWP's Budapest Reform Circle in the business of handing over to the Open Society Archives the documents that had thus come into his possession, as well as in conducting the necessary arrangements related the transfer of documents.

Második rész

Az MSZMP reformkori mozgalmában játszott szerepem, valamint az MSZMP/MSZP 1989-es kongresszusa

Az alábbi rész életutamról való beszámolójának talán a legfontosabb része; az itt bemutatott folyamatok szellemi – politikai nézeteimnek fordulópontját jelentik, annak az előadását, hogy az eddigi párton belüli ellenzékiesség alapján elfogadott szocializmustól hogyan jutottam el az államszocializmus elutasításáig.

Ez a folyamat – hosszú, több évtizedes előkészítés után, nézeteim radikalizálódása következtében – az MSZMP Budapesti Reformkörében ért végéhez azzal, hogy eljutottam annak tudatosításáig és elfogadásáig, hogy az államszocializmus történelmi zsákutca, amelyből ki kell lépni. A hosszú előkészítés ellenére ez az alapvető ideológiai – politikai – eszmei nézetváltozás és ennek elfogadása a Budapesti Reformkörben – amely mindössze 9 – 10 hónapig tevékenykedett – sem ment könnyen, egyik napról a másikra; ez a személyiségem magjáig lehatoló változás szellemi- erkölcsi és pszichés válsággal járt, melyet magamban meg kellett harcolni.

E folyamat bemutatását egyrészt megkönnyíti, hogy az ezredfordulón megírtam Az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvem, amely nemcsak a Kör történetét ábrázolja, hanem az én szellemi metamorfózisom történetét is, mivel egyik meghatározó személyisége voltam ennek a reformkörnek. Másrészt ez nehezebbé is teszi dolgomat, mert nézeteim alakulását nem választhatom el a Kör történetétől, ezt a történetet a könyvemben bemutatott eseményektől és ezekhez kapcsolódó rendkívül összetett és bonyolult folyamatoktól. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy nemcsak az én nézeteim változását mutatom be, hanem a könyvemben tárgyalt problémák egy részét is ismertetnem kell.

Ezek ismertetése során sokszor hivatkozom majd könyvemre és idézni is fogok belőle, melynek során jelezni fogom a könyv vonatkozó oldalait, ahol megtalálható az adott probléma részletes kifejtése; amikor azt írom, hogy U.o., az a könyvemre vonatkozik. Ezért ez a fejezet eltér az előzőektől abban is, hogy állításaimat alapos kutatómunkával és dokumentumokra támaszkodva alakítottam ki; mivel életírásom azonban nem tudományos munka, ezért itt az idézetek forrásait nem közlöm, de, aki kíváncsi az idézetek és a dokumentumok forrásaira, az a könyvemben ezeket elolvashatja. (Ezt megkönnyítendő jelzem könyvem azon oldalszámát, ahol az idézetek szövegei, majd a forrásokra utaló lábjegyzeteinek számai, megtalálhatóak.) Könyvem ugyanis megtalálható az interneten, az Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárának állományában, a <http://mek.oszk.hu/01900/01961> jelzeten.

E rész megírása a fentiek következtében több szálát egyesít magában: az én 1989-es eszmei változásom történetét, a Budapesti Reformkör 1989-es történetének lényeges vonatkozásait, ahogy azt az ezredfordulón megírtam. Ezzel együtt sem akarom a könyvben már egyszer megírtakat minden kiegészítés nélkül megismételni; arra törekszem, hogy a

könyvben részletesen bemutatott problémáknak csak egy, elsősorban a tevékenységemhez kapcsolódó, részével foglalkozzak, továbbá a magam szerepét részletesebben ábrázoljam (hisz végül is az én életutam bemutatása ezen írás fő célja), s ezért olyan személyes mozzanatok is előadnak, melyeket a Budapesti Reformkör történetének megírása során könyvemben mellőztem.

Az elmondottak miatt e rész szerkezetét, mondanivalóm történeti folyamatosságát és logikai koncepcióját a könyvben választott és ott már realizált megoldások irányítják.

I./A reformkörü mozgalom megszületése és ennek okai

Az eddigiekben életem személyes mozzanatain keresztül érintettem az országos változásokat, ami nem volt alkalmas arra, hogy egy részletes – általános képet adjak Magyarország helyzetéről. Egy gyerek látószöge egy ilyen kép megalkotásához nem is alkalmas, de felnőttkorom egy – egy időszakának bemutatásakor sem törekedhettem az ország társadalmi – gazdasági – politikai helyzetének a jellemzésére, mert ez túllépte volna kitűzött célokat, nagymértékben növelte volna mondandóm terjedelmét.

A nyolcvanas évek közepén - végén azonban a magyar társadalom s ehhez kapcsolódva életem a szükséges változásnak egy olyan pontjához érkezett, amikor elkerülhetetlen volt, hogy ne nézzek szembe az általam megélt és valamilyen módon megismert múlttal. Az eddigiekből is kiderül, hogy személyes sorsom szorosan összekapcsolódott az országban végbemenő változásokkal, s ahogy múltak az évek ez mindinkább így volt, s ezért egyáltalán nem volt véletlen, hogy a reformkörü mozgalom születése engem is a soraiban talált és a múlt újraértékelése e mozgalomban történt. Azok a társadalmi változások és az ebből fakadó okok, melyek létrehozták az MSZMP-n belül a reformkörü mozgalmat, azok az én személyiséget, tudatállapotomat is alakították, tehát nem túlzás azt állítanom, hogy e mozgalom kialakulásának története az én személyes történetem is. Így, amikor egy kicsit részletesebben mutatom be a reformkörü mozgalom születésének okait, akkor nem magamtól független történetet mesélek el, hanem az engemet is formáló társadalmi folyamatokat próbálom összefoglalni még akkor is, ha tudatosan ez az összefoglaló egy mozgalomban, egy közösségben, kollektív munkaként született is meg. Ezzel azt akarom mondani, hogy én – a mozgalom egyik vezetőjeként – magam is részese voltam az összefoglalóban foglaltak kidolgozásának, de az összefoglalót megteremtő kollektívának csak egy tagja voltam, s ez a csapatmunka nagymértékben megkönnyítette azt, hogy nézeteim, személyiségem alapvető változásokon menjen át s eljussak az államszocializmussal való szakításig.

Ez a folyamat azonban nemcsak velem ment végbe, ez történt az MSZMP tagságának tízezeivel is, mindenekelőtt a párt értelmiségi tagjaival, akikből verbuválódott a reformkörü mozgalom. E mozgalom tagjainak döntő többsége – hozzám hasonlóan – hosszú időn keresztül elfogadta a szocializmust, ennek során munkájával nemcsak a saját érdekeit, hanem a haza boldogulását is szolgálni akarta. Ezért életutam megrajzolása ezeknek a

valamikor szocializmust elfogadó, majd abból kiábrándult elvtársaim életútjainak az alakulását is bemutatja, s ezzel írásom róluk is szól. Ezzel gazdagítva az államszocializmusról alkotott képet, megmutatva, hogy hazánkat szerető tíz és százezrek (és nem gazemberek) voltunk, akik - ugyan a hamis tudat által vezérelve – hosszabb – rövidebb ideig hittünk a szocializmusban s annak megvalósításáért küzdöttünk.

X

Könyvemben a reformkörü mozgalom megszületésének okait – megírásakor felhasználva a Budapesti Reformkör platformját, a Kör elfogadott különböző állásfoglalásait - az Első részben, a Történelmi felvezetésben mutatom be. Ennek során a második világháború után kezdődő magyarországi változásokkal foglalkozom a szükséges kitekintéssel a Horthy – rendszerre. Az okok kutatásában azért kényszerültünk erre, mert a reformkörü mozgalom kialakulásának közvetlen okait nem választhattuk el a magyarországi államszocializmus általános jellemzőitől, hisz a közvetlen okok ezek által az általános jellemzők által determinálódtak. A Horthy – rendszerre való kitekintésre pedig azért kényszerültünk, mert az jelentős mértékben meghatározta a második világháború utáni magyar társadalmi fejlődést, továbbá ezt a korszakot – az objektivitás biztosítása érdekében – elsősorban a Horthy – rendszerrel és nem pl. a nyugat – európai demokráciákkal kellett összehasonlítani.

X

A könyvben írottakat én a maga sokrétűségében tehát nem akarom megismételni, az ott elmondottakból csak néhány lényeges problémára kívánok utalni. Ennek során egyrészt az a változás, hogy az ott előadottak egy jelentős része alapvetően különbözik az életem során már elmondottaktól (hisz én 1989 – ben már teljesen másként láttam az államszocializmust, mint életem előző szakaszaiban), másrészt a könyvemben lévő álláspontok, ha azokkal én mindenben egyet is értek, nemcsak az én véleményemet, hanem a Budapesti Reformkör tagságának többségi álláspontját fejezik ki, amelyeket egy kollektíva dolgozott ki, de ennek során meg akarom mutatni, hogy mi volt az, aminek a kidolgozása egészében, vagy részeiben hozzám kötődött.

X

A fent elmondottak miatt az 1945 utáni magyar társadalomfejlődés értékelésének egyik alapvető kérdése a Horthy – rendszer megítélése. Ez a probléma ma is a viták középpontjában van. A baloldal álláspontja az, hogy a hitleri fasizmusnak és szövetségeseinek, így a Horthy – rendszernek a szétzúzásával a Hitler - ellenes koalíció, minálunk a szovjet hadsereg, a felszabadulást, a szabadságot hozta el a népek számára. Ezen

állítás tartalmának a megvizsgálására fel kell tennünk a kérdést: fel kellett – e szabadítani a magyar népet a Horthy – rendszer uralma alól?

Gyermekkorom 12 évét, tehát a Horthy – rendszernek majdnem a felét abban az érásban éltem le, s gyermeki értelemmel, még inkább érzelmeimmel szüleim és rokonságom élethelyzetét elviselhetetlennek tartottam; majd a népi kollégista öneszmélés, a népi irodalommal való megismerkedés a szovjet hadsereg által megsemmisített Horthy – rendszer tudatos elutasítását eredményezte.

Könyvemben részletesen igyekszem megmutatni, hogy a második világháború befejeződése „nemcsak a „hárommillió koldus”, hanem a magyar lakosság döntő többsége számára is mind Szálasi fasiszta rendszere, mind a keresztény – konzervatív, úri Magyarország uralkodó osztályainak uralma alóli felszabadulást jelentette.”

A Horthy – rendszer államszocializmussal való összehasonlításakor elmondtam, hogy bár a Horthy – rendszert a tudományos vélekedés jogállamnak tartja, tehát a rendszer legalitását elismeri, míg az államszocializmus nem volt jogállam, de ennek ellenére az államszocializmust a magyar lakosoknak sokkal nagyobb hányada fogadta el, mint a Horthy – rendszert, tehát az államszocializmus legitimebb volt annál a rendszernél. A könyvemben ezen állításomat a legkülönbözőbb tényekkel igyekeztem igazolni.

Mondhatják, hogy nincs igazam, baloldali túlzás mindaz, amit állítok; nézeteim igazolására ezért hívom segítségül Bibó Istvánt, akinek halála előtt született két leveléből szemezgetem az alábbiakat. Azt írja: „... a Horthy-rendszer nem volt azonos a fasiszmussal”, azonban hozzáteszi: „A pontos definíció az volna, hogy a Horthy – rendszer indulásakor és befejezésekor félfasiszta rendszer volt, a közbülső konszolidációs időben pedig konzervatív rendőrállam.” Majd arról beszél, hogy a rendszer „palástolt diktatúra” volt és a következőket írta: „... nem merném azt mondani, hogy a Horthy – korszakban Magyarországon parlamenti demokrácia volt. Csak annyit mondanék, hogy parlamentarizmus volt ugyan, de autoritárius módszerekkel vezetett parlamentarizmus, mely egyben világossá teszi, hogy nem volt demokrácia.” Továbbá azt írja: „... a magyar társadalom szigorúan hierarchikus volt, így a magyar etnikumú parasztság és főleg a paraszti szegénység fölemelkedési lehetőségei az alatt a hatalmi, közigazgatási, gazdasági és lélektani nyomás alatt álltak, amelyet a túlnyomó részben magyar etnikumú úri rend a szolgabíró, a jegyző, az uradalmi tiszt képében kifejtett.” (Népszabadság, 2008. október 22, 7. old.)

E hierarchiába tagolódott – a magyar úri rend által semmibe vett és lenézett tömegként - a munkásság és a kispolgárság is. Ezen dolgozó tömegeknek a jelentős többsége a Horthy-rendszerben nagy nyomorban élt és egésze ténylegesen nem rendelkezett polgári jogokkal.

A magyar népesség nagy többségét, a parasztságot, a munkásságot, a kispolgári rétegeket tehát fel kellett szabadítani „... a magyar úri rend... hatalmi, közigazgatási, gazdasági és lélektani nyomás” –ától, hogy a magyar társadalom egyenrangú polgáraivá válhassanak, s ezzel ezek a társadalmi osztályok - rétegek a magyar nemzet integráns részei legyenek. Ezt jelentette, hogy a szovjet hadsereg szétzúzta a Horthy – rendszert, ezt a „konzervatív rendőrállam”-ot, s ezzel magyar népesség nagy többsége számára a szovjet hadsereg a felszabadulást hozta el!

Gyermekként én ebben a már-már kasztrendszerként létező társadalomban éltem és ismertem meg a szegénységet.

X

A háború utáni Magyarországon egy demokratikus forradalom ment végbe, amely ugyan nem volt társadalmi rendszerváltozás, de több volt egy rezsimváltásnál. A magyar társadalom évszázadok óta mozdulatlan struktúrái, elsősorban a nagybirtok – rendszer felszámolásával, a földosztással, mozgásba lendültek; megnyílt a lehetőség arra, hogy szerves társadalmi fejlődés útján az ország bekapcsolódjon az oly régen áhított nyugat – európai társadalomfejlődés folyamatába. Az 1945-ös választás parlamentáris demokráciát teremtett; a köztársaság kikiáltásával s az ahhoz kapcsolódó törvényekkel, a polgári szabadságjogok mindenki számára való biztosításával a magyar társadalom tagjainak döntő többsége előtt megnyíltak a szabad, az emberhez méltó élet lehetőségei, amelyekkel a dolgozó tömegek rendkívül gyorsan igyekeztek is élni.

Ezek a társadalmi változások rendkívül rövid ideig, szűk három évig tartottak; megtermékenyítő hatásuk minden családhoz azonban nem juthattak el. Így számunkra is a földosztáskor kapott két hold föld visszavételre került; apám a szabad élet lehetőségeit – alkati adottságai folytán – nem tudta megélhetésünk javára fordítani.

1948, a fordulat éve, véget vetett az éppen csak a kibontakozás elején tartó demokratikus átalakulásnak

X

Könyvemben a Kör véleményeként kifejtettem, hogy a fordulat évével létrejött Rákosi – rendszer totalitárius diktatúra volt: az, az államszocialista rendszer kiépítésével, a gazdaság autark fejlesztésével, a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálásával és a parasztságot sújtó kötelező beszolgáltatás bevezetésével, valamint az önálló kisipar és kiskereskedelem felszámolásával egyre távolabb vitte a magyar társadalmat az európai fejlődés fő vonalától és az általa megteremtett szovjet típusú államszocializmus történelmi zsákutcának bizonyult. Ez a diktatórikus rendszer a lakosság jelentős hányadát félemlítette meg; milliós nagyságrendű volt a legkülönbözőbb repressziók áldozatainak a száma.

A Rákosi – rendszer a sztálini államszocializmus utánzata volt, jellemzői: hivatalos, mindent átfogó ideológia; tömegpárt, diktatórikus vezetővel; rendőrségi ellenőrzés az információ és a kultúra felett; a gazdaság központi felügyelete; egy kisebbség uralma, amely elnyomja és manipulálja a többséget, és terrorral akadályoz meg, hogy a többség a rendszer ellen forduljon.

Igaz, később a Kádár – rendszer sokban különbözött a Rákosi – Gerő klikk diktatúrájától, s ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni, de ez is államszocializmus volt s egy dologban nem volt hajlandó engedni, a Párt vezető szerepéből, ami azután az elkövetett hibák, esetenként bűnök végső forrásává vált.

Olvasva ezeket a sorokat, és visszaemlékezve, hogy szüleimtől elkerülve én – sokakhoz hasonlóan – elfogadtam s mások is elfogadták ezt a rendszert – mindez magyarázatra szorul. Az én esetemben részben speciális okok játszottak közre; ez a rendszer tette lehetővé szüleimtől való megszabadulásomat, ez biztosította az addig csak ábrándozásként elképzelt jövőmet, míg a Horthy – rendszer ezt nem biztosította volna. De miért fogadta el ezt a rendszert a dolgozó tömegeknek egy jelentős többsége is?

Ennek főként az volt az oka, hogy a Magyar Kommunista Párt – a Horthy – rendszer nyomorával szemben – már a háború befejezése után boldog jövőt ígért az ország lakosságának; a földosztással, a gyárak jelentős részének államosításával, a beinduló kulturális forradalommal élharcosa is volt e boldog jövő megteremtésének, ezáltal ez a párt jelentős bizalmi tőkét szerzett, a dolgozó tömegek hittek ígéreteinek és elfogadták az általa javasolt utat, amelyről nem gondolták, hogy szovjet típusú államszocializmus lesz és az totalitárius diktatúrává válik.

A Rákosi – rendszer elfogadásának másik oka az volt, hogy mivel a magyar nép milliói nagyon megszenvedték a Horthy – rendszert és nem voltak demokratikus tapasztalataik, ezért „hozzá voltak szokva” a demokrácia hiányához, így könnyebben elfogadták annak a Rákosi – érában való korlátozását; továbbá az új rendszer is „palástolt diktatúra” volt, s akik nem voltak részesei a represszióknak, azok nem tudták, hogy ez milyen mértékű. (Már írtam, hogy egy olyan jogvégezett és az igazságszolgáltatásban tevékenykedő ember is, mint Lakatos Imre, aki bíróként másod fokon jóváhagyta Rajk László halálos ítéletét, meg volt győződve Rajk László bűnösségéről.)

Az itt említett két ok volt az én korabeli magatartásom általános meghatározója is, csak speciális köntösben jelentek meg ezek az okok.

X

A Rákosi – Gerő klikk diktatúrája Magyarországon 1956-ban népfelkeléshez vezetett, melynek célja kezdetben a szocializmus korrektív forradalma volt; október végén ez nemzeti demokratikus forradalommal változott, melynek keretében a Nagy Imre kormány egy többipárt-rendszerű demokratikus szocializmust szándékozott megvalósítani.

E kormányt döntötte meg az 1956. november 4.– ei szovjet beavatkozás és juttatta uralomra Kádár Jánost.

A Budapesti Reformkör állásfoglalásaiban elítélte a szovjet beavatkozást és Kádár utána következő megtorló intézkedéseit; kijelentettük, hogy a reformkörü mozgalomnak Nagy Imrét kell példaképül választani és követeltük Nagy és a megtorlás többi áldozatának politikai, jogi, erkölcsi rehabilitálását, a még élőknek a lehetséges jóvátétel biztosítását.

Hogyan jutottam én el a szovjet beavatkozás helyeslésétől, a Kádár – rendszer támogatásától a fentebb írottakig?

Mint egyetemista résztvettem a Petőfi Kör filozófiai vitáján, majd az október 23.-i tüntetésen, egyetértettem a korrektív forradalommal, majd a nemzeti demokratikus forradalommal is október 30.-ig, a Köztársaság téri pártház ostromáig. Ezen időszakban Horuczi Laci

baráttal vitázva még addig is elmentem – igaz ezt a későbbiekben megbántam –, hogy azt mondtam, egy normális polgári társadalom jobb egy rossz szocializmusnál. A Köztársaság téren történtek alapvetően megváltoztatták magatartásomat: a sok szempontból kritizált szocializmus alternatívájaként nem egy normális polgári társadalom bekövetkeztét reméltem, hanem – a Tanácsköztársaság leverése utánihoz hasonló – fehérterror megismétlődését, s a történetek fényében elkerülhetetlennek tartottam egy magyarországi polgárháború bekövetkeztét, amelyben szükségünk lesz a szocialista országok támogatására az elfogadására. Továbbá azt reméltem – s Kádár bejelentései, melyekről könyvemben részletesen írtam, ezt látszottak igazolni –, hogy a szocializmus korrektív forradalma folytatódik, hisz meg voltam győződve arról, hogy a szocializmust nem lehet tovább a régi módon építeni, mintha mi sem történt volna.

A később történtek – a személyes sorsomnál már elmondottak is – azonban azt bizonyították, hogyha történtek is jelentős pozitív változások, de az államszocializmus, mint társadalmi rendszer nem alkalmas az ország fenntartható fejlődésének a biztosítására, s a 80 – as évek második felétől kezdve mind nyilvánvalóbbá vált a hozzám hasonlóan gondolkodók számára is, hogy a szovjet típusú szocializmus világtörténeti zsákutca. Ennek a tudatosítása volt végső fokon az alapvető oka a reformkori mozgalom -, benne a Budapesti Reformkör megszületésének és tevékenységének, valamint az én politikai – eszmei fordulatomnak is.

X

Az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvemnek első részében, a Történelmi felvezetés-ben (5. -ik oldaltól a 19. -ik oldalig) részletesen bemutattam a Kádár – rendszer különböző szakaszainak jellemző sajátosságait s ennek során azt a folyamatot, hogy a párton belüli értelmiség hogyan jutott el a reformkori mozgalom megteremtése szükségességének a gondolatáig.

A Kádár – rendszer különböző szakaszainak bemutatásakor az 56-os forradalom leverésének okainál foglalkoztam Magyarország geopolitikai helyzetével, a jaltai – és a potsdami szerződésekből folyó következményekkel, azzal, hogy ezek a szerződések Magyarországot a szovjet érdekszférához tartozónak ismerték el; 1962 – től kezdődően igyekeztem ábrázolni, hogy a rendszer miben különbözött mindinkább a szovjet típusú államszocializmustól, hogyan lett az „gulyáskommunizmus”-sá, illetve a „legvidámabb barakk”-ká és ennek során a magyar nép többsége hogyan egyezett ki a rendszerrel s ezáltal hogyan vált az a többség által elfogadottá, azaz legitimmé, azzal együtt is, hogy nem volt jogállam; e szakasztól kezdve megmutattam, hogy a társadalmi élet legkülönbözőbb területein lévő reformokkal (aki nincs ellenünk, az velünk van politikája, a mezőgazdaság szövetkezesítése és a háztáji, az 1968 – as gazdasági reform, a kulturális életben a három T politikája stb.) Kádár hogyan teremtett elfogadható életet a lakosság nagy többsége számára. Igaz a rendszer különböző szakaszaiban voltak kisebb – nagyobb visszalépések is az egyszer már elért eredményektől, s a 70-es évek végétől az elért életszínvonalat is már csak egyre növekvő nyugati kölcsönökkel lehetett fenntartani, ami azt mutatta, hogy a megreformált államszocializmus tartalékai

mindinkább kimerülnek, melynek következtében a 80 – as évek közepén egyre jobban kibontakozó társadalmi-gazdasági válság kezdődött, ami mindinkább egyértelművé tette, hogy az államszocializmus világtörténeti zsákutca, melyből kiutat kell keresni.

Az MSZMP értelmiségi párttagjaiban ennek a tudatosítása vezetett a reformkörü mozgalom kialakulásához.

X

Az első reformkör Szegeden alakult meg. 1988. november 29.-én Lovászi József és társai összejövetelt tartottak, melyen egy Nyilatkozatot és felhívást! fogadtak el, amelyben az MSZMP-n belül szükségesnek tartották a párthierarchiától független platformok létrehozását, s ezért elhatározták a Csongrád – megyei reformkör megalakítását, és javasolták, hogy az országban másutt is alakuljanak helyi reformkörök. Reformkörük alakuló ülését 1988. december 2.-án tartották meg.

A szegedi összejövetel felhívását és a Csongrád – megyei reformkör megalakulását Grósz Károly pártfőtitkár 1988 decemberében, a megyei pártértekezleten, pártellenesnek minősítette; a reformkör – kezdetben sikertelenül - megpróbált védekezni a pártfőtitkár vádjai ellen; egyelőre újabb reformkörök nem alakultak.

Az MSZMP- n belül a kritikus értelmiségi nyomás azonban olyan erős volt és viharosan olyan gyorsan növekedett, hogy nem törődve a főtitkár ellenzésével a szegedi reformkör is 1989. február 7.- én megtartotta következő ülését; ekkor már a Budapesti Reformkör szerveződése is (több reformkörhöz hasonlóan) előrehaladott stádiumban volt.

A reformkörü mozgalom – a pártvezetés ellenzése dacára – útjára indult.

II./Az MSZMP Budapesti Reformkörének a megszületése; bekapcsolódásom a mozgalomba

Budapesten – a szegedi felhívás hatására – 1989. január második felében Vajda János és 15 – 20 társa több megbeszélést tartott, és Katona Béla, a Budapesti Pártbizottság egyik titkára támogatásával hozzáláttak a Budapesti Reformkör megszervezéséhez. A Kör létrehozására szóló felhívásukat február közepén tették közzé, alakuló ülésüket február 21.- én tartották és magukat 1. számú Budapesti Reformkörnek nevezték, ezzel is jelezve, hogy kíváncsúnak tartják azt, hogy Budapesten több reformkör alakuljon. Üléseiket szerdánként a Villányi úti MSZMP Oktatási és Művelődési Központban tartották.

A Kör – az országban alakuló többi reformkörhöz hasonlóan – az 1988. májusi Pártértekezleten újjáavasztott pártvezetés reformkommunista törekvéseit kívánta támogatni; néhány ülésükön azzal foglalkoztak, hogy mire jó a reformkör, majd Kilényi Géza referátuma alapján a kidolgozandó új alkotmány koncepciójáról beszélgettek, továbbá március 22. – i ülésükön „A pártdemokrácia hiánya, szükségessége, lehetősége” c. – többek által elkészített – előadást vitatták meg.

Az 1. sz. Budapesti Reformkör történetében a március 29.-i ülés alapvető fordulat kezdetét jelentette. Szabó Zoltán ezen az ülésen terjesztette elő platformjavaslatát, amelyet nagy vita követett. Én – az után, hogy valamikor március első felében a Politikai Főiskolán is megszerveztük a reformkört – ezen a március 29.-i ülésen jelentem meg először a Budapesti Reformkör ülésén és több hozzászólásban, alapjában támogattam, illetve néhány fontos kérdésben bíráltam az előterjesztett platformtervezetet.

A Magyar Nemzet híradása szerint a március 29.-i ülésen a következők történtek:

„Az ülés első két órájában ugyan még körvonalakban sem bontakozott ki a válasz a címadó kérdésre: Miért akarunk pártkongresszust? Elolvastak viszont a jelenlévők egy 13 gépelt oldalas elaborátumot, amelyet Szabó Zoltán azzal a céllal terjesztett vélt és valódi megjelent elvtársai elé, hogy meghatározza: mi értendő voltaképpen azon a pártreformen, amely mellé a körhöz csatlakozók felsorakoznak. A dolgozat négy fő pontot tárgyal: a múlthoz való viszonyt, azt, hogy milyen legyen a megújult párt, milyen út vezet a gazdaság kibontakozásához, és hogyan mehet át a rendszer békésen a parlamenti demokráciába.

A kibontakozó vita érdekes tapasztalatokkal szolgált. Közülük figyelemre méltó volt egy külsődleges: a hivatalos gyűlésektől eltérően az idő előrehaladtával nem fogyatkoztak, hanem egyre szaporodtak a jelenlévők. Ami az érdemi részt illeti: megnyilatkozásaikból ítélve nemcsak a reformpártiak ültek az amúgy nem túl nagy klubhelyiségben. Az utóbbiak között viszont Keserű Imre szentesi párt-végrehajtóbizottsági tag személyében képviseltette magát a Csongrád megyei MSZMP Reformkör is. Az elhangzott számos eredeti gondolat közül – meglehet némileg önkényesen – hadd emeljük ki azt, amit Novák Zoltán, a Politikai Főiskola tanára és az ott alakult reform – klub egyik vezetője mondott: a konzervatívok azzal teszik a legnagyobb szolgálatot a szocializmusnak, ha kiválnak a pártból. Akkor ugyanis nem lehet az MSZMP-t velük azonosítva bármikor lejártni.”

A Népszabadság ugyancsak tájékoztatót a vitáról: „A kör tagsága vitát kezdett egy nyilatkozat tervezet szövegéről. Ez többek között megállapítja, hogy lakóhelyi területi elv alapján lenne szükséges megszervezni az MSZMP reformszárnyát (...) minimális program köré tömörítve a radikális gazdasági, társadalmi, politikai reformok mellett leginkább elkötelezett párttagokat. A centrum és a reformszárny közötti szövetség megteremtésére és a fundamentalista szárny elszigetelésére a nyilatkozat tervezet szerint leginkább rendkívüli pártkongresszus lenne alkalmas; (...) ugyanis) Novák Zoltán (...) kifejtette: világosan kell beszélni arról, hogy az MSZMP-ben három áramlat van, a fundamentalisták, a centrum és a reformisták. Mint hangsúlyozta, ő személy szerint azt akarja, hogy a fundamentalisták hagyják el a pártot. Nem kizárás révén, hanem olyan MSZMP jöjjön létre, amelyben nincs kedvük tagnak lenni (...)”. (U.o. 23. old.)

Számomra a vitán való részvétel egyrészt azt eredményezte, hogy az elkövetkező napokban ismeretlenek telefonon felhívtak és kérdőre vontak hozzászólásomért, másrészt azt, hogy a vitaülés háromtagú bizottságot küldött ki a Szabó Zoltán által előterjesztett

platformtervezetnek, a vitán elhangzottak figyelembevételével való átdolgozására; e bizottság tagjai Szabó Zoltán, Szántó György és Novák Zoltán voltak.

A kiküldött bizottságnak a következő ülésen (április 5.-én) kellett újabb vitára előterjeszteni platform - javaslatát s a résztvevők majd többségi szavazással döntenek el, hogy elfogadják – e azt!?

X

Mi, hárman, még azon a héten, pénteken összeültünk a Statisztikai Hivatalban (Szántó György munkahelyén) és többórás békés vita során állapodtunk meg a végleges szövegben. Tartalmában – néhány nagyon lényeges változtatás kivételével – alapjában elfogadtuk a Szabó Zoltán által készített szöveget, de elvi, szerkezeti, formai, stiláris szempontból lényegesen átdolgoztuk az anyagot. Az elvi – politikai problémák megváltoztatásában elsősorban nekem, míg a stiláris változtatásokban inkább Szántó Györgynek volt nagyobb a szerepe.

A kiküldött bizottság 1989. április 5-én előterjesztette javaslatát, amelyet alapos vita követett és a jelenlévő kb. 40-45 résztvevőből 29 fő, szavazással elfogadta a Budapesti Reformkör platformját, melyet aláírásukkal is hitelesítettek.

A Kör reformkommunista korszakának tagjai közül kevesen fogadták el a platformot; az eredeti alapítók közül mindössze Monostori Ildikó, Nagy Ferenc és Vajda János. Ezen az ülésen abban is megállapodtunk, hogy – alapító tagként – még két hétig lehet aláírással csatlakozni a platformhoz. Ennek az lett az eredménye, hogy több mint százan még éltek ezzel a lehetőséggel, így a Budapesti Reformkör alapító tagjainak száma közel másfélszáz fő volt.

Az 1989. január második felétől február közepéig szerveződő Kör tevékenységében a platform elfogadásával új szakasz kezdődött; az 1. sz. Budapesti Reformkör reformkommunista szakaszát felváltotta az a törekvés, hogy a Kör az MSZMP-n belül megteremtse a reformszárny frakcióját, kiküzdje a maga autonómiáját a platformjában megfogalmazott célok megvalósítása érdekében. Ez a fordulat, amely 1989. március 29-én vette kezdetét és tartott kb. április közepéig, eredményezte a platform elfogadását, az új alapító tagság létrejöttét, majd a Kör szervezőbizottságának a megválasztását Kerekes György, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó György és Vajda János személyében.

Ezzel az MSZMP 1. sz. Budapesti Reformkörnek a története véget ért, hogy átadja a stafétabotot az MSZMP Budapesti Reformkörének.

1./ Az MSZMP Budapesti Reformkör platformja; javaslat a reformszárny platformjára

A Szabó Zoltán által írt és a Kör március 29-i ülésen ismertetett platform javaslatot én két lényeges elvi kérdésben bíráltam: a./ nem értettem egyet azzal, hogy az új párt marxista – leninista párt legyen; azt képviseltem, hogy a leninizmus (és mindaz, ami belőle következik) nem lehet az új pártnak az ideológiai – politikai alapja; b./ nem fogadtam el, hogy az új

pártban a szerveződési elvet, a függelmi viszonyokat, amelyek meghatározzák mind a párt vezető szervei és a pártszervezetek viszonyát, mind a tisztségviselők és a párttagság viszonyát, mind a döntési folyamatokat, benne a kisebbség és a többség viszonyát stb., továbbra is a demokratikus centralizmus érvényesítése alapján szabályozzák.

E platformvitához tudom időhöz kötni az én tudatos szakításomat a leninizmussal, ami szellemi fejlődésem egyik legdöntőbb változása volt, melynek következményeit – ha nem is egyik napról a másikra – fokozatosan tudatosítottam és nézeteimet a szerint alakítottam.

A március 29-i vitán ezekben a kérdésekben a részvevők többsége velem értett egyet (ezért is választottak be a végleges szöveget elkészítő háromtagú bizottságba), ezért a Szabó féle platformjavaslatban foglaltakat az általam képviseltek szellemében fogalmaztuk újjá. Az ebből fakadó változások tették lehetővé, hogy egy kommunista típusú párt helyett (ekkor még kimondatlanul) egy szociáldemokrata típusú párt létrehozásán fáradozhassunk. Két nagyon fontos példával szeretném állításomat bizonyítani.

A leninizmussal való szakítás a lenini forradalom elmélettel, a proletárdiktatúrával való szakítást is jelentette, más nagyon fontos ideológiai – politikai elvekkel, módszerekkel együtt.

A demokratikus centralizmus mellőzése tette lehetővé, hogy az általunk megteremtendő reformszárnyat az MSZMP-n belül önálló frakcióként szándékoztuk létrehozni, hogy általa kisebbségből többségivé válva belülről foglaljuk el a pártot, megváltoztatva annak jellegét (azaz azt kommunista pártból szociáldemokrata párttá változtassuk).

Érdekes, hogy a vitán lévő újságírók felszólalásaimból azt látták fontosnak kiemelni, hogy felszólítottam az MSZMP fundamentalistáit, hogy hagyják el a pártot, de valószínű féltek részletezni (annyira „revizionistának” tarthatták javaslataimat), hogy milyen pártot vázoltam fel, amelyben a fundamentalistáknak „nincs kedvük tagnak lenni”.

X

A háromtagú bizottság vitáján fontos elvi javaslatom volt, hogy a Szabó Zoltán által négy nagy részben strukturált anyagot egészítsük ki egy felhívással, s ez legyen a platform első része, amelyben jelentsük be, hogy az MSZMP-n belül szükségesnek tartjuk megalakítani a párt reformszárnyát és platformunkat e reformszárny platformjavaslataként ajánljuk, továbbá e reformszárnyhoz való csatlakozásra hívunk fel mindenkit, aki elfogadja a platformjavaslatban lévő elveket és célokat.

Nagyon fontosak voltak mindazok a változtatások (melyek elsősorban Szántó György nevéhez fűződtek), melyeket a Szabó Zoltán által készített anyag újrafogalmazásában, stiláris minőségében alkalmaztunk.

Így nem tagadva, hogy az anyag megszületésében elsődleges érdemei Szabó Zoltánnak voltak, de az általunk való közös átdolgozás egy minőségileg színvonalasabb, elveiben, lényeges kérdésekben különböző anyagot teremtett, melyet a kiküldött bizottság közös munkájának tarthatunk.

Az ország társadalmi-, gazdasági-, politikai válsága, amely létrehozta a reformköri mozgalmat, azt is eredményezte, hogy az MSZMP –ben programválság jött létre. Ennek a programválságnak a reformértelmiségi elit után a pártban a reformköri mozgalom adott hangot. A mozgalomban valamennyire is jelentős reformkör elkészítette a maga platformjavaslatát és elhatároztuk, hogy ezeket a platformokat közös vitákon összehangoljuk és elkészítjük a reformköri mozgalom közös platformját.

A későbbiekben majd bemutatom, hogy ez a közös platform soha sem készült el; beszélni fogok arról, hogy milyen okok eredményezték ezt a helyzetet. Így – majd látni fogjuk, hogy - a reformköri mozgalomban a Budapesti Reformkör elfogadott platformja volt az egyetlen olyan politikai dokumentum, amely alapjául szolgálhatott volna a mozgalom programjának. Hogy miért nem válhatott azzá, majd arról is beszélni fogok. Az alábbiakban – a platform társszerzőjeként is – közlöm az anyagot.

„I. FELHÍVÁS

- 1./ Alulírottak szükségesnek tartjuk megalakítani az MSZMP Reformszárnyát.
- 2./ A Reformszárny célja az MSZMP megújítása, az országot gyötrő társadalmi-gazdasági válságból kivezető békés út keresésének, a demokratikus többpártrendszerre való áttérés elősegítésének és a mielőbbi gazdasági fellendülés előmozdításának érdekében. Közös munkára hívjuk az MSZMP azon tagjait, akik tettekben is hívei a radikális társadalmi-gazdasági-politikai reformoknak. Nyilvános állásfoglalásainkkal hatni kívánunk az állami testületek és a különböző pártok, szervezetek tevékenységére, beleértve az MSZMP vezető testületeit is. Konstruktív párbeszédre törekszünk minden, az erőszakot elutasító szerveződéssel.
- 3./ A Reformszárny az MSZMP-n belül, a platformszabadság lehetőségeivel élve működik; munkájában a párt minden tagja részt vehet, aki jelen platformot elfogadja.
- 4./ Felhívjuk az MSZMP reformgondolkodású tagjait, hogy országszerte alakítsák meg az MSZMP helyi reformköröit és lépjenek velünk kapcsolatba. Keressük a kapcsolatot a már megalakult reformkörökkel is.
- 5./ Jelen platform megvitatására, egy közös politikai platform elfogadására és a Reformszárny megalakítására mielőbb meg kívánjuk rendezni az MSZMP Reformköreinek Országos Tanácskozását.

II. VISZONYUNK A MÚLTHOZ

- 1./ Magunkévá tesszük az MSZMP KB által kiküldött munkabizottság „Történelmi utunk” c. jelentésében foglaltakat. A kelet-európai szocializmusokat olyan sikertelen modernizációs kísérleteknek tekintjük, amelyek a társadalom minden alrendszerét maga alá gyűrő, ellenőrizetlen és korlátozhatatlan politikai hatalom sztálini modelljére épültek. Megítélésünk szerint e modell a kezdeti - főként a háború utáni újjáépítésben felmutatott - sikerek után egyre távolabb vitte e társadalmakat az európai fejlődés fő vonalától, belső lényege folytán korrigálhatatlannak bizonyult és napjainkra, végső tartalékainak felélése után, egyértelművé vált történelmi zsákutca jellege.

2./ Elhatároljuk magunkat az MKP, az MDP, illetve az MSZMP vezetése által az elmúlt 40 év során vallott messianisztikus, utópikus elképzelésektől, a „cél szentesíti az eszközt” ennek érdekében érvényesített elvétől. Tartós és szilárd alapokon nyugvó társadalmi-gazdasági fejlődést csak a nemzet szabadon kinyilvánított és kellően tagolt politikai intézményrendszer által közvetített akaratának megfelelően tudunk elképzelni.

3./ Elítéljük a szövetséges és az ellenzéki pártok, politikai erők 1947-ben megkezdődött, közéletből való antidemokratikus kiszorítását és felszámolását. Üdvözljük az erőszakos úton, de facto felszámolt egykori pártok működésének felújítását, az alkotmányos rendelkezéseket tiszteletben tartó új pártok, politikai szervezetek létrejöttét. Támogatjuk az MSZMP KB-nak a többpártrendszer politikai realitását tudomásul vevő határozatát.

4./ 1956. október 23-án megítélésünk szerint egy megalázott és megnyomorított nemzet mozdult meg, a népszuverenitás elvéből fakadó alapvető jogát gyakorolva. Az október 23-a és november 4-e közötti események megítélésénél az alábbi elemeket célszerű figyelembe venni:

a./ az események annyiban forradalmi jellegűek voltak, amennyiben egy, a fejlődést történelmi zsákutcába vivő társadalmi rendet kívántak megdönteni és a társadalmat az európai fejlődés útjára visszaterelni;

b./ annyiban nemzeti felszabadító harc folyt, amennyiben a megszálló hatalomnak tekintett Szovjetunió fegyveres erőinek kivonására, a Szovjetuniótól való egyoldalú függőség felszámolására és a nemzeti hagyományoktól és sajátosságoktól idegen, a népre ráerőszakolt fejlődési modell ellen irányult;

c./ az eseményeknek erős ellenforradalmi töltésük is volt, amennyiben kezdettől fogva jelen voltak és hatottak a 45 előtti társadalmi és tulajdonviszonyok restaurálásában érdekelt erők;

d./ október utolsó napjaitól egyre markánsabban jelent meg a fehérterror, mégpedig elsősorban a korábbi nyolc év önkényuralmi terrorjának reakciójaként, ami jelentősen megnehezítette az ellene való hatékony fellépést;

e./ az események során egyre kevésbé volt lebecsülhető a „zavarosban halászók”, a minden politikai irány és tartalom nélkül fosztogató, lincselő-csőcselék hatása. Mindezt összefoglalva, az események egyszavas minősítésére a „népfelkelés” kifejezést alkalmasnak tartjuk.

5./ Elítéljük a november 4-ét követő véres megtorlást és leszámolást. Kétségtelen, hogy a Kádár-Münnich-kormányzatra rendkívül erős nyomás nehezedett ez irányban, mind külföldi szövetségesei, mind pedig a belföldi, konzervatív és revánsra vágyó erők részéről, ezt azonban nem tartjuk mentségnek. Követeljük e megtorlások vértlen áldozatainak rehabilitálását, az okozott sérelmek valamilyen formában történő jóvátételét. A fegyveres harcok során a barikádok mindkét oldalán elesetteket egy nemzeti tragédia áldozatainak tekintjük, emléküket kegyelettel őrizzük.

6./ Kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy a Nagy Imre-per koncepció per, célját tekintve pedig politikai gyilkosság volt. A koncepció perek valamennyi áldozatával

egyetemben Nagy Imre és társai jogi és erkölcsi rehabilitálását is elengedhetetlennek tartjuk.

7./ Elismerésre méltónak tartjuk az MSZMP vezetése által 1962-72 között követett politikát, amely dinamikus - bár ellentmondásokról nem mentes - gazdasági fejlődést és erre alapozva társadalmi békét teremtett. E korszak csúcsának az 1968-ban bevezetett gazdasági reformot tartjuk, amellyel a pártvezetés - anélkül hogy közvetlen kényszer nyomása alatt állt volna - saját árnyékát próbálta átlépni, és a társadalmi lét egy jelentős szférájában szembefordult a sztálinizmus logikájával.

8./ E politika konzekvens végig vitelére azonban a párt reformerői nem voltak képesek. 1972-73-ban a vezetés centruma az egyre agresszívabbá váló konzervatív szárnyal kötött szövetséget és minden vonalon támadást intézett a reform ellen.

Az elmúlt másfél évtized politikájára ez a szövetség, a hatalmi pozíciókhoz mindenáron való görcsös ragaszkodás, és ennek érdekében a konfliktusok kerülése, nyomta rá a bélyegét. Az egyre súlyosbodó gazdasági, társadalmi feszültségek által kikényszerített minimális engedményeket a vezetés a népnek nyújtott ajándékként tüntette fel, csakúgy, mint a változatlan gazdasági szerkezet ellenére folytatódó életszínvonal-emelkedést (később stagnálást, majd az indokoltnál lassúbb romlást), amelynek ára a belső és a külső tartalékok teljes felélése volt.

9./ E politikával, mely az országot mély gazdasági, társadalmi és politikai válságba taszította, minden közösséget megtagadunk. Erkölcsi alapot szolgáltat ehhez az a tény, hogy az MSZMP reformer tagjai e másfél évtized során szívósan, olykor egzisztenciájuk és személyes karrierjük kockáztatása, vagy feláldozása árán is küzdöttek ez ellen az országrontó politika ellen. Ugyanakkor, minthogy annak az MSZMP-nek a tagjai voltunk és kívánunk maradni a jövőben is, amelynek nevében ezt a politikát folytatták, készek vagyunk vállalni az ebből reánk háruló felelősséget. Ennek jegyében az országot válságba juttató pártvezetés helyett mi követjük meg a nemzetet.

10./ 1987-88 során az MSZMP aktivizálódó tagsága népképviselői funkciót ellátva közvetítette a vezetéshez az ország lakosságának egyre súlyosabb elégedetlenségét és kényszerítette ki a májusi pártértekezletet, ahol ugyancsak a népakaratot hajtotta végre a párt vezető testületeinek részleges személyi megújításával. Lezajlott ezzel az emberi méltóság Bibó emlegette alapvető forradalma, melynek során a nép megtapasztalhatta, hogy Isten kegyelméből uralkodó vezetői végül is tőle függnék és azokat el is kergetheti.

11./ Szolidárisak vagyunk az MSZMP-ből 1988 elején kizárt négy elvtársunkkal: Bihari Mihállyal, Bíró Zoltánnal, Király Zoltánnal és Lengyel Lászlóval. A Reformszárny várja őket soraiba.

12./ Rövid, átmeneti enyhülés után az új pártvezetésre nehezedő nyomás fokozódott. Ősz óta a társadalom követeléseit a párttagság mellett a társadalmi önkifejezés egyre tagoltabbá váló rendszere (az Országgyűléstől az egyre sokszínűbb sajtón keresztül az alternatív politikai szervezetekig) növekvő erővel közvetíti. Az egyre növekvő nyomás hatására a pártvezetés eljutott a sztálinizmussal való gyökeres és végleges szakítás küszöbére, de ez a szakítás egyelőre csak verbálisan történt meg, az intézmények

működésének szintjén nem. A Reformszárny célja e szakítás intézményesítése és visszafordíthatatlanná tétele.

13./ Visszautasítunk minden olyan törekvést, amely az MSZMP-nek e folyamatban tanúsított „kezdeményező” szerepéért mintegy „cserébe” kívánja az MSZMP hatalmi monopóliumát, vagy annak egy részét az új viszonyok közé átmenteni. A pártvezetés kezdeményező szerepe e folyamatok során jórészt abban merült ki, hogy a kizárólagos befolyása alatt tartott államhatalmi, államigazgatási szervek döntésein keresztül deklarálta meghátrálását a társadalmi szervezetek által kívülről és a vezetésben helyet foglaló radikális reformerek által belülről kifejezett társadalmi nyomás elől.

III./ MILYEN PÁRTOT AKARUNK?

1./ Olyan MSZMP tagjai kívánunk lenni, amely egy demokratikus parlamenti rendszer egyik pártjaként, szabad és tisztességes választásokon szerzett mandátumai számának függvényében kormányoz egyedül, vagy koalícióban, illetve vonul ellenzékbe. Világosnak tűnik, hogy jelenlegi állapotában az MSZMP ilyen szerepre alkalmatlan.

2./ Az MSZMP egyesült párt. Elítéljük az 1948-as, kierőszakolt pártfúziót, mint olyan lépést, amely a szervezeti egységet a munkásmozgalom de facto felszámolásával teremtette meg; de a magyar és nemzetközi munkásmozgalom mindkét nagy szárnya örököseinek valljuk magunkat, és egyaránt vállalni kívánjuk a kommunista és a szociáldemokrata mozgalom értékeit.

3./ Az MSZMP baloldali párt. Nemcsak a munkásmozgalom, hanem az egész nemzetközi, ezen belül az egész európai baloldal részének tartjuk magunkat. Meríteni kívánunk a polgári baloldal liberális, radikális, demokratikus és humanista hagyományaiból. Távlatilag megfontolandónak tartjuk az MSZMP csatlakozását a Szocialista Internacionáléhoz.

4./ Az MSZMP reformpártként indult. Az MDP 1956-os feloszlata után az MSZMP megalakítására létrehozott hétfőnyi bizottság tagjai (Donáth Ferenc, Kádár János, Kopácsy Sándor, Losonczy Géza, Lukács György, Nagy Imre, Szántó Zoltán) az MDP Kádár vezette mérsékeltebb, és Nagy Imre vezette radikálisabb reformszárnyának képviselői voltak. Hatukat 1956. november 4-e után kivégezték, meggyilkolták, bebörtönözték, vagy internálták. Az MSZMP-nek ehhez az eredeti reformszelleméhez kívánunk visszatérni.

5./ Az MSZMP marxista párt, amely elismeri a marxizmus különféle értelmezésének a létjogosultságát. Alulról fölfelé, demokratikusan szerveződik. A demokratikus centralizmust, mint szerveződési elvet, elutasítjuk. Fellépünk azért, hogy az MSZMP készülő szervezeti szabályzata:

a/ tegye lehetővé a párton belüli referendumok megrendezését, azaz bármely irányító testület bármely határozatáról a testület, vagy az irányítása alá tartozó párttagok meghatározott részének kívánságára legyen kötelező az érintett párttagok körében szavazást elrendelni, melynek eredménye a testületre nézve kötelező;

b/ a különvélemény fenntartásának passzív joga helyébe állítsa a kisebbségi vélemény többségivé szervezésének aktív jogát;

c./ az érvényes határozatoknak csak a végrehajtását tegye kötelezővé, azok képviselőit ne;

d./ oldja fel a frakciótilalmat;

e./ intézményesítse a párton belüli horizontális struktúrákat.

6./ Az MSZMP politikai párt. Fellépünk minden, a párt tagjaira nézve kötelező ideológiai előírás ellen. Elfogadjuk a marxizmust, mint a párt politikájának alapjául szolgáló filozófiát, de a párthoz tartozás kritériuma csak e politika végrehajtása, illetve a végrehajtásban való részvételre kinyilvánított készség legyen. A vallásos meggyőződést nem tartjuk kizáró oknak.

7./ Az országgyűlési és tanácsi választások területi elven folynak, szemben az MSZMP döntően munkahelyi szerveződésével. Az MSZMP aligha nyerheti meg a következő választásokat, ha azokon politikáját csupán a jelenlegi, jórészt nyugdíjasokból álló körzeti pártszervezetek képviselik. Amellett tehát, hogy az egy munkahelyen dolgozó MSZMP-tagok munkaidőn kívül igényeik és képességeik szerint tarthatnak pártfórumokat, aktívakat, megőrizve ezzel egyfajta szellemi centrumot, az MSZMP mondjon le a munkahely életébe és irányításába való, kiváltságokon, hatósági jogkörök bitorlásán, hatásköri listákon alapuló beavatkozásáról. Ezzel párhuzamosan, döntően a tanácsi és országgyűlési választási körzetekhez igazodva építsen ki ütőképes, területi elvet követő szervezeteket.

8./ Az MSZMP következetesen számolja fel az állami és társadalmi élet irányításában élvezett kiváltságait, akarátát pusztán politikai befolyásával és annak mértékéig juttassa érvényre. Költségvetési támogatásról és költségtérítésről mondjon le. Meglevő vagyonának költségvetési támogatásból származó részét ossza meg a többi párttal, vagy juttassa vissza az állami költségvetésnek.

9./ Nyilvánosan működő pártot akarunk. A pártszervek, és szervezetek ülésén megfigyelőként bármely párttag vehessen részt. Az ülésekről készült jegyzőkönyvek teljes terjedelmükben legyenek hozzáférhetőek. A pártsajtó váljék a párttagok és pártszervezetek nyilvános vitafórumává.

IV. A GAZDASÁGRÓL

1./ Az emberi társadalom fejlődésének döntő pontja volt az árutermelés megjelenése. Az ennek meghaladását célzó marxi program megvalósításának a világon sehol sincsenek meg a feltételei. Az árutermelés erőszakos felszámolására irányuló minden eddigi kísérlet nyomorba, éhínségbe, totális diktatúrába és véres terrorba torkollott, összhangban Marxnak a „Német ideológia”-beli figyelmeztetésével, miszerint az ínség talaján létrehozott kommunizmussal csak a nélkülözést lehet általánossá tenni. Haladó gazdaságpolitika egyedüli célja tehát csak az árutermelés fejlesztése és nem elsorvasztása lehet.

2./ Az árutermelés Marx által felállított és mindeddig elméletileg és gyakorlatilag helytállónak bizonyult alaptörvénye az értéktörvény, melynek egyetlen természetes érvényesülési keretét sikerült kialakítani: a piacot. A politikai hatalom célja tehát nem a piac korlátozása kell, hogy legyen, hanem:

- a/ a piac működése előtt álló korlátok lebontása;
- b./ a piac szabadságának állami eszközökkel történő biztosítása; (monopóliumellenes szabályozás, örökös és gazdasági verseny tisztasága felett, szektorsemlegesség stb.);
- c./ nemzeti érdekeinknek és társadalmi értékeinknek megfelelően a piac nem kívánt hatásainak politikai eszközökkel (adórendszer, vámrendszer, szociálpolitika, a hátrányos helyzet felhalmozódásának megakadályozása stb.) normatív módon való kompenzálása;
- d./ közmegegyezés alapján a társadalmi lét azon szféráinak kivonása a piac hatásai alól, ahol annak szabályozó szerepe nem hatékony, vagy társadalmi értékeinket sérti (oktatás, kultúra, tudomány stb.).

3./ Elengedhetetlennek tartjuk a tulajdonreform olyan végrehajtását, amely a gazdaság szereplőit nem csak rövidtávú jövedelem-, hanem hosszú távú vagyongyarapodásban is érdekeltté teszi. A piacgazdasággal elkerülhetetlenül megjelenik a magántulajdon, amelynek adminisztratív korlátozása szükségképpen az említett vagyonérdekeltség ellen hatna. A gazdaságpolitikának tehát védenie és támogatnia kell a magántulajdont. A magántulajdont ugyanakkor a piac szabadsága korlátjának tekintjük, hiszen a tulajdont a tulajdonos megbízottja működteti, nem pedig az, aki erre a legnagyobb hatékonysággal volna képes. A jelenlegi, állami tulajdon formáját öltő eltorzult közösségi tulajdon esetében tehát nem elsősorban a reprivatizálást támogatjuk, hanem a tőke-tulajdon és a tőke-funkció szétválasztását, a tulajdon társadalmasítását, a funkció gyakorlására pedig a bevált és a kikísérletezendő formák sokféleségét.

4./ Fellépünk a hazai beruházási politika radikális átrendezéséért. Drasztikusan csökkenteni kell a kitermelőiparba történő állami beruházásokat, ehelyett anyag-, energia- és élőmunka- takarékos technológiák elterjesztését kell támogatni. Célszerűnek látszik az állam minél nagyobb mértékű kivonulása a feldolgozóipari beruházások területéről is, a lakossági, a banktőke, a külföldi működő tőke, stb. egyidejű ösztönzésével párhuzamosan. Az állami beruházásoknak döntően az infrastruktúra (oktatás, kutatás, művelődés, egészségügy, úthálózat, tömegkommunikáció stb.) területére kellene koncentrálniuk, megteremtve ezzel a gyorsabb ütemű gazdasági fejlődés legfontosabb feltételeit.

5./ A lakossági, a banktőke, valamint a külföldi tőke aktivizálásához nélkülözhetetlen:

- a./ a gazdasági élet deregulációja, azaz hogy a gazdálkodókat kevés számú, átlátható, stabil, törvényben rögzített és szektor semleges szabályozó befolyásolja;
- b./ a vállalkozói mozgástér bővítése a vállalkozói nyereségadó és a személyi jövedelemadó jelentős mérséklésével, a jövedelmek központosításának erőteljes csökkentésével és mindenféle rejtett elvonási forma megszüntetésével;
- c./ az infláció megfékezése határozott inflációellenes politikával, továbbá azáltal, hogy a kormány kiadásaiban, a vállalkozók termékeik árának emelésében, a dolgozók pedig bérköveteléseikben erős önmérsékletet tanúsítanak.

6./ Követeljük a költségvetés olyan reformját, amely korlátozza, és ellenőrizhetővé teszi a kormány költségvetési eszközökkel történő beavatkozását a piacra, továbbá arra kényszeríti, hogy bevételeihez igazítsa a kiadásait, ne pedig előre elhatározott kiadásai

fedezésére vegye igénybe az adó- és bankóprést. A költségvetési egyensúlyt a kérdéses megtérülésű beruházások (Bős-Nagymaros, Tengiz, kitermelő és energetikai beruházások) leállítással, a termelői támogatások drasztikus csökkentésével, a honvédelmi kiadások további lefaragásával látjuk helyreállíthatónak.

7./ Tekintettel hazánk alacsony lélekszámára és a hazai tőkehiányra, egy nemzeti keretek között létrejövő piac, csak a monopóliumok piaca lehet. A valóságos piaci versenyhez a magyar gazdaságnak szervesen be kell épülnie a világpiacba, amihez viszont elkerülhetetlen a konvertibilis forint mielőbbi megteremtése. Minthogy a magyar gazdaság a jelenlegi hivatalos árfolyamnál lényegesen drágábban termeli ki a konvertibilis valutát, a forint konvertibilitása szükségképpen együtt jár annak erős leértékelésével. A hazai áruforgalom magas importhányada miatt ez a leértékelés mindenképpen együtt jár egy-egyszeri, átlagosan 25-30%-os áremelkedéssel; ezt vállalni kell, és egybe kell kötni egy radikális ár- és bérreformmal. A forint ilyen radikális leértékelése ugyanis ismét versenyképessé tenne a világpiacon számos korszerűtlen és a mai viszonyok között eladhatatlan terméket, ami a jelenlegi, elavult gazdasági szerkezetet konzerválná. E hatás mérséklésére tehát a fenti lépésnek egy radikális bérreformmal is együtt kell járnia, amelynek lényege, hogy a munkaerő újratermelésének költségeit (ezen belül is a két legnagyobb megterhelést jelentő tételt: a lakást és a gyermeknevelést) nem az állami redistribúció útján fedezik, hanem a munkáltatóra hárítják.

8./ A nemzetközi gazdasági integráció természetes keretűl Európában a Közös Piac kínálkozik, ehhez való csatlakozásunk viszont belátható időn belül gazdasági és politikai okokból egyaránt irreális. A jelenlegi formájában működő KGST viszont számunkra több kárt jelent, mint hasznot, míg annak gyökeres átalakítására tett javaslatunk más tagországok ellenállásán buknak meg. Célszerűnek látszik ezért egy olyan közép-európai gazdasági integráció megteremtését kezdeményezni, amelyben a radikális gazdasági reformokban érdekelt országok vennének részt.

9./ Megítélésünk szerint a munkanélküliség megjelenése a modernizáció és a struktúraváltás elkerülhetetlen velejárója. A feladat tehát nem a munkanélküliség kialakulásának megakadályozása, hanem humánus, a társadalmi szolidaritás elvének megfelelő kezelése, amely egyúttal a munkaerő szükséges szerkezeti átalakulását is segíti, nem pedig gátolja. Ehhez komplex és differenciált gyakorlat kialakítása szükséges, amelynek elemei lehetnek:

- a./ intézményes segítségnyújtás új, a képzettségnek megfelelő munkahely keresésében, a munkahelyváltáshoz esetleg szükségessé váló lakóhelyváltásban;
- b./ kiterjedt és hatékony át- és továbbképzési programok;
- c./ közhasznú, nagy élőmunka- és alacsony importráfordítást igénylő beruházások megindítása a munkájukat elvesztett, alacsony szakképzettségű dolgozók számára (pl.: útépítés, útkarbantartás, csatornázás stb.);
- d./ egyszeri, viszonylag nagy összegű végkielégítés, melynek birtokában az állását veszített dolgozó valamilyen vállalkozásba foghat. A munkanélküliség szociálpolitikai kezelését csak

az ilyen, a munkájukat elvesztettek újbóli munkába állását célzó erőfeszítések mellett, és nem helyett támogatjuk.

10./ Világosan ki kell mondani, hogy a gazdaság szükséges szerkezeti átalakulása további, nehezen elviselhető terheket fog a lakosságra róni. E modernizáció elsődleges haszonélvezői bizonyos középrétegek: az alkotó értelmiség, a kvalifikált szakmunkások és a bármely téren vállalkozók lesznek; egyúttal tehát e rétegek szolgálhatnak e politika társadalmi bázisául. Ezen túlmenően, a társadalmi szolidaritás és a humanizmus elve megköveteli, hogy a képződő jövedelemtöbbletből a társadalom legelesettebb rétegeinek helyzetén javítson a szociálpolitika. A társadalom más csoportjainak viszont helyzetük további romlásával kell szembenézniük, javulásra csak a gazdaság jövedelemtermelő képességének erőteljes növekedése nyomán számíthatnak.

11./ Azt is világosan kell látni, hogy a közép-európai társadalomfejlődés sajátosságai folytán hazánkban a fent említett középrétegek távolról sem elég erősek ahhoz, hogy a hatalom kizárólag rájuk támaszkodva, az átalakulás terheit viselő rétegek érdekeit háttérbe szorítva tehetné meg ezt a fájdalmas, de elkerülhetetlen lépést.

A további súlyos áldozatok meghozatalát csak egy olyan kormány remélheti, amely a terheket viselő rétegek bizalmát is élvezi. Mielőbb ki kell munkálni a társadalom és a hatalom közötti kiegyezést, amelyben világossá válik, ki milyen áldozatot vállal, mit és mikor kap ezért cserébe, és amely megegyezés végrehajtása a kormányzattól bármikor számon kérhető.

V. A BÉKÉS ÁTMENET LEHETŐSÉGE

1./ Az említett kiegyezés előtt álló legfőbb akadály, hogy nincsenek, és rövid időn belül nem is alakíthatóak ki a társadalom és a hatalom közötti párbeszéd lebonyolítására szolgáló intézmények. Másfelől, minthogy a sztálini politikai rendszer és az MSZMP ehhez kötődő politikája történelmi vereséget szenvedett, a párt valóban érvényes társadalmi felhatalmazás nélkül birtokolja a hatalmi kulcspozíciókat, ám az alternatív szervezetek sem rendelkeznek felhatalmazással ahhoz, hogy a társadalom nevében folytassanak párbeszédet a hatalommal. Ezen a helyzeten egy előrehozott választás sem változtatna: az MSZMP számára tisztességtelen előnyt jelentene közismert és a társadalom különböző rétegeiben népszerű politikusainak nagy száma, kiépített szervezete és hatalmas anyagi lehetőségei, de nehezen elviselhető tehertételt jelentene az elmúlt 40 (és különösen a legutóbbi 15) év politikája, miközben kiérlelt programmal sem a párt, sem az alternatív szervezetek nem rendelkeznek. Ilyen körülmények között egy választás eredménye teljesen kiszámíthatatlan lenne és nem a társadalom akaratát, hanem pillanatnyi hangulatát tükrözné. Első lépésként tehát az MSZMP és az alternatív szervezetek kiegyezését kell létrehozni a gazdaság működőképességének fenntartása és a társadalmi párbeszéd intézményeinek kimunkálása céljából.

2./ Egy ilyen - minimális célt kitűző - kiegyezésben az alternatív szervezetek érdekeltek, minthogy a gazdasági helyzet további romlása, vagy az ország kormányozhatatlanná válása az „erős kéz politikájának”, azaz egy rendpárti fegyveres diktatúrának a rémét idézi fel. Bonyolultabb a helyzet az MSZMP-n belül. A reformerőknek ugyanez okból szintén

érdekük egy ilyen kiegyezés, míg az említett „megoldástól” egyáltalán nem idegenkedő konzervatív szárnynak nem. A döntés tehát a - Bihari által „új rendpárti”-nak nevezett - centrum kezében van, amely világosan látja a gyökeres gazdasági átalakulás szükségességét, ám a politikai intézményrendszer reformjának ehhez szükséges minimumát is csak szükséges rossznak tekinti. A reformerők, és a centrum döntő többsége közötti szövetség objektív alapja lehet viszont az a tény, hogy a gazdasági reformnak a katonai diktatúra eszközeivel megkísérelt bevezetése Lengyelországban is megbukott a társadalom ellenállásán, továbbá, hogy a nemzetközi politikai köröknek egy konzervatív fordulat feletti, gazdasági nyomás formájában kifejezett rosszallását a rendkívül sebezhető magyar gazdaság aligha állná ki. A lehető legrövidebb időn belül szükségesnek tartjuk tehát a centrum és a reformszárny közötti szövetségnek ezen az alapon történő megkötését, a konzervatív szárny elszigetelését, szerencsés esetben az MSZMP-ről történő leválását. Minderre egy rendkívüli pártkongresszus összehívását látjuk a legalkalmasabb keretnek.

3./ Egy másik dilemma az alkotmányozás problémája. Egyetértünk a Szabad Demokraták Szövetségének azzal az álláspontjával, hogy egy, a társadalmi kiegyezés előtt megszülető alkotmány szükségképpen csak oktrojált alkotmány lehet. Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy egy, a jelenlegi szabályozási koncepció alapján álló új alkotmány törvénybe iktatása, ha nem is garancia egy fegyveres diktatúra ellen (egy alkotmányt bármikor fel lehet függeszteni), legalábbis megnehezítené, hogy a konzervatív fordulat hívei „a törvényes rend védelmében” lépjenek fel. A dilemma feloldását ismét az átmenetiségben látjuk: az új alkotmány ideiglenes, a politikai fordulat végrehajtása és az intézményesítés idejére szóló alkotmány legyen; egy ezt követően összeülő Alkotmányozó Nemzetgyűlés fogadja majd el Magyarország hosszabb időre szóló alkotmányát.

4./ Az említett kiegyezés alkalmas fórumának tekintjük az Új Márciusi Front által javasolt Országos Nemzeti Bizottságot. Fontosnak tartjuk, hogy ez a fórum mielőbb összeüljön, továbbá, hogy az MSZMP jelentse ki: az ott létrejött megállapodásokat magára nézve kötelezőnek tekinti, és szükség esetén az Országgyűlésben élvezett számbeli többségét is érvényesíti azok törvényerőre emelése érdekében.

5./ Fontosnak tartjuk az 1990-ig érvényes mandátummal rendelkező Országgyűlés összetételének megújítását. Ennek érdekében:

- a./ az Országgyűlés módosítsa a választási törvényt: törölje el a pótképviselői intézményt, törölje el azt a passzust, amely szerint a jelölteknek el kell fogadniuk a HNF programját, és emelje fel az országos listán megválasztható képviselők számát ötvenre;
- b./ a képviselői visszahívások, lemondások, stb. nyomán megüresedett parlamenti helyeket időközi választások útján töltsék be; ezeken az MSZMP ne indítson jelöltet;
- c./ a HNF OT tegyen javaslatot a magukat lejáratott, országos listán megválasztott képviselők visszahívására;
- d./ az országos listán így keletkező szabad helyekre a HNF OT javaslata alapján az Országgyűlés hívja be az új pártok, alternatív politikai szervezetek prominens képviselőit.

6./ A békés átmenet biztosítására mielőbb célszerűnek látjuk megválasztani az ország köztársasági elnökét. Olyan személyt kell e posztra megválasztani, aki mindkét fél számára elfogadható, és akit személyes tekintélye alkalmassá tesz a közvetítő szerepre. Az elnököt az Országos Nemzeti Bizottság jelölje és népszavazáson válasszák meg. Kellően széles jog- és hatáskörrel kell számára gondoskodni, hogy a megállapodások végrehajtásának biztosításához szükséges hatalmi eszközökkel rendelkezék.

7./ Az 1990-ben esedékes országgyűlési választásokat olyan, egyszeri alkalomra szóló választási törvény alapján kell megtartani, amely mind az MSZMP-t, mind az alternatív politikai szervezeteket megóvjá egy súlyos választási vereségtől. Az e választások nyomán összeülő Országgyűlés feladata a gazdasági és politikai fordulat kiteljesítése és intézményesítése. Ennek végrehajtására az ilyen fordulatban érdekelt politikai erők képviselőiből álló koalíciós kormány alakuljon.

8./ A fordulat betetőzése után az Országgyűlés - feladatát elvégezvén - oszlassa fel magát és adja át a helyét egy, a pártok és jelöltek nyílt versenyében megválasztott Alkotmányozó Nemzetgyűlésnek. Az új alkotmány elfogadása után a köztársasági elnök és az Alkotmánybíróság tagjai mondjanak le.” (U.o. 25 – 31 old.)

X

Mit lehet mondanom általánosságban a Budapesti Reformkör platformjáról, amelyet a létrehozandó reformszárny platformjának is szerettünk volna elfogadtatni?

Ugyan a Csongrád megyei reformkör alakult meg elsőnek, és az 1988. november 29-i nyilatkozata, Reformköröket a pártban is! volt az első reformköri felhívás, de az 1 - 2 flekkes szöveget még nagy túlzással sem lehet platformnak tekinteni. A reformköri mozgalom első - és minden bizonnyal legjelentősebb - platformja az MSZMP Budapesti Reformkörének 1989. április 5-én elfogadott platformja volt.

Ez sem volt egy tökéletes, minden kérdésben helyes álláspontot képviselő platform, bár a Kör későbbi állásfoglalásai egyes részeit konkretizálták-pontosították, mégis egyes megállapításait az évek múlásával túlhaladta az idő; de emellett is nem kis büszkeséggel állapíthatom meg, hogy a platformban kifejeződő állásfoglalás megállapításainak döntő többségét az elmúlt történelmi változások hitelesítették.

Különösen napjainkban (2009 tavaszáról van szó) mondhatom el, hogy a baloldal nem került volna maihoz hasonló válságba, ha a reformköri mozgalom képes lett volna meghódítani az MSZMP-t; ez csak a mozgalom reformszocialista többségi szárnyán múlt, mert akkor egy rendszerváltást is tudomásul vevő (ha azt nem is lelkesedéssel akaró) MSZP – t lehetett volna létrehozni, meg lehetett volna szabadulni az MSZMP volt nómenklatúrájának olyan képviselőitől, mint Katona Béla, Vastagh Pál és a hozzájuk hasonló többiekől, egy generációs vezető-váltással könnyebb lett volna gyorsan és alaposan szociáldemokratizálni az MSZP-t, nem kerültünk volna „a szociális rendszerváltás” durván populista örvényébe, amely – a világ pénzügyi és gazdasági válságának keretében – végső belső oka mai válságunknak.

Melyek e platform legáltalánosabb jellemzői?

- a./ A magyarországi kommunista mozgalom valóságnak megfelelő, igaz jellemzése; az MSZMP Nagy Imre által képviselt irányvonalának, mint követendő példának az elfogadása; az új párt legfőbb jellemzőinek a felvázolása;
- b./ a kommunista mozgalom pártjai által elkövetett bűnöktől - súlyos hibáktól való következetes és radikális elhatárolódás és ezzel együtt a diktatórikus szocializmus történelmi zsákutcának való minősítése;
- c./ a különböző tulajdonformák egyenjogúságát elismerő, tehát szektorsemleges, vegyes tulajdonon alapuló, a piac által vezérelt és a tőke-hatékonyság dominanciáját elfogadó gazdaság megteremtésének a célul kitűzése, melynek elkerülhetetlen modernizációjával leszünk csak képesek létrehozni a szociális piacgazdaságot és csatlakozni az európai gazdasági integrációhoz;
- d./ a demokratikus jogállamba való békés átmenet többlépcsős útjának a felvázolása, melyben a jogállami forradalmat az Alkotmányozó Nemzetgyűlés megválasztásával és ennek törvényalkotó tevékenységével fejeznénk be, amely eredményezheti akár a rendszerváltást is;
- e./ a társadalom felkészítése a fentiekből fakadó szükségszerűen bekövetkező változásokra (pl. a munkanélküliségre; ennek kezelésével kapcsolatos javaslatok kidolgozására); ezzel a rendszerváltás hallgatólagos tudomásul vétele és elfogadása;
- f./ a platform célul tűzte ki az MSZMP-n belül a reformszárny, mint frakció létrehozását, ezáltal az MSZMP elfoglalását, amely elvezethetett volna a politikai pluralizmus keretei között működő szocialista-szociáldemokrata jellegű párt megteremtéséhez, az esetleges rendszerváltásban való aktív részvételhez.

Platformunk történeti helyzetelemzése alapján a Budapesti Reformkör a jogállamiságba való békés átmenet feltételeinek a megteremtését, tehát a parlamentáris demokrácia létrehozását tartotta a közeljövő legfontosabb megoldásra váró politikai - jogi feladatának.

A fentiek miatt ezért platformunk nemcsak a modellváltás keretében megvalósuló demokratikus szocializmusról nem beszélt, így a demokratikus szocializmust közvetlen célként ki sem tűzte; ugyanakkor felvázolta - a gazdaság teljesítőképessége növekedésének arányában -, hogyan lehet a parlamentáris demokrácia társadalmát szociális piacgazdasággá tenni; így platformunk a rendszerváltás kimondása nélkül egész szellemében, a kifejtett problémák és javasolt megoldások jellegében a rendszerváltás szükségességének az alapján állt.

Így elmondhatom, hogy platformunk hídként kötötte össze a régi világot az új világgal: a múlt ismert történeti igazságait kifejezve belőle próbálta kitapogatni a bizonytalan jövőt.

Ez a platform tehát némi pontosítással - a benne ugyan csak impliciten létező, de koherensen és egyértelműen a rendszerváltást tételező, majd a Kör későbbi állásfoglalásaival ezt kimondva konkretizáló álláspontjával - egy nyugati típusú szociáldemokrata párt platformjának az előképét jelentette.

2./ Hogyan viszonyult az MSZMP főtitkára, Grósz Károly platformunkhoz?

A Grósz-féle pártvezetés platformunkra rendkívül gyorsan, elutasítóan reagált. Az MSZMP KB 1989. április 12-i ülésén Grósz Károly a párt helyzetéről tartott referátumában foglalkozott a reformkörü mozgalommal is. Elmondta, hogy a pártban teret nyer az anarchia és gyengül a fegyelem, és az általa megemlített több bizonyíték közül „a reformkluboknak torzult vonásait” hozta fel példaként. Kijelentette: „Azt tapasztaljuk, hogy szervezeti szövetségeket hoznak létre, vertikálisan is és horizontálisan is, különböző követeléseket egységesítenek, aminek semmi köze a platformszabadsághoz és a különböző szervezeti áramlatok párton belüli jelenlétéhez. Ez már a kommunista mozgalom szervezeti szétesésével lehet egyenlő, ha tovább hagyjuk ezt, az ilyen típusú szerveződést.” Grósz elmondta, hogy ez a reformkörü mozgalom egészére ma még nem jellemző, de hogy fennáll ez a veszély, arra bizonyítékként platformunkat hozta fel példaként.

Grósz előadói beszéde - platformunkkal kapcsolatban - tartalmazott egy zavaró - ködösítő mozzanatot: nem választotta szét a Magyar Hírlap aznapi számában megjelent Szabó Zoltán nyilatkozatot a Kecskeméti 300 példányban, stencilen megjelentetett platformunktól. A két megnyilvánulásról, mint egy egységes cselekedetről szólt, amelynek lehetséges célja, hogy a kecskeméti tanácskozást „... a szervezők tiszta szándékától eltérően, vagy azt kihasználva, egy politikai zászlóbontásra, más szóval megítélésem szerint - ez egyéni véleményem -, esetleg pártszakadásra kívánják felhasználni.” Majd a következőképpen folytatta: „Egész tegnap estig úgy tudtuk, hogy ez hamis suttogás, hiszen mostanában rémhírekkel és részinformációkkal bőségesen el vagyunk látva. A Magyar Hírlap mai száma azonban egyértelműen bizonyítja, hogy itt egy kész, kidolgozott platform van, amely „A Magyar Szocialista Munkáspárt reformszárnyának platformja” címet viseli. Ez egyébként a tegnapi nap folyamán a több mint 300 résztvevő számára stencilezett anyagban kiosztásra került.” Grósz fantáziálásában a lapokat összekeverte: a Magyar Hírlapban Szabó Zoltán nyilatkozatát „Vitára bocsátott platform” címen közölték; a kecskeméti stencilezett anyagnak a címe pedig, „Tervezet az MSZMP Reformszárnyának platformjára (A budapesti I. sz. reformkör vitaanyaga)” volt.

Grósz ezek után ismertette, hogy mi van a platformban; idéznem kell ezt a részt, hogy lássuk kifogásait: a platform „Világosan kifejti több pontban, mindenekelőtt az október 23-val kapcsolatos megítélését, elutasítva a februári állásfoglalásunkat, mert szó szerint azt mondja: „mindezt összefoglalva, az események egyszavas minősítésére a népfelkelés kifejezést alkalmasnak tartjuk.” Ilyen mondatok vannak benne: „Elítéljük a november 4-ét követő véres megtorlást és leszámolást. Kétségtelen, hogy a Kádár-Münnich kormányzatra rendkívül erős nyomás nehezedett ez irányban, mind külföldi szövetségesei, mind pedig a belföldi konzervatív és revánsra váró erők részéről, ezt azonban nem tartjuk mentségnek. Kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy a Nagy Imre-per koncepció per, célját tekintve pedig politikai gyilkosság volt. Visszautasítunk minden olyan törekvést, amely az MSZMP-nek e folyamatban a jelenlegiekben tanúsított „kezdeményező” szerepét - tehát azt, hogy ez a párt kezdeményező, azt megkérdőjelezi, - mint egy cserébe kívánja az MSZMP hatalmi

monopóliumát visszaállítani, és az új viszonyokra átmenteni.” Kimondja, hogy a jelenlegi MSZMP a mostani állapotában a kibontakozás vezetésére alkalmatlan. Kimondja, hogy elítéli az 1948-as kierőszakolt pártfúziót, mint olyan lépést, amely a szervezeti egységet a munkásmozgalom de facto felszámolásával teremtette meg. Javasolja, hogy távlatilag csatlakozzunk a Szocialista Internacionáléhoz. Visszautal, hogy az MSZMP reformpártként indult 1956-ban, de az akkor megválasztott vezetőségből Donáth Ferenc, Kádár János, Kopácsy, Losonczy, Lukács, Nagy Imre, Szántó Zoltán közül Kádár János kivételével mindenkit kivégeztek (sic!). Az MSZMP-nek ehhez a reformszelleméhez kell visszatérnie. Megfogalmazza a szervezeti elképzelést is: a demokratikus centralizmust, mint szerveződési elvet elutasítjuk, fellépünk ezért: az MSZMP készülő szervezeti szabályzatában az érvényes határozatokat csak a végrehajtás tegye kötelezővé (sic!), azok képviselőjét ne, oldja fel a frakciótilalmat, intézményesítse a párton belüli horizontális struktúrákat. Mondjon le a munkahelyi szerepéről és így tovább, (és így tovább. Nem olvasom, el lehet olvasni.)”

Platformunk bűnlajstroma a platform I., II., III. fejezeteire terjed csak ki; úgy látszik Grósz Károlynak az előző nap nem volt elég ideje, hogy végigolvassa platformunkat. E sietségre utalnak az idézetben található zavarosságok is. Továbbá az is, hogy Grósz platformunk megszületését és publikussá válását a pártszakadás beharangozásának reális lehetőségeként értékeli. Grósz Károly platformunkat a reformkörü mozgalom platformjának tekintette, ezért sérelmezte, hogy az miért a Kormány lapjában jelent meg; ez is erősítette azon gyanúját, hogy a platform a pártszakadás előkészítésének része.

Grósz itt bemutatott magatartása, platformunkkal szembeni kifogása egyértelműen bizonyítja, hogy a Budapesti Reformkör megszületése pillanatától kezdve szemben állt az MSZMP Grósz-féle vezetésével.

A KB ülés vitájában többen hozzászóltak a Grósz által mondottakhoz. E hozzászólók közül - érintettsége folytán - mindenekelőtt Pozsgay Imre véleményét kell bemutatnom. Elmondta, hogy a platform megjelenése - amelyet a Magyar Hírlapban csak itt az ülésen olvasott - és a kecskeméti tanácskozás csak véletlen egybeesés, a kettőnek nincs semmi köze egymáshoz: „Ennek az összejövetelnek nincs platformja, egyik előadója én vagyok. Semmiféle dokumentum vagy platformtervezet ez ügyben nem került nyilvánosságra, ugyanakkor ezen a tanácskozáson érthetően - mert ez a mozgalom elindult - nem a tanácskozás okán, hanem látjuk a sajtóból már néhány hete, hónapja, reflektálni kell a reformkörök és reformklubok jelenlétére, problémáira is, de megismétlem, nem egy előzetes platform alapján, hanem az ottani vita szerint.”

Nehezen tudom elképzelni, hogy a kecskeméti tanácskozás szervezői, közvetlenül vagy közvetve, nem informálták volna Pozsgay Imrét platformunk stencilezett kiadásáról. Pozsgay Imre a KB ülésen azonban nemcsak a platform létezéséről nem tudott, hanem azt is állította, hogy a kecskeméti tanácskozás a reformkörü mozgalom problémáira „nem egy előzetes platform alapján, hanem az ottani vita szerint” fog reflektálni; ezzel nyugtatta Grósz Károlyt és vele aggódó támogatóit. Grósz Károly azon fantáziálására, hogy platformunk a pártszakadás zászlaja lesz Kecskeméten, Pozsgay kijelentette: „én magam személy szerint nemcsak e párt szempontjából, hanem az ország jövője szempontjából is nagyon

veszélyesnek és nagy vereségnek tartanám, ha az MSZMP nemhogy szétválna, hanem szétesne.” Pozsgay Imrének ez a vallomása végképp meg kellett, hogy nyugtassa Grósz Károlyt és csapatát: platformunk nem fog Kecskeméten pártszakadást provokálni.

Grósz ennek ellenére a jövőt illetően tovább aggodalmaskodott. Sarlós István hozzászólásában értetlenkedésének adott hangot, hogy Grósz Károly a Magyar Hírlapban megjelent cikket, a kecskeméti tanácskozást, Pozsgay Imrét, „... meg a szétosztott vagy nem tudom hol körözött felhívás”-t összekapcsolta és ezek alapján felvetette a pártszakadás lehetőségét. Grósz vita-összefoglalójában - hallgatólagosan tudomásul vette Pozsgay Imre magyarázatát - a téma kapcsán egyedül Sarlós István hozzászólására reagált: „Én azt mondom, ha a reformkörök szervezeti rendszerré állnak össze a pártban, a párt szervezetileg kettészakadt; én ezt mondom változatlanul. Engem erről még senki nem győzött meg, hogy ebben nekem nincs igazam.” (U.o. 34-35. old.)

III./A kecskeméti Reform – Műhely tanácskozás

Az 1989. április 15-i, kecskeméti Reform – Műhely tanácskozás (melyet Pozsgay Imre szervezett, saját törekvéseit is népszerűsítendő) a reformkörü mozgalom szempontjából is egy jelentős esemény volt. Már beszéltem arról, hogy a reformkörök döntő többsége alakulásuk idején reformkommunista irányultságúak voltak, azaz az új, a Grósz – féle pártvezetés támogatását tekintették feladatuknak. Grósz nem ismerte fel ezt a helyzetet és gyanakvóan viszonyult a reformkörü mozgalomhoz, illetve egyesekkel szemben (az ő szempontjából jogosan, mint a mi esetünkben is) ellenséges magatartást tanúsított.

A kecskeméti tanácskozáson kb. 30 reformkör 80 képviselője jelent meg; a Budapesti Reformkörből kb. tízen voltunk jelen. A tanácskozáson közülünk Szabó Zoltán és Szántó György szólalt fel; Szabó hozzászólásában a Budapesti Reformkör platformját ismertette, de annyira óvatos volt – nehogy hozzászólását a javasolt reformszárny megalakulására szóló felhívásnak, azaz a pártszakadás kezdeményezésének fogják fel -, hogy a platform első részét, a Felhívás-t meg sem említette, nemhogy ismertette volna.

A tanácskozáson megjelent reformkörü küldöttek elhatározták, hogy egy közös nyilatkozatot fogadnak el, amelyben az általuk legfontosabbnak tartott kérdésekről elmondják véleményüket. A kecskeméti reformkör előzetesen elkészítette e nyilatkozat tervezetét, amely a már említett reformkommunista irányultság szellemében fogant. Mivel Szabó Zoltán és Szántó György hozzászólásaik csiszolgatásával voltak elfoglalva, ezért az elfogadandó nyilatkozat létrehozásának vitáiban elsősorban én képviseltem Körünk szervezőbizottságát.

A kecskeméti által készített nyilatkozat – tervezetet sikerült gyorsan elutasítani, de az új anyag csak nehéz és hosszadalmas vitában született meg. Ez a Nyilatkozat túllépett a reformkommunista irányultságon, a mozgalom egy új szakaszának a kezdetét jelentette, amely szakaszt én reformszocialista irányultságúnak neveztem el.

A közösen elfogadott Nyilatkozat a következő volt:

„Reformműhely címmel 1989. április 15 -én Kecskeméten megrendezett országos tanácskozás alkalmából első találkozójukat tartották az MSZMP eddig megalakult, a platformszabadság alapján szerveződött reformkörei. Találkozójukon egységes álláspontot alakítottak ki a - többségükben már eddig is, egymástól függetlenül megfogalmazott - következő kérdésekben:

- Az MSZMP egészében meghatározóvá kell válnia a reformgondolkodásnak és - cselekvésnek. Az áttörést és a reformerők megszerveződését is segítve az MSZMP vezetése vegye tudomásul a reformkörök létét, biztosítsa működési feltételeiket, beleértve horizontális struktúra kialakítását is. A reformkörök használhassák az MSZMP rendelkezésére álló központi és helyi eszközöket, létesítményeket.
- Az eddig megalakult reformkörök felhívják az MSZMP tagjait, szervezeteit, hogy hozzanak létre reformköröket és más, hasonló jellegű szerveződéseket. Nem fogadjuk el a gyakorlati tapasztalatokat nélkülöző frakciós megbélyegzést.
- A reformkörök fórumai nyitottak az MSZMP valamennyi tagja és mindenki számára, együttműködnek más, az MSZMP-n kívüli szervezetekkel, személyekkel is. Mindenkinél vita-, kapcsolódási és együttműködési lehetőséget kínálnak.
- Tevékenységükben az MSZMP-n belüli újfajta pártegység kialakítását, az egyes áramlatok, nézetek, platformok dinamikus együttélését, a tényleges reformcselekvés elsődlegességét és az elméleti alapok újragondolását érvényesítik.
- A reformkörök igénylik a nyitott reformműhely-tanácskozásokat, és vállalják azok fő gondolatainak gyakorlatba történő átvitelét.
- A reformkörök képviselői elfogadják és támogatják az MSZMP budapesti és szegedi reformköreinek kezdeményezését országos tanácskozás megszervezésére, amelyre 1989 májusában, Szegeden kerüljön sor. Ez a tanácskozás egyik fontos eszköze lehet annak, hogy az MSZMP-n belüli reformerők platformjukat kialakíthassák.
- A reformkörök aggodalma az utóbbi hetek eseményei alapján fokozódik, mert a párt belügyei, a vezetés állásfoglalásai kiegyensúlyozatlanok, intézkedései bátortalanok, egy régi egység nosztalgiájától terhesek. Fokozatosan csökken a nép, az ország bizalma, veszélybe kerülhet a nemzetközi megbecsülés, a párt elveszíti legjobb erőit, növekszik a szétesés veszélye.
- A Központi Bizottság legutóbbi ülésén személyi kérdésekben született döntések nem teremtették meg a régóta hirdetett fordulat személyi feltételeit.
- A Politikai Bizottsággal és a főtitkárral kapcsolatos bizalom kérdése a Központi Bizottságon belül maradt. Ugyanakkor a KB tagjainak döntő többsége egy korábbi korszak politikusa, önmaga és a politika megújítására képtelen. A személyi kérdések eldöntése pár száz pártvezető belső, titkos ügye maradt.
- Az ülések, a döntések - minden korábbi követelés ellenére - zártak, a közvélemény manipulált hírcsomagot kap, a párttagság még utólag sem értesül hitelesen.
- A Központi Bizottság szóvivője „szómegkerülő”, lekezeli a közvéleményt, a sajtót, a közérdeklődést; az arrogancia és önhittség kapott lábra némely utóbbi megnyilatkozásában.

- A reformszárny és a reformkörök működésével kapcsolatos ellenérzés és értetlenség a főtitkár nyilatkozataiban is tapasztalható.
 - A Központi Bizottság bizalmát továbbra is élvező kormány gyakorlati intézkedései kapkodóak, hitelrontók, nélkülözik a következetességet és az átgondolást.
 - A felsorolt okok felvetik annak veszélyét, hogy a párt teljesen méltatlanná válik a hatalomra, képtelenné a nép felemelkedésének szolgálatára. Ezért a reformkörök a következő javaslatot teszik:
 - Kerüljön sor 1989 őszén rendkívüli pártkongresszus összehívására.
 - A kongresszusi küldöttválasztás a párton belüli teljes demokratizmus megvalósulásával (ehhez szükséges átmeneti szervezeti intézkedésekkel) és platformok alapján történjen.
- Kecskemét, 1989. április 15.

A Reformműhely-tanácskozás alkalmából megjelent mintegy 30 reformkör 80 képviselője”
(U.o. 40-41. old.)

Az elfogadott nyilatkozat jellegét azért nevezhettem reformszocialistának, és a reformkörü mozgalom új stádiumáról, a tudatosság új szakaszáról azért beszélhettem, mert az előző, reformkommunista szakaszban a mozgalom elfogadta az MSZMP KB reformkommunista politikáját, és feladatát e politika következetes végrehajtásának támogatásában, szorgalmazásában látta; a KB Grósz-féle vezetése és politikája iránt megvolt a bizalma és a passzív párttagságot - a pártvezetés szándékával egyetértésben - a reformkörök keretében e politika végrehajtására igyekezett mozgósítani.

Ez a Nyilatkozat egész más hangot ütött meg: számtalan kérdésben kritizálta a pártvezetését; kifejezte bizalmatlanságát mind a KB tagjai, mind a PB iránt, külön is kiemelve a pártfőtitkár iránti bizalmatlanságát; kifejezésre juttatta a párttagság azon igényét és elhatározását, hogy kézbe akarja venni a párt reformszellemű megújításának az ügyét, ezért rendkívüli kongresszus összehívását követeli a teljes és valóságos demokratizmus alapján. Mindezt a szocializmus továbbépítésének és megújításának az érdekében követelte, és hitte, hogy ezzel a magyarországi szocializmus válsága felszámolható. Ezt a kritikai magatartást és ezeket a társadalmi-politikai törekvéseket és célokat neveztem én reformszocialistának.

A reformkörü mozgalom e nyilatkozatának az elfogadása, még inkább a nyilatkozatban foglaltak, melyek arról adtak híradást, hogy a mozgalom fejlődésének új stádiumába lépett, volt a kecskeméti tanácskozás igazi jelentősége számunkra; úgy véltük, hogy ez az állásfoglalás platformunkban megfogalmazott céljaink irányába mutat, a párt belülről való elfoglalásának a megkezdését jelenti.

A kecskeméti reformkörü nyilatkozatra a Grósz – vezetés rendkívül gyorsan és elutasítóan reagált; ezt részletesen mutatom be könyvemben. (U.o. 42-43. old.)

X

Ezen a tanácskozáson – a Nyilatkozat elfogadásán kívül – volt még néhány fontos probléma, amelyről be kell számolnom.

Gombár Csaba – aki üdvözölte a reformkörü mozgalmat, egyetértett a Budapesti Reformkör radikális irányvonalával és a párt újjászervezését a mozgalom általunk képviselt irányvonalának megvalósítása alapján képzelte el – a tanácskozáson hozzászólásában arról is beszélt, hogy a reformkörü mozgalomnak jelenleg nincs vezetője, továbbá felvázolta, hogy milyen feladatokat kell ahhoz megvalósítani, hogy a reformkörü mozgalom történelmi hivatását be tudja tölteni.

Keserű Imre és Szabó Zoltán hozzászólásaikban kitértek a mozgalom vezetőjének a kérdésére is és nem értettek egyet Gombár Csabával; előadták, hogy Nyers Rezsőt és Pozsgay Imrét tartják a mozgalom vezetőinek, illetve felszólították őket, hogy nyilvánosan is vállalják el a reformkörü mozgalom vezetését.

Gombár Csabának nem hittünk! Nem sokat kellett várni, hogy kiderüljön, neki van igaza. A tanácskozást követő nemzetközi sajtótájékoztatón, Bossányi Katalin, a HVG rovatvezetője a következő kérdést tette fel Pozsgay Imrének:

„Vállalják – e önök a reformköröket? Ki a reformkörök vezetője?

Én személy szerint vállalom az együttműködést a reformkörökkel – felelte Pozsgay Imre. A vezér szerepére nem török – majd kitermeli a mozgalom”.

Nyers Rezső közvetlenül nem is reagált a felszólításra; jóval később – már a párt elnökeként – arról beszélt, hogy ő a párton belüli platformok mindegyikének a képviselője.

A reformkörök kecskeméti tanácskozáson való szereplését egy disszonáns hang törte meg, Géczi József hozzászólása, melynek 4. pontja a következőképpen hangzott:

„Felhívnám a figyelmet *a reformkörök szerveződésének az új politikai szervezetektől is eltérő sajátosságára*. Az 1988. novemberi Csongrád megyei alapítás után *vidéken indult szép csendben a mozgalom*. Január végétől az új reformkörök kifli alakban körbefogták Budapestet, majd létrejött az első pesti reformkör is. Gondolom, *elkerülhetetlen, hogy előbb-utóbb ez a mozgalom is főváros-központúvá válik*. Nem lenne jó azonban, ha Budapest mintegy „bedarálná” ezt a szerveződést. Csak remélhetem, hogy olyan fővárosi elvtársak kezébe kerül az összefogás, a koordinálás, akik számára a Nagykörúton túli világ nem mosódik össze egyetlen ugarra.”

Géczi állításából egyszerűen nem igaz, hogy január végétől a vidéki reformkörök „kifli alakban” fogták körbe Budapestet és csak majd ezek után jött létre az első pesti reformkör. Láttuk, hogy amikor a Bp.-i I. sz. Reformkör szerveződött, akkor az országban egyedül a Csongrád megyei kör létezett, és amikor a budapesti elkezdte tevékenységét, nagyjából abban az időben kezdte el a kaposvári is. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a „második helyért” holtverseny alakult ki a budapesti és a kaposvári reformkörök között, de hol van itt az a bizonyos „kifli alak”. Géczinek erre a hamis állításra azért volt szüksége, hogy megpróbálja „megalapozni” azt a mítoszt, hogy a reformkörü mozgalmat a vidék szülte; későbbiekben ezt az állítását úgy konkretizálta (pl. a Rendszerváltók a baloldalon kiadványban, 123. old.), hogy Csongrád megye volt az első, Bács-Kiskun megye a mozgalom második szülőföldje.

Szabó Zoltán már a kecskeméti tanácskozáson közvetve polemizált ezzel a nézettel, amikor hozzászólásában arról beszélt, hogy a reformkörü mozgalom „*döntően értelmiségi mozgalom*”.

Géczi Józsefnek a konkoly-hintésből azonban ez sem volt elég, attól igyekezett óvni a mozgalmat, hogy azt Budapest ne hogy „bedarálja”; Géczi ezzel a mozgalomban elkezdte a főváros és a vidék rossz-émlékű szembeállítását, ami teljesen összeegyeztethetetlen volt a reformkörü mozgalom szellemiségével. Tette ezt olyan körülmények között, hogy a Budapesti Reformkör kezdettől fogva gesztusokat gyakorolt a vidéki reformkörökkel kapcsolatban: így egyetértettünk azzal, hogy Géczi József olvassa fel a Kecskeméten elfogadott nyilatkozat szövegét, holott Szabó Zoltán hozzászólása méltóbb keretet biztosított volna a szöveg felolvasásának, továbbá mi javasoltuk Szegedet az első országos tanácskozás színhelyéül, holott mi voltunk az elsők, akik 1989. április 5-én elfogadott platformunkban bejelentettük, hogy mielőbb meg kívánjuk rendezni az MSZMP reformköreinek országos tanácskozását.

A Géczi József által elvetett mag jó termőtalajra talált; a későbbiek során látni fogjuk, hogy az itt elkezdődő, „népi-urbánus”-jellegű vitához hasonlatos szembenállás hogyan terebélyesedett ki a reformkörü mozgalomban és hogyan jutott el a Budapesti Reformkör tagságával szembeni antiszemita ellenszenvig.

X

A tanácskozás záróakkordjaként, délután $1\frac{1}{2}$ 6 körül, a pártszékház tanácstermében Pozsgay Imre találkozott a Kecskeméten megjelent reformkörü tagokkal; ezen a találkozón a 30-40 perces kötetlen beszélgetés során semmi lényeges probléma nem került szóba és megvitatásra.

IV./A Budapesti Reformkör tevékenysége a szegedi tanácskozásig

Az alábbiakban – többségében inkább csak leltárszerűen – igyekszem bemutatni azt az intenzív munkát, amelyet a Budapesti Reformkör végzett ebben az időszakban. Ezt azért teszem, mert én, mint szervezőbizottsági tag, szinte minden munkában tevékenyen részt vettem, ugyanakkor azokat a problémákat, melyek politikailag vagy nagyon fontosak voltak, vagy hozzám szorosabban kapcsolódtak, azokat részletesebben ismertetem.

X

Így már a kecskeméti tanácskozás előtt történt, hogy Rózsa Péter a TV – 2 Napzárta műsorától megkereste Körünket, hogy a műsorban április 13-án néhány város reformkörü képviselőit tv – láncsal kötik össze a mozgalom bemutatkozásának és bizonyos kérdések megvitatásának a céljából. Erre a tv vitára a tagság Szabó Zoltánt, Szántó Györgyöt és engem delegált.

1./Állásfoglalásunk a KEB április 17.-i határozatával és a platformszabadsággal kapcsolatban

Április 19-i ülésünkön foglalkoztunk a KEB április 17-i határozatával, amely közölte, hogy a KEB visszavette a párt tagjai sorába Bihari Mihályt, Bíró Zoltánt, Király Zoltánt és Lengyel Lászlót. E határozattal kapcsolatban állásfoglalást fogadtunk el, melyet az Országos Sajtószolgálaton keresztül még aznap nyilvánosságra hoztunk; ez a következő volt:

„Az MSZMP Budapesti Reformköre az alábbiak közlésére kérte az Országos Sajtószolgálatot: Örömmel üdvözljük ismét az MSZMP tagjai sorában *Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Király Zoltán és Lengyel László elvtársakat* és sajnálattal, de megértéssel vesszük tudomásul, ha az említettek bármelyike úgy dönt: közéleti tevékenységét a továbbiakban nem az MSZMP tagjaként kívánja kifejezni. Felháborodottan *tiltakozunk* ugyanakkor a nevezettek párttagságát visszaállító *KEB határozat módja és* annak sajtóban megjelent *indoklása ellen*.

1. Visszautasítjuk azt az állítást, miszerint az érintetteket nem politikai nézeteikért, hanem politikai magatartásukért zárták ki 1988 áprilisában. A KEB kizáró határozata valójában egy hatalma végnapjait élő pártvezetés utolsó, kétségbeesett kísérlete volt arra, hogy példát statuálva félemlítse meg a pozícióját egyre jobban fenyegető, párton belüli reformerőket.

2. Nevezett elvtársak ennél fogva *egy párton belüli koncepciók eljárás áldozatai*. Tagsági viszonyukat tehát nem a politikai közéletben és rendszerben végbement, korszakos jelentőségű változásokra hivatkozva, hanem *teljes erkölcsi és politikai rehabilitálásukkal*, valamint az eljárásnak nevet adó és az ítéletet végrehajtó *KEB egyidejű lemondásával kellett volna helyreállítani*.

3. Visszautasítjuk *Lukács János elvtársnak*, a KEB új elnökének azt, a sajtóban megjelent nyilatkozatát, miszerint az egy évvel ezelőtti viszonyok között a kizáró határozat minden bizonnyal helyes volt. Eltekintve attól, hogy emberek igazságtalan meghurcolását semmilyen körülmények között nem tartjuk helyesnek, a határozat, minthogy céljával ellentétben, nagymértékben hozzájárult a pártvezetést végül is elsőprő elemi erejű felháborodáshoz, még az akkori pártvezetés szempontjából is nyilvánvalóan elhibázott volt.

4. A KEB április 17-i határozatában és annak indoklásában újabb bizonyítékát látjuk annak, hogy *a jelenlegi pártvezetés képtelen az MSZMP megújításának az élére állni*, minthogy a Kádár-féle vezetés legnyilvánvalóbb politikai baklövéseivel sem hajlandó nyíltan és egyértelműen szembefordulni.”

Míg a KEB - legalábbis nyilvánosan - egyáltalán nem reagált nyilatkozatunkra, addig a közvéleményben és a sajtóban nagy feltűnést keltett állásfoglalásunk. Mélykuti Attila a Magyar Nemzet 1989. április 22-i számában, a Ringatózás c. írásában a következőket írta: „Remélem nem tekinthető újságírói fogásnak, ha most kijelentem: tessék, itt az igazi dráma. Méghozzá nyilvánvaló politikai dráma, hiszen a hatalmon lévő MSZMP önmagát már

megfogalmazni tudó csoportja határolódik el egyértelműen a párt vezetésétől. (...) A reformköriek kemény kritikájára sem hivatalos, sem félhivatalos választ nem találtunk.”

(U.o. 44 – 45. old.)

Nyilatkozatunkra odafigyelő reakció a közvélemény részéről azért volt jogos, mert az uralmon lévő kommunista pártok történetében mindeddig nem igen fordult elő, hogy egy, párton belüli, önmagát frakcióként szerveződő csoport ilyen élesen kritizálja a párt egyik vezető szervét, követeli nemcsak annak lemondását, hanem az egész pártvezetésről kijelenti, hogy az képtelen a párt megújításának az élére állni. Ez valóban egy politikai dráma volt, akkor is, ha a szereplők egy része, nem mert a színpadon megjelenni. A nyilvánosság hatalmas ereje biztosította számunkra azt a lehetőséget, azt a mozgásteret, hogy a vezetés szemébe mertük mondani, hogy ideje lejárt, tessék távozni!

Ezen állásfoglalásunk kialakításában rendkívül tevékeny és aktív szerepem volt. Mivel én magam is elszenvedtem a KEB velem szembeni eljárását, így belülről ismertem meg ezen intézmény anti – demokratikus működését és több mint húsz évvel azelőtt a körülményekhez képest én is elítéltem a KEB tevékenységét, ezért jóleső elégtétellel működtem közre az állásfoglalás kidolgozásában.

Itt kell elmondanom, hogy az Országos Sajtószolgálathoz a Kör állásfoglalásait általában én juttattam el; az anyagokat személyesen vittem be az MTI – hez, mert a belpolitikai rovat vezetőjét, Tóth Ildikót, még a Politikai Főiskoláról ismertem, aki rendkívül kedves, szimpatikus lény volt és velünk egyetértve támogatta közleményeink megjelenését az Országos Sajtószolgálat-ban.

Az április 19-i ülésünkön a KEB határozatával kapcsolatos nyilatkozatunk mellett megvitattuk a KB-munkabizottság platformszabadságról szóló vitaanyagát is. Erről a vitaanyagról a Kör szervezőbizottsága állásfoglalást készített elő, amely a vita folyamán kiegészült-módosult és ezek után fogadta el az ülés a Budapesti Reformkör álláspontjaként.

„Állásfoglalás az MSZMP KB platformszabadsággal kapcsolatos vitaanyagáról:

Öröndetes, hogy az MSZMP KB - ha megkésve is, de - szükségesnek tartja a platformszabadság meghirdetését. Az erről készült tervezet azonban véleményünk szerint nem alkalmas e fontos működési elv felmerülő kérdéseinek tisztázására, mert szűk szervezeti keretek közé szorítva, ellentmondó és felemás korlátozásokkal kívánja azt megvalósítani.

A budapesti reformkör tagjai a kiadott tervezetet megvitatták, és azt javasolják, hogy a párt annak második pontját - amely minden lényeges elemet magába sűrít - az alábbi szövegezésben nyilvánítsa a platformszabadság megvalósításához szükséges és elégséges alapelvnek:

„Minden párttagnak és a párttagok bármely csoportjának joga, hogy politikai kezdeményezéssel forduljon bármely másik elvtársához, pártszervezethez, testülethez abból a célból, hogy álláspontját ismertesse, egyeztesse és közös álláspont kialakulása esetén az így létrejövő platform elfogadtatásáért közösen lépjenek fel. A párttagok szervezeti hovatartozásuktól függetlenül, szabadon kapcsolatba léphetnek, megismertethetik nézeteiket, javaslataikat egymással, (gyűlést tarthatnak, aláírást

gyűjthetnek, stb.) Ha egyetértenek, közös lépéseket tehetnek mások megnyerésére is. Vonatkozik ez természetesen személyi kérdésekre is.”

Ennek deklarálásán túl minden részletekbe menő előzetes szabályozás szükségtelen.

A reformkör vitaülése mindehhez az alábbiakat kívánja hozzáfűzni:

- a reformkör a minden párttagot alanyi jogon megillető platformszabadsággal élve működik;
- helyes lenne kimondani, hogy a platformszabadság gyakorlásáért egyetlen párttagot sem érhet semmilyen hátrány;
- elvárjuk, hogy a pártszervek, testületek és apparátusai a platformszabadság gyakorlati érvényesítéséhez minden rendelkezésükre álló (anyagi, technikai, stb.) segítséget megadjanak.

Budapest, 1989. 04. 19.

MSZMP Budapesti Reformköre”

(U.o. 45. old.)

A platformszabadsággal kapcsolatos állásfoglalásunk sem nyerte el a pártvezetés tetszését. A Budapesti Pártbizottság április 24-i ülése is megvitatta a platformszabadság kérdését; az ülésen éles vita alakult ki képviselőink és Barabás János, a Bp.-i PB egyik titkára között, aki platformunkat bírálva azt mondta, hogy „a frakciót felejtjük el”.

2./ Grósz Károly meghívása a Budapesti Reformkör ülésére

Ennek az időszaknak volt egyik eseménye Grósz Károly Körünk egyik ülésére való meghívása is, mivel a kecskeméti tanácskozás után ő egyre élesebben bírálta a reformkörü mozgalmat.

A KISZ 1989. április 22-én tartotta XII. kongresszusát, melyen Grósz beszédet mondott; míg mi próbáltuk Grósszal felvenni a kapcsolatot, amely egyre nem sikerült, addig Grósz beszédében összefoglalta álláspontját a párt helyzetéről, az előtte álló feladatokról. Szinte minden lényeges kérdésben más volt a véleményünk, mint amit Grósz Károly elmondott. Előadta, hogy most ugyan a párt szellemileg, politikailag, szervezetileg megosztott, de rendezni fogja sorait: programot készít a szocializmus hosszú távú építésére; a demokratikus centralizmus alapján szervezetileg egységes marad; a munkahelyeken, a területeken és az ágazati szerveződések keretében tevékenykedik; nincs szükség rendkívüli kongresszusra, a soros kongresszust majd akkor kell összehívni, amikor ehhez a politikai feltételeket megteremtik.

Kijelentette: „Javasolták, hogy „el kell foglalni” a reformereknek a Magyar Szocialista Munkáspártot. Erre azt mondom: nosza, induljanak meg! A kapuk nyitva vannak, nem kell döngetni. Mindenkit várunk, fiatal, középkorú, időset, aki vállalja a párt teljes reformprogramját.” Kifejtette, hogy az MSZMP, mint egységes egész lesz reformpárt, ezért kétfrontos harcot folytat; „ma nagyobb az anarchia, a szétesés veszélye, mint a visszarendeződés.” Előadta, hogy e válságos helyzetet egyesek egyéni érdekeik érvényesítésére akarják felhasználni, a karrieristák és a politikai szélkakasok is jelen vannak a pártban; a megújulás jegyében ma még sokszor - ahogy a költő mondta - „a percbemberek dárídója tart”.

Ezek vagyunk mi, a reformkörü mozgalom, legalábbis egy részünk! Grósznak azért el kellett volna végre döntenie, hogy minek tekinti a reformkörü mozgalmat: a „politikai szélkakasok” gyülekezetének; képviselőit, vagy azok egy részét „percembereknek” avagy egy olyan párton belüli mozgalomnak, amely nyilvánvalóvá tette, hogy belülről el akarja foglalni a pártot, amelyhez - ha a párttagság ezzel egyetért és ebben támogatja - joga van, és ezt a törekvését meg is valósítja, ha az MSZMP vezetése nem igyekezik ezt megakadályozni.

Grósznak ez a vagdalkozva védekező, már-már provokatív magatartása fejeződött ki abban is, amelyet a Magyar Televízió szombat esti híradójában hallhattunk. E szerint Grósz Károly a KISZ kongresszuson résztvevő fiataloknak azt mondta, hogy elkerülhetetlennek látszik a rendkívüli állapot bevezetése a gazdaságban; hozzátette, hogy ezzel az értékeléssel Németh Miklós kormányfő is egyetért, ám álláspontjukat az MSZMP Politikai Bizottsága nem támogatta. E bejelentést Németh Miklós, a TV Híradó szerkesztőjét telefonon felhívva, cáfolta, hangsúlyozva: a gazdasági szükségállapotról szóló előterjesztésnek nem volt részese, azzal nem értett egyet és a Politikai Bizottságban is ellene szavazott.

Grósznak a rendkívüli állapottal való fenyegetése nemcsak az ellenzéknek, nekünk is szólt; mindazokat, akik szemben álltak politikai törekvéseivel meg akarta félemlíteni. A magyar sajtó hétfőn több ezzel kapcsolatos kérdést fogalmazott meg; így az idő sürgetése miatt a Budapesti Reformkör szervezőbizottsága még hétfőn összeült és állásfoglalást fogadott el, amelyet a Népszabadság és a Magyar Hírlap április 26-i számai közöltek. Ez az állásfoglalás a következőket tartalmazta:

„Az MSZMP Budapesti Reformköre szervezői április 24-i tanácskozásán tiltakoznak Grósz Károlynak a KISZ-kongresszuson folytatott - és a TV Híradójából megismert - beszélgetése miatt; garanciát követelnek a békés társadalmi fejlődésre és követelik, hogy haladéktalanul hozzák nyilvánosságra a Politikai Bizottság 1989. április 18-i ülésének teljes anyagát. Nyilvánosságot, tájékoztatást kérnek a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság üléseiről, határozatairól.”

Grósz Károllyal való vitánk ezzel nem fejeződött be, sőt mindinkább kiéleződött és mind gyakoribbá vált; ezért nem véletlen, hogy a vele való személyes találkozó nem jött létre, nem tett eleget meghívásunknak. (U.o. 46, 47. old.)

Grósszal való szembenállásunk legélesebb megnyilvánulása a főtítkár New-York Times-ban való május 15-i nyilatkozatával kapcsolatos, melyet a Népszabadság május 16-i száma közölt. Grósz nyilatkozatának - és egy meg-nem nevezett tanácsadójának - a politikai pluralizmus magyarországi kialakításával kapcsolatos gondolatait kívánom csak itt idézni:

„A bizalomépítés másik eleme a politikai megbízhatóság és stabilitás. Senki nem ruházna be ott, ahol attól kell félni, hogy másnap polgárháború tör ki, vagy attól tartani, hogy „a kommunisták” meggondolják magukat és öt év múlva államosítanak. A politikai rendszert olyan módon kívánjuk kialakítani, hogy működése biztosítékot nyújtson ilyen események ellen. Ennek egyik fő eszköze a többpártrendszer. Mi a célunk ezzel? Az, hogy saját pártunkat kivezessük a jelenlegi egypártrendszerből és társadalmi ellenőrzés alá helyezzük-mondotta az MSZMP főtítkára. (....) a főtítkárnak nem szándéka, hogy az ő vezetése alatt a párt

elveszítse ellenőrzését az ország felett és a javasolt kontrollrendszer gyorsan a hatalom átruházásának az eszközévé válják.

Grósz Károly véleménye szerint nagyon ostoba egy olyan párt, amely nem akarja a vezető szerepet játszani, minek létezik, ha nincs ilyen törekvése. - Másodszor - folytatta -, kinek adjuk át a hatalmat? Van-e olyan erő, amelynek van konstruktív programja nemcsak az adósságok okozta válság menedzselésére, hanem új szociális rendszer megteremtésére? Amennyiben 6-8 éven belül politikai erőfeszítéseinkkel nem tudjuk megnyerni a társadalom bizalmát, amelyre programunk végrehajtásához szükségünk van, akkor megérdemljük, hogy elveszítsük a társadalom hitét.”

A tudósítás idézte Grósz Károly egy meg nem nevezett vezető munkatársát, aki arról beszélt: „Európának ez a része a szocialista világhoz tartozik. Ezt nem változtathatjuk meg ma és talán holnap sem - ez a realitás.” E realitás pedig azt jelenti, hogy még a többpártrendszer körülményei között is a szocializmus mellett elkötelezett pártnak kell kormányoznia, s ilyen világos programja csak az MSZMP-nek van. E tisztségviselő szerint a párt nem kívánja adminisztratív eszközökkel vagy katonai erővel megőrizni hatalmát, hanem tárgyalásokon hasonló formulát akar kidolgozni, mint amilyen a lengyel kormány és a Szolidaritás között létrejött.

Az első választások nem lennének „igazi” választások, céljuk az lenne, hogy megőriznék a stabilitást egy parlamenti ciklus idejére. Az illetékes szerint az első „igazi” választásokat legkorábban 1994-1995-ben tartanák.”

A Grósz-nyilatkozat felháborította a Budapesti Reformkör tagságát, és ennek kifejezésére május 18.-án a következő nyilatkozat közzétételére kértük az Országos Sajtószolgálatot:

„Az MSZMP Budapesti Reformköre állásfoglalást tett közzé Grósz Károly főtitkár és egy meg nem nevezett munkatársának a The New York Times-ban 1989. május 15-én megjelent nyilatkozatával kapcsolatban.

1. Az MSZMP főtitkárának és meg nem nevezett munkatársának nyilatkozatát hangvételében és tartalmában egyaránt olyannak tartjuk, amely csak az ellenzék provokálását célozhatja.

A nyilatkozat hangneme öntelt, diktatórikus, tartalmát tekintve pedig megkérdőjelezi a demokratikus többpártrendszerre való békés átmenet eddig hangoztatott szándékának komolyságát.

2. Annak, hogy valamely párt meddig bírja a társadalom bizalmát, és hogy melyek a válság menedzselésére konstruktív programmal rendelkező politikai erők, nem főtitkári nyilatkozatból, hanem egy kellően előkészített demokratikus választás eredményéből kell kiderülnie.

3. A meg nem nevezett munkatárs lényegében a Brezsnyev-doktrínával érvelve utasítja el előre egy választás MSZMP-re nézve esetleges kedvezőtlen kimenetelét.

A Budapesti Reformkör a demokratikus szocializmus mellett kötelezte el magát, de elutasítja az olyan „szocializmust”, amelyet geopolitikai okokra hivatkozva rendelnek el.

4. Nem tűnik ki a nyilatkozatból, hogy a nyilatkozók kinek az álláspontját képviselik. Az a véleményünk, hogy ilyen súlyú kérdésekben a párt főtitkára csak a párttagság vagy valamely választott testület álláspontját képviselheti. Ilyenről azonban nincs tudomásunk. E kialakult helyzetben követelésünket pontosítjuk: az MSZMP KB 1989 novemberére hívja össze az MSZMP XIV. kongresszusát, kizárva egy puccsszerű pártértekezlet lehetőségét.

5. Meggyőződésünk, hogy az országgyűlési választásokat - az ellenzéki pártokkal egyeztetett időben, de legkorábban - 1990 tavaszára kell kitűzni."

Ez az állásfoglalás frontális támadás volt az MSZMP Grósz irányította vezetése ellen; a kommunista pártok történetében kevés ilyen eset fordulhatott elő, hogy a párton belül egy csoport ilyen módon leckéztette meg a párt vezetését, a párt első emberét; hisz nyilatkozatunk maró gúnnyal és világos, érvelő okfejtéssel utasította vissza Grósz Károly és tanácsadója felelőtlen, a békés átmenet cinikus karikatúráját adó és ennek következményeivel, mindennek előtt az ellenzék provokálásával nem számoló szövegét. Az, hogy állásfoglalásunk megjelenhetett, az az alakuló nyilvánosság erejének is a bizonyítéka volt.

Ennek a nyilatkozatnak a határozott hangvétele azt is jelentette, hogy a Budapesti Reformkör nem veszi tudomásul a hivatalos párthierarchia áltekinthetőségét, és kész minden szükséges alkalommal határozottan és egyértelműen kimondani, hogy „a király meztelen”. Ezzel a magatartásunkkal valóban megkezdődött a Grósz nyilatkozat főcímében jelzett folyamat: „Társadalmi ellenőrzés alá helyezzük a pártot”, de hogy a Grósz vezetés ezt nem gondolta komolyan, azt az állásfoglalásunkra való reagálása is mutatta.

A pártfőtitkár külpolitikai tanácsadója - Thürmer Gyula - ugyanis, a Népszabadságnak azon számában, amely nyilatkozatunkat közölte, a következőket mondta:

„1. Határozottan visszautasítom az MSZMP Budapesti Reformköre május 18-ai állásfoglalásának rosszindulatú, ízléstelen hangnemét.

Nehezen minősíthető demokratikusnak vagy etikusnak az a módszer, hogy a reformkör bírálatával saját pártjának főtitkára helyett a sajtóhoz fordul....

2. Egyetértek: demokratikus választásokon kell döntenie arról, hogy a jövőben kik kormányoznak ebben az országban. Az MSZMP - és nemcsak a reformkörök - pontosan ezt szorgalmazza. Szeretném azonban felhívni az állásfoglalás szerzőinek figyelmét, hogy elvi különbség van az önteltség és a politikai magabiztosság között. Az interjú semmi mást nem állít, azt viszont igen, hogy az MSZMP győzni kíván a következő választásokon.

4. A nyilatkozatból kitűnik: Grósz Károly saját véleményét mondta el. (...)"

Thürmer Gyula válasza mutatta, hogy a Grósz-vezetés érzékeny pontjára sújtottunk le: el kellett határolódniuk a Brezsnyev-doktrínától, ki kellett mondaniuk - ellentétben a nyilatkozatban foglalt állítással -, hogy csak egy demokratikus választás - és nem a „lengyel formula” nem „igazi” választása, azaz a geopolitikai okok figyelembevételével - dönthet abban, hogy ki legyen a hatalom birtokosa. El kellett ismerniük, hogy a Grósz nyilatkozatban foglaltak, csak Grósz Károly személyes véleményét képviselték.

Állásfoglalásunk elérte célját: lelepleztük Grósz Károly felelőtlenségét, és ez visszavonulásra kényszerítette őket, annak kényszerű kimondására, hogy a parlamentáris demokráciába csak a demokratikus választásokon keresztül vezet az út.

Thürmer azon bírálata, hogy mi etikátlanul és antidemokratikusan pártunk főtitkára helyett kritikánkkal a sajtóhoz fordultunk azért sem volt igaz, mert mi több kísérletet tettünk Grósz Károllyal való személyes találkozásra, hogy elmondjuk neki a párt politikájával szembeni súlyos kifogásainkat. Továbbá: számunkra nyilvánvaló volt, hogy a párt társadalmi ellenőrzés alá helyezése csak a nyilvánosság előtt, annak védőszárnyai alatt lehetséges; aki nem akarja a társadalmi nyilvánosságot, az nem akarja a társadalmi ellenőrzést sem, mert a kettő elválaszthatatlan egymástól. (U.o. 111 -112. old.)

3./ A Duna Körrel való kapcsolatfelvételünk

Ezen időszakban történt a Duna Körrel való kapcsolatfelvételünk és együttműködésünk, a május elsejei ünnepeken és vitákban való részvételünk, meghallgattuk Bokros Lajos előadását a gazdaság helyzetéről és a válságból való kijutás feladatairól, állásfoglalás – tervezetet fogadtunk el a kormány gazdaságpolitikájáról, ekkor volt a párttörvényről való vitánk, találkozásunk Jassó Mihállyal, a Budapesti Pártbizottság első titkárával, majd a reformértelmiségi elit képviselőivel.

Ez utóbbi május 9.-én volt az ELTE Jogi Karának 322-es termében; a házigazda Bihari Mihály volt, részükről megjelentek: Bihari Mihály, Gázsó Ferenc, Gombár Csaba, Kéri László, Petschnig Mária Zita, Schlett István, Schmidt Péter, Stumpf István, Szirmai Péter, Tabajdi Csaba, Vass László.

A találkozóknak az volt a célja, hogy megvitassuk a reformkörü mozgalom tevékenységét, jövőbeni céljait; a megjelentek egyetértően méltatták a Budapesti Reformkör tevékenységét, kifejezték egyetértésüket Körünk tevékenységével.(U.o. 48 – 57 oldalak.)

4./ A Magyar Függetlenségi Párt Elszámoltatási Bizottsága

A szegedi tanácskozás előtt még két olyan eseményt kell megemlítenem, melyekben meghatározó szerepem volt.

A Magyar Függetlenségi Párt Elszámoltatási Bizottság felállítására tett javaslatot és április 29.-ére hívta össze a pártok képviselőit javaslatának megvitatására és a Bizottság létrehozására.

A Budapesti Reformkör szervezőbizottsága engem bízott meg egy Nyilatkozat – tervezet elkészítésével, amelyet a Kör április 26.-i ülésén vitattunk meg. Az általam készített tervezettel a tagság egyetértett, a vita arról folyt, hogy e tervezetet azonnal hozzuk - e nyilvánosságra, vagy várjuk meg április 29.-ét és az akkor történtek fényében, esetleg azt figyelembe véve, publikáljuk Nyilatkozat-unkat. Egy szavazattal Körünk tagsága ez utóbbi mellett döntött (én magam is erre szavaztam) és kiküldte Benkő Juditot, Novák Zoltánt és Szabó Zoltánt, hogy a Kör állásfoglalását április 29. - e után mihamarabb tegye közzé.

Ugyanis az ellenzék bizonyos csoportjai is elérkezettnek látták az időt, hogy a demokratikus átmenet folyamatát felgyorsítsák, a nemzeti megbékélés útjában lévő akadályokat - a maguk elképzelése és megítélése szerint - megpróbálják felszámolni.

Ennek a törekvésnek volt egyik korai megnyilvánulása a Magyar Függetlenségi Párt 1989. április 19-i felhívása a Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság létrehozására.

A felhívás szövege a következő volt:

„(OS) A működését felújított Magyar Függetlenségi Párt a nemzet sorsa iránt felelősségtől áthatva és történelmi elkötelezettsége tudatában, továbbá

- mert meghirdetett programja a múlttal (különösen az elmúlt 40 esztendővel) való nyílt, igazságos elszámolás és megbocsátás,

- mert mindezek érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartja az ország jelen helyzetének kialakulásáért felelős vezető személyiségek egyéni (de nem büntetőjogi) elszámoltatását,

- az egész magyar társadalomnak, minden politikai szervezetnek javasolja, hogy állíttassék fel egy Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság az alábbi feladatokkal:

1. a politikai és egyéb koncepciók büntetőügyek 1945-től kezdődően történő és egy éven belüli felülvizsgálata, az ezen ügyekben megfelelő elégtételt kimondó határozat meghozatala;

2. az 1956-os forradalom és szabadságharc valóságnak megfelelő, történelmi értékelése (ennek körében október 23-a, nemzeti ünnepé nyilvánítása);

3. az Új köztemető 301-es parcellájának Nemzeti Pantheonná nyilvánítása, a parcellában a magyar szabadságért 1956-ban elesett hősök nevének feltüntetésével méltó emlékmű emelése a költségvetésből;

4. az 1956-ot követő időszakban történelmileg, politikailag és gazdasági téren országrontó tevékenységet folytatott vezetők személyi elszámoltatása az általuk a nép terhére szerzett mindennemű előnyökkel, kiváltságaik és erkölcsi alap nélküli anyagi juttatásaik azonnali megvonása (beleértve az alaptalanul magas nyugdíjak megszüntetését);

5. a hatalmat kisajátított, korábbi monolitikus politikai szervezetek tulajdonában vagy kezelésében lévő ingatlanok és egyéb létesítmények feletti jog három hónapon belüli felülvizsgálata, s ezek nemzeti célú hasznosításra való átadása (a helyenként ezekkel megindult „ügyeskedő” átrendezés megakadályozásával).

A Magyar Függetlenségi Párt - történelmi elemző munkája és gyakorlati tapasztalatai alapján is - szilárd meggyőződéssel vallja, hogy az elmúlt negyven évben egy mára végképp meghaladott és történelmileg utópiának bizonyult ideológia és hatalmi rendszer gátlástalan, a hatalom mámorától humanitárius voltából kifordult, józan belátási képességétől saját maga által megfosztott szűk vezető rétegének diktatúrája, alapjaiban téves és nemzetellenes érdekpolitikája juttatta az országot jelenlegi súlyos helyzetébe.

Az említett szűk vezetői réteg ezért felelős tetteiért és a nemzetnek köteles visszaadni mindazokat a társadalmi előjogokat, valamint vagyoni előnyöket, amelyekhez „országglása” alatt jutott.

Nem leszámolást kívánunk és nem büntetőeljárások lefolytatását, hanem tisztességes elszámol(tat!)ást, amely a javasolt bizottság útján a javasolt határidőn belül és a magyar társadalom minden rétegét képviselő szervezetek részvételével történik.

A nemzeti kiegyezéshez elengedhetetlenül szükséges mindezen történelmi vétkek deklaratív (de csak deklaratív!) megállapítása és az okszerű konzekvenciák levonása.

A Magyar Függetlenségi Párt tudatában van annak, hogy ezzel párhuzamosan mielőbb le kell bontani a fejlődést gátló politikai és jogi struktúrákat, amely mögé évtizedeken keresztül eredményesen lehetett elbújni; s ki kell építeni a gazdasági átalakulást is segítő demokratikus jogállamot. Ennek érdekében a Magyar Függetlenségi Párt készségét nyilvánítja a többoldalú tárgyalásokra és kidolgozza kül- és belpolitikai, valamint gazdasági-szociális programját.

Jelen Felhívás - bár a kívánatos politikai-gazdasági kibontakozás gondolatát is magában hordozza - egyelőre a megtisztulás érdekében és a megbocsátás jegyében fogant, illetve tétetett közzé.

A nemzet tárgyalóasztalához leülni ugyanis csak a múltjuktól és felelőtlenségükért felelős politikusaitól megszabadult szervezetekkel lehet; azokkal, amelyek minden rejtett szándéktól és demagógiától, a hatalom és a gondolat kizárólagos helyességének fikciójától mentesen, progresszív elkötelezettséggel és gyakorlati tettekkel vállalják a nemzet felemelkedéséért az együttműködést és kötelezettségeket.”

Mivel 1989 tavaszára Magyarországon rendkívül kiéleződött a politikai helyzet, ezért a Budapesti Reformkör tisztában volt azzal, hogy előbb vagy utóbb, de ezekkel a problémákkal szembe kell nézni, és hogy a különböző politikai szándékok és indulatok egymásnak feszülő közegében, a baloldalon nem kis félelmet keltő „elszámoltatás” követelése során, a reformköri mozgalomnak több irányban is mérséklő hatást kell kifejteni; ezen belátástól vezéreltetve, amikor az MFP felhívása megjelent, Körünk szervezőbizottsága elhatározta, hogy ki kell alakítanunk álláspontunkat és válaszolnunk kell a felhívásra.

Mint már jeleztem a szervezőbizottság engem bízott meg az előterjesztés elkészítésével, amelyet a Kör 1989. április 26-i vitája előtt a bizottság megvitatott és jóváhagyott. A Budapesti Reformkör április 26-i vitája rendkívül alapos és éles volt; az előterjesztés vitáján több mint százan vettek részt.

Az első nagy kérdés az volt, hogy reagáljunk-e az MFP felhívására? A szervezőbizottságnak az volt az álláspontja, hogy reagálnunk kell! A Kör vitáján 69 szavazat volt amellett, hogy válaszoljunk a felhívásra, és 39 szavazat, hogy ne válaszoljunk.

A másik vitatott kérdés, hogy azonnal reagáljunk-e és elfogadják-e az általam előterjesztett szöveget, vagy várjuk meg április 29-ét, az MFP ugyanis erre az időpontra hívta össze tanácskozását a Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság létrehozására. E kérdés szavazásán 41 szavazat volt, hogy elfogadva előterjesztésemet, azonnal reagáljunk, 42 szavazat volt amellett, hogy várjuk meg április 29-ét és az ott történtek figyelembevételével, illetve a Kör vitáján elhangzottakat is felhasználva reagáljunk a felhívásra. Mivel ez utóbbi álláspont volt a többségi, az ülés háromtagú bizottságot választott Benkő Judit, Novák Zoltán

és Szabó Zoltán személyében és azzal bízta meg azt, hogy az április 29-e után készítse el az állásfoglalást és ezt a Budapesti Reformkör nevében hozza nyilvánosságra.

Ez a későbbi időpont azért is megfelelőbb volt, mert a felhívás megjelenésekor nem tudtuk, hogy a Magyar Függetlenségi Párt mögött milyen politikai erők állnak, és a többi ellenzéki párt és szervezet időszerűnek látja-e és mennyiben támogatja a felhívásban foglaltakat? E kérdésekkel kapcsolatban hamarosan kaptunk bizonyos információkat. A Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság ugyanis 1989. április 29-én megalakult; megalakítását a Magyar Függetlenségi Párt kezdeményezte, 16 pártot-szervezetet - köztük az MSZMP-t és a SZOT-ot is - hívtak meg az alakuló ülésre. Ezek közül megjelentek: a Magyar Függetlenségi Párt, a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Fidesz, a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt; megfigyelőként jelen voltak a Független Kisgazda és Polgári Párt, valamint a Kereszténydemokrata Párt képviselői. Ez a névsor azt mutatja, hogy a meghívottak többsége nem ment el az alakuló ülésre.

Az alakuló ülésen, a bizottság megalakulásán túl vitát folytattak a megalakítandó albizottságokról, melyek feladatait abban rögzítették, hogy ezek megyéknként állapítsák meg az MSZMP, a KISZ, a Munkásörség, a Hazafias Népfront, a szakszervezetek vagyont; elhatározták, hogy vizsgálat tárgyává teszik Magyarország nemzetközi szerződéseit, 1948 óta felvett hiteleit, ezek felhasználási módját, különösen az egymilliárd feletti nagyberuházásokat; továbbá elhatározták, hogy képviselőket delegálnak a koncepcióspereket felülvizsgáló bizottságokba.

Ezek után hoztuk nyilvánosságra – az én előterjesztésemet alig módosítva - „ **Az MSZMP Budapesti Reformköre az Elszámoltatási Bizottságról**” szóló állásfoglalásunkat:

„A Magyar Függetlenségi Párt 1989. április 19-én felhívásában Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság létrehozására hívott fel, majd április 29-én - más szervezetekkel együtt - e bizottságot létre is hozta.

Az MSZMP Budapesti Reformköre a Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottsággal kapcsolatban az alábbi állásfoglalást hozza nyilvánosságra.

1. *Jogosnak ismerjük el* azt az igényt, hogy az MSZMP az elmúlt 40 év során gyakorolt egyeduralmáról számoljon el a társadalomnak. E célból az MSZMP, illetve annak vezetése - járuljon hozzá az elmúlt négy évtized történelmének teljes és elfogulatlan feltárásához, hozza nyilvánosságra, tegye mindenki számára hozzáférhetővé ezen időszak politikai, állami és pártokumentumait, bírósági, rendőrségi aktáit stb.

- a lehető leggyorsabban és leghatározottabban nézzen szembe az elmúlt négy évtizedben folytatott tevékenységével, határolódjék el az elkövetett bűnöktől, az országot másodszor is válságba sodró politikától;

- vonja le a személyi konzekvenciákat, politikailag és erkölcsileg elmarasztalva mindazon párttagokat, akik a bűnök és az országot válságba vivő súlyos hibák felelős részesei voltak;

- nyilvánosan számoljon el a pártvagyonnal.

2. *Meggyőződésünk, hogy saját múltjával, negyvenéves kormányzásának eredményeivel - az általunk alapvető fontosságúnak tartott nemzeti megbékélés és a parlamenti demokráciára való békés átmenet első lépéseként - magának az MSZMP-nek kell*

szembenéznie. Jogosnak tartjuk és *elfogadjuk*, hogy a nemzeti megbékélés érdekében elvégzendő elszámolásban más politikai pártok, szervezetek megbízottai és független személyiségek is részt vegyenek.

3. Hazánk jelenlegi helyzetében az előrehaladáshoz az *egyedüli esélyt* a nemzeti megbékélésben, a válságból kivezető minimális program körül kialakítandó nemzeti közmegegyezésben, a fő veszélyt viszont a konfrontációban, az egyik agresszív szélsőség megállíthatatlan spiráljának elszabadulásában látjuk. Éppen ezért *elutasítjuk* a Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság tevékenységének tervezett, a Magyar Függetlenségi Párt április 19-i felhívásában körvonalazott törekvéseit, különösen annak 4. pontját, mert a felhívásban megfogalmazottak - bizonyos részgazságok ellenére - zavaros és egymásnak is ellentmondó állításai, még inkább azok esetleges gyakorlati megvalósítása a nemzeti megbékéléssel ellentétes következményeket, az indulatok felkorbácsolását, parttalan elszabadulását, a társadalom széles rétegeinek meghurcolását, sőt üldözését eredményezhetné.

Ezen álláspontunkat megerősíti az a tény is, hogy a nevezett bizottság létrehozására a Magyar Függetlenségi Párt által meghívottak több mint kétharmada az április 29-i tanácskozáson nem jelent meg, kifejezve azt, hogy a bizottság létrehozásával nem ért egyet; a távolmaradók felelősségteljes magatartásáért köszönetünket fejezzük ki.

4. A nemzeti megbékélés megítélésünk szerint folyamat, melynek *lényege nem a bosszú, hanem a kiengesztelés*; nem a vétkesek felkutatása, szégyenpadra ültetése és meghurcolása, hanem az okozott sérelmek lehető jóvátétele. Követeljük ennek megfelelően:

- az igazságtalanul elítélt, meghurcolt személyek rehabilitációját, kártalanítását, a hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesítését;
- a közélet porondjáról antidemokratikusan kiszorított politikai szervezetek újjáalakulásának segítségét, indulási feltételeik biztosítását, egyenjogúságuk, partneri szerepük elismerését és érvényesítését;
- a nemzet számára intézményes garanciák kimunkálását, amelyek biztosítékot nyújtanak az elmúlt negyven év hibáinak és bűneinek megismétlődése ellen.

Mindehhez elengedhetetlennek tartjuk az ellenzékkel való tárgyalások haladéktalan megkezdését a választások időpontjáról, az átmeneti időszakban a hatalom gyakorlásáról, kormányzati kérdésekről, a gazdasági válságból kivezető útról.

5. Felhívjuk az MSZMP reformköreit és a párt minden tagját, alakítsák ki a fentiekkel kapcsolatos álláspontjukat és keressenek kapcsolatot mindazon szervezetekkel, amelyek a nemzeti megbékélés hívei, a válságból kivezető, közösen elfogadható út megtalálása, történelmi feladataink megvalósítása céljából.”

Az MFP felhívása és a Budapesti Reformkör erre reagáló állásfoglalása alapján azonos gondolatokat tartalmaz, a két dokumentum azonos feladatok megoldását tartja szükségesnek a nemzeti megbékélés érdekében. Mégis el kellett utasítanunk az Elszámoltatási Bizottság tervezett tevékenységét, mert az általunk is szükségesnek tartott feladatok elvégzése mellett - amelyeket mi az MSZMP önvizsgálataként, önmagával és a

múlttal való szembenézésként tartottunk szükségszerűen megvalósítandónak - a Felhívás olyan parttalan „személyi elszámoltatásról” beszélt, amelynek végrehajtása a nemzeti megbékéléssel ellentétes következményeket, az indulatok felkorbácsolását, a lakosság nagy tömegének félelmét, a személyes bosszúállás lehetőségét, ebből fakadóan a társadalom széles rétegeinek meghurcolását, sőt üldözését eredményezte volna.

Azt, hogy az MFP felhívása és az erre reagáló állásfoglalásunk ennek ellenére milyen közel állt egymáshoz, az is mutatja, hogy a Népszabadság 1989. május 6-i számában egymás után két rövid - egymással ellentétes - tájékoztatás jelent meg. Az első arról tudósít, hogy az MSZMP Budapesti Reformköre elutasítja a Magyar Függetlenségi Párt és más szervezetek által létrehozott Elszámoltatási Bizottság felhívásában foglaltakat. A második - közvetlenül az utána következő - tudósítás, s számunkra most ez a fontosabb, az Országos Sajtószolgálat alapján közölte:

„A Magyar Függetlenségi Párt egy lehetséges nemzeti megbékélés csíráját látja abban, hogy az MSZMP budapesti reformkörének vitája állást foglalt az MFP Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottságának céljai mellett.”

A Magyar Függetlenségi Párt a fentiekért azért is nyilatkozhatta, mert a Magyar Hírlap - ellentétben a Népszabadsággal - a következőképpen tájékoztatott állásfoglalásunkról:

„Az MSZMP budapesti reformkörétől származó állásfoglalás mintegy válaszol a Magyar Függetlenségi Párt április 19-én kiadott felhívására, miszerint életre kívánják hívni a Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottságot. Az állásfoglalás jogosnak ismeri el azt a társadalmi igényt, hogy az MSZMP az elmúlt 40 év alatti egyeduralmáról számoljon el, a lehető leggyorsabban és leghatározottabban nézzen szembe eddig folytatott tevékenységével, határolódjék el az elkövetett bűnöktől, az országot másodszor is válságba sodró politikától, mindezekből vonja le a személyi következtetéseket is. Ebben az állásfoglalásban fejt ki a budapesti reformkör azt az egységes nézetét, miszerint hazánk jelenlegi helyzetében az előrehaladáshoz az egyedüli esélyt a nemzeti megbékélés nyújthatja.”

Szembe kellett állítanom a Népszabadság meg a Magyar Hírlap beszámolóit; a két ellentétes beszámoló azt mutatja, hogy az állásfoglalásunk összetett volta miatt mód volt arra, hogy annak egy-egy oldalát kiragadva, ahogy ezt az említett lapok tették, teljesen ellentétes képet adjanak a történelekről. A napilapok közül a Magyar Nemzet volt az, amely - ha nem is teljes terjedelemben, de - kiegyensúlyozottan, tehát álláspontunk mindkét vonatkozását ismertetve tájékoztatott az eseményről.

Úgy vélem, hogy a Budapesti Reformkör álláspontja megalapozott, a nemzeti megbékélést segítő állásfoglalás volt; úgy utasítottuk el az MFP által létrehozott bizottságot és e bizottság túlzó, félelemkeltő és veszélyeket is magában foglaló célkitűzéseit, hogy az általuk megfogalmazott jogos igényekkel egyetértettünk, azokat méltányoltuk és az MSZMP-vezetésétől ilyen irányú döntéseket követeltünk.

Azt gondolom, hogy állásfoglalásunk nemcsak a mi véleményünket fejezte ki, hanem megértésre talált az ellenzéki pártok többségének a részéről is. E pártok tudták és elfogadták azt, hogy céljaikat csak az MSZMP vezetésével való megegyezés során érhetik el, amely nem

teszi lehetővé ezt a fajta számonkérést. Ezt azzal - a közvetett bizonyítékkal - tudom igazolni, hogy az Ellenzéki Kerekasztal hogyan viszonyult az MFP felhívásához. Az Ellenzéki Kerekasztal 1989. május 2-i ülésén Varga Csaba vetette fel kérdésként, hogy „a Hornyákék által rendezett nemzeti - nem tudom én - elszámoló tanácsba, számon kérő székbe a nyolc szervezet elmegy-e vagy nem megy el.” A vita először arról folyt, hogy egyáltalán megtárgyalják-e ezt a kérdést, majd miután elkezdtek róla vitázni Varga Csaba, Orbán Viktor, Vigh Károly, Magyar Bálint, Őry Csaba kijelentették, hogy nem kívánnak részt venni a Magyar Függetlenségi Párt által kezdeményezett bizottságban (holott a Jurta-színházi alakuló ülésen a Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság és a Fidesz képviselője is ott volt). Úgy vélem, hogy az Ellenzéki Kerekasztal ezzel az álláspontjával azt a véleményét fejezte ki, hogy nem kíván az államszocializmus időszakában politikai szerepet vállalni szemben a lusztráció igényével fellépni! (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az akkori ellenzék a későbbiek során elfeledte ezt a magatartását és különböző osztagai a legkülönbözőbb módon - arra hivatkozva, hogy az államszocializmus nem volt jogállam - akarták a volt kommunistákat, a különböző közéleti - politikai funkciókat - betöltőket felelősségre vonni. Volt ellenzéki urak, miért nem akkor álltak elő ezzel a problémával, amikor ott lett volna az ideje?! A Budapesti Reformkör ezzel kapcsolatos magatartása - ahogy ezt bemutattam - az akkori ellenzéknél elvszerűbb volt.)

Nekem most úgy tűnik - melyet akkor nem tudtunk -, hogy az Ellenzéki Kerekasztal, a „számonkérés” kinyilvánított elvi elutasítása mellett (amelyet a szemben álló felek hallgatólagos, közösen elfogadott megegyezésének is tekinthetünk) nemcsak nem tartotta kellő politikai súlyúnak a Magyar Függetlenségi Pártot, hanem kezdeményezését - hozzánk hasonlóan - politikailag veszélyesnek tartotta; számomra ezt jelzi, hogy a vitában, amely arról szólt, hogy részt vegyenek-e az említett bizottságban vagy sem, egy, a Magyar Függetlenségi Párthoz szóló, a számonkérésben való részvételüket elutasító levélben állapodtak meg, és ekkor Magyar Bálint a levél szövegébe azt javasolta: „Szerencsés lincselést kíván önöknek, addig is....(Nevetés.),” - amely egészében minősítette és sommázta az Ellenzéki Kerekasztal elutasító véleményét.

Mindezek ellenére úgy vélem, hogy fontos volt állásfoglalásunk megszületése az MFP felhívására. Fontos volt először azért, mert a Budapesti Reformkör ennek kapcsán szembe kellett, hogy nézzen ezekkel a problémákkal és ki kellett alakítanunk az ezekkel kapcsolatos álláspontunkat. A Budapesti Reformkör komolyan vette állásfoglalását, a későbbiek során gyakorlati tevékenységében az ott elfogadott elvekhez tartotta magát; így pl. az 1989. május 10-i ülésünkön követeltük Aczél György, Maróthy László és Sarlós István - akik ekkor még KB-tagok voltak - minden pártfunkciójukból való felmentését, mert 1975 és 1987 között tagjai voltak a Politikai Bizottságnak, és így személyes felelősség terhelte őket is az ország válságba juttatásáért.

Fontos volt állásfoglalásunk másodszor azért, hogy a pártvezetés figyelmét felhívjuk ezekre a kérdésekre. Az MFP felhívása nélkül is az MSZMP vezetésének foglalkoznia kellett volna a nemzeti megbékélés problematikájával. De Grósz Károlyék itt is politikai érzéketlenségről tettek tanúbizonyságot; ők - mivel nem értették meg, hogy a nemzeti megbékélés érdekében

az MSZMP-nek milyen súlyos mulasztásai voltak és vannak, ezért - az elhallgatáson kívül nem tudtak mit kezdeni az MFP felhívásával, így nekünk - a KB helyett - kellett állást foglalnunk. Sajnos azt kell írnom, hogy az MSZMP vezetése a későbbiek során sem tudott megbirkózni a feladattal, holott, ahogy múlt az idő, mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a nemzeti megbékélés ügyét nem lehet megkerülni; mégis ez történt. A rendszerváltás után ennek elmulasztásáért döntően a baloldalt terhelte a felelősség, majd ez a felelősség mindinkább közös felelősséggé vált, de ahogy a FIDESZ vezette jobboldal hatalomra jutott ennek felelőssége mindinkább őt terhelte. A jobboldal azonban a nemzeti megbékélés helyett a szembenállásra, majd a két politikai oldal ellenséggé nyilvánítására törekedett, politikáját ez az elhatározása határozta, határozza meg. Ez vezetett a magyarországi politikai helyzet jelenlegi állapotához, amely Magyarország tönkretételéhez vezet. Ez a megbékélés napjaink legfontosabb megoldásra váró feladatává vált, még akkor is, ha a jelenlegi viszonyok között erre nincs semmi remény sem. (Könyvemben még részletesebben, az idézetek forrásainak megjelölésével szólok e problémáról . U.o. 50. old.; majd 130. oldaltól – 155. oldalakig.)

5./ Pozsgay Imrével és G. Frühman-nal való találkozásom

A szegedi tanácskozás előtti másik feladatom az volt, hogy a Budapesti Reformkör megbízásából vegyem fel a kapcsolatot Pozsgay Imrével abból a célból, hogy hangoljuk össze a tanácskozáson szándékolt tevékenységünket és nyerjem meg Pozsgay támogatását törekvéseinkhez.

E célból én május 19.-én, péntek reggel, az Országházban találkoztam Pozsgay Imrével; a beszélgetés kb. fél órát tartott és számomra nagy csalódás volt. Én tájékoztattam Pozsgayt, hogy Körünk milyen célokkal vesz részt a tanácskozáson, elmondtam, hogy kíváncsiak vagyunk az ezekkel kapcsolatos véleményére, tanácsaira és kértem, hogy támogassa ezeket a törekvéseket. A fél óra nagy részében én beszéltem, Pozsgay válasza semmitmondó általánosság volt. Ekkor még nem tudhattam, hogy Pozsgay egész más szándékkal és célokkal utazik Szegedre, később derült ki, hogy már ekkor tervezte a Demokratikus Magyarországiért Mozgalom létrehozásának a bejelentését.

E beszélgetés után határoztam el, hogy én többet nem keresem Pozsgayval a kapcsolatot és próbáltam Körünk tagságát is meggyőzni arról, hogy a mozgalom nem számíthat Pozsgay érdemi támogatására. (U.o. 61. old.)

A fentiekhez hasonlatos volt egy másik feladatom is. Az MSZMP KB következő ülését május 29.-ére tűzte ki. Úgy véltük, hogy a szegedi tanácskozás eredményeit ezen a KB ülésen nekünk kellene ismertetnünk; Kovács Mihály javasolta, hogy eszközöljük ki, hogy képviselőinket hívják meg erre az ülésre. A Kör május 17.-i ülése engem bízott meg e kérés illetékesekhez való eljuttatásával és az ezzel kapcsolatos szervezési teendőkkal. Közben azonban oly mértékig kiéleződött a köztünk és a Grósz – féle vezetés közötti viszony, hogy mereven elzárkóztak e kérésünk teljesítésétől, így a Kör által adott megbízatásnak nem tudtam eleget tenni.

Közvetlenül a szegedi tanácskozás előtt történt, hogy május 18.-án a Gerbeaudban találkoztam a francia nagykövetség sajtóattaséjával, G.Frühman-nal. A kapcsolatfelvételt ő kezdeményezte és sok kérdése volt a reformkörü mozgalommal kapcsolatban. Én részletesen válaszoltam kérdéseire, beszámoltam neki a szegedi tanácskozással kapcsolatos terveinkről, illetve a mozgalom általános törekvéseiről. Még most is előttem van az attasé csodálkozó döbbenete, halva terveinkről. E találkozáson francia tolmács volt, de kiderült, hogy Frühmann tud oroszul, ezért a későbbi néhány találkozónkon már csak ketten találkoztunk, és oroszul beszélgettünk.

V./A reformkörü mozgalom első országos tanácskozása (Szeged, 1989. május 20 – 21)

1./ Előzmények

Platformunk születésénél már bemutattam, hogy április 7-én felhívással fordultunk az MSZMP tagjaihoz, amelyben bejelentettük, hogy „egy közös politikai platform elfogadására és a reformszárny megalakítására mielőbb meg kívánjuk rendezni az MSZMP reformköreinek országos tanácskozását.”

Erre a felhívásunkra reagált a Csongrád megyei Reformkör április 11-én, hogy „támogatjuk az MSZMP-reformkörök országos tanácskozásának gondolatát és vállaljuk ennek megrendezését, májusban Szegeden.”

Az ezzel kapcsolatos döntés hamarosan, április 15.-én Kecskeméten meg is született; a reformkörök képviselői elfogadták és támogatták az MSZMP budapesti és szegedi reformköreinek kezdeményezését az országos tanácskozás megrendezésére, és azt is, hogy erre 1989 májusában Szegeden kerüljön sor. A kecskeméti tanácskozás kapcsán már írtam arról, hogy e döntés során a Budapesti Reformkör nagyfokú önmérsékletet tanúsított - hisz mi voltunk azok, akik ezt az elhatározásunkat elsőként bejelentettük - és Szegeddel kapcsolatban nagyvonalú gesztust gyakorolt. (A későbbiek során majd szembe kell néznünk azzal, hogy jól döntöttünk-e, amikor ezt tettük?!)

1989. április 27-én jelent meg a Csongrád megyei Reformkör felhívása, amelyben az értesíti az MSZMP reformköreit, hogy az április 15-i kecskeméti megegyezésnek megfelelően szervezi a reformkörök képviselőinek május 20.-i országos munkatanácskozását. Kérték, hogy a körök május 2-ig jelezzék a részvételi szándékukat és küldjék el az országos tanácskozáson vitára bocsátandó platformjavaslataikat. A szervezők azt is jelezték, hogy szívesen veszik, ha a tanácskozás ügyrendjére, demokratikus lebonyolítására vonatkozó ötletekkel is megkeresik őket. Kérték, hogy a szervezési-kapcsolattartás céljából, a körök nevezzék meg képviselőiket, címmel, telefonszámmal együtt.

Ezek után az ország legkülönbözőbb részein lévő reformkörök foglaltak állást, tették meg javaslataikat a szegedi tanácskozás tartalmi, ügyrendi kérdéseivel kapcsolatban; így pl. a kecskeméti reformkör április 27.-én, a győri reformkör április 28.-án, a szombathelyi reformszárny május 10.-én stb.

Kecskemét után a szegedi szervezők azonnal munkához láttak; április 21.-én levelet írtak az MSZMP Politikai Bizottságának:

„Kedves Elvtársak!

Bejelentjük, hogy az MSZMP-tagok reformköreinek 1989. április 15.-i kecskeméti találkozásán kapott megbízás alapján 1989. május 20.-án Szegeden megrendezzük a reformkörök képviselőinek egynapos munkatalálkozóját.

A tanácskozás célja a platformszabadság gyakorlásával összefüggő kérdések, valamint a reformkörökben eddig megfogalmazott platformok megvitatása.

A tanácskozás nyílt lesz az MSZMP érdeklődő tagjai számára. Ezúton meghívjuk, és szeretettel várjuk a Politikai Bizottság valamennyi érdeklődő tagját is.

Szeged, 1989. április 21.

Elvtársi üdvözléssel:

MSZMP-tagok Csongrád megyei reformköre képviselőiben

Révész Mihály Lovászi József Géczi József Szabó Béla”

A figyelmes olvasó észreveheti, hogy a levél a „munkatanácskozás” célját illetően igen szerényen fogalmaz, még csak a közös platform létrehozásának az igényét sem meri vállalni. (Minden bizonnyal Vastagh Pál éber figyelme már a levél megfogalmazásánál is éreztette hatását! Ez a későbbiek során a Budapesti Reformkör és a szegedi szervezők között számos kérdésben konfrontációhoz vezetett!)

Ez a bátortalanság annál is furcsább, mert a reformkörökről szóló, Petrovszki István -féle tájékoztató, amely a PB számára készült és a május 8-i KB ülésre is bekerült, a platformmal kapcsolatban a következőket mondta: „szükségesnek tartják a tapasztalatok rendszeres cseréjét és a párt irányvonalának befolyásolására közös álláspont (platform) kialakítására törekszenek. A május 20.-án, Szegeden megrendezésre kerülő találkozó is ezt a célt szolgálja.”

Azon a Politikai Bizottsági ülésen - az 1989. május 2.-i ülésről van szó -, amelyre ez a reformkörökről szóló Petrovszki -féle tájékoztató került - a tájékoztatóban foglaltak ellenére - Vastagh Pál nem áttalotta a következőket mondani:

„A múlt héten ültünk le a szervezőkkel és hát a tanácskozás szerveződését, szerkezetét, formáját és tartalmi dolgait egyaránt megbeszéltük. Én bízom benne, hogy ennek a meg-egyezésnek és ennek a megállapodásnak a keretei között marad (...) elsősorban pártrendezvénynek tekintik (...) a pártsajtót hívják meg, a belföldi sajtó számára adnak tájékoztatást (...) és ez külön vonatkozik a külföldi sajtóra. A várható résztvevők száma 150-től 300 főig prognosztizálható. Reformköröknként két-három emberre számítanak, és tulajdonképpen a munka menete úgy alakul, hogy előzetesen ezek a reformkörök az ő elképzeléseiket elküldik a szervezőbizottságnak, azok ezeket összesítik, megszerkesztik - és ez jelenti a tanácskozás vitaanyagát. *Nem terveznek együttes platform meghirdetését,*

(kiemelés tőlem N.Z.) a végén öt-hat pontban kívánják azokat a kérdéseket összefoglalni, amelyben közös álláspont alakult ki.”

Vastagh Pál tehát - mint újsütetű PB tag és Grósz-famulus - eldöntötte, hogy nem lesz közös platform és mindezt a szervezőbizottság akarataként tüntette fel. Vastagh ezen hozzászólása ellenére a Petrovszki-féle tájékoztató változtatás nélkül ment a május 8-i KB ülés elé, de Grósz Károly megnyugodhatott, hogy Vastagh Pál megszabta a szegedi szervezőbizottságnak, meddig mehetnek el. Ez azonban nem egészen így történt s ebben nekünk is volt némi szerepünk.

A Budapesti Reformkör és ennek szervezőbizottsága alaposan készült a szegedi tanácskozásra. Szántó György volt az, aki tartotta a kapcsolatot a szegedi szervezőbizottsággal, illetve konzultáció és együttműködés céljából más reformkörökkel (pl. a kecskeméti reformkör részéről, Kerényi Györggyel).

Körünk megvitatta, hogy kik fogják a Budapesti Reformkört képviselni Szegeden, és a szekciókban képviselőink hogyan vesznek részt. A Budapesti Reformkör 20 főt delegálhatott; rajtunk kívül Budapestről még 10-20 fő vehetett részt.

Május 6.-án Szegeden előzetes megbeszélés volt, melyen a tanácskozás összes lényeges kérdését megvitatták; a megbeszélésen a Budapesti Reformkört Szántó György képviselte. Ekkor még úgy tűnt, hogy egyetértés van abban, hogy a tanácskozáson elfogadásra kerül a reformszárny platformja, továbbá külön nyilatkozat lesz a rendkívüli kongresszusról és a békés átmenetről. Szántó György itt megfontolásra ajánlotta az alternatív szervezetek képviselőinek a tanácskozásra való meghívását.

Május 9-én, a Bihari Mihálynál történt találkozó, továbbá a Kör május 17-i ülése is a szegedi felkészülésünket szolgálta, ahogy ezt már az előzőekben elmondtam.

A Budapesti Reformkör szervező bizottságának 4 tagja (Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó György, Vajda János) a szegedi tanácskozás megkezdése előtti nap délutánján leutazott Szegedre, hogy az utolsó simításokat elvégezzük a következő napi összejövettel kapcsolatban. A szegedi szervezőbizottsággal való ezen előzetes megbeszélés éjjel utánig tartott, és nagy vitákba torkollott, egyes szakaszaiban már-már veszekedéssé fajult.

A Budapesti Reformkör a szegedi tanácskozáson négy fő célt akart elérni:

- deklarálni az MSZMP reformszárnyának a megalakulását;
- elfogadni e reformszárny platformját;
- létrehozni a reformszárny Országos Koordinációs Tanácsát;
- kidolgozni az MSZMP előrehozott, rendkívüli kongresszusával kapcsolatos javaslatot.

E javaslatokat - kivéve az Országos Koordinációs Tanács létrehozását, amely javaslatunkat a szegedi szervezőbizottság álláspontjától tettük függővé - egy Nyilatkozatba foglaltuk, amelyet a tanácskozás plenáris ülésével kívántuk elfogadtatni. Ezen kívül szóvá tettük azt az előzetes javaslatunkat is, hogy inkább csak gesztusként, a szervező-bizottság miért nem hívta meg az Ellenzéki Kerekasztal képviselőit is a tanácskozásra. (Ekkor nem tudtuk és Lovászi József nem tájékoztatott minket arról, hogy az ellenzéki pártok részéről Varga Csaba - Szoboszlai Zsolton keresztül - kétszer is megkereséssel fordult a szegedi szervezőbizottsághoz, hogy hívják meg a tanácskozásra az Ellenzéki Kerekasztal képviselőit,

amelyet ők elutasítottak). Az éjféltől tartó többször élessé váló vitában e javaslataink megvalósításáért folyt a tusakodás. A szegedi szervezőbizottság tagjai - miután érveik elfogytak és sarokba szorultak, de - nem tudtak meggyőzni minket az általunk kitűzött célok megvalósíthatatlanságáról, végső „érvként” közölték, hogy Vastagh Pál utasította őket, hogy mi az, amit tehetnek és mi az, amit semmilyen körülmények között nem tehetnek. (Igaz Vastagh ezeket a tiltásokat a szegedi szervezők döntéseként adta elő az előzőekben már bemutatott május 2.-i PB ülésen.) A szegedi szervezők Vastagh-ra hivatkozó megszorításai a következők voltak: a reformszárny megalakulását nem lehet deklarálni; az Országos Koordinációs Tanácsot nem lehet létrehozni; az ellenzéki pártok képviselőit nem lehet meghívni; a platformot illetően pedig, legfeljebb platform javaslatot lehet kimunkálni. Ha belegondolunk, akkor - legalább is a platformot illetően - ez egy kicsivel több volt, mint amiről Vastagh Pál beszélt a május 2.-i PB ülésen; a szegedi szervezők talán ebben merték túllépni főnöküket?!

Ebben a helyzetben nem tudtunk mit tenni; tudomásul kellett vennünk az adottságokat és e rendkívül szűk mozgástérben kellett megpróbálni a tanácskozásból a maximumot produkálni. Ez a „gúzsba-kötve táncolni” helyzet egyértelművé tette, hogy a Budapesti Reformkör részéről politikai hiba volt, hogy a szegediek javára lemondott a reformkörök első országos tanácskozásának megrendezéséről. Mert lehet, hogy Budapesten sem tudtuk volna összes célunkat elérni, de nem azért mert Jassó Mihály előírta volna, hogy mit szabad és mit nem szabad, az esetleges ilyen irányú próbálkozását ugyanis elutasítottuk volna; hanem azért, mert nem biztos, hogy a reformkörü mozgalom küldötteinek többsége támogatta volna javaslatainkat. A mozgalom későbbi eseményei reálissá tették az itt megfogalmazott aggodalmat.

Ebben a helyzetben gyorsan és körültekintően kellett döntenünk, hogy hogyan tudunk legnagyobb befolyást gyakorolni a tanácskozás menetére; ezért arra törekedtünk, hogy - nem tartva igényt semmiféle plenáris előadás tartására, elnöklésre stb. - a legfontosabb szekciókban legyünk jelen, lehetőleg úgy, hogy meg tudjuk határozni, vagy lényegesen befolyásolni e szekciók munkáját. Ennek egyik legjobb módja a szekció-elnöki poszt elnyerése volt. A szekció elnökök nemcsak vezették (és ezáltal befolyásolhatták) a szekciók vitáit, hanem, mint elnökök, részt vettek a platform-javaslatot előkészítő szerkesztőbizottság munkájában. Három szekciót tartottunk fontosnak: a 2. szekciót, a Milyen pártot akarunk?; a 3. szekciót, a Gazdaság és a tulajdon reformjával foglalkozó szekciót és kiváltképp az 5. szekciót, Az átmenet a demokratikus jogállamba szekciót.

A tíz szekció-elnöki poszt közül négyet mi töltöttünk be; az első, a harmadik szekció egyik elnökét mi adtuk és - ami a későbbiek során meghatározóvá vált - az ötödik szekció mindkét elnöke tőlünk került ki. E szekcióban az eredeti terv az volt, hogy Géczi Józseffel én fogok elnökölni, de Géczi meggondolta magát - talán azért is, mert a sajtóban előző nap jelent meg Grósz és a Budapesti Reformkör újabb összecsapása, éppen ennek a szekciónak a témájában, továbbá a szervezőbizottság úgy döntött, hogy ez a szekció dolgozza ki az Ellenzéki Kerekasztal tanácskozáshoz intézett levelére a választ - és ennek következtében a másik elnök Vajda János lett. A szegedi szervező bizottság, önmagát védendő Vastagh Pállal

szemben is, két budapesti pártmunkást bízott meg e legkényesebb szekció vezetésével, arra gondolva, hogyha valami baj lesz, ők majd mossák kezeiket; de egyúttal - talán akaratuk ellenére - a Budapesti Reformkör az éjszakai vita-veszekedés következményeként kapott egy „magas labdát, amelyet csak le kellett ütni”. A Budapesti Reformkör szervezőbizottságából egyedül Szabó Zoltán nem volt szekció elnök; az ő zsebében is ott lapult a Budapesti Reformkör Nyilatkozata - amelyet a tanácskozás esti plenáris ülésén neki kellett felolvasnia -, azzal a különbséggel, hogy azt mi nem tartottuk titokban, szétszöttük a szekciókban és Szabó pendlizvén a szekciók között igyekezett felmérni nyilatkozatunk fogadtatását.

2./A szegedi tanácskozás

Program és az Ellenzéki Kerekasztal üdvözlő levele

Nem szándékozom a szegedi tanácskozás minden eseményét részletesen ismertetni; a rövid bemutatáson kívül elsősorban azokat a vonatkozásokat kívánom alaposabban érinteni, amelyek a Budapesti Reformkörrel, illetve az én tevékenységemmel voltak kapcsolatban. Ezekről azonban elmondható, hogy a tanácskozás lényegét jelentették.

A szombat délelőtti plenáris ülés 10 órakor kezdődött és a házigazdák részéről Lovászi József mondott egy rövid megnyitót; itt közölte, hogy 110 reformkör küldte el mintegy 440 képviselőjét a tanácskozásra. Arról is tájékoztatta a megjelenteket, hogy a szervezőbizottság vendégként többeket meghívott a tanácskozásra, így - többek közt - Bihari Mihályt, Bíró Zoltánt, Kéri Lászlót, Király Zoltánt, Lengyel Lászlót, Papp Zsoltot említette meg.

Az első vitaindító előadást Kerényi György, kecskeméti küldött tartotta, „A reformkörü mozgalom szerepe az MSZMP megújulásában” címmel.

Kerényi György referátuma után Lovászi József arról tájékoztatta a tanácskozást, hogy Eötvös Pál, a Népszabadság főszerkesztője kéri a reformköröket, hogy platformjaikat juttassák el a laphoz, mert folyamatos fórumot kíván biztosítani azok számára.

A másik vitaindítót a házigazdák nevében Géczi József tartotta, „Mit mondhat, és kihez szólhat a mai tanácskozás?” címmel. A Délmagyarország 1989. május 20-i számában a tanácskozásról szóló tudósításban még a következőt olvashattuk: „Géczi József (Szeged) pedig az eddig beérkezett reformkörü platformok közös és egymástól eltérő álláspontjait ismerteti.” Sajnos ezekről Géczi referátumában alig volt szó, úgyannyira nem, hogy pl. a Budapesti Reformkör platformját, a benne megfogalmazott álláspontot nemhogy összevetette volna más platformokkal, hanem meg sem említette! Géczi „távlatos politikai töprengésnek” nevezte mondandóját, melynek során beszélt az őszi kongresszus szükségességéről, a kongresszusra való delegálás demokratikus rendjéről és arról, hogy e felkészülés során formálódhat meg az MSZMP politikai és választási programja. Mert - állította Géczi - : *„A párt nincs olyan helyzetben, hogy még egyszer előálljon egy sebtében összetákolt, eklektikus hiteltelen programmal.”* (Kiemelés tőlem. N. Z.) Ezek után ugyan kijelentette, hogy ez a tanácskozás is jelentősen hozzájárulhat az új pártprogram kidolgozásához,... de azért nem kell azt elsietni, „sebtében összetákolni”.

Lovászi József említett megnyitójában ezzel kapcsolatban rugalmasabb véleményt fogalmazott meg: azt mondta, hogy a tanácskozásnak szándékában áll a reformplatform „alapvonalainak” a kidolgozása, de ha ez nem sikerül, „azt sem tekintjük tragédiának.”

Géczi József másfél hét múlva már elfelejtette, hogy - a kecskeméti reformkörü találkozóra utalva - mit nyilatkozott a Magyar Ifjúságnak: „számos kulcskérdésben meglepően nagy nézetazonosságot tapasztaltunk. Látszik, hogy nem lesz nehéz egy valódi közös platformot kialakítani. Erre az általunk indítványozott májusi, szegedi reformkörü találkozón van is esély.” Most melyik Géczi József véleményt fogadjuk el; vagy vegyük tudomásul, hogy van egy Géczi József és egy Géczi-Vastagh vélemény, melyek kizárják egymást?!

A délelőtti plenáris ülés végül Lovászi József néhány bejelentésével fejeződött be. Először ismertette Németh Miklós és Szűrös Mátyás leveleit, majd **az Ellenzéki Kerekasztal tanácskozáshoz intézett levelét; ennek szövege a következő volt:**

„A Magyar Szocialista Munkáspárt reformkörei országos tanácskozásának

Szeged

Tisztelt Országos Tanácskozás!

Az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó nyolc szervezet érdeklődéssel várja az Önök tanácskozását. Reméli, hogy komoly figyelmet fordítanak a Magyar Szocialista Munkáspárt és az Ellenzéki Kerekasztal között megindult, a Magyar Szocialista Munkáspárt által megakasztott, sőt felszámolt tárgyalások ügyére.

Az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó szervezetek bíznak abban, hogy önöket politikai felelősségük a tárgyalásokkal kapcsolatos elodázó manőverek felszámolására indítja. Szerintünk a tárgyalások halogatása szűk látókörű és felelőtlen politika.

A Magyar Szocialista Munkáspárt főtitkárának legutóbbi kijelentése szerint szabad választásokra legkorábban csak hat év múlva kerülhet sor. Nyilvánvaló tehát, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt jelenlegi vezetőségének egy része tárgyalási ajánlatát pusztán propagandafogásnak tekinti, és nem törekszik érdemi megegyezésre.

A legutóbbi közvélemény-kutatás is egyértelművé tette, hogy a honpolgárok döntő többsége a demokratikus átmenet mellőzhetetlen feltételének a kormányzó párt és az ellenzék közötti, döntési joggal felruházott, kétoldalú tárgyalásokat tekinti, és újrakezdésüket elvárja.

Kelt Budapesten, az 1989. évi május 18. napján

Üdvözlettel: az Ellenzéki Kerekasztal szervezetei

Vigh Károly, Zétényi Zsolt

Bajcsy-Zs. Endre Baráti Társaság

két olvashatatlan aláírás, Fodor Gábor

Fiatal Demokraták Szövetsége

olvashatatlan aláírás

Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt

Csengey Dénes, olvashatatlan aláírás,

Szabad György

Magyar Demokrata Fórum

Varga Csaba

Magyar Néppárt

Baranyai Tibor

Magyar Szociáldemokrata Párt

Mécs Imre, Kőszeg Ferenc,

Magyar Bálint

Szabad Demokraták Szövetsége

Szabó László

Független Szakszervezetek

Demokratikus Ligája”

Lovászi József a levél felolvasása után a következőket mondta:

„Én úgy gondolom, hogy megköszönhetem az üdvözlést, ami ebben a levélben foglaltatik. Azon véleményemnek szeretnék hangot adni, hogy természetesen a reformkörök és a reformköri tanácskozás olyan jogosítvánnyal nem rendelkezik, hogy valamiféle megegyezés alakuljon ki, mondjuk az Ellenzéki Kerekasztal és a reformkörök országos tanácskozása között, ám az 5. szekcióban, amely a békés átmenet kérdéseivel foglalkozik, nyilvánvalóan megfogalmazódik majd markánsan mindaz a gondolat, törekvés, amely pártunk vezetése és az Ellenzéki Kerekasztal közötti tárgyalásokra vonatkozik. Én ezt a levelet át fogom adni az előbb említett szekció vezetőjének, és kérem, hogy majd abban a szekcióban erről a problémakörrel alakítsanak ki véleményt és a záró plenáris ülésen ismertessék javaslatukat.” Lovászi József végezetül ismertette a szekciókat, azok elnökeit és a szekciók helyét. (U. o. 60-64. old.)

3./ Szekcióülések – az ötödik szekció ülésének részletes bemutatása

A szekcióülések közül csak az ötödik szekció üléséről kívánok részletesen beszámolni, amelynek címe: Átmenet a demokratikus jogállamba – volt.

E szekció vitáját több okból is részletesen fogom ismertetni; ezek az okok a következők: a szekcióban elhangzott vita alapján e szekció készítette el az Ellenzéki Kerekasztal köszöntőjére a tanácskozás válaszlevelét; e levél, illetve a szekció vitája a későbbiek során támadások középpontjába került. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1989. május 26-i ülésén külön is foglalkozott a szekció munkájával, ahol Vastagh Pál azt állította, hogy a Budapesti Reformkör képviselői meghamisították a vita értékelését és a vita menetével ellentétben fogalmazták meg a szekció állásfoglalását; továbbá az itt képviselt álláspontunk később, az ellenünk szóló sajtóvitában is szerepet játszott. (A szekciók vitáiról szóló jegyzőkönyvek - a szegedi szervezőbizottság ígérete ellenére - mindeddig nem jelentek meg, és nagyon valószínű, hogy sohasem fognak megjelenni. Igaz, hogy e jegyzőkönyvek hangfelvételei és ezek gépelt anyagai rendkívül rossz minőségűek, különösen vonatkozik ez az 5. szekció jegyzőkönyvére.) Ezek együttesen indokolják, hogy e szekció egyik volt elnökeként megpróbáljam az utókor számára megmenteni és hozzáférhetővé tenni a szekció vitájának lényegét. Nem akarok bemutatni minden hozzászólást, de a többségét és a legjellemzőbbeket igen; igyekszem összefoglalni a hozzászólók mondandóját, de a legfontosabb állításait törekszem szó szerint idézni. Így azt hiszem, hogy az olvasó objektív képet kap az 5. szekcióban lezajlott vitáról.

Továbbá azért ismertetem részletesen e szekció vitáját, mert a szekció elnökeként meghatározó szerepem volt e szekció tevékenységében.

A szegedi szervező bizottság Bihari Mihályt és Gombár Csabát szándékozott felkérni a szekcióban referátumot tartani, de miután azok nem vállalták, Schlett István lett a jelölt, aki szintén visszalépett, mert nem jelent meg a vitán.

A szekcióban elnököltek: Novák Zoltán (Bp.-i Reformkör), Vajda János (Bp.-i Reformkör).

A vitán kb. 45-50 résztvevő volt, ebből kb. 8-10 a Munkásőrség Országos Parancsnokságától.

A vita megnyitásként vázoltam a szekció előtt álló feladatokat; elmondtam, hogy a mi feladatunk az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló válasz tervezetének-, továbbá a platformtervezet rész-anyagának az elkészítése. Jeleztem, hogy a két feladat esetleg egy közös anyaggal is teljesíthető.

Az elnöklést Vajda János kezdte. Az első két hozzászólás békés, tárgyilagos hangnemben kezdődött. *István Géza* a debreceni reformszárny képviselőjében Grósz Károlynak a The New York Times-ben adott minapi nyilatkozatát bírálta; értetlenségének adott hangot, hogy a párt miért nem reagál Rajnaival, moszkvai nagykövetünkkel, illetve Szíjártó Károly legfőbb ügyésszel - az ügyészség ismert levelével - kapcsolatos felháborodásokra.

Másodikként *Szabó Zoltán* kapott szót: elmondta azon véleményét, hogy az ellenzékkel való előkészítő tárgyalásokat az MSZMP Grósz-féle vezetése futtatta zátonyra, ezért meggondolandónak tartja, hogy a tárgyalásokkal - Lengyel László javaslatához csatlakozva - a Kormányt kellene megbízni; ezért azt javasolta, hogy kerüljön szavazásra azon álláspontunk, hogy hiteles emberek képviseljék az MSZMP-t a tárgyalásokon, továbbá, hogy e tárgyalásokat elfogadó, hiteles főtitkárt akarunk.

Murányi Zoltán (Bp.) - félbeszakítva Szabó hozzászólását - izgatottan emelt hangon annak a szekció-állásfoglalásában való rögzítését kérte, „Hogy miután én nem egy pártértekezletre érkeztem, ahol mindenképpen határozatot kell hozni, e (Szabó- kérte) szavazásnak itt most nincs meg a politikai helye.” Miután Vajda János hezitált, hogy Murányinak mit válaszoljon, én válaszoltam: azt mondtam, hogy kérését csak a jegyzőkönyvben fogjuk rögzíteni, és feltettem szavazásra a Szabó Zoltán által megfogalmazott álláspontot, amelyet 3 ellen-szavazattal az ülés elfogadott.

Ezek után *Szabó Zoltán* újra visszakapta a szót - én pedig, a parázs vita és az elszabaduló indulatok miatt, a vita egész ideje alatt elnököltem - és arról beszélt, hogy a tanácskozás fontos feladata önmagunk definiálása, melynek érdekében létre kell hoznunk és ma este el kell fogadnunk a reformszárny platformját. E platform alapján a reformszárny tárgyalásokba kezdhet alternatív szervezetekkel, és szellemi koalíciókat hozhatunk létre. Továbbiakban a választójogi törvényről, az átmenet alkotmányának a szükségességéről, a demokratikus intézmények létrehozásának feladatairól és az elért eredmények visszafordíthatatlanná tételének a fontosságáról mondta el véleményét.

Szabó Zoltán hozzászólására *Vásárhelyi Tibor* (Boglárlelle) egy perces reagálásában azt mondta, hogy ne a kormány, hanem a Parlament keretében folyjanak a tárgyalások, és annak elnöke legyen a küldöttség vezetője.

Keserű Imre (Szentés) a szellemi koalíció fontosságát hangsúlyozta; e koalíció tagjai ne egymás legyőzését, hanem saját szélsőségeik elszigetelését tartsák feladatuknak. E koalíció a többpártrendszeren alapuló parlamentáris demokrácia és a tulajdonformák egyenrangúsága elfogadásán nyugodhat, mely kérdésekben - szerinte - egyetértés van az országban.

Pusztai Ferenc (Bp.) munkásőr ezredes a bizalomról, az elszámolásról, a toleranciáról beszélt: „kevésbé hiszek abban, hogy ez a mi pártunk az alternatívok segítségével fogja megnyerni a választást, amit remélek, és jelenleg hiszek is (...) A pártnak nagyon fontos az, hogy a reform

erői - idesorolom a munkásőrség tagjait is - meg tudják nyerni az egyszerűbb párttagot, (aki) ma anyagi létbizonytalanságban kezd élni, (...) egyfajta toleranciára, olyan magatartásra van szükség, ahol az elszámolás nem leszámolás, és amelyik tolerálja azt a fajta morális válságot, amiben azok az egyszerű párttagok vannak, akik hittek egy rendszerben, szolgáltak egy rendszert és ma egy olyan szituációba kerültek, hogy váltaniuk kellene 40 év hit után.”

Simon József (Szombathely) egy perces reagálása: „Nagyon örülök, hogy az ezredes elvtárs itt van. Figyelmébe ajánlok egy dolgot, az objektivitás kedvéért. Heller Ágnes és társait 24 órán belül távolították el munkahelyükről, úgyhogy nekik nem volt létbizonytalanság érzésük, mert erre nem volt idő.”

Visnyovszki Péter (Szeged), az MDF szegedi szervezetének tagja, agrármérnök, arról beszél, hogy ha nem változtat a kormányzat bizonyos agrár-törvényeken, a nyáron országos aratósztrájk lesz s ennek súlyos következményei lesznek.

Kiss Gábor - aki a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei MSZMP titkára volt, és a pártbizottság május 12-i ülésén bejelentette, hogy részt vesz a reformkörök országos tanácskozásán és ott a pártbizottsági határozat szellemében fog véleményt nyilvánítani - arra hívta fel a figyelmet, hogy a reformköröknek az ellenzékkel kapcsolatban is meg kell fogalmazni álláspontjukat, mert ezzel kapcsolatban sok az ideológiai tisztázatlanság s e tisztázás nélkül nem lehet az ellenzékkel koalíciós kormányzásra törekedni. Kijelentette: „Én rájuk úgy tekintek, mint politikai partnerekre.”

Buk Pál (Bp.) Visnyovszki Péter hozzászólását politikai fenyegetésnek minősítette.

Nagy Mihály (Bp.) arról beszélt, hogy csak egy olyan átmenetről lehet szó, amelyben közeledünk, és nem távolodunk a szocializmustól; fontosnak tartja, hogy a reformkörök a helyi társadalmakban aktivizálódjanak, és ez legyen az alapja a párt újjászervezésének. Kijelentette: „Ne a politikai elitek egyezkedjenek a nép feje felett. Indítsunk be egy népi alkotmányozást. Ha ez nem indul be, ebben az országban semmi nem fog megváltozni.”

Göczinger István is azzal értett egyet, hogy parlamenti bizottság keretében folyjanak az ellenzékkel való tárgyalások, és mivel - ahogy a spanyol tapasztalatok is mutatják, hogy - nem tudjuk, az első választáson tisztázódnak-e az erőviszonyok, „ezért valamiféle koalíciós megállapodásra feltétlen szükség lenne.” Az átalakulási törvény kapcsán aggodalmát fejezte ki, hogy ez nem más, mint „egyfajta nagy intézmények hatalom átmentése és a struktúra megőrzése”, ő a társadalombiztosításra utalt példaként; a törvényről továbbá azt mondta, hogy az „kész helyzet elé állítja úgy az ellenzék, mint még akár az MSZMP-t is. Minél hamarabb el kell érni, hogy az ellenzék kapjon egyfajta intézményesített ellenőrzési szerepet ezekben a folyamatokban.”

Zolnai István (Veszprém) elmondta, hogy az MSZMP-t kell az ellenzékkel tárgyalóképessé tenni, és támogatja Nagy Mihály „népi alkotmányozás”-sal kapcsolatos véleményét.

Egy résztvevő a munkásőr ezredestől azt kérdezte, hogy a munkásőrségnél lévő fegyvereket ki és hogyan ellenőrzi és bevonásuk hogyan oldható meg?

Pusztai Ferenc - mivel a kérdésben a munkásőrséggel szembeni bizalmatlanságot vélt felfedezni - a kérdésre válaszul a következőkről beszélt: a pécsi bányász sztrájkban egy szakasz munkásőr (több mint 30 fő) vett részt; a legutóbbi KB-ülés megváltoztatta a

munkásőrségre vonatkozó eddigi határozatokat: „ma mindenki munkásőr lehet, aki a magyar alkotmányt be kívánja tartani.” A fegyverek bevonása a kormány hatáskörébe tartozik.

Ezután - Pusztai Ferencsel vitázva, aki az alkotmány betartására hivatkozott - magamnak adtam szót, elmondtam: mivel a szovjet típusú szocializmus világtörténelmi zsákutcának bizonyult, ezért „ez a rendszer a maga politikai, társadalmi, minden vonatkozásában, a lényegét illetően megváltoztatandó, (...) teljesen más politikai rendszert kell létrehozni, mint az eddigi sztálini típusú pártállam politikai rendszere volt. Itt most feladatunk az, hogy ennek a legalapvetőbb kérdéseit, a parlamentáris demokráciába való, a többpártrendszer viszonyai közé való békés átmenetet hogyan, milyen elvek, értékek alapján képzeljük el (...) „Azután az előző nap megjelent Budapesti Reformkör Grósz nyilatkozattal kapcsolatos álláspontját ismerttettem, - a jegyzőkönyvnek ez a része zavaros, a gépelés során félreértett részeket tartalmaz -; hozzászólásomat azzal fejeztem be, hogy: „A jelenlegi pártvezetés politikája nem alkalmas arra, hogy az ellenzékkel tárgyaljon.”

Utánam több hozzászóló volt (talán három, esetleg több), akiknek a nevét a jegyzőkönyv rossz minősége miatt, nem tudom megadni; egyik közülük arról beszélt, hogy az MSZMP vezetésének a tárgyalások érdekében gesztusokat kellene gyakorolnia az ellenzék irányában, és ha a vezetés erre nem képes, akkor a reformköröknek el kell menni egészen a pártszakadásig, mert ez is jobb az elvtelenségnél. Egy új, reform-MSZMP szükségessége mellett érvelt, és az alkotmányozást érintő törvények kidolgozásának a folytatását, és valódi választások megtartását igényelte. (Ez itt esetleg két hozzászólás volt!)

A második, csatlakozott Keserű Imre hozzászólásához és a következőket mondta: „Azt hiszem ez a szekció a békés átmenet megtárgyalására jött össze. Akkor tudomásul kell venni, hogy aki nem akar békés átmenetet, az most akkor ne szóljon hozzá. Békés átmenethez két fél kell. Ha csak az egyik akar békés átmenetet, a másik ember erről nincs meggyőződve, akkor az erőszak eszkalálódása fog bekövetkezni.” Az MSZMP ugyan az ellenzékkel elkezdett tárgyalni, de nem akar békés átmenetet, ezt nekünk ki kell mondani.

A harmadik arról elmélkedett, hogy fontos lenne tudni, hogy a fegyveres erőknek milyen a magatartása, mert a jogállamiság a „rendőrállamisággal” szemben áll; ezért a hadsereget, a rendőrséget mentesíteni kellene eddigi funkciójától, mert e nélkül lehetetlen bármilyen pluralitást, többpártiságot feltételezni.

Somogyi László (Dunakeszi) arra figyelmeztet, hogy az Ellenzéki Kerekasztal levelére nekünk kell a választ elkészíteni, így „azokban a kérdésekben, amelyeket az Ellenzéki Kerek-asztal megfogalmazott, miért szakadtak meg a tárgyalások, valamit mondanunk kell.”

Szabó Zoltán újabb hozzászólásában fontosnak tartja Nagy Mihály gondolatait a népi alkotmányozásról.

Újabb névtelen azt mondta, hogy Grósz Károly, Fejti György, Andics Jenő, Thürmer Gyula nem önmagukat képviselik, nem elég csak őket félreállítani: „Ezek az emberek a maguk helyzetének a foglyai, és annak az általam oligarchiának nevezett csoportnak a foglyai, akik a középszintet uralják.” Fontos, hogy az MSZMP helyi szervei tárgyalhassanak az ellenzék helyi szerveivel.

Dócziné, Füzesi Györgyi (Bp.) előadta, hogy már 1990-ben szabad választásokat kell tartani, mert ez az egyik feltétele, hogy az MSZMP a bizalmat visszaszerezze; a választások előrehozása azért elfogadhatatlan, mert sem az MSZMP, de főként az alternatív szervezetek „nem lehetnek felkészülve egy előrehozott választásra, és hát nincsenek is meg azok az infrastruktúrák, azok a feltételek az alternatív szervezeteknek, amik lehetővé tennék a felkészülést. Ezért az egyik legfontosabb feladatnak tartom az infrastrukturális feltételeknek a megteremtését. (...) az MSZMP vagyonán belül el kellene különíteni a saját vagyont, ami a tagdíjakból, illetve a saját bevételekből származik, és azt, ami a költségvetési támogatásokból származik, vagy más pártoktól elvett tulajdon, és ezeket egyenlő feltételek között, vagy megegyezés során az ellenzéknek el kellene osztani. Ez egy alapvető feltétel a szabad választásokhoz.” Továbbá arról beszélt, hogy nem fogadjuk el az MSZMP vezetésének azt az álláspontját, hogy az Ellenzéki Kerekasztal nem akarja „egységes” tárgyalóként elfogadni; szükségszerű volt, hogy egységbe tömörüljenek, mert más eszköz nem volt a birtokukban, hogy az MSZMP-re nyomást tudjanak gyakorolni; az ellenzéknek azt az álláspontját is respektálta, hogy az asztal kétoldalú legyen. Ugyanakkor úgy vélte, hogy az ellenzék elismerhetné, hogy a gazdasági válság leküzdése, a szociális feszültségek enyhítése érdekében ezekről a kérdésekről is kellene tárgyalni.

Ferenczy Gábor: „Tudomásul kell venni, hogy az MSZMP-nek kell leülni a tárgyalóasztalhoz, amelynek másik oldalán feltételezhetően az ellenzék fog ülni. (...) legyenek nyíltak a frontok, tehát javasoljuk azt, hogy az MSZMP tárgyaljon az ellenzékkel, az ellenzék által a tárgyalásra javasolt ilyen feltételek mellett, ugyanakkor ez a KB ülés (...) vizsgálja felül a tárgyalásokon résztvevő MSZMP delegációt, és szavazzon erről.”

Hegedűs István (Kecskemét) arról beszélt, hogy az ellenzéki szervezetek legitimitása érdekében minél előbb el kell fogadni a párttörvényt, de elfogadása előtt az ellenzékkel meg kell egyezni a törvényről. Továbbá azt mondta: „az idő még nem érett arra, hogy olyan köztársasági elnököt válasszunk, aki olyan széleskörű jogkörökkel rendelkezik, mint amit itt a Budapesti Reformkör megfogalmaz. Szerintem pillanatnyilag nincs olyan alkalmas személy”; azt is előadta, hogy kívánatos lenne a képviselők anyagi függetlenségének a megteremtése.

Névtelen: „nem az a kérdés, hogy nekem elfogadható-e az alkotmánybíróság, hanem, hogy van-e garanciája az ellenzéknek arra, hogy az alkotmánybíróság nem azért kell, hogy a párt ebben a formában mentse át hatalmát, (...) a köztársasági elnökkel kapcsolatban meg kell tudni állapotodni az ellenzékkel abban, hogy milyen jogkörei legyenek, (...) és ki az, akiben mind a két fél megbízik, és azt népszavazással jóvá lehet hagyni. Azért mondom, hogy (...) jelen pillanatban a hatalom megosztása kulcskérdés, amelyet a politikai szervezetek kötnek meg egymással és a népi alkotmányozás ebben a kialakult keretben folyhat később.”

Másik névtelen: „Nem várható el, hogy minden kérdésben az ellenzékkel megegyezzünk. Az ellenzéknek is megvan a maga taktikája, bizonyos kulcskérdésekben megegyezhetünk, de ugyanakkor az is nagyon tragikus lenne, ha nagyon sokban, minden fontos kérdésben az ellenzékkel meg tudnánk egyezni. Akkor a továbbiakban nem lenne ellenzék.”

Novák Zoltán: elnökként előadtam, hogy 17 óráig kellene egy közös álláspontot kifejező anyagot elfogadni; kettős javaslatom volt: vagy most küldünk ki egy ötfős bizottságot, és az

17- óráig fogalmaz egy javaslatot, és azt ide visszahozza szavazásra, vagy tovább vitázunk 17 óráig, és akkor küldjük ki a bizottságot, de az már akkor nem tudja ide visszahozni összefoglalóját.

Névtelen: azt javasolta, hogy a második változatot fogadjuk el; azzal indokolja, hogy „Ha valamivel alapvetően nem értünk egyet, akkor a plenáris ülésen még bármikor hozzá lehet szólni.”

Novák Zoltán: szavazásra teszem azt a kérdést, kiküldjünk-e egy bizottságot, amely kb. fél órán belül, az itteni vita alapján, elkészít egy javaslatot? Szavazás után majd javaslatot teszek a bizottságra.

Murányi Zoltán: „Mit akarunk arról dönteni, amihez nincs kompetenciánk?!”

Novák Zoltán: „Önnek ez a véleménye, a többségnek más. Felteszem szavazásra a kérdést.”

A szavazás az első változatot, azaz a bizottság azonnali kiküldését fogadta el. Ezek után javaslatot tettem az öttagú bizottságra; a szekció - a kapott szavazatok sorrendjében - a következőket fogadta el a bizottság tagjainak: *Keserű Imre* (abszolút többség), *Szabó Zoltán* (37 mellette, 1 ellene, 4 tartózkodás), *Nádor György* (29 mellette, 3 ellene, 10 tartózkodás), *Román Irén Anikó* (25 mellette, 4 ellene, 13 tartózkodás), *Dócziné, Füzesi Györgyi* (22 mellette, 6 ellene, 14 tartózkodás). A szavazás után feltettem azt a kérdést, hogy van-e még jelölés a bizottságba? *Ferenczy Gáborra* volt javaslat, akit 38 igen és 4 tartózkodással még a bizottság tagjává választott a szekció. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy én a bizottságba Nagy Mihályt is szándékoztam javasolni, de az nem jött vissza a szekció vitájára, ezért helyére Nádor Györgyöt választottuk meg.)

Nagy János (Hódmezővásárhely): „Mit csinálunk mi, reformkörök, ha a hatalom gyakorlóit nem veszik a lapot?” (Később majd látjuk, nagyon is „vették a lapot.”)

Ezek után félórás szünet következett; utána a kiküldött bizottság nevében *Ferenczy Gábor és Keserű Imre* elmondták, hogy az idő rövideje miatt csak egy bő vázlatot tudtak előkészíteni, s ha ezt a vázlatot a szekció elfogadhatónak találja, akkor az esti plenáris ülés kezdetéig lesz még kb. másfél óra, hogy a szekció rész-anyagát és egyúttal az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló válasz tervezetét a kiküldött bizottság elkészítse.

A jelen lévők a bő vázlatot meghallgatták, néhány kisebb kiegészítéssel, többségi szavazással elfogadták és felhatalmazták a bizottságot, hogy a szekció állásfoglalásaként azt készítse el, majd az esti plenáris ülésen a szekció elnöke terjessze elő.

A jegyzőkönyvben nem találtam meg a kiküldött bizottság vázlatáról szóló szavazás eredményét. Egy korabeli tanút azért idézni szeretnék: *Szenes Imre*, a Budapesti Reformkör reform-kommunista tagja jegyzetfüzetében a következőket írta: „Én az 5. szekció ülésén vettem részt. Itt élénk polémiák alakultak ki taktikai, módszerbeli kérdésekről. Én 6 pontos, füzetemben leírt vázlatom alapján készültem hozzászólásra. De a disputák sodrában csak a 2. pontját volt célszerű elmondanom, mert a szekció közben kiküldött egy bizottságot állásfoglalásunk tervezetének kidolgozására. Az én 2. pontom lényege az volt, hogy ha az ellenzék létrehozta a maga kerekasztalát, akkor ideje volna a párton belüli „fő szárnyak” kerekasztalát is létrehozni. (...) Végül szekciónk állásfoglalás-tervezetét sok vitával, bizonyos

módosításokkal, kisebbségi ellenvéleményekkel és szavazatokkal elfogadtuk. Én néhány eleme miatt tartózkodtam a szavazásnál.”

A vázlat elfogadása után a bizottság - kiegészülve a két szekció elnökkel - folytatta a platform rész-anyagának, illetve az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló levéltervezetnek a szövegezését, amely végül is a következőképpen hangzik:

„A jelenlegi válsághelyzetből hazánkat csak egy társadalmi kiegyezés mozdíthatja ki. Mindenkinek érdeke, hogy *ez a kiegyezés egy demokratikus jogállamba vezető átmenetet szolgáljon és ez az átmenet békés legyen.* Minden politikai erőnek felelősséget kell vállalnia a példa nélkül álló történelmi vállalkozás sikerre vitelében. Természetesnek tartjuk, hogy a fő felelősséget az MSZMP-nek kell vállalnia, amelynek negyvenévi kormányzása a társadalmat a jelenlegi válságba juttatta. A felelősségből adódó feladatokat csak egy *gyökeresen megújult párt képes ellátni.*

A szükséges fordulatot két lépcsőben képzeljük el: a hatalom megosztásában, majd a megosztott hatalom társadalmasításában.

A

1. Minimális konszenzust kell teremteni a gazdasági összeomlás, az anarchia, az erőszakos visszarendezés, a jelenlegi patthelyzet állandósulásának elkerülése érdekében. E veszélyek megszüntetésének *legfőbb eszköze a hatalom megosztása.*

2. A hatalom képviselőinek - szakítva eddigi *halogató taktikájukkal* - *azonnal érdemi tárgyalásokat kell kezdeniük az Ellenzéki Kerekasztal képviselőivel.* Felszólítjuk az MSZMP Központi Bizottságát, hogy legközelebbi ülésén hozzon *ilyen értelmű határozatot.* A tárgyalásokkal hiteles, a társadalom bizalmát élvező politikusokat bízson meg. Ha a Központi Bizottság ennek a felszólításnak nem tesz eleget, akkor *szükségesnek tartjuk, hogy a hatalom nevében a kormány vagy a parlament tárgyaljon.*

3. E tárgyalások során megegyezésre kell jutni a demokratikus átmenet feltételeit megteremtő sarkalatos törvényekről; *a pártokról, a sajtóról, a választójogról, a büntető törvénykönyv módosításáról, a köztársasági elnöki intézményről, az alkotmánybíróságról, a népszavazásról és a biztonság kérdéseiről szóló törvényekről.* Meg kell egyezni a köztársasági elnöki posztra jelölendő személyek köréről, a választások időpontjáról és rendjéről, továbbá az MSZMP vagyonának megosztásáról, a szerveződő pártok működési feltételeinek megteremtéséről.

4. A tárgyaló felek kölcsönösen vállaljanak kötelezettséget arra, hogy lemondanak az erőszak alkalmazásáról, az azzal való fenyegetésről, és *szervezetileg is fellépnek minden olyan irányzat ellen, amely az erőszak alkalmazását nem utasítja el.* Vállaljanak kötelezettséget arra is, hogy *a tárgyalások során kiegyezésre, nem pedig egymás politikai lejáratására törek-szenek.* Külön kérjük a demokratikus ellenzékét, hogy az utóbbi időben örvendetes módon reformirányba *elmozdult kormány iránt a tevékenységéhez szükséges lojalitást biztosítsa.*

5. Javasoljuk, hogy a reformkörök minden szinten vegyék fel a kapcsolatot az *Ellenzéki Kerekasztal helyi képviselőivel. Koalíciót is alulról!* Üdvözljük a Tolna megyei pártbizottság azon lépését, hogy tárgyalásokat kezdett a helyi demokratikus ellenzék képviselőivel. *Felhívjuk az MSZMP regionális helyi szervezeteit a példa követésére.*

6. Támogatjuk azt a javaslatot, hogy gazdasági és szociálpolitikai kérdésekről a különböző szakszervezetek és érdekvédelmi szervezetek bevonásával többoldalú tárgyalások kezdődjenek.

B

Miközben az említett tárgyalások haladéktalan megindítását szükségesnek tartjuk, le kell szögeznünk: a mai magyar társadalom politikai erővonalait nem kizárólag a hatalomhoz való viszony határozza meg. Úgy gondoljuk, *a társadalom széles rétegei egyaránt érdekeltek a jelenlegi társadalmi-gazdasági modell radikális megváltoztatásában. Az új modell alapvető értékeiben is jó eséllyel alakítható ki közmegegyezés.* Ilyen értéknek tartjuk a tulajdonformák sokszínűségének talaján létrejövő hatékony piacgazdaságot, az egyéni és a kollektív szabadságjogokat, a többpártrendszer keretei között biztosított népszuverenitást, az önigazgató és autonóm civil társadalmat, a leszakadó társadalmi rétegek iránti szolidaritást. Ezen értékek mentén, *hosszú távon széles társadalmi koalíció alakulhat ki, amelynek első lépéseként kezdeményezzük a fordulatban érdekelt valamennyi politikai erő műhelybeszélgetéseit, függetlenül attól, hogy ezek mely politikai szervezethez tartoznak.* E beszélgetések is járuljanak hozzá ahhoz a széles nemzeti közmegegyezéshez, amelyben az ország új alkotmányának alakulnia kell.”

X

A szekció vitájával kapcsolatban mindenekelőtt arra akarok utalni, hogy a hozzászólók nagy többsége az ellenzéki pártok jogos aggodalmainak akart elébe menni és biztosítani akartuk az ellenzéknek, hogy a reformkörü mozgalom őszintén akarja a parlamentáris demokráciába való békés átmenetet és egyetért az ellenzékkel abban is, hogy biztosítani kell a pártok egyenlő esélyeit ebben az átmenetben.

Ha a szekció által kiküldött bizottság elkészített részanyagát és a szekcióban lezajlott vitát, az ott elhangzott hozzászólásokat szemügyre vesszük és összehasonlítjuk, azt látjuk, hogy az elkészített állásfoglalás minden lényeges megállapítása a vitán többségi véleményként megfogalmazást nyert, tehát az állásfoglalásban nincs egyetlen egy olyan fontos, lényeges állítás sem, amely ellentmondana a szekcióban lefolytatott vita jelentősen többségi véleményének.

Az kétségtelen, hogy a Budapesti Reformkör e szekcióban résztvevő képviselői nagymértékben meghatározták mind a vita menetét, mind a megszületett állásfoglalást; már csak azért is, mert az állásfoglalás végső megfogalmazásában - a 8 fős bizottságból - négyen: Nádor György, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Vajda János, a Budapesti Reformkör tagjai voltunk, de nem volt szükségünk semmiféle „nyomásgyakorlásra”, mert a bizottság többi tagjával a legteljesebb egyetértésben alakítottuk ki állásfoglalásunkat.

A fentiek miatt egyáltalán nem véletlen, hogy elvi, tartalmi rokonság, lényegi azonosság van a Budapesti Reformkör platformjának békés átmenetet felvázoló része és a szekció bizottsága által kidolgozott, és a szombat esti plenáris ülés által elfogadott, az Ellenzéki Kerekasztalnak megküldött válasza között. Egyúttal arra a különbségre is utalnom kell, hogy

az 5. szekció javasolta állásfoglalás platformunk békés átmenettel kapcsolatos szakaszos elképzeléséből jobbra csak az első, közvetlen politikai feladatokat elvégző szakasz kérdéseivel foglalkozott, és nem érintette a parlamentáris demokráciába való átmenet befejező szakaszának a kérdéseit, így az Alkotmányozó Nemzetgyűlés problémáját sem.

X

Csak röviden utalnék arra, hogy a békés átmenettel kapcsolatos problémák ilyen-olyan mélységig minden szekcióban felvetődtek. Nem célom, hogy ezekre is kitérjek és ebben az írásban ezeket a megnyilvánulásokat is bemutassam. Egy ilyen véleményt azonban - amely lényegileg ellentétes a mi szekciónkban kidolgozott és a szegedi tanácskozás által elfogadott állásfoglalással - idéznem kell: Ágh Attila a 2-ik szekcióban elhangzott hozzászólásában a békés átmenettel kapcsolatban a következőket mondta:

„1. Az MSZMP és azon belül csakis a reformkörök mozgalma képes arra, hogy ezt a sokat emlegetett békés átmenetet biztosítani tudja, erre az ellenzék nem képes, erre a jelenlegi pártvezetés a jelenlegi felállásban ugyancsak nem képes, csak a reformkörök - mint a párt saját belülről született mozgalma - tudják belülről konszolidálni a helyzetet, és biztosítani az átmenet békés jellegét. Ez az első számú feladatunk.”

Mily szerencse, hogy az 5. szekció vitáját és állásfoglalását nem ez az Ágh Attila-i háryjánoskodó nagyotmondás uralta el; a békés átmenet ugyanis - ahogy ezt az 5. szekció állásfoglalásában kimondta - csak „minden politikai erő” közös felelősségvállalásával valósulhatott meg hazánkban. (U.o. 69 – 74. old.)

4./Az esti plenáris ülés

Az esti órákban újból plenáris ülésre került sor, amelyen a szekció elnökök beszámoltak a - helyenként igencsak szenvedélyes, sőt viharos - szekcióülésekről, továbbá felolvasták az egyes szekciók által készített részanyagokat; majd Vastagh Pál és Pozsgay Imre mondott rövid beszédet. Ők ezután nemzetközi sajtóértekezletet tartottak, mintha a szegedi reformkörü tanácskozás gazdái, autentikus képviselői lettek volna.

Eközben a plenáris ülésen folytatódott a szekciók javaslatai fölötti elkeseredett vita, amelynek eredményeként végül is nem sikerült megegyezni a célul kitűzött közös platform elfogadásában és a reformszárny megalakulásának deklarálásában.

A Magyar Nemzet 1989. május 22-i száma erről az estéről a következőket írja:

„Késő este - feltehetőleg már a fáradtság miatt is - ingerlékeny hangulatban, füttyökkel, „kitapsolásokkal” tarkított vitába torkollott az országos értekezlet. Egymást követő felszólalók tudták végül is sikerrel megnyerni ahhoz a résztvevőket, hogy ne fogadjanak el semmiféle programot, platformot, hanem csak valamikor szeptemberben Budapesten „fogalmazzák meg” önmagukat a reformkörök. Ekkor a tanácskozás egyik résztvevője azzal próbálta elvágni a megfontoltságra intő felszólalók sorát, hogy ez így obstrukció, vagyis egyszerűen meg kívánják akadályozni egy eredményes tanácskozás dokumentatív értékű

megjelenítését, mérsékelni annak politikai súlyát. Végül is kompromisszum született. Megegyeztek abban, hogy a szekcióülések állásfoglalásaiból, a beérkezett javaslataiból a szerkesztőbizottság platformtervezetet készít és ezt majd nyilvánosságra hozzák.” Már a szekciók bemutatásakor utaltam arra, hogy a vitában olyanok is részt vettek, akiknek semmi közük nem volt a reformkörü mozgalomhoz; pl. Makai Mária, később a marxista egység platform egyik megalapítója, majd a Munkáspárt tagja; Murányi Zoltán, Tátrai Gábor, mindketten később a népi demokratikus platform prominens képviselői; az 5. szekcióban lévő 8-10 munkásőr; és nagyon sok olyan apparátusbeli, akik nem voltak a reformkörü mozgalom tagjai. Ezek voltak, akikről én tudok, de minden bizonnyal ez csak a jéghegy csúcsa volt, a hasonszórúek nagy valószínűséggel, sokkal többen voltak. Az esti plenáris ülésen közülük többen (pl. Makai Mária, Tátrai Gábor és mások) hozzászóltak, nemcsak obstrukciós céllal, hanem a reformkörü mozgalom elleni politikai provokáció céljából, amelyet szóban és írásban a szegedi tanácskozás után is folytattak. (Ennek során ezek az elemek a Budapesti Reformkört megkülönböztetett figyelemmel tüntették ki.)

Így Tátrai Gábor a tényekkel egyáltalán nem törődve erről az esti plenáris ülésről a következőket állította: „Voltak olyan törekvések, hogy a „most nincs időnk a vitára” jelszóval látszategységet erőltessenek a reformmozgalom Szegeden jelen levő képviselőire, de ezt a kísérletet a plenáris ülés résztvevői elutasították.” A fentebb már jelzettek fényében kérdés, hogy Tátrai Gábor milyen jogon beszél a reformkörü mozgalom Szegeden megjelent képviselői nevében?! Nyilván, semmilyen jogon; e nyilatkozatával politikai provokátorságát akarta csak sikertelenül leplezni.

E problémához kapcsolódva D. Füzesi Györgyi a Népszabadság 1989. június 6-i számában a szegedi tanácskozásról és arról nyilatkozva, hogy miért nem történt meg a várva-várt közös platform elfogadása - többek között - a következőket mondta: „A reformkörök között találhatóak apparátusi kezdeményezésre, felülről létrehozott, illetve a fundamentalisták nézeteihez közeli reformkörök is. Ezek minden bizonnyal csak töredékét képezik az összes reformkörnek, de bújtatott platformellenző érveléseik - például, „itt túl sokféle vélemény van ahhoz, hogy egységes platformot lehessen készíteni” - hatásosak voltak. Felmerül a kérdés: akiknek olyannyira eltér a véleménye a többségtől, hogy még reformszövetséget sem tudnak azzal elképzelni, miért nem alakítanak saját külön platformot?”

Láttuk, hogy a 2. szekció vitájában Kürti Judit, a VII. ker. PB munkatársa ugyanígy érvelt a platform elfogadása ellen; vagy Szenes Imre, a Budapesti Reformkör reformkommunista tagja „nem vette észre”, hogy nézetei nem azonosak a Kör nézeteivel (így az 5. szekció állásfoglalását sem szavazta meg). Bizonyára minden reformkörben többen-kevesebben voltak ilyen tagok; sokuk esetében ez a reformkörü részvétel nem is tudatos obstrukciós szándék volt (Szenes Imre esetében biztos vagyok benne, hogy nem volt az). Ide sorolnám azt a jelenséget is, hogy - főleg a reformkörü mozgalom születésénél - előrelátóbb pártvezetők valóban abból a célból, hogy befolyásuk alatt tartsák a mozgalmat maguk is „szervezték” azt; meggyőződésem, hogy Katona Béla, a Budapesti Pártbizottság egyik titkára ilyen megfontolásból „vett részt” a Bp.-i I.sz. Reformkör szervezésében. Az más kérdés, hogy ez a Kör, Budapesti Reformkörre válva viharos gyorsasággal szembekerült volt patrónusával.

De ugyanezt a magatartást mutatta - mint láttuk - Berecz János érdeklődése a kecskeméti reformkör iránt is. Klasszikus példája ennek a magatartásnak Vastagh Pál esete, aki a Csongrád megyei pártbizottság első titkáráként, majd PB tagként úgy „támogatta” a reformköri mozgalmat, hogy - mint a szegedi tanácskozás esetében is - megmondta, hogy a Csongrád megyei reformköri szervezők milyen határokat nem léphetnek át. Nem rajta és nem a szegedi szervezőkön múlt, hogy a szegedi tanácskozás e Vastagh-szabta határokat mégis átlépte.

Továbbá, az ellentmondásos helyzet megértése érdekében az is nyilvánvaló, hogy a reformkörökbe nagyon sok irányból érkeztek az abban résztvevők; minden bizonnyal karrieristák is csatlakoztak a mozgalomhoz, de a tények és a tetteik alapján valószínűsíthető többség azokból a becsületes, az ország sorsáért aggódó, értelmiségi párttagokból kerültek ki, akik egyetértettek a múlt elutasításában, de nem tudták megfogalmazni a válságból való kiút feladatait, nem volt határozott és világos jövőképük; ezért a különböző jövő-alternatívák között ingadoztak, így a különböző, de hatásos érvelések egymásnak ellentmondó irányokba tudták ezt a bizonytalan, lényeges változásokat ugyan akaró, de ugyanakkor a bizonytalanságtól féltő s ezért a politikai gyávaságot megfontoltságnak vélő tömeget befolyásolni. Ezért nem volt különösebben nehéz dolguk a tanácskozáson kétségtelenül résztvevő provokátoroknak, hogy az ingadozó küldötteket a maguk oldalára állítsák, vagy legalábbis az általuk kívánt irányba befolyásolják.

Itt kell szövé tennem a résztvevő küldöttek Budapest és Vidék közötti aránytalan megoszlását is. Míg a párttagság kb. egynegyede Budapesten volt, addig a szegedi tanácskozás küldötteinek alig egy nyolcada volt budapesti (a 440 résztvevőből alig 50-60 fő); ez annál is súlyosabb aránytalanságot jelentett, mert - mivel e mozgalom értelmiségi mozgalom volt, ezért - a budapesti párttagok jóval jelentősebb hányada volt reformkörös, mint a vidéken élők. (Máskor bemutattam, hogy Budapesten több reformkör alakult, mint Vidéken együttvéve.) Ezért a Budapesti Reformkör hibát követett el, amikor elfogadta a szegedi szervezőbizottság azon javaslatát, hogy Budapest mindösszesen 40 főt delegálhat a tanácskozásra. (Igaz, ekkor még jóval kevesebb összlétszámmal számolt a szervezőbizottság.) A reális arálynak legkevesebb fele-felének kellett volna lenni, így Budapestről kb. 200-220 reformköri küldöttnak kellett volna a tanácskozáson részt venni. Egy ilyen összetételű tanácskozáson a provokátoroknak sokkal nehezebb dolga lett volna.

A fentiekben igyekeztem konkrét esetekről szólni; de annak igazolására, hogy a szegedi tanácskozás provokátoraival kapcsolatos feltételezéseket nem mi találtuk ki, egy objektív, tőlünk független tanút is fel kívánok sorakoztatni. Patrick H. O’Neil említett könyvében, e problémával kapcsolatban, interjúalanyaira hivatkozva a következőket írta: „Az is lehetséges, ahogy számos interjú alany feltételezte, hogy ezen egyének közül néhányan azzal a szándékkal jöttek a reformkonferenciára, hogy sabotálják annak kimenetelét.” Ezek az interjúalanyok nem közülünk kerültek ki; O’Neil a szegedi egyetemen volt ösztöndíjas, amikor könyvének anyagát összegyűjtötte.

Szabó Zoltán ilyen körülmények között próbálkozott azzal, hogy hozzászólásában a Budapesti Reformkör javaslatát - amelyet a szekciókban előzetes tanulmányozás céljából

szétosztottunk - a tanácskozás Nyilatkozataként elfogadtassa, melynek során az említett provokátorok Szabót kifütyülték, kitapsolták, majd belefojtották a szót. A körülmények magyarázzák, hogy türelmét Szabó is elvesztette, és dühös hangnemben utasította vissza a provokációt.

Ma már nehéz megállapítani, hogy a javasolt Nyilatkozat teljes egészében felolvasásra került-e vagy sem; szövege a következő volt:

„Nyilatkozat

1./ Az MSZMP Reformköreinek 1989. május 20-21- én Szegeden tartott tanácskozásán 110 reformkör 400 képviselője elfogadta az MSZMP reformszárnyának politikai platformját. A reformszárny az MSZMP-n belüli, e platform köré szerveződő mozgalom.

2./ Elutasítjuk az 1990-ben esedékes választások idei megrendezését. Ha egy ilyen választáson az MSZMP csupán az ellenzék felkészületlensége miatt aratna győzelmet, az a pártvezetés jelenlegi ellentmondásos, tisztázatlan politikai irányvonalát konzerválná, nehezítve ezzel az MSZMP megújulását.

3./ Javasoljuk, hogy az MSZMP XIV. kongresszusára 1989 novemberében kerüljön sor. E helyett egy pártértekezlet korábbi időpontra való összehívását olyan törekvésnek értékelnénk, amellyel a pártvezetés elébe kíván vágni a reformszárny megszerveződésének, és így akar vereséget mérni rá. E törekvés sikere megítélésünk szerint, az MSZMP súlyos választási vereségét vetítené előre.

4./ Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy a kongresszusra a vezetés minden szinten való teljes megújításával kerüljön sor. Követeljük, hogy a kongresszusi küldöttek választása az alábbi elvek érvényesítésével történjék:

- a küldötteket a párttagság közvetlenül válassza;
- a választás lakóhely szerint, létszámarányosan, döntően az országgyűlési választókerületekhez kötődően történjék;
- a jelöltek közül a tagság az általuk képviselt politikai platform alapján választhasson, melynek ismertetésére, népszerűsítésére a jelöltek azonos lehetőséget kapjanak.

A tanácskozás javaslatot dolgozott ki egy a fenti elveket érvényesítő választási rendszerre. A reformszárny egy ilyen módon összeülő kongresszuson platformja és annak alapján kidolgozandó politikai programja érvényesítésére többségi, vezető szerepre törekszik, kijelentve, hogy a kisebbség jogait szigorúan tiszteletben kívánja tartani.

5./ Felhívjuk az MSZMP tagjait, ismerkedjenek meg platformunkkal, csatlakozzanak hozzá, lakóhelyükön alakítsanak reformköröket, reform-alapszervezeteket és tevékenységükkel helyi, és országos politikai kérdésekben való állásfoglalásaikkal igyekezzenek a helyi pártszervek, szervezetek többségét megnyerni.

6./ A kongresszus a párt vezető testületeinek megújítása mellett fogadja el a párt új működési szabályzatát és választási programját. A vezetőtestületek összetételére nézve azt az elképzelést, hogy a KB többségét a megyei pártszervek delegálják, az oligarchia hatalmának átmentésére irányuló törekvésnek tekintjük. A választási program foglaljon egyértelműen állást a piacgazdálkodás mellett, számolva annak negatív konzekvenciáival is és felkészülve ezek kezelésére, továbbá a parlamenti demokrácia mellett. A kongresszus

nyilvánítsa ki, hogy a párt e programmal jelentős választói támogatásra számít, amelynek birtokában koalíciós kormányzásra törekszik, de amelynek elmaradása esetén nem törekszik hatalmát adminisztratív-erőszakos eszközökkel fenntartani.

7./ Megítélésünk szerint a KB-nak még a kongresszus előtt fel kell mentenie mindazon tagjait, akik személyükben kötődnek az elmúlt időszakban követett, az országot másodszor is válságba juttató, illetve abból kivezetni nem tudó politikához, hogy a kongresszust egy ilyen módon megújult KB készíthesse elő.”

Ez a Nyilatkozat a Budapesti Reformkör platformjában foglaltakat konkretizálta az adott helyzetre és az MSZMP belülről való elfoglalásának a programját fogalmazta meg: ugyanis a reformszárny megalakulásával, a piacgazdaság és a parlamentáris demokrácia elfogadásán alapuló platformjának az elfogadásával, az MSZMP XIV. kongresszusa Nyilatkozatban megfogalmazott módon való összehívásával és a reformszárny e kongresszuson való győzni akarásával és esetleges többségre jutásával elérhette volna, hogy egy új típusú, szociáldemokrata jellegű, majd a rendszerváltozást nemcsak elfogadó, hanem annak megvalósításában tevékenyen résztvevő párt születik, amely mindezek következtében az elkövetkező választáson tisztességes eredményt ér el, s ez által a baloldal jobb pozíciókból kiindulva, tudatosan vállalva az elkerülhetetlen jövőt, autonóm módon részesévé válhatott volna a magyarországi rendszerváltásnak.

A szegedi tanácskozás e Nyilatkozatot azonban nem fogadta el, mert a tudatos politikai provokátorok és a tanácskozást szabotálni akarók mellett a reformköri mozgalom képviselőinek többsége, nagyfokú politikai gyávaságot tanúsítva, nem értett egyet a Budapesti Reformkör radikális irányvonalával; nem értette meg ugyanis annak szükségességét, hogy az MSZMP-n belül önálló mozgalommá kell válni és többséggé válva, el kell foglalni a pártot, majd félre kell állítani az MSZMP levitézett vezetését; továbbá ez a többség nem értette meg, hogy Magyarországon a rendszerváltozással is számolni kell, és hogy a reformköri mozgalomnak erre is fel kell készülnie, a pártot ennek elfogadására is alkalmassá kell tennie.

Az esti hozzászólók között e többségi értetlenséget fejezte ki - sokak mellett - Nagy Mihály hozzászólása is. Nagy Mihály is „pendlizett” a szekciók között, így az 5. szekció munkájában is részt vett, ahol hozzászólásának fő elemét - hogy „ne a politikai elitek egyezkedjenek a nép feje felett” - ugyan nem fogadtuk el, de annak egy rész-elemét, „a koalíciót alulról is”, elfogadtuk; továbbá jelölni akartam a szekció szövegezési-bizottságába is; mindezek ellenére ő is egyike volt azoknak, aki az esti plenáris ülésen élesen bírálta a Budapesti Reformkör tevékenységét, különösen az 5. szekció munkáját.

A Budapesti Reformkör részéről *Szántó György* is bekapcsolódott ebbe az izzó légkörű vitába, visszautasította a Budapesti Reformkörrel kapcsolatos vádak, hogy mi elitista céljaink érdekében ki akarjuk sajátítani a reformköri mozgalmat, kézbe akarjuk venni a mozgalom irányítását; tiltakozott a Budapest és Vidék - néhány hozzászólásban megmutatkozó - szembeállításának a törekvésével szemben, hangoztatva, hogy „Budapest nem bűnös város, amelytől meg kell óvni az egészséges vidéket”.

Ezen a szombat esti plenáris ülésen vált világossá, egyértelmű bizonyossággá, hogy - a tudatos provokátorokon kívül - a reformkörü mozgalomban különböző irányzatok vannak, hogy ez a mozgalom nem egységes, és hogy a küldöttek jelentős többsége reformszocialista, azaz rendszerváltást nem akaró állásponton van. Ezért nem fogadták el javasolt Nyilatkozatunkat és elsősorban ezért utasították el a Budapesti Reformkör által képviselt radikális, lényegét tekintve szociáldemokrata irányzatot.

Ugyanakkor azt is el kell ismernem, hogy a Budapesti Reformkörben sem vallotta mindenki ezt a radikális - a rendszerváltást kimondatlanul is elfogadó, szociáldemokrata jellegű irányvonalat. Elég, ha összehasonlítjuk a Szabó Zoltán által felolvasni szándékozott Nyilatkozat-tervezetet Benkő Judit és Kerekes György által írott, „Üzenet (Kiáltvány) Pártunk tagjaihoz” c. anyagukkal, amelyet a szegedi tanácskozásra készítettek, de az végül is nem került nyilvánosságra, s amelyben arról írnak, hogy: „Meggyőződésünk: van mód a mai forradalmi válság békés kezelésére. Elkerülhető az 1956-hoz hasonló tragédia, a visszarendeződés. Forradalmi jellegű reformok gyors és eredményes végrehajtásával kivédhető a polgárháború veszélye; - (majd): Működünk együtt mindazon erőkkel, akik készek egy olyan tulajdonreformra, amely az elidegenedett állami és szövetkezeti tulajdont tovább társadalmasítja, s egyidejűleg lehetőséget teremt a magántulajdon szerepének jelentős bővítésére.” A modellváltás keretében megvalósuló demokratikus szocializmus programja fogalmazódik meg ebben az írásukban is. A Budapesti Reformkörben nem voltak egyedül ezzel a felfogással, de - a Körben elfogadott különböző állásfoglalások és ezekhez kapcsolódó szavazások, a vitákból kibontakozó irányvonala a tagságnak mutatták, hogy - ők képviselték a kisebbséget. (U.o. 74 – 77. old.)

5./A vasárnap délelőtti nagygyűlés

A szegedi tanácskozás a vasárnap délelőtti nagygyűléssel ért véget. Ez a nagygyűlés az újszegedi szabadtéri színpadon volt, mintegy háromezer résztvevővel.

Elsőként Lovászi József adott tájékoztatót a szegedi tanácskozásról, majd felolvasta a tanácskozás szerkesztőbizottságának a Közleményét, amely röviden értékelte a történeteket és felvázolta a jövő legfontosabb feladatait.

Ezután Keserű Imre kapott szót, aki a reformkörü mozgalom előtt álló feladatokról beszélt. Utána a mozgalom részéről harmadikként én szóltam fel; feladatom az volt, hogy az Ellenzéki Kerekasztal pártjainak hozzánk intézett üdvözlét és az erre adott válaszunkat ismertessem. Röviden ismertettem a hozzánk intézett üdvözlét, majd vázoltam válaszunk születésének körülményeit és az 5. szekció által kidolgozott és a tanácskozás által jóváhagyott levelünket felolvastam.

A nagygyűlés Nyers Rezső és Pozsgay Imre felszólalásaival ért véget.

6./Tanácskozás utáni tevékenységem

Kétségtelen, hogy a szegedi tanácskozás legjelentősebb eseménye az 5. szekció munkája volt, Az MSZMP Budapesti Reformköre 1989. május 24-i ülésén - melyen értékeltük a szegedi tanácskozás munkáját, a Kör tagjainak ott végzett tevékenységét - a szervező-bizottság nevében előadtam, hogy a TIB titkárához, Hegedűs B. Andrásához én is, mint a szegedi tanácskozás ötödik szekciójának egyik volt elnöke, eljuttattam a tanácskozás válaszlevelét és egyúttal kifejezésre juttattam azon szándékunkat, hogy szeretnénk az ellenzéki szervezetekkel felvenni a kapcsolatokat. E beszámolóom kapcsán az ülésen vita bontakozott ki az ellenzéki szervezetekhez való viszonyunkról; a Kör jelentős többsége támogatta a szervezőbizottság ellenzékihez való kapcsolat-építő törekvéseit, jóváhagyta az általam eljuttatott levelet. Ezen az ülésen ugyanakkor az is szóba került, hogy az MSZMP KB tárgyalóküldöttségének valamelyik tagját is meg kellene hallgatnunk a tárgyalások helyzetével kapcsolatos álláspontjukról. (Erre azonban a későbbiek során sem került sor, Grósz Károly körünkkel szembeni ellenséges magatartása miatt.)

Én a következő levelet juttattam el Hegedűs B. Andrásához

„Az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó nyolc szervezetnek

Budapest

Kedves Barátaink!

Az MSZMP Budapesti Reformköre is elismeréssel vette tudomásul azt az érdeklődést, amelyet az Ellenzéki Kerekasztalt alkotó nyolc szervezet tanúsított a reformkörök első országos tanácskozásának.

E tanácskozás ajánlásainak értelmében fordulunk a reformköri mozgalommal dialógust folytatni kívánó Barátainkhoz azzal a javaslattal, hogy minél előbb szervezzünk közös „műhelybeszélgetéseket” a demokratikus jogállamba való békés átmenet lehetőségeiről, a közösen kialakítandó új társadalmi modell alapvető értékeiről, amely dialógusra a széles társadalmi közmegegyezés kimunkálása, a magyar nemzet boldogulása érdekében oly nagy szükség van.

Kérjük Önöket, vegyék fel az MSZMP Budapesti Reformkörével a kapcsolatot a dialógus megkezdése részleteinek megbeszélése érdekében.

Egyúttal mi is megküldjük a szegedi tanácskozás plenáris ülése által jóváhagyott állásfoglalást, amelyet az Önök levelére válaszul fogadtunk el.

Budapest, 1989. május 22.

Üdvözlettel:

Az MSZMP Budapesti Reformköre
szervezőbizottságának megbízásából

Novák Zoltán
az országos tanácskozás
5. szekciójának elnöke

Cím: Novák Zoltán. 1021. Budapest. Heinrich István u. 9.”

A Budapesti Reformkör e kapcsolatfelvételt javasló levelére választ nem kapott. Mi ezek után is különböző csatornákon (TV2, személyes kapcsolatok: Szabó Zoltán, Kerekes György, Szántó György) szorgalmaztuk a kapcsolatfelvételt, de sikertelenül.

Én 1999 késő nyarán, amikor hozzákezdtem összegyűjteni könyvem anyagát, telefonon felhívtam Hegedűs B. Andrást, és megkérdeztem, hogy emlékezik-e a postaládájába csúsztatott anyagokra? Ő azt válaszolta, hogy „valami rémlik” neki és arra kért, hogy küldjem el a szegedi tanácskozás válaszelevelének a másolatát. A megküldött anyagra 1999. augusztus 30-i levelében válaszolt, melyben - többek között - azt írta, hogy: „Bevallom férfiasan, hogy a 10 évvel ezelőtti lakásomra érkezett felhívásra nem tudok részleteiben visszaemlékezni. (.....) valószínűleg érdemben a TIB nem foglalkozott az állásfoglalással, s így annak nem is volt „sorsa” (....)”. A közöltek alapján minden bizonnyal levelünket és a szegedi állásfoglalást a Független Jogász Fórumhoz kellett volna eljuttatnom!

VI./A Grósz – féle vezetés reagálása a szegedi tanácskozásra

Ha ezek után szemügyre vesszük, hogyan reagált a szegedi tanácskozásra az MSZMP Grósz – féle vezetése, akkor először is Vastagh Pál ellentmondásos manőverezését kell bemutatnom. Vastagh ugyanis 1989. május 23.-án írta meg jelentését a Politikai Bizottságnak a szegedi tanácskozásról. Vastagh a jelentés első részében a tanácskozás létrejöttének az előzményeiről ad tájékoztatást (itt mondta el, hogy a szervezőkhöz eljutott olyan követelés is, hogy az Ellenzéki Kerekasztal képviselői is kapjanak meghívást); a második rész foglalkozik - felemás módon, a történeteket eltorzítva - a tanácskozás eseményeivel. Azt állította, hogy a szekcióülések élénk vita során szigetelték el a „szélsőséges vagy irreális felvetéseket, így azok már a szekciók összefoglalóiba, javaslataiba sem kerültek be (például 1956 forradalomról nyilvánítása)”. Továbbá közli, hogy ezért: „A budapesti résztvevők között akadt néhány személy, aki ezt nehezen viselte el és a záró plenáris ülés második felében sértődött hangnemben szólott hozzá, ezzel indulatos vitát provokált.” Bírálóan szólott a sajtó tevékenységéről, hogy az aránytalanul kiemelt, felnagyított néhány terítékre került témát (így Nagy Imrével, az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló válasszal, a pártkongresszus összehívásával, a pártszakadással kapcsolatos témákat). Vastagh igyekezett bizonyos problémákat mellékes kérdésként beállítani, az elfogadott állásfoglalások élet tompítani; így ily módon került bemutatásra a pártkongresszus követelése, az Ellenzéki Kerekasztallal való tárgyalások kérdése; az 5-ös szekció vitájának bemutatása kifejezetten hazug volt: „Egyetértettek abban, hogy a demokratikus jogállamiságba történő átmenet során megőrizzük a szocialista értékrendet, a szocialisztikus célkitűzéseket és elveket.” - írta Vastagh jelentésében.

A jelentésről összegzésként elmondható, hogy aki csak ebből a jelentésből tájékozódott a szegedi tanácskozásról, az lényegében nem kapott valós képet a történetekről és ezért többé-kevésbé megnyugodva térhetett napirendre vele kapcsolatban.

Úgy tűnik Grósz Károlyt és Fejti Györgyöt nem nyugtatta meg a jelentés; május 25-én Szántó Györgyöt és engem behívtak a Pártközpontba, ahol Forgács Imre és Tóth András fogadott minket. A szegedi tanácskozással kapcsolatos számonkérő beszélgetés hangos vitává fajult, melyen kifejtettük szegedi magatartásunk okait, bíráltuk a Grósz-féle vezetés politikáját.

Minden bizonnyal ez a pártközponti vizitünk is hozzájárult ahhoz, hogy Vastagh Pál tanácskozáson történeteknek békítően bagatellizáló törekvése - mondok is róla valamit, meg nem is - nem járt sikerrel; a Politikai Bizottság 1989. május 26-i ülésén, a szegedi tanácskozást vitató hozzászólások során, elszabadultak az indulatok. Ennek az ismertetése során most a szegedi tanácskozás és a Budapesti Reformkör elleni indulatok általános problémáit mutatom be, az Ellenzéki Kerekasztal és a Budapesti Reformkör viszonyával kapcsolatos kérdéseket - így a PB-n felvetődött ezzel kapcsolatos kritikákat is - majd ezek után fogom bemutatni.

Vastagh Pál önmagát és a szegedi szervezőbizottságot védendő elősorolta, hogy mi mindent is szándékoztak egyesek a tanácskozáson elérni, és hogy abból milyen kevés valósult meg: „az előkészítések során négy, eléggé fontos kérdést vitattak meg. Na, most, ezekben olyan tételek szerepeltek, mint az MSZMP-reformszárny megalakulásának hivatalos bejelentése. A reformszárny alapidokumentumát a Budapesti 1-es sz. Reformkör platformja jelentse. Hozzák létre a reformköri mozgalom Országos Koordinációs Tanácsát, amely képviseleti és nyilatkozatkiadási joggal rendelkezik, és hívják meg a rendezvényre az Ellenzéki Kerekasztalt. Tehát ezek a hét folyamán, ott a belső birkózásban ezeket a dolgokat tudták rendezni az előkészítők.” Hát ezeket a szegedi előkészítők - mint láttuk - valóban „rendezték”; amit nem sikerült „rendezniük”, arról Vastagh a következőket mondta: „Ebben az ominózus ötödik csoportban, amiben az átmenet kérdéseiről tárgyaltak, sajnos mind a két elnöke a szekciónak ebből a reformkörből volt.” Ahogy ez várható volt, így próbálta elhárítani Vastagh a szegedi szervezők felelősségét az 5. szekcióban történetekkel kapcsolatban. Majd Vastagh így folytatta tovább a mosakodást: „És én most kedden (május 23.-án) részt vettem a záró megbeszélésen otthon a mieinkkel, akik elmondják, hogy kettős torzítás van. Egyrészt a sajtóban exponálódik három probléma, és mások nem. Másrészt pedig a szekcióüléseken elhangzottak nem felelnek meg annak, ami végül is a dokumentumba került át. És így, így alakult ki végül is az a tervzet, amit nem fogadtak el, mert nem jutottak egyetértésre benne, és ez még mindig tervezeti állapotban van.” Vastagh e hazug állítása miatt is kellett könyvemben részletesen ismertetnem a szekciókban történeteket, különös tekintettel az 5. szekcióra; láttuk, hogy a szekciók által elfogadott részanyagok a hozzászólók többségi álláspontját fejezték ki, - ez alól talán csak a Géczi József dirigálta 1-es számú szekció volt a kivétel -, és a platformba javasolt részeket az egyes szekciókban a szavazáson jelentős többséggel fogadták el.

Ezek után a PB-ülés résztvevői hozzászólásaikban dühödt támadást intéztek a Budapesti Reformkör és annak szervező- bizottsága ellen, különösen az 5. szekcióban történetek, valamint az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló válaszlevél miatt.

Nagy Imre a következőképpen látta a szegedi tanácskozást:

„Tanulságos volt a kontraszt az ott összegyűlt, négyszáz körüli résztvevő, meg kb. 5-10 fős nagyon agilis, nagyon harcias csoport között, amelyik innét a budapesti, hát az a helyzetből adódik, budapesti reformkörhöz kötődő (Jassó: az 1. sz. reformkör) a legelemibb demokratikus normákat felrúgva, tehát a szekcióba, ha alulmaradtak, akkor kiküldték a szekció felét, hogy nem szavazhatott, aztán újra szavaztak. Egy kicsit néhány alternatív szervezet belső módszertanát megjelenítve lépett fel. Én tehát azt tartom nagyon lényegesnek, hogy azt az értéket, amit ez az egész reformkörü mozgalom elindított ezen a párton belül, azt próbáljuk tudatosan elválasztani attól a szűk csoporttól, amelyik egy kicsit erre hivatkozva, kicsit ennek a nevében, néha ezt uralva próbált és próbál fellépni.”

Nyers Rezső: „Egyetértek Nagy elvtárssal, ahogyan minősíti ott Szegeden a történeteket, Kecskemétre és Szegedre is ez jellemző. (...) Olyan marhaságokat tudnak mondani, hogy az ember haja az égnek áll. Ez egy része. És egy része az én benyomásom szerint, határozottan az ellenzék befolyása alatt van, olyannyira, hogy az ellenzék zászlóját lobogtatja. Valószínűleg az a tíz valamennyi ember, ez az. Hát ezek fölhasználják.”

Grósz Károly a 3. szekció által készített anyagból „szemezget” és bírál, amelyhez kapcsolódva Jassó Mihály a következőket mondja: „Nem tudom, hogy ezt speciel ki szerkesztette, de elképzelhető, hogy a mechanizmusuk ugyanúgy működik, mint az 1. sz. reformköré. 1. sz. reformkörnek - a kvázi - vezetősége, mert ők nem hajlandók magukat vezetőségnek nevezni, mert azzal a szervezeti jellegüket demonstrálnák, hanem ilyen intéző bizottság, szervezőbizottság, azt megkaparintotta négy-öt ilyen rendkívül militáns figura. Ez a két ember, aki ott lent volt (az előzőekből: Szántó György és Novák Zoltán-N.Z.), meg a harmadik, akit lehurrogtak, a Szabó Zoltán, ezen kívül a Vajda János meg még egy ötödik figura a Párttörténeti Intézetből. (Kerekes György, de a Társadalomtudományi Intézetből - N. Z.) Ez az öt ember írja, szövegezi a sajtószolgálatnak nap, mint nap kiküldött dolgaikat. Ezen a héten, szerdán nemcsak Szegedről folyt vita, meg arról, hogy kinyilatkoztatták, hogy tárgyalni akarnak az Ellenzéki Kerekasztallal, ezzel sem értett egyet a jelenlevők döntő többsége. És kvázi felelősségre vonta ezt az öt embert. Plusz felelősségre vonták őket az elmúlt héten megjelentetett levelükért, ami a Te interjúddal kapcsolatos. (Grósz New-York Times-nek adott interjújáról van szó. N.Z.) Amit nem beszéltek meg, nem értettek így egyet vele, de ez az öt ember ezzel nem törődik. Ők csinálják, és ma már publicitásuk van, bejelentkeznek, elfogadják tőlük. Erről a vitáról érdekes módon már nem jelent meg közlemény úgy a sajtóban, hogy ellentétek voltak köztük. Hát mi úgy vagyunk velük kapcsolatban, hogy én ezzel az egész társasággal már leültem nem is egyszer. Ezzel a vezérkarral is. Normálisan tárgyalni nem nagyon lehet velük, hát lehet egyezkedni, beszélgetni, egy-két dologban dűlőre jutni, de abszolút módon, normálisan nem lehet velük tárgyalni, mert ők a maguk véleményén kívül mást nem ismernek el. Tehát bennük tolerancia az égvilágon aztán semmi sincs, hát a saját reformkörükön belül sem ismernek el toleranciát. Azt tudjuk, hogy vannak még a vezetésben is olyanok, akik szeretnék már ezt a magot leválasztani önmagukról, mert terhes. És ezen kívül van még vagy negyven reformkör Budapesten. Nem hagyják szóhoz jutni a többit. Hát vannak nagyon tisztességes reformkörök, akik a programmunkában segítenek. De ez, ami ráadásul Budapest Reformkör

néven fut, tehát egy olyan hatást kelt, mintha ők szövetségesei lennének a budapesti reformköröknek. És annak a nevében beszélnek. Öt ember. Összesen vannak - hosszabb ideje most már, tehát hetek óta - mintegy hatvanan, akik állandóan ott vannak, és egy kétszáz fő forgolódik körülöttük, aminek az összetétele változó. Ilyen-olyan kíváncsiskodó oda megy. Jellemző módon ők rendszeresen szavaztak, mert teljesen mindegy, hogy ki van ott. Tehát, ha ott Fideszesek vannak, a Duna-körösök meg ők harmincan, ők akkor is szavaztatnak és megjelentetik, mint a Budapesti 1. sz. Reformkör tézisei. Így megy! De hát nem tudom, hogy ez hogy ment, erről én nem tudok. Én a budapesti fogalmazványokról tudok, az így készült.”

El kell mondanom, hogy Jassó a PB-ülés előtti napokban a nagy nyilvánosság előtt teljesen másként nyilatkozott a reformkörök szegedi tanácskozása kapcsán rólunk: „A budapesti reformkör gondolatiságát ismerem; ez olyan szellemi áramlat a párton belül, ami rendkívül hasznos lehet az új típusú párt kialakításához, mert ma már nem biztos, hogy a megújulás önmagában elegendő.”

Igaz, ez a nyilatkozata még a május 26-i PB-ülés előtt volt. Ezen ülés után azonban „felbátorodott” és május 29-én az Esti Hírlapnak adott interjújában nyilvánosan is ránk támadt. A riporter - Kőszegi Ferenc - kérdése a következő volt: „A budapesti 1. számú reformkörrel ezen a pártaktíván - május 27-én, a 31-es Állami Építőipari Vállalatnál megtartott pártaktíváról van szó. N.Z. - ön igen erőteljesen nyilatkozott. Miért?

- A szélsőséges megnyilvánulásairól nyilatkoztam erőteljesen. (...) én azt nem tartom igazi reformernek, ha valaki reformerségével akar presszionálni és a saját véleménye mellett nem tűr el más álláspontot, tehát kötelezően rá akarja kényszeríteni a pártra saját véleményét, s nem ismer ellentmondást. (...) Azt szeretném, ha a budapesti 1. számú reformkör is egy jó fővárosi program szolgálatába állna, természetesen nem olyan értelemben, hogy kiszolgálója legyen a Budapesti Pártbizottságnak. De ha csak a párt tagadása, az állandó elhatárolódás jön ebből a körből, akkor az nem jó. Ha állandóan a konfliktust keresik, ha félmegoldásokat vetnek oda, ha csak részben ismerik a párt tárgyalási szándékát, de azért leszólják azt, ha ők akarnak tárgyalni az ellenzékkel a párt nevében, s a párt helyett - mindezeket nem tartom helyes megoldásnak.”

A Budapesti Reformkör ekkor még nem reagált Jassó Mihálynak erre a nyilvános bírálatára, időlegesen napirendre tértünk felette.

Visszatérve a Politikai Bizottság ülésén történetekre Fejti György hozzászólásának egy részletére utalok: „A másik, amit szeretnék elmondani még, hogy roppant fontos lenne, hogy ezeket a finom leválasztási műveleteket, amire itt Nyers elvtárs is és a Nagy Imre is utal, ezeket próbáljuk megtenni, tudniillik összemosódnak a dolgok, a külső szemlélőben egyértelműen, és a külső szemlélő a hangos kisebbséget azonosítja, és az erről terjedő híreket, torzításokat és a rémhíreket az egészszel. Na, most hát, hogy a pártközvélemény megosztott a jelenséggel kapcsolatban - ez ténykérdés. Vita van körülötte, vannak, akik kifejezetten ilyen ellenséges gyűjtőhelynek tekintik. Vannak, akik szuperlatívuszokban beszélnek róla. És a két véglet között nagyon sokféle vélemény van.”

Eötvös Pál - a Népszabadság főszerkesztője - arról beszélt, hogy a sajtó kérdése Szegeden hogyan került szóba; elmondta, hogy ő felajánlotta a reformkori platformok Népszabadságban való közlését, ami zajos sikert aratott. Ez a helyeslés azonban - szerinte - nem sokáig tartott, mert: „több szekcióban elhangzott, hogy ez nem megoldás. Jelenleg úgy állunk, hogy, illetve ott elhangzott, hogy át kell venni a sajtót, tehát birtokba kell venni a sajtót, vagy a szegedi Platform újságot, vagy pedig a Népszabadságot. Vagy a Népszabadság egy részét. Ez ugyancsak nem került bele a fogalmazványba, sejtésem szerint azért nem, mert ennek az opponálói ugyancsak a Budapesti Reformkörből kerültek ki. (...) Ezt ők azzal a kérdéssel kapcsolják össze, amit a Vastagh elvtárs említett, tehát hogy kinyilvánítják-e a reformkörök az MSZMP reformszárnyának megalakulását. Abban a pillanatban ugyanis - erről tudomásom van -, hogyha ez elhangzik, akkor ehhez önálló sajtót igyekeznek teremteni. Most ennek milyen következményei lesznek, ezt e pillanatban fölmérni is nehéz. Tegnap egy üzenetet kaptam, amelyik az 1. sz. reformkörtől, amelyik meglehetősen nyers fogalmazásban tudunkra adja, hogy hamarosan tájékoztatni fognak bennünket arról a követelésükről hivatalosan is, hogy a Népszabadság minden hónapban egy szombati számának a teljes hétvégi mellékletét ennek a reformkörnek bocsássa rendelkezésre.”

Eötvös Pálnak ehhez az eléggé zavaros hozzászólásához a következők a megjegyzéseim: a Budapesti Reformkör szervezőbizottsága valóban tárgyalt arról, hogy hogyan lehetne együttműködni a Népszabadsággal bizonyos reformkori anyagok - s itt nemcsak a Budapesti Reformkör anyagairól lett volna szó - Népszabadságban való megjelentetése érdekében. Előzetes puhatolózással Kékesi Katalint - aki a Népszabadság munkatársa volt - bíztuk meg, hogy az illetékesekkel vegye fel a kapcsolatot és jelezze, hogy e tárgyban szeretnénk megbeszéléseket folytatni. Aki ismerte Kékesi Katalint az tudja, hogy - rendkívül szimpatikus, szerény, kedves lénye okán - ő, az Eötvös által jellemzett módon nem viselkedhetett.

Eötvös zavaros nézeteinek lehetséges okairól kaphatunk egy egész csokorra valót, ha megismerkedünk a Kritika 1993. novemberi számában megjelent Eötvös Pál interjújának második részével, amelyet Mihancsik Zsófia készített, A Blahától a Bécsi útig címen. Ebből az interjúból kiderül az a megdöbbenő tudatlanság, melyet Eötvös Pál árult el a reformkörökkel kapcsolatban. Ő ezt a mozgalmat egyértelműen népies indíttatású mozgalomnak fogta fel; Pozsgayt azonosította a reformkörökkel; Pozsgay és az MDF „kokettálását” a reformkörök számláján tartja nyilván stb.

Eötvös ott volt Szegeden s míg - ahogy láttuk - felajánlotta a Népszabadságot a reformkörök anyagainak közlésére, ugyanakkor fejében és szívében, ahogy ezt a riportban közli az volt, hogy: „meghallgattam több előadást, köztük nívósakat is, de végül rossz érzésekkel jöttem haza. Azt mondtam otthon este, hogy fogalmam sincs, mi lesz itt, de hogy ezekkel nem, az biztos.

Kik voltak az ezek?

A reformkörösök, tehát a párt belső ellenzéke.

(Majd később:) De visszatérve Szegedhez: a reformkörösökkel kialakult feszültséget akartuk oldani, meg tájékozódni mentem Szegedre. De amit hallottam, abból sok minden áttekinthetetlen és zavaros volt nekem.”

Eötvös Kritiká-ban megjelent nyilatkozatában az a megdöbbenő, hogy annyira tájékozatlan volt a reformkori mozgalomban lévő folyamatokról, hogy pl. a Budapesti Reformkörrel nem is sejti, hogy annak semmi köze nem volt a népies vonalhoz, hogy mi inkább - ha már kell valami lekerekített, s ezért csak rész-igazságot kifejező jelző - urbánusok voltunk, az SzDSz szociáldemokrata-szociálliberális szárnyához sokkal közelebb álltunk, mint a Grósz-féle MSZMP-hez, továbbá hogy mi elutasítottuk - ahogy erről könyvemben részletesen beszámoltam - a reformkori mozgalom egyes csoportjainál meglévő népies-nacionalista törekvéseket.

E kis kitérő után visszatérve a PB-ülés vitájához, Grósz Károly reagálva Eötvös Pál hozzászólására azt mondta: „hogy a Népszabadságból mit kap, vagy mit nem kap a reformkör, azt nem a reformkör dönti el, hanem a vezetés dönti el.”

A PB-ülés végül azon medítált, hogy miképpen tájékoztassa a következő KB-ülést a szegedi tanácskozásról. Vastagh Pál magatartására jellemző, hogy - megrettenve a tanácskozást ért bírálatok miatti felelősségre vonástól - még azt is kijelentette: „Én nem voltam házigazdája ennek a rendezvénynek, mondjuk a Politikai Bizottságnak összeírtam a tapasztalataimat, de azt talán meg kellene gondolni, hogy a Központi Bizottság számára is én írom alá.” (Amikor a tanácskozás estéjén Vastagh Pál Pozsgay Imrével nemzetközi sajtótájékoztatót tartott, akkor nem jutott eszébe, hogy sem ő, de Pozsgay sem, nem házigazdája a rendezvénynek?!) Majd Vastagh bejelentése kapcsán nevetséges vita kezdődött arról, hogy ki írja alá a KB-nak szóló tájékoztatót. Ennek során Grósz kijelentette: „Akkor nincs aláírás. Kell a testületnek valami orientáció, mert ott el fog szabadulni a különböző indulat. Így is el fog, de hát legalább akkor van valami nyomvonal.”

A KB május 29-i ülésén e tájékoztató kapcsán nem szabadult el a „különböző indulat.” A tájékoztató - amelyet végül senki sem írt alá, de szövegében teljesen megegyezett a Vastagh Pál által a PB május 26-i ülésére készített jelentésével - a Különfélék napirendi pont 13. függelékeként szerepelt, és az ülés elnöke, Iványi Pál a következőkkel vezette be e témát: „Van egy tájékoztató az elvtársak előtt az MSZMP reformkörök 1989. május 20-án, Szegeden rendezett munkatanácskozásáról. Grósz elvtárs nem kíván megjegyzést fűzni a tájékoztatóhoz. Megkérdezem, van-e valakinek kérdése? Megjegyzése, észrevétele? Ha nincs, akkor kérem a Központi Bizottságot, hogy a tájékoztatót vegye tudomásul.” És a KB tudomásul vette.

Áttekintettem az 1989. május 26-i PB-ülés hozzászólásainak egy részét, amely a szegedi tanácskozás általánosabb problémáit érintette, és az alábbiakban még majd az ülés vitájának a békés átmenethez, az 5. szekcióban történetekhez, az Ellenzéki Kerekasztalhoz kapcsolódó részek ismertetését folytatni fogom.

De a vita részleges bemutatása ellenére már itt kikíváncozott belőlem annak a megdöbbenő felismerésnek a kimondása, hogy az ország legfőbb, tényleges hatalmi szervében, a Politikai Bizottság ülésének vitájában a tudatlanságnak, a bárgyúságnak, a gyermekdeden abszurd torzításnak, a hazugságnak, a kis-stílus helyezkedésnek, a már-már gyűlöletként megjelenő politikai rosszindulatnak a mérhetetlen tömegével találkozhattunk. Mindezek fényében válik

érthetővé, hogy egy párt, amelynek ilyen vezetése volt, az méltatlanná vált az ország politikai irányítására. (U.o. 82 -85. old.)

1./Az MSZMP KB Grósz-Fejti-vonalának viszonyulása a békés átmenetet előkészítő tárgyalásokhoz a szegedi reformkörüi tanácskozás után; harcuk a Budapesti Reformkörrel.

A szegedi tanácskozás eredményei, mindenekelőtt az előkészítő tárgyalásokkal kapcsolatos állásfoglalásunk nemcsak aggodalommal, hanem felháborodással és dühvel töltötte el Grósz Károlyékat. Hamarosan rájöttek, hogy hibát követtek el, amikor lebecsülték a reformkörüi mozgalmat; ezért elhatározták, hogy felveszik velünk a kapcsolatot. Ezt a hibájukat Vastagh Pál a május 26-i PB-ülésem, közvetve, a következőképpen ismerte el:

„Önkritikusan meg kell állapítani, hogy ami hát politikai hibaként a tanácskozás előkészítése során kialakult, ehhez én azt a lépést, illetve annak elmaradását tudom sorolni, hogy a rendezők, szervezők nem hívták meg az MSZMP tárgyaló delegációjának akár a szakértőit, akár a képviselőit, és ennek következtében a kérdés vitája az úgynevezett V. szekcióban más irányú fordulatot vehetett volna.”

E kapcsolatfelvételnek volt első lépése, hogy Szántó Györgyöt és engem május 25-én behívtak a Pártközpontba, és ott Forgács Imrével és Tóth Andrással találkoztunk. A következő lépés az volt, hogy május 27-én Fejti György fogadta a „szegedi küldöttséget”: Kerényi Györgyöt, Lovászi Józsefet, Novák Zoltánt és Vajda Jánost.

A közbülső napon, május 26-án volt a Politikai Bizottság ülése, amelyen egyik fő problémaként a reformkörök szegedi tanácskozását vitatták meg. (Mivel ezzel az üléssel már részben foglalkoztam, ezért itt csak annak a szegedi tanácskozás békés átmenettel kapcsolatos állásfoglalásáról szóló vitájáról számolok be.)

A PB-ülésem Fejti György a velünk való kapcsolatfelvételtől a következőket mondta:

„Én a Fórum egyik szervezőjétől, Lovászi Józseftől megkaptam az Ellenzéki Kerekasztallal kapcsolatos tárgyalásokra vonatkozó külön álláspontot tegnap, ha jól emlékszem. Én felajánlottam neki, illetve a szerzőknek, hogy célszerű lenne talán konzultálni a dologról, úgy, hogy holnap délelőtt nyolc-tíz reformkörössel erről beszélgetnénk. A munkatársaimnak ugyancsak azt ajánlottam, hogy a Budapesti Reformkörnek a képviselőivel lépjenek kapcsolatba, és hát ajánlják föl, hogy hallgassuk meg egymást. Ez meg is történt az 1. sz. reformkör képviselőjével, Novák Zoltánnal és Szántó Györggyel kapcsolatba kerültek, akik a szerdai gyűlésükön felvetették ezt az indítványt. Ott elég nagy vita bontakozott ki arról, hogy az 1. sz. reformkör igényt tart-e arra, hogy a Központi Bizottság szakértőinek az álláspontját ebben megismerje. És ez a vita úgy zárult, hogy ez időszertlen már, tekintettel arra, hogy ők inkább az Ellenzéki Kerekasztallal lépniének közvetlen kapcsolatba. Közben bent járt a Novák Zoltán és a Szántó György is, itt a munkatársaimmal beszélgettek erről. Itt kiderült - csak, mint érdekességet mondanám el -, hogy egyikük sem ismerte a Központi Bizottságnak a vonatkozó kérdésre elkészített javaslatát. Tehát nagy nóvum volt, mert a munkatársaim azt mondták, hogy kérem, hát vegyük végig pontonként, hogy mi a baj a KB-állásponttal, ehhez képest a reformkörnek, az 1. sz. Budapesti Reformkörnek mi a javaslata. Hát erre lényegében

úgy reflektáltak, hogy ők ezt nem ismerik, de nem is nagyon érdekli őket, mert az MSZMP politikája úgy rossz, ahogy van, tehát itt ilyen nüánszokon nem érdemes vitát folytatni. Hát ezt azért csak az egészében hasznos reformköri törekvéseken belüli árnyalatként szerettem volna elmondani. Végül is aztán abban maradtak, hogy miután holnap én találkozom néhány, a dokumentum szerzésében, elkészítésében részt vett reformköri vezetővel, megvárják és ezek után talán mégis ez az 1. sz. reformkör a fővárosban meghallgatja szakértőinket.”

Fejti György később sem feledte a PB ülésen elmondott bírálatát, még tíz év múlva is - egyik nyilatkozatában - úgy emlékezik vissza a reformköri mozgalomra, hogy folyamatos nyomás alatt állt „azon neofita, túlbuzgó reformkörösök részéről, akik a teljes önfeladást és a naponta megismételt „bűnbánatot” kérték számon rajtunk.”

Fejti rólunk szóló szavait - a tíz évvel későbbieket is - dicséretnek vehetjük, mert az MSZMP politikája valóban úgy volt rossz, ahogy volt, és dicséretes dolog, hogy mi ezt ki is mondtuk. Fejti szövegéből nem derül ki, hogy mi milyen KB javaslatot nem ismertünk; hisz a Budapesti Reformkör május 11-én reagált a KB május 8-i, „Javaslat a politikai egyeztető fórum létrehozására” c. állásfoglalására, és mi azt mondtuk, hogy ez a javaslat valamiféle elmozdulás ugyan az előzőekhez képest, de nem áttörés, és hogy az MSZMP egész tárgyalási taktikája kudarchoz vezetett. Szántó Györggyel május 25-én talán még emlékeztünk erre az állásfoglalásunkra és talán el is tudtuk azt mondani, hogy miért ez a reformkör véleménye?!

Forgács Imrével és Tóth Andrással való találkozásunkon ugyanis részletesen kifejtettük, hogy miért nem értünk egyet az MSZMP tárgyalási taktikájával; elmondtuk, hogy az a véleményünk: az MSZMP az előkészítő tárgyalások érdemi megkezdése helyett csak húzza az időt, holott ez az idő nem az MSZMP-nek dolgozik. Elmondtuk, hogy nem egyeztető fórumra van szükség, hanem érdemi tárgyalásokra; ennek érdekében az Ellenzéki Kerekasztalt egyenlő jogú partnerként kell elfogadni és az EKA tárgyalási feltételeit tudomásul kell venni, mert az érdemi tárgyalást mindenképpen, minden körülmények között el kell kezdeni. Álláspontunk kifejtése során - annak ellenére, hogy Forgács és Tóth ködös határozatlansággal, valamiféle szerepet ajánlott a Budapesti Reformkörnek a tárgyalások során - indulatos vitába keveredtünk a meghívókkal, de nem tudtuk egymást meggyőzni.

Visszatérve a május 26-i PB-üléshez: Grósz Károly, a szegedi tanácskozás 5. szekciójának anyagával kapcsolatban, Jassó által elmondottakhoz kapcsolódva, - hogy ezt az egész „zúrt” csak néhány ember, a Budapesti Reformkör szervezőbizottságának az öt tagja csinálja - azon tanakodik: „Persze felvetődik egy kérdés. Ha ez így van, hogy néhány ember, akkor hogy születhet ilyen okmány? (...) Mert az okmány zavaros, az okmány gyanakvó, és van még egy dolog benne, hogy példátlan a politika történetében, hogy egy párton belüli csoport, mikor a pártokról való tárgyalás folyik, a saját vezető testületének kényszerpályát próbál kiírni és fenyegetőzik. Ez a politika történetében egyedülálló.

Nyers Rezső: Szerintem ez a csoport szerkeszti ezeket.

Grósz Károly: Mert, hogy a gazdaságpolitikai blokk az olyan, amilyen, hát istenem, hát erre mit lehet mondani, hogy a többi, hát az, nem okoz nekem problémát.

Nyers Rezső: Nem, nem az egész rossz, kérem szépen, ez a budapesti 1., ugye, amit elolvastam, hát ez kb. azon alapszik. Abban azért nagyon érdekes gondolatok is vannak, és van olyan csapnivaló párton belüli - mit mondjak? - denunciálás, ezt régen így hívták.

Fejti György: Hát én sem szeretnék egy olyan pártnak hosszú ideig tagja maradni, ahol hát az elemi szolidaritás sem érvényesül, az elemi tárgyszerűség nem érvényesül, sőt kifejezetten durva bizalmatlanság és inszINUÁCIÓ érvényesül."

Ezen a május 26-i PB-ülésen a szegedi tanácskozás ötödik szekciójában elkészült anyagot, az Ellenzéki Kerekasztalnak elküldött válaszlevelet a hozzászólók mindennek elmondták, és kijelentették, hogy az a csoport, amely ezt megalkotta, az a politika történetében „példátlan” és „egyedülálló” módon cselekedett: „saját vezető testületének kényszerpályát próbál(t) kiírni és fenyegetőzik”, „denunciált”, és „inszinuált”. És e pártbűnök elkövetői - a hozzászólók szerint - elsősorban mi voltunk, a Budapesti Reformkör képviselői.

E Politikai Bizottsági ülés után, május 27.-én Fejti György négyünket, Kerényi Györgyöt, Lovászi Józsefet, Novák Zoltánt és Vajda Jánost fogadott. Négy pártmunkást, akik közül hárman apparátusokban dolgoztak; én voltam a viszonylag függetlenebb értelmiségi, én a Politikai Főiskolán tanítottam. Nekem volt a legkevesebb veszíteni valóm. Naplómban e találkozásról a következők vannak: „Május 27.: Fejti György (és csoportja) fogadja a Pártközpontban (10-13/h) a „szegedi küldöttséget”. Lovászi J., Kerényi Gy., Vajda J. és én. Igazán csak én bíráltam azt, amit Fejti előadott. Lényeg: minden körülmények között tárgyalni!” Ez az utóbbi mondat minden bizonnyal azt rögzíti, hogy az én mondandómnak, mi volt a lényege. (Naplóm bejegyzését csak azzal tudom „igazolni”, hogy nem volt az talán véletlen, hogy a megbeszélésről tudósító újságíró nem ábécé sorrendben sorolta fel a meghívottak neveit, hanem velem kezdte.)

A találkozóról ugyanis Dolecskó Kornélia tudósított a Népszabadság 1989. május 29-i számában. A tudósítás nagyon „fésülten” közölte, hogy mi is történt ezen a találkozón. E szerint: „A megbeszélések középpontjában a „nemzeti kerekasztal”, a politikai érdekegyeztető tanácskozás ügyének a holtpontról való kimozdítása állt. A szegedi reformkörü tanácskozás megállapításait értelmezve vetették fel: sürgető, hogy mielőbb asztalhoz üljön az MSZMP tárgyalócsoportja, az Ellenzéki Kerekasztal és a többi, a társadalom jövőjéért tenni kész és felelős szervezet és mozgalom képviselője.

Novák Zoltán, Lovászi József, Kerényi György és Vajda János, a reformkörök képviseletében azt szorgalmazták, hogy a helyi ellenzéki kerekasztalok és a reformkörök között kezdődjön meg a kapcsolatfelvétel: ez ösztönzően hathat a „nemzeti kerekasztal” létrejöttére. Szóltak arról is, bővítsék ki az MSZMP pártdelegációját, (...)

Fejti György a reformkörü javaslatokat értékelve azt hangoztatta, hogy az MSZMP szorgalmazza a kerekasztal létrehozását, kész egy méltósággal elfogadható kompromisszumra."

Ezek után, 1989. május 29-én ült össze az MSZMP Központi Bizottsága, és a Különfélék részénél, melynek egyik előadója Fejti György volt, foglalkoztak az Ellenzéki Kerekasztallal való tárgyalások kérdésével. E napirendhez kapcsolódva az ülésre, 14. sz. A. függelékként került egy „Jelentés a Központi Bizottságnak a politikai egyeztető fórummal kapcsolatos tárgyalásokról”, amelyet Fejti György írt alá; B. függelékként előterjesztették „Az MSZMP Központi Bizottságának 1989. május 29-i Javaslatait a politikai érdekegyeztető tárgyalások előkészítésére.”

A Jelentés... - többek között - megállapítja, hogy „Az MSZMP reformköreinek országos tanácskozása a társadalmi kiegyezés fontosságát hangsúlyozva a patthelyzet kialakulását az MSZMP halogató taktikájának tulajdonította.” A Jelentésnek e mondata egyértelműen mutatta, hogy a szegedi reformkörü tanácskozás állásfoglalását a Grósz-Fejti-vonalnak tudomásul kellett venni és komolyan számolni kellett vele; ezért nem felesleges ismételni, ha e tény megállapításánál újra hangsúlyozom, hogy a reformkörü mozgalom - benne a Budapesti Reformkör - nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a Grósz-féle vezetés a tárgyalásztalhoz kényszerüljön.

Sem a jelentést, sem a javaslatot részletesen nem vitatták meg; a 2. napirendi pontnál - amelyben az őszi pártkongresszus összehívásáról döntöttek - voltak néhányan, akik az ellenzékkal való tárgyalások kérdését is érintették. E hozzászólások közül Boros László felszólalására utalnék; ő „az alternatívokkal való tárgyalásról” a következőket mondta: „Szóval, lehet, hogy egy kicsit furcsán fog hangzani, de valahogy úgy tűnik a dolog, hogy szeretnénk szeretkezni, de szűzen akarunk maradni. Szóval nekem az a véleményem, hogy ez a dolog így nem megy. Ezt vagy el kell dönteni, hogy tárgyalni akarunk, és akkor tárgyaljunk, vagy pedig döntsük el, hogy nem, és akkor a szerint kell cselekedni.”

A KB-ülés megítélésénél sokat mondó az a tény, hogy Fejti György, aki a téma előadója volt, nem kívánt szóban semmit sem hozzáfűzni az előterjesztéshez, és még furcsább volt, hogy sem kérdés, sem észrevétel, de egyetlen hozzászólás sem volt e napirendi pont kapcsán; a Központi Bizottság mindkét anyagot egyhangúlag elfogadta. Ezt a helyzetet és az ülésen résztvevők magatartását én nem a KB-tagjai magabiztosságának, az előterjesztésekkel való abszolút egyetértésének, hanem a fásult és rezignált beletörődésnek tudom be; olyan hallgatólagos tudomásulvételnek, hogy nincs mit tenni, e „sorscsapást” el kell fogadni, s majd csak lesz valahogy.

Közben már a KB-ülés előtt - május 27-28-án - a nyilvánosság mellőzésével, az MSZMP képviselőinek kompromisszum-keresési szándékával, folytatódtak az MSZMP-EKA előkészítő tárgyalásai; ezek a KB-ülés után, június 1-2-án is tartottak és elvezettek ahhoz a megegyezéshez, hogy a június 8-ára tervezett, következő megbeszélésen az előkészítő szakaszt lezáró jegyzőkönyv-tervezetet el fogják készíteni. Ez meg is történt, mellyel a tárgyalások előkészítő szakasza lezárult. *Az előkészítő tárgyalások sikeres befejezése annak a következménye volt, hogy az MSZMP tárgyalóküldöttsége tartotta magát - a reformkörü mozgalom szegedi tanácskozása által kikényszerített és - a Fejti György által először négyünknek bejelentett azon ígéretéhez, hogy az MSZMP „kész egy méltósággal elfogadható kompromisszumra.”*

Az Ellenzéki Kerekasztal június 9-i ülése hagyta jóvá a megállapodás-tervezetet, amelyet június 10-én a tárgyalófelek aláírtak.

(U.o. 119 – 122. old.)

2./Vádaskodások a Budapesti Reformkörrel kapcsolatban

A szegedi tanácskozáson történtek, valamint a Politikai Bizottság május 26-i ülésén elhangzottak után itt az ideje, hogy szembenézzek a Budapesti Reformkörrel alkotott véleményekkel-vádaskodásokkal, és a bizonyítható tények alapján mutassam be a Budapesti Reformkör és szervezőbizottságának a tevékenységét és utasítsam vissza a nyilvánvaló rágalmakat.

A PB-ülésen Jassó csokorba kötötte a Kör elleni vádjait és mindenekelőtt a Kör szervezőbizottságának öt tagját marasztalta el, úgy állítva be a helyzetet, mintha mi öten terrorizálva a tagságot, a legagyafúrtabb eszközökkel - különböző szavazási manőverekkel, durva intoleranciával, stb. - érnénk el rendkívül militáns céljainkat. (A szegedi tanácskozás kapcsán Nagy Imre mondta ugyanezt.)

Az előzőekben már beszámoltam arról, hogy ezt a szervezőbizottságot - amelyet Kerekes György, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó Zoltán, Vajda János alkotott - a tagság még április első felében választotta meg úgy, hogy - nem önjelölések, vagy ajánlkozások, hanem - a tagságból kiinduló javaslatok alapján, szavazással dőlt el, hogy ki kerüljön be a szervezőbizottságba.

Kik szavazhattak a Kör ülésein? Jassó azt állította, hogy mindenki szavazhatott, aki éppen betévedt a Kör ülésére. A Kör ülésein a reformkör tagjai szavazhattak, azok, akik az első, április 5.-i aláírásnál, 29-en elfogadták a Kör platformját, illetve azok, akik kb. több mint százan, április első felében ugyanezt tették: ez a jóval több, mint száz fő, volt az alapító tagság, ők szavazhattak.

Ugyanakkor nem akarom azt állítani, hogy ez a kimondott és elfogadott elv bizonyos esetekben kisebb mértékben nem sérült volna meg. Először is a Körnek voltak olyan „tagjai”, akik nem írták ugyan alá a platform elfogadását - mert később kezdtek eljárni a Kör üléseire, vagy, mert a platformmal nem értettek egyet -, de a Kör üléseire rendszeresen jártak és tevékenyen - különböző megbízatásokat is vállalva - vettek részt a Kör munkájában, ezzel igazolva, hogy a platform aláírása nélkül is a Kör tényleges tagjai; nyilván ők rendszeresen és jogosan szavaztak. Bizonyára az is előfordult, hogy egy-egy vitára bevetődő érdeklődő - aki nem ismerte a Kör belső rendjét - az éppen akkor történő szavazáson ő is szavazott, de az ilyen jellegű szavazatok - már a Kör tagságának nagy létszáma miatt sem, de azért sem, mert egy-egy állásfoglalás, különösen a fontosabbak, hosszabb ideig készültek - nem határozhatták meg módosítólag az egyes állásfoglalások tartalmát.

Nézzük meg, hogy mi volt a szervezőbizottság kompetenciája, jogköre. E bizottság - jelentős, elvi állásfoglalást igénylő esetekben - előkészítő és javaslattevő hatáskörrel rendelkezett. A bizottság - saját kezdeményezésére, vagy a tagság által javasolt kérdésben - elkészítette javaslatát, amelyet a Kör megvitatott és többségi szavazással vagy elfogadott, vagy

elutasított, illetve az adott problémát a vita tanulságait figyelembe veendő módon újra napirendre tűzött. A Kör ülésére úgy kerültek e javaslatok, hogy a szervezőbizottság saját kebelén belül egy-egy állásfoglalás-javaslat elkészítésére felelőst jelölt ki, és a felelős által készített előterjesztést a bizottság megvitatta és a vitatott esetekben a bizottság is többségi szavazással döntött. Ez azt igényelte, hogy a szervezőbizottság szükség szerint, nagy gyakorisággal ülésezzen. Az is gyakran megtörtént - különösen akkor, ha egy témát a Kör ülése újra tárgyal -, hogy a tagság küldte ki azt a bizottságot, amelynek feladata volt a javaslat előkészítése.

A szervezőbizottság kompetenciájához azonban nemcsak előkészítő és javaslattevő jog tartozott; e bizottság a maga nevében nyilatkozhatott is. Ezt a jogot olyan fontos és sürgős esetekben gyakoroltuk, amikor nem volt arra idő, hogy kivárjuk a Kör szerdai ülését, mert annál gyorsabban kellett megnyilvánulni. (Így volt ez Grósz Károly április 22-i, „gazdasági szükségállapotot” szándékozni akaró TV nyilatkozata esetében, ugyancsak az ő, New-York Times-nek adott nyilatkozata esetében is.) Ezeket, a szervezőbizottság nevében kiadott nyilatkozatokat, állásfoglalásokat, azonban utólagosan a Budapesti Reformkör szerdai plénuma elé kellett vinni, jóváhagyásra. Hogy szükség volt az ilyen gyors véleménynyilvánításra, azt az is mutatja, hogy létrehoztuk a szóvivői intézményt is; Dr. Somos Iván, Sóskuti Márta, Szabó Zoltán, Szántó György voltak a szóvivőink, akik a Budapesti Reformkör többségi álláspontját saját véleményükként igyekeztek képviselni.

Az eddigiekben már néhány állásfoglalás megszületése kapcsán bemutattam ennek a mechanizmusnak gyakorlati megvalósulását. Jassó állításával ellentétben - aki azt mondta, hogy a szervezőbizottság a Körön belül sem volt toleráns - el kell mondanom, *hogy egyetlen egy állásfoglalás-nyilatkozat nem született meg úgy - s ez nagyon nagy dolog -, hogy a szervezőbizottság véleménye és a Kör tagsága többségének a véleménye ne esett volna egybe, amelyet az bizonyít, hogy a szervezőbizottság által előterjesztett egyetlen egy javaslatot, egyetlen egy, a bizottság nevében kiadott állásfoglalást-nyilatkozatot a Kör plenáris ülése nem utasított el; igaz, az sok esetben megtörtént, hogy a vita alapján az előterjesztéseinket ki kellett egészíteni, vagy kisebb-nagyobb mértékben módosítani.*

Ennek a helyzetnek az igazi jelentőségét akkor tudjuk megérteni és értékelni, ha tudjuk: a Kör ülésein nagyon kemény-éles viták voltak; a szervezőbizottság előterjesztéseinek voltak komoly opponensei. A legjellemzőbb erre Nagy Mihállyal (a rendszerváltás után, Enyedi Nagy Mihály) folytatott ádáz vita. Nagy Mihály nem volt a Budapesti Reformkör tagja, a Gazdagréti Reformkörben tevékenykedett, de alkalmakként, elég sokszor, megjelent a Budapesti Reformkör vitáján. Többször megtörtént - nem tudom, hogy véletlen volt-e, vagy mi volt a tényleges oka, talán a szervezőbizottságban én voltam a legellenszenvesebb Nagy számára -, hogy köztem és közte a vita annyira elfajult, nézeteink annyira kibékíthetetlenek voltak, hogy én bizalmi szavazást kértem: a tagság döntse el, hogy kinek az álláspontját fogadja el, Nagy Mihályét vagy az általam képviselt szervezőbizottsági véleményt. Az a tény, hogy a tagság - több alkalommal is - az általam képviselt álláspontot fogadta el, önmagáért beszél. Ha egyszer is Nagy Mihály mellé állt volna a Kör tagsága, nagyon valószínű, hogy lemondtam volna szervezőbizottsági tagságomról.

Így volt ez május 24-én is, amikor a szegedi tanácskozás tapasztalatait vitattuk meg. Jassó két nap múlva, a PB-ülésen azt mondta - úgy látszik gyorsan informálták a Budapesti Reformkör üléseiről -, hogy a Kör ülésén felelősségre vonták a szervezőbizottságot az Ellenzéki Kerekasztallal kapcsolatos magatartásáért. Ebből az állításból az volt a rész-igazság, hogy Nagy Mihály valóban kritizálta a szegedi tanácskozáson végzett munkánkat, különösen engem, az 5. szekcióban végzett tevékenységemért; ezt a véleményét írásban is lerögzítette: „Meggyőződésünk, ugyanis, hogy a hatalom megosztását, új tárgyaló delegációt és azonnali tárgyalásokat követelni (a Független Kerekasztallal) önmagában nem csak kevés, de súlyos politikai hiba is (...) ami történik, nem más, mint hatalmi elitek kis koalíciója a nép feje felett.” mondta Nagy Mihály, ez az enyedi népfi, az 5. szekcióban készült anyag kapcsán, velem és a szervezőbizottsággal vitázva. A Kör ülése nem vonta felelősségre sem a szervezőbizottságot, sem engem a szegedi tanácskozáson végzett munkánkért; sem a Grósz-nyilatkozatot elítélő állásfoglalásunkért; ellenkezőleg, egyetértését fejezte ki mindkét esetben végzett tevékenységünkkel.

A Körben nemcsak Nagy Mihály volt, aki opponálta az előterjesztéseket, a vita természetes közege volt a szerdai üléseknek. Ezek a viták korlátozatlanul spontánok voltak, nagyon sokszor igen élesek és nem egyszer értelmetlenül időt-rablóak, de ekkor is maximális volt a tolerancia mind a levezető elnök, mind a szervezőbizottság tagjai, mind az egyes tagok részéről egymás iránt; ez a tolerancia sokszor már akadályozta a célracionális tevékenységet. Ezekben a vitákban a szervezőbizottság előterjesztéseit - ezekkel többször egyet-nem-értve - az átlagosnál többször vitatta Benkő Judit, Monostori Ildikó, Kerekes György, Szántó Miklós, Szenes Imre, Varga József és még sokan mások. De, hogy ezek a sokszor indulatos viták a Körben mégsem fajultak veszekedéssé, az a történelmi korban, az adott politikai-társadalmi válsághelyzetben leli magyarázatát. Mivel a „bölcsek kövével” egyikünk sem rendelkezett, csak a fennálló állapotokat utasítottuk el valamennyien, és mivel a vitán résztvevők - magas fokú erkölcsi- politikai felelősségtől sarkallva - felfokozott érzelmi-tudati állapotban voltunk és a haza és haladás érdekében való tevékenységnek tartottuk az összejöveleken való részvételt, az állásfoglalások elfogadását, a Körben való munkát, ezért a közösségi szolidaritás erős tudati-pszichés állapota jellemezte összejöveteleinket, ahol egy Nagy Mihály-féle arrogáns, az ellentétes véleményt ellenségesnek minősítő magatartás, disszonáns kivételnek volt mondható.

Mivel Jassó Mihály az öttagú szervezőbizottságot tartotta minden bajok forrásának, valamint azt állította, hogy a vezetésben is vannak olyanok, „akik szeretnék már ezt a magot leválasztani önmagukról, mert terhes”, nézzünk meg néhány problémát a szervezőbizottság kapcsán is. Ez a bizottság rendkívül áldozatos, sok időt - emberi energiát elrabló tevékenységet folytatott; ez a közel nyolc hónap (1989. március végétől-november közepéig) minden időnket lefoglalt. A Kör vitáinak korlátozatlan spontaneitásával szemben, mi, a szervezőbizottság mindenoldalúan megtervezett és alaposan megszervezett munkáját kellett, hogy szembeállítsuk. Különösen Szántó György volt az, aki tudatosan és makacsul állandóan napirenden tartotta a szervezőbizottság munkája optimalizálásának a

szükségességét. (Jassó kritikának szánt pejoratív elnevezése, hogy mi „vezérkar” vagyunk, a fent elmondottak értelmében igaz volt.)

Platformunk elfogadása kapcsán már használtam a triumvirátus megjelölést: mi, hárman, Szabó Zoltán, Szántó György és én, minden lényeges kérdésben egyetértettünk és bizonyos kompromisszumokkal képesek voltunk a bizottság másik két tagját, Kerekes Györgyöt és Vajda Jánost is meggyőzni, vagy legalábbis álláspontunkat velük elfogadtatni. Ezzel együtt is véleményük ilyen-olyan mértékig sokszor különbözött az általunk szorgalmazottaktól. (Augusztus közepétől e triumvirátus egységén repedések kezdődtek, Szántó György megnyilvánulásaiban is érzékelti lehetett bizonyos „egyéni” útkeresést.) Az ily módon kialakított szervezőbizottsági álláspontokat - ahogy erről a fentiekben már szóltam - minden esetben sikerült kisebb-nagyobb módosításokkal, de a lényegen nem változtatva, a Kör tagságának többségével elfogadtatni.

Magamról szólva, a szervezőbizottságban játszott szerepemet – többek között – az is mutatja, hogy a szegedi tanácskozás legfontosabb szekciójának az elnöke lettem és e szekció vitáját, az ezen megszülető állásfoglalás kidolgozásának irányítását szinte a vita elejétől kezdve én, egyedül, vezényeltem le. Mert ugyan Körünkben volt egy másik elnöke is a szekciónak (Vajda János), de ő már a vita elején, Murányi Zoltán első provokatív megszólalása kapcsán, alkalmatlannak bizonyult a Kör céljainak képviselésére. Sem Vajda János, sem a szekció vitájának résztvevői, sem a szegedi tanácskozás szervezői nem sérelmezték szerepem ilyen megnevelését. Ez a megnövelt szerep eredményezte azt is, hogy a szegedi nagygyűlésen én is felszólaltam és én olvastam fel az Ellenzéki Kerekasztal pártjainak szóló válasz – levelünket. (A későbbiek során megkérdeztem Vajda Jánost, hogy miért nem volt képes Murányi Zoltánnal vitába szállni, melyre ő azt válaszolta, hogy ő Murányival együtt volt alapító tagja a Baloldali Alternatíva Egyesülésnek, és alapvető kérdésekben egyetértett vele, ami nem tette lehetővé számára, hogy elutasítsa Murányi provokatív megnyilatkozását.)

A szervezőbizottságban - amely hetente, akár többször is, ülésezett - szintén éles viták voltak, de ezek mindig korrekt keretek között, a lehetséges kompromisszumot keresve, zajlottak. Talán egy alkalomra emlékszem, amikor az éles vita már-már veszekedésbe torkollott. Ez az Új Fórum augusztusi különszáma kapcsán robbant ki Szántó György és Kerekes György között.

A szervezőbizottságban érezhető rivalizálás volt egyrészt Szántó György és Szabó Zoltán, másrészt - kisebb mértékben - Szántó György és Kerekes György között. E rivalizálások egyike sem volt azonban káros a Kör tevékenységében, sőt előnyére szolgált, mert elsősorban a feladatvállalások során jelentkeztek.

Jassó azt is állította, hogy a szervezőbizottság „terrorizálta” a tagságot és ezért az meg akar szabadulni tőle. A tagság bármikor kezdeményezhette volna a bizottság leváltását, és ha nem fogadták volna sorozatosan el a bizottság előterjesztéseit, javaslatait, az minden bizonnyal magától is lemondott volna. Ennek azonban egyike sem történt meg. Sőt, ennek az ellenkezőjét bizonyítja az alábbi történet. Június első felében ugyanis a Körben egy titkos

szavazás volt, amelyből a szervezőbizottság tagjainak a népszerűségével kapcsolatban is lehet következtetéseket levonni.

Arról volt szó, hogy miután a KB május 29-i ülése - a reformkörök követelésére - a kongresszus őszi megrendezése mellett döntött, a Budapesti Pártbizottság is - a reformkörök iránti lojalitást mutatva, vagy eleve tudatosan a „mézes madzag” politikáját folytatva - június elején arra a lépésre szánta el magát, hogy Steiner Andor, a Budapesti Pártbizottság egyik titkára közölte velünk, hogy a budapesti reformkörök 5 vagy 6 küldött helyet kapnak a kongresszusra, ezért arra kérte a Budapesti Reformkört, hogy szervezzük meg a választást és közöljük, hogy kikkel akarjuk e helyeket betölteni. E titkos szavazással történő választásnak a következő volt az eredménye:

1./	Kerekes György (41 szavazat)
2./	Szabó Zoltán (38 szavazat)
3-4./	Sóskuti Márta és Szántó György (36-36 szavazat)
5./	Novák Zoltán (29 szavazat)
6./	Varga József (28 szavazat)
7./	Rekvényi László (27 szavazat)
8./	Wilk János (20 szavazat)
9./	Dr. Somos Iván (18 szavazat)
10./	Nagy Mihály (16 szavazat)
11./	Katona Tamás (14 szavazat)
12./	Monostori Ildikó (1 szavazat).

Mivel Szabó Zoltánt az ELTE küldöttgyűlésén küldöttnek választották, ezért a budapesti reformkörök az első 6 vagy 7 helyig bezárólag választottakat delegálták a kongresszusra.

Ennek a szavazásnak a következők az érdekességei:

- a „befutó helyekre” csak a Budapesti Reformkör tagságából kerültek be; más körből a legjobb, Nagy Mihály is csak a 10. helyen szerepelt;
- az első öt helyre a Kör szervező-bizottságának négy tagja került, (így akart a tagság „megszabadulni” tőlünk); ötödiknek Sóskuti Márta (Novák Zoltánt megelőzve); Vajda János a szavazási listára sem került fel;
- mi lehetett az oka, hogy Vajda János a listára sem került fel? Itt nyilván csak találgatásokra vagyok utalva: a valószínű ok az lehetett, hogy Vajda Jánost nem tartották „igazi” szervezőbizottsági tagnak, úgy vélték, hogy Vajda János, mint a Budapesti Pártbizottság politikai munkatársa „csak hivatalból”, összekötőként vesz részt a szervezőbizottság munkájában; ebben a tagságnak nem volt igaza, láttuk Jassó Mihály Vajda Jánost is az „ötök bandája” tagjaként tartotta számon;
- a legtöbb szavazatot Kerekes György kapta, aki megkapta a Budapesti Reformkör mindkét irányzatának (a szociáldemokrata és reformszocialista irányzatokról beszélek) a szavazatát. (De lényegében ez elmondható Szabó Zoltánnal, Sóskuti Mártával és Szántó Györggyel kapcsolatban is.)

Kerekes György eredménye azért is érdekes, mert akik ismerték őt, azok közül sokaknak Kerekes személyisége anti-patikus volt; voltak olyanok, akik nekem elmondták (pl. Balogh István, Schmidt Péter), hogy ahol Kerekes György vezető szerepet tölt be, abba a társaságba ők nem kívánnak eljárni.

Ez a szavazás ugyanakkor megmutatta, hogy ha a tagság elégedetlen lett volna a szervezőbizottság „militáns” tagjaival, akkor mindenekelőtt Novák Zoltánt, Szabó Zoltánt, Szántó Györgyöt nem választotta volna meg kongresszusi küldötteinek. (Akik közül végül is csak Szabó Zoltán lett küldött, mi többiek nem, de a Bp.-i PB-nek e „mézes-madzag” cseléről majd a későbbiekben szólok.)

De ez a szavazás másról is beszélt: az a tény, hogy a Budapesti Pártbizottság a Budapesti Reformkört kérte fel a választás megszervezésével, bizonyította, hogy a PB elismerte, hogy a Kör az összefogója a budapesti reformköröknek; továbbá, hogy más körök tagjai is tudomásul vették ezt, így pl. Nagy Mihály is, aki részt vett a megmérettetésben. Különben is, egyetlen egy budapesti reformkör sem tiltakozott az ellen, hogy mi Budapesti Reformkörnek neveztük körünket; legfeljebb arról volt szó, hogy egy-egy velünk szembenálló figura, egyetértve a Grósz-Jassó-vonal ellenünk folytatott harcával, politikai ellenszenvének kifejezéséként sérelmezte ezt az elnevezésünket.

(U.o. 85 – 88. old.)

X

Részletesen idéztem a Politikai Bizottság május 26. –i vitájának ránk vonatkozó részeit; a vita egyértelműen mutatta, hogy a párt vezető testülete felháborodottan elítélte tevékenységünket, azt összeegyeztethetetlennek tartotta politikai törekvéseivel; egyesek azt is felvetették, hogy politikai szerepünk az ellenzék támogatását szolgálja.

Különösen a Budapesti Reformkör szervezőbizottságát marasztalták el, melynek során nevem kiemelt gyakorisággal került szóba. Személyesen vitáztam Fejti Györggyel, Forgács Imrével, Tóth Andrással, Jassó Mihállyal és másokkal, közvetve az egész Grósz – féle pártvezetéssel. Ez a vitám azonban lényegesen különbözött a 23, 24 évvel előtti vitától, amikor már – már egy Don Quijote kicsinyke kommunista utánszereplőként próbáltam szembe szállni a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Ellenőrző Bizottságával. Az a harcom eleve kudarcra volt ítélve s én mégis végigharcoltam azt, ezért nevezhetem akkori magamat Don Quijote kicsinyke kommunista változatának.

1989-re a körülmények alapvetően megváltoztak: én ekkor egy országos politikai jelentőséggel bíró közösség egyik vezetője voltam; e közösségnek a magyar politikai, gazdasági, társadalmi válság megoldására szóló világos és érthető platformja volt, amely minden egyes lényeges kérdésben szemben állt a Grósz – féle pártvezetés elképzeléseivel; a pártvezetés elleni harcunkban élveztük a közvélemény, a nyilvánosság támogatását, ezért nem lehetett bennünket (így engem sem) koholt – hazug vádakkal megbélyegezni és félre állítani. (Bár voltak törekvések ilyen koholt vádak kiagyaltására.)

Míg 1965 végén és 1966 elején rendkívül elkeseredetten, tele daccal és nem törődve a következményekkel vívtam – így utólag visszagondolva tragikomikus - sziszifuszi küzdelmemet a számomra „palástolt diktatúrával”, addig 1989-ben egy közösség akol melegétől felforrósodva, a megváltoztatható jelen jövőjében bízva, optimistán tettem a dolgomat az ország sorsának jobbrafordításáért.

E harcban való részvétel elégtétel is volt mindazért a fájdalomért, melyet 1965 – 1966-ban el kellett szenvednem.

VII./A Budapesti Reformkör helye - szerepe a reformköri mozgalomban

A szegedi tanácskozás fényében, tanulságait figyelembe véve, szükség van arra is, hogy megvizsgáljuk a Budapesti Reformkör helyét, szerepét a reformköri mozgalomban, viszonyát a többi reformkörhöz.

A budapesti reformkörök döntő többségével nagyon jó volt a viszonyunk, hisz a Budapesti Reformkör tagjai szervezték meg e reformkörök többségét, illetve a Budapesten lévő reformkörök legaktívabb tagjaiból tevődött ki a Budapesti Reformkör; így a dolog természeténél fogva nem lehetett rossz a kapcsolatunk.

Ezt mutatja az én Budapesti Reformkörben való megjelenésem is. Mint már írtam, néhányan március első felében a Politikai Főiskolán reform – klubot szerveztünk, mely lényegében a főiskolai reformkör szerepét töltötte be; talán Korom Mihály volt az elnök és a tagok közül Csáki Györgyre, Haskó Katalinra, Kovács Sándorra, Szirmai Viktóriára, Szokolai Katalinra emlékezem. (Közülük Kovács Sándorról külön is szólnék néhány szót, mert valami úgy rémlik, hogy e klub mellett reform pártalapszervezetet is létrehoztunk, melynek Kovács Sándor lett a titkára. Ez a férfiú, mint főiskolai hallgató, szemináriumomban nagyon „vonalas” álláspontokat képviselt, majd a reform alapszervezet titkára lett, hogy a rendszerváltás után felfüggeszse párttagságát és a művelődési miniszter kabinet főnöke legyen. Most – úgy hírlík – Pozsgay Imre belső munkatársa.)

Én március végén azért mentem el a Budapesti Reformkör ülésére, hogy a főiskolai kört „összekapcsoljam” a budapestivel. Ezt azért is tettem, mert a főiskolai kört nem találtam elég radikálisnak s a budapesti körtől vártam az ösztönzéseket a mi körünk radikálisabbá tételére. Főiskolai körünk megerősödése és radikalizálódása azonban nem következett be, így pl. a kongresszusi küldöttválasztás során nem tudtuk képviselőnket kerületi küldötté választani, a tagság Harsányi Ivánt választotta meg küldöttné, aki nem volt a reformkör tagja. Én e választás során a vitában többször élesen összeecsaptam Harsányi Ivánnal, de nem tudtuk egymást meggyőzni. A főiskolai reformkör ilyen eredménytelensége volt az után az oka annak, hogy politikai tevékenységemet áthelyeztem a Budapesti Reformkörbe. (Előzőleg már arról is beszámoltam, hogy 1990 elején, az ösztánári értekezleten a volt reformkörösök sem támogatták hozzászólásomat a Főiskola akkori vezetőinek menesztésével kapcsolatban.)

A Budapesti Reformkörrel való területi összekötő szerepemet azonban mindezek ellenére nemcsak folytattam, hanem azt tovább szélesítettem; én lettem a Zuglói Reformkör és a

Budapesti Reformkör összekötője, ahol Doubroszky Sándorral – az ottani kör egyik vezetőjével – tartottam szoros kapcsolatot, eljártam üléseikre, stb.

(E kapcsolat része volt az is, hogy Doubrovskyval való egyik beszélgetésünkön vetődött fel, hogy fel kellene mérni azt, hogy a párttagság mennyire támogatja a reformkörü mozgalmat?! Ez a felmérés Zuglóban – egyetlen helyen az országban – meg is történt és egyértelműen bizonyította, hogy a megválasztott kongresszusi küldöttek nem fejezik ki a párttagság véleményét, mert míg Zuglóban a párttagság közel 50%-a a reformkörü mozgalmat támogatta, addig az ott megválasztott kongresszusi küldötteknek még negyede sem volt a reformkörü platform képviselője. Könyvemben ezt a felmérést és eredményeit részletesen ismertettem. U.o. 195. old.)

X

A szegedi tanácskozás után - mivel Szegeden nem tudtuk létrehozni az Országos Koordinációs Tanácsot - ezért Budapesten - választás útján - létrehoztuk a Budapesti Reformkörök és Reform alapszervezetek Koordinációs Tanácsát, ami lényegében nem volt más, mint a Budapesti Reformkör kibővített szervezőbizottsága. E koordinációs tanács létrehozásával bevallottan és nyíltan a tartalomnak megfelelő nevet adtunk tevékenységünknek, kinyilvánítva ezzel azt, hogy a budapesti reformkörök összefogására tartunk igényt. Ez a törekvésünk a budapesti reformkörök többségének a tevékeny együttműködésével történt és valósult meg. Tettük ezt akkor és olyan körülmények között, amikor a Grósz-féle pártvezetés a reformkörök közötti horizontális kapcsolatokat sem igen akarta elfogadni, a vertikális kapcsolatokat pedig egyenesen frakciózásnak minősítette. Ugyanakkor, s ez mutatta e pártvezetés politikai tekintélyének nagyfokú süllyedését, nem mert velünk szemben határozottan, nyíltan fellépni e „frakciós” tevékenységünk beszüntetése érdekében.

Ezek fényében mosolyogni való az, amit Jassó a PB-ülésen mondott, hogy mi nem hagyjuk szóhoz jutni a többi budapesti reformkört; mert először is, miért akadályoztuk volna meg, hogy az egyes reformkörök megszólaljanak, ha van mondanivalójuk; de meg sem tudtuk volna akadályozni, hisz ehhez semmiféle eszközünk nem volt; továbbá, e reformkörök aktív tagjainak egy része egyrészt a Budapesti Reformkörön keresztül szólalt meg, másrészt a létrehozott Koordinációs Tanácson, mert így nyomatékosabb volt az, amit mondtak.

Ez azonban nem jelentette azt, hogy a budapesti reformkörökben mindenki egyetértett Körünk radikális álláspontjával; nyilván a reformszocialista álláspontot vallók sok mindenben másként vélekedtek, ezért szép számmal olyanok is voltak a budapesti reformkörökben, akiknek lényeges kérdésekben más volt a véleményük és ezért sem jártak el a Budapesti Reformkör vitáira. Láthattuk, hogy a szegedi tanácskozáson is voltak olyanok - így pl. Ágh Attila, Kürti Judit, Nagy Mihály, Szenes Imre, stb. -, akik nem értettek egyet az ott képviselt álláspontunkkal. Nyilván közülük kerülhettek ki azok - ha voltak ilyenek -, akik sérelmezték, hogy mi Budapesti Reformkörnek neveztük magunkat. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy elsősorban a politikai vezetés részéről indultak el és nyilvánultak meg a Körünkkel

kapcsolatos elmarasztalások, mert tudomásul kellett venniük, hogy elnevezésünk tudatos törekvést, valóságos tartalmat takar és ezt a szerepünket - a politikai harc érthető logikája miatt - nem fogadhatták el.

A budapesti reformkörök részéről egyetlen egy kör volt, a Gazdagréti Reformkör, amely többször is bírálta tevékenységünket. E bírálatok mögött azonban mindig - közvetlenül vagy közvetve - megtalálható volt Nagy Mihály; így az külön vizsgálatot igényelne, ha egyáltalán ma már kideríthető, hogy ezek a bírálatok mily mértékig voltak testületi állásfoglalások, avagy csak Nagy Mihály, vagy esetleg egy kisebbség álláspontját fejezték ki. Én nem tűztem ki célul, hogy megpróbáljam e vonatkozásokat is kideríteni; egy ilyen feladat meghaladta volna erőmet, ez majd arra vár, aki a budapesti reformkörök történetét szándékozik megírni. Így - a fentiek alapján - nyugodtan állíthatom, hogy a budapesti reformköri mozgalomban a velünk egyet-nem értők, a minket bírálók szinte említésre sem méltó, törpe kisebbséget jelentettek; a lényeges és döntően jellemző mozzanat az volt, hogy a Budapesti Reformkör és a többi budapesti kör közötti kapcsolat harmonikus, egymást kölcsönösen segítő, támogató, sőt egymást kiegészítő volt.

Ezért eleve kudarcra voltak ítélve azok „a finom leválasztási műveletek”, melyekről a PB május 26- ülésén Nagy Imre, Nyers Rezső és Fejti György beszéltek. Azért voltak kudarcra ítélve, mert az öttagú szervezőbizottság testületként és egyenként is élvezte a Budapesti Reformkör tagságának a bizalmát; továbbá a Budapesten létező reformköröket sem tudták szembeállítani a Budapesti Reformkörrel, ezért e viszonyban sem lehetett ezeket a „műveleteket” aktualizálni.

(Érdemes volna a Belügyminisztérium volt III/III-as csoportfőnökségének az ezzel kapcsolatos tevékenységét publikussá tenni; Fejti György KB titkár felügyelte, ugyanis a Belügyminisztériumot, s minden bizonnyal nem beszélt a levegőbe, amikor melegen támogatta ezeket „a finom leválasztási műveleteket”. Ennek ismeretében lehet, hogy magyarázatokat kapnánk olyan kérdésekre is, melyeket eddig a Budapesti Reformkörrel szembeni politikai provokációként, velünk szembeni ellenséges fellépésként tárgyaltunk.

Ezzel kapcsolatban egy személyes esetet el kell mondanom: 1956 kapcsán írtam, hogy rövid ideig dolgoztam a Budapesti Rendőrfőkapitányságon, így az ottani kollégák közül néhányat megismertem. 1989-ben egy ilyen kollegával összefutottam a Moszkva téren, köszöntem neki és megszólítottam. Ő nem ismert meg engem (vagy nem akart megismerni), így kénytelen voltam bemutatkozni; mikor megmondtam a nevemet, ő visszakérdezett, hogy te vagy a reformkörös Novák Zoltán, melyre igennel válaszoltam. Erre emlékezve, könyvem anyagának gyűjtése során elmentem az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára-ba, hogy megnézzem, milyen anyagok vannak a Levéltárban a Budapesti Reformkörrel, a reformköri mozgalommal kapcsolatban, de ott nem kaptam semmiféle anyagot. Pedig ma is meggyőződésem, ha engem 23 év után (ekkor dolgoztam a Főkapitányságon) egyik munkatársuk 1989-ben reformkörös Novák Zoltánként tartott számon, akkor nagyon valószínű, hogy dolgoztak ránk, részt vettek „a finom leválasztási műveletek” –ben.)

A fentebb bemutatott harmonikus kapcsolat nem mondható el a Budapesti Reformkör és a vidéki reformkörök, még inkább e körökben lévő hangadó tagság egy részének a hozzánk való viszonyáról. Ennek ellenére általánosságban azért itt is állítható, hogy a kapcsolatok fő jellemzője - elsősorban a Budapesti Reformkör törekvései következtében - alapjában az együttműködés, a mozgalom közös érdekeinek a vállalása, az egy csapatba tartozás közösségi élménye volt; azzal együtt is, hogy lényeges politikai, elvi, törekvésbeli különbségek voltak az ország reformkörei között, így a Budapesti Reformkör és sok vidéki reformkör között is. Az is igaz, hogy a mozgalomban voltak olyan, egyes hangadók által hol nyíltan, hol burkoltan képviselt törekvések is, amelyek meg akarták mérgezni a Budapesti Reformkör körüli viszonyokat. (A szegedi tanácskozás kapcsán már részben láthattuk, hogy e különbségek miben és hogyan jelentkeztek; az alábbiakban néhány fontos, kapcsolatainkat zavaró új tényezőről kell beszámolnom; a későbbiek során pedig, amikor majd összehasonlítjuk a Budapesti Reformkör platformját az országban lévő néhány más, jelentős szerepet betöltő reformkörnek a platformjával, akkor majd alaposabban megismerkedhetünk e különbségek politikai okaival is.)

A Budapesti Reformkör tudta, hogy platformjában megfogalmazott céljait csak az országos reformköri mozgalom keretében, közös munkával, közös eredményként érheti el; ez a belátás azon is alapult, hogy előbb a Grósz-féle vezetés félreállításában, majd néhány legfontosabb kérdésben - az MSZMP állampárti jellegének a megszüntetésében, a parlamentáris demokráciához való békés átmenet szükségességében - a reformköri mozgalomban teljes volt az egyetértés, ami sok esetben el is fedte, a későbbi időszakra halasztotta a potenciálisan meglévő ellentétek kibontakozását. A Kör szervezőbizottsága ugyanakkor azt is tudta, hogy a platformjában megfogalmazott álláspontjától lényegesen eltérő elvi kompromisszumokat nem vállalhat; ezért az egész reformköri mozgalom története folyamatában a Budapesti Reformkör e kettős szorításban, és az ez által biztosított rendkívül szűkös mozgástérben volt kénytelen tevékenykedni. E két szempontot sokszor rendkívül nehéz volt összeegyeztetni, s amikor lényeges kérdésekben választásra kényszerültünk, akkor a szervezőbizottság - és a Kör tagságának többségi álláspontja az elfogadott platformhoz való ragaszkodás volt. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy törekvéseinket sokszor kísérte kudarc, platformunkban megfogalmazott céljaink jelentős hányada - mivel az országos reformköri mozgalom sok osztaga ezeket nem tudta elfogadni, vagy csak részben azonosult velük, ezért - nem valósult meg.

E korlátok figyelembevételével kell értékelni a Budapesti Reformkör munkáját, elért eredményeit. A kecskeméti tanácskozás megszervezésével ez az együttműködés jól indult; az ott elfogadott Nyilatkozat a mozgalom akkori állapotában a maximumot jelentette, s ennek megszületésében a Budapesti Reformkör küldötteinek jelentős szerepük volt. A Nyilatkozatban kifejezésre jutott - s ez volt a tanácskozás nagy eredménye -, hogy a reformköri mozgalom kezdeti, reformkommunista szakasza országos szinten reformszocialistává vált. Igaz, hogy már itt jelentkezett Géczi József megnyilvánulásában

Budapest és a Vidék lehetséges kapcsolatának torz bemutatása, esetleges ellentétükre való apellálás.

Láttuk, annak ellenére, hogy erre a Budapesti Reformkör nem adott semmiféle okot, Szegeden egyesek részéről ez a szembeállítási kísérlet fokozódott, és az első, vitát kiváltó megnyilvánulása a tanácskozáson meg is történt.

Ezért őszintén szembe kell néznünk Budapest és Vidék szembeállításának a kérdésével a reformkörü mozgalomban. Ennek a szembeállításnak első jelentkezése Géczi József azon hamis kecskeméti kijelentése volt, hogy január végétől a vidéki reformkörök „kifli alakban körbefogták Budapestet”, továbbá azon megalapozatlan aggodalma, hogy Budapest nehogy „bedarálja” a vidéki reformköröket.

Mielőtt részletesen cáfolnám Géczi kijelentését, még inkább a belőle kinövesztett mítoszt, hogy a reformkörü mozgalom a Vidék mozgalma volt, a viták elkerülése végett is, de még inkább az igazság kimondása érdekében hangsúlyozni kell, hogy senki sem tagadhatja, hogy az első reformkör Szegeden alakult meg, hogy a Csongrád megyei Reformkör ezzel példát adott az országnak, s ez a tény nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az ország más részein - így Budapesten is - reformkörök alakuljanak.

Ennek kimondása után, ha visszatérünk Géczi József „kifli”-jéhez, mindenki beláthatja, hogy egyetlen reformkör (a Csongrád megyei reformkör) nem foghatta körbe „kifli alakban” Budapestet. A reformkörök születési dátuma - amennyire ezt egy naphoz lehet kötni - (a szegedi után) ugyanis a következő: a Budapesti Reformkör 1989. február 15, a Somogy megyei Reformkör február 17, a szentesi reformkör február 22, a kiskunfélegyházi február 27, a nagykanizsai március 1, a kecskeméti március 3 stb. Ezzel a felsorolással nem akarom azt mondani, hogy lenne valami különösebb jelentősége a budapesti, kaposvári, szentesi, stb. reformkörök születésének deklarálásában megnyilvánuló néhány napos különbségnek, csak azt akarom egyértelművé tenni - és ezt is csak Géczi József hamis állítása miatt -, hogy sem a kaposvári, sem a szentesi stb. reformkörök azért nem foghatták körbe „kifli alakban” ezt a reformkör nélküli szegény Budapestet, mert amikor körbefoghatták volna, akkor már Budapesten is volt reformkör.

Nem szólnék egy szót sem, ha ez a szerencsétlen „kifli alak” is Géczi Józsefnek csak egy háryjánoskodó nagyotmondása lenne; de Géczi elvarázslataival és egy félretájékoztatót külföldivel együtt létrehozták azt a teóriának álcázott szivárvány-pántlikás mítoszt, hogy a reformkörü mozgalom a Vidék, közelebből a vidéki kis- és középvárosok mozgalma volt. Géczi mellett, igaz kicsit később, május végén, Ágh Attila is arról írt, hogy a reformkörök „A végeken, a megyékben születtek meg”, de tudományosnak tűnő teóriaként ezt Patrick H. O’Neil, a Forradalom belülről c., a reformkörü mozgalom történetéről írott és angolul 1998-ban publikált könyvében próbálta kifejteni. (Szerzőnk a szegedi egyetemen volt ösztöndíjas, ezért sem kell nagy elmeél kitalálni, hogy honnét nyerhette indíttatását; ettől persze még lehetne igaza.)

A tények azonban makacs dolgok és O’Neil állítását nem igazolják. Az Ötlet 1989. május 11-i száma közli „Az MSZMP reformköreinek a gyorslistáját”-t. Ez a lista 75 reformkörről tud és ebből 39 a budapesti és csak 36 a vidéki. Ez az arány akkor igazán megdöbbenítő, ha azt is

figyelembe vesszük, hogy 1989 tavaszán az MSZMP tagok egynegyede (kb. 180 ezer fő) volt csak budapesti, míg a tagság háromnegyede (kb. 550 ezer fő) volt vidéki lakos; ugyanakkor Budapesten több reformkör alakult, mint az ország többi részében együttvéve. Ez a reformköri arány a későbbiek során Budapest javára tovább módosult, mert míg pl. az alig egy héttel később megjelenő szegedi Platform, újabb két budapesti reformkört említ meg (a csepeli, és a Videó és Mozifilm reformkör), addig a vidékieknél nincs változás.

Ez a - mítosz állításával ellentétben lévő - budapesti reformköri túlsúly teljesen érthető, ha a reformköri mozgalom létrejöttének tényleges okait és a párton belüli valóságos társadalmi bázisát vesszük szemügyre.

O'Neil említett könyvében nagy energiát (és írásának jelentős hányadát kitevő oldalakat) fordít annak bizonyítására, hogy ez a mozgalom miért volt elsősorban a Vidék mozgalma. Álláspontjának lényegét abban lehetne összefoglalni, hogy vidéken a párt és állami apparátus korrupszája, a vidéki vezetők „kiskirálykodása” nyíltabb, láthatóbb, a mindennapi életben érzékelhetőbb volt, mint ugyanez Budapesten. Szegeden pl. a Komócsin-klán durván és nyíltan élt vissza hatalmával, és ez eredményezte, hogy Szegeden született meg a reformköri mozgalom. A mozgalom születésének tényleges okai azonban ennél a magyarázatnál jóval összetettebbek, mélyebben vannak, még ha O'Neil álláspontjának vannak is rész-igazságai. (Nem célozom O'Neil írásának állításait mérlegre tenni; tiszteletreméltó törekvése sok esetben azért sem állná ki a kritikát, mert informátorai számos esetben egyszerűen félrevezették, ezért csak néhány olyan megállapítását idézem, amely közvetlen kapcsolatban van a Budapesti Reformkörrel, illetve mondanivalóm lényegével.)

A reformköri mozgalmat az államszocializmus általános válsága hozta létre, ahogy ezt a Történelmi felvezetés c. első részben igyekeztem bemutatni (lám ezért is szükség volt az államszocializmus rövid történeti áttekintésére), és az akkor tudott megjelenni, amikor - rövidre zárva a magyarázatot - a Brezsnjev-doktrína már nem volt érvényben, és a mozgalom ott tudott kialakulni, ahol ez a válság a „puha diktatúra” keretei között létezett, és a pártvezetés a jaltai fölénytudat elvesztése, valamint az osztársadalmi válság nyilvánvalóvá válása miatt maga is kereste a válságból a kiutat.

Ezt a mozgalmat a párton belüli értelmiség - éljen az vidéken, vagy Budapesten - hozta létre, amely rendelkezett azzal a politikai kultúrával, hogy belátta az államszocializmus történelmi zsákutca voltát, amely rendelkezett azzal a műveltséggel-szakismerettel, hogy nem kellett félnie attól, hogy egy versengő társadalomban nem találja meg helyét, amely - legalábbis többségében - nem tartozott ahhoz a nómenklatúrához, hogy az államszocializmus bukásával jelentős kiváltságaitól esik el, továbbá rendelkezett azzal az erkölcsi tartással - tartozva akár a nómenklatúrához is -, hogy egyéni érdekeit össze akarta és tudta kapcsolni a haza és haladás érdekeivel. A reformköri mozgalom tagjai szellemi színvonalának nagyfokú lebecsülését jelenti az a vélekedés - akár akarják ezt a Vidék szülte mítosz szerzői, akár nem -, hogy Szegeden kellett ahhoz élni, hogy észrevegyük az államszocializmus válságát, történelmi zsákutca voltát stb. Mindezek következtében a reformköri mozgalmat létrehozó értelmiségiek - figyelembe véve a párttagság létszámát - pedig aránytalanul nagy tömegben

Budapesten, illetve az ország néhány nagy egyetemi városában, továbbá a megyeszékhelyeken éltek; ezért nem volt véletlen, hogy Budapesten - annak ellenére, hogy a párttagságnak alig negyede volt budapesti - több reformkör jött létre, mint az ország többi településén együttvéve.

Ez az értelmiségi réteg az MSZMP-n belül nagyon nagy számú volt. Míg 1978-ban 16,8% volt a pártban a felsőfokú végzettségűek aránya, addig ez 1988-ra 24%-ra nőtt, és ez ezek után is növekedett. (A középfokú végzettségűek aránya az említett időszakban 44,2%-ról, 33,6%-ra csökkent.) Az is érthető, hogy ez a réteg döntő többségében a városokban élt, és aránytalanul nagy számban koncentráldott Budapesten.

A Történelmi felvezetésben bemutatott reformértelmiségi elit volt az első raj, amely - annak ellenére, hogy döntő többsége nem Szegeden élt - az államszocializmus rendszeren belüli kritizálójaként először jelezte nyomatékosan ezt a gazdasági-, politikai-, társadalmi válságot és nézeteivel felsorakozott a demokratikus és a népi ellenzék mellé a rendszer bírálatában. Ennek az elitnek a többsége is párttag volt, de csoportjuk nem alkotott jelentős tömeget a pártban. Mivel az ország helyzete a továbbiakban sem javult, hanem csak romlott, a párton belüli értelmiség mind nagyobb számban ismerte fel maga is ugyanazokat a válság-jeleket, melyeket ez az értelmiségi elit már korábban publikussá tett. Az igaz, hogy e párton belüli értelmiség egyes tagjai előbb, könnyebben és gyorsabban jutottak el e kritikai magatartáshoz azokon a helyeken, ahol az államszocializmus válságának különböző megnyilvánulásai közvetlenebbül, nyíltabban, egyértelműbben, személyes tapasztalatain keresztül érintették; így ebben a tudatosodásban valóban szerepet játszott közvetlen környezetük, munkahelyük, városuk, megyéjük helyzete. (Ez a társadalompszichológiai igazság, amely önmagában nyilvánvalóan igaz, válik O'Neil könyvében eltúlzássá, amikor a bonyolult társadalmi valóságot annyira leegyszerűsítette, hogy egy rész- igazságban vélte megtalálni a reformkörü mozgalom születésének okait.) Mivel az államszocializmus válsága, a belőle fakadó ellentmondások nem korlátozódtak az ország egyes területeire, ezért a párton belül tömegesen megjelenő értelmiségi kritikának, szükségszerűen el kellett vezetni egy tömegmozgalomhoz, a második rajhoz, amely az államszocializmust elutasítva kezdte keresni a válságból kivezető utakat. *A párton belüli tömeges értelmiségi elégedetlenség a reformkörökben találta meg azt a formát, amely keretétől szolgált harca megvívásának.*

Az, hogy e szükségszerűen létrejövő tömegmozgalom miért éppen Szegeden jelent meg elsőként a színen, az a lényegét illetően véletlen; ugyanígy létrejöhetett volna Miskolcon, Veszprémben, még Budapesten is. Hisz ezeken a helyeken sem volt kevésbé korrupt a megyei - helyi pártvezetés, mint Szegeden. (Pl. Miskolcon, dr. Bodnár Ferenc megyei első titkár, vagy Veszprémben, Papp János megyei első titkár.) Továbbá az ország válsága és mindaz, ami belőle fakadt legkoncentráltabban, már csak a főváros-funkció miatt is, Budapesten jelentkezett; a reformértelmiségi elit megjelenése és tevékenysége után - ehhez hasonlóan - a reformkörü mozgalom indulása itt is kezdődhetett volna.

Az, hogy éppen Szegeden jött létre az első reformkör, az a lényegét illetően ugyan véletlen, de megvolt az oka, hogy ott jött létre. Ez az ok Lovászi József és környezete volt, akik e párton belüli értelmiségi elégedetlenség kifejezésének a formáját keresve, jó érzékkel,

okosan találták meg a reformkört, mint megfelelő formát, és tehetséggel, ügyességgel - igaz, kezdettől fogva csak bizonyos kompromisszumokkal - el is tudták fogadtatni e formát a megyei pártvezetéssel.

Az itt kifejtett álláspont igazságát az is bizonyítja, hogy miután létrejött a szükségszerűség megjelenésének adekvát formája - azaz a párton belüli értelmiségi elégedetlenség kifejezésének reformkörü kerete - azután e szükségszerűség elemi erővel tört utat magának: a reformkörök száma Budapesten ugrásszerűen növekedett, az első vidéken létrejött reformkör után, a Budapesten létrejövő reformkörök számarányukat és tevékenységük színvonalát tekintve messze lekörözték az ország többi reformkörét, amelyről a továbbiakban még sokat fogok beszélni. *Ezért az eddig elmondott tények alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy a reformkörü mozgalom a lényegét-jelegét illetően nem volt sem a Vidék, sem a kis- és középvárosok, sem a főváros mozgalma, hanem egyértelműen az MSZMP-n belüli értelmiségi elégedetlenség tömegmozgalma volt; e mozgalom ereje, színvonala ennek megfelelően attól függött, hogy az adott helyen ez az elégedetlenkedő párton belüli értelmiség milyen koncentráltan volt jelen. Ez az alapvető determináns - annak ellenére, hogy a mozgalmat nem nevezhetjük fővárosinak sem - kitüntetett helyet biztosított Budapestnek a reformkörü mozgalomban.*

A Budapest és a Vidék szembeállítása a reformkörü mozgalomban tehát elsősorban nem az elsőszülöttség kérdése körüli vita volt; ha csak ez lett volna, ezt könnyen el lehetett volna intézni, hisz senki sem tagadta, hogy az első reformkör Szegeden jött létre. Sokkal többről volt itt szó, és ez a több már a Géczi által elkezdett hamisításban - a „kifli alakban és a bedarálásban” - is benne volt. Ez a szembe állítás (akár tudattalan) sajátos újrafogalmazása volt a népi-urbánus ellentéteknek, melynek belső logikája messzire vezetett: mi, vidékiek, létrehoztunk egy mozgalmat, amely megoldást hozhat az ország bajaira; Budapesten még sehol semmi, de vigyázat, mert ez a város majd „bedarálhat” minket (Géczi: Kecskemét), ez a város „bűnös” város (Szántó György tiltakozása ez ellen Szegeden), ha nem vigyázunk, még majd Budapest kiéneklei a sajtót a szánkából. Ezért ahhoz kell ragaszkodnunk, következetesen tartani magunkat, hogy e mozgalom továbbra se veszítse el vidéki felkentségét, vidéken eredetiségét, és minden eszközzel - a tények meghamisításával, az antiszemita hangulatkeltéssel és más megbélyegzéssel - e cél érdekében fel kell lépünk az ellen a kör ellen, amelyik az előbb említett mindeme rossznak a létező megtestesítője, a Budapesti Reformkör ellen.

Mert mit akar ez a Kör és kik a tagjai? O’Neil száján keresztül a „Vidék” válasza a következő: „A budapesti reformkör tevékenységével kapcsolatos konfliktus kifejlődésével, a reformkörökön belül is előtérbe került a hagyományos vidék-város szakadás. Miután tavasszal kiemelkedett a mozgalmon belül, a budapesti reformkört más körök tagjai hiteltelen és gőgösként jellemezték, és azzal vádolva, hogy a saját körükön kívül megpróbálja létrehozni a mozgalom tényleges vezetését. Az egyes számú budapesti reformkörön belül sokan zsidók voltak, és ez a tény hatással volt más reformkörü tagokra.” Az idézet elejéhez annyit, hogy még sehol sem volt konfliktus a Budapesti Reformkör és más (vidéki) reformkörök között, de Géczi már Kecskeméten elkezdte a szembeállítást; tehát a konkoly-

hintők minden ok és indok nélkül már eleve, a kezdeteknél elkezdtek a Vidék-Budapest szembeállítását.

A Budapesti Reformkör és a vele szembenállók konfliktusáról már eddig is beszéltem és a későbbiekben is fogok; itt most az idézet azon részével kívánok foglalkozni, hogy a Budapesti Reformkörben „sokan zsidók voltak.”

Hogy sok, vagy kevés zsidó származású volt-e a Budapesti Reformkörben, azt én nem tudom; egyáltalán a probléma felvetése, hogy származás szerint vizsgálják a reformkörök tagságát az számomra egy elfogadhatatlan, antidemokratikus magatartás. Ennek megjegyzése mellett azonban lehetséges, hogy akik így informálták O'Neil-t, azoknak igazuk volt. Ha ez így is volt, azon sincs semmi csodálkozni való, hisz a baloldali magyar értelmiségben valóban sok a zsidó származású, de nemcsak azok vannak, sok a népi értelmiségi származású is; a reformkörü mozgalom gerincét minden bizonnyal a demokratikus értelmiségnek e két nagy csoportja adta.

A baloldali demokratikus értelmiségnek Magyarországon ugyanis ez a két reprezentatív csoportja van, melynek életében és politikai választásában meghatározó szerepet játszott valamilyen történelmi-szociális indulat és tapasztalat. A volt népi kollégista társaság, a népi értelmiség eszméjének a hordozója, melynek tagjai - de még inkább a szüleik - az úri Magyarországon a maguk személyes sorsában élték meg a kiszolgáltatottságot, az emberi méltóság semmibe vevését; a másik csoport a Holocaust poklából menekült zsidó származású értelmiségből verbuválódott. A magyar demokrácia, a negyedik köztársaság alkotmányos rendjének sorsa és szilárdsága nagymértékben függött és ma még inkább függ e két csoport, illetve eszmei követőik együttműködésétől, még inkább lehetséges szövetségétől. Nekik kell megteremteni - a konzervatív Magyarország szellemiségének alternatívájaként - a köztársasági Magyarország baloldali jogi, politikai, erkölcsi, és szellemi értékeit.

A népi és az urbánus származású (jelentős számban zsidó) értelmiség a rekrutációs bázisa a demokratikus, polgári Magyarországot képviselni akaró baloldali értelmiségnek, amely a sajátos szellemi-erkölcsi-politikai értékek megteremtésével a konzervatív értelmiség által létrehozott értékek alternatíváját nyújthatja; tudomásul véve, hogy nem egymás megsemmisítésével, hanem egymással versenyezve, sajátos értékeikkel *közösen* tudják megteremteni a demokratikus Magyarországot. Hiú ábránd ugyanis azt gondolni, hogy akár a baloldali, akár a jobboldali értelmiség - a másik félreállításával - egyedül teremtheti meg és képviselheti a Magyar Köztársaság szellemiségét. Ha így van ez a baloldali és a jobboldali értelmiség kapcsolatában, még inkább így kell annak lennie a baloldali értelmiség különböző osztagainak egymáshoz való viszonyát illetően.

Számomra, a kecskeméti Tiborc Népi Kollégium volt növendéke számára, nehezen megemészthető, hogy a reformkörü mozgalom bizonyos képviselői ezt nem tudatosították és nem ennek szellemében cselekedtek, mert csak így jöhetett létre a Budapesti Reformkörrel szembeni - O'Neil által jelzett - antiszemita ellenszenv.

A reformkörü mozgalom - követve Bibó István és Donáth Ferenc hagyatékát - egyik kovásza és terrénuma lehetett volna a népi-urbánus előítéletekből származó ellentéteken való

felülemelkedésnek; e helyett egyesek, a reformkörü mozgalom vidéki-népi jellegéről szónokolva nem vették észre, hogy butaságuk, provinciális értelmiségi létükből származó esetleg jogos sértettségük rossz irányba terelte őket, s ezzel Magyarország demokratikus megújításának útjába fektettek le egy újabb akadályt.

Visszatérve a Budapesti Reformkörhöz, nagyon valószínűnek tartom, hogy az öttagú szervezőbizottság és a két szóvivő közül, csak én nem voltam zsidó származású. De ennek a Kör munkájában abszolút semmi jelentősége nem volt. A szervezőbizottság vitáin soha nem alakult ki olyan szembenállás köztem és a többiek között, amelynek bármiféle köze lett volna származásunkhoz; továbbá a reformkörü vitákon, akár közvetve sem merült fel, hogy a vitatott kérdésekben, elfogadott állásfoglalásainkban bármiféle szerepet játszott volna, hogy ezeket egy olyan közösség hozta, ahol „sokan voltak a zsidók.” Ezért azután a legtermészetesebb dolog volt számomra is, meg a Kör többi tagja számára is, hogy állásfoglalásainkban nem valamiféle külön érdekek, hanem mindig a haza és haladás érdekei vezéreltek bennünket.

Mindezeket figyelembe véve el kell utasítani a reformkörü mozgalom létrejöttének vidéki-népi jellegéről szóló mítoszokat, és a leghatározottabban - mint a reformkörü mozgalom szellemiségével összeegyeztethetetlen törekvést - vissza kell utasítanom e mítosznak gyermekét, az antiszemizmust, amely a Budapesti Reformkör ellen is kialakult.

A Budapesti Reformkör elleni antiszemita uszításnak az általam való leleplezése sokaknak nem tetszett és nem tetszik, és nem is értik, hogy én, volt népi kollégista, miért képviselem ezt az álláspontot. De azok sem érthetik magatartásomat, akik a fiatal Lukács kutatásához és ennek során lévő vitákhoz kapcsolódó tevékenységemet kimondva – kimondatlanul antiszemita törekvésnek minősítették. Pedig nagyon egyszerű a dolog: én nem vagyok sem filozemita, sem antiszemita; közéleti magatartásomban a haza és haladás –, tudományos tevékenységemben az igazság feltárása vezérel, s ezek következtében, ha népi származásúval van dolgom és nem értek vele egyet, azzal ugyanúgy vitába szálllok, és ugyanúgy kritizálom, mint hasonló esetben a zsidó származású partneremet. Számomra a haza és haladás érdekei, az igazság feltárása, nem származás – függőek. Ezt a magatartásomat „a mi kutyánk kölyké”-hez való esetleges csoporthoz tartozás sem írhatta volna felül, mert az e szerinti magatartás előbb-utóbb szembe kerül a tudományos etikával; de tudományos tevékenységemben soha nem is tartoztam ily módon szerveződött „véd és dacsövetséghez”, így sohasem kényszerültem valamiféle csoportsszolidaritás miatt nézeteimmel ellentétes módon cselekedni. (Nem mondhatom ugyanezt el politikai magatartásomról, a kommunista mozgalomhoz való tartozásom sokszor számomra kényelmetlen kompromisszumokra kényszerített.)

X

Ha tovább vizsgálom a Budapesti Reformkör és az ország más reformköreinek kapcsolatát, különösen a szegedi tanácskozáson felmerülő problémák fényében, akkor - ahogy ezt már láttuk - kiderült, ahogy a tanácskozás lebonyolításával, programjával, elfogadandó

nyilatkozataival kapcsolatos péntek esti-éjszakai megbeszélések megmutatták, hogy a szegedi szervezők és a Budapesti Reformkör képviselőinek álláspontjában alapvető különbségek vannak. Mi ott, az esti vitán, abban reménykedtünk, hogy törekvéseinknek majd meg tudjuk nyerni a tanácskozás küldötteit. Ez azonban csak részben sikerült; ezért először kellett komolyan szembesülni azzal a ténnyel, hogy az országos reformkörü mozgalom domináns irányzata reformszocialista irányzat és hogy ezen mi ott Szegeden, nem tudunk változtatni.

Ennek ellenére mégis meg akartuk őrizni saját arcunkat s abban reménykedtünk, hogy a reformkörü mozgalom későbbi szakaszában, ami most nem sikerült, az majd sikerülni fog, hogy az idő nekünk dolgozik s az általunk már felismert igazságokat a reformkörü mozgalom tagjainak a többsége is majd fel fogja ismerni.

Ezek a reményeink a későbbiek során sem váltak valóra. Azok a politikai erők, amelyek érdekelve voltak a reformkörü mozgalom gyengítésében, illetve a Budapesti Reformkör radikális irányzatának a visszaszorításában, továbbá hiúságból - a vidéki értelmiségi lét elfojtott kisebbségi érzését kompenzálандó - a legkülönbözőbb irányokból, a legkülönbözőbb indokokkal nekitámadtak a Budapesti Reformkörnek.

Egy kívülről, O'Neil, említett könyvében, ezt a következőképpen látta:

„Az elégedetlenség már a legnagyobb budapesti reformkör tevékenységével kapcsolatban is megjelent, amely a pártra mért eddigi legmetszőbb támadásokért és néhány, a politikai változásokkal kapcsolatos legradikálisabb javaslatért volt felelős.. Néhányan a mozgalomban azt kezdték hinni, hogy (...) (a Kör) vezetői valójában jobban érdekeltek a szocializmus megsemmisítésében, mint annak megőrzésében, akik által kifejtett meggondolatlan és pimasz nézetek közelebb állnak a radikális ellenzékhez, mint a mozgalom többi részéhez.

Ez hozzájárult a mozgalmon belüli másik problémához, amely a mozgalom hierarchia ellenes és szervezet ellenes jellege körül összpontosult (....) a budapesti reformkört más körök tagjai hiteltelen és gőgösként jellemezték, azzal vádolva, hogy saját körén kívül megpróbálja létrehozni a mozgalom tényleges vezetését.” A szövegben ez után következik, hogy a „budapesti reformkörön belül sokan zsidók voltak”.

Ezen idézetben foglaltak kapcsán, de más - a reformkörü mozgalmon kívüli, valamint azon belüli - megnyilatkozások miatt is szembe kell nézni azzal a kérdéssel, hogy a Budapesti Reformkör milyen szerepre törekedett, milyen helyet foglalt el a reformkörü mozgalomban; irányítani akarta-e a mozgalmat, vagy csak egy radikálisabb, lényegében (kezdetben még kimondatlanul) a szociáldemokrata irányultság hegemoniáját akarta a mozgalomban megteremteni, továbbá, hogy a szervezőbizottságának tagjai, a Kör „kemény magjához” tartozók, politikai hatalomra törtek-e?

Ez utóbbi kérdéssel kapcsolatos feltételezés azon kívül, hogy groteszken abszurd, a Budapesti Reformkör törekvéseinek a politikai lejárata céljából való rosszindulatú beállításáról, jobb esetben tevékenységünk ismeretének a teljes hiányáról tanúskodik. A Budapesti Reformkör nem a meglévő nómenklatúrát akarta felcserélni egy új nómenklatúrával, hanem az állampárt (és nómenklatúrájának a) felszámolásában akart részt venni egy olyan új párt

megteremtésével, amely a pluralista parlamentáris demokrácia egyik pártja és demokratikus választások alapján lesz, vagy nem lesz részese a hatalomnak.

Az említett abszurd feltételezés olyan alacsony szellemi színvonalú befogadókat célozott meg, illetve azok álláspontját képviselte, akik - annak ellenére, hogy a Budapesti Reformkörnek igazságán és tagjainak áldozatos és színvonalas munkáján kívül semmi eszköze nem volt semmiféle hatalmi pozíció megszerzésére, hisz még azt sem tudtuk elérni, hogy többünket kongresszusi küldötté válasszanak - nem értették meg céljainkat, illetve, akik saját hatalmuk meghosszabbítása, vagy a pártállami nómenklatúrába kerülés érdekében minden hazugságra kaphatók voltak.

Ami személy szerint engem illet a Pártközpontban eltöltött szűk három év alatt én megtapasztalhattam, hogy teljesen alkalmatlan vagyok a politikusi pályára; képtelen vagyok nézeteimnek a pillanatnyi politikai érdekek szerinti változtatására, nem tisztellem a fensőbbiséget, és ha az butaságokat művel, akkor nem rejtem véka alá az azt elutasító véleményemet. És elég makacs és autonóm lény vagyok ahhoz, hogy ne engedjem magam meggyőzni, ha a főnökömnek (vagy másnak) nincs igaza. Egy ilyen magatartással csak rövid életű lehet az ember politikai pályája. Arra is utalhatok, hogy kellett bizonyos bátorság ahhoz, hogy én, a Politikai Főiskola tanára, 1989-ben egyik vezetője voltam a párton belüli legjelentősebb tömegmozgalomnak, amely teljes mellet szembeszállt a párt akkori vezetésével; ha érdekelt volna a „hatalom”, vagy féltettem volna főiskolai állásomat, akkor nem viselkedtem volna a fentiekben leírt módon.

Tevékenységünkkel nem a meglévő hatalomba akartunk bekérezkedni; ennél sokkal etikusabb és bonyolultabb volt törekvésünk és tényleges szerepünk a reformkori mozgalomban. Az előzőekben már bemutattam, hogy a Budapesti Reformkör tudatos törekvése volt, hogy a budapesti reformköröket összefogja, és ennek szervezeti kereteit meg is teremtette a Budapesti Reformkörök és Reformalapszervezetek Koordinációs Tanácsában. Ezt azért tehette, mert a Budapesti Reformkör a budapesti reformkörök legaktívabb tagjaiból állt, így a Budapesti Reformkör kitüntetett helye egy természetes és szerepéből fakadó állapot volt, amelynek lényege nem volt más, mint a budapesti reformkörök sajátos öngazgatása.

Az országos reformkori mozgalomban pedig elsők akartunk lenni az egyenlők között; igaz, az MSZMP-n belül a reformszárny megteremtésével, ennek politikai irányvonalával és az ezt megvalósítandó színvonalas munkával a mozgalomban - *nem egyedül, hanem a többi reformkörben lévő, hasonló törekvésűekkel szövetségben* - hegemoniára törekedtünk, hogy elfoglaljuk a pártot. Ennek megvalósításával szerettük volna elérni, hogy a reformkori mozgalom többségi irányzatává a radikális, lényegét tekintve a szociáldemokrata irányzat váljon. Ez nem jelentette azt, hogy „mi”, Budapesti Reformkörként igényt tartottunk volna a mozgalom „tényleges vezetésére”, de azt jelenthette volna, hogy a mozgalom domináns szociáldemokrata irányultsága következtében a rendszerváltásban a reformkori mozgalom jelentősebb szerepet játszik; ez az új párt pozícióit is megerősítette volna. Irányvonalunk hegemonná tételét azonban nem tudtuk megvalósítani, ami nem akadályozta meg azt, hogy a Budapesti Reformkör, a történelmi szükségszerűséget felismerő törekvéseivel és ez irányba

mutató, színvonalasan megvalósított tényleges cselekedeteivel, a reformkörü mozgalom legjelentősebb körévé váljon.

A mozgalmat a Vidék szülte mítosz képviselői a Budapesti Reformkörnek eredményes munkáját sem akkor, sem a későbbiek során nemcsak nem akarták elismerni, hanem mindent megtettek, hogy azt rossz színben tüntessék fel, a Kör történetét meghamisítsák. E vélemények egyik gyöngyszeme az alábbiakat állítja:

„1989 tavaszán jelentkeztek a reformkörök Budapesten is, de ezek nem foglalták magukba a helyi modernizációs elitek színe-javát, hanem itt sokkal inkább olyan kevésbé ismert értelmiségiek szervezkedtek, akiket nem fogadtak be az előkelő budapesti reformszalonokba. 1989 áprilisában a budapesti reformkörök programnyilatkozatukkal kezdeményezően léptek fel, de gyakran viselkedtek kirekesztőlegesen, ami negatív visszhangot váltott ki. Ez az aszimmetria, a vidéki reformkörök minőségi és mennyiségi dominanciája végig megmutatkozott a reformmozgalom történetében, bár a budapesti reformkörök már könnyebben indultak 1989 tavaszán, és ügyesebben debütáltak az országos sajtóban.”

Tehetség kellett ahhoz, hogy e nyolc sorban ennyi rosszindulatú zagyvaságot és hamisítást össze tudtak hordani a Rendszerváltók a baloldalon c. kötet szerkesztői. Az első probléma az, hogy állandóan budapesti reformkörökről beszélnek, de például, az idézettben említett, 1989 áprilisában megszületett programnyilatkozat a Budapesti Reformkör platformja volt, és nem a budapesti reformköröké. Ez is mutatja, hogy a budapesti reformkörök megnevezés alatt elsősorban és mindenekelőtt a Budapesti Reformkörrel akartak beszélni. Ez a szándékos összemosása a Budapesten lévő reformköröknek több célt is szolgál: mindenekelőtt nem kell megemlíteni a Budapesti Reformkört, tehát nem kell konkrétan az általa végzett munkáról beszélni, de az általánosítás során a leszólás természetesen őrá is, elsősorban őrá, vonatkozik. Ezzel a hazug összemosó általánosítással akarták a szerkesztők elhihetővé tenni Géczi „kifli”-jét, hogy Budapesten a reformkörök csak 1989 tavaszán jelentkeztek és ekkor „a budapesti reformkörök már könnyebben indultak”; kinél indultak könnyebben, nyilván a vidékieknél, akik már léteztek és megelőzték a pestieket. Ezt, az 1989 tavaszán való indulást, a Budapesti Reformkörrel nyíltan nem merték állítani, hisz az február közepén az országban másodikként jött létre, de a budapesti reformkörökről, igen; de a „könnyebb indulást” is elsősorban és mindenekelőtt a Budapesti Reformkörre értették, és a hamis általánosítás segítségével ennek az indulását, az általánosítás csúsztatásával, tavaszra helyezték. Továbbá ide tartozik hamis állításuk a vidéki reformkörök hamarabb létrejötte mellett, azok budapestiekkel szembeni „mennyiségi dominanciájáról” is; hisz az előzőekben már láttuk - hogy Budapesten május 11-én már több reformkör volt, mint az ország többi részében együttvéve -, így állításuk mindkét eleme egyszerűen ellentmond az igazolható tényeknek.

Mielőtt a vidéki reformkörök „minőségi dominanciáját” venném szemügyre - az idézettben foglaltak miatt - újra vissza kell térnem arra a kérdésre, hogy kik is voltak a reformkörök tagjai. Az idézetben azt olvashatjuk, hogy míg vidéken „a helyi modernizációs elitek színe - javát” foglalták magukban ezek a körök, addig Budapesten e körökben „sokkal inkább olyan kevésbé ismert értelmiségiek szervezkedtek, akiket nem fogadtak be az előkelő budapesti

reformszalonokba.” A továbbiakban, kompetenciám okán is, de az összemérésből származó csúsztatások elkerülése érdekében is, én csak a Budapesti Reformkör és a vidéki reformkörök összehasonlításával foglalkozom.

Ha értelmezni akarom „a helyi modernizációs elitek színe-java” tartalmát, akkor nyilván ez nem azt jelenti, hogy az előzőekben bemutatott reformértelmiségi elitnek voltak kihelyezett vidéki tagozatai és ezeket nevezhetnénk „helyi modernizációs elitnek”. Ez azért lenne hibás fogalomalkotás, mert köztudott, hogy egyrészt a reformértelmiségi elithez tartozók döntő többségükben Budapesten éltek és tevékenykedtek, másrészt láttuk, hogy nem ez az elit hozta létre a reformkörü mozgalmat, sőt az is kiderült, hogy az nem is vett részt a reformkörü mozgalomban. Így ennek a vidéken élő „helyi modernizációs elitek színe-javának” sem lehetett sok köze a reformértelmiségi elitekhez. Kik alkották tehát akkor a vidéki reformkörök tagságát? Erre nagyon egyszerű válasz adható: nagy valószínűséggel állítható, hogy a vidéki pártszervezetekben lévő, főleg értelmiségi párttagság „színe-java” alkotta a vidéki reformkörök tagságát. Előljáróban ennyit a vidéki reformkörök tagságáról.

Nézzük kik alkották a Budapesti Reformkör tagságát? Az idézet azt mondja, hogy e körben „olyan kevésbé ismert értelmiségiek szervezkedtek, akiket nem fogadtak be az előkelő budapesti reformszalonokba.” Ha a tények alapján tudjuk, hogy a reformköröket - így a Budapesti Reformkört is - a párton belüli értelmiség szervezte, akkor az idézet szerzői miért gondolják, hogy mi, budapesti értelmiségiek, a Budapesti Reformkört jobb híján, csak azért szerveztük meg, mert nem lehettünk a tagjai ezeknek az „előkelő reformszalonoknak.” Kérdezhetném, hogy a vidéki reformkörök tagjai milyen „előkelő reformszalonokba” voltak bejáratosak, de nem kérdezem, mert e kérdésben foglaltaknak nincs semmi köze a reformkörök létrejöttéhez; így van ez a Budapesti Reformkör esetében is. Az idézetben foglaltak egyszerűen csak a Budapesti Reformkör tagságával szembeni bárgyú rosszindulat kifejeződései, a vidéki reformkörök „minőségi dominanciájának” a megalapozási törekvése. Ezek után, ha a feltett kérdésre válaszolok, hogy kik alkották a Budapesti Reformkör tagságát, akkor itt is elmondhatom, hogy azt a budapesti pártszervezetekben lévő értelmiségi párttagság „színe-java” alkotta.

A Budapesti Reformkörrel szembeni rosszindulat mellett a párton belüli reformerők, így a pártvezetés reformerei, a reformértelmiségi elit, a „helyi modernizációs elit”, valamint a reformkörü tagság fogalmának tisztázatlansága és egymáshoz való viszonyuknak zavaros összekeverése is szerepet játszott az idézetben foglaltak előadhatóságában. Ezt mutatja Ágh Attila egyik 1989 májusában publikált írása is, melyben az MSZMP-n belüli reformerők megjelenésével is foglalkozik: itt ezen erők megjelenésének csak időrendi egymásutániségéről beszél, és nem határolja el határozottan egymástól politikai törekvések, megjelenési formák, benne résztvevő személyek stb. alapján az MSZMP vezetésében résztvevő reformereket a reformértelmiségi elittől, majd őket a reformkörü mozgalmától. Ez a határolatlanság azt eredményezi, hogy nem látjuk a párton belüli reformerők közötti kapcsolatok természetét, politikai céljaik különbözőségét, egymáshoz való viszonyuk személyi vonatkozásait stb. Az írás ezen fogyatéka különösen az utóbbi két réteg összemérését teszi lehetővé, és - legyenek jóhiszemű - a kötet szerkesztői ezért, e

tisztázatlanságból fakadó zavar miatt is, róhatták fel a Budapesti Reformkör tagságának, hogy a reformértelmiségi elithez képest „kevésbé ismert” értelmiségi mivoltunk ellenére (ami kétségtelenül igaz állítás), annak ellenére, hogy nem fogadtak be minket - azt a kérdést fel sem teszem, mert inadekvát a vizsgált problémával, hogy egyáltalán szerettünk volna-e bekerülni - „az előkelő budapesti reformszalonokba”, mégis hegemon szerepre törtünk a reformkörü mozgalomban.

Mindezek mellett az idézetben foglaltak lényege annak kimondása, hogy a vidéki reformkörök mind létrejöttük idejében, mind számukat tekintve, mind tevékenységük minőségében megelőzték a budapesti reformköröket, így a Budapesti Reformkört is. Az időben és a számosságban való megelőzés állításának hamis voltáról az előzőekben már szóltam; nézzük meg a vidéki reformkörök „minőségi dominanciájának” a kérdését.

Láttuk, hogy ez az állítás főként arra támaszkodik, hogy a vidéki reformkörök tagsága „a helyi modernizációs elitek színe-javát” foglalta magában, míg a budapesti reformkörök, így a Budapesti Reformkör is csak „kevésbé ismert” értelmiségiekből állt; e szembeállítás értelmetlenségéről az előzőekben már beszéltem. Ezzel az idézet szerzőinek fő érve nem bizonyult igaz állításnak, mert mind a vidéki reformkörök, mind a budapestiek tagsága az ott lévő értelmiségi párttagok „színe-javá”-ból került ki. Akkor hát mi a helyzet? Patthelyzet jött létre, nincs, vagy nem lehet különbséget tenni az egyes reformkörök, így általánosítva a vidéki és a budapesti reformkörök munkájának színvonala között? Úgy vélem, hogy nyilván van különbség, és ezt a minőségi különbséget objektíven meg is lehet állapítani. Számomra az is nyilvánvaló, hogy ezt az ítéletet csak a reformkörök által ténylegesen elvégzett munka alapján lehet meghozni, és csak ezek után lehet a színvonallal kapcsolatos más problémákat szemügyre venni.

Életutam során eddigiekben, alapjában a Budapesti Reformkör 1989. május 20-ig szóló tevékenységét mutatta be, nem kevés összehasonlítással az ország más reformköreivel, ezért maga az olvasó is véleményt tud nyilvánítani arról, hogy a reformkörü mozgalomban beszélhetünk-e a vidéki reformkörök „minőségi dominanciájáról”. Én úgy vélem, hogy az eddig bemutatottak alapján azért nem beszélhetünk erről - különösen 1999-ben nem, amikor már a reformkörü mozgalom egész történetét ismerjük -, mert a Budapesti Reformkör volt az, amely:

- elsőként (1989. április 5-én) fogadta el platformját, olyan színvonalon, amelyet a reformkörü mozgalom a későbbiek során sem tudott felülmúlni;
- kezdeményezte az MSZMP-n belüli reformszárny létrehozását, továbbá platformjának elfogadását, melyek nem az ő hibájából nem valósultak meg;
- meghatározó érdemei voltak a reformkörü mozgalomnak a reformkommunista szakaszból a reformszocialista szakaszba való átfejlődésében; továbbá szorgalmazója volt a mozgalom további radikalizálódásának, a rendszerváltást kimondatlanul is elfogadni tudó szociáldemokrata irányzatosságnak;
- tagjainak meghatározó szerepük volt az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló válaszlevél létrehozásában, a Grósz-féle vezetés tárgyalóasztalhoz való kényszerítésében;

- a legsúlyosabb csapásokat mérte állásfoglalásaival a Grósz-féle vezetésre, amellyel jelentős mértékben hozzájárult Grósz Károly bukásához;

- munkájával szervezte-összefogta a budapesti reformköröket, amelyek a reformkörü mozgalom - nemcsak a párttagság számarányához képest, de abszolút értelemben is - legszámosabb és legszínvonalasabb osztagát jelentették; továbbá permanens konfrontációban állt Jassó Mihállyal, a Budapesti Pártbizottság Grósz Károlyt támogató vezetésével. (Itt kell megjegyezni, hogy az idézet szerzői, amikor azt írták, hogy a Kör tagjai „gyakran viselkedtek kirekesztőlegesen, ami negatív visszhangot váltott ki”, akkor egy gyékényen árultak Jassó Mihállyal, aki szintén ezzel (is) igyekezett elmarasztalni a Budapesti Reformkört.)

Mindezeket az eredményeket a Budapesti Reformkör 1989. május 20-áig, a szegedi tanácskozással bezárólag produkálta; a későbbiek során tevékenysége tovább szélesedett és hatása tovább mélyült. Mindezek fényében úgy vélem, nyilvánvaló, hogy nem igaz az idézet azon állítása sem, amely a vidéki reformkörök tevékenységének „minőségi dominanciájáról” beszél. A reformkörü mozgalom története ennek az ellenkezőjét bizonyítja.

Ennek fő oka egyrészt az ország politikai-szellemi életének Budapest centrikusságában, másrészt - ettől nem függetlenül - a vidéki és a budapesti értelmiség különbségeiben, de még inkább a kettő együttes determináló hatásában keresendő. A Budapest centrikusság meghatározó szerepéről azt hiszem, nem kell beszélnem. A budapesti és a vidéki értelmiségi réteg különbségeiről azonban igen. E különbség egyik fő mozzanatát egy orosz közmondással kívánom megvilágítani; ez így szól: inkább vagyok vidéken első, mint a fővárosban utolsó. Ez az orosz népi bölcsesség a magyarországi viszonyokra is vonatkoztatható, és problémánk szempontjából azt jelenti, hogy: igaz, hogy mind vidéken, mind a fővárosban a párton belüli helyi értelmiség „színe-java” hozta létre a reformköröket, de micsoda különbség van a vidéki értelmiség „színe-java” és a budapesti értelmiség „színe-java” között. Itt elsősorban nem azt akarom állítani, hogy aki vidéken első, az a fővárosban mind utolsó, mert ez az esetek egy jelentős részében nyilván nem igaz. Ha azonban a vidéki értelmiség és a budapesti értelmiség tömegeit hasonlítjuk össze, hisz a reformkörü mozgalom tömegmozgalom volt, akkor ez a közmondás kifejezte állítás igaz volta, mint tendencia, nyilvánvalóvá válik. Ily módon a „színe-javának” megvan a konkrét helyi-értéke; az általánosítás szintjén ezt a helyi-értéket (a vidéki és a budapesti értelmiség tömegeiben jelentkező minőségi különbséget, ez utóbbinak javára) nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Ennél is fontosabb a főváros centrikusságból és a fővárosi reformkörök tagságának más minőségű „színe-javából” együttesen származó előnyök következményeinek a rögzítése. A fővárosban levés több és gyorsabb információt jelent; nagyobb „kapcsolati tőkét” biztosít; a centrum az országos sajtónyilvánosság gyors és alternatív lehetőségeit nyújtja, mellyel a széles, országos közvélemény gyorsan elérhető és magunk mellé állítható; az egy városban lévő több reformkör és számosabb reformkörü tagság nagyobb és rugalmasabb mozgásteret, a kölcsönös segítségnek és egymás támogatásának olyan támaszát adja, amely nagyobb „politikai bátorságot” nyújt. Az itt felsoroltak szerepét nehéz lenne túlértékelni. Ha mindez kiegészül a magasan kvalifikált, színvonalas értelmiségiek olyan tömegével, mint, amely pl. a

Budapesti Reformkört is támogatta és részt vett munkájában, akkor ott nem lehet rosszul, színvonalatlanul dolgozni. Ez az optimális helyzet a vidéki reformkörök esetében nem volt elmondható.

A Rendszerváltók a baloldalon c. kiadvány szerkesztőinek - Ágh Attila, Géczi József, Sipos József - a Budapesti Reformkörrel kapcsolatos fentebb idézett nyolc sorával azért foglalkoztam hosszabban, hogy egy újabb passzussal gazdagítsam azt a rosszindulatot és tudománytalanságot, amely a szerzőket vezérli a Budapesti Reformkör megítélésében. Ez egy újabb adalék ahhoz a listához, amely egyértelműen bizonyítja, hogy e szerzők képtelenek a Budapesti Reformkör tevékenységét a tudományos etika elemei szabályainak a figyelembevételével objektíven értékelni.

(U.o 88 – 97. old.)

VIII./A Budapesti Reformkör s benne az én tevékenységem a két országos tanácskozás között

A reformkörü mozgalom a nyár folyamán is folytatta intenzív tevékenységét. Az alábbiakban nem szándékozom e tevékenység egészének a bemutatására, hanem csak a legfontosabb területeket próbálom jelezni, illetve egy kicsit részletesebben az ezekben vállalt szerepemet kívánom érinteni.

Nagy Imre újratemetése

E folyamatban elsőként Nagy Imre és társai szerepének újraértékeléséről és 1989. június 16.-i újratemetésükről kell szólnom.

Nagy Imre tevékenysége elválaszthatatlan 1956-tól, ezért 1956 párton belüli újraértékelése is napirendre került; ebben a folyamatban Pozsgay Imre 1989. január végi bejelentése, hogy 1956 népfelkelés volt, csak egy - igen fontos és jelentős - epizód volt. Ennek az újraértékelésnek elkerülhetetlenül el kellett vezetni Nagy Imre szerepének a mérlegre tevéséhez is, ahhoz a kérdéshez, hogy Nagy Imrét, mint 1956 miniszterelnökét, az MSZMP egyik alapítóját rehabilitálni kell-e, vagy sem?

Pozsgay Imre az MSZMP KB 1989. február 10-11-én tartott ülésén - védekező pozícióban - arról beszélt, hogy a többpártrendszerre való átmenet érdekében, a néppel és az ellenzékkel való kiegyezés céljából 1956 ellenforradalomnak minősítése tarthatatlan, forradalomnak nevezése az MSZMP számára elfogadhatatlan, ezért kell népfelkelésnek tekinteni.

A KB-ülés e kérdéssel és a Nagy Imre temetéssel kapcsolatos vitáján Berend T. Iván arról beszélt, hogy „óriási politikai hibát csinálunk, azt hisszük, ha mi kimondtuk, hogy ez egy humanitárius kérdés, akkor ezzel el van intézve, és ezzel mi a magunkét megtettük. Hallatlan politikai hibát követnénk el, ha ennyivel itt megállnánk. (...) Nagy hiba lenne, ha ránk kényszerítenék ezt a dolgot kívülről utólag, anélkül, hogy mi ezt megnéznénk, hogy vizsgálándó-e a kérdés. Én most csak ezt javaslom: úgy látom, hogy feltétlenül vizsgálándó, (...) (továbbá)

vajon nem lenne-e időszerű az 56-ban tragikus módon bármely oldalon meghaltak számára is egy emlékmű emelése (...) Ezek mind fel fognak merülni rövidesen szerintem.”

Az előzőekben láttuk, a Budapesti Reformkör platformjának II. részében 1956-ot igyekezett összetett folyamatként bemutatni; elmondtuk, hogy az események egyrészt forradalmi jellegűek voltak, másrészt nemzeti felszabadító harc volt, de az események során a konzervatív, keresztény-nemzeti kurzushoz visszatérni akaró, ellenforradalmi jellegű törekvések is megjelentek. Az összetett jelleg miatt tartottuk megfelelőnek 1956-ra a népfelkelés kifejezést.

Az eseményeknek ez a jellemzése is túlment az MSZMP ekkor vallott álláspontján.

Még tovább mentünk akkor, amikor elítéltük „a november 4-ét követő véres megtorlást és leszámolást”, továbbá: követeltük „e megtorlások vértlen áldozatainak rehabilitálását, az okozott sérelmek valamilyen formában történő jóvátételét. A fegyveres harcok során a barikádok mindkét oldalán elesetteket egy nemzeti tragédia áldozatainak tekintjük, emléküket kegyelettel őrizzük” - jelentettük ki.

Nagy Imre megítélésében jutottunk legtávolabb a Grósz-féle vezetés álláspontjától; az volt a véleményünk, hogy a Nagy Imre-per, koncepció per volt, célját tekintve pedig, politikai gyilkosság. Azonosultunk a TIB felhívásában foglaltakkal és mi is kijelentettük, hogy a koncepció perek valamennyi áldozatával egyetemben Nagy Imre és társai politikai, jogi és erkölcsi rehabilitálását is elengedhetetlennek tartjuk.

Platformunk III. részében Nagy Imrét, mint az MSZMP egyik alapító tagját példaképünknek mondtuk és kijelentettük, hogy a Budapesti Reformkör az általa 1956-ban képviselt reform-szellemhez kíván visszatérni, az MSZMP-nek csak ezzel a vonulatával vállalunk kontinuitást, a kádári vonulattal nem, mert csak ez vezethet el a párt teljes megújításához, a többpárt-rendszeren és az önigazgatáson alapuló jogállamisághoz.

Ezért nem véletlen, hogy Grósz Károly az MSZMP KB 1989. április 12-i ülésén - ahogy ezt már bemutattam - platformunkat elsősorban 1956-tal és Nagy Imrével kapcsolatos felfogásunkért bírálta.

A reformkörök szegedi országos tanácskozása a platformunkban írottak szerint foglalt állást: nyilatkozatunkban kijelentettük, hogy Nagy Imre koncepció per áldozata lett, a felelősök helyett mi követtük meg az áldozatok hozzátartozóit; kértük az MSZMP Központi Bizottságát, hogy még a június 16-i gyászszerartás előtt ebben a szellemben foglaljon állást; kinyilvánítottuk azon szándékunkat, hogy részt kívánunk venni Nagy Imre temetésén.

X

A temetéssel kapcsolatos események eközben mentek a maguk útján. Az Ellenzéki Kerekasztal 1989. május 2-i ülésén Mécs Imre adott tájékoztatót a június 16-i temetéssel kapcsolatos különböző elképzelésekről. Ebből a tájékoztatóból az derült ki, hogy az elképzelések még nagyon cseppfolyósak; különböző alternatívák merültek fel a ravatalozást illetően (Köztemető, Kossuth Lajos tér, Hősök tere), a politikai kérdéseket (különösen a

hatalommal való tárgyalást) illetően. Mécs kérte a Kerekasztalban résztvevő szervezeteket, hogy tárgyalják meg e problémákat és alakítsanak ki valamilyen közös álláspontot.

Az MSZMP KB május 8-i ülésén Fejti György tájékoztatást adott arról, hogy a szakértők részlegesen áttekintették Nagy Imre és társai ellen folytatott büntetőeljárás anyagait „és arra a következtetésre jutottak, alapos a gyanúja annak, hogy a nevezett per tényállása nem megalapozott.” Ezek után a per teljes anyagát megkapja a legfőbb ügyész, és ezzel megkezdődik a bírósági per felülvizsgálata.

Fejti szükségesnek tartotta nyomatékosan kinyilvánítani, hogy ez kizárólag jogi szempontú felülvizsgálat, amely nem Nagy Imre politikai szerepét hivatott megítélni és előadta, hogy jó lenne, ha ez még június 16.-a előtt befejeződne.

A Magyar Hírlap 1989. május 24-i számában jelent meg Földes Péter interjúja, aki a TIB részéről adott tájékoztatást Nagy Imre és sorstársainak temetésével kapcsolatban. Ez a tájékoztató már az után történt, hogy a TIB, és a hatalom részéről Pozsgay Imre megegyezett a temetéssel kapcsolatos alapvető kérdésekben.

Földes Péter elmondta, hogy a temetés két szakaszból, és ehhez kapcsolódva két helyszínből, áll: a Hősök terén 10 órakor kezdődik, ahol hat koporsó lesz felravatalozva; ismertette, hogy itt kik szólalnak meg. Itt, a téren lesz a nyilvános koszorúzás is. A koszorúzás után a Köztemetőbe, a 301-es parcellához szállítják a koporsókat, ahol csak a meghívottak lesznek jelen.

Földes Péter rövid nyilatkozatában fontosnak tartotta kijelenteni:

„Valami nagyon fontos és nagyon nagy dolog történik ebben az országban. Ehhez kérjük - az áldozatok hozzátartozói nevében is - a magyar nép halk, áhítatos tisztelet adását; (...) Ez a búcsúztatás azonban nem kínálhat alkalmat egyéb politikai célok demonstrálására.”

E napon az Ellenzéki Kerekasztal újra foglalkozott e témával; napirendre került „Nagy Imre és mártírtársai június 16-i temetésének megrendezése, az ezzel kapcsolatos tárgyalások, teendők” kérdése. Az ülésen Mécs Imre arról számolt be, hogy - egyesek ellenzése ellenére - Vásárhelyi Miklós, Újhelyi Szilárd és Erdélyi Tibor elfogadták Fejti György meghívását a temetéssel kapcsolatos kérdések megvitatására; majd Vásárhelyi Miklós Németh Miklóssal is találkozott, s a TIB ezek után véglegesítette a programot, amelyről Földes Péter nyilatkozott. Az ülésen Szabad György érintette a „hivatalos fél” részvételének a kérdését a temetésen. Mécs erre azt közölte, hogy egyelőre a reformkörök vetették fel, hogy koszorúzni akarnak, de „Nem elképzelhetetlen az, hogy ripsz-ropsz rehabilitálják Nagy Imrét, még a temetés előtt és akkor a kormányzat megkísérli, hogy részt vegyen a temetésen. Én úgy gondolom, hogy mind Nagy Imre saját akaratával ez mérhetetlenül szemben állna, mind pedig az elemi tisztességgel.” Mécs ehhez még azt is hozzátette: egyes hozzátartozók (Szilágyi Juli) azt mondták, hogyha a hatalom is koszorúzni akarna, akkor ők botrányt csinálnának és „elviszik koporsóikat.”

Orbán Viktor - közbevetőleg - megkérdezte, hogy a reformkommunisták koszorúzhatnak-e? Mécs válasza: „Ez az egy, ami határon van (....) hiszen ezek zömmel fiatal emberek. Akik személyesen semmiképp sem vehettek részt a hatalmi struktúrában. Úgyhogy ez sem dőlt el. Hát ugye itt van az, hogy magánszemélyként miért ne koszorúzhathának. Mert ilyen

szempontból tiszták. De hát ők nyilván, mint reformkörösök akarnak koszorúzni. Igen. Na, most, ott lesz egy szpíker és egy bizottság, amelyhez be fognak futni a koszorúzási bejelentések, hogy mondják, hogy most ez koszorú, most az. És ezeknek kell majd ott eldönteniük, hogy bemondják-e vagy sem.” Orbán Viktort ez a válasz nem elégítette ki és azt javasolta, hogy kellene hozni egy elvi állásfoglalást, amely kimondaná, hogy a kormány, vagy a reformkörök koszorúzhatnak-e vagy sem?! Mécs Imre: „Igen. Én javasoltam (....) tehát semmiféle hivatalos szerv, vagy pártszerv nem koszorúzhat. Magánemberként részt vehet, ezt nem lehet ellenőrizni, de ott hivatalosan nem vehetnek részt.”

A Kerekasztal e május 24-i ülésén, Mécs Imre minden bizonnyal egyéni véleményét mondta el, ami arra utal, hogy a TIB ezekben a kérdésekben ekkor még nem alakította ki álláspontját. Ez azonban hamarosan megtörtént - s nagyon valószínű, hogy nem volt egységes a vélemény, ezért többségi álláspontot fogadtak el, mert - Mécs Imre véleményével szembeni, ellentétes állásfoglalás született. A Népszabadság 1989. június 9-i számában jelent meg a híradás a Történelmi Igazságtétel Bizottság sajtótájékoztatójáról. Ezt a tájékoztatást a TIB-nek a Kormány és az Országgyűlés elnökével való találkozása után tartották meg és Vásárhelyi Miklós - a TIB elnöke - kijelentette: „A Történelmi Igazságtétel Bizottsága és a hozzátartozók üdvözik a Kormány és az Országgyűlés elhatározását, hogy a temetésen részt vesznek.” A TIB-nek ez a megbékélést segítő állásfoglalása a reformkörü mozgalom törekvésének a helyességét igazolta.

X

Nemcsak az Ellenzéki Kerekasztalban tömörült szervezetekben és a TIB-ben volt vita, és fogalmazódtak meg különböző vélemények a temetéssel kapcsolatban, hanem az MSZMP vezetésében is. A Népszabadság 1989. május 22-i száma hírül adta, hogy Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke az olasz állami televízióknak adott nyilatkozatában állást foglalt Nagy Imre teljes politikai és jogi rehabilitációja mellett.

A temetés napja gyorsan közeledett és a pártnak még mindig nem volt - a Berend T. Iván által már a februári KB-ülésen nyomatékosan hangsúlyozott, majd a reformkörök szegedi tanácskozása által is kért - Nagy Imrével kapcsolatos álláspontja. A Grósz-féle vezetés az utolsó pillanatig várt e problémával való szembenézéssel, és csak a KB május 29-i ülésén tárgyalta Berecz János előterjesztésében a Nagy Imre temetéssel kapcsolatos MSZMP közlemény tervezetét. Berecz arról tájékoztatta a KB-t, hogy a Politikai Bizottság 1989. május 26-i döntése szerint az MSZMP hivatalosan nem képviselteti magát a temetésen, de azon a párt tagjai részt vehetnek. Berecz ehhez hozzátette, hogy előfordulhat, hogy ez a döntés nem lesz végleges, mert az elkövetkező két és fél hétben még másként is alakulhatnak a dolgok. Arról is tájékoztatt, hogy a hozzátartozókkal és a szervezőkkel tárgyalások folynak a Kormány és az Országgyűlés tisztségviselőinek a temetésen való részvételéről. E kérdés előadása kapcsán is a legnagyobb bizonytalanságot mutatta; azt mondta, hogy a miniszterelnök és az Országgyűlés elnöke, mint magánszemélyek esetleg részt vesznek a

temetésen, illetve - tovább fokozva a zavart - azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy az Országgyűlés elnöke hivatalosan vesz azon részt.

A Nagy Imre temetés egyik utolsó fordulópont volt az MSZMP történetében: itt volt az a kényszerű lehetőség, hogy a párt a 24. órában szembenézzen múltjával és eldöntse, melyik úton akar tovább haladni, az 1956-ban alakult MSZMP Nagy Imre által is képviselt korrektív forradalmat irányító, a demokratikus többpártrendszert elfogadó és a nemzeti függetlenség védelmének a talaján álló úton, vagy továbbra is Kádár Jánossal vállal kontinuitást, őt tekinti példának, aki szovjet segítséggel leverte az 56-os forradalmat és szabadságharcot. Ez volt az utolsó alkalom - s ezt a megváltozott nemzetközi helyzet, főképp Gorbacsov főtitkárrá választása is lehetővé tette -, hogy a pártvezetés külső nyomás és kényszer nélkül 1956 kapcsán történeti önvizsgálatot tartson, netán kollektív megbánást tanúsítva levonja a párt eddigi politikájában szükségszerűen végrehajtandó alapvető változásokat és személyi konzekvenciákat, hisz a temetés után az ellenzéki pártok egyre fokozódó tevékenységük és növekvő tekintélyük következtében - ha el is jutottak volna ehhez a belátáshoz, de nem jutottak el - erre már nem adtak lehetőséget.

Grósz Károly és az őt támogató KB nem értette meg a temetés által létrejövő új politikai helyzet lényegét, azt, hogy ha az MSZMP vezetése nem képes Nagy Imre és mártírtársai teljes rehabilitálására, ha nem képes 1956 forradalommá nyilvánítására, akkor az egyértelművé és visszafordíthatatlanná teszi az MSZMP legitimációs válságát, bármennyire hangoztatja is, hogy szakítani akar a sztálini államszocializmussal, és hogy reformpártként meg akar újulni. Ha valaki - olvasva ezeket a sorokat - úgy véli, hogy könnyű most utólag ezekkel a megjegyzésekkel elmarasztalni az MSZMP KB-t és Grósz-féle vezetését, annak azt mondom, hogy én nem kérek rajtuk többet számon, mint amit a május 29-i KB-ülés előtt két hónappal a Budapesti Reformkör platformjában elfogadott és egyértelművé tett: kijelentettük, hogy az 1956-ban alakult MSZMP Nagy Imre által képviselt politikájával vállalunk kontinuitást, és tevékenységünkben ennek megfelelően cselekedtünk.

Grószék súlyos politikai vakságukat tovább fokozták azzal a bután és/vagy cinikusan morbid döntésükkel, hogy Berecz János, az „ellenforradalom” fő teoretikusa előterjesztésében tárgyalták a KB temetéssel kapcsolatos közlemény-tervezetét, amely nem tartalmazta Nagy Imre teljes rehabilitálását, így politikai rehabilitációja szükségességének a kimondását sem.

Grósz Károly ezzel kapcsolatban a részletes vita előtt nem kis szofizmussal úgy érvelt, hogy a jogi rehabilitálással együtt jár a politikai rehabilitáció is, de ez nem azonos a pártpolitikai rehabilitációval, mert - ha arra a következtetésre jutnak, hogy ezt napirendre kell tűzni - ezt csak egy kongresszus végezheti el.

A KB-ülésen ugyan néhányan nem értettek egyet ezzel a Grósz véleménynel (Ormos Mária, Berend T. Iván, Horváth István, Eötvös Pál), és szükségesnek tartották a teljes politikai rehabilitációt, de ezt nagyon óvatosan, nem kellő eréllyel fogalmazták meg, így határozottan nem álltak ki álláspontjuk érvényre juttatásáért.

Az ülésen hozzászóló KB-tagok jelentős hányada nagyfokú politikai érzéketlenségről és többen tudatlanságról tettek tanúbizonyságot; ez az egész vita újra megmutatta, hogy ez a testület teljesen alkalmatlan a helyzet kikényszerítette történelmi feladatok megoldására.

Az ülés az előterjesztett közlemény-tervezetet nem fogadta el; Nyers Rezső vezetésével egy szerkesztőbizottságot küldtek ki, melynek tagjai: Andics Jenő, Balogh Sándor, Berend T. Iván, Ormos Mária voltak. E bizottság feladata az volt, hogy új közlemény-tervezetet fogalmazzon meg, melyet majd a Politikai Bizottság hagy jóvá.

A KB-ülés végén Grósz Károly felolvasta Kádár János, május 26-án, a Központi Bizottsághoz írott levelét, amely Nagy Imre perével kapcsolatos szerepének a kivizsgálását kérte. A levelet Kádár Jánosné írta, de Kádár írásával oda volt írva, hogy: „Láttam: Kádár János” A levélben - többek között - az volt olvasható, hogy: „Az 1958. évi ítélet 31 esztendeje, az akkori jogi és törvényszerűség alapján folyt le. Kérem, vizsgálják felül ez ügyben saját szerepemet, beleszóltam-e a vizsgálatok(ba), beleszóltam-e az ítéletbe stb. Amennyiben a bíróság meghallgat, a legjobb tudomásom szerint minden kérdésre válaszolok. Amennyiben a bíróság bűnösnek tart, úgy ezt mondja ki. Ha nem vagyok (bűnös), úgy kérem, a Központi Bizottságot hasson oda, szűnjenek meg a személyemet illető (inszinuálások) célozgatások.”

Kádár János a KB április 12-i ülésén egy megbomlott elme összefüggéstelen, zavaros hozzászólásában már védekezően körbejárta 1956-os szerepét, kifejezésre juttatva, hogy bűntudat gyötri; tetteinek súlya eljuttatta a pszichés összeomláshoz. Ez a levél Kádár Jánosné megfogalmazásában folytatása volt e védekező törekvésnek.

Grósz Károly a levéllel kapcsolatban kijelentette, hogy semmiféle vizsgálatot nem kezdeményeznek Kádár Jánossal szemben.

X

Grósz Károly május 30-án a TV-ben interjút adott Aczél Endrének és ebben Nagy Imre politikai rehabilitációja is szóba került. Grósz itt újra megismételte a KB-ülésen általa mondottakat, azt, hogy az esetleges jogi rehabilitáció - ami szerinte valószínű - az egyúttal politikai rehabilitáció is, de gyorsan hozzátette: „Más kérdés azonban a párt által történő politikai rehabilitálás. Nagy Imre a Magyar Szocialista Munkáspárt alapító tagja. Hogy Nagy Imre párttagsága milyen minősítést kap, az nem a bíróság dolga, hanem a párté. - A mostani ismereteim alapján változatlanul azt tudom mondani - szögezte le a főtítkár -, hogy nem áll rendelkezésünkre olyan információ, hogy az ezzel kapcsolatos korábbi döntést meg kellene változtatni, de nem fejeződött be a Nagy Imre-ügy felülvizsgálata.”

Ezek után, 1989. június 1-jén jelent meg a Népszabadságban „Az MSZMP Központi Bizottságának közleménye Nagy Imre és sorstársainak temetéséről.” Ez a közlemény szinte semmiben sem hasonlított a KB-ülésen előzőleg előterjesztett tervezethez. Elsősorban Berend T. Iván keze nyomát viselte magán, aki már a KB-ülésen azt mondta, hogy nyilatkozatként „a nemzeti megbékélés jegyében egy kis politikai remekművet kellene fogalmazni.”

Ez több okból nem sikerült, egyrészt azért, mert megfogalmazói a lehetetlenre vállalkoztak: úgy méltatták Nagy Imre történelmi érdemeit, hogy nem szakították meg a kádári MSZMP-vel a párt kontinuitását; azt a lehetetlen történetírói bűvészművet akarták létrehozni, hogy egyszerre fogadják el, részletesen taglalva és kimondva, Nagy Imre példamutató

örökségét, és lényeges kritika nélkül - a történelmi szükségszerűség kikényszerítette adottságként tényként elfogadva - Kádár János tevékenységét. Továbbá, másrészt azért nem sikerült az igazság teljes és következetes kimondása, mert a pártvezetésben lévő reformerek - itt elsősorban Nyers Rezső felelősségét kívánom kiemelni, aki PB-tag lévén, politikailag tehát legrangosabb tagja volt a Közleményt újrafogalmazó bizottságnak - saját politikai pozícióik megszilárdítása, sőt növelése érdekében szövetséget készültek kötni Grósz Károllyal és az őt támogató KB-val, ami a június végi KB-ülésen be is következett, holott 1956 és Nagy Imre értékelése kapcsán szakítaniuk kellett volna Grósz Károllyal.

Ízelítőül idézek a Közleményből is, amely 1956-hoz kapcsolódva kimondta:

„Nagy Imre nem vállalta az akkori külső és belső körülmények által kikényszerített kompromisszumokat, nem vállalta a régi politikai intézményrendszer részleges megjavításával elérhető reformokat. Ez vezetett személyes tragédiájához, a politikai okokból reá szabott igaztalan halálos ítéletig.

Az MSZMP Központi Bizottsága tiszteletben tartja a pártalapításban résztvevő Nagy Imrének és küzdőtársainak emlékét. A párt megújulása során épít az 1956. október végi megalakulásának elveire (....)

A temetés legyen mementó: a nemzeti megbékélés jelképe.”

Ezzel együtt is Grósz Károly TV-interjújában és a KB nevében kiadott közleményben annyira ellentétes álláspontok fogalmazódtak meg, hogy ezúton is kiderült: a párt vezetésében 1956 és benne Nagy Imre kapcsán sincs egységes, a történelmi igazságot kifejező álláspont; ami e téren is igazolta, hogy - szemben a Grósz-irányította Központi Bizottsággal - a párttagságnak, jelesül a reformkörü mozgalomnak kellett kézbe venni 1956-hoz és Nagy Imréhez kapcsolódó történelmi igazságok kimunkálását és őszinte kimondását. Ez történt meg a Budapesti Reformkör platformjában és a szegedi tanácskozás Nagy Imrével kapcsolatos nyilatkozatában.

X

A fentebb elmondottak belátásától vezérelve alakította ki a Budapesti Reformkör Nagy Imre és mártírtársai temetésével kapcsolatos álláspontját és a szervező-bizottság megbízásából Szántó György és én fogalmaztuk meg a Történelmi Igazságtétel Bizottság-nak szóló levelünket, amely a következő volt:

„Történelmi Igazságtétel Bizottsága Elnökségének

Budapest

Tisztelt Elnökség!

A reformkörök szegedi országos tanácskozása az alábbi nyilatkozatot fogadta el:

„Nagy Imre a Magyar Szocialista Munkáspárt alapító tagja, az ország 1956-os törvényes miniszterelnöke politikai koncepció per áldozata lett. Az MSZMP reformköreinek országos tanácskozása a felelősök helyett megköveti a hozzátartozókat, egyúttal javasolja, hogy az MSZMP Központi Bizottsága még a június 16.-i gyászszerartás előtt ebben a szellemben foglaljon állást.

A reformkörök képviselői részt kívánnak venni Nagy Imre és társai temetésén és kérik a szertartás szervezőit, hogy helyezhessék el a síron koszorúikat. „

A budapesti reformkör 1989. május 24-i ülésén egyhangúlag azonosult a fenti nyilatkozattal.

Mi, az MSZMP Budapesti Reformköre szervezőbizottságának a tagjai csalódottan értesültünk arról, hogy az MSZMP KB nem tette maradéktalanul magáévá a szegedi állásfoglalást. Kijelentjük egyben, hogy az MSZMP főtitkári nyilatkozat Nagy Imre sorsáról számunkra elfogadhatatlan.

Az MSZMP Budapesti Reformköre megerősíti, hogy szeretné elhelyezni koszorúját Nagy Imre és mártírtársai koporsóinál a gyászszertartás keretében. Kérjük, hogy a lebonyolításról szíveskedjenek értesíteni bennünket.

Őszinte tisztelettel:

Kerekes György, Szántó György, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Vajda János

Az MSZMP Budapesti Reformköre szervezőbizottságának tagjai”

Bp. 1989.június 2

X

A rehabilitációs folyamat közben haladt előre; a Legfőbb Ügyészség június 10-én befejezte a Nagy Imre ügy vizsgálatát, és törvényességi óvást nyújtott be a Legfelsőbb Bírósághoz. (A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa 1989. július 6-án tárgyalta a Nagy Imre-perben a legfőbb ügyész által benyújtott törvényességi óvást, és rehabilitálta a per elítélteit.)

Az események során meg kell emlékezni arról is, hogy a magyarországi egyházak és felekezetek június 13-án ünnepélyes nyilatkozatot tettek közzé a temetéssel kapcsolatban, amely egyebek között hangsúlyozza:

„Kössön össze mindnyájunkat a gyász szomorú napjaiban az újat kezdő akarás szent és eltökélt szándéka. Legyen ez a június 16-a a megbocsátásnak és az igazi megbékélésnek a napja. Az indulatok felkorbácsolása és a gyűlölködés csak újabb nemzeti tragédiának mérges magvetése lenne.

Ma országunknak, egész népünknek mindennél inkább higgadtságra, nyugalomra és összefogásra van szüksége, hogy a világ népeinek bizonyítsuk Széchenyi igazságát: „egy népnél sem vagyunk alábbvalók” (....)”

X

Így érkeztünk el június 16-ához, a gyászszertartás napjához.

A Történelmi Igazságtétel Bizottságával való megállapodás alapján a temetésen a Kormány és az Országgyűlés képviseletében Németh Miklós, Szűrös Mátyás, Medgyessy Péter és Pozsgay Imre koszorúzott, illetve álltak díszőrséget a felravatalozott koporsóknál.

A reformköri mozgalom koszorúzásával kapcsolatos egyeztetéseket a TIB-bel a Budapesti Reformkör végezte; a Kör szervezőbizottsága részéről Szántó György feladata volt ennek

kézben tartása. (A TIB megkapta a reformkörüi koszorúzó delegáció névsorát, amely kb. húsz fő volt.) Abban állapodtunk meg, hogy a reformkörök képviselői 10 óra körül helyezhetik el koszorúikat és a TIB gondoskodik arról, hogy a rádió és a televízió tudósítson erről az eseményről. A reformkörök delegációja 10 óra körül koszorúzott, de a TIB előző ígérete ellenére, technikai okokra, a koszorúzó küldöttségek nagy számára hivatkozva, nem vettek fel bennünket a protokoll-listára, így küldöttségünk koszorúzásáról sem a rádió, sem a televízió nem tudósított.

(Itt kell elmondanom azt a személyes mozzanatot, hogy – annak ellenére, hogy a reformkörüi mozgalom koszorúzó küldöttségében részt vehettem volna - tudatosan nem vállaltam ezt a szerepet. Annak ellenére, hogy 1956 és Nagy Imre értékelésében teljesen megváltozott a véleményem, mégis úgy éreztem, hogy egy olyan ember, aki 1956-ban nemcsak elfogadta, hanem támogatta is a Kádár – rendszert, az ne koszorúzzon Nagy Imre újratemetésekor, mert ez nem lenne ízléses dolog. E magatartásom 1956 és Nagy Imre kapcsán a büntudat megnyilvánulásának a formája volt.)

X

A temetés után házigazdai szervezésében, délután $1\frac{1}{2}$ 2 órakor, a reformkörök Budapesten lévő képviselői a Politikai Főiskolán találkoztunk véleménycserére, ahol - többek között - érintettük a temetéssel kapcsolatos kérdéseket, továbbá az őszi, budapesti reformkörüi tanácskozás előkészítését is. Ezen a találkozón közös elhatározás született, hogy reagálunk a reformkörüi mozgalom temetésén való mellőzésére.

Ennek az elhatározásnak eleget téve a Budapesti Reformkör szóvivői a következő - a Népszabadságban nyilvánosságra hozott - levelet intézték a Történelmi Igazságtétel Bizottsághoz:

„Tisztelt Bizottság!

Hisszük, hogy a magyar nép döntő többségének a véleményét fejezzük ki, amikor köszönetet mondunk Önöknek a június 16-i gyászszertartás megrendezéséért, azért, hogy a nemzet 31 éve temetetlen holtait végre tisztességgel elhantolva megindulhatott a megbékélés és a kiegyezés bizonyos rögös, de hazánk felemelkedését egyedül szolgáló útján. Ha - mint hisszük és reméljük - lesz végre magyar újjászületés, annak történetében kitörölhetetlen dátum lesz ez a június 16-a, amelyen a magyar nép a múlt lezárásaként leróhatta kegyeletét mártírjai emléke előtt, és melynek eljöveteleért Önök modern Antigonéként vállalták a reménytelennek tűnő és egyáltalán nem veszélytelen harcot. A nemzet őszinte hálával és köszönettel tartozik ezért Önöknek.

A mi szánkban azonban ez a szertartás, sajnos, keserű ízt is hagyott. Az MSZMP reformkörei közzétett nyilatkozatukban kinyilvánították: részt kívánnak venni a szertartáson, és el akarják helyezni koszorújukat az MSZMP politikai koncepciók per áldozatává lett alapító tagjának, az ország 1956-os törvényes miniszterelnökének, Nagy Imrének ravatalánál. Az MSZMP Budapesti Reformkörének szervezői minderről külön levélben is tájékoztatták Önöket, kinyilvánítva sajnálkozásukat, hogy az MSZMP KB nem

tette maradéktalanul magáévá a reformkörök állásfoglalását, továbbá, hogy az MSZMP főtítkárának ezzel kapcsolatos, televízióban kifejtett álláspontja számunkra elfogadhatatlan. A levelet a szervezők az Országos Sajtószolgálat útján nyilvánosságra is hozták.

Az ezt követő egyeztető megbeszélések során - melyeken az Önök képviselői részéről mindvégig messzemenő jóindulatot tapasztaltunk - az alábbi megállapodás körvonalazódott: Az Országgyűlés és a kormány képviselőinek jelentkezése után a TIB további koszorúzni kívánó delegációk jelentkezését már nem tudja elfogadni. A reformkörü mozgalom koszorúzási szándékát illetően a TIB-nek semmiféle politikai kifogása nincs, de a program zsúfoltsága miatt ez nem történhet a 11 órakor kezdődő „protokoll” koszorúzások sorában. A TIB azonban gondoskodik arról, hogy a reformkörök koszorúzásáról a rádió és a televízió tudósítson, e célból a Budapesti Reformkör eljuttatja Önökhöz a koszorúzó delegáció névsorát.

A gyászszertartást követően azonban kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy: 1. A reformkörü mozgalom jelentkezését nem az Országgyűlés és a kormány jelentkezése után kellett volna elfogadni, mivel szándékunkat már május 23-án jeleztük; 2. a „protokoll” koszorúzás 11 óra 55 percre tartott, az ezt követő 35 percből 20 másodpercet vett volna igénybe a mi koszorúnk ünnepélyes elhelyezése; 3. a reformkörü mozgalom 10 óra körüli koszorúzásáról - az Önök ígéretével ellentétben - a televízió és a rádió nem tudósított.

Mindebből nem következtethetünk másra, mint hogy bizonyos politikai erők részéről kivédhetetlen nyomás nehezedett Önökre annak érdekében, hogy a mai reformkommunistákat ne engedjék oda (legalábbis a nyilvánosság előtt ne) a tegnapi reformkommunisták ravatalához, hogy az MSZMP-n belüli antisztálinisták egy jelentős csoportját tartsák távol a sztálinizmus elleni harc mártírjainak koporsójától. Azon politikai erők részéről, amelyek fő törekvése, hogy a múltért az MSZMP egész tagságát, kollektív bűnösnek vonja felelősségre, hogy a kommunistákat - múltbeli tetteiktől és vállalt politikai programjuktól függetlenül - a nemzeti kiegyezés folyamatából kirekessze. E törekvések eredménye az olyan kegyeletsértő „gyászbeszéd”, amely a kommunista Nagy Imre ravatalánál antikommunista, a Szovjetuniót második hazájának tekintő Nagy Imre ravatalánál szovjetellenes politikai propagandát folytat - egy-két százaléknyi majdani szavazatnyereség reményében.

Hangsúlyoznunk kell: bennünket nem ért veszteség, hiszen másokkal ellentétben mi nem kívántuk ezt az alkalmat politikai korteskedés céljaira felhasználni. Képviselőink így is elhelyezték az MSZMP reformköreinek koszorúját a ravatalnál és meghajtották fejüket a megtorlás valamennyi áldozatának emléke előtt. Veszteség érte viszont a nemzeti megbékélés ügyét, amelyből aligha lehet az MSZMP 700 ezres tagságát kizárni és súlyos veszteség érte a TIB szavahihetőségét. Azt a szavahihetőséget, amelyet éppen a megtorlás tragikus sorsú áldozataira emlékezve teljes joggal kérnek számon Önök is az MSZMP három évtizeddel ezelőtti vezetésén.

Nem kívánunk a fentieknek a ténylegesnél nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Számunkra - többek között - Fónay Jenő, Király Béla, Kopácsi Sándor, Mező Imréné, Vásárhelyi Miklós

megnyilatkozásai iránymutatóak, akik összehasonlíthatatlanul súlyosabb egyéni sérelmeiken felülemelkedve tudták nyilatkozataikkal és beszédeikkel szolgálni a nemzeti megbékélés ügyét. Köszönet nekik érte.

Budapest, 1989. 6. 19.

Somos Iván, Sóskuti Márta, Szabó Zoltán
az MSZMP Budapesti Reformkörének
szóvivői”

A Budapesti Reformkör 1989. június 21-i összejövedele is foglalkozott a temetéssel, illetve szóvivőink levelével és az alábbi állásfoglalást hozta:

„A Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Reformkörének 1989. június 21-i gyűlése megerősíti szóvivőinek 1989. június 19-én a Történelmi Igazságtétel Bizottságához intézett levelét.

Sajnálja, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságában nem sikerült elérni Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József párton belüli teljes rehabilitációját és felszólítja a Központi Bizottságot, hogy ezt haladéktalanul tegye meg. Ezt annál is inkább fontosnak tartja, mert az egyes külföldi körök részéről hazánkat ért bírálatok elutasításához a nemzet teljes egységére van szükség.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Reformkörét mélységesen megdöbbenette, hogy a temetési szertartás emelkedett légkörében Orbán Viktor és Rácz Sándor a demokratikus átalakulást akadályozni törekvő, gyűlöletre szító kijelentésekre ragadtatták el magukat. A Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Reformköre bízik abban, hogy a demokratikus jogállamért küzdő pártok és szervezetek vezetői és tagjai elhatárolják magukat Rácz Sándor és Orbán Viktor kijelentéseitől. Csak remélni tudjuk, hogy a nemzetközi közvélemény magyarországi átalakulásokra szimpátiával tekintő része a nemzeti megbékélés alapján álló szónokok és nem Rácz Sándor vagy Orbán Viktor kijelentései alapján ítélik meg a hazánkban folyamatban lévő változásokat.

Budapest, 1989. június 21.”

X

A fentiekben láttuk, hogy mind az MSZMP soraiban, mind az ellenzék képviselői között jelentős felfogásbeli különbségek voltak a Nagy Imre-temetés által felszínre hozott problémák megítélésében. Az MSZMP Grósz-féle vezetése nagyfokú politikai vakságról tett tanúbizonyságot, amikor nem értette meg, hogy a temetéssel új politikai helyzet áll elő, amelyben az MSZMP-vezetésének színt kell vallania, hogy a párt képes-e egy olyan megújulásra, amely egyik biztosítékává válhat a demokratikus jogállamiságba való békés átmenetnek. Az ellenzéki pártoknak pedig arról kellett tanúbizonyságot tenniük, hogy hajlandók-e - a többpártrendszerű, demokratikus jogállamiság megteremtése érdekében - a nemzeti megbékélésre, mert azt nyilvánvalóan tudniuk kellett, hogy ezt a történelmi jelentőségű átmenetet az összes demokratikus erő, így az MSZMP-ben is létező, e békés

átmenetet akaró reformerőkkel együtt, csak közösen, csapatmunkában lehet békésen, vér és erőszak nélkül megvalósítani.

A Grósz-féle vezetés Nagy Imre temetése kapcsán is megbukott a vizsgán: újra beigazolódott, hogy Grósz Károly és az őt támogató Központi Bizottság alkalmatlan a történelmi szükségszerűség által felvetődő feladatok megoldására; csak a párt következetes reformerei, a reformkörü mozgalom, mint tömegmozgalom jutott el annak belátásához - ha ez eddig nem történt meg, akkor ez az utolsó alkalom -, hogy 1956 értékelése, Nagy Imre temetése kapcsán részt kell vennie a nemzeti egység megteremtésében, az ellenzékkel való kiegyezésben.

(U.o. 122 – 130. old.)

IX./Külpolitikai törekvéseink

Röviden beszélnem kell a Budapesti Reformkörnek az ország nemzetközi helyzetéről vallott nézeteiről és külpolitikai törekvéseiről.

Az írás első részében általánosságban már szoltam arról, hogy a nemzetközi helyzet jó irányú változása milyen kedvező feltételeket teremtett a magyarországi reformfolyamat kibontakozásához. A kedvező nemzetközi helyzet által létrehozott mozgástér - sokak véleménye és feltételezése szerint - azonban csak az akkori status quo keretén belül volt adva. Az MSZMP Grósz-Nyers-féle vezetése ezekre a vélekedésekre támaszkodott, amikor a maguk törekvéseinek külpolitikai támogatottságát értékelték, és amelyekből magabiztosságukat növelő következtetéseket vontak le.

Ennek a helyzetnek a jellemzését, illetve szerteágazó összetevőit vázolta fel Szokai Imre, az MSZMP KB Nemzetközi Pártkapcsolatok Osztálya vezetőjének 1989. augusztus 30-i javaslata, melyet a Politikai Intéző Bizottság részére készített.

Szokai itt előadta, hogy számottevő nyugat-európai politikai erők támogatják a magyarországi demokratikus átmenetet szolgáló MSZMP-lépéseket, de aggasztják őket a szélsőséges ellenzéki erők követelése, illetve az MSZMP magatartása, amelyet a védekező-visszavonuló magatartás jellemez.

Szokai a következőket írta:

„Nyugat-európai partnereink határozott véleménye: az európai stabilitás, a történelmileg kialakult status quo megőrzése azt követeli, hogy Magyarországon ne legyen rendszerváltozás, a magyar politikai mozgás ne sértse a Szovjetunió alapvető biztonsági és katonapolitikai érdekeit (a Varsói Szerződésből való kilépésnek még a gondolatát is veszélyes fikciónak tartják). Mindehhez szükséges, hogy az MSZMP a választásokból kormányzásban való koalíciós részvételre képes pártként kerüljön ki.”

Ebből az értékelésből - Szokai szerint - Mark Palmert, az USA budapesti nagykövetét kell kihagyni, mert ő diplomáciai státusával összeegyeztethetetlen, a magyar belpolitikába beavatkozó negatív tevékenységet folytat, amelyért a Külügyminisztériumnak diplomáciai

úton kellene észrevételeket tenni. A Külügyminisztérium az ezzel kapcsolatos lépéseket a későbbiek során meg is tette.

Talán itt kellene Horn Gyula kettős szerepére rámutatnom. Míg a határnyitáshoz vezető magyar külpolitika egyik meghatározó személyisége volt s ezzel nagymértékben hozzájárult a német egység megteremtéséhez s ezért nyugaton jogosan az európai békefolyamatok egyik nagyon fontos szereplőjének tartják, addig ő, mint magyar külügyminiszter jelentette fel Mark Palmert az USA elnökénél, hogy az az ellenzéki erők támogatásával beleavatkozik a magyar folyamatokba. Mark Palmert ezért visszahívták nagyköveti beosztásából. Horn ezzel a tetteivel bátorítást adott a magyar pártvezetésnek, akik nem akartak rendszerváltást; ők, Hornnal együtt azt remélték, hogy a határnyitással, a német egység elősegítésében játszott szerepükért „jutalmul” a Nyugat támogatja az MSZMP hatalomban maradását, hogy Magyarországon ne legyen rendszerváltás. Kétségtelen, hogy Horn politikai tevékenysége megítélésének alapja ezen ellentmondás ellenére is az európai békefolyamatok és a német egység megteremtésének hozzájárulásában játszott szerepe, majd miniszterelnökként nyújtott teljesítménye.

El kell ismernem, hogy a nyugati politika törekvéseinek jellemzésében (beleértve az USA politikáját is) Szokainak alapjában igaza volt, ahogy ezt írásom első részében be is mutattam. Az alapvető tévedésük (mind, az ezt az álláspontot valló nyugati politikusoknak, mind, az ezt irányadónak tartó Grósz-Nyers-féle külpolitikai elképzelésnek) azonban az volt - ellentétben Mark Palmer reális helyzetmegítélésével szemben -, hogy nem vették észre: a világtörténeti folyamatok menete - melyek mélyén megállíthatatlan nemzeti függetlenedési és a párt-diktatúrák alóli felszabadulási törekvések, valamint a perifériából való kitörés igénye rejlett - feltartóztathatatlanul haladt előre és békés feltételek esetén ennek senki és semmi nem tudta útját állni, amelynek a szovjet tömb szétesését, a volt szocialista országok függetlenedését és a szovjet típusú szocializmussal való leszámolást kellett eredményeznie.

A nyugati politikai vezetők döntő többsége egy idejétmúlt status quo védelmezésének politikájával alaptalan remények táplálásához nyújtottak segédkezet a Grósz-Nyers-féle vezetésnek, amellyel nehezebbé tették a párton belüli reform-erők - közte a reformkörü mozgalom - helyzetét, fékezték az átalakulás lendületét és mélységét.

Ezt azért is el kell mondani, mert a magyar közvéleményben napjainkig tartja magát az a vélekedés, hogy a rendszerváltás egyetlen és kizárólagos oka az volt, hogy Bush és Gorbacsov megegyeztek ezekben a kérdésekben, és ez adta meg a zöld utat a magyarországi rendszerváltásnak. A helyzet ennél sokkal összetettebb és bonyolultabb volt: a magyarországi belső erők szerepe sokkal jelentősebb volt a folyamatok elindításában és véghezvitelében, mint azt e vélekedés beállítja.

Úgy vélem, hogy az eddigiekből is kiderült, hogy a Budapesti Reformkör nem osztotta e vélekedést, és törekvései túlmutattak az említett status quo megszabta kereteken; e véleményünknek különböző alkalmakkor és helyeken hangot is adtunk, illetve cselekedeteink nem maradtak meg e keretekben.

Úgy gondolom, hogy bár a reformkörü mozgalomnak, benne a Budapesti Reformkörnek, nem volt egy határozott és mindenoldalúan kimunkált külpolitikai programja, de a budapesti

tanácskozás ezzel kapcsolatos anyagai is azt mutatták, hogy e téren is új hangsúlyokat, a nemzeti érdekek határozottabb érvényesítését igénylő, a nemzetközi kapcsolatok demokratizálását fokozottabban követelő (mindenekelőtt a Varsói Szerződés reformját szorgalmazó), Magyarország Kelet és Nyugat közötti híd szerepet betöltő, a szembenálló katonai blokkokat kölcsönösen lebontó, az egységesülő és demokratizálódó Európát óhajtó külpolitikai törekvések megvalósításának a szükségességét szorgalmaztuk.

A Budapesti Reformkör tevékenysége - szóban és tettben - túlment a fentiekben is, elsősorban azzal, hogy nem tekintettük a status quo megváltoztathatatlan adottságnak; számtalan olyan tényről kell számot adnom, amely olyan igényeket jelzett, hogy határozottan meg akartuk magunkat különböztetni a Grósz-Nyers-féle status quora támaszkodó külpolitikai törekvésektől.

A Budapesti Reformkör szervezőbizottságának tagjai kapcsolatba kerültek a nemzetközi sajtó képviselőivel, a Budapesten lévő külképviseletek beosztottjaival, és felfogásuknak megfelelően tájékoztatták őket a magyarországi politikai folyamatokról, a Budapesti Reformkör törekvéseiről. Egy-két önálló akciót is szerveztünk, amelyben egyértelműen kifejezésre juttattuk, hogy a nemzetközi kapcsolatok terén is ragaszkodunk autonómiánkhoz. Az alábbiakban nem a teljesség igényével - mert a történetek feltárásában vannak még hiányok - adok számot e tevékenységünkről.

Az országos tanácskozásokhoz, illetve bizonyos politikai eseményekhez kapcsolódó sajtótájékoztatókon kívül - melyeken a reformkörü mozgalom képviselői, így többen a Budapesti Reformkörből is adtak nyilatkozatokat - Vajda János 1989 tavaszán adott a Reuter-nek egy hosszabb interjút; Kerekes György rendszeres kapcsolatot tartott a Pravda budapesti tudósítójával.

Követségi kapcsolatainkból ki kell emelni Kerekes György szovjet nagykövetséggel, a nagykövetség gazdaságpolitikai titkárával való rendszeres kapcsolatát; valamint Szántó Györgynek, a Német Szövetségi Köztársaság budapesti nagykövetségével való kapcsolatát, amely a tájékoztatáson túl a Német Szociáldemokrata Párt választási tapasztalataival való megismerkedést is eredményezte.

Én, ahogy ezt már írtam, 1989. május 18-án a Gerbeaud-ban találkoztam először G. Frühman-nal.

1./A budapesti amerikai és szovjet nagykövetségek „élőlánccal” való összekötése

Kétségtelen, hogy legjelentősebb nemzetközi politikai akciónk George Bush amerikai elnök magyarországi látogatásának előestéjén - 1989. július 10-én - a Szovjetunió és az USA budapesti nagykövetségeit „élő-lánccal” összekötő tettünk volt.

Ezt a tervünket a július 5-én tartott budapesti nagygyűlésünkön jelentettük be; este sajtótájékoztatót tartottunk, amelyen Kékesi Katalin ismertette elképzeléseinket és ehhez kapcsolódó felhívásunkat. A sajtó - kisebb-nagyobb változtatással - közölte e felhívást, amely a következő volt:

„Felhívás „élő láncre”!

Az MSZMP budapesti reformköreinek és reformalapszervezeteinek koordinációs tanácsa felhív minden honpolgárt - tartozzék bármely mozgalomhoz, párthoz, szervezethez -, aki szíven viseli hazánk békés, demokratikus fejlődésének és a nemzetközi enyhülésnek az ügyét, hogy George Bush elnök látogatásának előestéjén alkossunk élő láncot a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségei között.

Kézfogásunkkal azt kívánjuk demonstrálni, hogy hazai demokratizáló törekvéseink egyik fontos biztosítéka a két nagyhatalom közötti párbeszéd folytatódása, bizalomerősítő együttműködésük megszilárdítása. Ezt a gondolatot kívánjuk kifejezni azokban az azonos szövegű levelekben, melyeket a két államfőnek nagykövetségük útján juttatunk el.

Az élő láncot július 10-én, hétfőn pontosan 18 órakor kapcsoljuk össze, amikor a két nagykövetnek a lánc két végén azonos tartalmú leveleket adunk át.

A találkozó: hétfő 17 óra 30 perckor a Szabadság téren, a Szent István téren, a Liszt Ferenc téren, a November 7.-e téren, a Köröndön és végig az útvonalon. Kéri a rendezőket, hogy 17 órakor a Bazilika előtt gyülekezzenek.”

A két elnöknek szóló levelet én fogalmaztam, majd Szántó György kiegészítéseivel fogadta el a Budapesti Reformkör szervezőbizottsága. Az esemény szervezésében a XIII/31-es reformalapszervezet is részt vett, a rendezőket Szécsényi Tibor irányította.

A Népszabadság riportban számolt be az eseményről, ebben - többek között - a következőket olvashatjuk:

„A Bajza utcánál a legnagyobb a csoportosulás. Fotósok, filmesek, tévések készítgetik kameráikat, egy furgonból hangfalakat raknak ki a földre. Háromnegyed hat van, indul a fáklyát vivő fiatalok hada az amerikai követséghez. Úgy mondják, onnan is most jön a staféta. Hat óra. Felkérnek bennünket, hogy álljunk láncba, fogjuk meg egymás kezét. A követség épületéből két kísérelővel kijön Borisz Sztukalin szovjet nagykövet. Novák Zoltán, a Budapesti Reformkör szervezőbizottságának tagja oroszul üdvözlí, s felolvassa a reformkörök levelét. Az amerikai követség előtt ezekben a pillanatokban angolul olvassák fel ugyanezt.

Sztukalin néhány szóban válaszol: a levél el fog jutni Gorbacsovhoz.”

Az Egyesült Államok nagykövetségénél Kispál Zoltán villamosmérnök, a XIII/31-es reformalapszervezet tagja adta át a levelet rövid beszéd keretében, amelyre az egyik követségi titkár válaszolt és vette át a levelünket. Itt is jelen volt a TV, a rádió és sok külföldi tudósító. (Kispál Zoltán a japán televíziónak is adott ez alkalommal interjút.)

Az átadott levelek szövege a következő volt:

„Tisztelt Elnök Úr!

Jelképes demonstrációnk a világ két nagyhatalmának, a Szovjetunióknak és az Amerikai Egyesült Államoknak további közeledését, együttműködését kívánja egyetértéséről, támogatásáról biztosítani.

Hazánk itt, Kelet- Közép-Európában olyan kísérletbe kezdett, amely egyedülálló a kontinens történetében. Tudatában vagyunk annak, hogy a két nagyhatalom sikeres dialógusa nélkül, melynek eredményeképp az enyhülés meghonosodni látszik Földünkön, küzdelmünk a demokrácia kivívásáért eleve kudarcra lenne ítélve. A kölcsönös és konkrét

bizalomerősítő, leszerelési, csapatkivonási intézkedések táplálják hitünket, hogy e reményteli folyamatot nem söpri el egy újabb hidegháborús hullám, mely Helsinkit követően dermesztette meg a világot. Hisszük, hogy Európa végérvényesen a szabad, demokratikus államok közössége lesz még ebben az évezredben.

Magyarország esélyei a világpolitika ár-ápolyának függvényében alakulnak kedvezően vagy kedvezőtlenül. Az enyhülés legkisebb megtorpanása is veszélyeztetné törékeny álmainkat, a szülés kínjait átélő társadalmunkat. Ahhoz, hogy reményeink valóra váljanak egy korszerű, demokratikus, az Európa-házhoz vezető jogállamról megértésre, jóindulatra és szolidaritásra van szükségünk. Jó szándékunkat, békés törekvéseinket, barátságunkat kínálhatjuk viszonzásul mind a demokrácia tökéletesedésén fáradozó Amerikai Egyesült Államok, mind a hozzánk hasonlóan útkereső Szovjetunió számára. A magunkra eszmélésünk és a cselekvő társadalommegújítás közötti időszakot a szovjet nép és Gorbacsov Úr progresszív törekvései segítettek lerövidíteni. A demokrácia egyetemes igényének terjesztésével, jogrendszere példájával az amerikai nép és vezetői hozzájárultak reformjaink kontúrjának megrajzolásához.

Mindkét nemzettől és vezetőiktől kérjük további megértő támogatásukat társadalomátépítő vállalkozásunk teljesítéséhez. Eme szándékok szimbolikus jelentőségű megnyilvánulásaként értelmeznénk és üdvözlőnk, ha az újabb amerikai-szovjet csúcstalálkozóra Budapesten kerülne sor.

Az MSZMP budapesti reformköreinek és
reformalapszervezeteinek koordinációs tanácsa
Budapest, 1989. július 10.”

Nagyon valószínű, hogy levelünk nem tett minden szempontból eleget a diplomáciai etikett előírásainak, de a népi diplomáciának ezeket a hiányosságait jóindulatúan tudomásul kell venni. Levelünk a kontinens történetében egyedülálló kísérletnek nevezte a sikere esetén az Európa-házhoz vezető, demokratikus jogállamot megvalósítani akaró, társadalomátépítő törekvésünket, és kifejezte azon hitünket, hogy Európa végérvényesen a szabad, demokratikus államok közössége lesz még abban az évezredben. Nem sokat tévedtünk, történelmi mértékkel mérve, semmit!

Úgy vélem, hogy levelünkhöz nem kell részletes kommentár; a benne megfogalmazott állásfoglalás a szovjet tömb szétesésével számolt és az ország tényleges függetlenségének a megvalósulásából indult ki. Mindez egybeesett a platformunkban megfogalmazott rendszerváltás lehetőségét és szükségességét tételező céljainkkal, ami egyúttal azt is jelentette, hogy kiléptünk az adott status quo kereteiből és egy Jalta-utáni világrend megvalósulásában reménykedtünk. Nem tudom megállni, hogy némi büszkeséggel ne jegyezzem meg: a Budapesti Reformkör külpolitikai törekvései is igazabbnak bizonyultak a pártvezetés Grósz-Nyers-féle külpolitikai irányvonalánál.

(A magyar nyelvű szöveget az orosz anyanyelvű Szénási Józsefné, Nina fordította oroszra, valamint besegített a Nagykövetség előtt elmondott orosz nyelvű szövegem megírásába.)

A Népszabadság riportjával együtt két fotót is közölt az eseményről; az egyik fotó a szovjet követségnél lévő élő-láncot rögzítette. Én e fotón Giczy György és Füzessy Tibor kereszténydemokrata politikusokat vélem felfedezni. Részvételüket annál is inkább elképzelhetőnek tartottam, mert az Ellenzéki Kerekasztal 1989. július 6-i ülésén Szécsényi Tibor ismertette élőlánc-akciónk tervét, az ülésen szétosztotta az átnyújtandó levelünk szövegét és arra kérte a megjelenteket, hogy amennyiben egyetértenek akciónkkal ők is támogassák azt.

2001 nyarán telefoni érdeklődésemre Giczy György titkárnőjén keresztül azt üzenté, hogy nem vett részt az élőlánc-akciónkban.

X

Az eseménnyel kapcsolatban egy dologról kell még beszámolnom. A magyar Külügyminisztérium 1989. július 15-én készítette el a pártvezetés számára a „Jelentés George Bush magyarországi látogatásáról” c. anyagát. (A jelentést Kovács László írta és Horn Gyula hagyta jóvá.) A Külügyminisztérium jelentésében egyetlen szóval sem említette meg a mi „élőlánc-akciónkat”.

Ezek után július 19-én Grósz Károly aláírásával született meg a „Tájékoztató Georg Bush, az Amerikai Egyesült Államok elnöke magyarországi látogatásáról”, amely az MSZMP Központi Bizottsága július 28-i ülésének egyik mellékleteként került kiosztásra. Ebben a tájékoztatóban sem történik említés az eseményről.

Ez a tény a Külügyminisztérium akkori vezetését is minősíti, még inkább azonban a párt Grósz-Nyers képviselte külpolitikai irányvonalát. A külügyi vezetés nyilván tudta, hogy a Budapesti Reformkör vörös posztó Grószék szemében, és jobbnak találta nem ingerelni őket, de ezzel maguk is beálltak egy olyan sorba, amely semmiféle kritikát nem áll ki.

Ma már ugyanis eléggé abszurdnak tűnik (ami már akkor is az volt), hogy a pártvezetés, továbbá a Központi Bizottság tagjainak tájékoztatására készülő jelentésben egy olyan eseményről - amelyet az MSZMP egyik platformja szervez, amelyet a hazai és nemzetközi sajtó részletesen ismertet, melyben a budapesti szovjet nagykövet személyesen vesz részt, amely a két nagyhatalom elnökéhez közvetlenül szól, és akik közül Bush-t feltehetőleg tájékoztatták is róla - egy szót sem szólnak csak azért, mert Grósz Károlynak ellenszenvesek voltak az esemény szervezői, és a pártvezetés egy része, esetleg a Külügyminisztérium vezetése sem értett egyet akciónkkal.

Mi ezt az akciónkat nem egyeztettük sem a Pártközponttal, sem a Külügyminisztériummal, hanem autonómiánkat hangsúlyozandó minden „felsőbb” jóváhagyás nélkül szerveztük azt meg. A július 5-i nagygyűlésünkön Nyers Rezsőt tájékoztattuk elképzelésünkről, és természetesnek tartottuk, mi több elvártuk egyetértő támogatásukat. Grószék irántunk érzett gyűlölete azonban olyan erős volt, hogy még azt is kikényszerítette - hadd legyenek

jóhiszemű a külügyi vezetéssel szemben -, hogy a jelentés írói belekényszerültek az eseményről való hallgatásba.

A történelem menete azonban - mint annyi más kérdésben a pártvezetéssel szemben - újra a Budapesti Reformkörnek adott igazat, tragikomikus akarnokságnak minősítve azon törekvésüket, hogy hallgatásukkal meg-nem-törtéنتté akarták tenni a történelmi folyamatokat előrejelző „élőlánc” akciónkat.

X

Másik fontos megnyilatkozásunk a csehszlovákiai bevonulással kapcsolatos állásfoglalásunk volt. A korabeli sajtó beszámolt arról, hogy csatlakoztunk mindazon szervezetek és (ellenzéki) pártok felhívásához, amelyek elítélték hazánk részvételét a Csehszlovákia ellen indított 1968. augusztus 21-i katonai intervencióban. A közelgő évforduló előtt kértük az MSZMP vezető testületeit, az Országgyűlést és a Kormányt, hogy reformszándékuk hitelét erősítendő, tegyenek eleget a magyar társadalom kívánságának: nyilvánítsák ki, hogy végérvényesen elutasítják más országok belügyeibe való beavatkozás valamennyi formáját; továbbá, a Csehszlovákia elleni katonai intervenciótól, mint a nemzeti önrendelkezés megsértésének legdurvább módszerétől nyilvánosan határolják el magukat.

Elengedhetetlennek tartottuk, hogy az MSZMP és az illetékes állami szervek szolgáltatssanak erkölcsi, politikai, és ha szükséges jogi és anyagi elégtételt mindazoknak, akik a Csehszlovákia elleni intervenciót helytelenítették, és akiket ezért különböző retorziók értek.

Az MSZMP Politikai Intéző Bizottsága 1989. augusztus 16-i ülésén fogalmazta meg a pártvezetés állásfoglalását az intervencióval kapcsolatban.

Ez az állásfoglalás azonban közel sem volt a miénkhez hasonlóan egyértelmű és határozott: kifejezték ugyan, hogy nem azonosulnak a csehszlovákiai katonai beavatkozással, de „történelmi tényként” kívánták leszögezni, hogy az akkori pártvezetés a politikai rendezés híve volt. A jövőt illetően az egymás belügyeibe való beavatkozás minden formáját elutasították. Azon igényünket, hogy szolgáltatssanak elégtételt a retorzió áldozatainak, hallgatásukkal mellőzték.

Az Országgyűlés 1989. szeptember 28-án a pártvezetéshez hasonló nyilatkozatot fogadott el. Ezek az állásfoglalások a csehszlovákiai ellenzék harcához jelentettek támogatást.

(U.o. 244 – 248. old.)

X./Küzdelem a demokratikus kongresszusi küldöttválasztásért

Nem tudom élesen elválasztani a kongresszusi küldöttválasztásban játszott szerepünk bemutatását a Grósz-Jassó-szárnnyal való harcunktól, hisz a pártvezetéssel való vitánk ebben az időszakban elsősorban a küldöttválasztással kapcsolatos kérdésekben éleződött ki. Ezt az elválasztást részben mégis meg kell tennem, mert a küldöttválasztási harcot - kiemelten fontos volta miatt - összefüggéseiben, részletesen kell bemutatnom.

A Budapesti Pártbizottság a KB 1989. május 8-i ülése után - amely úgy döntött, hogy 1989. szeptember végén országos pártértekezletet kell tartani - elkészítette a budapesti pártszervezetek e feladattal kapcsolatos ütemtervét. Bár a KB május 29-i ülése a pártértekezlet helyett - a párttagság nyomására - kongresszus mellett döntött, ez azonban semmiféle változást nem eredményezett a Budapesti Pártbizottság előzetes elképzelésében. A Budapesti Reformkör már május 31-i ülésén kialakította és a sajtónak 1-2 nap múlva átadta a kongresszus megrendezésével kapcsolatos álláspontját, de a Népszabadság azt - alaposan feltételezhető, hogy nem véletlenül - csak június 12-én közölte, időt adva a Budapesti Pártbizottságnak, hogy állásfoglalásunk megjelenése előtt saját kezdeményezésével állhasson elő.

Ez a saját kezdeményezés 1989. június 6-án meg is történt: a Budapesti Pártbizottság három titkára - Barabás János, Katona Béla és Steiner Arnold - a Villányi úti Propaganda és Művelődési Központban találkoztak a fővárosi reformkörök képviselőivel és ismertették a Budapesti Pártbizottság elképzeléseit-javaslatát a kongresszusi felkészüléssel kapcsolatban. Az itt előadott javaslatuk egyáltalán nem különbözött az országos pártértekezlet kapcsán kialakított állásfoglalásuktól és semmiben sem vették figyelembe a Budapesti Reformkör határozati javaslatait. A két felfogás között a leglényegesebb különbségek a következők voltak:

- a Budapesti Pártbizottság július 15-ig kívánta megválasztani a kongresszusi küldötteket, és szeptember végi kongresszusi időponttal számolt; a Budapesti Reformkör október 30-a és november 2-a között javasolta megválasztani a küldötteket, és november közepe kongresszusi időpontot akart;

- A Budapesti Pártbizottság a kerületekre bízta a választás lebonyolításának konkrét módját-szabályait, de „előírta”, hogy mindenütt biztosítani szükséges:

- a./ minden párttag maga által választott, saját küldöttjére javaslatot tehessen, és küldöttnek jelölhető legyen;

- b./ minden párttag - közvetlenül, vagy az általa közvetlenül ellenőrizhető megbízott útján - részt vehessen pártértekezleti küldötte megválasztásában;

- c./ a párttagság előzetesen megismerhesse a küldöttjelöltek politikai nézeteit és közülük ennek alapján választhasson;

- d./ a párton belül létrejött platformok támogatottságuknak megfelelő képviselethez jussanak.

A Budapesti Pártbizottság e javaslatainak több, egymást kizáró és ezért együttes teljesítését nem biztosító sajátossága van:

Az első - és legfontosabb - ilyen sajátosság a küldöttek megválasztásának július 15-i időpontja volt. Ugyanis, még ha a legjobb szándékot és a javaslatok megvalósítása érdekében a legnagyobb erőfeszítések megtételét tételezzük is fel a kerületi pártbizottságok részéről, július 15-ig, tehát alig több mint egy hónap alatt a Budapesti Pártbizottság „előírt

feltételeit” nem lehetett teljesíteni. Ennek következtében e feltételeket senki nem vette komolyan és nem is törekedett azok biztosítására, ahogy majd az ezzel kapcsolatos vizsgálataink ismertetésénél ezt bizonyítani is fogom.

Továbbá, az a kiskapu, hogy a kerületeknek mérlegelési joguk volt, hogy a párttagok közvetlen vagy közvetett módon választhatják meg küldötteiket, ez eleve lehetővé tette az apparátusok beavatkozását, egyúttal nem biztosította, hogy platformok szerint történjék a küldöttek megválasztása.

A Budapesti Pártbizottság azon „előírását”, hogy a platformok támogatottságuknak megfelelő képviselőhöz jussanak az általuk elfogadott rendszer eleve azért nem tette lehetővé, mert a kisebbségi szavazatok minden szinten elvesztek (és ne feledjük, két jelölt esetén a 49% is kisebbségi szavazat); tehát ez a rendszer eleve nem tudta a támogatás arányosságát érvényesíteni. (Igaz, ez az igazságtalanság különböző irányokban is érvényesülhetett, de mindig az új törekvések azok - különösen, ha erre nincs elég idő -, amelyek a meglévő „tehetetlenségi nyomatókat” nehezebben tudják leküzdeni, illetve az apparátusoknak a különböző szinteken módjuk volt befolyásolni az igazságtalan választási rendszer „érvényesülési irányát.”)

Ezzel szemben a Budapesti Reformkör javaslatai, mind az időpontokkal, mind a körzeti listás választás megvalósításával, egyértelműen biztosították volna a kongresszusi küldötteknek a platformok támogatottsága alapján való, arányos, demokratikus megválasztását. A június 6-i találkozón Steiner Arnold vázolta a Budapesti Pártbizottság elképzeléseit; ezután csaknem öt órán keresztül éles és szenvedélyes vita folyt, ahogy erről a korabeli sajtó is beszámolt:

„A reformkörök álláspontját tolmácsolók bírálták a pártbizottságnak a kongresszus előkészítéséről vallott felfogását, s szembe állították vele saját koncepciójukat.

A budapesti reformkörök képviselői, Kerekes György, Szántó György, Novák Zoltán, Kürti Judit, Benkő Judit, Nádor György és mások azt indítványozták, hogy a kongresszus előkészítése a különféle platformok összevetésével, megmérkőzésével történjék. (...) Mind-ehhez azonban idő kell. Ezért a reformkörök nevében felszólalók helytelenítették a Budapesti Pártbizottságnak azt az elhatározását, hogy a küldötteket július 15-ig meg kell választani. (...)

A Budapesti Pártbizottságnak a megbeszélésen résztvevő titkárai, a tanácskozást vezető Steiner Arnold, valamint Katona Béla és Barabás János viszont annak a meggyőződésnek adtak hangot, hogy éppen a küldöttek viszonylag gyors megválasztása teszi lehetővé a kongresszus valóban demokratikus előkészítését. Ily módon ugyanis az előkészítés nem a vezetés, az apparátus, hanem maguknak a küldötteknek a dolga lehet.”

A titkár elvtársak bölcsen csak arról hallgattak, hogy ezek a gyorsan, az apparátus tevékeny közreműködésével választott küldöttek nem a tagság többségének a véleményét fogják képviselni, hanem a pártvezetését, de hát ők éppen ezt akarták, melyet mi visszautasítottunk.

A június 6-i tanácskozást és a hozzá kapcsolódó sajtónyilvánosságot igyekeztünk maximálisan felhasználni a reformköri mozgalom törekvéseinek, a küldöttválasztással kapcsolatos

céljainak a megismertetésére, hogy ezzel is támogassuk a reformkörüi küldöttjelöltek hátrányos helyzetének oldását, elősegítsük a választásokon való sikeres szereplésüket.

A budapesti tanácskozás kapcsán az Esti Hírlap a következő napon megszólaltatta Kerekes Györgyöt és Katona Bélát a kongresszusi előkészületekkel kapcsolatban. Kerekes György a Budapesti Reformkör álláspontját képviselve nyilatkozott; Katona Béla viszont világosan és egyértelműen megmondta, hogy rövid az idő a platformok szerinti választáshoz.

Az éppen elkezdődő viták miatt és a küldöttválasztás ellenőrzése érdekében a Kör június 7-i, szokásos szerdai ülésünkön létrehoztunk egy munkabizottságot, hogy az a lehető leggyorsabban tekintse át a Budapesti Pártbizottság küldöttválasztással kapcsolatos javaslatainak a végrehajtása során előálló helyzetet és a tapasztalatokról mielőbb készítsen jelentést. A munkabizottság tagjainak megválasztottuk: Benkő Juditot, Hazai Istvánt és Valér Évát.

Június 12-én megjelenő, a küldöttválasztással kapcsolatos javaslatunk utáni napon a Népszabadság Jassó Mihállyal közölt egy riportot, amely érintette a küldöttválasztás kérdését is. Jassó előző nap megjelent javaslatunkra és a Budapesti Pártbizottság küldöttválasztással kapcsolatos tevékenységének általunk adott kritikájára úgy válaszolt, hogy megérti a reformköröket, amikor megfelelő számmal akarják képviseltetni magukat a kongresszuson, de tegyék magukat szimpatikussá a saját alapszervezetükben és akkor majd megválasztják őket küldöttnek. „A reformerek a tagság meggyőzésével vegyék át a hatalmat a pártban, ne külön utakat keressenek” - okított bennünket Jassó Mihály.

Jassó véleménye nemcsak sántított, hanem cinikus is volt, hisz az alapszervezetek döntő többsége önmagában nem választhatott kongresszusi küldöttet, és az itt megszerzett kisebbségi szavazatok már ezen a szinten elveszhettek, majd a közvetett küldöttválasztás különböző csatornáin ezek a megszerzett támogató javaslatok egy része tovább szóródott és szintén elveszhetett és az esetek jelentős részében el is vészett; így ebben a rendszerben nem beszélhetünk támogatás-arányos képviselési rendszerről.

Ennek következményeit egy budapesti felméréssel is be tudom mutatni. Budapesten, a XIV. kerületben a platformok megmérkőztek egymással. Ezen a mérkőzésen a reformkörüi platform a szavazók több mint 49%-nak a támogatását megszerezte, ugyanakkor a 18 küldöttből - 11 ezer párttag után ennyi küldöttet delegálhatott a kerület - mindössze négyen voltak a reformkörüi platform kongresszusi küldöttei: Doubravszky Sándor, Kárpáti Zsuzsanna, Kósa Ferenc, Lévai Zoltán. Ez az eset egyértelműen mutatja, hogy a szavazatok szétszóródása, valamint a közvetett választás manipulálhatósága miatt a kongresszusi küldöttválasztás során a zuglói reformkörüi platform támogatói több mint felének a szavazatai elvesztek, mert a támogatás-arányos választás esetén a zuglói reformkörüi platformnak 9 kongresszusi küldöttet lehetett volna delegálni. Ennek ellenpróbája is megerősítette az igazságtalan eredményt: a szervezők a már megválasztott 18 kongresszusi küldöttnek is átadták a kérdőíveket, de azok többsége - mivel volt mit takargatniuk - értékelhető módon a kérdésekre nem válaszolt.

Ez az eredmény egyértelműen bizonyította, hogy a Budapesti Pártbizottság által elfogadott választási rendszer velejéig antidemokratikus volt, a párttagság akaratát kiszolgáltatta az igazságtalan választási rendszernek és az apparátus kénye-kedvének.

Jassó megjegyzése a „külön utakkal” kapcsolatban - különösen a zuglói példa fényében - azért is cinikus, mert a mi javaslatunk egy valóban demokratikus, igazságos küldöttválasztási rendszert akart, ahol a rendszer minden politikai irányzatot egyformán kezel és ahol az apparátus nem manipulálhatta volna a választásokat; a Budapesti Pártbizottság választási rendszere volt a „külön út”, mert ez biztosított jogtalanul „zsákmányolt” küldött helyeket az apparátus támogatottjainak.

Ha a „külön úttal” kapcsolatban Jassó arra gondolt, csak nem mondta ki, hogy a Budapesti Pártbizottság a budapesti reformköröknek 5-6 kongresszusi küldött-helyet ígért, melyeket a Budapesti Reformkör által választott személyekkel tölthettünk volna be (ahogy az előzőekben az ezzel kapcsolatos szavazást már bemutattam), akkor ezzel kapcsolatban a következő megjegyzéseket teszem: nem mi kértük ezeket a helyeket; azokat a Budapesti Pártbizottság ajánlotta fel, arra hivatkozva, hogy a küldöttek 10%-nak a választását központilag végzik s nekünk ezekből a helyekből biztosítják a keretet. Ez azonban - mint később kiderült - csak mézesmadzag ígéret volt, mikor ugyanis látták, hogy mi tovább járjuk a magunk útját, azonnal megváltoztatták ígéretüket. Az, hogy a Budapesti Reformkör által megválasztott 5 fő, szeptember végén bekerült abba a kb. 110-120 fős keretbe (úgy emlékszem, hogy én például a 88. helyen voltam a sorban), amelyből a budapesti pártértekezlet kb. 20 főt megválasztott kongresszusi küldöttnak - akik közül egyetlen egy sem volt az általunk javasoltak közül -, nem minősíthető az eredeti ígéretük teljesítésének.

A Budapesti Reformkörből öten lettek kongresszusi küldöttek: Benkő Judit, Hörich Ferenc, Nádor György, Szabó Zoltán, Szántó Miklós; mindegyikőjüket a kerületekben választották meg kongresszusi küldöttnak. A Kör tagjaiból többen próbálkoztak még, hogy területen válasszák meg őket küldöttnak - pl. Dr. Somos Iván, Szántó György -, de törekvésük nem járt sikerrel.

A kongresszusi küldöttválasztással kapcsolatos vitának ez volt az induló helyzete. Amikor meggyőződünk arról, hogy a Budapesti Pártbizottság nem törődik a küldöttválasztás módjával kapcsolatos javaslatunkkal és nem is hajlandó tárgyalni valamilyen közösen elfogadható álláspont kialakítása érdekében, akkor 1989. június 14-én, - szokásos szerdai ülésén - a Budapesti Reformkör a következő Állásfoglalást fogadta el a pártkongresszus budapesti előkészületeiről:

„Az MSZMP Budapesti Bizottságának határozata alapján megkezdődött a küldöttválasztás. Ezzel kapcsolatos eddigi tapasztalatok megerősítik a már jelzett aggályunkat: az a módszer, ahogyan a kongresszust előkészítik, a régi struktúra konzerválását segíti elő.

A reformkörü mozgalom nem mandátumokért, hanem a demokratikus pártélet feltételeinek kialakításáért harcol. Vagyis azért, hogy a párttagság által kezdeményezett platformok alapján menjen végbe az elvi-politikai tisztázódás, és hogy a platformok támogatottságuk arányában jussanak - titkos szavazással - kongresszusi, stb. képviselőhöz. A választások most keresztülhajszolt módja viszont valójában a

bürokratikus centralizmust csempészi vissza, az apparátus igényeinek megfelelő küldöttek kiválogatását eredményezi.

Meggyőződésünk: pártunk tagsága eléggé érett ahhoz, hogy a következő hónapokban kezébe vegye az MSZMP demokratikus megújítását, és hatályon kívül helyezze a kongresszus antidemokratikus előkészítésére vonatkozó döntéseket.

Budapest, 1989. június 14.

MSZMP Budapesti Reformköre”

Ez az Állásfoglalás rendkívül súlyosan marasztalta el a Budapesti Pártbizottságot, egyik-másik kijelentése már-már fenyegetésnek hangzik, de még csak az általánosságok szintjén fogalmazta meg kifogásainkat.

X

A Budapesti Reformkör által június 7-én kiküldött bizottság, amely a kerületi pártbizottságok elképzeléseit, a küldöttválasztások beindulását ellenőrizte, rendkívül intenzív munkával, szűk két hét alatt, június 20-ra elkészítette jelentését. Ez a jelentés a Budapesti Pártbizottság, valamint 11 kerületi és 1 kerületi jogú pártbizottság írásos végrehajtási feladattervének áttanulmányozása alapján készült; szövege a következő volt:

„Az MSZMP Budapesti Reformkörének munkabizottsága áttekintette a Budapesti Pártbizottságnak a kongresszusi előkészületekre vonatkozó javaslatát, valamint 11 kerületi és 1 kerületi jogú PB (I., II., V., VI., VII., VIII., XI., XII., XVIII., XX., XXI., illetve BME) írásos végrehajtási feladattervét.

Legfőbb következtetéseink a következőkben foglalhatók össze:

1. A Budapesti Pártbizottság javaslata elébe megy a Központi Bizottság döntésének, mintegy kész helyzet elé állítva azt a kongresszus tervezett időpontjára és az előkészületek konkrét módjára vonatkozólag. Ezzel feszített munkatempót kényszerít a kerületi és az alsóbb pártszervekre, szervezetekre, mégpedig olyan helyzetben, amikor nem adottak a párttagok érdemi felkészülésének a feltételei, illetve nem zárható ki, hogy a párt felső vezetésének eltérő döntése értelmében az eddigi erőfeszítések hiábavalónak bizonyulnak. Elég arra emlékeztetni, hogy az első kongresszusi dokumentum, az új működési szabályzat tervezete június 19-én jelent meg a Népszabadságban. (A VI. ker. PB például június 5-30 közöttre ütemezte a kongresszusi dokumentumok alapszervezeti szintű megvitatását.)

Az általunk megismert feladattervek közül csak az V. kerületi rögzíti írásban, hogy a PB elfogadhatatlannak tartja a budapesti pártértekezlet küldötteinek program nélkül, június végéig való megválasztását, és csak ez az anyag utal rá, hogy a kerületi pártbizottság javaslatait „befolyásolhatja vagy semmissé teheti” a KB utólagos határozata a választási eljárási szabályzatra vonatkozólag.

2. Az előkészületek rendjének meghatározásában önállósított kerületi és kerületi jogú pártbizottságok változatos, sok tekintetben egymástól is eltérő elképzeléseket alakítottak ki mind a kerületi pártértekezletre, mind a budapesti és kongresszusi küldöttek

megválasztására vonatkozólag. Ami ez utóbbit illeti: öröndetes, hogy a koncepciók némelyikében megjelennek a közvetlen, demokratikus küldöttválasztás fontos elemei. Például több kerületben jelezték, hogy minden párttag, alapszervezet, kommunista közösség állíthat jelöltet, sőt önjelöltek is pályázhatnak a mandátumokra. A XX. kerületben pedig a lényegileg platform szerint induló jelöltek „választási küzdelmének” forgatókönyvét is körvonalazták.

Általános tapasztalatnak tekinthető azonban, hogy még az ilyen ígéretes kezdeményezések is elakadnak legkésőbb a kerületi pártértekezlet szintjén belépő ismert régi mechanizmusok korlátján. Így a XX. kerületben a PB elképzelése szerint a februári (!) pártértekezlet küldötteiből összeálló új pártértekezlet hagyja jóvá a kerület kongresszusi álláspontját; mindössze annyi mozgásteret hagyva a közvetlenül, demokratikusan, alulról megválasztott küldöttjelölteknek, hogy visszaléphetnek mandátumuktól, ha a kerületi állásponttal nem értenek egyet. (Helyükre a kerületi pártértekezlet jelöl - majd választ - új küldötteket.)

3. Általános tapasztalatnak tekinthető az is, hogy a budapesti és a kerületi PB-anyagokban deklarált szándék ellenére nem platformok szerint megy a küldöttek kiválasztása: erre sem a szakmai, sem a regionális elv szerinti küldöttcsoportok tevékenysége nem ad biztosítékot. Számos anyagban tételelesen is megfogalmazódik a „kerületi álláspont” kialakításának a szükségessége. S különösen elfogadhatatlan e tekintetben az a több helyütt előforduló eljárás, hogy automatikusan a korábbi pártértekezleti küldöttek alkotják a kongresszust előkészítő pártértekezletet.

4. A rendelkezésünkre álló anyagok tanúsága szerint a felkészülési terv értelmében a küldötteknek később sincs módjuk rá, hogy platform szerinti csoportokba tömörüljenek a kongresszusi felkészülés időtartamára. Ilyen formán reálisan számolni kell azzal, hogy a mégoly demokratikusan megválasztott egyes küldöttekkel szemben számszerű arányánál jóval nagyobb súllyal érvényesül a szavazati joggal bíró párttestületek, apparátusok akarata a pártértekezleteken.

A rendelkezésre álló, korántsem teljes anyagból levont első következtetések természetesen nem pótolják a későbbi alapos elemzést. A fentiekben jelzett követelmények és fogyatékoságok azonban - véleményünk szerint - lehetetlenné teszik, hogy a párt megújításra képes, operatív munkakongresszust készítsünk elő. (Ugyancsak erre engednek következtetni az alapszervezeti szintű végrehajtásról szóbeli információk alapján vagy személyesen szerzett, itt nem részletezett ismeretek, tapasztalatok.)

Mindezeket figyelembe véve, ismételten az elvtársak figyelmébe ajánljuk az MSZMP budapesti reformkörének a kongresszusi felkészülésre vonatkozó határozat-tervezetét.

Budapest, 1989. június 20.

Benkő Judit, Hazai István, Valér Éva”

A Jelentést június 21-i ülésünkön vitattuk meg és fogadtuk el; elmondtuk, hogy a Jelentés már a küldöttválasztás beindulásakor igazolja előzetes aggodalmainkat. Különösen elfogadhatatlannak tartottuk, hogy sok helyen a korábbi pártértekezleti küldöttek alkotják a kongresszust előkészítő új pártértekezlet tagságát, és hogy ezek az illegitim testületek még

„kerületi álláspontokat” is létrehoznak. A Jelentés egyértelműen igazolta azt a véleményünket, hogy a Budapesti Pártbizottság küldöttválasztási instrukciója nem teszi lehetővé a platformok alapján történő, demokratikus küldöttválasztást.

X

Az MSZMP Központi Bizottságának 1989. június 23-24-i ülése is - a kongresszusi előkészületek kapcsán - foglalkozott a küldöttválasztás kérdéseivel. Az ülés - az előterjesztéssel ellentétben - egy lényeges kérdésben módosította a pártvezetés álláspontját: megváltoztatta a küldöttválasztás befejezésének az időpontját, annak végét augusztus 27-ében állapította meg. Ez a módosítás másfél hónappal hosszabbította meg a küldöttválasztásra fordítható időt és ezzel a Budapesti Pártbizottság legfőbb érve alól húzta ki a talajt, amely úgy szólt, hogy azért nem lehet platformok alapján küldötteket választani, mert arra rövid az idő. A választási idő jelentősen meghosszabbodott, de a Budapesti Pártbizottság ennek ellenére nem változtatta meg eredeti álláspontját, nem módosította a budapesti küldöttválasztás befejezésének határidejét, legfeljebb elnézte az ettől való eltérést.

A KB-ülés ugyanakkor számunkra kedvezőtlen döntést is hozott, azon álláspontját újra megerősítette, hogy elutasítja a körzeti-listás választási rendszert.

A Budapesti Reformkör ebben a helyzetben nem tudott mást tenni, mint folytatni a budapesti küldöttválasztás vizsgálatát és ezek eredményéről állandóan tájékoztatni a közvéleményt és a pártvezetést

X

E mellett fokozni kívántuk a reformköri mozgalom céljainak, törekvéseinek megismerésével kapcsolatos tevékenységünket. Elhatároztuk, hogy ennek érdekében nagygyűlést tartunk a Villányi úti Propaganda Központban, hogy ezzel is szolgáljuk a reformköri mozgalom képviselőinek küldötté választását.

A Koordinációs Tanács már június 23-án elkészítette a nagygyűlés megtartását bejelentő *Felhívását* és azt átadtuk a sajtónak, remélve a Felhívás szövegének gyors és teljes terjedelmű közlését; egyúttal a szöveget sokszorosítottuk és igyekeztünk azt eljuttatni minél több pártszervezethez. A sajtó-nyilvánosságban csalódnunk kellett, mert csak a találkozót megelőző egy nappal, egy rövid hírben adtak hírt az országos napi lapok az eseményről. A Felhívás szövege a következő volt:

„Az MSZMP budapesti reformköreinek koordinációs tanácsa találkozóra hívja az MSZMP valamennyi reformelkötelezett fővárosi tagját.

Kongresszusra készülünk. Pártunk és elődpártjai történetében először saját kezünkbe akarjuk venni a párt ügyét. A pártot megalakulása óta kétszer is kisajátította az apparátus, a tagságot megfigyelői szerepre kárhoztatva. Hódítsuk vissza pártunkat!

A pártot kisajátító vezetés bűneit és hibáit megtagadjuk, de nem tagadjuk le. A lengyel választások eredményéből levontuk a tanulságot: ha nem válunk hiteles reformpárttá hiteles vezető testületekkel és személyekkel, ha a demokráciához vezető úton minden lépést fogcsikorgatva, engedményként tesszük meg, akkor a választók ítélete el fog söpörni bennünket. Ne engedjük!

Büszkén vállaljuk előzményként azokat az időszakokat, amikor pártunk, önérdekén túllépve, a munkásság és a polgári baloldal hagyományos szervezeteivel szövetségben a haladás élén járt. Vállaljuk a szociáldemokrácia küzdelmét a választójogért és a társadalmi igazságosságért, a Tanácsköztársaság honvédő harcait, a két munkáspárt küzdelmét az országot a nácizmusnak kiszolgáltató úri Magyarország ellen, a földosztást, a falujáró és a népi kollégiumi mozgalmat, az 1953-56-os reformkommunista koncepciót, a 60-as évek második felének reformgondolatait.

Hagyományainkat őrizzük, nem rítusainkat.

Elődeink, sajnos, csaknem valamennyien mártírok, akik gyakran saját elvbarátaik áldozatává váltak. Mi nem akarunk mártírok lenni! Olyan pártot akarunk, amelyben nem fenyeget többé a mártírrá válás veszélye. Olyat, amelynek központi értéke a haladás, amely mércének a nemzet boldogulását, a szocialista értékek érvényre jutását tekinti. Olyat, amelynek alapelvei a közösségiség, a társadalom kisemmizettjeivel vállalt szolidaritás, a kisebbségek védelme, az emelkedett európai értékekhez igazodás, a környezetünkhöz fűződő barátság.

Célunk: saját moralitásunk erejével gyarapítani, ha kell, visszaszerezni a szocialista mozgalom becsületét egy sokszínű, de erős baloldallal rendelkező új Magyarországon.

Várjuk mindazokat

- akik továbbra is emelt fővel akarnak járni, vállalva a szocialista mozgalomhoz tartozásukat. Akik nem érzik „különös embernek” magukat. Akik párttagságukkal korábban sem hivatkoztak és ugyanezért most sem hajlandók szégyellni magukat;
- akik korábban is az országért dolgoztak, s nem páholyból nézve az eseményeket maradtak tiszták és büntelenek. Akik „nehéz emberek” voltak, akik európai módon gondolkodtak, gyakran az ár ellen úsztak, akik nem csak maguknak éltek;
- akik most kifosztva érzik magukat, mert ismét elvették tőlük a pártjukat, de akik el vannak szánva azt visszavenni és többé a kezükből ki nem adni;
- akik most a kilépés gondolatával foglalkoznak, vagy már ki is léptek. Akik most nem lépnek át más pártba divatból vagy érvényesülési vágyból, mert be sem ezért léptek;
- akik nem akarnak tovább egy pártban lenni azokkal, akik a párttagságukat nem így élték, élik meg;
- akik egy erős baloldalon belül szeretnék tudni pártjukat, hogy a több évtizedes vargabetű után új fejezetet nyithassunk a szocialista mozgalom magyarországi történetében.

Eltársak! Várunk benneteket július 5-én, 17, 30-kor az MSZMP Budapesti Bizottsága Politikai Propaganda és Művelődési Központjában (Bp. XI., Villányi út 11-13.).Olvassátok és adjátok tovább!

Az MSZMP budapesti reformköreinek és reformalapszervezeteinek Koordinációs Tanácsa. Budapest, 1989. 6. 23.

A július 5-i találkozón több mint hatszázan vettek részt; tőlünk felszólalt Dr. Somos Iván, Szabó Zoltán, Szántó Miklós, Vajda János, a pártvezetés részéről Nyers Rezső. A nagygyűlés meghallgatta és elfogadta az „Üzenet pártunk tagjaihoz” szóló anyagát:

„Eltársak!

Sorsdöntő pillanatban fordulunk Hozzátok. Azokhoz, akik a májusi pártértekezletből erőt merítve, személyes felelősségérzettel áthatva fáradoznak az MSZMP megújításán. Azokhoz, akik tudják, hogy csak a múlt bűneivel őszintén szembenéző és szakító MSZMP válhat a demokratikus szocializmusért, hazánk felvirágoztatásáért vívott harc meghatározó erejévé. Azokhoz, akik nem tekintik önmagában értéknek az MSZMP létét, odatartozásukat, hanem a szerint ítélnék, hogy a párt és saját munkálkodásuk sikeresen szolgálja-e nemzeti felemelkedésünket. A párt egyre terebélyesedő reformszárnyához, amely el van szánva, hogy a pártot kezébe vegye, és hiteles reformpárttá alakítsa.

A reformköri mozgalom is a párt megújításának a reményében és a változtatás igényével szerveződött. Tagjai arra szövetkeztek, hogy annyi évi hallgatás után, végre szembenézzenek az ország valóságos helyzetével, az MSZMP történelmi felelősségével. Arra szövetkeztek, hogy kimondják igazságkereső értékeléseik következtetéseit, bármilyen fájdalmasak is legyenek azok, és keressék a cselekvés lehetőségét. Felismerték, hogy, bár nélkülük, de nevükben is hoztak döntéseket az elmúlt évtizedekben, és ezek erkölcsi terheit viselniük kell. Igaz: a párttagok túlnyomó többsége előjogok nélkül, ugyanolyan körülmények között élt és él, mint saját társadalmi rétegének többi tagja. Igaz: többségük tisztességes emberként, jobbító szándéktól áthatva, nem kevés áldozatot hozva dolgozott, tevékenykedett. Igaz: legtöbbünknek nem volt szerepe nagy horderejű döntések meghozatalában, a hatalom mesterkedéseiről csak annyit tudtunk, mint a párton kívüliek. Mégis: túl sok mindent szavaztunk meg az elmúlt időszakban. Túl gyakran adtunk felhatalmazást olyan döntésekhez, amelyek tartalmáról, következményeiről mit sem tudtunk. Túl sok haladó gondolat, értékes kezdeményezés elfojtásához, túl sok tehetségtelen vagy becsstelen ember kinevezéséhez adtunk kézfelnújtással támogatást. A felelősséget mindeztért vállalnunk kell.

A reformköröket a társadalom, a nemzet jövőjéért érzett felelősségük készítette saját platformjuk megfogalmazására. E platformok a párt múltbeli egyeduralkodó szerepének kudarcából a többpártrendszer létrehozásának, a bürokratikus állami tulajdon csődjéből a vegyes tulajdonon alapuló piacgazdaság megteremtésének, a párttagság nevében, de annak feje felett folytatott kamarillapolitika katasztrofális következményeitől a párt demokratikus és nyilvános működésének szükségességére következtettek.

A reformkörök nem pártreformot sürgetnek, hanem az MSZMP reformpárttá válását. Nem csupán a vezetés reformszárnyának győzelméért politizálnak, hanem azért, hogy a párttagság többségét megnyerjék a radikális reformok ügyének. Olyan pártot akarnak, amelyben a társadalom érdeke mindenkor előbbre való a szűk pártérdeknél. Olyan, amely tudatában van az állampárt szerep tarthatatlanságának és maga is küzd ennek

felszámolásáért. Olyat, amelyik a többi párttal szigorúan egyenlő esélyekkel mérkőzik meg a politika porondján. Olyat, amely tevékenységével képes visszaszerezni a nemzet bizalmát.

A reformkörök mozgalma a haladó, korszerű baloldali eszmék és értékek elkötelezettje. A szavak és tettek hazánk javát szolgáló egységével, minden progresszív szellemi áramlat iránti nyitottságával szeretné példázni megújulási készségét.

A pártközvélemény rokonszenvvel figyeli e törekvéseket, a reformszárny előretörését a pártvezetésben, sok azonban a kétkedő, az ellentétes vélemény is. A tagság az új szellemisséggel legfeljebb viselő, de eszméit még nem hordta ki, nem szülte meg. Nem kötött egyezséget önmagával, saját áramlataival, a maga harcát még nem vívta meg. Sokan el is fáradtak, csalódottak, elhagyták, vagy elhagyni készülnek sorainkat. A budapesti reformkörök mégis arra kéri a párt tagjait: aktívan vegyenek részt a válság mielőbbi leküzdését célzó erőfeszítésekben. Ki-ki a maga felelősségét vállalva, önmarcangolás nélkül tegyen meg mindent az MSZMP demokratizálásáért, gyökeres megújításáért, az állampolgári jogok és a közösségi érdekek érvényesítéséért.

A reformkörök ehhez a küzdelemhez ajánlkoznak társul. Azért, hogy ne csak egy pártnak legyünk a tagjai, de elveinkben is társak legyünk. Azért, hogy a közelgő kongresszus a reformgondolat győzelmeként nyisson új szakaszt pártunk történetében. Azért, hogy új értelmet nyerjenek az elkoptatott szavak: szolidaritás, esélyegyenlőség, szabadság.

A reformkörü mozgalom Szegeden ezen elvek és célok mellett tett hitet, ezek részletesebb, program-értékű kimunkálására tesz kísérletet szeptemberi, budapesti tanácskozásán. Így készülünk pártunk XIV. kongresszusára, mert valljuk, hogy hazánk ritka történelmi esély előtt áll, s akik ezt meg akarják ragadni, azoknak sorainkban a helyük.

Bp., 1989. 7. 5.”

Ezt az Üzenetet is sokszorosítottuk és szétszítottuk a találkozó résztvevői között. A sajtó itt sem teljesítette várakozásainkat, az egész szöveget egyik lap sem közölte. Ezzel együtt is ez a nagygyűlés jelentős eseménye volt a budapesti reformkörü mozgalomnak, bizonyítéka volt annak, hogy e mozgalom tömegeket tud megmozgatni, és rendkívül aktívan dolgozik céljai megvalósításáért.

Mind a Felhívás, mind az Üzenet. a Budapesti Reformkör szervezőbizottságának a munkája volt és funkciójuknál fogva bizonyos taktikai elemeket is tartalmaztak, továbbá azért is, mert a Koordinációs Tanács hagyta jóvá őket; így a Felhívás - bár sokat átvett platformunkból - alapjában reformszocialista jellegű volt.

A nagygyűléshez tartozó esemény volt, hogy Kékesi Katalin ismertette a Koordinációs Tanács azon elhatározását és az ehhez kapcsolódó felhívást, hogy július 10-én, George Bush amerikai elnök Magyarországra látogatásának előestéjén, a Szovjetunió és az USA budapesti nagykövetségeit - nemzetközi politikai akció keretében - „élő-lánccal” kívánjuk összekötni. E nap este nemzetközi sajtótájékoztatót tartottunk, amelyen Kékesi Katalin ismertette tervezett akciónkkal kapcsolatos elképzeléseinket.

Eközben a Koordinációs Tanács állandóan napirenden tartotta a küldöttválasztás ügyét. Július közepétől kezdve mind a Tanács, mind az általa kiküldött munkabizottság - a küldöttválasztás menetéről alapos és részletes információkkal rendelkezve - többször is megvitatta a választással kapcsolatos helyzetet és mind súlyosabbá váló aggodalmait tárta a nagynyilvánosság elé.

A Népszabadság, 1989. július 19-i számában a következők olvashatók:

„Az MSZMP budapesti reformkörök és reformalapszervezetek koordinációs tanácsa a budapesti kongresszusi küldöttválasztás eddigi tapasztalatai alapján állásfoglalást adott ki, amelyben a következőket szögezte le:

1. A budapesti kongresszusi küldöttek megválasztása előtt számos helyen nem nyílt lehetősége a tagságnak, hogy megismerje a jelöltek politikai álláspontját. Ezért a Központi Bizottság június 23-24-i ülésének határozata alapján megkérdőjelezzük az e helyeken már megválasztott küldöttek legitimitását.
2. Felhívjuk a budapesti és az érintett kerületi pártbizottságokat, biztosítsák, hogy a határozat szellemében a már megválasztott küldöttek ismertessék a tagság előtt politikai álláspontjukat. A tagság ennek alapján erősítse meg a mandátumát, vagy szükség esetén éljen visszahívási jogával. Ahol még nem történt meg a küldöttválasztás, ott követeljük a jelöltek politikai bemutatkozását, és lehetőséget arra, hogy, azok platformok szerint szerveződjenek.
3. Az előbbi feltételek teljesíthetősége érdekében javasoljuk a küldöttválasztás határidejének megváltoztatását. Csatlakozunk a dél- és nyugat-dunántúli reformkörök regionális tanácskozásának felhívásához, melyben a pártkongresszusi küldöttválasztás határidejének szeptember 15-re való halasztása mellett álltak ki.
4. Álláspontunk szerint a kongresszus megkezdésével a Központi Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság mandátuma szűnjön meg. Nem tartjuk demokratikusnak ugyanis, hogy a KB és a KEB azon tagjai, akiket nem választottak küldötté, a pártkongresszus munkájában teljes joggal vegyenek részt.(OS)”

Állásfoglalásunk megjelenése utáni napon, július 20-án tették közzé a budapesti Mandátumvizsgáló Bizottság jelentését a budapesti küldöttválasztásról; a jelentés megállapította, hogy a kerületi és a kerületi jogú szervezetek több mint felében befejeződött a küldöttválasztás, s addig a küldöttek 65%-át választották meg. A jelentés azt is közölte, hogy a választások eddig az előírásoknak megfelelően, rendben zajlottak.

A jelentés cinizmusa mélyen felháborított bennünket és a Koordinációs Tanács július 21-én ismét megvitatta a küldöttválasztás állását és elhatároztuk, hogy a helyzet súlyossága miatt nyílt levelet intézünk az MSZMP Elnökségéhez. A Népszabadság, 1989. július 22-i számában közreadta nyílt levelünket:

„Reformkörök levele az MSZMP Elnökségéhez

A Budapesti Reformkörök és Reformalapszervezetek Koordinációs Tanácsa pénteki rendes összejövetelén ismételten megvitatta a kongresszusi küldöttek megválasztásának eddigi

tapasztalatait. Erről a témáról egyébként a hét elején állásfoglalást bocsátottak ki, amelyet lapunk szerdai számában közöltünk. Ma a Koordinációs Tanács kérésére közreadjuk ugyanez témában elfogadott nyílt levelet, amelyet - ugyancsak a héten - eljuttattak az MSZMP Elnökségének.

„Az MSZMP budapesti reformköreiben és reformalapszervezeteiben tevékenykedő párttagokat mély aggodalommal tölti el az a módszer, ahogy a fővárosi pártbizottságok jelentős része - nem követve a KB erre vonatkozó határozatának szellemét - a területi pártterkezetek küldöttválasztását szervezi és végrehajtja.

A régi beidegződések még mindig érvényesülnek. A centralizmus jegyében igyekeznek megválasztatni mindazokat, akik létszámfölényük tudatában biztosítani tudják a kongresszusi küldöttek számukra „megfelelő” összetételét.

Az eddigi tapasztalatok szerint a leglényegesebb tünetek a következők:

- 1. A küldöttválasztó taggyűléseket - a tagságnak gondolkodási időt sem hagyva - szinte azonnali hatállyal kellett megtartani, melyeken sok esetben kész listákat terjesztettek elő.*
- 2. A hajsolt ütemű menetrend miatt nem volt mód arra, hogy a választó tagság a jelöltek nézeteit megismerje, így többnyire automatikusan szavaztak arra, akinek a nevét felolvasták.*
- 3. A taggyűlések határozatképességének a megállapítását a legtöbb helyen mellőzték. Gyakran (elsősorban a körzetekben) összevont taggyűléseket tartottak, mert az egyes alapszervezetek jelen lévő taglétszáma legfeljebb 30-40 százalékot képviselt.*
- 4. Azok a jelöltek, akik nyíltan vagy burkoltan a visszarendeződés hívei, olcsó szociális demagógiával és elavult frazeológiával könnyen keltenek pozitív visszhangot azok körében, akik idegenkedve és nyugtalanul szemlélik az MSZMP megújulási törekvéseit.*

Összefoglalva: olyan tendenciákat tapasztalunk, melyek a mindnyájunk által oly sorsdöntőnek ítélt kongresszus sikerét és azon keresztül pártunk új, vonzó, a párton kívüli tömegek előtt is bizalmat ébresztő arculatának kialakítását veszélyeztetik.

Az előbbiek miatt javasoljuk és kérjük a következőket:

a/ Az Elnökség soron kívül értékelje (szűrőpróbaszerű vizsgálat nyomán) a küldöttválasztás eddigi tapasztalatait, és szerezzen érvényt a KB június 23-24-i határozatának.

b/ A kongresszusi küldöttek a választásra jogosult párttagság előtt széles körben (sajtó, rádió, tv, közvetlen előadások) ismertessék politikai koncepciójukat.

c/ A választó párttagságnak jogot kell biztosítani a jelölt visszahívására és új jelölt állítására.

d/ A párton belül megállapítható konkrét politikai áramlatok (platformok) befolyásuknak megfelelően kapjanak képviselőket a kongresszuson.

Amikor az előbbieket javasoljuk, akkor a kongresszuson túlra, a parlamenti képviselőválasztásokra is gondolunk, pártunk jövőjéért, vezető szerepének megőrzéséért aggódva.”

Nagyfokú politikai felelőtlenség és cinizmus kellett ahhoz, hogy az MSZMP Elnöksége nem méltatta figyelemre levelünket, még csak a levél vételét sem nyugtázta. Nem menti az Elnökség tagjainak - Grósz Károlynak, Németh Miklósnak, Nyers Rezsőnek és Pozsgay

Imrének - a súlyos felelősségét az sem, amiről jóval később, Németh Miklós egyik nyilatkozatából szereztünk tudomást, hogy a pártelnökség abban állapodott meg: döntéseik csak teljes egyetértés esetén érvényesek. Így az Elnökség ez esetben is Grósz Károly foglyává vált, aki minden bizonnyal ellenezte hozzájuk írott levelünk megválaszolását.

Ugyanezen, a július 21-i ülésén, a Koordinációs Tanács egy - az elfogultság látszatát is kizáró - újabb háromtagú bizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy folyamatosan kísérje figyelemmel a budapesti kongresszusi küldöttválasztás menetét és rendszeresen, konkrét ügyek alapján számoljon be a Tanácsnak a helyzetről. A Tanács a bizottság tagjainak D. Füzesi Györgyit, dr. Hörich Ferencet és Molnár Károlyt választotta meg.

Ez a bizottság - felhasználva a Koordinációs Tanács addig összegyűlt rendkívül gazdag és konkrét tapasztalatait -, mivel sürgetett az idő, rendkívül rövid idő alatt, már július 25-én asztalra tette jelentését.

A bizottság jelentését eljuttattuk a Népszabadsághoz és azt kértük, hogy azt teljes terjedelemben közöljék, de erre a Népszabadság nem volt hajlandó; helyette D. Füzesi Györgyivel, a bizottság tagjával interjút készített.

Nézzük először a bizottság jelentését:

„Felmérés a kongresszusi küldöttválasztásról a fővárosban

1989. július 20-án a Népszabadságban megjelent egy rövid cikk az MSZMP Budapesti Bizottsága Mandátumvizsgáló Bizottságának megállapításairól, mely szerint *„a küldötteket a Központi Bizottság június 23-24-i határozatával összhangban jelölték és választották meg”*.

Az MSZMP Budapesti Reformköreinek és Reformalapszervezeteinek Koordinációs Tanácsa 1989. július 21-i ülésén háromtagú bizottságot küldött ki, mely feladatául kapta, hogy kísérje figyelemmel a kongresszusi küldöttválasztás tapasztalatait Budapesten. A vizsgálat fő szempontja az volt, hogy a küldöttválasztás rendje megfelel-e az MSZMP KB 1989. június 23-24-i határozat 3. pontjának.

A tapasztalatokat - melyet 11 kerületből gyűjtöttünk össze a küldöttértekezleteken részt vett személyek által adott interjúk alapján - ezúton összegezzük:

- A 3/a. pont kimondja: *„minden párttag tehessen javaslatot saját küldöttjére és küldöttként jelölhető legyen.”* Ez a követelmény érvényesült a II., III., VI., XIV., XVIII., és a XX. kerületben. Az I. kerületben azonban ez az elv nem érvényesült maradéktalanul, ugyanis hiányosan tájékoztatta az alapszervezeteket a pártbizottság, mert kísérőlevél nélkül küldték ki a küldöttválasztásra szolgáló nyomtatványokat, valószínűleg ennek következtében az alapszervezetek közel harmada nem tudott élni a küldöttjelölés lehetőségével. A XIII. kerületben a párttagságnak nem volt lehetősége javaslatot tenni a kongresszusi küldöttekre. A IX. kerületben csak 3 nappal a kerületi pártértekező előtt tájékoztatták a küldötteket, hogy van lehetőségük a párttagoknak kongresszusi küldöttekre javaslatot tenni a jelölőbizottságnál.

- A 3/b. pont szerint *„minden párttag - közvetlenül, vagy az általa közvetlenül ellenőrizhető megbízott útján - részt vehessen kongresszusi küldöttje megválasztásában.”*

Ettől nem tapasztaltunk eltérést a XX. kerületben, ahol pártszavazás történt és a XVIII. kerületben, ahol szintén ezt tervezik. Nem felel meg ennek az elvnek a XIII. kerület, ahol a küldöttek megválasztását az 1989. áprilisi pártértekezlet még februárban megválasztott küldötteiből alakított küldöttcsoportok végzik. Így a kerületi küldöttek nem rendelkeznek azzal a mandátummal, hogy kongresszusi küldöttet válasszanak. A IX. kerületben kerületi küldöttválasztást írtak csak ki és csak nem sokkal a küldöttválasztás határidejének lejárta előtt derült ki, hogy ezek a küldöttek fogják megválasztani a kongresszusi küldötteket is.

- A 3/c. pont meghatározza, hogy *„a párttagság előzetesen megismerhesse a küldöttjelöltek politikai álláspontjait, és ezek alapján választhasson.”* E pont szerint jártak el a II., XVIII. és XX. kerületben, ahol előzetesen bekérték a küldöttjelöltek rövid politikai programját, és ezt megismertették az alapszervezetekkel. Ezen kívül a küldöttjelöltekkel fórumokat is szerveztek. A IX. kerületben - ahol egyelőre csak budapesti küldötteket választottak - a pártbizottság felkérte a jelölőbizottságot arra, hogy szervezze meg a 17 budapesti küldött találkozóit a párttagsággal, hogy lehetőség szerint ebből a körből kerüljenek ki a kongresszusi küldöttek. Ez a módszer nem biztosít azonos esélyeket az esetleg még felmerülő küldöttjelölteknek. A III. kerületben megválasztott küldöttek politikai véleményét - egy eset kivételével - a tagság nem ismerhette meg. Hasonló eset fordult elő a VIII/14-es régióban is, ahol a jelölőbizottság döntött arról, hogy a beérkezett 9 javaslatból csak az általa javasolt két jelölt nevét és platformját ismertette. Az I., VI., XI., XIII., XIV. kerületekkel kapcsolatban is kaptunk olyan jelzéseket, hogy a jelöltek platformját a párttagság nem ismerhette meg.

- A 3/d. pont: *„a párton belül létrejött nyilvánosan működő platformok támogatottságuknak megfelelő képviselőhöz jussanak.”* Ezzel kapcsolatosan meg kell jegyeznünk, hogy a platformok támogatottságának felmérése hitelt érdemlően nem történt még meg. A XX. kerületben ezt a problémát jelöltekhez kötött platformokra történt pártszavazással oldották meg. Ezt az optimálisnak tekinthető megoldást azonban teljesen feleslegessé teheti az, ha teljesül a kerületi pártbizottság előirányzott ütemterve, amely szerint *„szeptember elején - a februári küldöttekkel összehívott - kerületi pártértekezlet összegzi a viták tapasztalatait és kialakítja a budapesti, illetve az országos pártértekezleten - a küldöttek által - képviselendő álláspontját. Amennyiben valamely választott küldött az így kialakult álláspontot eltérő véleménye miatt későbbiekben képviselni nem tudja, úgy e fórum dönt esetleges visszahívásáról, új küldött jelöléséről és megválasztásáról.”* A támogatottság mértékét néhány helyen becsléssel, illetve előre eldöntött aránnyal állapították meg. Ilyen példa a III. kerület, ahol csupán egy helyért versenghetnek a platformok, míg a XIII. kerületben a pártbizottság minden platformnak 1-1 mandátumot ajánlott fel, ezen felül a PB titkárainak fenntartottak négy helyet a budapesti küldöttek körében, akik közül kerülnek ki a kongresszusi küldöttek.

A felsoroltakon kívül további negatív tapasztalatokat is szereztünk. A VIII. és a XIII. kerületben elhangzottak olyan kijelentések, hogy a megválasztott küldöttektől a kerület közösen kialakított álláspontjának a képviseletét várják el, amely *gyökeresen ellentétes a választók és a platformok képviseletével.* Kirívó esetnek tekinthető a III. kerületi, ahol 10

helyre úgy versenyezhetnek, hogy 8 területi régió adott 8 küldöttet, *egyetlen helyért* fognak versenyezni a platformok. Egy helyre, *nyílt szavazással* a kerületi *első titkárt* választották meg a III. és a XIV. kerületben. Reméljük, hogy a jövőben bizottságunk több kedvező tapasztalatról tud beszámolni.

Budapest, 1989. július 25.

Az MSZMP Budapesti Reformkörök és Reform-alapszervezetek Koordinációs Tanácsának Munkabizottsága: D. Füzes Györgyi, Hörich Ferenc, Dr. Molnár Károly”

Ez a Jelentés is - tényekkel, konkrétumokkal - bizonyította, hogy a budapesti Mandátumvizsgáló Bizottság állításai nem voltak igazak és hogy többszöri tiltakozásunk a budapesti küldöttválasztás antidemokratikus jellege miatt teljességgel megalapozott volt. Ezt annál is inkább mondhatom, mert vizsgálódásunk a budapesti kerületeknek csak a felére terjedt ki, továbbá nem vizsgáltuk a számos kerületi jogú pártbizottságok küldöttválasztási gyakorlatát: így a Jelentésben foglaltak csak a jéghegy csúcsát mutatták, a valóságban ennél sokkal súlyosabb volt a helyzet.

A Népszabadság július 27-i számában közölte a D. Füzesi Györgyivel készült interjút, a „Milyenek a fővárosi küldöttválasztás tapasztalatai? Vizsgálódtak az MSZMP reformkörök” cím alatt. D. Füzesi Györgyi mondandóját a Szerkesztőség nem a legszerencsésebben rövidítette le, így az gyenge bemutatása volt a bizottság jelentésének; benne a legkritikusabb megjegyzés a következő volt: „Legkirívóbb negatív példánk a III. és a XIII. kerület. (...) Angyalföldön (...) - s ez a Jelentésben nem szerepelt - a jelöltek körtelefonnal hagyták jóvá.”

A bizottság jelentése nyilván csak a legdurvább küldöttválasztási visszaosságokat tudta megállapítani; az idő rövideje sem adott lehetőséget az alaposabb és mélyebb elemzésre, és a tetejében ekkor nem is kapott nyilvánosságot a jelentés - a Népszabadság súlyosan megcsonkítva csak augusztus 3-án, a Reform c. lap végre pontosan-szöveghűen szeptember 1-jén közölte -, mégis a megszelídített interjúra már másnap megjelent a Népszabadságban a XIII. kerületi pártbizottság tiltakozása, amelyben az „mélységes sajnálkozását fejezi ki (...) D. Füzesi Györgyi interjújának igaztalan részei miatt.”

Holott a XIII. kerületi Pártbizottság antidemokratikus küldöttválasztását nemcsak a Koordinációs Tanács által kiküldött munkabizottság, hanem - sokkal alaposabban, gazdagabb tény-anyagra támaszkodva - a XIII/31-es reform-alapszervezet is bírálta. Dr. Kiss István - az alapszervezet tagja - írásában elmondta, hogy az angyalföldi pártbürokrácia a küldöttválasztás során tovább erősítette hatalmát; olyan 24 küldöttcsoportot hoztak létre, amelyek mindegyikét egy-egy pártbizottsági tag „instruál”, és ez az instruktori rendszer az, amely „az alapszervezeteket az angyalföldi párttitkár engedelmes eszközévé teszi.” A pártbizottság egy-egy általa kiválasztott személynek helyet biztosított a budapesti pártértekezletre a BAL, a Münnich Ferenc Társaság, az Összefogás - és a XIII/31-es reformalapszervezet számára, ezzel igyekezvén bizonyítani a „platformok” támogatását; ezzel az egyenlősítéssel fejezte ki Angyal Ádám - kerületi első titkár - a reformalapszervezettel szembeni antipátiáját: „Ugyanis a reformalapszervezet, amely - nem

túlzás - országos hírnévre tett szert tevékenységével, bírja a pártbizottság legmélyebb ellenszenvét.” - írta Dr. Kiss István.

Angyal Ádám még ugyanabban a Népszabadság számban válaszolt Dr. Kiss István bírálatára; érdemi-ténybeli vita helyett, személyeskedéstől sem mentes szómágiával magyarázta bizonyítványukat, „A sarat le sem kell törölnöm!” blikkfangos címmel ellátott hozzászólásában.

E számban jelent meg Barát Tamás, a III. kerületi Pártbizottság elsőtitkárának a válasza D. Füzesi Györgyi nyilatkozatára is. Semmivel sem cáfolta azokat a megállapításokat, melyeket a jelentés a III. kerületről állított, sőt annyira érzéketlennek mutatkozott a demokratikus küldöttválasztás lényegének a megértésében, hogy amiket elmondott a III. kerületi küldöttválasztás egész menetéről, az sok vonatkozásban dehonesztálóbb volt, mint D. Füzesi Györgyi kerülettel kapcsolatos kritikája.

Más kerületi reformkörök és alapszervezetek is figyelemmel kísérték a küldöttválasztást, és információikat továbbították a Koordinációs Tanácsnak, illetve az anomáliákra a sajtóban hívták fel a közvélemény figyelmét. Így pl. az Esti Hírlap interjút közölt Benkő Judittal, majd Rekvényi Lászlóval (mindketten a Budapesti Reformkör tagjai voltak) a küldöttválasztás I. és IV. kerületi tapasztalatairól. Benkő Judit elmondta, hogy az I. kerületi pártértekezlet azért nem fogadta el a reformkör küldöttválasztási modelljét, mert: „a szavazásban a régi rutin győzött a nyitott politizálás igényével szemben.”

Közben a Munkabizottság július 25-i jelentésének közzétételével kapcsolatban egyre nőtt a feszültség a Koordinációs Tanács és a Népszabadság Szerkesztősége között, amelyet tovább mélyített a Népszabadság balul sikerült rövidítése, mind D. Füzesi Györgyi interjújával, mind a jelentéssel kapcsolatban. A vita publikussá 1989. augusztus 10-én vált, amikor a Népszabadság közölte a Koordinációs Tanács megbízásából írott levelünket és a Szerkesztőség arra adott válaszát:

„Nyílt levél

Eötvös Pál

Népszabadság főszerkesztője

Tisztelt Főszerkesztő Elvtárs!

Az MSZMP Budapesti Reformkörök és Reform-alapszervezetek Koordinációs Tanácsa munkabizottságot hozott létre azzal a céllal, hogy felmérést készítsen a fővárosi kongresszusi küldöttválasztás eddigi tapasztalatairól, és azt a Népszabadságban hozza nyilvánosságra.

Sajnálattal konstatáltuk azonban, hogy pártunk központi lapja - a korábbi ígérete ellenére - a mai napig nem volt hajlandó felmérésünket leközoelni, míg a felmérésünkről készített és erősen lerövidített interjúra való heves reagálásoknak már nemegyszer adott helyet.

Meg kell állapítanunk, hogy az 1989. augusztus 3-án a Népszabadságban „Híreggő?” címen megjelent cikkben az SzDSz előző napi nyilatkozatából idézettek „számos napilap a szöveget felismerhetetlenségig lerövidíti, gyakran meg is hamisítja annak eredeti jelentését”, nemcsak az ellenzéki szervezetek nyilatkozataira igazak. Nem egy reformköri közlemény esett már az SzDSz által is kifogásolt szerkesztői gyakorlat áldozatául.

Mozgalmunk - miután az MSZMP megújulásáért küzd - természetes sajtóorgánumának tekinti a Népszabadságot, azonban a megfelelő együttműködés még nem jött létre. Ezt mutatja a fentiekben említett felmérésünk sorsa is, amelyet többszöri ígéretük ellenére sem közöltek le.

Ezért az Országos Sajtószolgálathoz voltunk kénytelenek fordulni. A leadott közleményünket a Népszabadság a felismerhetetlenségig lerövidítette, és meg is hamisította annak eredeti jelentését, sőt ellenkezőjére fordította azt.

Az jelent meg ugyanis - a nevünkben -, hogy „a vizsgálat tapasztalatai szerint a küldöttválasztások rendje általában megfelelt az MSZMP KB június 23-24-i határozat 3. pontjának”.

A közleményünkben egyértelműen kiderül, hogy a küldöttválasztás a vizsgált kerületek többségében jelentősen eltért a KB- határozat 3. pontjában foglaltaktól. A felmérésünkről ugyan volt lehetőségünk némi információt adni - munkabizottságunk egyik tagja, D. Füzesi Györgyivel készült interjú révén -, de ebben sem volt sok köszönet, hisz az erőteljes rövidítés, vágás következtében az interjú egyes részei jogos félreértésekre adtak okot. A nyilatkozó ezzel kapcsolatos sajnálkozását a Népszabadság nem közölte.

A felmérésről az „Országos Sajtószolgálat közleményeként” megjelentetett anyag és az interjú tehát nem bizonyult alkalmas eszköznek a teljes és hiteles tájékoztatáshoz.

Mindezen okok következtében nyomatékosan kérjük Önhöz írt levelünk és a felmérés teljes terjedelmű közlését, még ezen a héten.

Budapest, 1989. VIII. 7.

Eltársi üdvözlettel!

A Koordinációs Tanács megbízásából

Barcs Anna s.k. Fodor László Bertalan s.k. Molnár Károly s.k.”

E Nyílt levélre még a Népszabadság e számában - aláírás nélkül - megérkezett a válasz. Már az is furcsa, de az is mondható, hogy udvariatlan, esetleg talányos - attól függően, hogy ki milyen okot sejt e tény mögött -, hogy egy Eötvös Pálnak szóló levélre a válaszban válaszadóként végig többes szám első személyt használnak. A válaszban elismerték, hogy D. Füzesi Györgyi interjúját lerövidítették, de arra hivatkoztak, hogy „ezt teszi a világ minden lapja.” Felmérésünk meghamisításával kapcsolatban szerény és felemás önkritikát gyakoroltak: „a felmérés felületes rövidítését augusztus 3-i számunkban teljes joggal kifogásolják (...) azonban nem szándékos torzításról volt szó a részünkről. De ki hiszi azt el, hogy egy csomó ténnyel teletűzdelt, hosszú jelentést, „szándéktalanul” éppen ellentétes mondandóra lehet fordítani, mint amiről az egész jelentés szól?! Kérésünket, hogy a Jelentést teljes terjedelemben közöljék azzal utasították el, hogy: „A témáról D. Füzesi Györgyivel készült interjú után azonban úgy éreztük, és továbbra is úgy véljük, hogy a felmérés eredeti formájában való közlése már értelmetlen lenne.” Ugyanakkor felajánlják, hogy ugyanakkora vagy nagyobb (!) terjedelemben, mint a Jelentés - minden rövidítés nélkül! -, újabb interjút hajlandók közölni, így csak „formai-műfaji jellegű” változtatást akarnak! Nem kell nagy ész kitalálni, hogy a kutya éppen itt, e „formai-műfaji jellegben”, volt

elásva: a Szerkesztőség - igazából az elutasítást levezénylő Grósz Károly - *egy újabb interjútól, amely mögött nincs egy felelősségteljes testület kiállása, attól nem tartott, de a tényektől, a bizottsági Jelentésben foglalt felmérés tényeitől, úgy félt, mint az ördög a tömjénfüsttől*, és ezért a legnyakatekertebb érvekkel akarták megindokolni, hogy azt a Jelentést, amelyet egyszer már - nyilván felsőbb utasításra - teljesen ellentétes végkövetkeztetéssel, megcsonkítva közöltek, tehát meghamisítottak, miért nem kell tisztességes módon teljes terjedelmében, valóban közölni. A közlés megtagadásának minden ködösítés ellenére is nyilvánvalóan az volt az oka, hogy a Jelentés tényei kiáltó módon leplezték le Grósz Károly és csapata azon gátlástalan törekvését, hogy minden eszközzel biztosítani akarták a retrográd pártvezetést támogató kongresszusi többséget.

A Népszabadság válaszában sérelmezte, hogy levelünk előző nap a Magyar Nemzetben már megjelent; a magunk mentségére azt tudom felhozni, hogy nem alaptalanul tételeztük fel, hogy a Népszabadság e levelünket sem közli. Kérdés - amelyre csak feltételezésekkel lehet válaszolni -, ha levelünk a Magyar Nemzetben nem jelent volna meg, vajon a Népszabadság közölte volna???

X

A viták által sarkallva, augusztus második felében a Koordinációs Tanács által kiküldött bizottság hozzákezdett, hogy részletesen felmérje a kongresszusi küldöttválasztás tapasztalatait. Augusztus 23-i dátumozással, Molnár Károly aláírással elkészült a „Kérdések a kongresszusi küldöttválasztásokról” megnevezésű levél, amely felsorolja, hogy a bizottság, mely kérdésekre kíváncsi és kéri az érdekelteket, hogy a válaszokat minél előbb küldjék el Molnár Károlynak.

Nem tudtam kideríteni, hogy e levélre hány válasz érkezett és mi lett a sorsuk, illetve, hogy a munkabizottság készített-e valamilyen összefoglaló jelentést!?

Közben a pártvezetés is tevékenykedett: az országos Mandátumvizsgáló Bizottság szeptember 12-én ülést tartott, áttekintette a küldöttválasztás addigi menetét és - egy kivételtől eltekintve - mindent a legnagyobb rendben talált. (Ez az egy kivétel Fót nagyközség és a helyi Vörösmarty Mgtsz pártszervezeteiben lefolytatott szavazás volt; a Bizottság elrendelte azok megismétlését.)

Ezzel a közleményével a Mandátumvizsgáló Bizottság - az előzőeket figyelembe véve - tevékenységét politikai bohózzattá silányította és Vastagh Pál elnöklétével szemérmetlenül statisztált a Grósz-féle vezetés pártbürokráciát kedvezményező céljai megvalósításához. Grósz Károlynak ez a törekvése részben sikeresnek volt mondható, mert a Mandátumvizsgáló Bizottság jelentése megállapította, hogy a küldöttek több mint 80%-a tölt be párttiszséget; területi és megyei testületekben több mint 40%-uk, de - állították megnyugtatóan - „csak” 16% látja el azt főállásban.

Különösen a budapesti küldöttek esetében lehetett ez az arány magas - erre külön adatot nem hoztak nyilvánosságra, csak azt közölték, hogy a küldöttek 3%-a dolgozik a Központi Bizottságban; akiknek többségét nagy valószínűséggel Budapesten választották meg -, hisz az

apparátus Budapesten rendelkezett legnagyobb érdekérvényesítési képességekkel és lehetőségekkel, ahogy ennek az antidemokratikus küldöttválasztási következményeit jelentéseinkben bemutattuk.

A Mandátumvizsgáló Bizottság jelentése egyértelművé tette, hogy a Budapesti Reformkör és a Budapesti Reformkörök és reformalapszervezetek Koordinációs Tanácsának számtalan figyelmeztetése a budapesti küldöttválasztás antidemokratikus voltával kapcsolatban süket fülekre talált; az MSZMP-vezetése nemcsak nem vette figyelembe, de cinikusan még csak válasza sem tartotta méltónak azt a munkát, amelyet a küldöttválasztás demokratizmusának a biztosításáért végeztünk. Ez számunkra egyértelműen nyilvánvalóvá tette, hogy ez a pártvezetés méltatlan a bizalomra és tovább kell folytatnunk éles kritikáját, a megnövekedett nyilvánosság erejére támaszkodva kell lelepleznünk a Grósz-Jassó duó és csapata üzelmeit.

Az a munka, amelyet a kongresszusi küldöttválasztás antidemokratikus voltának a leleplezése során végeztünk fontos része volt az állampárt igazi lényege bemutatásának; ezzel a tevékenységével a Budapesti Reformkör jelentős módon hozzájárult az MSZMP tekintélyének aláásásához és annak bizonyításához, hogy új, baloldali pártra van szükség, mert ez a párt - rögzült antidemokratikus jellege és a pártbürokrácia hatalmi túlsúlya miatt - alkalmatlan az előttünk álló történelmi feladatok megoldására.

E munkánk értékelésénél kell arról is szólni, hogy a Rendszerváltók a baloldalon c. kötet szerkesztői a tényekkel egyáltalán nem számolva, csupa rosszindulatból állították azt, hogy a vidéki reformkörök minőségileg is színvonalasabb munkát végeztek a budapesti reformköröknél, így a Budapesti Reformkörnél is. Jó lett volna, ha állításukat megpróbálták volna tényekkel igazolni és például megmutatni, hogy mely város, melyik reformköre végzett a kongresszusi küldöttválasztás demokratizmusának biztosítása, a reformköri mozgalom küldöttjelöltjeinek népszerűsítése érdekében hozzánk hasonló munkát!? Ilyen tényekkel a szerkesztők nem tudtak volna szolgálni!

X

Az általunk javasolt, a platformokhoz kötődő körzeti listás rendszer elutasítása különösen a budapesti küldöttválasztás során eredményezett igazságtalan következményeket. Ugyanis - a már elmondott visszaéléseken kívül, ezekhez még hozzájárult az is, hogy - Budapesten, ellentétben a vidékkel, beleértve a vidéki városokat is, a különböző kerületi, majd a fővárosi küldötttertekezleten a résztvevők jelentős része személyesen nem ismerte egymást; éppen ezért lett volna nyomatékosan szükség a jelöltek bemutatkozására, politikai álláspontjuk ismertetésére. Vidéken ennek elmaradását pótolta az a helyi előny, hogy a jelöltek nagy részét a választók ismerték.

A személyes ismertségnek ez a hiánya Budapesten más negatívumokat is eredményezett; így pl. a konzervatív erőknek, illetve a nem a reformköri platformhoz tartozó küldötteknek könnyebb volt elrejtőzni, nagyobb volt a „mimikri” lehetősége. Mivel mással lehet magyarázni az olyan helyzetet, mint például azt, hogy az MSZMP V. kerületi reformkörök és

alapszervezetek olyan személyek mellett korteskedtek, üdvözölték küldötté választásukat, illetve „kiemelten fontosnak tartották” és javasolták kongresszusi küldöttnek megválasztani őket, mint Krausz Tamás vagy Sziklai László, akik később a Népi Demokratikus platform vezető személyiségeivé váltak. E példa nyilván csak a jéghegy csúcsa és nagyon valószínű, hogy ennél nagyobb melléfogások is voltak.

Budapesten az apparátus, a pártbürokrácia ezért is rendelkezett nagyobb manőverezési lehetőséggel; itt ezért sem történtek olyan „csodák”, hogy kerületi, vagy városi pártbizottsági vezetőket küldöttnek ne választottak volna meg - ha másként nem, akkor nyílt szavazással -, mint vidéken, ahol városi-, illetve megyei első titkárok is erre a sorsra jutottak.

Az eddig elmondottak eredményezték azt a paradoxont, hogy a budapesti reformkörü mozgalom, amely ugyan mind számarányában, mind tevékenységének színvonalában jelentősen felülmúlta a vidéki reformköröket, mégis a kongresszusi képviselet dolgában alulmaradt a vidékkel szemben.

Ezt a következő tények mutatják:

A Mandátumvizsgáló Bizottság 1989. szeptember 12-i jelentése azt közölte, hogy 1100 küldöttet választottak meg 660 ezer párttag képviseletében; ebből 180 ezer volt a budapesti párttag, akik 300 kongresszusi küldöttet delegáltak. A Kongresszuson október 8-án, 507 küldött tartozott a Reformszövetséghez, közülük 107 volt budapesti- és 400 volt a vidéki küldött.

A 180 ezres párttagságot képviselő 300 budapesti küldöttből 107-en tartoztak a Reformszövetséghez, ez a budapesti küldöttek 35,6%-a volt; a 480 ezres párttagságot képviselő 800 vidéki küldöttből 400-an csatlakoztak a Reformszövetséghez, ez a vidéki küldöttek 50%-a volt. (Adatok hiányában most eltekintek attól, hogy a Reformszövetség és a reformkörü mozgalom nem teljesen fedte egymást, de a tendenciát ez a különbség lényegesen nem módosíthatja.)

Az igazi alulmaradást azonban nem is annyira az itt jelzett százalékos különbségek mutatják, hanem az, hogy mivel a reformkörü mozgalom értelmiségi mozgalom volt, ezért ebből fakadóan Budapestnek nagy előnye származott, továbbá a budapesti reformkörü mozgalom aktivitásban, tevékenysége színvonalában kiemelkedett a vidéki reformkörökkel való összehasonlítás során; ugyanakkor ezt a jelentős minőségi különbséget a megszerzett küldöthelyek (viszonylagos) számában nem tudta realizálni.

Erre két magyarázat lehetséges; az egyik a Rendszerváltók a baloldalon c. kiadvány magyarázata: „A konzervatívok budapesti győzelme megmutatta, hogy a politikai versengés még korántsem dőlt el, s hogy a konzervatívok fő erői a budapesti pártszervezetekben vannak. Nagy tanulság volt a budapesti vereség abból a szempontból is, hogy egyben jelezte a budapesti reformkörök gyengeségét is. Ekkor derült ki ugyanis, hogy az eredeti budapesti reformkörök viszonylag erősek voltak a nyilvánosság fórumain, de gyengék voltak a társadalmi támogatottság megszerzésében.”

A másik magyarázat a Budapesti Reformkör történetéből és tevékenysége bemutatásából egyértelműen következik: *nem a budapesti reformkörü mozgalom* - benne a Budapesti Reformkör - *volt a gyenge, hanem az MSZMP-vezetése Grósz-Jassó irányította szárnyának*

oly nagy volt a mozgástere - mivel az Elnökség Grósz Károlynak engedte át a küldöttválasztás kézben tartását -, ezáltal manipulációs lehetősége, s ebből fakadóan a párton belüli demokratikus szabályok felrúgásának olyan tömeges gyakorlatát alkalmazta, melynek következtében a konzervatív erőket olyan privilegizált helyzetbe hozta, amellyel ezen erők nemcsak éltek, hanem többszörösen vissza is éltek; ezek együttesen eredményezték - ahogy ezt részleteiben már bemutattam - a küldöttválasztás részleges budapesti kudarcát.

A budapesti reformkörök társadalmi támogatottságának hiányát azonban azért sem szabad levonni a budapesti küldöttválasztás eredményeiből, mert a zuglói példa is figyelmeztet: egzakt mérések igazolták, hogy Zuglóban a reformkörök támogatottsága közel 50%-os volt és - ennek ellenére - a Zuglóban megválasztott, reformplatformhoz tartozó kongresszusi küldöttek, az ott megválasztott küldöttek 25%-át sem érték el. Ezt eredményezte Zuglóban a Grósz-Jassó-Vastagh-trió és a helyi pártbürokrácia együttműködése; egész Budapesten ennél a helyzet egy kicsit jobb volt, de a zuglói példa mutatja, lehetett volna rosszabb is.

X

Az itt elmondottak előre vetítették az 1989. szeptember 23-24-i budapesti pártértekezleten történtek magyarázatát. Egyes objektíven tudósító lapok obstrukciónak is beillő, üresjáratokkal tarkított, lényegtelen kérdésekről nagy hévvel vitázó gittegyletnek mutatták be a budapesti pártértekezletet, ahol elmaradtak a tisztázó viták, a közösen elfogadható állásfoglalások.

A Magyar Nemzet arról tudósított, hogy az értekezlet saját ügyrendjéről órákig vitatkozva végül olyan ügyrendet fogadott el, hogy az egyetlen platformként induló csoportosulás (a Reform-blokk) képviselője, Kósa Ferenc csak két menetben - több órás különbséggel - tudta 14 perces hozzászólását elmondani, amelyet a lap ismertetett is.

Nem úgy a Népszabadság, amely Kósa Ferenc nevét meg sem említette, nemhogy álláspontját ismertette volna; vájt fülűnek kellett lennie annak és bizonyos előzetes kutatásokat kellett végeznie, aki meg akarta érteni a Népszabadság tudósítását. Kádár Katalinra, a XXII. kerületi küldöttre utalva értesülünk arról, hogy „nagyobbak az ellentétek a különböző platformok között, mint az MSZMP és az ellenzék között.” Többségben azok voltak, akik a párt együtt maradása mellett foglaltak állást úgy - mondta Dr. Csicsay István -, hogy „a pártot a tagságnak kell elfoglalnia”.

Gönci János, az ügyrendi bizottság elnöke sajnálkozva adta elő, hogy a vita során nem alakult ki „döntési helyzet”, nem alakultak ki „vitacsomópontok”, ezért a szerkesztőbizottságok nem tudják elvégezni munkájukat; majd másnap ugyanez az elnök azt javasolta, hogy „a pártértekezletnek kell arról döntenie, kíván-e még valamilyen kérdésben döntenie.”

Ezzel szemben a reformkörüi küldöttek kritikusan szóltak arról, hogy:

Bartolf József: „El kell döntenie végre, milyen platform mellett tesszük le a voksot. Nem lehet ugyanis tovább a szőnyeg alá söpörni a problémákat, s mi még azt sem döntöttük el, hogy egyáltalán mit kell itt eldöntenünk!?”

Petschnig Mária Zita: „szerinte egy új fantompárt működéséről vitatkoznak itt, amelynek a programjáról még szó sem volt.”

Horn Miklós (úgy kellett a nevét kinyomoznom, mert a Népszabadság nem közölte): „Egyre rosszabbul érzem itt magam, mert illúzió, hogy mi itt egyes mondatokkal foglalkozunk, miközben alapvető kérdésekben nem tudunk konszenzusra jutni, s attól félek, ez így lesz a kongresszuson is”.

X

A budapesti küldöttértekezletnek az is egyik feladata volt, hogy a tartalékolt központi keret terhére kongresszusi küldötteket válasszon. A Budapesti Reformkörök és reformalapszervezetek Koordinációs Tanácsának a küldöttválasztással kapcsolatos hatyúdala volt az a javaslat (amit nagy valószínűséggel Kerekes György terjesztett elő), amely a budapesti pártértekezlet elé került és sokszorosított anyagként a küldöttek között lett szétesztva:

„Javaslat a kongresszusi küldöttekre

Szavazzon rájuk! Szavazzon rájuk! Szavazzon rájuk! Szavazzon rájuk!

Dr. Bayer József	kandidátus, az MSZMP KB TTI tudományos o. v.
Berend T. Iván	akadémikus, az MTA elnöke
Dr. Csáki Csaba	az MKKE rektora
Kerekes György	az MSZMP KB ny. tud. főmunkatárs
Kéri László	kandidátus, az MSZMP KB TTI tud. főmunkatárs
Kiss Péter	a BIT elnöke
Dr. Kovács István	az MKKE adjunktusa, a VOSZ alelnöke
Nagy Imre	a DEMISZ elnöke
Novák Zoltán	esztéta, a Politikai Főiskola docense
Dr. Nyíri János	orvos, reform alapszervezeti párttitkár
Petschnig Mária Zita	kandidátus, Pénzügykutató Rt. tudományos főmunkatárs
P. Szűcs Julianna	a Mozgó Világ főszerkesztője
Rekvényi László	főhadnagy, reform alapszervezeti titkár
Dr. Somos Iván	a Videoton jogtanácsosa, a Budapesti Reformkör szóvivője
Sóskuti Márta	ny. rádiós szerk., a Budapesti Reformkör szóvivője
Szokai Imre	az MSZMP KB oszt. vez. helyettes
Tabajdi Csaba	az MSZMP KB oszt. vez. helyettes
Varga József	ny. főszerkesztő
Dr. Vámos Tibor	akadémikus, a SzTAKI Int. tan. elnöke
Dr. Vitányi Iván	az Orsz. Műv. Központ főig.

Szavazzon rájuk! Szavazzon rájuk! Szavazzon rájuk! Szavazzon rájuk!

Tisztelt Küldött Elvtárs!

Javaslataink megtisztelő támogatását, a fentebb felsorolt elvtársakra leadott szavazatát ezúton is köszönjük Önnek. Elvtársi üdvözléssel- a Reformkörök és reformalapszervezetek

Budapesti Koordinációs Tanácsa

Budapest, 1989. szeptember 22.

A Budapesti Reformkörből hatan szerepelnek e javaslatban (Kerekes György, Novák Zoltán, Rekvényi László, Dr. Somos Iván, Sóskuti Márta, Varga József); e javaslatnak volt egy érthetetlen szépséghibája: az a Szántó György nem szerepelt a javasoltak között, akit a Budapesti Reformkör szavazásán 36 szavazattal a tagság 3-4. helyen választott meg kongresszusi küldötté. Ez azért is méltánytalan volt vele szemben, mert a II. kerületben való indulása sem volt eredményes; hiába hátrált ki a triumvirátusból, hiába fogadta el a pártvezetés programtervezetét - ahogy ezt majd a későbbiekben látjuk -, hiába „fogta vissza magát”, amely a budapesti pártértekezleten való hozzászólásában is érzékelhető volt, a pártbürokrácia megakadályozta, hogy kongresszusi küldött legyen.

A budapesti küldöttértekezlet e hat fő közül senkit nem választott meg küldötté. Így nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy azokat, akiket a tanácskozás a mi listánkról küldöttnek választott, nem azért választotta meg, mert mi javasoltuk őket.

X

A budapesti kongresszusi küldöttértekezlet megmagyarázandó talánya, hogy a platformok - a reformplatformon kívül - miért nem jelentkeztek a tanácskozáson?!

A magyarázatok során csak találgatásokra szorítkozhatom, nem ismerem olyan tény, amely egyértelműen megindokolná a történeteket. A legvalószínűbb indoknak azt vélem, hogy a rejtőzködő konzervatív erők - tudták, hogy a tanácskozáson ők vannak többségben - nem akarták kártyáikat kiteríteni, nyílt lapokkal játszani, mert azzal is tisztában voltak, hogy nem ezen a tanácskozáson, hanem a kongresszuson kell majd megpróbálni győzni. Ezt mutatja az is, hogy az egész tanácskozás „obstrukciós üres járat” volt, a többség nem akart lényegi kérdésekről, a párt jövőjéről programjáról, a modellváltás-rendszer-váltás kérdéseiről vitázni.

Továbbá szerepet játszott ebben a budapesti reformkörök elleni indulat is; magatartásukkal azt akarták bizonyítani, hogy nem volt igaza a Budapesti Reformkörnek, amikor körzeti listás választást akart, hisz itt Budapesten a párt egységének védelméből fakadóan nincs oly mértékű platformosodás, hogy a Budapesti Pártbizottságnak biztosítani kellett volna a körzeti listás küldöttválasztás lehetőségét.

El kell ismerni, hogy a Grósz-Vastagh-Jassó hármasság és csapatuk, a pártapparátus, Budapesten sikeresen képviselte a pártbürokrácia érdekeit, meg tudták akadályozni, hogy a budapesti reformköri mozgalom a budapesti pártértekezleten betakarítsa munkájának eredményeit, hisz - ahogy ezt az előzőekben láttuk - a legkülönbözőbb antidemokratikus eszközökkel elérték, hogy a reformköri platform ne társadalmi támogatottságának megfelelő képviselethez jusson.

XI./A reformkörü mozgalom őszi, budapesti tanácskozásának előkészítése

A Budapesti Reformkör nyári tevékenységének egy másik legfontosabb területe a reformkörü mozgalom őszi, budapesti tanácskozásának az előkészítése volt.

A Budapesti Reformkör 1989. június 7.-i ülésén az őszi tanácskozás Előkészítő Bizottságának budapesti tagjait már megválasztottuk és szorgalmaztuk a vidéki reformköröket, hogy ők is minél előbb delegálják képviselőiket ebbe a bizottságba. Ez a delegálás azonban csak nagyon későn, augusztus 12.-én történt meg, ami a későbbiek során számtalan hiba okává vált. A legfontosabb probléma az volt, hogy a csonka Előkészítő Bizottság – mivel kellő legitimitással nem rendelkezett, ezért – nem tudta időben meghozni azokat a döntéseket (a tanácskozás napirendje, programja, a létrehozandó szekciók száma és azok felkészítése stb.), amelyek a tanácskozás megfelelő előkészítéséhez és sikeréhez szükségesek lettek volna; az augusztus 12.-ei utáni időszak nem volt elégséges a tanácskozás előkészítéséhez. Nem tudom eldönteni, hogy a vidéki reformkörök hangadóinak ez a magatartása, hogy csak a 24. órában kapcsolódtak be az előkészületekbe tudatos obstrukció volt-e, vagy csak meggondolatlan felelőtlenség. A következményeket illetően e két lehetséges magatartás között nem volt semmi különbség!

Előzőleg már elmondtam, hogy a szegedi tanácskozás platformtervezete nem vált a mozgalom elfogadott platformjává, de azt azzal az igénnyel fogadtuk el, hogy a budapesti tanácskozáson ennek továbbfejlesztéséből kell megszületnie a reformkörü mozgalom platformjának. Ezért ennek érdekében egy vitaanyag - tervezet előkészítése várt a budapesti tanácskozás szervezőbizottságára.

A tanácskozást Előkészítő Bizottság budapesti tagjai első ülésüket június 12.-én tartották, és ezen létrehoztak egy dokumentum-előkészítő albizottságot, melynek vezetőjévé Kerekes Györgyöt, tagjaivá, Novák Zoltánt és Szabó Zoltánt választották.

Ez a csonka Előkészítő Bizottság első levelét június 14.-én intézte a reformkörökhöz és reform-alapszervezetekhez, amelyben - többek között - azt kérte, hogy azok „a szegedi platformtervezetből kiindulva fogalmazzák meg megvitatásra szánt elgondolásaikat, javaslataikat és juttassák el anyagaikat az előkészítő bizottság címére.

Kérünk minden érdeklődőt, hogy kísérje figyelemmel az Új Fórumban megjelenő előzetes vitaanyagokat és megjegyzéseit, gondolatait írásban küldje el címünkre”.

Ez a dokumentum-előkészítő albizottság feladatainak megbeszélésére és a munka megosztására először június 16.-án ült össze és abban állapodott meg, hogy a budapesti tanácskozás számára négy témában készít elő vita-anyagokat: a./ Valóságglátásunkról (Ideológiánk újrafogalmazásának feladata) - felelős: Kerekes György; b./ Teremtsük újjá pártunkat! (Változatok) - a felelős később lett kijelölve: Benkő Judit; c./ Tézisek az MSZMP reform-szárnyának választási programjához-felelős: Szabó Zoltán; d./ Demokratikus műhelymunkát! - felelős: Novák Zoltán.

Azt is jeleztem már, hogy a Nagy Imre temetése kapcsán a Politikai Főiskolán találkoztunk, mintegy 25 –en (többségében a vidéki reformkörök képviselőivel), és előzetes eszmecserét folytattunk az őszi tanácskozásról; itt is sürgettük őket, hogy delegálják az Előkészítő Bizottságba képviselőiket.

Ezen a találkozón hívott meg engem Mészáros Balázs Kaposvárra, ahol június 24.-én öt megye reformköreinek képviselői (Baranya, Somogy, Tolna, Vas, Zala) vitatták meg az őszi tanácskozást. Július 22.-re Nagy László Tatabányára hívott meg, ahol az észak dunántúli megyék reformkörei tartották regionális tanácskozásukat szintén az őszi tanácskozásról. Én mindkét helyen beszámoltam a csonka Előkészítő Bizottság addigi tevékenységéről és sürgettem a megyéket, hogy delegálják képviselőiket a bizottságba.

Mindezek ellenére ez nem történt meg, ezért a csonka Előkészítő Bizottság a reformkörök tagságához fordult, július 28.-ra egy országos előkészítő tanácskozást szerveztünk meg, ahol érintettük a szervezéssel kapcsolatos összes gondunkat, különösen azt, hogy nem tudjuk a szükséges döntéseket meghozni az Előkészítő Bizottság legitimációs válsága miatt. Ezen a tanácskozáson én Nagy Mihállyal folytattam nagy vitákat, aki igazságtalanul elmarasztalta a Budapesti Reformkört a tanácskozás előkészítésével kapcsolatban. (Ennek részleteiről könyvemben a 212 – 215 oldalakon számolok be.)

A teljes Előkészítő Bizottság végül is augusztus 12.-én és augusztus 26.-án ülésezett; ez utóbbin én nem voltam jelen, mert ebben az időszakban szabadságomat Balatonaligán, a pártüdülőben töltöttem (kb. nyolc éven keresztül voltam pártapparátusi dolgozó s ez alatt ez alkalommal voltam először és utoljára pártüdülőben). Ezért engem semmiféle felelősség nem terhel az Előkészítő Bizottság utolsó ülésén hozott döntéseiért, melyekről majd szólni fogok.

X

A dokumentum előkészítő albizottság az általa és szervezésében elkészülő anyagokat az Új Fórum augusztusi különszámaként kívánta megjelentetni; így nagyon kevés idő - szűk három hét - állt rendelkezésünkre, hogy megfelelő vitaanyagokat készítsünk elő. A megjelentetést illetően a határidőt tartani tudtuk, de az anyagok színvonala nagyon egyenetlen volt.

A Demokratikus műhelymunkát! témában, melynek én voltam a gondozója, egyrészt az volt a feladatom, hogy a művelődéspolitikai alapvető feladatait felvázoljam, másrészt bizonyos témákban – egészségügy, szociálpolitika, gazdaságpolitika stb. – anyagokat szervezzek az Új Fórum különszámába. Így pl. a gazdaságpolitika témában Bokros Lajost és a Magyar Nemzeti Bank reformkörét kértem fel az anyag elkészítésére; ez ügyben a Nemzeti Bankban kétszer is találkoztam Bokros Lajossal.

Az Új Fórumban megjelent két anyagról rövidebben, egy harmadikról bővebben kell szólnom.

Szabó Zoltán választási programja „Tézisek az MSZMP reformszárnyának választási programjához”, melynek középpontjában „a nemzeti újjáépítési program” állt három kulcs – elemmel, a demokratikus intézményrendszer kiépítésének szükségességével, a piacgazdaság

megteremtésével, és nagy határfokú oktatási, képzési, továbbképzési, művelődési rendszer kimunkálásával.

Szabó Tézisei-ben a Budapesti Reformkör platformjában lévőket konkretizálja a várható hazai viszonyokra, ezért nincsenek „déliabos ígéretei”, nem beszél a megteremtendő demokratikus szocializmusról, hanem csak arról, hogy a tőkehatékonyság dominanciáján alapuló piacgazdaság megteremtésével és modernizációjával, ennek igényeit kielégítő képzési rendszer kialakításával, a munkanélküliség humánus és komplex kezelésével, hogyan lehet a dolgozó tömegek életfeltételeit – az időleges romlás után – mind színvonalasabban biztosítani.

A másik anyag, melynek én voltam a szerzője, a Szabó által előadottak harmadik eleméhez kapcsolódott, „A műveltség helyzetéről és az MSZMP művelődéspolitikájáról” szolt. Én részletesebben beszéltem Szabónál az ide tartozó kérdésekről, de ezeket most nem ismertetem, hisz az őszi reformkörü tanácskozáson, a Kultúra szekcióban, melynek én voltam az elnöke, mindezekről a kérdésekről bőven lesz szó, melyet későbbiekben majd ismertetni fogok. Azt azonban megjegyzem, hogy ebben az írásomban egyértelműen szakítottam bizonyos nézetekkel, melyeket kandidátusi disszertációmban az irodalom és a művészetek lenini pártosságával, a művészetek pártirányításával kapcsolatban írtam.

A Benkő-Kerekes-Patkós anyag, a Valóságglátásunkról (Ideológiánk újrafogalmazásának feladata) – amelyről bővebben írok – azonban az előzetes elképzelések ellenére nem kapcsolódott a Szegeden kimunkált platform-tervezethez, valamint irányultságában szemben állt a Budapesti Reformkör platformjával.

A Budapesti Reformkör szervezőbizottsága augusztus első hetében - a Különszám megjelenése előtt - ismerkedett meg a megjelenő anyagokkal. (Ez alól talán Szántó György volt a kivétel, aki előbb megkaphatta a Benkő-Kerekes-Patkós tanulmány gépírási formáját, mert Szántó iratanyagában ezt a példányt megtaláltam.) Az előzőekben már adtam tájékoztatást a szervezőbizottság munkájáról, a viták hangneméről, stb. Ez a szervezőbizottsági ülés volt az egyetlen kivétel, amely rendhagyóan különbözött az addigi ülésektől; ezen az ülésen ugyanis Szántó György rendkívül élesen, sőt durván rátámadt Kerekes Györgyre, hogy az a megjelenő Különszámot saját ambíciói kielésére használta fel, megtöltve azt saját és közeli barátai-munkatársai (Benkő Judit és Patkós János) írásaival.

Szántó György kritikájának tartalmában sok igazság volt. A Különszám reformkörökre jutó 40 oldalából 11 oldal volt a három említett szerző írása. Az albizottság másik két tagja nem avatkozott be a személyeskedéstől sem mentes vitába; én is inkább csak csitítottam Szántó Györgyöt, annak ellenére, hogy Kerekes György aktivitása az én területemet is elérte, ugyanis ő írta meg annak a résznek a bevezetőjét is, melynek az összegyűjtése az én feladatom volt.

E hiúsági kérdésnél a Budapesti Reformkör szociáldemokrata irányzatosságú többségét sokkal kényelmetlenebbül érintette a szerzőhármás által írott Valóságglátásunkról (Ideológiánk újrafogalmazásának feladata) c. rész, amelyben a szerzők egy új platformjavaslattal álltak elő, amely a demokratikus szocializmus magyarországi megvalósításának szükségességét és lehetőségét fogalmazta meg; ez a vitaanyag nem

kapcsolódott sem a szegedi tanácskozás platformtervezetéhez, sem a - sok szempontból ehhez hasonlatos - budapesti Reformkör platformjához. A probléma nem az volt, hogy a szerzőknek nem lett volna joguk egy új platformjavaslat létrehozására, hanem az, hogy bár mindhárman a Budapesti Reformkör tagjai voltak, mégis a Körön kívül, anélkül, hogy a Kör vitáján igyekeztek volna megmérni álláspontjuk támogatottságát, álltak elő a Budapesti Reformkör többsége által (Kerekes György által is) 1989. április 5-én elfogadott és azzal ellentétes, új platformmal; ezzel akarva-akaratlan azon szándékukat nyilvánították ki, hogy a Budapesti Reformkörön belül egy új platformot akarnak létrehozni. Továbbá a szegedi tanácskozás azon intencióját is figyelmen kívül hagyták, hogy az ott jóváhagyott tervezetet kell továbbfejleszteni, és ennek alapján kell a mozgalom platformjavaslatát előkészíteni.

Szabó Zoltánnal érzékelve ezt a helyzetet - és ahelyett, hogy beszálltunk volna Szántó György mellé Kerekes György bírálataiba -, elhatároztuk, hogy gyorsan cselekszünk és a Népszabadságban, népszerű formában újra megfogalmazzuk a Budapesti Reformkör platformjának fő gondolatait; ez meg is történt és írásunk már augusztus 14-én meg is jelent. Az Új Fórum Különszámában megjelent Kerekes-trió platformja az őszi, budapesti tanácskozás vitaalapja rangjára tartott igényt, ahogy ezt Kerekes György az Előkészítő Bizottság augusztus 12-i ülésén bejelentette, továbbá ahogy a Különszámban a Szerkesztőség az anyagot bemutatta.

Mi, a Budapesti Reformkör többségi irányzatának képviselői, nem értettünk ezzel egyet és rendkívül gyorsan cselekedtünk. Szabó Zoltán, Kékesi Katalin és kritikai megjegyzésekkel részben én elkészítettük platformunk népszerűen újrafogalmazott változatát, amelyet még az Új Fórum Különszámának megjelenése előtt - hála Kékesi Katalin ügybuzgóságának - a Népszabadság augusztus 14-i számában megjelentettünk.

Az elkészült anyag aláírásához megnyertük még Hazai Istvánt és Vajda Jánost, így az, *„Honnan jöttünk, merre tartunk? Néhány gondolat a budapesti reformkörből”* címmel, Hazai István, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Vajda János, az MSZMP budapesti reformkör tagjai aláírással jelent meg. Szerettük volna, ha Szántó György is nevét adja az íráshoz, de az kitért ez elől; ezzel megkezdődött Szántó György triumvirátusból való kivonulása. Ennek valószínűsíthető oka az volt, hogy a II. kerületben pályázott a kongresszusi küldöttségért és úgy vélte, hogy az írásban megfogalmazott nézetek ennek sikerét csökkenthetik. (Vajda János megnyerése után - mivel így a szervező-bizottság három tagja is vállalta az írást és ez által a szervezőbizottság álláspontjává vált - úgy is aláírhattuk volna, hogy a Budapesti Reformkör szervezőbizottsága, de Szántó György ellenében nem akartunk élni a formális többségből adódó lehetőséggel).

A reformköri mozgalomban kialakult platformvita keretében, a Budapesti Reformkör törekvéseinek bemutatása folyamatában, ezt az írást dokumentum értéke miatt és azért, mert hűen kifejezi, hogy nézeteim 1989 nyarán hogyan alakultak teljes terjedelmében közlöm:

„Az MSZMP válaszüthoz érkezett: vagy saját, szűken értelmezett pártérdekeit követi, vagy szándékait és tetteit alárendeli a nemzet általános érdekeinek. Vagy taktikai megfontolásokból hátrál, és kényszerből adja fel egyeduralkodói pozícióit, vagy mélyen

átértett történelmi-erkölcsi felelősségtudattal és őszinte elszántsággal munkálkodik a békés átmenetért, a nemzet felemelkedéséért.

Kedvező döntésének az ad majd hitelt, ha önként és a nyilvánosság előtt néz szembe saját múltja elbizonytalanító, elrettentő tényeivel. Ha fenntartások nélkül vet számot ideológiai tabuival, ha *végérvényesen lemond* az egypártrendszerű uralomról, a „vezető szerepről” és a kommunisztikus elképzelések egyedül üdvözítő, népboldogító dogmáiról, továbbá a pártbürokrácia kiváltságairól és tejhatalmáról. Akkor, de csak akkor lesz jogosult arra, hogy kérje a majdan megvalósítandó szocializmus híveinek bizalmát, az állampolgárok egy részének rokonszenvét és egyetértő támogatását a jövődőről alkotott elképzeléseihez.

Elszámolás a tegnappal

A múlt árnya rávetül a mai MSZMP-re. Az elhatároló nyilatkozatok és a tegnap történtek önkritikus feltárása nem mentesíthetik a posztsztálinista struktúra továbbviteléért viselt szinte kizárólagos felelősség terhétől. Mindazoknak osztozniuk kell a felelősségben, akik hatalmuk érdekében e rendszer éltetői voltak. De a helyeslő vagy rezignáltan hallgató tagság - bár bűntudatra nincs oka - sem vonható ki a morális teherterhelés alól. A politikai és gazdasági hatalom összefonódásából monopolisztikus előnyöket kovácsoló új „uralkodó osztály” *a történelem előtt kell, számot adjon* tetteiről; arról, hogy az országot gazdasági-politikai csődbe juttatta, hogy a progresszív erőket morálisan szétzilálta, egzisztenciális hátránnyal sújtotta, hogy asszisztálásra szorított párttagságát és támogatóit lelkiismereti válságba sodorta. Magának a rendszernek a működési mechanizmusa emelte ki és juttatta e réteg tagjait társadalmi szolgálatuk mértékét messze meghaladó hatáskörhöz, javadalmazáshoz, privilégiumokhoz. Ezért bizalomra méltatlannak ítéljük őket, és távozásukat szorgalmazzuk. Sokan közülük egyben áldozatai is lettek ezen „uralkodó elit” munkastílusának, életmódjának, mentalitásának.

Az autokratikus-paternalista uralom keményebb és enyhébb változataiban megélt évtizedeink mára végérvényesen bebizonyították: ez a szisztéma a társadalomépítésre alkalmatlan. Egyre messzebbre, a homályos jövőbe utalja a közjó elérését. E sikertelen történelmi kísérlet örök tanulsága, hogy semmilyen, mégoly vonzó társadalmi cél sem közelíthető méltatlan, embertelen vagy álhumánus eszközökkel. *A demokrácia*, mint a népakarat folyamatos megnyilvánulása és érvényesítési módja *a leghaladóbbnak vélt eszmék megvalósítása során sem nélkülözhető vagy korlátozható büntetlenül*. Ezért a tanulságért ma mindannyian drága árat fizetünk. Nemcsak az államadósság forint milliárdjaiban mérhető árat. A bizalomvesztés, az erkölcsi alapértékek inflációja révén óriási a nemzeti „tőkevesztésünk”. Mindezért egész népünk, sőt az új generációk is kénytelenek törleszteni. Talpon maradásunk, esélyünk a sorsfordító jövőre a nemzet egészének vállalásától függ. Teljesíthető-e a feladat?

Egyedülálló esély

Minden jel arra mutat, hogy *egyedülállóan kedvező nemzetközi helyzetben* és jó irányba ösztönző hazai kényszerfeltételek között kezdhünk az új jövő tervezéséhez. Korábbi kudarcaink nyilvánvalóvá tették, hogy nem egyszerűen a rendszer működését kell korrigálni, hanem egy merőben új gazdasági-politikai-társadalmi rendszert kell felépíteni.

A létező szocializmus modellváltással sem igazítható az egyének, a közösségek igényeihez, a modernizáció szükségszerűen érvényesülő követelményeihez. Alkalmatlan a szabadságjogok, a jólét folyamatos gyarapítására.

Az országnak vissza kell térnie a fejlődés azon útjára, amelyet - noha ezt az utat korántsem tekintjük az egyedül üdvöztetőnek - 1948-ban a párt, politikai-hatalmi elhivatottságtól vezérelve, nemtelen eszközöket is igénybe véve, megszakított. E mesterséges kitérő idején a világ fejlett régiói folyamatosan javították működésüket. Az egyéni teljesítmények mind hatékonyabb társadalmi hasznosításának újabb és újabb lépcsőfokain jutottak túl. A fejlődés meggyorsítása érdekében s a munkásmozgalmak elemi erejű gazdasági, társadalmi követeléseinek hatására. Mellőzhetetlen tapasztalatokat halmoztak fel a közjó ésszerűbb érvényesítésének különböző módozatairól, az előnyökről és a mindezzel óhatatlanul együtt járó hátrányokról. Valamennyi eddig sikeres gazdaságmegújító és társadalomjobbító modell közös vonása *a piacgazdaság működtetése*. Ez kikényszeríti az egyéni teljesítményt, a szakértelem megbecsülését, magas szintű teljesítmény elérésére ösztönöz. A korszerű intézményrendszer kiépítésével elérhetővé teszi az állampolgári szabadság fokozatos kiteljesítését, a jólét növelését.

Nemzeti programunk sem nélkülözhet három tartópillért: a következetes piacépítést; a demokratikus érdekérvényesítés és érdekegyeztetés plurális rendszerét; jó hatásfokú, az európai kultúrkör hagyományos és újabb értékeire alapozó, az ország egészét arányosan behálózó képzési-művelődési intézményeket.

Az állampolgár szabadsága az államhatalom korlátozásával és ellenőrzésével valósul meg. Erre csak az alulról építkező, a népszuverenitást korszerű, hatékony önkormányzati szervezetekben megtestesítő, a hatalmi ágakat következetesen szétválasztó, s az állampolgárok érdemi kontrollja alatt működő, erősen *leszűkített hatókörű állam* alkalmas. A szuverenitás alapja a történelem folyamán mindig az anyagi javak birtoklása vagy a velük, illetve a jövedelmükkel való rendelkezés joga volt. Ebből következően *az önrendelkezés alapja csak a tulajdon lehet*, a közösségek esetében éppúgy, mint az egyéneknél. A területi, szakmai, érdekszövetségi stb. alapon szerveződő önkormányzatok hozzá kell férjenek a bürokratikus állami tulajdonba vont javakhoz, ha célszerűbb működtetésüket biztosítani képesek, ha az ebből keletkező hasznót autonóm módon s racionálisan értékesítik. A népi kezdeményezésnek is teret szükséges kapnia a gazdaság „üzemeltetési módjának” kialakításában. Az *egyenrangú tulajdonformák* lehető leg szélesebb választéka alakuljon ki, amiből kizárólag a piac választja ki az életképeset és ítéli - akár csak időlegesen is - életképtelennek a gyarapodásra alkalmatlant.

A felzárkózás stratégiája

A modernizációnak, mint a fejlett gazdaságú régiókhoz való *felzárkózás stratégiájának* kulcseleme az információs forradalom. A mikroelektronika, valamint az infrastrukturális - kommunális-környezetvédelmi ágazat izmosítása, piacának élénkítése nélkülözhetetlen a gazdaság felzárkóztatásához. Az állam gazdaságszervező és irányító szerepének visszaszorításával, a működő tőke számára kedvező közgazdasági és infrastrukturális feltételek

megteremtésével, a vállalkozói tehetség méltó rangra emelésével elérhető, hogy társadalmunk „vállalkozásbarát” legyen. Előrelépésünk további feltétele, hogy a követendő és érvényesítendő értékek rangsorában elsőséget kapjon a szaktudás, a műveltség, létrejöjjön az oktatás, a kultúra önálló anyagi alapja.

A demokratizálás általános igénye a gazdaságban is meg kell jelenjen. Az esélyegyenlőség a mai bürokratikus tulajdonú termelő-szolgáltató javakhoz való hozzájutásban többféleképpen érvényesülhet. Ez az egyéni vállalkozói tehetség és képesség révén éppúgy elképzelhető, mint az úgynevezett népi részvények, avagy egy-egy közigazgatási egység vagyonának közös kezelésével, esetleg bérbeadásával vagy más módon.

A modernizálás ára

Mint minden ismert és működőképes gazdasági szisztémának, természetesen a most formálódónak is lesznek nyertesei és vesztesei. A sikeresen megújuló nemzetgazdaságok a tudásban és a jó üzletmenetben jeleskedő rétegek számára nyújtanak többletelőnyöket. Ezek a középrétegek stabilizáló és egyben lendítő szerepet játszanak a társadalom életében. Más rétegek azonban elveszítik korábbi pozíciójukat, társadalmi státusukat, és többnyire elszegényednek. Míg egyes, többé-kevésbé népes csoportok képtelenek felzárkózni, alkalmazkodni a követelményekhez, a perifériára szorulnak, megint mások elveszítik munkájukat, kiszolgáltatottá válnak. *A szociálpolitika elsőrendű feladata e kedvezőtlen hatásokat mérsékelni*, minimalizálni azt az emberi árat, melyet az ország a modernizációért fizet. A normatív, tehát az állam polgárainak szüksége szerint az adott lehetőségek határain belül juttatott szociális támogatás enyhíthet a gondokon. A társadalmi célok által korlátozott piac érvényesülése a szociálpolitika eszköz- és intézményrendszerében az átalakulás veszteségeinek is biztosítékot nyújthatnak az emberi életre. A munkanélküliség orvoslására a segélyezés tartósan nem alkalmas. A szakmai átképzés, továbbá a vállalkozási hitel vagy a tisztességes munkáltatói végkielégítés révén születő kisvállalkozások viszont *távlatot adó* megoldást kínálnak.

Átmentett értékek

Az elképzelések csak a nemzet jóváhagyásával válhatnak nemzeti programmá. De ki szólaltassa meg a népet? Hol és hogyan gyűjthetők össze a jövőre vonatkozó „szavazatok”? A többpártrendszer révén a politikai szándékok összegeződhetnek, egy valóságos választás után a parlamenti képviselő a népakarat letéteményese lesz. Félő azonban, hogy a politikai csatározások porondjáról *kiszorulnak* a nem közvetlenül politikai akaratok, a holnapi élet megszervezésére vonatkozó javaslatok. A helyi lakossági, szakmai, vallási, kultúrörökséget ápoló vagy bármely más alapon álló, *önszervező közösség* tűnik a legalkalmasabbnak arra, hogy közvetítse az állampolgári szándékokat, helyi akaratokat. Ezek azután politikai állásponttá transzformálódhatnak és alakíthatják az országos politikát. Arra is alkalmasnak tűnnek, hogy felszínre hozzák azokat a hagyományos értékeket, melyek az elmúlt négy évtizedben többnyire rejtve éltek.

A népi-nemzeti, a keresztény, a liberális és nem utolsósorban a szocialisztikus eszmevilág mély gyökereket eresztett Magyarországon, s ma föléleszthetőnek látszik. *A nemzeti érzés és azonosságtudat* a nemzeti önérzetet és önbecsülést, a különböző, élesen szemben álló

érdekek konszenzusát és kohézióját segítheti megteremteni. A *kereszténység* - más vallásokkal együtt - évezredek óta sikerrel őrzött, az emberi együttélés alapértékeit képviselő normarendszerével a morális újjáépülés egyik pillére, a maradandóság reményének és az emberi szolidaritásnak ihletője. A *liberalizmus* az állampolgári méltóság, a civil társadalom olyannyira szükséges felértékeléséhez, a polgári szabadságjogok kivívásához szolgál vezérfonalul. A *szocialisztikus* eszmekör, amely az anarchisztikus, a szociálliberális elképzelésektől a szociáldemokrácián át az eurokommunizmusig, a kommunizmusig terjed, sok áramlatot foglal magában. Olyan *aktív utópia*, amely az egyéni és a közösségi célok legkedvezőbb ötvözését ígérő, a szabadságon, esélyegyenlőségen, önszerveződésen és szolidaritáson alapuló társadalmi ideál elérésére mozgósít.

Egy, a *radikális megújulást vállaló*, új MSZMP-ben mindezen eszmei áramlatok értékeiből lehet és kell építkezni. Újrafogalmazva a célokat és változtatva az eszközökön, egy valódi politikai párt arculatát öltheti. Állampártból a politikai szintéren kizárólag politikai eszközökkel küzdő, mélységesen demokratikus, progresszív, baloldali szervezetté lenni - ezt az egyedülálló történelmi leckét kapta az MSZMP.

Mindenkor nyitott

A pártban a progresszió vállalható eszmei közösségén alapuló közmegegyezés csak tartalmaz, a nézeteket tiszteletben tartó viták nyomán alakulhat ki. Az eljövendő párt *nem kényszerítheti többé tagságát egységes ideológia elfogadására*. Csupán rövidebb-hosszabb távú céljainak követését, aktív támogatását várhatja el. Az öntisztulás eredményeként könnyebben köthetők a nemzet javát szolgáló stratégiai vagy taktikai szövetségek más politikai szerveződésekkel, pártokkal. Az új problémák iránt mindenkor nyitott, a legkorszerűbb tudományos eredmények, elemzések, a társadalmi jelzések hasznosítására mindig kész, önkritikus és kritikus, nyitott, alulról építkező mozgalomként érdemelheti ki a baloldali, a szocialista jelzőt. Felhatalmazást a demokratikus, többpárti választásokon kaphat a választási küzdelemben meghirdetett célok követésére. Befolyásának mértékét az ország ügyeiben politikájának és az azt képviselőknak hitelessége, reális céljai, valamint az elért szavazatok szabják meg. A radikálisan megújult párt csak úgy szerezheti vissza hitelét, ha a múlt őszinte, tényszerű feltárása után olyan elveket fogalmaz meg, olyan erkölcsi kritériumokat állít maga elé, amelyek követőiben öltenek testet. Mindez együtt ad garanciát arra, hogy a múlt bűnei nem ismételhetők meg.

A szándék bizonyítékeként *az MSZMP lemond valamennyi privilégiumáról*. Korlátozza jelenlétét a munkahelyeken, a lehető legkisebb mértékre csökkenti fizetett apparátusát, a költségvetésből származó ingó és ingatlan vagyonát pedig visszaszármaztatja. Egyszer s mindenkorra lemond az erőszakosan manipulatív eszközök alkalmazásáról, mindenkor aláveti tevékenységét a nyilvános megmérettetésnek. Küzd minden, a társadalom védelmére szoruló kisebbség jogaiért, az előítélet-mentességért. Fellép a határainkon túl élő magyarság nemzetiségi jogainak érvényesítéséért, az emberi jogok csorbítása ellen és szolidáris az ezekért harcoló egyénekkal, szervezetekkel, nemzetekkel. Az MSZMP-t

minden döntésében egyetlen, megfellebbezhetetlen elv kell vezérelje: a haza és haladás szolgálata.

Hazai István, Novák Zoltán, Szabó Zoltán,
Vajda János
az MSZMP budapesti reformkör tagjai”

Ez az írásunk - amelyet a Budapesti Reformkör szervezőbizottsága álláspontjának is nevezhetek - a platformunkban impliciten elfogadott rendszerváltást explicitté változtatva kimondta, hogy a létező szocializmus modellváltással sem korrigálható, hogy helyette „egy merőben új gazdasági-politikai-társadalmi rendszert kell felépíteni”, hogy e rendszerváltás során a párt befolyása, a hatalomban való részesedése csak a többpárti szabad, demokratikus választásokon elért szavazatok arányában érvényesíthető; ezzel nyíltan állást foglalva tettünk hitet a rendszerváltás és egy ezt célkitűző új párt szükségessége mellett. Írásunk egész szellemisége, a benne megfogalmazott problémák és ezek megoldására szolgáló javaslataink is a rendszerváltás szükségszerű bekövetkezésének a tényéből indultak ki, ami egyértelművé teszi, hogy mi a rendszerváltás szükségességét nem ködös és zavaros, többféleképpen értelmezhető kijelentések szintjén fogadtuk csak el, hanem egész jövőképünket, politikai törekvéseinket mind tudatosabban erre alapoztuk.

Platformunkban és ennek népszerű összefoglalásában kifejtett álláspontunk a párt belülről való elfoglalásának a módját és e folyamatban megvalósítandó értékeket fejezte ki, mellyel az új, szociáldemokrata jellegű párt fő jellemvonásait fogalmaztuk meg, amellyel egyúttal a reformköri mozgalom rendszerváltást elfogadó álláspontjának általunk szorgalmazott pártprogramját is képviseltük.

X

A tanácskozással kapcsolatos döntések végül is a két augusztusi Előkészítő Bizottság-i ülésen születtek meg. Ekkor döntöttek a plenáris ülésekről, a szekciók számáról, az ezeket előkészítő elnökökről, az ügyrendről, a munkarendről, az Országos Koordinációs Tanács tanácskozáson való létrehozásáról, a reformköri mozgalom platformjáról stb. Az ezzel kapcsolatos döntések a reformköri mozgalom reformszocialista többségének álláspontja szerint történtek, súlyos hibákat foglaltak magukba (ez különösen vonatkozik az augusztus 26.-i ülésre), amelyek a későbbiekben alapvetően meghatározták a mozgalom jövőjét.

E súlyos hibák közül röviden csak a legfontosabbakról ejtenék néhány szót. Súlyos hiba volt a 11 szekció létrehozása; ez a sok szekció nem tette lehetővé, hogy a tanácskozás néhány fontos kérdésre koncentráljon, és azokat alaposan megtárgyalja s a velük kapcsolatos közös álláspontot kialakítsa. Ezek a szekció ülések az idő rövidsége miatt nem voltak megfelelően előkészítve, elnökeik kiválasztása is el lett kapkodva (nem egy közülük közben le is mondta a vállalt feladatot). Ez ügyben Kerekes György és Vass Csaba serénykedett, 6 – 7 feladatot is magukra vállaltak s azután nem végeztek el a szükséges alapossággal vállalásaikat. (Vass Csaba pl. az augusztus 12.-i ülésén, hívatlanul ekkor jelent meg először az Előkészítő

Bizottság ülésén, hat vállalt feladaton kívül, a platform-előkészítő bizottság elnöki posztját is „kikönyökölte” magának.)

Az Országos Koordinációs Tanáccsal kapcsolatos javaslattal Lovászi József és Géczi József állt elő az augusztus 26.-i ülésen. Nagy hiba volt elfogadni, hogy a 25 tagú Tanácsban Budapest csak 6 fővel képviselteti magát. E hibát még tovább fokozta az, hogy nem tisztázódott az Országos Koordinációs Tanács kompetenciája, a felvetett koordinációs szerep és a képviseleti funkció során nem történt meg a Tanács feladatának pontosítása. (A csak koordinációs szerep esetén – ahogy a vitában elsősorban erről volt szó – esetleg nem lett volna baj, hogy a budapestiek csak 6 fővel képviseltetik magukat a Tanácsban.)

A mozgalom platformjával kapcsolatban folytatódott a hibák sorozata. A Kerekes – trió melléfogása után Vass Csaba megválasztása a platform - előkészítő bizottság vezetőjének szintén súlyos hibának bizonyult; majd az augusztus 26.-i Előkészítő Bizottság-i ülés le is mondott a reformkörü mozgalom önálló platformjának a létrehozásáról, helyette lényegében elfogadta a Pozsgay – bizottság pártprogram javaslatát.

A későbbiekben majd bemutatom, hogy az előkészítés során elkövetett hibák a tanácskozáson milyen súlyos következményhez vezettek.

(Ezekről a kérdésekről részletesen és tényszerűen könyvemben a 209 – 220 oldalakon beszélek.)

XII./Néhány megjegyzés a reformkörü mozgalom budapesti tanácskozásáról

1./ Megnyitók

Nem akarom ismertetni részletesen a budapesti tanácskozást; aki erre kíváncsi az könyvem 209 – 243. oldalain alapos tájékoztatást kaphat róla. Inkább csak a tanácskozáson érintett problémákat jelezném, a fontosabbakról röviden szólnék, az engemet közvetlenül érintőket pedig részletesebben tárgyalnám.

A tanácskozás természetesen a megnyitó – üdvözlő beszédekkel kezdődött. Mi azt szeretttük volna, hogy – Szécsényi Tibor szervezőbizottsági elnök rövid, néhány perces technikai megnyitója után – Lovászi József üdvözlő beszédével nyisson a tanácskozás, de ebbe „rondított bele” Ágh Attila, aki a nyitó ülésen elnökölt és kéretlenül magának adta meg a tanácskozás megnyitásának jogát. Csak ő utána jutott szóhoz Lovászi József.

A Budapesti Reformkör részéről Szántó Miklós, Körünk doyenje, üdvözölte az egybegyűlteket és a reformszocialista többség szája ízének megfelelő beszédet mondott. Ezért is furcsa, hogy később H. O’Neil, aki könyvet írt a magyar reformkörü mozgalomról, e beszédet a tanácskozás „töréspontjának” nevezte, azt állítva, hogy Szántó beszédében a rendszerváltás szükségességéről szólt. Erről azonban szó sem volt. O’Neilt félretájékoztatták, és Szántó beszédét meghamisították, mely hamisítást könyvemben le kellett lepleznem.

Szavazás a KB tagok kongresszusi részvételéről

Szeptember 2.-án volt egy rosszul megszervezett és félre sikerült szavazás arról, hogy a tanácskozás küldöttei mely KB tag mandátumának elfogadását javasolja a Kongresszusnak, mivel az MSZMP Központi Bizottsága a Kongresszuson minden KB tag választás-nélküli kongresszusi küldöttként való részvételét irányozta elő, mellyel a reformkörü mozgalom nem értett egyet.

2./ Az Országos Koordinációs Tanács megválasztásáról

Szombaton az ebédszünetben választottuk meg az Országos Koordinációs Tanács budapesti tagjait; tagoknak a következők lettek megválasztva: Ágh Attila, Kerekes György, Monostori Ildikó, Szántó György, Szécsényi Tibor, Vass Csaba. Ez a névsor azt mutatja, hogy a tanácskozás budapesti résztvevőinek nagy része is a mozgalom reformszocialista többségéhez tartozott; jól példázza ezt Monostori Ildikó megválasztása, akit a Budapesti Reformkör tagjai a kongresszusi küldötti hely szavazásánál mindössze egy szavazattal támogattak.

A listán többen szerepeltünk, így Szabó Zoltán, meg én is; engem Wilk János javasolt a listára, de nem kaptuk meg a megválasztáshoz szükséges szavazatokat.

Míg az Országos Koordinációs Tanács budapesti tagjait a tagság titkos szavazással választotta, addig a megyék képviselői delegálással kerültek a Tanácsba. A Tanács nagy többsége a mozgalom reformszocialista irányzatának a képviselője volt, ami a későbbiek során súlyos hibákhoz, végső fokon a mozgalom autonómiájának a feladásához vezetett.

3./ A tanácskozás a reformkörü mozgalom platformjáról

A tanácskozás a legsúlyosabb, jóvátehetetlen hibát a mozgalom platformjával kapcsolatos állásfoglalásával követte el. Igaz a platformmal kapcsolatos tévedések nem a tanácskozáson kezdődtek, ezeknek már a tanácskozás előtt voltak olyan előzményei, melyek előre vetítették a közös platform kudarcát. Ezekről az előzményekről már részben szóltam, de az összefüggések érthetőbbé tétele miatt ezeket az előzményeket röviden újra összefoglalom.

Először. Az Új Fórum különszámában szerettünk volna közreadni egy olyan platform – tervezetet, amely a tanácskozás vita – anyagává válhatott volna. Előzőleg már bemutattam, hogy a Kerekes – trió által elkészített anyag erre miért nem volt alkalmas.

Másodszor. Az Előkészítő Bizottság augusztus 12.-i ülésén újra felvetődött a közösen elfogadható platform – tervezet előkészítése; az ülésen először megjelenő Vass Csaba nagy elánnal kérte, hogy bízzuk rá e platform – tervezet előkészítését. Mint a későbbiekből kiderült Vass Csabát e feladattal megbízni az Előkészítő Bizottság nagy hibája volt.

A Budapesti Reformkör többségi irányzata képviselőinek nem lett volna szabad a platform – javaslat előkészítését kiengedni a kezükből, Szabó Zoltánnak, vagy nekem kellett volna e feladatot elvállalni.

Harmadszor. Az Előkészítő Bizottság augusztus 26.-i ülésén Szántó György kétszer is feltette kérdésként, hogy a Pozsgay – bizottság program javaslata a mozgalom számára vita – alapnak elfogadható-e? A közös platform sorsa az e kérdésre adott többségi válasszal pecsételődött meg, mert az Előkészítő Bizottság nagy többsége a Pozsgay – bizottság anyagát a reformkörü mozgalom számára vita – alapnak elfogadhatónak tartotta. Ezek után a mozgalom autonómiáját kifejező, közösen elfogadott platformért való harc csak utóvéd – harc volt, mert augusztus 26.-án kiderült, hogy a mozgalom reformszocialista többsége nem akar önálló, saját platformot. Ez már előrevetítette a reformkörü mozgalom reformszocialista küldötteinek a rendkívüli Kongresszuson való azon magatartását, hogy alárendelődnek a Nyers – Pozsgay - Horn irányította vezetésnek és feladják a mozgalom eredendő célkitűzéseit.

Negyedszer. Ezen utóvéd – harc sikertelen kísérlete volt a Vass Csaba albizottsága által elkészített platform – javaslat. A kudarc már abban jelentkezett, hogy eredetileg önálló szekciót terveztünk az elkészült platform – javaslat megvitatására; ebből az önálló szekcióból végül is Vass albizottság lett, melynek résztvevői és ülései átláthatatlanok voltak.

Vass Csaba albizottsága két platformtervezetet készített el, az elsőt szeptember 1-jei dátummal, a másodikat szeptember 2. - ai dátummal, de a kettő között lényeges különbség nem volt, és nem lett úgy lesokszorosítva egyik anyag sem, hogy a tanácskozás résztvevői kézbe kaphatták volna, ezért a Vass albizottság anyagáról nem volt sem vita, sem szavazás; a tanácskozás az anyagot közös platformnak így nem fogadhatta el.

Az anyag a kommunista mozgalom történeti útjának rendkívül kritikus bemutatásával teljesen ellentmondott a Pozsgay – bizottság anyagában elmondottaknak, de az elméleti részben is – azon túl, hogy ez az anyag is végső fokon az anti – kapitalista demokratikus szocializmus elfogadásának az alapján állt – sokban ellentétes volt a Pozsgay – bizottság programjával.

Ötödször. Egyetlen szekció sem vitatta meg a Pozsgay – bizottság anyagát, csak részleges megjegyzések hangzottak el róla, melyek egy része elfogadta annak bizonyos megállapításait, más része bírálta az anyagot; ily módon a tanácskozás nem alakította ki az anyagról a véleményét, és nem fogadta el azt a mozgalom programjának.

Hatodszor. Az egyes szekciók állásfoglalásaikban sok értékes gondolat fogalmazódott meg, melyek mind a Vass – albizottság anyagán, mind a Pozsgay – bizottság program javaslatán túlmutattak, annak ellenére, hogy két szekció kivételével (a 7-es és a 10-es szekciókról van szó) minden szekció az anti – kapitalista demokratikus szocializmus álláspontja elfogadásának az alapján állt.

Hetedszer. A fent elmondottak értelmében teljesen érthetetlen, hogy az Országos Koordinációs Tanács, hogy állíthatta már a tanácskozáson, hogy a Pozsgay – bizottság anyagáról a mozgalom kialakította álláspontját és azt lényegében elfogadhatónak tartja, továbbá, hogy platformjának elfogadta a Vass – albizottság anyagát, hogy a két anyag között alapvető azonosságok vannak és ezért mindkettő a reformkörü mozgalom törekvéseit fejezi ki, hogy a szekciók által elfogadott állásfoglalások összeegyeztethetők mindkét, a mozgalom által elfogadott platformmal?

Az Országos Koordinációs Tanács e kérdésekben össze – vissza beszélt, vissza – élt képviseleti jogával, így az nem fejezte ki a mozgalom budapesti tanácskozásán történeteket, és ezzel meghamisította a reformkörü mozgalom sokszínű, ellentmondásos törekvéseit.

Az említett két szekció (a 7 –es és a 10 –es) teljesen ellentmondott, mind a Pozsgay – bizottság, mind a Vass – albizottság által megfogalmazottak lényegének, ezért érthetetlen, hogy e két szekció külön véleményét az Országos Koordinációs Tanács nem vette figyelembe. Éppen ezért az alábbiakban e két szekció állásfoglalását teljes terjedelemben közlöm.

x

A 7. szekció **"A válságkezelés politikája"** szekció volt (résztevőinek száma 39 fő); ez a szekció volt az egyike azon szekcióknak, amelynek állásfoglalása – miután a rendszerváltás megvalósításának az álláspontját vallotta – leginkább összeegyeztethetetlen mind a Pozsgay-bizottság, mind a Vass-albizottság tervezetével.

"A válságkezelés politikája szekció megállapítja, hogy az utóbbi időben jó néhány koncepció született a válságkezelésre. Ezeket a tagságnak volt alkalma megismerni. Mindezen koncepciókban vannak használható elképzelések.

Tisztáztuk azokat az elveket, melyekkel a reformkörü mozgalom azonosulhat. Tételeken:

- a válságot tovább élezi a szükséges és a szavakban elismert struktúraváltás elmaradása;
- ez a struktúraváltás csak olyan rendszerváltással képzelhető el, melyben az állami újraelosztás szisztémáját egy vegyes tulajdonra épülő, szektorsemleges piacgazdaság végzi el. Ennek szorosan együtt kell járni a működőképes társadalmi demokrácia kiépülésével;
- a több éve folytatott restriktív gazdaságpolitika helyett nemzeti erőforrásokra alapozva szelektív növekedési pályára kell állítani. Ez feltételezi a három piacban való gondolkodás megszüntetését, a következetes tulajdon-és vállalati reform végrehajtását, az elvonási-támogatási és hitelrendszer átvizsgálását;
- középpontba kell állítani az emberi alkotóképességet és újító energiákat, az ezek kiépítéséhez szükséges intézményi, oktatási, kulturális, infrastrukturális hálózatot.

Minden általunk ismert program mutat azonban jelentős hiányosságokat. A reformkörü mozgalom nem lehet érzéketlen a struktúraváltással együtt járó szociális problémák iránt. Ezen belül kiemelt fontosságúnak tartjuk a nyugdíjasok és a család védelmét.

Szükségesnek tartjuk, hogy a kongresszusig a programtervezet társadalmi hatásait tekintsük át különös tekintettel a veszélyeztetett rétegekre.

Az általunk ismert programok nem súlyának megfelelően tárgyalják a mezőgazdaság és a vidéken élő népesség problémáit. Az élelmiszergazdaság nem egyik ágazat a sok közül, hanem az ország lakossága jelentős részének élettere. E területen különösen igaz, hogy a piac kiépülése nem várható automatikusan, hanem csak a nemzetközi munkamegosztást figyelembe vevő struktúrapolitika segítségével.

A felsorolt hiányosságok vonatkoznak nemcsak az MSZMP programtervezetére, hanem sajnálatos módon a szekció véleményéhez és értékrendjéhez legközelebb álló, "A talpra állás tennivalói" című, reformkörü koncepcióra is.

A szekció megállapítja, hogy válságunkért, gazdasági, társadalmi szerkezetünk eltorzulásáért, a pártállami politikai intézményrendszer gazdasági monopóliumokkal való összefonódása a felelős.

Ezért a válság leküzdésének az útja csak e pártállami, anti-demokratikus berendezkedés lebontásán, a demokrácia kiteljesítésén keresztül vezet. Ellen kell állni a rendpárti megoldási kísérleteknek, bármely oldalról jönnek is."

E szekció tehát egyértelműen a rendszerváltás elfogadásának az álláspontján állt, a válság megoldására tett javaslatok is ebből a helyzetből indultak ki; ezért ez a szekció mind a Pozsgay-bizottság, mind a Vass-albizottság javaslatával ellentétes megállapításokat tett az ország legsúlyosabb problémáit érintő kérdésekben. Ezért sem állíthatta volna az Országos Koordinációs Tanács állásfoglalásában, hogy a budapesti tanácskozás pártvitára elfogadhatónak tartja a Pozsgay-bizottság anyagait, de azt sem, hogy a Vass-albizottság javaslata a reformkori mozgalom platformja.

X

„Kulturális megújulásunk esélyei” szekció állásfoglalása –t két okból is közlöm; egyrészt azért, mert a 10. szekció is a rendszerváltás elfogadásának alapján állt, másrészt azért, mert az Állásfoglalás az én szekció elnöklésemmel született meg, így mutatja az én személyes nézeteim alakulását szűkebben vett érdeklődési körömben.

E szekció kiszemelt elnöke Gázsó Ferenc volt. Vass Csaba az Előkészítő Bizottság augusztus 26-i ülésén közölte, hogy Gázsó Ferenc elvállalta az elnöklést. Szombat reggel – amikor az Előkészítő Bizottság tagjai megállapodtak abban, hogy ki melyik szekcióba megy és a Kultúra szekció nekem jutott – tudtam meg, hogy Gázsó nem vállalta az elnöklést és helyette Pálffy G. István fog elnökölni. A Kultúra szekció vitáján megjelent 32 fő, de nem jelent meg Pálffy G. István; vártunk rá vagy 20 – 30 percet és mivel nem tudtuk, hogy mi van vele, a tagság engem kért fel a vita vezetésére. (Pálffy a későbbiekben megérkezett, de az elnöklést nem vette át.)

Az Állásfoglalás mutatja, hogy milyen mértékű kritikával illettük a múltat, és kimondatlanul is a rendszerváltás keretében megvalósítandó kulturális politika fő jellemzőit vázoltuk fel. Én az irodalom és a művészetek lenini pártossága és a pártirányítás lényegének a disszertációmban való elfogadásától az Állásfoglalásban eljutottam a disszertációmban írottak lényegének a tagadásáig; igaz ez a tanácskozás közös álláspontjaként, a vita során alakult ki, de e nézetek megfogalmazásában tevékenyen részt vettem, továbbá felhasználtuk az Új Fórum különszámában megjelent írásomat is.

Az Állásfoglalás a következőket tartalmazta:

"A fejlett társadalmak példája azt bizonyítja, hogy a gazdaság megújításának, a demokratikus folyamatok kibontakozásának, a társadalom működőképességének legfőbb garanciája a művelt, jól képzett állampolgárok sokasága. Ezért a kultúrát a társadalmi fejlődés alapvető húzóerejének tekintjük.

Szakítani kívánunk az elmúlt évtizedek kultúrpolitikai törekvéseivel és gyakorlatával, mert az lényegét tekintve kultúra-és értelmiségellenes volt. A kétségtelenül is megteremtődött értékek is gyakran e politika ellenében jöhettek csak létre. A kultúra, benne a nemzeti kultúra nem osztható fel pártérdekek szerint. A nemzeti kultúra valamennyi értékét a magunkénak valljuk, de pártunk jellegéből adódóan különös hangsúlyt adunk annak a szellemiségnek, amely felelősséget érez a társadalom életének alakulásáért és magas színvonalú kulturális értékekkel vállalja a közösség szolgálatát.

A zsákutcás sztálini társadalomszerveződési modell politikája szétverte a személyiség, és ezzel együtt a család legelemibb szféráit. Nyilatkozataiban a személyiség sokoldalú kibontakozását segítő kulturális rendszert ígért. E helyett egész működése során leértékelte a tudást, s olyan oktatási rendszert hozott létre, amely rugalmatlan szerkezetű, egyszerre szegény és pazarló, valamint antidemokratikus.

Mindez gátolja az európai kultúrához való teljes felzárkózást. Ez a folyamat ugyanis nem csupán a társadalom szellemi elitjének teljesítményétől, hanem a társadalom egészének magatartásától, kulturáltságától függ. Ezt a szellemi teljesítményt nem lehet a tudást leértékelő politikával megvalósítani, amely

- bürokratikus, autokratikus jellegéből adódóan egyéniségellenes;
- működésében, értékrendszerében antidemokratikus, túlcentralizált és túlszabályozott;
- képtelen a tudás változó piaci értékének érzékelésére;
- képtelen társadalmi dialógusra.

Egyetlen kultúrállam sem mondhat le a kultúra támogatásáról. A támogatás azonban nem csorbíthatja a kultúra szabadságát. A legnagyobb tőkét a kultúra különböző formáiba kell beruházni.

Az MSZMP-nek olyan kulturális-politika-, oktatáspolitikai-, tudománypolitika-, művészetpolitika-, közművelődés-politika kialakításában kell közreműködnie, amely az alkotmány keretei között pluralizmust biztosít:

- a./ a tulajdonlásban, mecenatúrában, a kultúra világnézeti alapjának megválasztásában és értékrendjében, a követendő magatartásmintákban;
- b./ a kultúra minden területén működési elvként biztosítja az intézmények önállóságát, a szellemi műhelyek önszerveződését, önkormányzatát;
- c./ képességfejlesztő és értékközpontú, demokratikus, a társadalommal dialógusképes, rugalmas.

A pártnak olyan kulturális politikát kell támogatnia, amely a korábban jellemző értelmiségellenes tatárjárás helyett az értelmiséget, az alkotó embert engedi politizálni a társadalom javára.

Az ilyen kulturális politika kialakítása csak folyamatosan, a feltételek megteremtésével, a hagyományok ésszerű újjáélesztése útján, a társadalmi kezdeményezésekre építve képzelhető el. A társadalmasítás ugyanakkor nem jelentheti azt, hogy a kormányzati művelődéspolitikának nem kötelező biztosítania a minimálisan szükséges egységesítő szabályozást, nem kötelező ellátnia a feltételteremtő állami feladatokat, beleértve a minőség garanciáinak a megteremtését.

A pártnak olyan művelődéspolitikát kell támogatnia, amely

- biztosítja az esélyegyenlőséget az új gazdasági-társadalmi feltételek között az egyén érvényesüléséhez szükséges tudás, képességek és készségek megszerzésében;
- ennek érdekében szorgalmazza a kulturális célokat szolgáló állami erőforrások határozottabb felhasználását a különböző típusú hátrányok enyhítésére, kiküszöbölésére;
- biztosítja a nemzeti kultúra megbecsülését, fejlődését, a nemzet önbecsülésének és önbizalmának a helyreállítását, a reális nemzeti önértékelést, a nemzeti kultúra jobb hazai és külföldi elismertetését, a nemzeti és egyetemes kultúra szerves kapcsolatát.

A párt a maga eszközeivel támogatja a hagyományos szocialista értékek érvényesülését. Támogatja azt a törekvést, hogy a társadalom közösségei – család, lakóhely, munkahely, kulturális, nemzetiségi közösségek – újra elnyerjék valóságos társadalmi szerepüket.

A párt fontosnak tartja és a maga eszközeivel segíti egy tényleges európai szintű politikai kultúra kialakítását.”

X

Ha a legáltalánosabb módon jellemezni akarom azt a folyamatot, hogy hogyan jutottam el kandidátusi disszertációmban írottaktól a fenti Állásfoglalás-ban azok tagadásáig, akkor a következő fő csomópontokat kell rögzítenem:

- a disszertációban elfogadtam az irodalom és művészetek lenini pártosságának és az ehhez kapcsolódó pártirányításnak az elvét, azzal a megszorítással, hogy az ennek figyelembevételével születő műveknek a valóság lényegének hű, művészileg igaz tükrözését kell eredményezniük, a művészi forma esztétikai értékeket alkotó megvalósításával;
- az 1987-ben megjelent tanulmányomban, A marxista esztétika, valamint a kommunista pártok irodalom – és művészetpolitikájának történetéhez c. írásomban a disszertációmban írottakat történetileg relativizáltam; azt állítottam, hogy a lenini pártosságban és a pártirányításban foglaltak csak egy történetileg konkrét időszakhoz, a feudális jellegű, kialakulatlan polgári értékeket képviselő társadalomhoz kapcsolódnak, ahhoz az időszakhoz, amikor a társadalom tagjainak műveltsége rendkívül alacsony színvonalú, a különböző tudatformák (elsősorban a politikai, jogi, filozófiai - erkölcsi tudatformák) fejletlenek, ezért nem tudják sajátos funkcióikat teljesíteni; így az irodalomnak és a művészeteknek (elsősorban a filmnek) kitűntetett szerepe van a dolgozó tömegek tudatformálásában;
- a vonatkozó problémák vizsgálatának ilyen történetileg változó nézőpontjából szervesen és közvetlenül fakadt, hogy a civilizatórikusan fejlettebb társadalmakban (esetünkben, a polgári társadalomban) a lenini pártosság – és pártirányítás elvei idejétmúltakká válnak.

Azt is fontosnak tartom nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a szekció Állásfoglalása élesen és igaz módon bírálta az államszocializmus művelődéspolitikáját és a fent mondottak következtében, amikor arról beszélt, hogy „...a kultúra nem osztható fel pártérdekek

szerint”, akkor kimondatlanul is a lenini pártosságban és az ehhez kapcsolódó pártirányításban foglaltakat tagadta meg, s e helyett az anyag egésze hitet tett a kultúra plurális jellege - és az alkotó személyiség autonómiájából fakadó alkotószabadsága mellett.

A kandidátusi disszertációm gondolati anyagából a baloldali művelődéspolitikai bizonyos általános szellemisége maradt meg; ilyennek mondható, amikor az Állásfoglalás-ban az olvasható, hogy „... pártunk jellegéből adódóan különös hangsúlyt adunk annak a szellemiségnek, amely felelősséget érez a társadalom életének alakulásáért és magas színvonalú értékekkel vállalja a közösség szolgálatát.”, vagy „A párt a maga eszközeivel támogatja a hagyományos szocialista értékek érvényesülését.”

Induló szűkebb szakterületemen képviselt álláspontom fentiekben bemutatott változása mutatja, hogy szándékaim szerint tudományos tevékenységemben sohasem voltam dogmatikus, ortodox marxista – leninista; nézeteimet a történeti – társadalmi folyamatok valóságának a vizsgálata határozta meg, ahogy már az 1987 – ben e tárgykörben publikált hosszabb tanulmányom ismertetésénél is bemutattam.

Nézeteim további változását igazolja a Kultúra szekció Állásfoglalásá-nak megszületésében való bábáskodásom; ez egyértelműen bizonyítja, hogy – az adott témában szerves fejlődés eredményeként – a leninizmussal való szakításom ezekben a kérdésekben is megtörtént.

4./ Az MSZMP vagyonszámolásával-, a munkahelyi pártszervezetekkel – és a munkásőrséggel kapcsolatos kérdések

A Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain különösen a címben jelzett kérdésekkel kapcsolatban haladtak előre nehezen a tárgyalások. A probléma lényege az volt, hogy a Grósz – Nyers féle pártvezetés nem akart a pártvagyonnal elszámolni, ennek terhére nem akarta az ellenzéki pártok tevékenységéhez szükséges anyagi – technikai fedezetet biztosítani; továbbá nem akarta a munkahelyi pártszervezeteket megszüntetni, mellyel az MSZMP számára külön előnyöket akart biztosítani; valamint a munkásőrséget sem akarta felszámolni. A reformkörü mozgalom ezekben a kérdésekben az ellenzéki pártok álláspontjával értett egyet és különösen a Budapesti Reformkör volt az, amely élesen elítélte a pártvezetést önző és a békés átmenetet akadályozó magatartásáért.

Ezek a problémák a budapesti reformkörü tanácskozáson is fontos kérdésként szerepeltek és kapcsolódtak a reformkörü mozgalom korábban nyilvánosságra hozott állásfoglalásaihoz, melyek többek között a következőket tartalmazták:

„Nyilatkozat és Felhívás

1. Független és ellenzéki szakértők bevonásával sürgősen el kell készíteni az MSZMP folyó árakkal összhangban lévő vagyonszámlát, és azt nyilvánosságra kell hozni.
2. El kell különíteni a párt bevételeinek különböző forrásait. Az állami költségvetésből származó rész társadalmasításáról azonnal tárgyalásokat kell kezdeni. Ebből a forrásból kell megteremteni valamennyi politikai párt és szervezet infrastruktúráját.

3. A Központi Bizottságnak számot kell adni a Kongresszuson a párt vagyoni helyzetéről, és a párt új országos vezetőségének felhatalmazást kell kapnia az említett vagyoni jogi kérdések rendezésére.

4. A vagyoni kérdés megnyugtató rendezéséig mindenfajta új jogi megoldást, pénzügyi tranzakciót megengedhetetlennek és pártunk érdekeivel ellentétesnek tartunk.

Fenti, változatlanul érvényes álláspontunk értelmében mélységesen elítéljük a Next 2000 Kft. létrehozását. Megértéssel fogadjuk a Független Jogász Fórum augusztus 28-i Magyar Nemzet-beli nyilatkozatát. Az általuk feltett kérdések közül mindössze egyetlenre tudunk válaszolni: ehhez a tranzakcióhoz az MSZMP tagságának hozzájárulását senki nem kérte.

Mindezek alapján a leghatározottabban felszólítjuk az MSZMP Központi Bizottságát, hogy állítsa le a Next 2000 Kft. létrehozását és vonja felelősségre mindazokat, akik ezzel a lépéssel rontották pártunk hitelét, szavahihetőségét és jövőbeni esélyeit.

Felhívjuk az MSZMP tagjait, hogy csatlakozzanak hozzánk és ilyen értelmű állásfoglalást juttassanak el a Központi Bizottsághoz.

Budapest, 1989. augusztus 28.

az MSZMP reformkörök és reform alapszervezetek

budapesti országos tanácskozásának előkészítő bizottsága "

A reformkörü mozgalom budapesti tanácskozása foglalkozott a pártszervezetek munkahelyi működésének kérdésével is, és a küldöttek szavazással a következő állásfoglalást hozták:

"Nyilatkozat a pártszervezetek munkahelyi működéséről

A/ Többségi vélemény

A reformkörök, és reform-alapszervezetek országos tanácskozása nem tartja elfogadhatónak, hogy a politikai pártok szervezetszerű működést fejtsenek ki a munkahelyeken, és ezzel terméketlen politikai csatározások színterévé tegyék azokat.

Az országgyűlési és tanácsi választások lakóterületi kötődése miatt pártunk érdekeivel is ellentétesnek és szűklátókörűnek tartjuk a Központi Bizottság ezzel kapcsolatos döntését.

Javasoljuk, hogy a kongresszus fontolja meg újra e kérdéseket, és vizsgálja felül a Központi Bizottság határozatát.

B/ Kisebbségi vélemény

A reformkörök és reform-alapszervezetek országos tanácskozása nem ért egyet a politikai pártok üzemi tevékenységét támogató nézetekkel. Véleményünk szerint a képviseleti demokrácia elvei alapján az állampolgári politikai akarat érvényesítésének elsődleges tere a lakóterületi pártszerveződés. Az üzemek, intézmények kollektívái természetesen rendelkeznek a politikai szerveződés szabadságával, de nem működhetnek munkaidőben, és nem vehetnek részt a gazdasági, intézményi döntéshozatalban.

Az MSZMP megújítása igényli, hogy pártunk tevékenységének súlypontját a lakóterületre helyezzük. Nem működhetnek pártszervek az államigazgatás, a jogszolgáltatás és a fegyveres testületek szolgálati helyein. A meglevő szervezeteket a legközelebbi választásokig fel kell számolni."

A reformkörü mozgalom többsége ugyan elutasította a pártok munkahelyi jelenlétét, de ennek indoklása nem a lényegeget ragadta meg; vonatkozott ez még inkább a kisebbségi

álláspontra, amely a munkaidőn kívül elfogadta a munkahelyek bizonyos részében lévő pártszervezeteket, ha nem avatkoznak be a munkahelyi döntéshozatalba.

Ezzel szemben Szabó Zoltán, a Budapesti Reformkör szóvivőjeként éppen a dolog lényegét mondta ki, hogy miért nem fogadjuk el a munkahelyi pártszervezeteket:

"Az uralom másik eszköze: a párt munkahelyi jelenléte, összefonódása az állammal és a gazdasági vezetéssel. Közvetve vagy közvetlenül, de a függelmi viszonyok révén az állami vagy gazdasági vezető a pártot, a pártvezető az államot, a gazdaságot "keresztben" birtokolja. Ezért, és nem a tagság jelenléte miatt kell szervezetten, kellő időt hagyva kivonulnunk a munkahelyekről. A párt a szakszervezeten, a munkástanácsokon keresztül érvényesítheti befolyását a munkahelyeken, de a választási küzdelmek a lakóterületen dőlnek el." A Szabó Zoltán által elmondottak azért voltak fontosak, mert az MSZMP vezetése hiába állította, hogy miután megszüntette a párt káderhatáskörét, nem fog beleavatkozni a munkahelyek életébe, hisz a munkahelyek vezetői e megszüntetett káderhatáskör alapján voltak kinevezve; jelentős többségük a kommunista nómenklatúrához tartozott, személyi-baráti szálak kapcsolták a munkahelyi pártvezetéshez, így egy pártállásfoglalással nem lehetett e kapcsolatokat, az ebből következő összefonódásokat, előnyöket az egyik napról a másikra megszüntetni. Az állampártiság és a pártállamiság "kézzelfogható" megtestesülése volt a munkahelyi pártszervezet, egy olyan monopólium, amely napi gyakorlatában a legkülönbözőbb módon szolgálta az MSZMP külön érdekeit. Ezeken az előnyökön kívül azzal a társadalompszichológiai hatással is számolni kellett, hogy a munkásemberek az MSZMP befolyásának alakulását azon is mérték, hogy a párt ott van-e az üzemben, vagy nincs ott?!

Szabó nyilatkozata is nyilvánvalóvá tette azon meggyőződésünket, hogy a munkahelyről való kivonulás az egyik fontos lépése a pártállam és az állampárt detronizálása folyamatának; az Ellenzéki Kerekasztal is ilyen megfontolásból utasította el a munkahelyi pártszervezetek létét. A Budapesti Reformkör álláspontja e lényegi belátásból esett egybe az ellenzéki pártok véleményével; így a pártvezetéssel szemben a reformköri mozgalom képviselte azt a felfogást, amely bizonyította a baloldal békés átmenetet elfogadó, tettekben is megnyilvánuló szavahihetőségét. A reformköri mozgalomban lévő különböző vélemények e kérdés kapcsán is mutatták azonban a mozgalom megosztottságát.

A Grósz--Nyers-vonal a budapesti tanácskozás nyilatkozatára sem változtatta meg e kérdésben álláspontját; sőt Nyers Rezső – reagálva Németh Miklós tanácskozásunkon hangot adott pártvezetéssel szembeni ellenvéleményére – a KB 1989. szeptember 12-13-i ülésén újra megerősítette a KB azon állásfoglalását, hogy az MSZMP nem hajlandó a munkahelyekről kivonulni és Némethnek azt válaszolta: ha "a kormány párttag képviselői azt fogják mondani, hogy ők más döntésre jutottak ebben a kérdésben, de akkor ez a kormány és a pártvezetés közti szakadásnak a demonstrálása lesz."

A háromoldalú tárgyalások a munkásőrség kérdésében is az álláspontok megmerevedéséről tanúskodtak; ebben a helyzetben foglalkoztak a budapesti reformköri tanácskozáson résztvevő munkásőrök helyzetükkel és a következő nyilatkozatot tették:

"Nyilatkozat a munkásőrségről

A reformkörök és - alapszervezetek országos tanácskozásán részt vevő munkásőrök, csatlakozva a nagykanizsai Sneff József Munkásőregység KÖGÁZ szakaszának véleményéhez, a következő nyilatkozatot tesszük:

Mi, a politikai cselekvés többletét is vállalva jelentkeztünk a munkásőrségbe. Úgy érezzük, hogy rólunk, a társadalmi munkásőrökről megkérdezésünk nélkül döntöttek, s így folyik a jövőnköt szabályozó rendeletek előkészítése. Ebben a – jelenleg – társadalmi fegyveres szervezetben a testület egészét érintő alapvető kérdésekben az évtizedek óta kialakult gyakorlat szerint tették ezt ismét. Bízva józanul gondolkodó társaink és a társadalom egyetértésében, javasoljuk:

-- a megbékélés jegyében, megértve a társadalom félelmét az erőszaktól, valljuk, hogy a munkásőrség szervezetét fel kell számolni. Történelmi feladatát teljesítette, hivatását betöltötte;

-- a demokratikus szocializmus felépítése, védelme ma nem egy önkéntes testület fegyvereivel, hanem az állampolgárok bizalmának visszaszerzésével, megfelelő gazdasági-társadalmi alternatíva meghirdetésével történhet. Demokráciát, jogállamiságot akarunk, s így egy pártnak sem lehet fegyveres testülete;

-- az országnak szüksége van fegyveres erőkre. De önkéntes (fegyveres) testületre, ennek megszervezésére csak a pártközi megállapodások után, parlamenti törvényhozással kerülhet sor. A társadalom új (fegyveres) testületét csak az Országgyűlés vagy a köztársasági elnök irányíthatja. Mentésíteni kell a testületet a politikai pártok harcától, s a felvétel sem párttagságtól függően történhet.

Az eddigiekből következik, hogy az új testület neve sem munkásőrség, sem nemzetőrség nem lehet.

Javasoljuk a nemzeti gárda elnevezést. Feladatait elsődlegesen az elemi csapások felszámolásában, az élet és az anyagi javak mentésében, a közbiztonság és a közrend fenntartásában, határőrizeti és karhatalmi feladatok ellátásában látjuk. A kiképzésnek elsősorban erre kell felkészítenie. Az új testületnek önálló fegyveres bázisai ne legyenek. Fegyverzetüket a néphadsereg bázisán kell tárolni, kiadásukat szigorú rendszabályhoz kötve. Fegyvereinkről le kívánunk mondani, amíg az új, általunk kezdeményezett fegyveres testületről törvény nem rendelkezik.

E javaslat, véleményünk szerint minden – az ország helyzetét reálisan felmérő és érte felelősséggel tenni akaró – munkásőr és állampolgár részére elfogadható.

Mi nem eloldalogni kívánunk a barikádról, hanem lebontani azt a demokratikus jövő érdekében. Készen állunk szolgálatot vállalni a nemzeti gárdában."

Ezek az állásfoglalások mutatják, hogy a reformköri mozgalom budapesti tanácskozása a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások vitatott kérdéseiben hogyan támogatta az ellenzéki pártok álláspontját. Az Országos Koordinációs Tanács azonban ezeket az állásfoglalásokat határozati javaslatként nem terjesztette a tanácskozás elé, így azok a reformköri mozgalom közösen elfogadott álláspontjaként nem nyomatékosították az állásfoglalásban foglaltakat. Ez a helyzet különösen a pártvagyonnal kapcsolatos közösen elfogadott állásfoglalás

elmaradásának esetében volt jelentős hiba; ezért a Koordinációs Tanácsban lévő Budapesti Reformkör küldöttei a Tanács szeptember 9.-i ülésén kikényszerítették, hogy a vagyonelszámolással kapcsolatos – fentiekben ismertetett – Nyilatkozat és Felhívás – ban foglaltakat fogadják el a reformköri mozgalom álláspontjának. Ez is fontos eredmény volt, de hatásában nem érte el mindazt, mintha ez a budapesti tanácskozás álláspontjaként született volna meg.

(Ez a helyzet a későbbiekben a kongresszuson bosszulta meg magát. A kongresszuson ugyanis ezekben a kérdésekben szavazásra került sor és a reformköri küldöttek többsége, ahelyett, hogy a munkahelyi pártszervezetek és a vagyonelszámolás kérdésében a mozgalom többségének az álláspontját képviselték volna, elfogadták a Nyers Rezső és támogatói által szorgalmazott álláspontot, ami majd a „négyigenes” szavazáshoz vezetett. Ez a kongresszusi magatartás a későbbiekben az állampárti utódpártiság legfőbb bizonyítékává vált, és a későbbiekben kiderült, hogy ez jóvátehetetlen károkat okozott a baloldal ügyének.)

(Ezeknek a kérdéseknek részletesebb kifejtését lásd könyvem 250 – 265 oldalain.)

XIII./A reformköri mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban

A fentiekben arról beszéltem, hogy a reformköri mozgalom a budapesti tanácskozásán a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások vitatott kérdéseiben hogyan támogatta az ellenzéki pártokat. Az előzőekben is érintettem már ezt a problémát, amelynek végeredményben az a lényege, hogy a mozgalom hogyan járult hozzá a rendszerváltáshoz. Az alábbiakban ezt a problémát összefoglalóan szeretném bemutatni.

Az államszocializmus és az állampárt válsága szülte a *reformköri mozgalmat*. Láttuk, hogy az első reformkörök reformkommunista irányzatosságúak voltak, céljuk az 1988-as pártértekezlet határozatai megvalósításának és az új, Grósz-féle vezetésnek, valamint a pártvezetésben lévő reformerek törekvéseinek a támogatása volt. Mivel a válság tovább súlyosbodott és ez a vezetés nem kellő gyorsasággal és határozottsággal, ingadozva fogott hozzá a válság felszámolásához, ezért a reformköri mozgalom már 1989. április közepén tovább radikalizálódott, fejlődésének újabb stádiumába lépett, reformszocialista irányzatosságúvá vált.

Ennek a változásnak első, határozott megnyilvánulása a kecskeméti tanácskozáson elfogadott nyilatkozat volt, amelyben harcot hirdettünk a KB centrum reformkommunista irányvonala és annak Grósz Károly által irányított politikája ellen. A reformköri mozgalom egésze egyetértett abban, hogy az MSZMP-t, mint állampártot fel kell számolni; e cél megvalósításáért harcba kellett szállnunk a párt Grósz irányította reformkommunista centrumával, amely az MSZMP felszámolása ellen volt, mert úgy vélte, hogy bizonyos reformok árán a párt megmenthető. E harcban a fő csapást Grósz Károlyra mértük, aki számos elszenvedett kudarc után kénytelen volt egyszemélyű főtitkári hatalmától megválni és szövetséget kötni a pártvezetés reformereivel; ezzel a vezetésben is dominánssá a reformszocialista irányultság vált. Ezzel lezárult az állampárt megszüntetéséért való harcnak

az első, fontos szakasza; hisz az Elnökség tagjainak többsége – nem hagyhatta figyelmen kívül a reformkörü mozgalom mind erőteljesebb kritikáját és az MSZMP megszüntetésével kapcsolatos követelését – mind határozottabban egy új, baloldali párt megteremtése mellett foglalt állást. Igaz, a későbbiek során még komoly harcokat kellett folytatni bizonyos állampárti jegyek megszüntetése érdekében (munkahelyi pártszervezetek, a pártvagyonnal való elszámolás stb. kérdései), melyeket a párt apparátusa körömszakadtáig védett, de ennek ellenére a kongresszuson már egy kudarcot-kudarcra halmozó és ezért éles kritikának alávetett, önbizalmában megingó, széthullóban lévő állampárt megszüntetésére kellett a küldötteknek igent mondaniuk.

A Munkáspárt – amely politikai törekvéseit illetően az MSZMP utódpártja – programatikus nyilatkozatában, a "Történelmi önvizsgálat--tanulságokkal" c. anyagában, annak "3./ A párt felbomlasztása és szétverése" c. részében, az MSZMP megszűnéséről a következőket mondta: "A párt elleni támadásokat a párton belül a jobboldali vezetők támogatásával a "reformkörök" indították el. 1989 áprilisában Kecskeméten megtartott tanácskozásukon (amelyen a "pártvezetés tudtával és egyetértésével" részt vett és felszólalt Pozsgay Imre, Nyers Rezső) a párt "elfoglalását" tűzték ki célul. A rohamot a megyei és városi pártértekezleteken kezdték el, és a kongresszuson tervezték befejezni. Elkezdődött a párt jellegének nyílt átértékelése."

Az eddig bemutatott tények és elemzések a fentieket egyértelműen igazolják: kétségtelen, hogy reformkörü mozgalom volt az állampárt szétverésének fő ereje, amellyel a rendszerváltáshoz vezető út egyik előfeltételét teremtette meg.

A reformkörü mozgalom egésze egyetértett abban is, hogy a pártállamot meg kell szüntetni, mert a Magyar Népköztársaság egy világtörténelmi zsákutcának bizonyult rendszer, a diktatórikus szocializmus államrendszeri megtestesítője volt. A mozgalom a politikai pluralizmus elfogadásával a parlamentáris demokrácia, a jogállamiság megteremtése mellett tett hitet, és az ezért való harc során egyik legfontosabb tényezőjévé vált a pártvezetés tárgyalóasztalhoz való kényszerítésének; majd a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások idején minden lényeges kérdésben – saját pártvezetésével szemben – az ellenzéki pártok álláspontját támogatta.

Ezzel a reformkörü mozgalom a parlamentáris demokráciához való békés átmenetért való harcban az ellenzéki pártok partnerévé vált, és így a rendszerváltás egy másik feltételének a biztosításában, a pártállam megszüntetésében is meghatározó módon kivette a részét.

A reformkörü mozgalom egészének ez a magatartása azt mutatta, hogy a mozgalomhoz tartozó volt kommunisták a történelmi szükségszerűséget felismerve képesek voltak kommunista nézeteiket őszintén megváltoztatni és ennek megfelelően cselekedni, ezáltal az államszocializmus múltjának és akkori jelenének a megítélésében és az ellene való harc lényeges kérdéseiben teljesen egyet tudtak érteni; ami azt eredményezte, hogy közös cselekvéssel jelentősen hozzájárultak az államszocializmus két tartóoszlopának – az állampártnak és a pártállamnak – a szétzúzásához.

A múlt és az akkori jelen problémái a jövőbe vezettek; e jövő megítélésében és az elérendő célok kitűzésében szűnt meg a reformkörü mozgalom egysége. Az egység megszűnésének

első határozott megnyilvánulása a szegedi tanácskozáson volt; a tanácskozás küldötteinek többsége nem fogadta el a Budapesti Reformkör által előterjesztett Nyilatkozatot, amelyben javasoltuk az MSZMP-n belül a reformszárny létrehozását és platformjának elfogadását. A reformszárny létrehozása a reformkörü mozgalom autonómiájának nagyfokú megerősödését jelentette volna és annak a lehetőségét, hogy kialakul belőle egy szociáldemokrata párt, amely vagy képes az MSZMP-n belül többségi irányzattá válni, vagy kiszakad az MSZMP-ből. Bármennyire paradoxon is, annak ellenére, hogy a reformkörü mozgalom egésze részese volt a rendszerváltás két előfeltétele megteremtésének, az egész mozgalom mégsem tudta megtenni a következő lépést, hogy egy olyan szociáldemokrata típusú pártot hozzon létre, amely a rendszerváltás talaján állva elfogadja a polgári társadalmat. Azt, hogy a mozgalom többségi irányzata végül is milyen párt létrehozásában asszisztált, ezt majd a kongresszus kapcsán meglátjuk.

A mozgalom reformszocialista többségi irányzata a párton belüli programválsággal sem tudott mit kezdeni. Ennek olyan megnyilvánulásai voltak, hogy nemcsak a Budapesti Reformkör platformját nem fogadták el a reformszárny platformjának – holott az elkészített platformok közül az lett volna egyedül alkalmas e funkció betöltésére – , hanem egyáltalán nem sikerült a mozgalom közös platformját elfogadni, helyette a Pozsgay munkabizottság anyagát, illetve a Vass-albizottság anyagát – hol ezt, hol azt – nyilvánította az Országos Koordinációs Tanács antidemokratikusan a mozgalom platformjává, holott egyik sem fejezte ki megfelelően a reformkörü mozgalomban lévő sokszínű törekvéseket.

Ez a helyzet nagymértékben hozzájárult a reformkörü mozgalom autonómiája feladásához. Ez egyúttal azt is eredményezte, hogy a mozgalom nem tudta magát egyértelműen megkülönböztetni az MSZMP-n belüli irányzatok többségétől, mindenekelőtt magától a Grósz-Nyers dominálta pártvezetéstől. (A Budapesti Reformkör harca a Grósz-Jassó-vonallal szemben ezért sem válhatott a reformkörü mozgalom egészének harcává; így a demokratikus küldöttválasztásért folyó harcunkban nem sok segítséget kaptunk a reformkörü mozgalomtól.) Ilymódon az MSZMP-n belül töréspontot egyedül a Budapesti Reformkör platformja és ennek alapján folytatott tevékenysége jelentette, amelynek lényege egy szociáldemokrata irányzatosságú törekvés volt, amely kezdetben kimondatlanul, majd állásfoglalásainkban mind határozottabban kimondva elfogadta a rendszerváltást és a jövőre vonatkozó elképzeléseit ennek megfelelően fogalmazta meg. Azért jelentett egyedül a Budapesti Reformkör platformja töréspontot a párton belüli többi platformmal szemben, mert minden más platform – a reformkörü mozgalom reformszocialista irányzatú platformjai is – a meglévő szocializmus modellváltással való megreformálhatóságának az álláspontján álltak és egy harmadikutas demokratikus szocializmust tűztek ki megvalósítandó társadalmi céljukul.

A mozgalom önállóságának ilyen feladása és a kialakult nézeteltérések a külső szemlélők számára is nyilvánvalóvá váltak és azok magyarázatokkal kívántak szolgálni a történetekre. Így egyik magyarázat a már többször idézett H. O'Neil-hez fűződik: ő azt mondja, hogy a mozgalom sikerei hatására nagyon sok karrierista elem került be a mozgalomba, akik csökkentették a kezdetek radikalizmusát és ez járult hozzá " (...) a tagságon belüli hibás

irányvonalakhoz, amikor kísérleteket tettek közös politikai álláspont kialakítására." A baj csak az, hogy ezek a "hibás irányvonalak" már a szegedi tanácskozáson megjelentek – tehát már a kezdeteknél –, és ezek hangadóinak jelentős része a reformkori mozgalom prominens képviselői közül kerültek ki.

A reformkori mozgalom helyzetét, jövőre vonatkozó törekvéseinek tarthatatlanságát világosan látta Lengyel László, ezért egy kicsit hosszabban idézem őt: " (...) az a szomorú, hogy ennek a csoportosulásnak nem csak a világos képe hiányzik egy jövőendő demokratikus rendszerről, egy jövőendő szocialista párt feladatairól, de nincs elképzelése az ahhoz való átmenetnek sem. (...) a reformkörök vagy éppen Pozsgay Imre és Szűrös Mátyás még csak találgatják, hogy kinek a tulajdonáról és hatalmáról van is szó, és azt kiknek is kellene, milyen formában átadni. Egy elvont, nem létező állami tulajdonban gondolkodnak, amelyet egy ugyancsak elvont társadalomnak kellene piaci hatékonysággal, és mégis munkásbeleszólással, demokratikusan hasznosítani."

Számomra kétségtelen, hogy a kezdeti bátortalan kölcsönös kísérletek után a reformértelmiségi-elit a Lengyel László által is elmondottak miatt nem kereste tovább a kapcsolatot a reformkori mozgalommal; a mozgalom – mindenekelőtt reformszocialista többségi irányzata – rászolgált erre a bizalmatlanságra. Ennek során Lengyel László nem véletlenül állította bírálata középpontjába a tulajdonhoz való viszonyulásunk kérdéseit, ezért is kell erről egy kicsit bővebben szólnom.

Ide tartozik az is, hogy a mozgalom a gazdasági szervezetek átalakulási törvényéhez, a privatizáció kezdeti formájához (az ún. spontán privatizációhoz), majd a jövőendő privatizációs elképzelésekhez rendkívül ellentmondásosan viszonyult.

Bokros Lajos – aki nyilván a reformkori mozgalom legfelkészültebb gazdasági szakembere volt – mind az átalakulási törvénynek, mind az ehhez kötődő, ún. spontán privatizációnak elsősorban csak a veszélyeit, hiányosságait látta. Ennek ellenére Bokros eljutott ahhoz az antinómiához, hogy szerinte ugyan a spontán privatizációt időlegesen le kellene állítani, és létre kellene hozni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tennék anomáliáinak a megszüntetését, de ugyanakkor azt is ki kellett mondania, hogy a működő tőke behozatalával párhuzamosan ez az egyetlen esélyünk az ipar strukturális szerkezetének a megváltoztatására.

A későbbi kutatások kimutatták, hogy a spontán privatizáció ellenzői nagymértékben eltúlozták ennek terjedelmét, az általa megvalósuló korrupciós esetek számát, mert a tények azt mutatták, hogy a nemzeti vagyonnak mindössze 5%-át érintette a spontán privatizáció.

Azt is láttuk, hogy a reformszocialista platformok – pl. a Kerekes-trió platformja – bár tudomásul vették a magántulajdon létét, de a különböző tulajdonformákhoz való viszonyulásban nem tudták a szektorsemlegesség álláspontját elfogadni, ezért a legváltozatosabb közösségi tulajdonformákká javasolták átalakítani az állami tulajdont, de az átalakítás technikájáról és a létrehozandó új tulajdonról nem sokat tudtak mondani; az általuk megnevezett "személyes köztulajdon", mint centrális tulajdonforma, a maga általánosságában fából vaskarika volt, melynek egyik konkrét formája a "munkás-részvény", az ún. népi kapitalizmus ideája felé mutatott. A magyar átmenetnek, benne a magyar

gazdaságnak nagy szerencséje volt, hogy az állami tulajdon megszüntetése, a tulajdon-reform nem a reformszocialista platformokban megfogalmazott zavaros elképzelések alapján ment végbe.

Ennek megértéséhez figyelembe kell venni mind a magyar, mind a környező országok tapasztalatait. Kornai János az államszocializmusból a kapitalizmusba való átmenet szerves fejlődését tartja a tulajdon-átalakítás megfelelő formájának, amelynek lényege az állami tulajdon fokozatos tőkés tulajdonná alakítása. E folyamatban Magyarországon kezdettől minimalizálni igyekeztek az ingyenes, a kárpótlási, vagy a voucher-alapú privatizációt, és előnyben részesítették a pénzért történő magánosítást; továbbá csak kivételes esetben zárták ki ebből a külföldi tőkét, és annak igénybevétele során a privatizáció, valamint a zöldmezős beruházások egyensúlyára törekedtek.

Ezzel a szerves átmenettel állt szemben a "népi kapitalizmus" megteremtésének a törekvése, ahogy ezt a Cseh Köztársaságban is megpróbálták létrehozni. Ennek alapja az állami tulajdon gyors és ingyenes szétszórása volt, az az elképzelés, hogy voucherek, kuponok révén mindenki azonos mértékben legyen a birtokosa a korábbi nemzeti vagyonnak. Ez az elképzelés a társadalmi igazságosságra és morális érvekre hivatkozott: a méltányosság és az igazságosság elvei azt igénylik, hogy minden állampolgár egyenlő részt kapjon meg a korábbi állami tulajdonból. Az ily módon létrejött "egyenlőség" azonban rövid életűnek bizonyult, mert a részvények a különböző befektetési alapoknál kötöttek ki, amelyek jelentős részét az állami bankok hozták létre; ezeket az alapokat az állami bankok felügyelték, majd hamarosan a részvények jelentős hányada e bankok tulajdonába is került. Az eredeti állami tulajdon átalakítása során így visszajutottunk a kiinduló ponthoz, az újra létrejött állami tulajdonhoz. Ez a körbeforgó folyamat a Cseh Köztársaságban is súlyos transzformációs-válságot eredményezett, amely később a cseh gazdaság számos nehézségének a forrásává vált.

A létező szocializmus világtörténeti bukása két feladat elé állította a térség országait: végre kellett hajtaniuk a rendszerváltást és meg kellett találniuk új helyüket a globalizálódó világban. Ez azt jelentette, hogy nemcsak belső viszonyaikat kellett átalakítaniuk, hanem abban is választaniuk kellett, hogy megpróbálnak-e integrálódni a tőkés jellegű globalizálódó világba, vagy erre nem képesek, illetve tudatosan az ettől való elzárkózás útját választják.

A reformszocialista platformok létrehozói, amikor különböző törvényekkel vélték a tőkét "megrendszerbe illeszteni", működését a demokratikus szocializmus megteremtésének a szolgálatába állítani s ezzel valamiféle harmadik utas rendszert létrehozni, akkor – esetleg anélkül, hogy ezt akarták volna – erre az izolációs útra szándékoztak lépni, amely megvalósulása esetén egy újabb zsákutcs fejlődést eredményezett volna. Igaz, hogy akik ezt az izolációs utat választották, azok megpróbálkozhattak volna a kapitalizmus alternatíváinak a kísérletezésével, ahogy ezt a Kerekes-trió platformja elméleti igénnyel meg is fogalmazta, illetve, ahogy egyik-másik platform (pl. a népi demokratikus platform) fel is vázolt ilyen alternatívát.

A Budapesti Reformkör platformja a reformköri mozgalomban születő platformoktól abban is különbözött, hogy a tulajdonformákhoz szektorsemlegesen viszonyult, ezzel gyakorlatilag elfogadta a polgári társadalmat; ebből fakadóan az volt a véleményünk, hogy a

tulajdonformák versenyében a piaci hatékonyságnak kell eldönteni az életképességet. A tőkés tulajdon által létrehozott társadalmi esélyegyenlőtlenséget platformunk nemcsak szociálpolitikai intézkedésekkel, de még inkább a dolgozó tömegek munkához juttatásával, az esélyegyenlőség lehetséges formáinak a megvalósításával és megfelelő bérszínvonallal kívánta ellensúlyozni. Nem értettünk egyet azzal, hogy a kapitalizmus alternatíváját, akár kísérletezgetésekkel is, keresni kell. Az volt a véleményünk, hogy 1989-ben, amikor a diktatórikus szocializmus politikai és gazdasági válságba, sőt a gazdasági összeomlás közvetlen közelébe juttatta az országot, akkor nem a kísérletezésnek van itt az ideje; akkor az ország sorsáért felelősséget érző társadalmi erők képviselőinek nem azon kell a fejüket törni, hogy milyen társadalom jöjjön a távoli jövőben a kapitalizmus után, hanem azon, hogy hogyan és milyen kapitalizmust lehet létrehozni a válság mielőbbi felszámolása érdekében Magyarországon.

A reformkörüi mozgalmon belül nem egyedül képviseltük ezt az álláspontot. Láttuk, hogy a szegedi tanácskozás 3. és 5. szekcióinak, valamint a budapesti tanácskozás 7. és a 10. szekcióinak az állásfoglalásai a maguk témáiban is erre a következtetésre jutottak és e szekciók összefoglalóikban kimondták, hogy a magyarországi súlyos válságból csak a rendszerváltás segítségével találhatjuk meg a kiutat. A reformkörök többségében szép számmal voltak olyan tagok, akik így vélekedtek, de ők ezekben a körökben kisebbségben voltak; létük azt igazolta, hogy nem volt alaptalan az az elképzelésünk, hogy az MSZMP-n belüli reformszárny létrehozása esetén ezeket a csoportokat ütőképes erővé lehetett volna szervezni.

A haza és haladás (benne a dolgozó tömegek) érdeke egyaránt a rendszerváltozást igényelte; annál is inkább, mert a történelem megmutatta, hogy az általunk vallott szép eszmék utópiának bizonyultak, és míg az államszocializmus lejáratja ezeket az eszméket és maga az államszocializmus világtörténetileg zsákutcahoz vezetett, addig a nyugat-európai polgári társadalmak a szociális piacgazdaság megteremtésével egyes esetekben a demokratikus szocializmus lehetőségét is biztosították. Nem hitegettük az embereket azonban azzal, hogy Magyarországon e demokratikus szocializmus megvalósítása van napirenden, de azt vallottuk, hogy az ehhez vezető út a kapitalista rendszer kibontakoztatásán keresztül vezet. Ennek során a megteremtendő kapitalizmust sem kívántuk dicsfénybe burkolni, nem állítottuk, hogy ez a társadalom a lehető világok legjobbika, csak azt képviseltük, hogy ennél a rendszernél az adott történelmi helyzetben nincs reálisabb és jobb megoldásra lehetőségünk az ország sorsának jobbra fordításában.

Az előbbi sorok a kapitalizmus 80-as éveinek az ismeretéből indultak ki; nyilván nem láthattuk azt, hogy a globalizmus milyen veszélyeket rejt magában, még kevésbé láthattuk, hogy a kellően nem ellenőrzött pénz – tőke hogyan „szabadulhat el” s világgazdasági válságot okozhat. Napjaink válsága sem jelenti azonban, hogy a Budapesti Reformkör 1989-es álláspontja hibás volt.

1989-ben, a rendszerváltás idején, a Budapesti Reformkörnek a fentiekben kifejtett álláspontját a reformkörüi mozgalom tagjainak a többsége nem osztotta.

Az előadottak alapján elmondhatom, hogy a reformkörü mozgalom egésze részese volt annak a csapatmunkának, amely a rendszerváltozáshoz vezetett; igaz, a mozgalom reformszocialista többsége nem akarta ezt a rendszerváltozást, de ennek ellenére, tevékenységével objektíve hozzájárult megvalósulásához. A mozgalom kisebbsége, élén a Budapesti Reformkörrel, nemcsak részt vett, hanem bizonyos idő után tudatosan vállalta is e rendszerváltásért való politikai harcot. Ez azt jelentette, hogy az MSZMP-n belül voltak olyan törekvések, melynek képviselői fel tudtak nőni a történelmi szükségszerűség megértéséig, képesek voltak volt kommunista nézeteik-törekvéseik feladására, és a maguk korlátozott lehetőségeivel részt is vettek e felismert szükségszerűségből fakadó feladatok megoldásában. E részvételnek – a tényleges politikai értékén túl – szimbolikus, példaadó jelentősége még nagyobb volt, mert azt bizonyította, hogy az MSZMP Grósz--Nyers irányította politikájának volt egy olyan alternatívája, amely egységbe tudta ötvözni a haza és haladás érdekeit, ezzel képes volt megmutatni azt az utat, amelynek végigjárása az MSZMP - től elvezethetett egy szociáldemokrata típusú új párt létrehozásához. A reformkörü mozgalom kisebbségi irányzatának, benne az MSZMP Budapesti Reformkörének igazi érdeme, a baloldali mozgalom történetében lévő igazi jelentősége éppen abban volt, hogy az MSZMP-ben létrehozott egy olyan frakciót, amely szociáldemokrata jellegűvé válva a rendszerváltás útjára lépett; ennek során programatikusan megfogalmazta azon álláspontját, hogy mind a volt államszocializmusnak, mind az elképzelt utópista demokratikus szocializmusnak igazi alternatívája a polgári társadalom szociális piacgazdasága, amely megfelelő történelmi-gazdasági-politikai feltételek esetén a demokratikus szocializmus megteremtését eredményezheti.

Azt, hogy a reformkörü mozgalom kisebbsége az új párt, az MSZP megalakulásával miért nem valósíthatta meg e törekvését, azt a következő részben fogom megvizsgálni.

X

(Megjegyzések húsz év után: a fejlett polgári társadalom szociális piacgazdasága az ezredfordulón a nyugat – európai országokban mindinkább válságba került, amelyet mi a rendszerváltás idején nem láthattunk előre. A kapitalizmus világrendszere a globalizmus térnyerése következtében alapvető változásokon ment keresztül, melyek más feltételeket teremtettek a szociáldemokrata jellegű politikák számára; e politikák napjainkban keresik a választ e kihívásokból fakadó problémák megoldására. E helyzetet tovább súlyosbította a 2008 – ban a világ egészében kibontakozó pénzügyi válság. Ez azonban már egy másik történet, amely nem tartozik a Budapesti Reformkör történetének keretébe.

Ez a megváltozott helyzet eredményezte azt, hogy 1989 – es elképzeléseink napjainkban már utópikusnak tűnnek és nem az, hogy céljaink már akkor is utópikusak lettek volna. A szociális piacgazdaság és az ennek alapján megteremthető demokratikus szocializmus a magyar baloldali, szociáldemokrata politika számára, ma sokkal távolabbi időben megvalósuló politikai célkitűzés lehet, mint azt mi 1989 – ben gondolhattuk.)

XIV./Az MSZMP/MSZP 1989-es kongresszusa és következményei

1./ Előkészületek a kongresszusra

Mind az Országos Koordinációs Tanács, mind a Budapesti Reformkör intenzíven készült a rendkívüli kongresszusra; előtte mindkét testület több ülést tartott, melyeken a fő napirend a kongresszusi előkészület volt. A reformkörü mozgalom eddigi törekvéseinek megfelelően az volt az előzetes elhatározás, hogy amennyiben a kongresszuson a mozgalom nem tudja alapvető céljait elérni, akkor ki kell válni az MSZMP –ből és új pártot kell alapítani. Ezen alapvető célkitűzések egyike a párt elfoglalása volt, amely az állampárt szétverését kellett, hogy eredményezze, a másik célkitűzés – a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások sikeres befejezésével - a pártállam megszüntetésével biztosítani az átmenetet a demokratikus jogállamba.

Az Országos Koordinációs Tanács létrehozott egy küldöttséget, melynek az volt a feladata, hogy kezdjen tárgyalásokat Nyers Rezsővel, Pozsgay Imrével, Németh Miklóssal, Horn Gyulával a kongresszuson követendő együttműködésről, beleértve az új párt létrehozását és annak vezetése összetételében való megegyezésről is. A tárgyalási küldöttség tagjai Bagi Gábor, Géczi József, Kerényi György, Vass Csaba voltak; kiválasztásuk egyik alapvető hibája az volt, hogy nem kötött mandátummal lettek megbízva, így Nyers Rezsőék – egyesek egyéni ambícióit kihasználva – könnyen manipulálhatták a küldöttséget, a másik hiba, hogy a Budapesti Reformkör nem kapott képviselmet ebben a tárgyalási küldöttségben, ahogy nem kapott képviselmet az új párt elnökségét jelölő bizottságban sem.

Az Országos Koordinációs Tanács reformszocialista többségének hibát – hibára halmozó tevékenysége hamarosan újabb fiaszkót eredményezett; szeptember 23. –i ülésükön – feladva a mozgalom eddigi stratégiáját, a párt elfoglalását – elfogadták Nyers Rezsőék azon törekvését, hogy a létrejövő új párt egy széles szövetségre támaszkodjon s vezetése ezen áramlatok szövetségét tükrözze. Az OKT hangadói a párt belülről való elfoglalásáról lemondva a mozgalom autonómiáját adták fel és alárendelték a reformkörü mozgalmat Nyers Rezsőék törekvéseinek.

Ezen hibás politika következménye volt az, hogy az Országos Koordinációs Tanács a reformkörü – és a reformelkötelezett küldöttek október 1. –i országos tanácskozásán, amelyen létrehozták a Reformszövetséget, átadta a reformkörü mozgalom vezetését a megválasztott reformszövetségi vezetésnek, melyben a mozgalom képviselői kisebbségben voltak. Így a reformkörü mozgalom nemcsak autonómiáját, hanem önálló vezetését is elveszítette, a mozgalom feloldódott egy a Nyers Rezső és csapata vezényelte konglomerátumban.

Mindezekben a folyamatokban a Budapesti Reformkör domináns irányzata nem tudta addigi törekvéseit érvényre juttatni; az Országos Koordinációs Tanács reformszocialista többsége Körünk képviselőjét tudatosan kizorította e döntések meghozatalából, tudván, hogy mi nem adtuk volna nevünket a reformkörü mozgalom autonómiája felszámolásához, törekvéseink megvalósításáért való harcot nem rendeltük volna alá Nyers Rezső, a négyek törekvéseinek.

Az előkészületeknek fentebb bemutatott folyamata előrevetítette a reformkörü mozgalom kongresszuson elszenvedett kudarcat, majd utána megszűnését.

2./ A Kongresszus győzedelmes kudarca.

A Kongresszuson a párttal kapcsolatos kérdések álltak középpontban; két álláspont fogalmazódott meg: az egyik, az MSZMP –t megújított pártként meg kell tartani, a másik, helyette egy új pártot kell létrehozni. A szavazáson kiderült, hogy az MSZMP –t a küldöttek 15%-a akarja megtartani, a küldöttek 85%-a új pártot akar létrehozni. Ez a szavazás egyértelművé tette, hogy már a kongresszus előtt az MSZMP sorsa megpecsételődött, hogy a reformkörü mozgalom ezt a pártot már előzőleg, tevékenysége során szétverte.

Ezek után a kongresszus igazi kérdésévé az vált, hogy milyen legyen az új párt? Nyers Rezső elképzelése az volt, hogy a kongresszuson lévők legszélesebb szövetségére kell építeni az új pártot (a kongresszusról még azt a 15%-ot sem távolították el, akik nem értettek egyet az új párt létrehozásával), úgy vélte mindazokkal össze kell fogni, akik az anti – kapitalista demokratikus szocializmus elfogadásának az alapján állnak, és kizárta e szövetségből a reformkörü mozgalom radikális kisebbségét, akik elfogadták a rendszerváltást.

A Reformszövetség és a Népi Demokratikus platform képviselői fogalmazták meg az Állásfoglalás-t az új pártról, amely a kommunista és a szocialista mozgalom „időtálló hagyományait” kívánta folytatni, de elhatárolódott a szociáldemokráciától.

Keserű Imre az ily módon megalakuló pártról a reformkörü mozgalom radikális kisebbségének az álláspontját fogalmazta meg, amikor a következőket mondta: „... a véres kezű gyilkosok kimaradtak, de a párt még nem szabadult meg a patkányoktól.”

Mivel rendkívül széles és körülhatárolatlan volt az új párt jellegének meghatározása (az új párt programját a kongresszuson nem is fogadták el), ezért a különböző irányzatok a program alapján nem tudtak egymástól különbözni, ezért az Elnökség megválasztásának kellett volna kifejeznie, hogy végül is melyik platform uralja a pártot. Annak ellenére, hogy a kongresszusi küldöttek kb. fele a reformkörü mozgalomból került ki, szövetségeseivel pedig közel állt a kétharmados többséghez, mégsem tudta meghatározni a kongresszus menetét, nem tudta érvényesíteni nyomasztó számbeli fölényét a párt elnökségének megválasztásakor sem; a reformkörü mozgalomból mindössze hárman kerültek be a 24 tagú elnökségbe. E három közül ketten (Géczi József és Vass Csaba) a Nyerséssel tárgyaló bizottságból kerültek ki, jelezve, hogy elnökségi tagságukért szabad kezet adtak a négyeknek, hogy az új párt vezetését és programját személyes alkudozásaik részévé silányítsák.

A "négyek" magatartása és a küldöttek erre való reagálása nemcsak groteszk, hanem abszurd is volt. A reformkörü mozgalom létrejöttének egyik oka az volt, hogy a párttagság megalégelte azt, hogy a pártvezetés – a demokratikus centralizmusra való hivatkozással – a tagságot a hozott határozatok vak és engedelmes végrehajtóivá degradálta; a mozgalom ez ellen lázadt fel és teremtette meg autonómiáját; ezért határoztuk el, hogy belülről elfoglalva a pártot, egy olyan pártot hozunk létre, amely a tagság pártja, amely alulról-felfelé építkezik és ahol a tagság nem engedi, hogy a vezetés még egyszer a fejére nőjön. Ennek az

elhatározásunknak számtalan nyilatkozatban, platformban, állásfoglalásban és más megnyilvánulásainkban hangot adtunk (így pl. legutóbb a reformkörök budapesti tanácskozásán is ezt Állásfoglalásunkban rögzítettük) . De, nemcsak beszéltünk erről, hanem így is cselekedtünk; elég, ha csak arra utalok, hogy Grósz Károlyt a mozgalom hányszor a "helyére tette", hányszor mondtuk meg neki, hogy a király meztelen. Tettük ezt olyan körülmények között, hogy hosszú ideig a reformkörü mozgalom a párton belül kisebbségi mozgalom volt.

Az MSZMP/MSZP kongresszusán a reformkörü mozgalom – támogatóival együtt – többségbe került, tehát elfoglalta a pártot; most már ténylegesen minden lehetőségünk megvolt, hogy hirdetett elveink és az ezt eddig megvalósító cselekedeteink alapján tevékenykedjünk továbbra is. E helyett azonban már az új párt születésénél, annak jellege és céljai meghatározásánál, elnöksége megválasztásánál – mintha a mozgalom meg sem született volna, mintha emlékeztetkiesés által céljainkat teljesen elfelejtettük volna – minden a régi, antidemokratikus módon ismétlődött meg: még meg sem választottuk vezetőinket, máris parasztokká tették bennünket sakktáblájukon.

X

Ez azt eredményezte, hogy egy olyan párt jött létre, olyan vezetéssel, amely teljesen alkalmatlan volt a kor igényelte feladatok megértésére, még kevésbé az ennek megfelelő cselekvésre. Ez már a Kongresszuson elfogadott határozatokban is megnyilvánult. Az új párt vezetése elvállalta az MSZMP jogutódlását, ami nagymértékben megnehezítette, hogy elszakadjon az állampárt politikai örökségétől. Ez a magatartás megerősítést nyert azzal, hogy a Kongresszus nem hozott határozatot a munkahelyekről való kivonulásról, hogy a vagyonelszámolás szükségességének elismerése ellenére az MSZP gazdasági előnyökre tartott igényt s ezt törvénytelen eszközökkel is biztosítani akarta a maga számára (NEXT Kft.). Ugyanakkor nem törekedett az ellenzéki pártok tevékenységéhez szükséges infrastrukturális problémák megoldására. A munkásőrség megszüntetéséről a Kongresszus ugyan határozott, de a másik három vitatott kérdés hibás kezelésével nem tudta elkerülni a „négyigenes” szavazást. Az anti – kapitalista demokratikus szocializmus programja – melyet az új párt a zászlajára tűzött - nem fejezte ki a valóságos történeti és társadalmi folyamatokra adandó szükséges adekvát választ, továbbá a párt vezetése több mint elégséges okot szolgáltatott arra, hogy az SZDSZ a tömegek számára utódpártként tudja az MSZP-t bemutatni. Ezért szükségszerű volt az, hogy ez a párt kimaradjon a rendszerváltást elfogadóinak és megvalósítóinak a sorából és az országgyűlési választásokon vereséget szenvedjen.

Mindez azért történt, mert a reformkörü mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa átadta a mozgalom vezetését a Reformszövetség vezetésének, holott e Szövetség nagy többsége a reformkörösökből került ki, ezért az OKT a Kongresszus folyamatait nem tudta a mozgalom elfogadott értékeinek szellemében befolyásolni; a reformkörü küldötteket nem tudta a mozgalom által elfogadott álláspontok képviselőjére szervezni. Mindez azt mutatta, hogy a reformkörü mozgalom reformszocialista többségi irányzatának sem a vezetői – hangadói, sem

tagsága nem tudott felemelkedni a kor igényelte feladatok megértéséig, még kevésbé ezek megoldásában való meghatározó részvételig.

Ezért neveztem én a Kongresszus „eredményét” győzedelmes kudarcnak.

3./A kudarc alternatívája

E részben eddig arról beszéltem, hogy mi történt a kongresszuson és azon miként bukott el a reformkörü mozgalom. E bukás azonban nem volt szükségszerű, nagyfokú realitása volt annak, hogy a kongresszuson a mozgalom minimális célját – a reformszocialista irányzat hegemoniáját kivívva elfoglalja a pártot – elérje. Tudom, hogy a történelemben végbemenő eseményeket nem lehet meg-nem-törtéنتé tenni, de ez nem zárja ki annak vizsgálatát, hogy a kongresszuson meglévő reális lehetőségek másként alakításával milyen más végkifejlet következhetett volna be.

Ezt a történeti vizsgálódás elvi-módszertani mozzanataként is vállalom, hisz ha a történeti folyamatok alakulásában nem fogadnánk el az alternatívák létét, akkor a történelemfelfogásunk egy olyan mechanikus determinista felfogássá válna, amely semmiben sem különbözne a fatalizmustól, és teljesen tagadná az emberi cselekvések aktív, történelemformáló szerepét.

A bemutatott diadalmas kudarcnak ugyanis volt reális alternatívája. A Reformszövetség, az őt támogató kisebb platformokkal együtt küldöttei számát tekintve majdnem kétharmados többségbe került, olyan körülmények között, hogy a kongresszuson volt az a 15% is, amely az MSZMP-t nem akarta felosztatni, ezért semmi helye nem volt már az MSZP kongresszusán; így eleve egy abszurd helyzet volt, hogy kb. e 150-200 főt nem távolították el a kongresszusról, melynek megtörténte esetén már maguk a reformkörü küldöttek is a kongresszus többségét jelentették volna. Ezért, ha és amennyiben a Reformszövetség a radikálisabb szakítás útjára akart volna lépni, másként alakíthatta volna a kongresszus menetét.

A korabeli megnyilatkozások két alapvető okot emlegetnek, hogy a Reformszövetség miért volt kénytelen kompromisszumokat kötni és miért nem került sor a radikális szétválásra?

Egyik okként azt mondták, hogy a "négyek" nem követték volna a kiválni akarókat, és ez utóbbiak vezérek nélkül maradtak volna. Ebben a vélekedésben két hibás állítás is volt. Az első hibás állítás az, hogy a pártszakadást úgy értelmezi, hogy a reformerőknek kellett volna kiválni a pártból; de hát a többség (hisz a Reformszövetség a kongresszuson többséget képviselt) soha nem válik ki a pártból, ez a kisebbség dolga, vagy ha az nem akar kiválni, akkor a többség a kisebbséget kizárhatja. (Az MSZMP felosztatását nyílt szavazással kellett volna eldönteni, és azt a 15%-ot, azokat, akik nem szavazták meg az MSZMP felosztatását el kellett volna azonnal távolítani a kongresszusról.)

A másik hibás állítás, hogy pártszakadáskor a reformerők vezérek nélkül maradtak volna. Ebben a vélekedésben egy lehetséges és egy biztos hibás állítás van. Egyáltalán nem vagyok arról meggyőződve, hogy ha a Reformszövetség, mint többség megvalósítja a pártszakadást, kizárja a kisebbséget, hogy akkor a "négyek" otthagyják a szövetséget és szegény, vezérek

nélkül marad. E politikusokban volt annyi érdek-felismerés, hogy nem követték volna el ezt a – számukra – hibás döntést. (Különben is már utaltam Pozsgay Imrének egy 1991-es nyilatkozatára, amelyben arról beszélt, hogy tévedtek, amikor különböző indokokkal ellene voltak a pártszakadásnak.) Továbbá, ha ezt a "négyek" mégis megtették volna – és ez a biztosan hibás állítása e vélekedésnek – a reformerők nem maradtak volna vezérek nélkül, saját soraikban megtalálták volna ezeket a vezéreket, akikkel valószínűleg jobban jártak volna, mint a "négyek"-kel. (Ennek igazolására majd még vissza fogok térni.)

A másik emlegetett ok, hogy a reformerők nem készültek fel a pártszakadásra. Ebben az állításban van egy adag igazság, de ha alaposabban megvizsgáljuk a problémát, akkor e megállapítás sommás vélekedésnek bizonyul; az igazság összetettebb és a mozgalom konkrét helyzetétől, egyes osztagaitól függően és az idő haladása során lényeges változáson ment keresztül. A probléma alakulása során a következő csomópontokat tudom megragadni:

Láttuk, hogy a Budapesti Reformkör április elején elfogadott platformjában párton belüli frakcióként határozta meg magát és javasolta a többi reformkörnek, hogy alakítsuk meg az MSZMP-n belül a reformszárnyat. Ezt az állásfoglalásunkat nem lehet másként értelmezni, mint a reformkörü mozgalom autonómiájának a megteremtésére irányuló törekvésnek, amely lehetőség szerint kiinduló pontja lehetett volna egy új párt megteremtésének. A mozgalom nem sietett elfogadni javaslatunkat, sőt Szegeden azt vissza is utasította, de már Kecskeméten – a reformszárnyvá válás helyett –, majd még inkább a kongresszusi küldöttválasztási harcban célként tűztük ki a párt elfoglalását. Ez nem jelentett mást, mint azt, hogy a párt megnyerhető többségét meg akartuk nyerni a reformkörü mozgalom célkitűzéseinek és ezen keresztül az MSZMP-n belül a reformkörü mozgalmat többségivé akartuk változtatni. A többségivé válásért való harcban a mozgalom különböző osztagai különböző mértékig teremtették meg a maguk autonómiáját, ebben a folyamatban a Budapesti Reformkör kétségtelenül elől járt, de a mozgalom egészéről el lehetett mondani (különösen a Grósz Károly irányította reformkommunista centrummal szemben), hogy autonómiáját kivívta. Ebben az időszakban nyomatékosan hangsúlyoztuk, ha a párt elfoglalása nem sikerül, akkor egy rossz kompromisszum helyett inkább a pártból való kiválást választjuk.

Látnunk kell, hogy a mozgalom egészét illetően ez az autonómia eléggé ingatag volt; ezt a helyzetet kezdettől fogva az a tény is nyilvánvalóvá tette, hogy a mozgalom képtelen volt elfogadni közös platformját. Autonómiánk szilárdságát tovább erodálta, a KB június 23-24-i ülésén született kompromisszum, amelynek végül is az lett a következménye, hogy a mozgalom reformszocialista többségi szárnya alárendelődött a pártvezetés reformereinek, és ahelyett, hogy továbbra is a párt elfoglalása maradt volna a mozgalom célja, ez a többség elfogadván Nyers Rezső törekvéseit a párt egyben tartására, elfogadta Nyers tézisé, hogy a pártnak az áramlatok szövetségévé kell válni. Az Országos Koordinációs Tanács szeptember 23-i ülésén ezt állásfoglalásként ki is mondta, de azzal a megszorítással, hogy az új párt vezetésének "reform-homogén"-nek kell lennie.

Az a tény, hogy a reformszocialista többség az MSZMP mozgalom által való elfoglalása cél helyett elfogadta, hogy a párt áramlatok szövetsége lesz, volt az a fordulópont, amely a

későbbi rossz kompromisszumok elvi alapjává vált. A mozgalom közös platformjának a hiánya eredményezte azt, hogy egy ilyen lényeges kérdésben, ami egy stratégiaváltással ért fel, az Országos Koordinációs Tanács magára vette a döntés felelősségét, amelyből azután a rossz kompromisszumok sora következett, elég, ha csak arra utalok, hogy a Reformszövetség megalakulásával az OKT a vezetést is kiadta kezéből. A kompromisszumok sorában még volt egy hátrálási lehetőség, nevezetesen az, hogy az új párt vezetése nem lett "reform-homogén", továbbá ez még kiegészült azzal, hogy a reformkori mozgalom képviselte megszegyenítően méltánytalan volt. Ide vezettek azok a kompromisszumok, amelyek abból származtak, hogy a Reformszövetség vezetése (Keserű Imre kivételével) és az OKT meghatározó többsége elfogadta, hogy az új párt a platformok szövetségeként alakuljon meg. Ez az elhatározás nem adott helyt semmiféle olyan pártszakadásnak, amely a reformerők kiválását eredményezhette volna, de erre a reformszövetségi többség miatt különben sem lett volna szükség, csak az MSZMP-t megtartani akaró kisebbséget el kellett volna távolítani a kongresszusról, és döntő fölényünk tudatában el kellett volna utasítani azt, hogy az új párt az áramlatok szövetségeként jöjjön létre. (Aki ezzel nem értett volna egyet, az elhagyhatta volna a pártot.)

Az itt elmondottak eredményezték azt, hogy amikor a reformkori mozgalom meghirdetett célját, azt hogy belülről foglalja el a pártot elérte (hisz mi mást jelentett volna, hogy a Reformszövetség közel kétharmados támogatottsággal rendelkezett a kongresszuson), akkor a mozgalom képviselői nem tudták, vagy nem akarták levonni ebből a helyzetből fakadó következtetéseket: nem deklarálták a párt elfoglalását, és nem hozták létre a mozgalom törekvéseit, értékeit egyértelműen kifejező új pártot, a mozgalom dominálta vezetéssel.

Nyilván ez az új párt a reformkori mozgalom reformszocialista irányzatának törekvéseit képviselte volna; a 10-12 fős elnökségben meghatározó szerepet tölthettek volna be a mozgalom olyan képviselői, mint Kerényi György, Keserű Imre, Lovászi József, Szabó Zoltán, Szántó György; ez a névsor egészülhetett volna ki a Reformszövetség által delegált olyan képviselőkkel, mint Vitányi Iván, Kósa Ferenc, Gázsó Ferenc, továbbá a volt MSZMP reformer vezetőiből azokkal, akik ezt a helyzetet elfogadják. Ez azt eredményezhette volna, hogy a mozgalom méltón önmaga születéséhez és addigi történetéhez a békés átmenetnek jelentős politikai tényezőjévé válik, mert az ily módon létrejött párt már a rendszerváltozás befejezése előtt elindulhatott volna a szociáldemokrata párttá válás útján; ez a jövőt illetően a baloldal helyzetét jóval kedvezőbben befolyásolhatta volna, mindenekelőtt az utódpartiság kompromittáló megbélyegzését zárta volna ki.

Visszatérve a "négyekhez": nem lett volna szabad engedni, hogy alkudozásaik tárgyává váljunk; többségünk tudatában nekünk kellett volna a feltételeket diktálnunk. Nem igaz az, hogy e "vezérek" nélkül nem lehetett volna az új pártot megalakítani: Németh Miklós még 1989 decemberében, Nyers Rezső 1990 májusában, Pozsgay Imre 1990 novemberében – különböző okok miatt – kikerültek az MSZP vezetéséből és nem dőlt össze a világ. Horn Gyula pedig – aki csak a kongresszus idején vált a "négyek" tagjává – a következő kongresszuson Vitányi Ivánnal versenyzett a párt elnöki posztjáért. Ha Vitányi Iván 1990 májusában alkalmas

volt e szerepre, akkor néhány hónappal előbb, az MSZP első kongresszusán, a Reformszövetség jelöltjeként miért nem válhatott volna az új párt elnökévé?!

X

A Budapesti Reformkör törekvései szempontjából a fentiekben felvázolt reális alternatíva a reformkörü mozgalomnak csak a minimális programját jelentette. Mégis történelmi jelentőségű lett volna a megvalósulása, mert az megakadályozta volna, hogy az új párt konglomerátum-jellegű pártként jöjjön létre, és ez nagymértékben elősegítette volna, hogy az MSZP a közeljövőben szociáldemokrata párttá váljon. A maximális program megvalósításának – egy rendszerváltást elfogadó szociáldemokrata típusú párt létrehozásának – ugyanis e kongresszuson nem volt meg a realitása.

Ennek ellenére jó lenne eljátszani azzal a gondolattal, hogy – miután kiderült a kongresszus kudarca – a reformkörü mozgalom radikális kisebbségének az új pártból való kiszakadásával létrehozott szociáldemokrata pártnak mi lett volna a sorsa? Ez a gondolat-kísérlet azonban kétségtelenül nemcsak az elvont hipotézisek világába, hanem a futurologia világába tartozó eszmefuttatás lenne, azzal együtt is, hogy erre is történt egy bátortalan kísérlet a Nagykanizsán, 1989. november 11-én megtartott tanácskozáson; e tanácskozás mutatta, hogy nem teljesen légből kapott ez a felvetett gondolatom sem.

X

Visszatérve a valósághoz, a Budapesti Reformkör mindennapjaihoz, a Kör "kemény magja" (kb. 20-25 fő) a kongresszus ideje alatt az általunk működtetett kongresszusi klubban töltötte idejének nagyobbik részét. A klubban egyrészt közvetlen rádió-kapcsolásos közvetítést hallhattunk a kongresszuson történekről, másrészt videokazettás tudósítást láthattunk a két órával korábbi eseményekről. Október 6.-án, késő este találkoztunk a klubban küldötteink egy részével, akik bizonyos fenntartással bizakodóak voltak.

A későbbiek során nagy vitákkal és mind nagyobb elégedetlenséggel kísértük figyelemmel az események menetét. A kongresszus befejezése után néhány nappal, október 11-én, a Budapesti Reformkör szerdai összejövetelén, a kongresszus értékelése volt a napirendi téma. A Kör tagsága rendkívül vegyes, ellentmondásos érzésekkel és véleményekkel reagált a történekre: nagy zavar és bizonytalanság érzése lett úrrá rajtunk; a Kör tagságában kiéleződtek az ellentétek, közös állásfoglalást nem tudtunk hozni.

A "kemény mag" akkori véleményéről ismét Szenes Imre reformkommunista társunk naplójából tudok idézni:

" Bár az ultra-reformkommunisták, akikkel együtt képviseltem a platformszabadság elismerésének a fontosságát az MSZMP-ben – most nem tartották eléggé élesnek az elhatárolódást azoktól, akik ugyan szintén kívánták az új párt létrehozását, de bizonyos kérdésekben másként vélekedtek, mint az ultrareformerek. Csakhogy némileg olyan

vonatkozásban is "másként", hogy azt mondták róluk: ők afféle "antisztalinista sztálinisták" (...)

A reformkörben elítéltük a túlzó, ultraradikálisok bírálatát az új párt megalakulási módjával kapcsolatban."

Nagy kár, hogy Szenes Imre naplója nem szól részletesen az október 11-i vitáról; jelzőiből – hogy mi, ultraradikális, ultrareformer, sőt antisztalinista sztálinisták voltunk – sejthető, hogy mi az MSZP megalakulásának módját, a kongresszust magát is, rendkívül kemény kritikával illethettük.

4./A szociáldemokrata alternatíva.

A Kongresszus bemutatása kapcsán különös hangsúllyal vetődött fel a szociáldemokrata alternatíva kérdése. A reformkori mozgalom egésze azért nem volt képes a szociáldemokrata párttá válást elfogadni, mert nem tudott a rendszerváltás elfogadásának az álláspontjára kerülni; a mozgalom kisebbsége – élén a Budapesti Reformkörrel – elfogadván a rendszerváltást, lényegében a szociáldemokrata párttá válás útját járta. Ennek folyamatáról az eddigiekben – pl. platformunk bemutatásával – számtalan esetben beszéltem.

E szociáldemokrata alternatíva kérdése azonban a reformkori mozgalomban közvetlenül is megfogalmazásra került s ebben játszott szerepem kiemelkedően fontos volt.

X

Az eddigiek során a reformkori mozgalom kisebbségi irányzatát – benne a Budapesti Reformkört – tehát azért neveztem szociáldemokrata irányzatnak, annak ellenére, hogy ezt a megnevezést mi magunkra nem alkalmaztuk, mert ez az irányzat törekvéseiben mindinkább egy olyan rendszerváltást előlegezett meg, amely békés átmenetet jelentett a parlamentáris demokráciához, amelyben a magántulajdon dominanciáján alapuló szociális piacgazdaság megteremtése volt a cél és amelyben majd – a gazdaság modernizációja és ennek eredményeként létrejövő hatékonysága következtében – a távoli jövőben tűzhetjük ki társadalmi programként a demokratikus szocializmus megvalósítását. Erről a demokratikus szocializmusról – mivel ez oly távolinak tűnt – mi alig néhány alkalommal ejtettünk csak néhány szót.

A fentebb előadott törekvésekkel és célkitűzésekkel rendelkező baloldali csoportosulás – bárhogy nevezzük is – a lényegét tekintve szociáldemokrata jellegű csoportosulás. A Budapesti Reformkör domináns irányzata egy ilyen pártért munkálkodott és ezért a magyarországi rendszerváltás folyamatában elfogadta a polgári társadalmat.

A szociáldemokráciához való viszonyulásnak ez a közvetett jellege azonban nem jelentette, hogy bizonyos esetekben közvetlenül ne hivatkoztunk volna rá, illetve ne kapcsolódtunk volna a szociáldemokráciához, egyrészt úgy, hogy kijelentettük: törekvéseit elfogadjuk, nézeteivel egyetértünk, másrészt úgy, hogy a létrehozandó pártot szociáldemokrata pártnak

szándékoztuk létrehozni. Az alábbiakban e közvetlen kapcsolódás tényeit szándékozom bemutatni.

X

Körünkől 1989 nyarán többen kerestük a személyes kapcsolatot az újjáalakult Szociáldemokrata Párt egyes képviselőivel; így örültünk annak, hogy a pártban lévő történelmi- és megújulás platform keretében július végén Révész T. Mihály körül létrejött egy új csoportosulás, amely szociáldemokrata centrumként határozta meg magát és a másik két platformmal ellentétben nem volt antikommunista. Ez a csoportosulás egy szociáldemokrata műhelyként nemcsak a párton belül vállalta a szociáldemokrata eszmei áramlatok és törekvések koordinálását, hanem hajlandó volt nyitni más baloldali törekvések irányába is. Ez a műhely a nyár folyamán rendezett néhány összeövetelt, melyeken az akkori Gorkij-fasor egyik szakszervezeti székházában magam is részt vettem; ez lehetővé tette, hogy felvegyük a kontaktust e csoportosulás képviselőivel, én pl. G. Márkus Györggyel vettem fel a kapcsolatot.

E szociáldemokrata centrum szeptember közepén egy szándéknyilatkozatot tett közzé, amelyet a Budapesti Reformkör 1989. szeptember 20-i ülésén vitattunk meg, e nyilatkozatra való előre elkészített reagálásunkkal együtt. Ülésünkön üdvözlöttük a szociáldemokrata centrum felhívását, kifejeztük az abban foglaltakkal való egyetértésünket és javasoltuk az egymással való kapcsolat felvételt. Azért fontos itt az egyetértésünket hangsúlyozni, mert a Nyilatkozat egyértelműen leszögezte, hogy: "a rendszerváltozást akarják, és nem csupán az adott rendszert többé vagy kevésbé módosító modellváltást," továbbá azt is kijelentették, hogy " (...) a kommunista--szociáldemokrata értékek egységbe foglalását igen könnyű cáfolni: a kommunista "marxizmus--leninizmus" igazi alternatívája csak a szociáldemokrácia." A szándéknyilatkozat közzététele után a Kör szervező bizottsága megbízta Sóskuti Márta szóvivőt – a Szociáldemokrata Párt egykori tagját –, hogy készítsen egy személyes hangú választervezetet a szociáldemokrata centrum felhívására; ez el is készült, amelyet a szeptember 20-i ülésünkön el is fogadtunk. A vita során azonban kiderült, hogy többünket nem elégített ki ez a válasz, ezért az ülés engem bízott meg, hogy egy elvibb jellegű anyagot készítek, amely a Kör állásfoglalásaként jelenjen meg.

Ez az általam elkészített anyag a Budapesti Reformkör állásfoglalásaként a következő volt:

"Az MSZMP Budapesti Reformköre a szociáldemokrata centrum felhívásáról"

Az MSZMP Budapesti Reformköre 1989. szeptember 20-i ülésén megismerkedve az MSZDP szociáldemokrata centrum szándéknyilatkozatával azt melegen üdvözlöi és kifejezi azon meggyőződését, hogy benne a baloldali-szocialista gondolat és politikai szándék jelentős megfogalmazásáról van szó, amelyet a maga részéről őszintén támogat.

A Budapesti Reformkör úgy látja, hogy a szándéknyilatkozatban foglaltak döntő többségével egyetért; a benne foglaltak lényegében megegyeznek platformunkban megfogalmazott célkitűzéseinkkel. Egyetértésünket külön is hangsúlyozni kívánjuk az alábbi kérdésekben:

a/ a diktatórikus hatalomgyakorlás és ennek átmentési kísérletének az elutasításában; a békés átmenet szükségességében, melynek megvitatására és a megállapodások megkötésére Nemzeti Kerekasztalt kell összehívni;

b/ annak elismerésében, hogy a "létező szocializmus" semmilyen értelemben nem volt szocializmus s ezért rendszerváltás szükséges, melynek lényegi tartalma az emberi jogok biztosítása, a többpártrendszeren alapuló parlamentáris jogállamiság megteremtése, továbbá a vegyes tulajdonon alapuló piacgazdaság kialakulási feltételeinek a létrehozása;

c/ az államilag garantált újraelosztó szociálpolitikában.

Külön is üdvözljük a szociáldemokrata centrum azon szándékait és törekvését, hogy küldetésüknek tartják a demokratikus baloldali erők egységének a megteremtését: mi ehhez – folytatván az MSZMP szociáldemokráciához való megújított viszonyának jó hagyományait – szövetségesül kívánunk csatlakozni. Együttal felhívjuk az országban tevékenykedő reformköröket és reform-alapszervezeteket, hogy helyi szinten ők is mindent tegyenek meg a szövetség megteremtésére.

A baloldali erők szövetségére annál is inkább szükség van, mert – ahogy a szándéknyilatkozat is jelzi – az országban "jobboldali eltolódás veszélye" áll fenn, mellyel szemben a megújult szocialista erők csak népfrontos egységben tudnak sikerre vezető baloldali alternatívát állítani.

Az MSZMP radikális megújítására létrejött reformkörü mozgalom a továbbiakban is mindent megtesz, hogy az MSZMP alkalmassá és elfogadhatóvá váljon egy ilyen baloldali koalíció számára, és abban tevékenyen szolgálja a magyar nép ügyét.

A fentiek érdekében javasoljuk, hogy a Budapesti Reformkör és a szociáldemokrata centrum vegye fel egymással a kapcsolatot, rendszeresen konzultáljon a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésekben, fogjon hozzá az akcióegység kialakításához a közösen elfogadott politikai célok és feladatok megvalósítása érdekében.

Az MSZMP Budapesti Reformköre e gondolatok kinyilvánításával fogadja a szociáldemokrata centrum felhívását és reméli, hogy javaslatai elfogadásra találhatnak.

Budapest, 1989. szeptember 20.

Az MSZMP Budapesti Reformköre"

A kapcsolatépítés ezután elkezdődött, ennek egyik első megnyilvánulása volt, hogy 1989. október 13-án többen részt vettünk a nyugatnémet szociáldemokrata vezető, Hans Joachim Vogel Gellért Szálló-beli előadásán. A folytatás azonban nem terebélyesedett ki, nem a mi hibánkból; az MSZDP-n belüli harcok nem kedveztek az egymásra találásnak.

X

A kongresszus után az elégedetlenség egyre nőtt a reformkörü mozgalomban. Ez készítette a Nagykanizsai Reformkör képviselőit, hogy 1989. november 11-re összehívják Nagykanizsára a reformkörök képviselőinek III. országos találkozóját.

Meghívó levelükben a találkozó szükségességét a következőkkel indokolták:

"A kongresszuson az MSZMP világosan és egyértelműen nem vált szét irányzatai és áramlatai mentén, nem hozott létre a benne feszülő politikai ellentétek megtestesüléseként több új politikai pártot. Így ezek az egymást kizáró, de egymás útját lépten-nyomon keresztező áramlatok, jelenleg is benne feszülnek. A fentiek miatt a reformkörök az országban sok helyen elvesztették önazonosságukat." A meghívó felvetette, hogy meg kell vitatni: az MSZP tagjaként, független reformkörü mozgalomként, vagy "új radikális szocialista párt létrehozásával" kívánunk-e a jövőben tevékenykedni?

Nem kívánom a tanácskozás eseményeit részletesen bemutatni. A helyszínen hamarosan kiderült, hogy a közel kétszáz reformkörü küldöttből azok vannak többségben, akik – a kongresszusi kompromisszumokkal együtt is – az MSZP-n belül kívánnak politizálni, és nem akarnak új szocialista pártot alapítani. A reformkörü mozgalom reformszocialista többségétől – ahogy az eddigiek is mutatták --nem volt várható, hogy a kiválás útjára lépnek.

Néhányan – Szabó Zoltán, Vitányi Iván és én – meg akartuk haladni ezt a patthelyzetnek mutatkozó szembenállást, és azt javasoltuk, hogy a reformkörü mozgalom tűzze ki jövőbeni alapvető feladatának az MSZP szociáldemokratizálását. A találkozó küldötteinek döntő többsége nem reagált támogatólag javaslatunkra; nem értették meg, hogy az adott helyzetben ez a szembenálló álláspontok értelmes kompromisszuma, amely meghaladhatná a valóban elfogadhatatlan kongresszusi kompromisszumokat.

A Népszabadság a következőképpen tudósított javaslatunkkal kapcsolatban:

"Több javaslat született viszont, amelyek között szerepelt az MSZP "szociáldemokratizálása", vagy éppen szociáldemokrata tagozat létrehozása. Erre ellenérvként hangzott el, hogy az MSZP-t nem vállalók számára nyitva van az út a Ruttner-féle Független Szociáldemokrata Pártba. (Ruttner György egyébként üdvözlő táviratot küldött a tanácskozás résztvevőinek.)"

A találkozó ugyan hitet tett a reformkörü mozgalom egyben tartása mellett; 1989. december közepére Székesfehérváron egy újabb találkozó megtartását terveztük. Ez a találkozó azonban már nem jött létre; így az mondható, hogy a reformkörü mozgalom, mint mozgalom, annak reformszocialista többségének a magatartása miatt, a nagykanizsai tanácskozás után megszűnt létezni.

X

Egyes reformkörök azonban még egy ideig vegetáltak. A Budapesti Reformkör is rendezett még néhány összeövetelt. Így 1989. november 15-én G. Márkus György volt a vendégünk és előadást tartott a magyar szociáldemokráciáról, akkori helyzetéről. Egy hét múlva, november 22-én Tömpe István pénzügyminiszter helyettes és Mocsári József szakértő voltak nálunk és a tulajdonreformról tartottak előadást. Ez volt az utolsó ülésünk, amelyet tudok dokumentálni; tizenegy nappal éltük túl Nagykanizsát.

E két ülés is mutatja, hogy milyen irányban igyekeztünk tájékozódni, hogy milyen kérdéseket tartottunk fontosnak megvitatni; állásfoglalásokat már nem hoztunk, nem akartuk – s lehet, hogy ez hiba volt – az MSZP-t nyilvánosan bírálni.

A Budapesti Reformkör ugyan csendben megszűnt, de volt tagjainak jelentős része belevetette magát az MSZP szervezésébe, illetve egyesek a párt új stratégiájának, a párt szociáldemokratizálása kérdésének a kidolgozásával, és a szociáldemokráciával való szövetség kiépítésével kezdtek el foglalkozni.

X

Az MSZP-n belül a Reformszövetség platformként tovább tevékenykedett, folytatva a reformköri mozgalom reformszocialista irányzatának zsákutcába vezető útját. A párt többi irányzatának ennél is hibásabb posztkommunista politikája szükségszerűen vezetett el a választási vereséghez.

Nem szándékozom a Reformszövetség és a többi platform kudarchoz vezető útját bemutatni. A vereség utáni kijózanodás első lépéseire kívánok még csak utalni, melyek – anélkül, hogy ezt az MSZP-belül bárki őszintén elismerte volna – igazságot szolgáltatottak a Budapesti Reformkör domináns irányzatának, hisz mind a Reformszövetség, mind az MSZP vezetése kénytelen volt rádöbbszenni, hogy a párt politikájában stratégiai irányváltásra van szükség: el kell fogadni a rendszerváltozást, a pártot szociáldemokratizálni kell és e jellegnek megfelelő politikát kell folytatni. Ennek belátása azonban nem volt könnyű, nem ment egyik napról a másikra, sőt ellentmondásokkal, vargabetűkkel azóta is folyt-folyik ez a folyamat, amelynek csak az indulásáról akarok röviden beszélni.

Az MSZP 1990-es májusi, második kongresszusa előkészületei során a Reformszövetség április 21-én országos tanácskozást rendezett a hogyan tovább kérdéseinek a megvitatására. Meghívó levelükben azt írták, hogy:

"Körvonalazódnak azok az elképzelések, melyek eddigi platformunknak lehetséges alternatívákat jelenthetnek. (...)

- egyértelműen szocialista-szociáldemokrata platformot és pártot!

- ennek megfelelő programot, személyi változásokat a pártvezetésben (...)"

A tanácskozás előkészítése során, majd a meghívó levélben is előzetes anyagok elkészítésére kérték fel a tanácskozáson részt venni szándékozókat, jelezték, hogy ezeket az anyagokat sokszorosítani fogják és "háttéranyagként" az országos fórumon majd kiosztják. Én is elkészítettem a magam javaslatát, amely a következőket tartalmazta:

"A történelmi helyzet és az MSZP szociáldemokratizálása (Tézisek)

I. A történelmi helyzet

A leninizmus kudarca, a "valóságos szocializmus" világtörténelmi zsákutcája a reformkommunizmus tarthatatlanságát is jelenti.

Ebből a belátásból szükségszerűen két alapvetően fontos következtetés adódik:

a/ A lehető legradikálisabban meg kell tagadni ezt a múltat; ennek során nincs helye a mérícskélésnek, hogy azért "voltak eredmények is" stb.

A kelet-európai forradalmak és a magyar választás fényében különösen világossá válik a reformkörü mozgalom történeti érdeme, az, hogy kiharcolta a XIV. kongresszust, hogy szakított az MSZMP elméleti, politikai és szervezeti alapjával, létrehozván az MSZP-t, mert e nélkül az MSZMP – mint választási eredménye mutatja – magával rántotta volna az egész pártot; továbbá azt is el kell ismerni, hogy ha ez a szakítás radikálisabb lett volna, és ezt őszintébben és határozottabban vállalta volna az egész párt és vezetése (lásd pl. a munkásárság, a munkahelyi szervezetek, a vagyoni elszámolás stb. kérdéseit), akkor az MSZP jobb választási eredményt ért volna el.

b/ A fent írottakkal őszintén szembe kell nézni, s el kell jutni annak a belátásához, hogy az MSZP-nek új orientációra van szüksége, s ez nem lehet más, mint a szociáldemokrácia; ennek érdekében az MSZP-t szociáldemokratizálni kell, illetve egy pártközi szociáldemokrata tömörülést – mintegy a jövőd, egységes szociáldemokrata párt csíráját – kell kezdeményezni.

Ennek az új orientációnak fokozatosan meg kell teremteni az elméleti, politikai és szervezeti alapjait és ezek érvényesülésének feltételeit; a következő MSZP kongresszusnak ezeket a kérdéseket kell középpontba állítania.

II. Az MSZP szociáldemokratizálása

Mivel a két munkáspárt egyesülése során a szociáldemokrácia "elnyelése" történelmi tévedés, a végrehajtás módja a magyar bolsevizmus bűne volt, ezért az MSZP szociáldemokratizálása, még inkább a pártközi szociáldemokrata tömörülésből az egységes szociáldemokrata párt létrehozása, csak lépésenként, természetes evolúcióval – alulról és nem a vezetés kezdeményezésével és irányításával – érhető el.

Nagy hiba lenne – bár a választás után ennek már is vannak jelei –, ha azt gondolnánk, hogy az MSZP egyedül képviselheti a szociáldemokrata irányvonalat; ezt kizárandó, az MSZP-n belül létrehozandó platformot nevében is specifikálni kellene, euró-szocialistának, vagy szocialista-szociáldemokratának nevezve.

A fentiek értelmében nyitottnak kell lennünk a különböző szociáldemokrata pártok, csoportok felé; a Petrasovits-féle vezetés antikommunizmusa – melyet, mint időszerűtlen anakronizmust utasítunk vissza – ne akadályozzon minket a szociáldemokrácia különböző osztagaival való kapcsolatok-szövetségek keresésében és létrehozásában. Tömegbázisunk szélesítését a szociáldemokrata érzelmű munkásság, szakszervezetek irányából kell forszíroznunk, s nem az MSZMP irányából.

Mint legnagyobb parlamenti baloldali párt – az előzőleg írottak figyelembevételével – nyíltan vállaljuk fel és állítsuk tevékenységünk középpontjába a szociáldemokrata értékeket és teljesen egyenjogúan viszonyulva, esetleg különböző gesztusokkal is fejezzük ki a különböző szociáldemokrata csoportokkal való együttműködési készségünket (pl. elképzelhető lenne, hogy a párt listáján a szociáldemokrácia irányzatainak 1-1 prominens képviselőjét, mint független képviselőt parlamentbe juttassunk).

Mit kell értenünk az MSZP szociáldemokratizálásán? Azt, hogy a pártban a szociáldemokrata jelleg (a programot, a politikai taktikát, stratégiát, szervezeti felépítést stb. illetően) dominánssá váljon, s ezt minden szinten hiteles vezetők képviseljék. Ennek érdekében a párton belül – ahogy erre már a múlt év őszén a nagykanizsai reformkörüi találkozón is javaslatok hangzottak el – a lehető leggyorsabban létre kell hozni a szociáldemokrata platformot, és ki kell dolgoznia programját.

E program tartópillérei:

a./ az emberi jogok biztosítása egy többpártrendszeren alapuló parlamentáris jogállamban; az öngazgatás különböző formáinak a kiépítése;

b./ a vegyes tulajdonon alapuló piacgazdaság, a tulajdonhoz való jog (ahol fontosnak tartjuk a dolgozók tulajdonhoz juttatását), a vállalkozás szabadsága, a teljesítmény és a kockázatvállalás szerint járó jövedelem;

c./ a párt jellege baloldali néppárt, amely a tőke és a munka ellentétében a munkavállalók érdekeinek az érvényre juttatásáért küzd;

d./ a párt a demokratikus jogállamot szociális demokráciaként értelmezi; a szociális ellátást – melynek biztosítása állampolgári jog -- az állam felelősségvállalásaként, szociális-jóléti újraelosztó funkciójaként tételezi;

e./ a fentiek megvalósítása a gazdaság feletti demokratikus ellenőrzéssel valósítható meg, amelyben meghatározó szerepük van a független szakszervezeteknek;

f./ a párt elfogadja a Szocialista Internacionálé elvi nyilatkozatát és kéri felvételét az Internacionáléba.

Az MSZP szociáldemokratizálásának feladatát a reformkörüi mozgalomnak kell felvállalnia (folytatva az e téren már eddig is kifejezésre jutott törekvéseit, lásd a budapesti reformkör állásfoglalását a szociáldemokrata centrum szándéknyilatkozatáról); elismerve az MSZP-n belüli, egymást alapvetően ki nem záró platformok létjogosultságát és azt, hogy az elkövetkezendő időszak alapvető célja egy egységes szociáldemokrata párt létrehozása, amelynek egyik összetevője a szociáldemokratizált MSZP.

Itt az ideje, hogy – amennyiben egyetértés van az alapvető kérdésekben -- deklaráljuk az MSZP szocialista-szociáldemokrata platformjának a létrehozását; a reformkörüi-mozgalom, a párton belüli reformszárny alakuljon át e platform megvalósítójává.

III. Egy pártközi szociáldemokrata tömörülés kezdeményezése

Az elmondottak is azt mutatják, hogy egy szükséges baloldali egység csak szociáldemokrata alapon jöhet létre, melynek kereteként-előkészítőjeként létre kell hozni egy pártközi szociáldemokrata tömörülést-műhelyt.

Az lenne a kívánatos, hogy e tömörülést ne az MSZP kezdeményezze (az Elnökség ettől tartsa magát távol), legfeljebb a szervezésében vegyenek részt a reformkörüi mozgalom aktivistái.

Konzultálni kellene néhány olyan pártokon kívüli, illetve a szociáldemokrata mozgalmakban lévő, tekintéllyel bíró képviselővel, akik felvállalnák ezt a törekvést, és a tömörülés kezdeményezőivé válnának.

Ez a tömörülés kezdetben vitafórumként, tudományos műhelyként, a klub-élet sajátosságait is magába foglaló mozgalomként tevékenykedhetne, és fő célja azoknak az elméleti, politikai, szervezeti, emberi-személyes feltételeknek a megteremtése lenne, melyek nélkül egy egységes, szociáldemokrata jellegű baloldali párt nem hozható létre.

E tömörülésben az MSZP tagjai igazolhatnák, hogy a szociáldemokrata eszmék és politika elkötelezettjei, és ezáltal feloldhatnák a szociáldemokrata mozgalom különböző osztagaiban lévő velünk kapcsolatos jogos-jogtalan bizalmatlanságot.

Budapest, 1990. április 10.

Novák Zoltán"

Mai szemmel nézve sok vitatható eleme van ezeknek a téziseknek, sőt egyik-másik vonatkozása a Budapesti Reformkör álláspontjánál is több kompromisszumot tartalmaz. Ennek minden bizonnyal az az oka, hogy arra törekedtem, legalább a fő gondolatait fogadják el: azt, hogy az MSZP-n belül létre kell hozni a szociáldemokrata platformot, hogy az MSZP-t szociáldemokratizálni kell, hogy szükség van egy pártközi szociáldemokrata tömörülésre, majd egy egységes szociáldemokrata pártra. Azt hiszem, hogy az akkori körülmények között – melyet az alábbiak is igazolnak – e célok mellett a siker reményében nem lehetett másként, jobban érvelni.

Ezek a Tézisek szellemi - politikai metamorfózisom végpontját mutatják; a kecskeméti Tiborc Népi Kollégium kis bolsevik növendéke eljutott odáig, hogy a baloldali mozgalomban előáll a maga javaslatával, hogy – annyi tragikus vargabetű után – hogyan lehetne hozzákezdeni egy olyan szociáldemokrata párt létrehozásához, amely otthont adna mindazoknak, akik baloldaliságukat szociáldemokrataként kívánnák megélni.

Sajnos azt kell mondanom, hogy e javaslatom megvalósulását én már nem fogom megélni.

X

A Reformszövetség április 21-i tanácskozására – talán az én téziseim ismeretében – Kerekes György--Benkő Judit is elkészítette az "Állásfoglalás-tervezet a Reformszövetség szociáldemokrata frakcióvá alakulásáról" c. előterjesztését. A tervezet azzal indokolta a szociáldemokrata frakció megalakításának szükségességét, hogy " (...) a kongresszuson kötött kompromisszumok súlyos tehertételei tovább élnek." Ezzel a javaslatukkal, még inkább a javaslat indoklásával Benkő Judit és Kerekes György kimondatlanul is elismerték, hogy a Budapesti Reformkör többségi, radikális irányzatának a stratégiája volt a helyes, hogy a reformkörü mozgalom reformszocialista többségi irányzatának az útja – amelynek ők voltak, még néhány más társukkal, a fő képviselői a Budapesti Reformkörben – járhatatlannak bizonyult; ahogy e megnyilatkozásukkal azt is elismerték, hogy a kongresszusról írott értékelésük is téves volt.

A Budapesti Reformkör volt tagjai nemcsak elvileg foglalkoztak az MSZP szociáldemokratizálásának kérdésével, a szociáldemokráciához való kapcsolatok megteremtésének szükségességével, hanem ennek gyakorlati megvalósításához is

hozzáfogtak. Ebből a munkából utalnék Szabó Zoltán tevékenységére, amelyet az MSZP budapesti intéző bizottságának tagjaként folytatott. Szabó erről nyilatkozva elmondta, hogy a szociáldemokrata érzelmű tömegek között kell az MSZP munkáját erősíteni; arról is szólt, hogy a Szociáldemokrata Pártot nem szabad a pártvezetéssel azonosítani, ha felsőbb szinten nem megy a kapcsolatfelvétel, akkor alacsonyabb szinten kell az együttműködést szorgalmazni. Ennek kapcsán arról informált, hogy: "Ígéretes tárgyalásokba bocsátkoztunk például az SZDP fővárosi vezetésének egyes köreivel. Kizárólag Petrasovits Anna és szűkebb köre zárkózik el a velünk való együtt működéstől."

X

Az MSZP vezetésében a párt stratégiáját illetően a zűrzavar a kongresszus után is megmaradt, az MSZMP-ben kibontakozott programválság folytatódott. Annak ellenére, hogy október 28-án a Reformszövetség vezetése úgy döntött, hogy a párton belüli platformként folytatja tevékenységét, mégis 1989. december 16-án Kósa Ferenc – a Reformszövetség vezetője – és Vass Csaba felhívást adtak ki "A szociális közösségi-humanista tagozat alapításáról", majd ugyanők, miközben mindketten aláírták az április 21-i tanácskozásra szóló meghívó levelet, amelyben a szociáldemokrata platform szükségességéről volt szó, ezek után alig három hét múlva közreadták "A haza és haladás frakció alapító levelét", amelyben – Vass Csaba zavaros gondolatai alapján – meghirdették az "ökoszociális piacgazdaság" harmadik utas programját.

Az MSZP elnökségében egyedül Vitányi Iván volt az, aki következetesen harcolt az MSZP szociáldemokratizálásáért. Az április 21-i tanácskozásra ő is készített egy háttéranyagot, amelyben megindokolta a párt szociáldemokratizálásának a szükségességét. Anyaga abban különbözött az enyémtől, hogy míg ő a baloldali mozgalom történeti múltjának a tanúságaival indokolta a szociáldemokrata út vállalásának az elkerülhetetlenségét, addig én a hangsúlyt az MSZP szociáldemokratizálásának a jelenére, mikéntjére, a hogyanjára helyeztem.

A választási vereség tanúságainak megvonására az MSZP 1990 tavaszán kongresszust tartott; ezen a párt állásfoglalásban nyilvánította ki, hogy szociáldemokrata jellegű szocialista párt, amely már előzőleg felvételét kérte a Szocialista Internacionáléba, és ennek során elfogadta az Internacionálé 1989. júniusi Elvi Nyilatkozatát.

A kongresszus őszi ülészakán, Siófokon, a párt szociáldemokrata programot fogadott el, melynek Pozsgay Imre irányításával kellett volna készülnie, de miután az hátráltatta elkészülését, a program nélküle készült el; Pozsgay e kongresszushoz írott levelében jelentette be a pártból való kilépését.

Az MSZP szociáldemokratizálása azonban nem valósult meg automatikusan a párt szociáldemokrata jellegének kinyilvánításával, szociáldemokrata programjának elfogadásával. Ez ugyanis – kiváltképpen azért, mert az MSZP elvtelen kompromisszumok következtében, egy konglomerátum pártként született meg – egy hosszan tartó folyamat,

amely napjainkig sem fejeződött be, ami súlyos károkat okozott és még ma is okoz nemcsak a baloldalnak, hanem a demokratikus Magyarországnak is.

Vitányi Iván az 1990. április 2.-án írott háttéranyagában már az MSZP megalakult Szociáldemokrata Fórumáról tájékoztat, amely 1990 őszén a Társulás a Szociáldemokrata MSZP-ért (később: Társulás a szociáldemokrata értékekért) megnevezést kapta.

Az MSZP-ben sokan – beleértve a párt következő elnökét, Horn Gyulát is – egyáltalán nem nézték jó szemmel e szociáldemokrata platform létezését, benne – helyesen – az egész párt szociáldemokrata jellegének a kétségbe vonását látták. Horn ennek kapcsán több nyilatkozatot is tett; először azt mondta, hogy: " – A szociáldemokrata platform nyitott kaput dőnget, hisz a párt májusi kongresszusa világosan leszögezte: az MSZP tudatosan vállalja, véglegesíti, és tovább erősíti a szociáldemokrata értékeket." Ugyanakkor felsorolt néhány platformot, melyeknek szintén helyük van a pártban. Egy későbbi nyilatkozatában Horn azzal érvelt, hogy e platform léte azt sugallja, hogy az MSZP-ben " (...) vannak szociáldemokraták, szociáldemokratábbak és legszociáldemokratábbak." Horn e fokozásával csúsztatott, mert elhallgatta, hogy a pártban vannak nem-szociáldemokraták is; a Baloldali Társulás platform deklaráltnak nem volt szociáldemokrata.

Ezért különösen furcsa, hogy éppen e társulás prominens képviselője, Balogh Sándor volt az, aki az MSZP Szocinterbe való felvételét követően azt állította, hogy a párton belüli, magát szociáldemokrata tömörülésnek nevező csoportosulás létezése ezek után idejétmúlt, mert az már a felvétellel betöltötte funkcióját. Éppen Balogh Sándornak kellett volna tudnia, hogy sem a szociáldemokrata-jelleg kinyilvánításával, sem a szociáldemokrata program elfogadásával, sem a Szocialista Internacionáléba való felvétellel az MSZP automatikusan, anélkül, hogy politikája valóban, tetteiben megnyilvánuló módon szociáldemokrata értékeket és ezeket megvalósító politikát képviselne – ahogy a Baloldali Társulás léte és politizálása is mutatta, hogy erről nincs szó –, elvi nyilatkozatai ellenére nem vált valójában szociáldemokrata párttá.

X

Én 1994 –ben, amikor az MSZP győzött a választásokon, kimaradtam a pártból, ezért a későbbiekben közvetlenül és belülről nem tudtam – tudom nyomon kísérni az MSZP szociáldemokratává válásának folyamatát. Kezdetben az MSZP volt vezetői, élen Nyers Rezsővel és Horn Gyulával, nem voltak képesek megérteni, hogy e párt utódpárti jellege csak tényleges szociáldemokrata párttá válásával szűnhet meg. Ezért teljesen igaza volt Lengyel Lászlónak, amikor a Magyar Hírlapnak adott nyilatkozatában azt mondta, hogy a választáson " (...) éppen az MSZP utódpárti jellege szenvedett vereséget 1998-ban."

Kívülről úgy láttam – látom, hogy ez a szociáldemokratává „vajúdás” azóta is, immár két évtizede tart; a későbbiek során ez a folyamat lassan ugyan előre haladt, de magán viselte és viseli az MSZP „születési bűneit”, melyet a párt mindeddig nem tudott kinőni; úgy tűnik, hogy a párt vezetését egy teljesen új generációnak kell átvenni, hogy képes legyen az MSZP szociáldemokratizálását befejezni.

Továbbá itt kell rögzítenem, hogy azok a dokumentumok – anyagok melyek lehetővé tették könyvem megírását, továbbá életrajzom személyes jellegű dokumentumai – anyagai megtalálhatók a Közép – európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívumának Levéltárában. A reformkörü mozgalom dokumentumait, mindenekelőtt a Budapesti Reformkör anyagait e Kör szervezőbizottságának döntése alapján én helyeztem el a fentebb említett Levéltárban; köszönet illeti e Levéltár vezetését, hogy ezeket a dokumentumokat – anyagokat befogadta és az érdeklődő közönség számára hozzáférhetővé teszi. Hogy melyek ezek az anyagok magyar nyelven, majd folyamatosan növelve angol nyelven is a, HU OSA 400 jelzeten megtekinthetők?!)

(E fejezetet 2009. március 12. –én fejeztem be.)

Harmadik rész

A reformkori mozgalom történetének megírása és sziszifuszi küzdelem a munka publikálásáért

A./Későbbi utószó

A könyv Előszavából kiderül, hogy az 1999-ben, Marcaliban tartott, a reformkori mozgalom születésének 10. évfordulója alkalmából rendezett tanácskozáson határoztam el, hogy meg kell írni a mozgalom, benne az MSZMP Budapesti Reformkörének a történetét, mely elhatározást csak nyomatékosított a Rendszerváltók a baloldalon című, még azon az őszön megjelent kiadvány (szerkesztők: Ágh Attila, Géczi József, Sipos József). Rá kellett döbbernem, hogy a történelemhamisítás e mozgalom történetével is megkezdődött.

Jó három évi munkával megírtam a kéziratot és azonnal hozzákezdtem művem kiadásának megszervezéséhez. Az alábbiak ezzel kapcsolatos igyekezetem történetét kívánják röviden elmesélni.

Mivel a História-ban 2002 elején tájékoztatás jelent meg arról, hogy kilenc akadémiai intézet a Széchenyi - terv támogatásával a magyarországi rendszerváltást kutatja és felszólította az érdeklődőket a munkában való részvételre, elkészült művemet megküldtem Glatz Ferencnek, a kutatási főirány Tudományos Tanácsa elnökének.

Glatz Ferenc - mielőtt elolvasta volna a kéziratot - annak vételét levélben köszönettel igazolta vissza és azt ígérte, hogy a nyár folyamán (2002 nyaráról van szó) majd foglalkozik vele, és az általam felvetett problémákat - kéréseimet majd megbeszéljük. Én 2002 végén, majd 2003 elején mind levelekben, mind telefonon többször érdeklődni próbáltam kéziratom felől; leveleimre immár választ nem kaptam, telefonhívásaimra csak három titkárnője valamelyikéhez jutottam el, aki közölte, hogy Glatz Ferenc akkor éppen miért nem tud szóba állni velem. (Közben megtudtam, hogy a kutatási főirány a téma kutatására 50 millió forint támogatást kapott, melyet Glatz Ferenc - művek híján - nem tud elkölteni.)

2002 késő őszén felkerestem Földes Györgyöt, a Politikatörténeti Intézet főigazgatóját, CD-n átadtam neki kéziratomat azzal a kéréssel, hogy ha azt kiadásra méltónak tartja, akkor támogassa megjelentetését a Napsugár Kiadónál. Abban maradtunk, hogy írásomat lektorálásra Ripp Zoltánnak adja oda és az elkészült vélemény után majd visszatér kérésemre. Földes György azóta sem adta oda senkinek sem lektorálásra kéziratomat.

Én közben a kéziratot (2002 második feléről és 2003-ról van szó) CD-n sokaknak - így pl. Berend T. Ivánnak, Bihari Mihálynak, Bozóki Andrásnak, Gombár Csabának, Kéri Lászlónak, Kis Jánosnak, Lengyel Lászlónak, Lendvai Ildikónak, Ripp Zoltánnak, Schmidt Péternek, Vida Istvánnak, Vitányi Ivánnak és másoknak - átadtam, és közülük többen közölték velem, hogy fontosnak tartanák művem megjelenését; Kis János azt is felajánlotta, hogy hajlandó róla kiadást támogató lektori véleményt írni, ha erre szükség mutatkozik.

Ennek során küldtem meg kéziratomat Hiller Istvánnak, aki - jelezve, hogy írásom egészét még nem állt módjában elolvasni - levelében azt írta: „Azok alapján azonban, amiket eddig olvastam belőle, úgy vélem, írása rendkívül értékes alkotás, s személyesen is sajnálnám, ha „elkallódna” ...”.

Hiller szavain felbuzdulva a Budapesti Reformkör volt tagjai dr. Somos Iván vezetésével kezdeményező csoportot hoztak létre és több mint 30 aláírással 2003. október 2.-án kérték a Táncsics Mihály Alapítványt - mely kuratóriumának Hiller István volt az alelnöke -, hogy támogassa kéziratom megjelentetését.

Az Alapítványnak közel 500 millió forint állt rendelkezésére, melyet az MSZP céljaira használhat fel, de a kezdeményező csoport levelét még csak válaszra sem méltatták; csak az Alapítvány kuratóriuma elnökénél történt tiltakozás után közölték, hogy írásom kiadását nem kívánják támogatni.

A kézirat végül is szerény kiadásban, 200 példányban, egyik volt reformkörös finanszírozásában, 2004 májusában jelent meg az MSZP és a magyar tudományos közélet nagyobb dicsőségére.

A könyv megjelenése után még intenzívebben folytattam, illetve még ma is folytatom annak az érintettekhez való eljuttatását: azoknak, kiknek CD-n átadtam írásomat, könyv formájában is hozzáférhetővé tettem azt; tovább bővítve a kört újabb személyekhez juttatom el könyvemet; a témával foglalkozó tudományos intézeteknek - kutatóiknak küldtem meg művem (de átadtam pl. Marosi Ernő akadémikusnak, a Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományokért felelős alelnökének is); a nagy országos könyvtáraknak, illetve a nagy egyetemi városok városi- és egyetemi könyvtárainak, az egyetemi történeti karok könyvtárainak, valamint a sajtó jeles képviselőinek (Élet és Irodalom, Klub Rádió, Mozgó Világ, Népszabadság) szintén juttattam munkámból példányokat. Ami ebben a vonatkozásban a legfontosabb, hogy művem felkerült az internetre, az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár állományába (csak érdekességként említem meg, hogy egy névtelen a maga web-lapján is teljes terjedelemben közzétette írásomat).

Milyen okai lehetnek az itt elmondottaknak?

- az írás kb. 42 ív terjedelmű, azaz több mint 800 normál oldal, melyet témájánál fogva nem lehet nyereségesen kiadni;

- választott témám politikailag rendkívül kényes (melyet tovább súlyosbítottam azzal, hogy ma is tevékenykedő, illetve élő politikusokról kritikusan szóltam); a munkámban megfogalmazott problémákkal sem a politika - a politikai gondolkodás, sem a magyar tudományosság mindeddig nem tudott, de nem is akart Magyarország közelmúltjának a történelmével a realitásokat tudomásul vevő méltányosság és igazságkeresés igényével őszintén szembenézni; az általam írottakkal egészében - amely nem más, mint a volt Budapesti Reformkör többségi irányzata álláspontjának a bemutatása - egyik politikai irányzat sem ért egyet: a volt demokratikus ellenzék képviselőinek többsége (és természetesen a mai jobboldal) elutasítja az államszocializmus - és a volt kommunisták megítélésével kapcsolatosan írottakat; a baloldal (a hivatalos MSZP vezetés, a reformköri mozgalom többségi, reformszocialista irányzatának volt képviselői) nem fogadja el az MSZP születésével kapcsolatos álláspontomat, különösen azt, hogy e párt vezetése és induló tagságának

többsége (beleértve a reformkori mozgalom reformszocialista irányzatát is) nem akart tudatosan rendszerváltást, ha tevékenységével objektíve hozzá is járult a rendszerváltáshoz; ez utóbbi magyarázza azt is, hogy a Táncsics Mihály Alapítvány - az Alapítványt operatíván irányító Baja Ferenc vezérletével - nem támogatta munkám megjelenését; így művem most „csak” a történelmi igazság iránt érdeklődő közvéleményre számíthat, ez a közvélemény törheti át (és én biztos vagyok benne, hogy előbb-utóbb át is töri) a hallgatás falát, amely ma körülveszi írásomat.

Munkám harmadik generációs megfogalmazása 2002 tavaszán fejeződött be; ekkor alakult ki az a mű, amely azóta a lényeges mondanivalót illetően nem változott. Ugyanakkor kisebb-nagyobb pontosítások, kiegészítések, stiláris változások azóta folyamatosan történtek. A könyv-formában megjelent munka a 2004 áprilisi állapotot rögzíti; az említett változtatások azonban azóta is folytak. E kései Utószó megfogalmazásával fejezem be munkámat, amelyet a jövő nemzedékének okulására szánok és megértő fogadására bízok.

Budapest, 2005. augusztus 16.

B./A reformkori mozgalom történetének megírása

Az alábbiakban arról akarok beszámolni, hogy miért határoztam el a reformkori mozgalom történetének a megírását, hogy milyen nehézségek merültek fel e történet megírásakor és kik és hogyan támogatták ennek megvalósulását, hogy a megírásnak milyen szakaszai voltak, hogy az elkészült munkában mik azok a legfontosabb témák – kérdések, melyekkel foglalkoztam, hogy milyen erőfeszítéseket tettem az elkészült mű publikálásáért, majd megismertetéséért és ezáltal munkám mennyiben vált a magyar tudományos közélet figyelembe vett szereplőjévé, továbbá melyek művem tanúságai ?

Mint a későbbiekben láthatjuk, hogy a fentebb felsorolt problémákkal, egészen a munka publikálásáig 1999 májusától 2005 augusztusáig, tehát közel hét évet foglalkoztam, így e hét évben életemet, minden tevékenységemet a fentebb felsorolt problémák megoldásának rendeltem alá. Ezért nem túlzás azt mondanom, hogy tudományos tevékenységem legjelentősebb darabja ez a munka, melyet minden anyagi haszon nélkül, önzetlenül, a reformkori mozgalom iránti elkötelezettségből végeztem.

(Azonban 2005 augusztusa után sem szűnt meg ténykedésem munkámmal kapcsolatban; ezután annak a tudományos közélettel való megismertetése és a benne lévő tanulságok levonása került előtérbe.)

I./ Miért határoztam el a reformkori mozgalom történetének a megírását?

Mind könyvem Előszavá – ban, mind Későbbi Utószavá – ban röviden utalok elhatározásom okára: ami az volt, hogy azt kellett tapasztalnom, hogy megkezdődött a reformkori mozgalom történetének a meghamisítása!

1999. május végén Marcaliban rendezte meg az MSZP vezetése a reformkori mozgalom megszületése tízedik évfordulójának a megünneplését. A sajtó előzetesen beharangozta ezt az eseményt; én naivul vártam, hogy előbb – utóbb majd én is meg fogom kapni az ünneplésre szóló meghívót. Ez azonban nem következett be, ezért az esemény előtti héten, telefonon felhívtam Vitányi Ivánt és reklamáltam, hogy engem miért nem hívnak meg az ünneplésre, aki arról tájékoztattott, hogy az egésznek szervezője Géczi József, s majd szólni fog neki, hogy a lehető leggyorsabban pótolják a mulasztást. Miután a hét végéig hiába vártam, újra felhívtam Vitányit, aki nem tudta mire vélni a történeteket s az elnézésnél többre nem futotta szabadkozása.

Ezek után elhatároztam, hogy hívatlanul is megjelenek az ünnepi megemlékezésen, melyet megkönnyített, hogy Marcaliban lakott feleségem unoka húga és családja.

Az eseményen egyik meglepetést követte a másik; a megjelentek jelentős hányadának semmi köze nem volt a reformkori mozgalomhoz. Természetesen a pódiumon feszítettek a párt vezetői Horn Gyulával az élen, de ott volt Nagy Sándor is, meg Pozsgay Imre is (aki sem reformkörös, sem MSZP tag ekkor már nem volt) és más hasonszőrűek. A másik még bosszantóbb meglepetés az volt, hogy csak az előre felkért hozzászólók kaptak szót, így beszélt a volt reformkörösök nevében Szüts Pál volt bukaresti nagykövet, akinek szintén

semmi köze nem volt a reformkori mozgalomhoz, s az olyan hívatlanok, mint én is, nem kaphattunk szót.

Ezek megtapasztalása elég volt elhatározásomhoz, hogy itt tenni kell valamit a történelemhamisítás ellen, és hozzáfogtam kutatási tervem kialakításához, melynek egyik előzetes problémája a mozgalom elérhető anyagainak a begyűjtése volt. E nagyon fontos munka nem várt sikerrel indult, melyben meghatározó szerepe Kerekes Györgynek, a Budapesti Reformkör volt szervező bizottsági tagjának és Pál Édának, az Országgyűlési Könyvtár dolgozójának, a Budapesti Reformkör volt tagjának volt. (Ennek részleteiről hamarosan beszélni fogok.)

X

A munkát így módon 1999 kora nyarán elkezdtem, melynek szükségességét még nyomatékossabbá tette az azon az őszön megjelent Rendszerváltók a baloldalon c. kiadvány, melyet Ágh Attila, Géczi József és Sipos József szerkesztett. E kötet e történelem hamisítást még tovább fokozta, úgy állította be a reformkori mozgalmat, hogy az egészében a rendszerváltást tűzte ki tevékenysége céljául, hogy e mozgalom a Vidék mozgalma volt és a vidéki reformkörök, mind mennyiségileg, mind munkájuk minőségét illetően sokkal jelentősebbek voltak a budapesti reformköröknél, így a Budapesti Reformkörnél is. E reformkörrel kapcsolatban sok hazug állítást kockáztattak meg, anyagait megcsonkítva közölték, tevékenységét torz tükörben láttatták, tagságának többségét – maguk között antiszemita felhanggal – zsidó származásúnak minősítették.

A későbbiek során – amikor a könyvben tárgyalt problémákat bemutatom – majd részletesen kitérek ezekre a kérdésekre is.

X

Úgy gondolhatnánk, hogy az idő múlásával tisztult a kép a reformkori mozgalommal kapcsolatban, ez azonban csak részben van így. Mivel magyarázhatjuk azt, hogy az MSZP az interneten úgy mutatja be Vitányi Ivánt, hogy ő „... a reformkori mozgalom országos vezetője volt”. Ezt a tévedést csak írójának tudatlanságával lehet magyarázni, ezért számomra elképzelhetetlen, hogy ezt Vitányi Iván állította volna magáról.

Vitányi Iván ugyanis nem volt a reformkori mozgalom tagja; lehet, hogy egy – egy alkalommal megjelent valamelyik budapesti reformkör ülésén, a Budapesti Reformkör ülésén nem jelent meg, továbbá a mozgalom két nagy országos tanácskozásán sem vett részt, így a mozgalomban semmiféle nyomot hagyó tevékenységet nem folytatott. Ő az MSZMP/MSZP 1989 – es kongresszusára szerveződött Reformszövetség egyik vezetője volt, amelyben a reformkori mozgalom is részt vett, vagy még inkább abba beolvadt. Míg a reformkori mozgalom az MSZMP egyik platformja volt, addig a Reformszövetség az MSZP egyik platformjaként tevékenykedett. A reformkori mozgalomnak tevékenysége során nem volt senki országos vezetője. Ez azt mutatja, hogy ma sem tisztázott a viszony az MSZMP- n és az

MSZP- n belül olyan fogalmak, mint a párt vezetésében lévő reformerek, a reformértelmiségi elit, a reformkörü mozgalom és annak tagsága, valamint a Reformszövetség és tagsága által jelzett tartalmak között.

Vitányi Iván a reformkörü mozgalom egyetlen eseményén vett rész, a mozgalom 1989. november 11.- i nagykanizsai tanácskozásán, mint a Reformszövetség egyik vezetője; de a reformkörü mozgalom e tanácskozás után, mint mozgalom megszűnt, tagjainak egy jelentős része csatlakozott a Reformszövetség platformjához.

Vitányi Ivánnal kapcsolatban elmondottakat azért is tudom határozottan állítani, mert a Budapesti Reformkör engem bízott meg azzal, hogy a Kör és Vitányi Iván közötti kapcsolatot tartsam; ezért 1989 nyarán néhányszor találkoztam Vitányi Ivánnal és tájékoztattam őt a Kör tevékenységéről és jövőbeni céljairól.

X

A könyv megírásának azonban nemcsak a történelemhamisítás elleni küzdelem volt az oka. Az is oka volt, hogy tudatosan és utólagosan szembe akartam nézni azzal, hogy életem során és azt közvetlenül megelőzően mi is történt Magyarországon, és ebben a folyamatban a magyarság – s köztük én is – hogyan viselkedett, mennyiben voltunk játékszerei a történelmi folyamatoknak, vagy mennyiben értettünk egyet e folyamatokkal és hogyan járultunk hozzá mi magunk is az események alakulásához?

A reformkörü mozgalom történetének feldolgozása egyúttal az én életem történetének a feldolgozásává is vált, de a hozzám hasonló életet megélt százezrek, esetleg milliók történetévé is. E önéletírás előszavában azt írtam, hogy nem célom az államszocializmus mentegetése, de egyik fő célom az, hogy megmutassam azt, hogy azok többsége, akik ezt az eszmét elfogadták és hosszabb – rövidebb ideig munkásságukkal szolgálták is a szocializmust, azok nem voltak gazemberek, azok hazájukat szerető, tisztességes emberek voltak, melynek egyik nyilvánvaló megnyilvánulása éppen a reformkörü mozgalom megszületése volt a Magyar Szocialista Munkáspártban. Én büszke voltam erre a mozgalomra és azt akartam, hogy annak születése, tevékenysége megörökítésre kerüljön és bizonyítsa előbbi állításaimat.

II./ Milyen nehézségek voltak a mozgalom történetének megírásánál és kik segítettek a munka elindításában?

Nagyon sok nehézség volt a munka megírásánál, majd az elkészült mű megjelentetésével kapcsolatban: ennek ismertetését kezdeném az anyaggyűjtéssel, majd a mű szerkezetének a kialakításával, a megírás kezdeti folyamatával, a megírás tárgyilagosságra törekvő biztosításával, ennek külső kontrollal való előzetes ellenőriztetésével, majd a mű tartalmának ismertetésével, az elkészült munka kiadásával, az írást övező hallgatás falának áttörésével. Az alábbiakban őszintén be fogok számolni az ezekkel kapcsolatos (és a későbbiekben fölvetődő) problémákról; e részben az első négy problémáról (az

anyaggyűjtésről, a szerkezetről, a megírás kezdeti folyamatáról, a tárgyilagosságra való törekvésről, és a külső kontrolról) kívánok beszélni.

X

Mielőtt hozzáfogtam volna a munkához komoly aggodalmaim voltak a mozgalom anyagainak összegyűjthetőségét illetően. Ezek az aggodalmak azonban hamar elmúltak miután ennek megoldása kapcsán találkoztam Kerekes Györggyel és Pál Édával.

Kiderült, hogy Kerekes György (élettársával, Benkő Judittal együtt) tudatosan törekedett és elhatározását szorgalmasan végre is hajtotta, hogy folyamatosan gyűjtse és megőrizze a reformkori mozgalom korabeli anyagait, melyeket a későbbiek során – bizonyos előzetes intelmek és az írásommal kapcsolatos későbbi megjegyzések kíséretében – nekem feldolgozásra hajlandó volt átadni. Ezeknek az anyagoknak mind mennyisége, mind fontossága rendkívüli jelentőséggel bírtak számomra; talán nem túlzok, ha azt állítom, hogy nélkülük nem tudtam volna megírni munkámat. Ezért örökké hálás vagyok Kerekes Györgynek, hogy önzetlenül átadta nekem, ezeket a munka megírása szempontjából felbecsülhetetlen értékű anyagokat.

Ugyanígy hálás vagyok Pál Édának, az Országgyűlési Könyvtár könyvtárosának, aki már előttem elkészítette a reformkori mozgalom bibliográfiáját, s ezzel engem nagyon sok időt rabló és számomra minden bizonnyal keserves munkától szabadított meg, mert bibliográfiája segítségével könnyen és célratörően találtam meg a korabeli sajtóban megjelent azon írásokat, melyek a mozgalom eseményeiről tudósítottak.

Ez a két felbecsülhetetlen forrás, az általuk biztosított lehetőség nagymértékben megkönnyítette munkámat. A fentiekén kívül mások is hozzájárultak a mozgalom anyagainak a gyűjtéséhez.

Vajda János mind az általa megőrzött anyagokkal, mind többszöri személyes beszélgetéssel nagymértékben elősegítette, hogy az 1.sz Budapesti Reformkör megalakulását, majd kezdeti tevékenységének kb. első másfél hónapját a valóságnak megfelelően tudjam bemutatni.

Szántó György jegyzet – anyaga néhány fontos esemény bemutatásánál volt forrás, így a reformértelmiségi elittel való május 9. – i találkozásunk beszélgetését rögzítette; és a szegedi tanácskozás 3. szekciójának, A gazdaság és a tulajdon reformja c. szekció vitájának a kiegészítéséhez adott anyagot.

Szenes Imre, Körünk reformkommunista tagjának Naplója arról tudósított, hogy a vitákban milyen radikális elképzelésekkel nem értett egyet, így fontos kérdésekben kiderült a Kör tagságának többségi álláspontja.

Sík Julia jegyzetéből tudtam rekapitulálni, hogy a Budapesti Reformkör kiket javasolt küldötteknek az 1989 – es pártkongresszusra.

Mózes Ferenc, Tóth Ildikó (MTI), Sipos József, dr. Somos Iván, Rekvényi László, Wilk János neveit is meg kell említenem, mert segítségükkel hozzájutottam olyan anyagokhoz, melyek fontosak voltak munkám megírásához.

Külön kell megemlítenem a Politikatörténeti Intézet Könyvtárának dolgozóit, akik éveken keresztül segítettek a sajtó – anyagok gyors és segítőkész biztosításával, hogy munkámat megfelelő körülmények között végezhessem.

Nagyon nagy mennyiségű anyagot dolgoztam fel; nemcsak a reformkori mozgalom 1989. évének anyagait, hanem a magyar – és a nemzetközi politikai élet korabeli problémáival foglalkozó kiadványokat; visszaemlékezéseket (pl. MSZMP K. B. jegyzőkönyvek, Kerekasztal tárgyalások 1989 – ben I – IV kötet, Földindulás Kelet – Európában 1988 – 1990 (MTI Sajtóadatbank); Berend T. Iván, Bihari Mihály, Kulcsár Kálmán, Pozsgay Imre, stb. visszaemlékezéseit); a reformkori mozgalommal foglalkozó H. O'. O'Neil: Forradalom belülről c. angolul megjelent munkáját, stb. (Könyvem jegyzetanyaga imponáló gazdagsággal mutatja a feldolgozásra került anyagokat.)

A reformkori mozgalommal és könyvem megírásával kapcsolatos anyagok megtalálhatóak a Közép – Európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívumának Levéltárában. E Levéltár folyamatosan teszi az interneten elérhetővé ezeket az anyagokat magyar, majd a későbbiek során angol nyelven. Az anyagok szabadon kutathatóak.

Az anyagok az interneten elérhetőek a HU OSA 400 jelzeten.

X

A magyar történelem összetetten bonyolult voltát, paradoxonait mutatja, hogy a Budapesti Reformkör dokumentumai, a vele kapcsolatos anyagok, az én személyes dolgom is az OSA Levéltárában találták meg végső helyüket. E Levéltárban a Szabad Európa Rádió volt magyar szekciójának az anyagai és a Budapesti Reformkör anyagai békésen megférnek egymás mellett, mert végső fokon mindketten a demokratikus Magyarország megteremtésének a magasztos ügyét szolgálták (és sajnos, hogy azt kell mondanom, hogy ma különösen fontossá vált ennek példaként való bemutatása).

(Majd a maga helyén elmondom, hogy a Budapesti Reformkör dokumentumai hogyan kerültek az OSA Levéltárába.)

X

A meglévő anyagokat az időrendi sorrend és a tematikus együvé tartozás figyelembevételével dolgoztam fel; azaz a választott téma megírását, a munka szerkezetét a történeti és logikai egység figyelembe vétele határozta meg. Ezt így utólag leírni nagyon könnyű, de megvalósítani rendkívül nehéz volt. Ennek alapvetően az volt az oka, hogy a tárgyalt téma nagyon, de nagyon sok szálát, nagyon különböző, egymással szorosabban, illetve kevésbé szorosan, de mégis koherensen összefüggő területeket egyesített magában. Ha egy példán érthetőbbé akarom tenni ezt a nehézséget, akkor már a reformkori mozgalom születésének magyarázatánál szembe kellett nézni ezzel a helyzettel. A mozgalom a nyolcvanas évek végén, Magyarországon azért született meg, mert erre az időre a magyarországi államszocializmus tartalékai kimerültek, nem lehetett tovább az adott keretek

között élni, új politikai, társadalmi, gazdasági viszonyok megteremtésére volt szükség. Azt azonban, hogy a magyarországi államszocializmus tartalékai miért és hogyan merültek ki csak egy történeti folyamatban lehetett ábrázolni, melynél meg kellett mutatni az államszocializmus történeti alakulásának mind a magyar, azaz belső vonatkozásait, mind a külső vonatkozásokat, azaz a világszocializmus hatását erre a magyar folyamatra.

Ez a helyzet azonban a többi népi demokratikus országban is többé – kevésbé a magyarhoz hasonlóan bekövetkezett, de azokban az országokban, azok kommunista pártjaiban nem jött létre a reformkori mozgalom. Ezért szembe kellett nézni azzal, hogy melyek voltak azok a speciális okok, amelyek azt eredményezték, hogy a reformkori mozgalom éppen a Magyar Szocialista Munkáspártban jött létre?! Ez a kérdés tehát a mozgalom létrejöttének okainak keresésénél egy újabb dimenzió (és annak számtalan problémái) megvizsgálását tette szükségessé. A tárgyalt téma minden kérdésénél szükségessé vált, hogy megvizsgáljam az adott probléma fentiekhez hasonló koherens összefüggéseit, mert különben nem jutottam volna el az igazság feltárásához.

A téma feldolgozásának és kifejtésének történeti és logikai egységét azért is nehéz volt megvalósítani, mert a történeti folyamatok soraiban elhelyezett összetartozó témák (a logikai egység) nem egyszer mind visszamenően, mind előre menően „ki akartak bújni” ebből a történeti egységből, s az esetek egy jelentős részében nagyon nehéz volt megtalálni azt a helyes mértéket, amely nem engedi, hogy a kifejtésnek ez a történeti és logikai egysége sérülést szenvedjen.

X

Munkám első variációjának megírását tollal a kezemben papíron végeztem. Ahogy időrendben haladtam előre az anyagok olvasásával (miközben a Politikatörténeti Intézet Könyvtárába hetente egyszer – kétszer bejártam és sokszorosítottam az adott időszak sajtóban megjelent anyagait és azokat haza vittem), úgy egy – egy problémát azonnal meg is írtam; nem emlékezem pontosan, de kb. 28 db. A/4-es és 13 db. A/5-ös füzetet írtam tele (rendkívül sok helyesírási hibával és sokszor rendkívül rossz stílusban, már – már zavarosan). Ez az anyag gondolataim „vulkánszerű” kitörése volt, mással nem törődtem, csak a megformálatlan, nyersanyag rögzítésével. Azért tudtam az anyagok olvasásával egy időben már a szöveget is írni, mert én oly mértékig ismertem a reformkori mozgalom történetét, hogy az írottak figyelembe tudták venni a később történeteket és súlyosan nem mondtak ellent egymásnak.

Ahogy a témában haladtam előre, vissza – visszatértem az előzőleg írottakra és azokat stílusosan, kiegészítésekkel, módosításokkal pontosítottam. Így az úgynevezett első variációnak jelentős része is az idő előre haladtával nagy változásokon ment keresztül. Közben voltak olyan részek (pl. a Történeti felvezetés), melyeket kihagytam, nem a maguk idejében és elfoglalt helyük alapján írtam meg. Munkámnak ezt a kézzel megírt részét – annak ellenére, hogy az írottak nagy többségét sokszor újra írtam és kiegészítettem – nevezem a mű első generációs megfogalmazásának.

Ezek után tértem rá az anyag számítógépre, tételére. Közben ugyanis elsajátítottam a szövegszerkesztést és a kézzel írott anyagot, mintegy jegyzetként használva, a számítógépen újra írtam. Ezt az újra írási műveletet kétszer – háromszor megismétltem, melynek során az újabb generációs megfogalmazásokban a már megírt részekben mind kevesebb változtatást eszközöltem és mind több kiegészítést és újabb problémák „beszúrásait” végeztem az anyagba, ezért a munka befejezése továbbra is lassan haladt, illetve éveken keresztül húzódott, ami a publikáció nehézségei miatt is alakult így. (Ez teszi érthetővé az alábbiakban adott több éves datálását írásom születésének.)

X

A fentebb elmondottakkal nem tekintettem befejezettnek munkámat; az így elkészült művet (pontosabban annak az általam elkészített utolsó generációs formáját) fejezetenként átadtam a Budapesti Reformkör szervezőbizottsága volt tagjainak (Kerekes Györgynek, Szabó Zoltánnak, Szántó Györgynek, Vajda Jánosnak) és volt szóvivőjének (dr. Somos Ivánnak). Ezek az események 2001 végén és 2002 elején történtek; ezért a munka elsődleges megfogalmazásának befejezését, azaz lényegének elkészültét 2002 elejére datálhatom. Az elkészült anyagok átadását – amely kb. 2500 oldal volt – csak azért tudtam megvalósítani, mert lányom a munkahelyén lesokszorosította azokat.

Azt szerettem volna, hogy hatan üljünk össze és vitassuk meg az elkészült anyagot, hogy azon megjegyzésekkel, melyekkel egyetértek, változtathassak írásomon. Nemcsak ez az együttes megvitatás nem jött létre, hanem igazán az említettek véleményét sem ismerhettem meg, mert nem voltak hajlandók – néhány személyes, őket érintő problémán kívül – részletes és alapos véleményt nyilvánítani. Ez nagy csalódás volt számomra és a mai napig nem tudom annak az okát, hogy ez a grémium miért viselkedett így munkámmal kapcsolatban.

Mi volt az, melyet tőlük mégis megtudtam?

Kezdeném Kerekes Györggyel. Gyuri 1999 kora nyarán – midőn felkerestem az anyaggyűjtés során és elmondtam neki, hogy meg akarom írni a Budapesti Reformkör történetét – le akart beszélni a munkáról. Önmagára hivatkozott, hogy neki miért nem jutott eszébe e munka elvégzése; azt mondta, hogy az az ember, aki részt vett egy mozgalomban, az ne akarja megírni annak a történetét, mert úgylis képtelen lesz az objektivitásra, különösen a saját személyét illetően.

Én ezzel a véleménnyel nem értettem egyet; magamat ismertem annyira, hogy képes vagyok a durva szubjektivitás elkerülésére még saját szerepem megítélésében is. Azt azonban nem rejtettem véka alá, hogy a reformköri mozgalom történetét „irányzatosan”, a baloldali értékrend alapján fogom előadni, de ez a baloldali értékrend alárendelődik egy magasabb szempontnak, az ország, a magyar nép érdekeinek. S ha ez a baloldali érték ellentmond az ország, a nép érdekeinek, akkor én – legyen az az érték bármennyire is baloldali – azt el fogom utasítani. Ez – a valósághoz való ilyen viszonyulás – határozta meg mindenkori

magatartásomat, mind tudományos tevékenységemben, mind magánéletemben, önmagam megítélésében is; ezért nem véletlen Életutam Ady-tól vett mottója.

A későbbiek során, amikor neki is átadtam a megírt fejezeteket bebizonyosodott, hogy az általa mondottak kapcsán önmagát jól ismerte, mert valóban nem volt képes tevékenységét objektíven megítélni. Ő volt az, aki a fejezetek kapcsán a legtöbb megjegyzést tette, amikor találkoztunk és átadtam neki a következő fejezetet; s ezek a megjegyzések mind azt a célt szolgálták, hogy az elmúlt tíz év fényében, annak tanulságait figyelembe véve, másként láttassák az ő és élettársa tevékenységét. Így pl. nem értett egyet azzal, hogy ők a Budapesti Reformkörben a kisebbségi, reformszocialista szárnyhoz tartoztak; azt állította, hogy ők is a Kör többségi szárnyának a képviselői voltak, mert ők is egyetértettek a rendszerváltással és akarták azt. (Az általa nekem átadott saját korabeli írásaiban az általam mondottakat élesen meg is fogalmazta, s ezért, annak ellenére, hogy ezek az írások nem voltak a Budapesti Reformkör anyagai, csak az ő magánszorgalmú írási, melyet annak idején nem hozott a Kör elé megvitatásra, én mégis levéltári megőrzésre leadtam azokat, egyrészt azért, hogy igazoljam a róla könyvemben írottakat, másrészt azért, mert a Gyuri mégis a Budapesti Reformkör egyik vezetője volt, mint szervezőbizottsági tag, így fontosnak tartottam ezeknek a megőrzését is.) Ilyen és ehhez hasonló kérdésekben nem értettünk egyet; én nem voltam hajlandó az ő múltjukat megszépíteni, ezért Gyuri neheztelt is rám. (Talán ez volt az oka annak is, hogy szakmáján belül kollégái rossz véleménnyel voltak Gyuriról; nem egy közülük nekem azt mondta (pl. Balogh István), hogy azért nem jártak el a Budapesti Reformkör üléseire, mert annak Kerekes György egyik vezetője volt.)

Gyuri volt az egyedüli, aki meg tudta ítélni, hogy én az általa adott anyagokat a korabeli sajtóból kigyűjtött milyen nagy mennyiségű információval, a mozgalomról szóló híradással egészítettem ki, s ezt a tényt dicsérőleg többször el is mondta.

Vajda János. Már írtam, hogy az 1. sz. Budapesti Reformkört, azaz Körünk elődjét Vajda János és baráti köre szervezte. Ezért az ezzen időszakkal kapcsolatos anyagokat, és sok személyes közlést az indulásról, Jánostól kaptam. Első megbeszélésünk idején János azt akarta, hogy ezt a részt majd ő írja meg és ez legyen feltüntetve a majdan megjelenő művön. Én ebbe az alkuba nem mentem bele; azért nem, mert ismertem János politikai felfogását és tudtam, hogy azt nem tudom az enyémmel összeegyeztetni. Én az egész történetet az általam objektívnek tartott felfogásom szerint kívántam megírni úgy, hogy a szervező bizottság tagjainak az elkészült munkával kapcsolatos elfogadható megjegyzéseit is figyelembe veszem. Elvi okokból nem akartam a szerzőséget senkivel sem megosztani, elsősorban azért, hogy ne kényszerüljek számomra elfogadhatatlan kompromisszumokra.

A későbbiek igazolták ezt az óvatosságomat, mert János elmondta, hogy ő nem is gondolt arra, hogy az 1.sz. Budapesti Reformkör miért és hogyan alakult át Budapesti Reformkörre; ő nem látja, hogy ilyen jelentős különbség lett volna a Kör két szakasza között, melyet én markánsan úgy határoztam meg, hogy az 1.sz. Budapesti Reformkör az reformkommunista irányultságú volt, míg a Budapesti Reformkör többségi irányzata szociáldemokrata.

Szántó György. Érthetetlen volt számomra, hogy Gyuri nem nagyon törekedett a neki eljuttatott anyagok elolvasására; abban az időben megjegyzései sem igen voltak írásommal

kapcsolatban. Egy megjegyzésére emlékezem csak, amelyben azt tette szóvá, hogy a Budapesti Reformkör platformjának végső formában öntésénél én miért írtam azt, hogy az elvi kérdésekben a változtatásokat én kezdeményeztem, míg a stiláris átfogalmazás, inkább az ő érdeme volt. Én erre elmondtam, hogy én kezdeményeztem azt, hogy ez a párt nem marxista – leninista, hanem csak marxista; és mindazt, ami ebből következik meg kell változtatni; továbbá el kell utasítani a demokratikus centralizmus elvét s e helyett a párton belüli függelmi viszonyokat más elvek szerint kell szabályozni, ami a platformban meg is történt, egészen addig, hogy Körünket az MSZMP-n belüli frakcióként határoztuk meg. Gyuri nem tudott velem vitatkozni, mert ezek a változtatások valóban hozzám kötődtek.

Néhány év multán egy telefonbeszélgetés során Gyuri azt mondta nekem, hogy én könyvem megírásával megtettem mindazt, melyet megkövetelt a haza; én ezt nem tudtam, és nem tudom másként, mint könyvem dicséreteként értelmezni.

Szabó Zoltán. Az ő magatartását értettem legkevésbé, mert ő az anyagok kézhezvétele idején szinte semmit sem mondott munkámról, holott leginkább az ő véleményére voltam kíváncsi.

Dr. Somos Iván. Ő sokszor és igen dicsérőleg nyilatkozott írásomról; a későbbiek során kezdeményező bizottságot hozott létre és aláírásokat gyűjtött az elkészült munka kiadásának támogatására.

X

Mivel a szűkebb környezetemtől nem kaptam meg munkám megítélésében az engem megnyugtató kontrollt, ezért a reformköri mozgalom szélesebb nyilvánosságához fordultam, hogy alakítsa ki álláspontját írásommal kapcsolatban.

Az ezzel kapcsolatos érdeklődésem – keresésem szálai Sipos Józsefhez vezettek, aki egyetértve igényemmel vállalta, hogy a Reformköri Alapítvány keretében megszervezi munkám megvitatását.

Ez a vita 2003 márciusában létre is jött, de nem volt benne sok köszönet.

A kézirat Előszóból és nyolc részből állt, terjedelme kb. 338 oldal volt; a vitára azonban az írásnak csak az első három részét sokszorosították le, ami szűk egyharmada az egész munkának és ezt küldték ki a vitára meghívottaknak. A vitán megjelent kb. 10 – 12 fő; nem tudnám felsorolni a megjelentek többségét. Arra emlékezem, hogy a hozzászólók – a kézbe kapott anyag alapján – arról beszéltek, hogy a munkát ki kell adni, s a kiadás költségeit a Reformköri Alapítványnak kell biztosítani. Ennek a javaslatnak a hozzászólók részéről való támogatása a nélkül folyt, hogy a munka egyes problémáit vitatták, vagy kritizálták volna. Szabó Zoltán hozzászólása volt az egyedüli kivétel, amely az írás egészének ismeretében méltatta a művet és javasolta kiadását.

A hozzászólások során egyetlen disszonáns hang volt, Géczi József hozzászólása, aki arról beszélt, hogy meg kell fontolni, hogy ilyen bő terjedelem szükséges – e a téma kifejtéséhez; ő úgy gondolta, hogy csökkenteni kellene az írás terjedelmét. A megjelentek ezzel nem értettek egyet és a beszélgetés azzal zárult, hogy művemet teljes terjedelemben minél előbb ki kell adni.

Én természetesen örültem az összehívott grémium e javaslatának, de nagyfokú hiányérzetem is volt, hogy tartalmas vita nem alakult, nem is alakulhatott ki munkám tudományos értékéről.

(A későbbiek során majd részletesen be fogom mutatni, hogy ilyen érdemi, tartalmas vita, kritikai megmérettetés – talán egy kivétellel – mindeddig nem született munkámról. Azt is el kell mondanom, hogy az általam leírtakat sem szerkesztő, sem nyelvi lektor nem vette kézbe; ezért minden bizonnyal sok javítani, korrigálni való lenne munkámban. Különösen a nyelvi ellenőrzés hiányát tartom nagy hiányosságnak, mert tudom, hogy nem tökéletes a helyesírásom. Sajnos könyvem megjelentetéséért folytatott sziszifuszi hadakozásom is hozzájárult ahhoz, hogy ezekkel a hiányosságokkal bocsátottam útjára művemet).

III./ Munkám megszületésének folyamata és azok a fő kérdések, melyekkel a műben foglalkoztam

E rész mondandójának második fele és a tizenkettedik fejezet tartalma (szerepem a reformkori mozgalomban) nehezen választható el egy mástól; én az alábbiakban törekszem elválasztásukra, de lehet, hogy sok minden csak a két rész együttes figyelembe vételével lesz érthető. Ezt előre kell bocsátanom a félreértések elkerülése végett.

1./A munka megszületése

A könyv áll egy Előszó –ból, nyolc részből, Jegyzetek –ből, Tartalomjegyzék –ből; mindez 338 oldal. Ez egészült ki egy Későbbi Utószó –val. Így az összterjedelem 340 oldal.

A fenti részek időbeli születése a következő volt:

Az Előszó datálása 2001. június 7.

A nyolc rész, a Jegyzetek, a Tartalomjegyzék datálása 2002. szeptember 20.

A Későbbi Utószó datálása 2005. augusztus 16.

A könyv 200 példányban 2004. június elején jelent meg (annak ellenére, hogy címlapján 2002 van feltüntetve). Ez azt jelenti, hogy a szöveg 2002. szeptember 20. – a és 2004 áprilisa között is bizonyos változásokon esett át; ez a könyvként megjelent szöveg (esetleg további bizonyos változásokkal) került 2004 őszén a Magyar Elektronikus Könyvtár állományába.

A Magyar Elektronikus Könyvtár állományában lévő szöveg egészült ki a Későbbi Utószóval 2005. augusztus 16. – án. Ez a kiegészült és a Magyar Elektronikus Könyvtár állományában lévő szöveg tekinthető a munka végleges formájának.

(A fentieket figyelembe véve nagy valószínűséggel az állítható, hogy a mű születése a 2001. június 7. – i kezdettől 2005. augusztus 16. – áig tartott, ami alatt azt értem, hogy az írás e hosszú időszakban folyamatosan – ha nem is lényeges – változásokon ment keresztül.)

2./A munka tartalma

Az alábbiakban megpróbálom a munka problematikáját, a benne tárgyalásra került kérdéseket bemutatni. Ez nehéz feladat, hisz a nagy általánosságoknál egy kicsit

konkrétabban kell ezeket a problémákat jelezni, ugyanakkor nem ismétélhetem meg szó szerint a könyvben elmondottakat.

3./Az előszó

Az Előszóban arról beszélek, hogy a munka a reformkörü mozgalomról, annak születéséről, s ennek keretében a Budapesti Reformköréről szól; jellemzem a reformkörü mozgalmat, céljait. Elmondom, hogy a mozgalom születését milyen összetett és bonyolult – mind a hazai, mind a nemzetközi – történeti folyamatok hálójában lehetett csak bemutatni.

Beszélek a megíráshoz szükséges források, dokumentumok szerepéről, megszerzésük módjáról.

Szembenézek azzal a problémával, hogy én, a mozgalom résztvevőjeként, képes vagyok – e a mozgalom történetének, saját szerepemnek a tárgyilagos bemutatására?

Szólok a megírás okairól: a mozgalommal és a Budapesti Reformkörrel kapcsolatos történelemhamisítás visszautasításról és a Kör tagságának emléket állítani akaró szándékomról.

4./Történelmi felvezetés

Ennek a résznek az volt a végső célja, hogy megmagyarázzam azt, hogy a reformkörü mozgalom miért jött létre az MSZMP – ben a nyolcvanas évek végén?

Ennek megértéséhez szükséges volt bemutatni a második világháború következményeit, azt, hogy Magyarország dolgozó tömegei számára a háború befejezése miért volt a Horthy – rendszer alóli felszabadulás; majd vizsgálom a magyarországi államszocializmus létrejöttét, különböző szakaszait, ezen szakaszok jellemző vonásait: a Jaltai megállapodást, amely Magyarországot a szovjet zónához tartozó országnak ismerte el és, amely alapvetően meghatározta az ország második világháború utáni történetét; a Rákosi – Gerő klikk időszakát, az 1956 – os forradalmat, majd a Kádár – korszakot, annak különböző szakaszait.

E történeti folyamatok ismertetése során mutattam meg, hogy a Budapesti Reformkör a reformpártként megalakult és a nemzeti demokratikus forradalomban létrejött, a demokratikus többpártrendszert elfogadó MSZMP eredeti reformszelleméhez kívánt visszatérni, Nagy Imrét tekintette példaképnek, a nevével jelzett hagyományt kívánta folytatni és súlyos kritikával, illetve elutasítással viszonyult a Kádár János által képviselt örökséghez.

Fontosnak tartottam a Kádár – rendszer különböző szakaszait egymástól megkülönböztetni: az 1956 –os forradalom Kádár általi leverését, majd az utána következő megtorlásokat (a Rákosi – Gerő klikk időszakával együtt) totalitárius diktatúrának minősítettem; az 1962 – 1972 közötti időszakot a Kádár – rendszer „klasszikus” szakaszaként mutattam be, melynek középpontjában az „aki nincs ellenünk az velünk van” kádári megbékélési politika és az 1968 – as új gazdaságirányítási mechanizmus elfogadása állt, mely kilépett a szovjet típusú államszocializmus kereteiből.

Ennek következtében Magyarország ekkor vált „gulyás kommunizmussá” és a népi demokratikus országok „legvidámabb barakkjává”: a lakosság döntő többsége megbékült a Kádár – rendszerrel, elfogadta azt és az ország dolgozó lakossága számára addig soha nem tapasztalt, szerény jólét következett be.

Ebben a történeti konstellációban beszéltem a volt párttagok történeti felelősségéről, arról, hogy a Kádár – rendszerrel való megbékélésért a volt kommunistákat nem lehet elmarasztalni, mert azok nagy többsége hazáját szerető, becsületes ember volt.

A következő, az 1972 ősztől az 1978 tavaszáig tartó időszak a reformok „visszacsinálásának” az évei voltak. 1974 – 1975 folyamán félreállították a pártvezetésben lévő reformereket és az új gazdasági mechanizmus következményeinek egy részét (pl. az egyéni érdekelttség érvényesítését a mezőgazdaságban, a háztáji keretében) korlátozták, vagy megszüntették. A rossz irányba módosuló gazdaságpolitika következtében elkezdődött – a nyugati kölcsönök felvételével – az ország eladósodása.

A következő szakasz, az 1978 – 1988 közötti időszak a Kádár – rendszer legellentmondásosabb időszaka volt. A rendszer ugyan visszatért a reformok útjára, de ezzel együtt sem tudott megfelelni a világgazdasági kihívásoknak; a rendszer tartalékai kimerültek, az addigi szerény életszínvonalbeli növekedés stagnált, majd csak a külföldi kölcsönök felvételével, azaz az ország eladósodásával volt biztosítható; ezek következtében az autoritárius diktatúra jelentős fellazulása és felpuhulása következett be, a rezsim eljutott a rendszerváltás küszöbére.

Az 1975 – ben Helsinkiben megtartott tanácskozás volt a két világrendszer közötti enyhülési folyamat csúcspontja, amely hatásában hozzájárult az évtizedfordulón előbb a demokratikus, majd a népi ellenzék létrejöttéhez, majd aktivizálódásához (demokratikus ellenzék: Társadalmi szerződés, 1987; népi ellenzék: két monori fórum: 1985,1986); nagyjából ebben az időszakban az államszocializmus kereteiben kezdte el a rendszer bírálatát a reformértelmiségi elit is (Fordulat és reform, 1987).

A magyarországi rendszerváltásba torkolló folyamatok felgyorsulását és feltételeinek a megteremtését segítette elő a Szovjetunióban meghirdetett „glasznosztj” és „peresztrojka” is; míg Kádár János kommunista, konzervatív reformersége nem tudott mit kezdeni e politikai törekvésekkel, addig a különböző ellenzéki tevékenységek támogatást nyertek Gorbacsov új politikai kurzusából.

Az MSZMP 1988. májusi pártértekezlete a Kádár – rendszer felszámolásának a kezdetét jelentette; ezt azzal érte el, hogy Kádár Jánost és az őt kiszolgáló Politikai Bizottság tagjainak nagy többségét felmentette tisztségéből. A pártértekezlet a Párt vezetésére, Grósz Károllyal az élen, egy reformkommunista centrumot hozott létre, amely a kézben tartható reformokat – a szocialista pluralizmus megvalósítására – tovább akarta folytatni.

Míg a reformértelmiségi elit többsége erre az időszakra már eljutott annak belátásához, hogy az államszocializmust nem lehet megreformálni, addig az MSZMP – ben nagy számban voltak olyan értelmiségi tömegek, akik ugyan látták és megszenvedték a Kádár – féle oligarchikus politikai elit hatalommal visszaélő uralmát és ebből fakadó hibás, bűnös döntéseit, de úgy

véltek, hogy a párt uralmi viszonyainak generális megújításával a szocializmus ügye még megmenthető.

Mivel ezek a tömegek kezdetben a Grósz – féle vezetés szocializmust megújító törekvéseit is így értelmezték, ezért a pártban lévő értelmiségiek a pártvezetés támogatására és az ország válságáért érzett felelősségtudatból, valamint e válságos helyzet megszüntetése és saját jövőjük érdekében „elhatározták”, hogy kézbe veszik a párt megújításának az ügyét. Az országos pártértekezlet után a párt megújításával kapcsolatos viták nagymértékben felerősödtek és az ország egész területén kibontakoztak; ezekben a vitákban azok a pártszervezetek jártak elől, amelyek jelentős értelmiségi tagsággal rendelkeztek. Ezek a viták, az MSZMP értelmiségi tagjaiban mindinkább tudatosodó válsághelyzet és ennek felszámolási szándéka szülte meg a reformköri mozgalmat.

A reformköri mozgalom születésének, az államszocialista múlthoz való viszonyának a bemutatása azért is fontos, mert az MSZMP- ben később létrejött platformok abban is különböztek egymástól, hogy miként viszonyultak ehhez az államszocialista múlthoz; továbbá azért is vizsgáltam ezt a múltat, mert a reformköri mozgalom vállalta a felelősséget ezért a múltért, és hogy milyen múltért és azt hogyan vállalta, ezért is fontos volt ennek a múltnak a bemutatása.

(A Történelmi felvezetés minden bizonnyal nem a legtökéletesebben megírt része munkámnak; el kell mondanom, hogy talán ennek a megírásával kínlódtam legtöbbet. Csak saját fejemben lévő ismereteket használtam fel megírásakor és semminek nem néztem utána. Talán ezzel magyarázható, hogy több helyen a mai köztársaságot negyedik köztársaságnak nevezem, azért mert az 1848 – as forradalom április 11. – i törvényeit, amelyek megteremtették a polgári társadalom feltételeit, valamint a Habsburg – ház trónfosztását – a kettőt együtt, egy kis túlzással – én egy virtuális köztársaságnak fogtam fel és nem meditáltam azon, hogy ezt a történelmi konstellációt államformaként mégsem helyes köztársaságnak nevezni.)

5./ Az MSZMP Budapesti Reformkörének a megalakulása és tevékenysége 1989. május 20 – áig, a szegedi tanácskozásig

I./ Az MSZMP Budapesti I. sz. Reformkörének létrejötte; a Kör reformkommunista szakasza.

A reformköri mozgalom elindulását 1988 novemberének végétől számíthatjuk, amikor Szegeden Lovászi József kezdeményezésére egy összejövetelen elhatározták, hogy az MSZMP – n belül létrehozzák a párthierarchiától független reformkört. Ez a példa az országban követésre talált, és Budapesten is 1989. január második felétől február közepéig szerveződve – az országban másodikként – Vajda János és 15 – 20 társa létrehozta a reformkört.

A reformkört 1. sz. Budapesti Reformkörnek nevezték el, mellyel azt akarták sugalmazni, hogy minél több reformkör jöjjön létre a fővárosban, melyek feladatának a Párt új vezetése reformkommunista programjának a támogatását, megvalósítását tekintették.

II./ Az MSZMP Budapesti Reformkörének második (tényleges) megszületése

A Kör tevékenységének ez a reformkommunista szakasza 1989. március végéig tartott, amikor egy, Szabó Zoltán által készített, platform – javaslatot vitattak meg és létrehoztak egy – Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó György összetételű – bizottságot, a platform véglegesítésére. A kiküldött bizottság által előterjesztett platformot a Kör tagságának többsége 1989. április 5. – én elfogadta, és még két hetet adott a platformmal egyetértőknek, hogy aláírásukkal csatlakozhassanak a platformhoz, s ezáltal az MSZMP Budapesti Reformkörének az alapító tagjaivá válhassanak.

Április közepére több mint százan írták alá a platformhoz való csatlakozásukat; a megnövekedett tagság a Kör vezetésére szervező bizottságot választott Kerekes György, Novák Zoltán, Szabó Zoltán, Szántó György, Vajda János személyében.

Az elfogadott platformmal, a megnövekedett alapító tagsággal, az általa választott szervező bizottsággal véget ért az 1. sz. Budapesti Reformkör reformkommunista szakasza és az MSZMP Budapesti Reformkörének a megteremtésével új szakasz kezdődött a Kör tevékenységében.

A Kör tevékenységének a jövőbeni célja az elfogadott platformban került megfogalmazásra, amelynek lényege szociáldemokrata jellegű volt s az a későbbiek során kiegészült, konkretizálódott a Kör tagsága által elfogadott állásfoglalásokkal.

X

A platform megnevezése: Az MSZMP Budapesti Reformkörének platformja; javaslat az MSZMP reformszárnyának platformjára volt.

A platform öt részből áll; e részek a következők:

I. Felhívás

E Felhívás tartalmazza, hogy a Kör tagsága szükségesnek tartja megalakítani az MSZMP reformszárnyát, és többségbe kerülve szándékozik elfoglalni a pártot. Beszél a létrehozandó reformszárny céljáról, felszólítja a párttagságot, hogy alakítsák meg reformköreiket, vegyék fel egymással a kapcsolatot és a reformszárny megalakítására hívják össze az MSZMP Reformköreinek Országos Tanácskozását.

II. Viszonyunk a múlthoz

A múlthoz való viszonyunkkal kapcsolatos felfogás lényegét a Történelmi felfeztetést ismertető részben már elmondtam. Az itt elmondottakat azzal egészíteném ki, hogy felelősnek éreztük magunkat az elmúlt évtizedek során a pártvezetés által elkövetett hibákért, bűnökért; az országot válságba juttató pártvezetés helyett mi követtük meg a nemzetet.

III. Milyen pártot akarunk?

E pontban részletesen szóltunk arról, hogy milyen pártot akarunk; olyan marxista pártot, amely a legteljesebb demokratizmus alapján szerveződik alulról felfelé és amely a párttagság ellenőrzése alatt áll. A nemzetközi baloldal részének, a munkásmozgalom mindkét nagy

szárnya örökösének tartottuk magunkat, egyúttal csatlakozni kívántunk a Szocialista Internacionáléhoz, ugyanakkor meríteni kívántunk a polgári baloldal liberális, radikális, demokratikus és humanista hagyományiból. Célul lényegében egy baloldali szociáldemokrata pártra jellemző tulajdonságokat fogalmaztunk meg.

IV. A gazdaságról

Bíráltuk az államszocializmus gazdaságpolitikáját; kifejtettük, hogy mindeddig az árutermelést és az ezt szabályozó piacot a gazdasági hatékonyság mellőzése nélkül nem lehetett túlhaladni; a tulajdonformák szektorsemlegessége mellett foglaltunk állást.

Itt kimondatlanul elfogadtuk a rendszerváltást és annak következményeit (pl. a munkanélküliséget) s erre a helyzetre kívántuk felkészíteni az országot (közhasznú programok, hatékony át- és továbbképzési programok, nagy összegű végkielégítés az állását elvesztőnek, hogy vállalkozásba tudjon kezdeni, stb.).

V. A békés átmenet lehetősége

E részben azt mondtuk el, hogy mit javasolunk annak érdekében, hogy békés úton valósuljon meg a többpártrendszerű parlamentáris demokrácia, ahol az MSZMP is az általa megszerzett szavazatok arányában vegyen részt a hatalomban, vagy vonuljon ellenzékbe.

X

A platform közlése után az abban foglaltakat összehasonlítottuk a pártvezetés Grósz – féle centruma, a párt reformerői és az ellenzék elképzeléseivel, hogy megmutassuk azokat a sajátosságait, melyek megkülönböztették, illetve részben azonosították az akkori politikai folyamatokat meghatározó politikai erőkkel.

A Grósz – féle pártvezetés és platformunk

A Grósz – féle pártvezetés azonnal elutasítólag reagált platformunkra; különösen a Nagy Imrével kapcsolatos álláspontunkat utasították el. Grósz úgy vélekedett, hogy ez a platform a pártszakadást szándékozik előkészíteni, amelyet a hamarosan bekövetkező kecskeméti „Reform - műhely” tanácskozáson kívánunk bejelenteni.

Ez volt az ellenünk való támadásuknak az első hulláma.

X

III./ A kecskeméti „Reform – műhely” tanácskozás és a reformkörü mozgalom. (Kecskemét, 1989. április 15.)

A tanácskozást Pozsgay Imre szervezte, amelyre a reformkörök képviselőit is meghívták. A szervezők egy dokumentum – kötetet adtak ki a reformkörü mozgalom addig elkészült anyagaiból; e kötetben jelent meg a mi platformunk is kétszáz példányban.

Grósz előzetes félelme ellenére a tanácskozáson a pártszakadás problémája nem vetődött fel, holott Pozsgay előzőleg a reformértelmiségi elit néhány képviselőjének ezt bejelentette; ezért a pártszakadás elmaradása sokakban csalódást keltett.

A tanácskozás alatt a reformkörü mozgalom ott megjelent képviselői egy Nyilatkozat – ot fogadtak el, amelyben bíraltuk a pártvezetést, alkalmatlannak tartottuk azt a válságból kivezető út levezénylésére. Ezzel a Nyilatkozat – tal a reformkörü mozgalom reformkommunista szakasza véget ért, a mozgalom függetlenítette magát a Grósz – féle pártvezetéstől és autonóm fejlődésének útjára lépett; a mozgalomhoz tartozó reformkörök többségének ezt a stádiumát reformszocialista jellegűnek neveztem el.

A tanácskozáson a megjelent reformkörösök részéről Géczi József hozzászólása disszonáns volt, azt állította, hogy a reformkörök vidéken indultak és a mozgalom kezdeteinél „kifli alakban körbefogták Budapestet” és nem lenne jó, „ha Budapest mintegy „bedarálná” ezt a szerveződést”. Vidéknek és fővárosnak ez a szembeállítás a későbbiek során tovább élesedett.

A reformkörü mozgalom Kecskeméten megjelent képviselői megbeszélésükön döntöttek arról, hogy a mozgalom első országos tanácskozását Szegeden, 1989. május 20 – 21.-én tartjuk.

A reformkörü mozgalom kecskeméti Nyilatkozat-át a Grósz – féle vezetés hamarosan elutasította.

X

IV./ Az MSZMP Budapesti Reformkörének tevékenysége a platform elfogadásától a szegedi tanácskozásig (1989. április 5 – 1989. május 20.)

A Kör a Budapesti Pártbizottság Villányi úti Művelődési Központjában minden hét szerdáján ülésezett; ülésein változó számú érdeklődő jelent meg a 40-50 főtől a 200-250 főig. A Kör szervező bizottsága a tagság által elfogadott munkaterv alapján készítette elő a heti üléseket, melyeken a megjelentek közül bárki hozzászólhatott, javaslatot tehetett s a megjelentek többségi szavazással döntöttek a javaslatok elfogadásáról.

Április 12.-i ülésünkön a Kör feladatait, munkatervét vitattuk meg. Április 19.-i ülésünkön a KEB azon határozatát vitattuk meg, amelyben helyreállították Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Király Zoltán és Lengyel László párttagságát; a nevezettek pártba való visszavételét helyeseltük, de bíraltuk a KEB állásfoglalásának indoklását és követeltük, hogy a KEB mondjon le. Ezen az ülésünkön egy Állásfoglalást is elfogadtunk az MSZMP K.B. platformszabadsággal kapcsolatos vitaanyagáról, majd mivel részt vettünk a Budapesti Pártbizottság platformszabadsággal kapcsolatos vitáján, ezért annak eredményeit, valamint a párttörvényt vitattuk meg a Kör április 26.-i ülésén. Április 28.-án találkoztunk Jassó Mihállyal a Budapesti Pártbizottság első titkárával, melyen Körünk és a Pártbizottság kapcsolatát beszéltük meg; majd e találkozót levélváltás követte, melynek során mi megfogalmaztuk a Budapesti Pártbizottsággal szembeni elvárásainkat. Több ülésünkön foglalkoztunk a szegedi reformkörü tanácskozás előkészületével.

X

Ebben az időszakban határoztuk el, hogy meghívjuk Grósz Károlyt Körünk egyik ülésére; hozzákezdünk ennek megszervezéséhez, de Grósz indoklás nélkül kitért a velünk való vita elől.

X

Részt vettünk a május elsejei ünnepségeken: a Petőfi Csarnokban, a Népszabadság klubban, Grósz Károllyal és Jassó Mihállyal vitáztunk; az ellenzéki szervezetek a Jurta Színházban tartották vitaülésüket, amelyre minket is meghívtak és mi azon is részt vettünk.

X

Ebben az időszakban vettük fel a kapcsolatot a Duna Körrel és kérésükre május 3.-i ülésünkön megvitattuk Lyukak a költségvetésben: Bős-Nagymaros és más beruházások c. témát.

X

1989. május 9.-én találkoztunk a reformértelmiségi elit képviselőivel, amelynek az volt a célja, hogy megteremtsük velük Körünk kapcsolatát. A résztvevők kifejtették, hogy egyetértenek a Budapesti Reformkör tevékenységével, és támogatásukról biztosították azt.

X

Körünk rendszeresen foglalkozott az MSZMP Központi Bizottság – i üléseinek napirendre került kérdéseivel; így a május 8.-i üléssel is. Ez az ülés foglalkozott a reformkörü mozgalom kezdeti tapasztalataival; az ülés kecskeméti Nyilatkozatunkra válaszként határozatot fogadott el, amelyet nem hoztak nyilvánosságra. E határozat felhatalmazta a pártvezetést, hogy az a mozgalmat rendszabályozza meg, fojtsa belénk a szót. A reformkörü mozgalom növekvő erejét mutatta, hogy Grószék nem merték a K.B. határozat rendelkezéseit velünk szemben alkalmazni, az ugyanis „gitt – egyletté” változtatta volna a mozgalmat.

6./ Az MSZMP Reformköreinek első országos tanácskozása (Szeged – 1989. május 20-21.)

Előzmények

E részben megmutatom, hogy Körünk hogyan készült a tanácskozásra; hogyan választottuk meg küldötteinket és kiket választottunk meg? Mi volt a célunk a tanácskozással kapcsolatban, ennek érdekében a tanácskozáson milyen Nyilatkozat-ot kívántunk a résztvevőkkel elfogadtatni? Fő célunk a reformkörü mozgalom programjának az elfogadása volt, amelyet Körünk platformjára szándékoztunk alapozni.

Beszélek arról, hogy a Budapesti Reformkör szervező bizottságának négy tagja már előző délután leutazott Szegedre, hogy az ottani szervezőkkel megállapodjunk a tanácskozással kapcsolatos kérdésekben. Kiderült, hogy Vastagh Pál, a megyei pártbizottság első titkára, előírta a szervezőknek, hogy a tanácskozáson mit szabad és mit nem szabad elfogadni. A mi céljainkból (a mozgalom platformjának elfogadása, az általunk előterjesztendő Nyilatkozat elfogadása, az Országos Koordinációs Tanács megválasztása, stb.) semmit sem engedett az első titkár a tanácskozással elfogadtatni.

Legfontosabb eredménye az éjszakába nyúló vitának, hogy a tíz szekció elnök közül négyen voltunk elnökök a Budapesti Reformkörből.

X

A tanácskozás vitaindító előadásait Kerényi György és Géczi József tartották; Géczi már itt jelezte, hogy programot a tanácskozás nem fogad el.

Lovászi József a tanácskozás megkezdése előtt ismertette az Ellenzéki Kerekasztal mozgalomhoz intézett levelét, majd ismertette a szekciókat, azok elnökeit; közölte, hogy az ötödik szekció állásfoglalása lesz válasz az Ellenzéki Kerekasztal levelére.

X

A szekcióülésekről

Öt szekció volt; ezek a következők: Múltunk a jelenben (elnökök: Géczi József (Szeged), Kerekes György (Budapest); Milyen pártot akarunk? (elnökök: Berkics János (Kaposvár), Brússzel László (Kecskemét); A gazdaság és a tulajdon reformja (elnökök: Gráner Gyula (Kecskemét), Szántó György (Budapest); Társadalmi állapotaink és a reform (elnökök: Mészáros Balázs (Kaposvár), Pánics György (Pécs); Átmenet a demokratikus jogállamba (elnökök: Novák Zoltán (Budapest), Vajda János (Budapest).

A könyvben ismertetem a szekciók állásfoglalásait; az ötödik szekció esetében annak részletes vitáját is.

X

A szombat esti plenáris ülés nem fogadta el a szekciók beszámolóit a mozgalom platformjának, elutasította a Budapesti Reformkör által javasolt Nyilatkozat – ot; viszont elfogadta az ötödik szekció által készített állásfoglalást az Ellenzéki Kerekasztalnak szóló válaszlevélként. Ez nagy siker volt, mert ezzel a tanácskozás a demokratikus jogállamba való átmenet mellett is állást foglalt.

Az esti vitán sok provokátor is felszólalt, akik jelentős mértékben meghatározták a vita hangulatát.

A vasárnap délelőtti nagygyűlés

A nagygyűlésen Lovászi József felolvasta a tanácskozásról kiadott Közlemény – t, majd Keserű Imre méltatta a tanácskozást. Utánuk én ismertettem, hogy az Ellenzéki Kerekasztal üdvözlő levéllel fordult hozzánk és felolvastam az ötödik szekció által készített választ erre az üdvözlésre.

Végül Nyers Rezső és Pozsgay Imre mondott rövid beszédet a megjelent mintegy két ezer főnek.

X

Ezek után foglalkozom a tanácskozás eredményeinek és kudarcainak az értékelésével, majd a Grósz – féle vezetés tanácskozást elutasító magatartásával. Ezt az elutasító álláspontjukat a Politikai Bizottság május 26.- i ülésükön alakították ki, amelyhez Vastagh Pál hazug, a tanácskozáson történeteket meghamisító beszámolóját vették alapul.

Megdöbbentő volt, hogy az ország politikai vezetése milyen tudatlansággal, hazudozásokkal, rosszindulattal utasította el a reformkörü mozgalom szegedi tanácskozását s ennek során a bűnbakként megbélyegzett Budapesti Reformkört, elsősorban annak szervező bizottságát, kiemelten az ötödik szekció állásfoglalását, s e szekció budapesti elnökeit.

Ez volt a Grósz – féle vezetés ellenünk való támadásának második hulláma.

X

A Budapesti Reformkör helye – szerepe a reformkörü mozgalomban

E részben, azok után, hogy a szegedi tanácskozáson kiderült, hogy a reformkörü mozgalomban nagyon sok kérdésben nincs egységes álláspont, ugyannyira, hogy közös platformot sem tudtunk elfogadni; a mozgalom többsége reformszocialista állásponton van (azaz nem akar rendszerváltást) és a Budapesti Reformkör (és támogatóinak) törekvései a mozgalomban kisebbséget alkotnak, valamint a Grósz – féle politikai vezetés is a legdurvább módon lépett fel ellenünk, nem tehattünk mást, mint megvontuk annak mérlegét, hogy mi is a helyünk, szerepünk a reformkörü mozgalomban.

Könyvemben megírtam, hogy a Géczi József által kezdett disszonáns hang elméleti megalapozásra törekedett abban az állításban, hogy a reformkörü mozgalmat a Vidék szülte, s a Budapesti Reformkör (a Város) ki akarja sajátítani a mozgalom vezetését; állították, hogy e Kör tagjainak többsége zsidó származású s ennek során anti – szemita felhanggal újrafogalmazták a népi – urbánus ellentétet.

Beszéltem arról, hogy egyesek (akik esetleg nem is tartoztak a reformkörü mozgalomhoz), továbbá a Grósz – féle pártvezetés is, azt állították, hogy a Budapesti Reformkör vezetése politikai karrieristákból áll, akik a mozgalmat hatalmuk megszerzésére akarják felhasználni.

Részletesen bíráltam ezeket a nézeteket (e bírálatok olvashatók Életutam tizenkettedik fejezetében) és bemutattam, hogy mi is az igazi szerepe a Budapesti Reformkörnek a mozgalomban és melyek azok az eredmények, amelyeket ez a Kör tevékenysége során elért.

7./Az államszocializmusból a képviseleti demokráciába való békés átmenet kérdései (I); a Budapesti Reformkör viszonya az ellenzéki mozgalmakhoz a kerekasztal – tárgyalások megindulásáig

Ez a rész könyvem legnehezebben appercipálható része, azért, mert nagyon sok egymáshoz koherensen kapcsolódó problémát kellett együttesen előadni, hogy a címben jelzett téma megvilágítható legyen. Ez a helyzet rendkívül nehézzé teszi a könyv e részének rövid bemutatását.

I./ Előzmények c. résznél kifejtem, hogy az 1988. májusi pártértekezlet után a Grósz – féle vezetés mit tett elképzelései megvalósítása érdekében (október 5.-én az Országgyűlés elfogadta a Gazdasági társaságokról szóló törvényt, amely jogilag megalapozta a tőkés jellegű piacgazdálkodást Magyarországon; 1988. december 15.-én Grósz Károly vezetésével létrehozták a K.B. alkotmányozással foglalkozó bizottságát).

Ebben az időszakban a politikai rendszerváltás irányába való nyitás legfontosabb dokumentuma a Király Zoltán által az Országgyűlésben benyújtott „demokrácia csomagterv” volt. Ennek során az Országgyűlés felkérte a kormányt, hogy készítse el a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos tervét; Kulcsár Kálmán igazságügy miniszter irányításával e munka elkezdődött.

Itt mutatom meg, hogy az egyesülési jog elfogadása előtt 1988 – 1989 elején már sok alternatív – ellenzéki szervezet megalakult, melyekkel 1989 elején az MSZMP tárgyalni kezdet.

II./ E részben bemutatom a Grósz – féle vezetésnek és az ellenzéknek a vitáját a békés átmenetről szóló tárgyalások megindulásáról és a reformkörök szerepét a tárgyalások kikényszerítésében.

E folyamatban az MSZMP vezetése részéről a legfontosabb előrelépés a K.B. 1989. február 10 – 11.-én megtartott ülésén történt, melyen elfogadták a többpártrendszert, ezzel Magyarországon elvileg létrejött a jogállamiság és a rendszerváltás lehetősége.

Az ellenzékkel való tárgyalások nehezen indultak, majd elakadtak, ezért a Budapesti Reformkör április 9.-én egy állásfoglalást hozott nyilvánosságra, amelyben a tárgyalások kudarcáért az MSZMP vezetését hibáztattuk. E folyamatban a későbbiek során nem egyszer elmarasztaltuk a pártvezetést az előkészítő tárgyalásokat akadályozó magatartásáért (Grósz Károly The New York Times-nek adott nyilatkozatának bírálata). Részletesen bemutatom, hogy a szegedi tanácskozás után a Grósz – féle vezetés hogyan támadt a Budapesti Reformkörre.

Itt mutatom meg kezdeti kapcsolatainkat az ellenzékkel, majd részletesen foglalkozom az Ellenzéki Kerekasztal és a reformköri mozgalom kapcsolatának alakulásával; megmutatom e kapcsolat csúcspontját, majd ennek megakadását.

III./ E részben foglalkozom Nagy Imre és mártírtársai temetésével és a reformköri mozgalom ezzel kapcsolatos álláspontjával és tevékenységünkkel.

IV./ E részben foglalkozom a nemzeti megbékélés történelmi szükségszerűségével, az ennek érdekében szükséges mindkét oldal teendőivel.

A baloldal teendőit foglaltuk össze a Magyar Függetlenségi Párt 1989. április 19.-i felhívására, amelyben Nemzeti Megbékélési és Elszámoltatási Bizottság létrehozására hívott fel; a Budapesti Reformkör állásfoglalásában úgy utasította el e Bizottság túlzásait, hogy elfogadtuk javaslatainknak azon törekvéseit, amelyeket a nemzeti megbékéléshez szükségesnek tartottunk. Ennek során részletesen foglalkoztam a volt kommunisták történelmi felelősségével, amelyet sem az államszocializmus bűneinek az elfelejtésével és jogi következményeinek rendezése nélkül, sem a lusztráció eszközével nem lehetett volna megoldani.

8./A Budapesti Reformkör a mozgalom két országos tanácskozása között. Az MSZMP platformjai, és küzdelem a platformok alapján demokratikusan megválasztott kongresszusi küldöttekért. A párt Elnökségének létrejötte: új kompromisszum a párt vezetésében. A Budapesti Reformkör harca a Grósz – Jassó vonallal

A szakasz elején állást foglaltunk az elkövetkező pártkongresszusról; előadtuk javaslatunkat a platformok alapján megválasztásra kerülő kongresszusi küldöttekkel kapcsolatban.

A./ Platformok az MSZMP-n belül c. részben foglalkoztam az MSZMP platformjaival; az MSZMP marxista egységplatformjával; az MSZMP Népi Demokratikus platformjával; az Összefogás az MSZMP megújításáért mozgalommal; majd elemeztem és összehasonlítottam ezeket a platformokat. Az alapvető vitakérdés az volt, hogy modellváltásra vagy rendszerváltásra van – e szükség Magyarországon? A reformkörü mozgalom reformszocialista irányzatának platformjai az anti – kapitalista demokratikus szocializmus, azaz a modellváltás elfogadásának az álláspontját képviselték, ahogy a Pozsgay bizottság programja is. A Budapesti Reformkör és a mozgalom kisebbségéhez tartozók fogadták el csak a rendszerváltást. Az MSZMP többi platformja mind a modellváltás szükségességét vallotta.

B./ Küzdelem a demokratikus kongresszusi küldöttválasztásért részben bemutattam a Budapesti Reformkör küzdelmét ebben a harcban: bizottságot hoztunk létre, amely naprakészen vizsgálta a küldöttválasztást; ennek során állásfoglalásokat hoztunk nyilvánosságra, amelyben rámutattunk a küldöttválasztás anomáliáira, nyílt levélben fordultunk a párt Elnökségéhez, amelyben tiltakoztunk ezek ellen; felméréssel bizonyítottuk, hogy a Grósz – féle apparátus hogyan torzítja el választási csalásaival a küldöttválasztást, amely ennek következtében Budapesten nem tükrözte a platformok tényleges támogatottságát.

C./ E részben Grósz Károly bukásával és az új elnökség létrejöttével foglalkozom; ennek során mutatom be részletesen a Pozsgay Imre irányításával készült MSZMP programnyilatkozat tervezetét.

E részben tovább folytatom harcunk ismertetését a Grósz – Jassó szárnnyal: bemutatom, hogy a Budapesti Reformkör ellen e szárny három hullámban is támadt, bár a harmadiknál (a küldöttválasztási harc esetében) mi voltunk a kezdeményezők.

9./Az MSZMP reformkörök és reformalapszervezetek II. országos budapesti tanácskozása (1989. szeptember 2 – 3.)

I./ E részben a tanácskozás megszervezését és a platformtervezet előkészítését ismertetem; elmondom, hogy a tanácskozás megfelelő előkészítését hátráltatta az, hogy az Előkészítő Bizottság augusztus első harmadáig csonka volt, mert a Vidék csak ekkor delegálta a maga képviselőit a Bizottságba. Ennek kapcsán mutatom be az előkészítéssel kapcsolatos 1989. július 28.-i országos tanácskozást.

A tanácskozás alkalmával az Új Fórum különszáma is megjelent, ennek ellentmondásos problémáit e részben tárgyalom.

II./ E rész foglalkozik magával a tanácskozással; a K.B. tagokkal kapcsolatos szimpátia szavazással; a szekció ülésekkel; az Elnökség három tagjának (Nyers Rezső, Németh Miklós, Pozsgay Imre) hozzászólásaival.

III./ E rész a tanácskozás platformtervezetével és a szekciók összefoglalóival foglalkozik. A platformtervezet nem készült el időre, ezért a küldötteknek nem lett kiosztva, így a tanácskozás által nem került elfogadásra. Az ezen a tanácskozáson megválasztott Országos Koordinációs Tanács a későbbiek során, zavaros módon, bizonyos módosítások igényével mégis elfogadottnak nyilvánította azt a szekciók összefoglalóival és a Pozsgay munkabizottság által készített programjavaslattal együtt, holott ezekben az anyagokban egymást kizáró ellentmondások voltak.

A 7.szekció, A válságkezelés politikája állásfoglalását, valamint a 10. szekció állásfoglalását azért közlöm teljes terjedelemben, mert ezek a rendszerváltás elfogadásának az alapján álltak (ez utóbbi is mutatja szakításomat a leninizmussal, mivel e szekciónak én voltam az elnöke, így állásfoglalása az én álláspontomat is mutatja); a 11. szekció, a Magyarország és a külpolitika állásfoglalását azért közlöm, mert ezt az Országos Koordinációs Tanács nem merte nyilvánosságra hozni, így ez a könyvemben látott először napvilágot.

IV./ E részben, A tanácskozás eredményei – ben mutatom be, hogy az egész tanácskozást a kompromisszum szelleme hatotta át, hogy a mozgalom nagy többsége az anti – kapitalista demokratikus szocializmus elfogadásának, a modellváltásnak az álláspontját vallotta (amely a szekciók összefoglalóinak többségében került kifejtésre), hogy már itt elkezdődött a mozgalom autonómiájának a feladása.

10./Az államszocializmusból a képviseleti demokráciába való békés átmenet kérdései (II); a reformkori mozgalom, benne a Budapesti Reformkör szerepe a békés átmenet feltételeinek a biztosításában a Nemzeti Kerekasztal – tárgyalások idején; a baloldal szerepe a rendszerváltásban (Összefoglaló.)

E részben azt ismertetem, hogy a reformkori mozgalom és a Budapesti Reformkör hogyan vélekedett és mit tett a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásokon felvetődött kérdésekkel kapcsolatban. Ennek ismertetése során foglalom össze a baloldal rendszerváltásban betöltött

szerepét. E kérdések megértéséhez kell ismertetnem a Budapesti Reformkör „külpolitikai törekvéseit”.

I./ E részben beszélek arról, hogy a Nyers – Grósz –féle pártvezetéssel ellentétben – amely az európai status quo elfogadásának az álláspontját vallotta – a Budapesti Reformkör ezt elutasította, ennek kifejezése volt a budapesti amerikai és szovjet nagykövetségek „élőlánccal” való összekötése, és az ott elhangzott beszédek.

II./ E részben mutatom be a Budapesti Reformkör és az ellenzék nézeteit a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásokon felvetődött vitás kérdések kapcsán; ezek a következők voltak:

1./ A tárgyalások nem kellő nyilvánossága, illetve elakadása kérdése;

2./ A Vita az MSZMP vagyonáról problémája;

3./ A munkahelyi pártszervezetekről szóló vita;

4./ A Vita a hadsereg szerepéről és a munkásőrség megszüntetéséről szóló vita;

5./ A köztársaság – elnöki intézmény kérdése; Pozsgay Imre ezzel kapcsolatos szerepe téma.

III./ E részben ismertetem az MSZMP törekvéseinek következményeként létrejött „négyigenes” népszavazást, amely a baloldal (MSZP) vereségét eredményezte.

IV./ E részben mutatom be a reformköri mozgalom és az Ellenzéki Kerekasztal kapcsolatát a tárgyalások idején.

Ennek keretében foglalom össze a baloldal szerepét a magyarországi rendszerváltásban. Ennek során külön – külön megvizsgálom Grósz Károly, Nyers Rezső, Németh Miklós, Pozsgay Imre és az utolsó államszocialista Országgyűlés szerepét a reformok végrehajtásában, a rendszerváltás előkészítésében. Majd ezek után foglalkozom a reformköri mozgalom felfogásával, törekvéseivel és cselekedeteivel.

Grósz Károly és Nyers Rezső esetében megmutatom, hogy mindketten az államszocializmus megreformálhatóságának az álláspontját vallották és a modellváltás megvalósításával a kapitalizmus nélküli demokratikus szocializmust akartak. Foglalkozom tevékenységükkel, amelynek a lényege az volt, hogy kézbentartható reformokat akartak; ennek során a palackból kiengedték a szellemet, amit azután nem tudtak visszaparancsolni; rendszerváltást ugyan nem akartak, de tevékenységükkel objektíve ezt segítették elő.

Németh Miklós kormányfőként megvalósította a rendszerváltás irányába mutató reformokat, törvényeket, ezért nem túlzás úgy vélekedni, hogy Németh Miklós kormánya volt a rendszerváltás első kormánya.

Pozsgay Imre szerepe e változásokban ellentmondásos volt, több vasat tartott a tűzben azért, hogy bebiztosítsa magának a köztársasági elnöki pozíciót. Így, ha kellett, egyetértett a Grósz – Nyers törekvésekkel és a modellváltás álláspontján volt, de egyetértett Antall Józseffel is és elfogadta a rendszerváltást is; ezt a két, egymást kizáró, felfogást együtt akarta képviselni, ami zavaros, össze – visszabeszéléshez vezetett. Harmadik vasként a reformköri mozgalom vasát is megpróbálta a tűzbe rakni; mindennek a „négyigenes” szavazás vetett véget, ami megakadályozta köztársasági elnökké választását.

Az államszocializmus utolsó Országgyűlése azzal teljesítette pozitíven történelmi hivatását, hogy – kisebb módosításokkal – elfogadta és jogfolytonosan törvénybe iktatta a Kerekasztal

tárgyalásokon kialakult megegyezést, ezzel győzött a jogállami forradalom, lehetővé vált a rendszerváltás Magyarországon.

A reformkori mozgalmat az államszocializmus, benne az állampárt válsága hozta létre. Létrejöttével és tevékenységével szétverte az állampártot, majd aktív résztvevője volt a pártállam lebontásának is. A mozgalom egésze demokratikus jogállamot, többpárti, parlamentáris köztársaságot akart. A társadalom jövőbeni fejlődésének elképzeléseit illetően jött létre szakadás a mozgalomban: a mozgalom többségi irányzata, a reformszocialista ág, a modellváltással megvalósítható demokratikus szocializmust tűzte zászlájára; a mozgalom kisebbsége, élén a Budapesti Reformkör többségi irányzatával elfogadta a rendszerváltást, s a baloldalt a polgári társadalom viszonyai közötti politizálásra kívánta felkészíteni, a platformjában, későbbi állásfoglalásaiban ennek a legfontosabb kérdéseit fogalmazta meg.

X

A fent elmondottak azt jelentik, hogy a magyarországi rendszerváltás igazi csapatmunka volt, amelyben nemcsak a demokratikus és népi ellenzék vett részt, hanem a baloldal is, különböző osztagai különböző módon. Voltak olyanok, akik nem akarták ezt a rendszerváltást (Grósz Károly, Nyers Rezső, a reformkori mozgalom reformszocialista szárnya, és sokan mások), de tevékenységükkel objektíve nemcsak hozzájárultak, hanem elő is segítették ezt a folyamatot; ugyanakkor a baloldalon nem kevesen voltak olyanok (Németh Miklós, Pozsgay Imre, a reformértelmiségi elit, a reformkori mozgalom kisebbségi szárnya, élén a Budapesti Reformkörrel és mások), akik tudomásul vették, hogy az államszocializmus reformokkal nem javítható meg, hogy az világtörténeti zsákutcának bizonyult, melynek reális alternatívája a magántulajdonon alapuló és a piac által vezérelt polgári társadalom, mert csak ezen a társadalmi talajon valósítható meg a jogállam, a többpártrendszerű, parlamentáris köztársaság.

Ezért, annak ellenére, hogy Magyarországon a nyolcvanas évek végén nem volt forradalmi helyzet, mégis megvalósult a jogállami forradalom, mert a legkülönbözőbb politikai irányból jött törekvések abban egyetértettek, hogy a szovjet típusú államszocializmus felélte tartalékait, helyette egy prosperáló társadalmat, azon alapuló jogállamot, többpártrendszerű parlamentáris köztársaságot kell megteremteni. Ez a különböző irányból érkező, de egy irányba mutató törekvés hozta létre azt a csapatmunkát, amely a magyarországi rendszerváltáshoz vezetett.

11./Az MSZMP/MSZP '89 – es kongresszusa; a reformkori mozgalom és a Budapesti Reformkör megszűnése

I. Előkészületek a kongresszusra

A kongresszus előkészítése sokirányú volt: sajtótájékoztató; a reformkori pártküldöttek számára a Villányi úton „szellemi centrum”létrehozása; az Országos Koordinációs Tanács ülései a kongresszussal kapcsolatban (a személyi kérdések tárgyalására bizottság kiküldése, a

tárgyaló csoportnak nem volt körülből tagja); elkészült a Huszonöt mondat a kongresszusi küldöttekhez, amely a rendszerváltás elfogadásának álláspontját vallotta, de, amelyet az OKT elhallgatott; megalakult a Budapesti Reformblokk, majd később a Reformszövetség. (Ennek vezetésében már nem volt a Budapesti Reformkörnek képviselte; az Országos Koordinációs Tanács átadta a mozgalom vezetését a reformértelmiségi elit néhány képviselőjének.)

Az Országos Koordinációs Tanács ebben a folyamatban mindinkább feladta a mozgalom eredeti célkitűzését, a párt elfoglalását és alárendelte tevékenységét a Nyers Rezső által vezérelt politikának.

II. Az MSZP születése – a győzedelmes kudarc

A kongresszuson az MSZMP sorsát illetően két irányzat volt: az egyik, a megreformált, megújított MSZMP meg akarta tartani; a másik, új pártot akart létrehozni. A vitában és a szavazáskor kiderült, hogy az MSZMP – t csak a küldöttek 15%-a akarta megtartani, a többiek új pártot akartak. A szavazás mutatta, hogy a reformköri mozgalom már a kongresszus előtt szétverte az MSZMP-t és a nagyjából az ő küldötteiből álló többség győzelme volt az MSZMP megszüntetése.

A Kongresszus igazi kérdése az volt, hogy milyen legyen az új párt? A reformköri mozgalom küldöttei a kongresszuson többségbe kerültek, tehát a mozgalom elfoglalta a pártot, ezért az új párt, az MSZP, a mozgalom célkitűzéseit valósíthatta volna meg. Ez azonban nem következett be, mert a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa nem realizálta a párt elfoglalásából következő lehetőségeket, feladta a mozgalom autonómiáját, tevékenységét alárendelte Nyers Rezső és támogatói törekvéseinek; a mozgalom egyes vezetői saját karrierjük pecsenyét sütögették és nem a reformköri mozgalom célkitűzéseit valósították meg.

Eltelen kompromisszumként elfogadták a Nyers Rezsőék által szorgalmazott Népi Demokratikus platformmal való szövetséget és egy olyan anti – kapitalista stratégiát dolgoztak ki az új párt célkitűzéseiként, amely nem fejezte ki a történelmi helyzet igényeit és lehetőségeit; nem értettek egyet a rendszerváltással, modellváltásban gondolkodtak, és kapitalizmus nélküli demokratikus szocializmus megteremtését vélték a közeljövőben megvalósíthatónak.

Az új párt vezetésében – néhány reformernek mondott tag mellett – a volt nomenklatura kevésbé lejáratos, rugalmasabb nézeteket valló képviselői kerültek döntő többségbe, akik ugyanakkor nem reprezentálhatták az új párt utódpartiságának megszűnését, és akik képtelenek voltak az MSZP-t szociáldemokrata típusú párttá formálni; a reformköri mozgalomból mindössze hárman kerültek a párt Elnökségébe, akik azonban nem voltak a mozgalom reprezentánsai. (Én a könyvemben tévedtem, amikor csak két főről beszéltem.)

A fentiek miatt az MSZP létrejötte kudarc volt, amely szükségszerűen vezetett a párt elkövetkező választási vereségéhez, majd a későbbiek során – a születésnél már kódolt genetikai adottságai miatt – a baloldal addig legnagyobb pártja, az MSZP összeomlásához.

III. Kiút az MSZP válságából: a szociáldemokrácia

E részben megmutatom, hogy hogyan akartuk a Budapesti Reformkör és a meginduló szociáldemokrata mozgalom között a kapcsolatot megteremteni; hogy a nagykanizsai

tanácskozáson néhányan hogyan kívántuk a reformkörü mozgalmat az MSZP szociáldemokratizálásának a kovászává tenni, melyet a megjelentek reformszocialista többsége nem fogadott el.

Ez a nagykanizsai tanácskozás volt a reformkörü mozgalom utolsó megmozdulása (1989. november 11), amely után maga a mozgalom és a reformkörök megszűntek; a mozgalom tagjainak többsége az MSZP – ben folytatta politikai tevékenységét.

X

Munkám befejezéseként röviden előre tekintek, hogy az MSZP milyen ellentmondásokkal kezdett hozzá a szociáldemokratává válás útjának a kereséséhez; közlöm az MSZP –ben való utolsó ténykedésemet, A történelmi helyzet és az MSZP szociáldemokratizálása (Tézisek) c. írásomat.

C./Milyen erőfeszítéseket tettem a munka publikálása érdekében?

Az alább közzétett levelekből kiderül, hogy milyen erőfeszítéseket tettem munkám megjelentetése érdekében; ezek az erőfeszítések egy időben, több szálon futottak. Ez megnehezíti a levelek publikálását. Nehezen tudtam eldönteni, hogy miként is közöljem a leveleket; végül is úgy döntöttem, hogy egyrészt betartok valamilyen kronologikus sorrendet, másrészt ez kibővül egy tematikus megfontolással, azaz az ugyanazon személynek szóló később íródott levelet is esetleg előbb közlöm, ha az nem zavarja meg az időrendi folyamatosságot feltételező információkat. E levelekhez – ahol szükségét érzem, megjegyzéseket fűzök –, éppen a levelek közlésének bonyolult volta miatt, mert összefüggő, egymást kiegészítő folyamatok bemutatásáról van szó, amelyek több éven keresztül párhuzamosan futottak, ezért megértésük sem könnyű, appercepciójuk komoly koncentrációt igényel. Lehet, hogy ezek az előljáróban elmondottak így általánosságban nem is igen érthetőek, de az alábbiakkal való megismerkedés talán érthetővé teszi a fent elmondottakat.

(Az alább közölt levelek olvashatóak az OSA Archívum Levéltárában.)

X

I./Levelek és e – mail-ek

1./ 2002. május 11.-i levél Glatz Ferenchez és az ő május 29.-i válasza.

Elsőként Glatz Ferenchez írott levelemet mutatom be, amely egyúttal beszámol a publikálás kezdeténél való elképzeléseimről is.

„ Glatz Ferenc akadémikusnak,
az MTA Társadalomkutató Központ
Tudományos Tanácsa Elnökének

Tisztelt Elnök Úr!

A História 2002/2 – es számában megjelent „ A rendszerváltás kutatása „c. közlemény bátorított fel, hogy az alábbiakkal az Elnök Úrhoz forduljak.

Három évig dolgoztam az „MSZMP Budapesti Reformköre (A reformköri mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. témán; a kézirat első változata egy hónappal ezelőtt elkészült.

A kézirat kb. 38,5 íves terjedelmét az eredményezte, hogy törekedtem a Budapesti Reformkör megnyilatkozásait az elérhető teljességgel közölni, továbbá igyekeztem a Kör tevékenységét a reformköri mozgalom – és az 1989-es év politikai folyamatainak a keretében, az összefüggések figyelembevételével bemutatni.

Tudom, hogy kéziratom egyik – másik elemzése, megállapítása eléggé érdekes, ezért további csiszolásra szorul, de – a tények alapján – arról is meg vagyok győződve, hogy az általam ábrázolt folyamatok a történelmi igazságnak megfelelnek.

Abban reménykedem, hogy kéziratom az év folyamán megjelenhet; személyes érintettség folytán van érdeklődés a kézirat iránt. A Sík Kiadó – mivel vezetője Sík Julia maga is tagja volt a Budapesti Refomkörnek –, továbbá a szegedi Szukits Kiadó – mivel a Kiadó egyik vezető munkatársa a fiam – vállalná a kézirat megjelentetését.

A História – ban megjelent közleménnyel megismerkedve azonban úgy vélem, hogy kéziratom megjelentetésének sokkal megfelelőbb – és méltóbb formája lehetne az Ön által irányított kutatási téma keretében való megjelenés.

Arra is gondoltam – ha van erre mód és lehetőség –, hogy nagy megtiszteltetés lenne számomra, ha az Elnök Úr vállalná kéziratom szerkesztését. Ezért levelemhez mellékelem a kézirat egy példányát és egy CD-t a kézirattal.

E témában, a továbbiakban is örömmel folytatnám a kutatást, és ha a kutatási téma keretében mód lenne szerződéses – munkaviszonyban tevékenykedni, azt hálásan megköszönném. Esetleg, ha a téma kapcsán tudományszervezői – feladatok ellátására lenne szükség, azt is vállalni tudnám. A kutatásra való alkalmasságomat az elkészült kézirat bizonyíthatja; a tudományszervezői feladatok ellátására való képességemet múltam, az Akadémia II. osztálya tudományos titkári posztjának több éves betöltése igazolhatja.

Kérem az Elnök Urat, hogy e levélben érintett problémák megbeszélésére fogadni szíveskedjék.

Őszinte tisztelettel:

Budapest, 2002. május 11.

Novák Zoltán”

Megjegyzések e levélhez:

Sík Julia munkámat nem jelentette meg; a vele való személyes találkozáson kiderült, hogy szellemi képességét meghaladta a kéziratomban foglaltak megértése. Az előzőekből ismert, hogy Csanád nem volt abban a helyzetben, hogy munkámat kiadassa.

2./ Azt a gondolatot, hogy kérjem fel Glatz Ferencet kéziratom szerkesztésére Balogh István javasolta; ő azt mondta, hogy Glatz Ferenc nagy lelkesedéssel vállal ilyen feladatokat s ezért e kérés még a megjelentetést is elősegítheti.

x

Glatz Ferenc a következő levéllel válaszolt:

„Novák Zoltán úrnak
Budapest
Dózsa György u. 21.
1028

Kedves Barátom!

Őszintén örülök, hogy ilyen sok év után hallok rólad. A szöveget valamikor a következő egyik hétvégén tudom elolvasni. Most az új munkahelyen a munka átvételével és az itteni tűzoltásokkal foglalkozom, valamint könyvem sajtó alá rendezésével. Jelentkezni fogok, és akkor a publikálásról is érdemben tudunk beszélni. Örülök, hogy ismét találkozunk.

Üdvözzetlél:

Glatz Ferenc

Budapest, 2002. május 29".

Megjegyzések a levélhez:

Glatz Ferenc levelének szívélyes hangja azzal magyarázható, hogy én a hetvenes évek első felében, mintegy öt évig, az Akadémia II. osztályának, a Filozófia és Történettudományok osztályának tudományos titkára voltam; Glatz Ferenc ekkor a Történettudományi Intézet igazgató helyettese volt. Glatz ekkor tapasztalhatta, hogy én, mint tudományos titkár, mindenben segítettem Mátrai Lászlót, az osztály elnökét, aki támogatta Pach Zsigmond Pál akadémikust, a Történettudományi Intézet igazgatóját az osztályon lévő dogmatikus történész akadémikusokkal szemben – itt Andics Erzsébetről, Elekes Lajosról, Nemes Dezsőről, Mérei Gyuláról van szó –, akik a történettudományt a Párt propaganda eszközévé próbálták silányítani és ellene voltak a Pach vezérelte történettudományi kutatások megújításának, amely aztán olyan jelentős eredményeket mutatott fel, mint Berend T. Iván, Ránki György, Szűcs Jenő stb. munkássága.

2./ Berend T. Ivánhoz írott 2002. október 31.-i és január 3.-i leveleim és a vele folytatott vélemény csere

Másodikként Berend T. Ivánhoz írott leveleimet akarom ismertetni, illetve kéziratom okán a vele lefolyt vélemény csereéről akarok szólni.

Első levelém:

„Kedves Berend T. Iván!

Elnézésetet kérem, hogy rendhagyó módon zavarlak, de az alábbiak talán cselekedetem magyarázatául szolgálnak.

Háromévi munkával megírtam az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. munkát, amelyet CD-n mellékelten megküldök Neked. A Kör történetét az 1989-es év eseményeinek a sorába ágyazottan kellett

vizsgálom, így természetesen az MSZMP KB üléseinek a vitáit-határozatait is figyelembe kellett vennem. Te, mint KB-tag, felszólalásaiddal, a válságban lévő ország jövőjével kapcsolatos politikai tevékenységeddel elkerülhetetlenül kéziratod egyik szereplőjévé váltál. Így jelentkezésem első szempontja az, hogy véleményedet tudakoljam az általam írottakról, nemcsak a Veled kapcsolatos részokról, hanem az anyag egészéről.

Annál is inkább szükségem lenne a Te véleményedre, mert rendkívül bonyolult és még inkább vitatott problémák megoldásába fogtam művem megírásával. Várható – hogy az írás megjelenése esetén, ha egyáltalán meg tudom jelentetni –, hogy a legkülönbözőbb irányból támadások érik, melyekkel szemben helyt kellene állnom.

Miért fordulok éppen Hozzád ezzel a kérdéssel? Ne vedd hízelgésnek, munkám írása során döbbsentem rá, hogy a KB-tagok közül egyedül Te voltál az, aki végigjártad ugyanazt az utat, amelyet a Budapesti Reformkör is végigjárt, és eljutottál a rendszerváltást elfogadó új párt megteremtése szükségességének a kimondásáig.

A másik ok, írásom megjelentetésével kapcsolatos. A Magyar Tudományos Akadémia nyolc intézete együttesen vesz részt a magyarországi rendszerváltás című hároméves téma kutatásában, mely téma tudományos tanácsának elnöke Glatz Ferenc. Én még május közepén elküldtem Glatz Ferencnek írásom előző változatát, azzal a kéréssel, hogy egyetértése esetén az általa irányított téma keretében kerüljön anyagom publikálásra. Glatz kedvezően fogadta jelentkezésemet, de miután megismerkedett írásommal nem talált időt arra, hogy fogadjon és megbeszéljük a továbbiakat. Magatartását nem tudom mással magyarázni, mint azzal, hogy a téma kényes jellege miatt nem kíván foglalkozni a problémával.

Tudom, hogy köztetek baráti a viszony, és ha méltónak találnád írásomat a megjelenésre, s ezt – a magyarországi politikai harcoktól távol lévőknek bölcs objektivitásával – Glatz Ferencnek tudomására hoznád, talán egyengethetnéd művem megjelenését. Segítségedet hálásan megköszönném.

Mindezekon kívül úgy vélem, hogy írásom Nálad is érdeklődést kelthet és köszönném, ha figyelemre méltatnád.

Barátsággal üdvözl:

Budapest, 2002. október 31.

Novák Zoltán”

Második közlés egy e – mail, melyet Berendnek az „iberend@history.ucla.edu.usa „címre küldtem 2002. november 25.-én. Szövege a következő:

„Kb. egy hónappal ezelőtt küldtem egy CD-t a magyar Ki kicsoda? Kiadványban megadott amerikai címre. A CD-n „Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformköri mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. kéziratod van; a CD-vel küldtem egy levelet is, amelyben megírtam váratlan megkeresésed okát.

Nagyon remélem, hogy a CD-t megkaptad, de szeretnék erről megbizonyosodni. Ezért kérek, légy szíves, erről értesíteni; ha ez nem történt meg, akkor megfelelő címedet jelezni. E-mail címem: drnovakzoltan@freemail.hu
Barátsággal üdvözl: Novák Zoltán”

Berend 2002. december 26.-án a fentebb közölt e – mailemre egy e – mail-lel válaszolt, amely – sajnos – elkatyaszolódott, így azt nem tudom közölni. Tartalmára, csak az én erre válaszoló levelemben írottak alapján lehet következtetni.
E levellem a következő:

„Kedves Berend T. Iván!

Megkaptam december 26-i reflexiódat kéziratomra; köszönöm, hogy egyáltalán kézbevetted azt. Nem akarom megismételni a CD-vel küldött levelemben írottakat, különösebben vitatkozni sem akarok Veled. Azt azért engeddd meg, hogy a téma marginális jellegével kapcsolatban a következő megjegyzéseket tegyem: a reformkörü mozgalomnak volt a legdöntőbb szerepe az állampárti MSZMP szétverésében, és a baloldal részéről a Grósz-féle centrum ellenzékkal való tárgyalásra kényszerítésében. Kéziratomban igyekeztem az ezekkel kapcsolatos dokumentumokat – tényeket részletesen bemutatni, éppen az általad is kifejezésre juttatott nézeteket megkérdőjelezendő. Ezért is sikeredett a kézirat 40 ívnyire, ami önmagában is súlyos teher a publikáció szempontjából.

A kézirat publikálásának nehézségeivel kapcsolatos megjegyzéseiddel – egy megszorítással – egyetértek; valóban szinte lehetetlen lenne a kéziratot nyereségesen publikálni. Ezért reménykedtem abban, hogy a Széchenyi – terv keretében támogatott, a rendszerváltás Magyarországon c. akadémiai kutatási főirány kéziratomat befogadja és ezzel előbb – utóbb megoldódik publikációja. Nem hiszem, hogy hemzsegnék a rendszerváltással kapcsolatos megfelelő munkák az országban, ami valamelyes alapot adhatna kéziratom hallgatással való mellőzésének. Az külön is paradoxon, hogy a reformkörü mozgalom történetéről összefoglaló írás csak külföldön jelent meg. (O’Neil, Patrick, Puget Sound Egyetem, Tacoma: Revolution from within The Hungarian Socialist Workers’ Party and the Collapse of Communism) a Kommunizmus átmenetben tanulmányok keretében. (Edward Elgar, Cheltenham, Anglia-Northampton, 1998). Ez az írás – minden jó szándéka mellett is – nagyon szerény és alapjaiban vitatható bemutatása a reformkörü mozgalomnak. Ezért is lehetetlennek dolognak tartom, hogy a magyar történelem folyamatainak kutatását és bemutatását átengedjük – gazdasági és/vagy kényesnek tartott politikai okok miatt – szerény felkészültségű szerzőknek. Ebben a helyzetben nem tudtam mást tenni, mint a tudományos nyilvánossághoz fordulni; kéziratomat eddig a következőkhöz juttattam el: Agárdi Péter, Balogh István, Berend T. Iván, Bihari Mihály, Földes György, Gombár Csaba, Kéri László, Kis János, Lendvai Ildikó, Lengyel László, Petschnig Mária Zita, Ripp Erzsébet, Ripp Zoltán, Szabó Zoltán, Vitányi Iván.

Ezt a tájékoztatást tovább kívánom folytatni, néhány könyvtárnak is eljuttatom CD-n az anyagot. Abban reménykedem, hogy néhányan talán elolvassák a kéziratot, és egyesek talán érdemesnek találják arra, hogy segítsenek publikálásában.

Hamarosan Glatz Ferencnek is elküldöm újra kéziratom javított, kiegészített változatát, hátha ebben az évben már lesz ideje foglalkozni vele.

Sipos József szervezi a volt reformkörü tagok találkozóját kéziratom megvitatására; ennek során Ágh Attila és Géczi József is megismerkedik a kézirattal.

Mivel soha nem tartoztam semmiféle csoporthoz, ezért is mindig nehézségeim voltak a publikációkkal. Kéziratom negyedik részének 143-as lábjegyzetében ezt részletesen is bemutatom. (Itt – egy Eisenstein kötet kapcsán – az Akadémia II. osztálya is szóba kerül, amely a hetvenes évek közepén elutasította azt; ez a kötetem, A filmteoretikus Eisenstein, végül is 1998-ban jelent meg a Magyar Filmintézet kiadásában.)

Elnézésetet kérem, hogy egy ilyen részletes beszámolóval untatlak; ígérem, hogy ezt többet nem teszem. Levelem azzal fejezném be: meggyőződésemmel, ha lesz időd és kedved kéziratom elolvasni, akkor meg fog változni véleményed. Kéziratom minden bizonnyal nem tökéletes (sem szakmai, sem nyelvi lektor nem dolgozott rajta), én minden jogos bírálatát köszönettel fogadnék.

Még egyszer megköszönöm kéziratom iránt tanúsított figyelmedet –

Őszinte tisztelettel üdvözl:

Bp. 2003. január 3.

Novák Zoltán"

Könyvem átadása Berend T. Ivánnak.

A kronológiai sorrendet átugorva, de a kézirattal kapcsolatos Berendhez fordulást befejezve el kell mondanom, hogy 2006-ban, vagy 2007-ben, amikor Berend T. Iván Magyarországon volt és a Mindentudás Egyetemén előadást tartott, akkor az előadás végén kimentem a pulpitushoz és átadtam Berendnek kinyomtatott munkámat; ő a későbbiek során nem reagált könyvem kézhezvételére.

3./ Gombár Csaba hozzám intézett 2003. január 20.-i levele

„Novák Zoltán úrnak
Budapest
Dózsa György utca 21
1028

Kedves Novák Zoltán!

Köszönöm, hogy elküldte kéziratát. Megnéztem, s bajban vagyok. Mit is mondhatnék? Természetesen ki kellene adni, hogy minél szélesebb körben, mint dokumentum és értelmezett vélemény, használható legyen. De ismerhetjük a könyvkiadás nehézségét, amiben sajnos segíteni nem tudok. Így aztán annál a „nesze-semmi, fogd meg jól” tanácsnál, hogy minél több irattárban és interneten el kellene helyezni a szöveget, hogy hozzáférhető legyen, többet mondani nem tudok.

Köszönöm a bizalmát, a lemezt mellékelve visszaküldöm.

Budapest, 2003. január 20.

Üdvözlettel:

Gombár Csaba”

Miután könyvem megjelent, azt személyesen adtam át Gombár Csabának és hosszan elbeszélgettünk munkám néhány problémájáról; sajnos arra nem emlékezett, hogy az 1989. május 9.-ei találkozón, amikor a reformértelmiségi elit képviselőivel a Jogi Karon, Bihari Mihálynál találkoztunk, akkor azon ő is részt vett-e?

Gombárral való személyes találkozóimon nemcsak neki, hanem Lengyel Lászlónak is általa küldtem el a CD-n lévő, majd a kiadott munkámat is; továbbá a megjelent művemet egy akadémikus történésznek is, Romsics Ignácnak.

4./ Glatz Ferenchez 2003. január 15.-én írott második levelem, és dr. Somos Ivánnal vele való későbbi tevékenységünk

„Glatz Ferenc akadémikusnak,
Az MTA Társadalomkutató Központ
Tudományos Tanácsa elnökének

Kedves Ferenc!

A múlt évi leveledet utólag köszönöm meg. Sajnálom, hogy az év végén összetorlódott elfoglaltságaid miatt nem tudtunk találkozni. Remélem, hogy erre hamarosan sor kerülhet.

Én közben tovább dolgoztam a kéziraton; itt küldöm CD-n munkám pontosított, stilizált, részben kiegészített „végső” változatát.

Sajnos a kézirat kiadásával kapcsolatos előzetes reményeim nem váltak valóra. Ennek alapvető oka az volt, hogy írásomat valószínűleg nem lehet nyereségesen kiadni, viszonylag nagy terjedelme és szóba jöhető kis példányszáma miatt. Így minden reményem művem általad irányított kutatási főirány keretében való megjelentetéséhez kapcsolódik, bár próbálkozom más megoldással is.

A kiadással kapcsolatos nehézségeket azért is szomorú konstatálnom, mert külföldön már megjelent a magyar reformkori mozgalommal foglalkozó összefoglaló igényű írás (Patrick H. O’Neil: Revolution from within The Hungarian Socialist Workers’ Party and the Collapse of Communism, 1998), amely azonban minden jó szándéka ellenére is nagyon szerény tudományos értékkel bír. Úgy vélem, hogy a magyar rendszerváltás folyamatainak kutatását és publikálását nem engedhetjük át szerény felkészültségű külföldi szerzőknek; gondolom, hogy az általam irányított akadémiai főirány is e feladatot szolgálja.

Kéziratom publikálásának elhúzódása miatt – a tudományos és a politikai közvélemény tájékoztatása és kritikai észrevételek céljából – azt többekhez eljuttattam; így a kéziratot elküldtem, illetve átadtam Berend T. Ivánnak, Bihari Mihálynak, Földes Györgynek, Gombár Csabának, Kéri Lászlónak, Kis Jánosnak, Lengyel Lászlónak, Lendvai Ildikónak, Ripp Zoltánnak, Szabó Zoltánnak, Vitányi Ivánnak.

Sipos József kezdeményezte, hogy a budapesti reformkörök volt tagjai vitassák meg a kéziratot; e vitának az ideje azonban még nincs kitűzve. E vita szervezése során az anyag eljutott Ágh Attilához és Géczi Józsefhez is.

Kéziratommal kapcsolatosan ezekről kívántalak írásban is tájékoztatni, remélve, hogy mihamarabb személyes diskurzust is folytathatunk róla.

Tisztelettel és barátsággal üdvözl:

Novák Zoltán

Budapest, 2003. január 15.

Telefon: 376-80-18

E-mail: drnovakzoltan@freemail.hu „

Glatz Ferencsel kapcsolatos későbbi ténykedésem

Fenti, január 15.-ei levelemet megelőzte jó néhány telefonhívás, amelyben a Glatz Ferencsel való találkozást szerettem volna megbeszélni; e telefonhívásokkal már az előző év őszén próbálkoztam, de Glatz nem volt hajlandó velem szóba állni, titkárnőivel letagadtatta magát, majd egyik titkárnője azt közölte, hogy abban az évben Glatz rendkívüli elfoglaltsága miatt már engem nem tud fogadni. Ekkor határoztam el a fenti levél megírását, amelyre Glatz Ferenc nem válaszolt.

Ezek után le kellett mondanom arról, hogy munkám a Glatz Ferenc által irányított kutatási főirány keretében jelenhessék meg, holott ötven millió forint volt e főirány támogatására, amelyet Glatz nem tudott elkölteni, mert nem születtek meg a művek, hogy a pénz elköltődjék.

Mi volt az oka Glatz Ferenc munkámmal kapcsolatos elutasító magatartásának? Glatz – miután megismerkedett írásommal – rájött, hogy az MSZP vezetése nem fogja osztatlan

örömmel fogadni munkámat, és mivel Glatznak voltak politikai ambíciói – oktatási miniszterség, köztársasági elnökség –, ezért jobbnak találta nem segíteni művem világra jövetelét.

Engem Glatznak ez a magatartása felháborított és a későbbiek során ennek a legkülönbözőbb módon, nyilvánosan is, hangot adtam. Ennek néhány esetét az alábbiakban bemutatom, illetve elmondom, hogy a későbbiekben hol marasztaltam el Glatz Ferencet. Ebben a sorban először talán Marosi Ernőnek írott levelemet ismertetném.

„Marosi Ernő akadémikus
az MTA alelnöke

Kedves Marosi Ernő!

Ne haragudj, hogy nem fogadom meg a metrón adott tanácsodat és mégis „zavarlak” a művemmel kapcsolatos híradással.

A mellékelt tájékoztatóból kiderül, hogy kéziratom 200 példányban megjelent, és az a szándékom, hogy a példányokat a sajtó képviselőinek, a témában illetékes tudományos intézeteknek és kutatóinak, könyvtáraknak küldöm meg, egy szóval a nyilvánosságnak, a Neked is mellékelt levél kíséretében.

Teszem ezt azért, mert szilárd meggyőződése, hogy írásom a magyarországi rendszerváltozás kutatásának fontos műve, és ezért különösen érthetetlen számomra Glatz Ferenc viselkedése. Úgy vélem, hogy az MTA társadalomtudományokért felelős alelnökének nem árt tudni, hogy egyesek az akadémiai kutatásban feudális hűbérúrként bánnak az adófizetők pénzével és ezen uraknál sok esetben csak szólam az, hogy a tudományos eredmények mennyire fontosak stb.

E levelemmel én Tőled semmit sem akarok kérni, reflexiót sem várok az általam írottakra; számomra már az megnyugvás, hogy nem fogom be „pörös számat” és a legkülönbözőbb fórumokon elmondom, hogy a „király meztelen”.

Barátsággal üdvözöllek –

Novák Zoltán

Budapest, 2004. június 8.”

Másodikként, dr. Somos Iván, könyvem kiadását kezdeményező csoportja aláírójának levelét mutatom be, melyet Glatz Ferenchez intézett:

„Glatz Ferenc akadémikusnak,
a Társadalom-tudományi Intézetek
Tudományos Tanácsa Elnökének
Budapest

Melléklet 2 db
Kézbesítve!

Mellékelten megküldöm Hiller Istvánhoz intézett levelem másolatát Novák Zoltán: Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. művével együtt azzal a kéréssel, hogy a kiadványt csatolják a magyarországi rendszerváltással kapcsolatos kutatás elkészült anyagaihoz.

Budapest, 2004. június 21.

Őszinte tisztelettel

Átvettem:
Hegy Magdolna
június 29

dr. Somos Iván
Budapest, 1775. Pf.: 6. 2004.
tel.: 215-2594, 20-558385"

Később majd bemutatom, hogy több levélben, az És – ben megjelent egyik hozzászólásomban, majd a Magyar Elektronikus Könyvtárba felvett könyvem Későbbi Utószavá – ban marasztaltam el Glatz Ferencet azért, hogy nem jelentette meg munkámat az Akadémia rendszerváltást kutató témájának keretében.

5. / Lendvai Ildikónak 2003. június 3.-án írott levelem

Kedves Lendvai Ildikó!

Szeretném arról tájékoztatni, hogy – egy évvel a kézirat elkészülte után – hogyan is áll művem megjelentetésének az ügye.

Múlt év májusában – mivel a 2002-es februári História – ban megjelent egy közlemény, hogy kilenc akadémiai intézet fogott hozzá a rendszerváltás kutatásának, melyhez a Széchenyi – pályázat keretében állami támogatást nyertek el, és e kutatást Glatz Ferenc irányítja és koordinálja – küldtem el a kéziratot és egy CD-t Glatz Ferencnek, kérve, hogy e kutatási téma keretében támogassa annak megjelenését.

Glatz néhány héten belül pozitívan reagált küldeményemre, hozzám írott levelében közölte, hogy miután elolvasta a kéziratot majd megbeszéljük a publikáció kérdését is. Kb. egy félév után – mivel Glatz Ferenc hallgatott – én jelentkeztem nála telefonon; két – három hétig telefonálgattam titkárságára, végül az egyik titkárnője közölte, hogy Glatz elfoglaltsága miatt abban az évben már nem tud fogadni.

Én 2003. január közepén a kézirat valamelyest módosított, újabb változatát küldtem meg Glatz Ferencnek, kérve, hogy találkozhassam vele. A mai napig erre sem történt semmiféle reagálás. Közben múlt év novemberében felkerestem Földes Györgyöt; neki is átadtam a kéziratot és abban állapodtunk meg, hogy véleményezésre Ripp Zoltánnak átadja azt és majd azután alakítja ki róla álláspontját. Földes nem adta át Ripp Zoltánnak az anyagot. Én bizonyos idő után magam juttattam el Ripp Zoltánhoz a kéziratot, aki – miután azt elolvasta – be akart számolni róla Földes Györgynek, de az a mai napig nem talált időt Ripp Zoltán meghallgatására.

Tanácsstalan vagyok ezen „események” okainak megítélésében. Többek, akik olvasták kéziratomat, így pl. Ripp Zoltán, Vitányi Iván, egyetértenek fő vonalával és fontosnak tartanak megjelenését. Ez azért is fontos lenne, mert a kézirat kritikusan foglalkozik a reformkori mozgalommal kapcsolatos eddigi megnyilatkozásokkal, különösen a Rendszerváltók a baloldalon c. kiadvány hamisításaival.

A szociáldemokratává válni akaró MSZP – nek elemi érdeke lenne, hogy kritikusan szembenézzen múltjával, születésének valóságos körülményeivel, és tudatosítsa, hogy az MSZMP –n belül a reformkori mozgalom kisebbsége, élén a Budapesti Reformkörrel, az újjászervezett pártot szociáldemokrata pártként képzelte el, elfogadva a rendszerváltást 1989 – ben tevékenységét ennek megfelelően folytatta.

Kéziratom 40 ív, mivel azokat a dokumentumokat is közlöm, amelyek vagy csak az 1989-es napi sajtóban hozzáférhetőek, vagy úgy sem; így azt egyetlen kiadó sem tudná hasznát hajtóan kiadni. Ezért megjelenése kizárólag attól függ, hogy az MSZP vezetése fontosnak tartja – e a múltjával való őszinte és kritikus szembenézést, és ennek érdekében segít – e a megjelentetésben.

Ildikónak azért írom ezt a levelet, mert remélem, hogy beleolvasott kéziratomba és annak valamelyest való ismeretében nem tűnik nagyképűségnek mindaz, amit e levélben írok. Ugyanakkor elhatároztam, hogy Hiller Istvánnak – az MSZP program – előkészítő bizottsága elnökének – is megküldöm kéziratom CD- jét, e levél másolatát is mellékelve.

Három évet dolgoztam a kéziraton; ezért a munkáért én nem várok semmit: sem anyagi, sem erkölcsi elismerést. A magam lelkiismeretének volt fontos, hogy megcselekedjem az írást. A továbbiak már nem tőlem függenek.

Tisztelettel –

Budapest, 2003. június 3.

Novák Zoltán

Elérhetőségem: 1028. Budapest, Dózsa György utca 21.”

Lendvai Ildikónak előbb a CD-t, ezt a levelet, majd később magát munkámat Vitányi Iván adta át. Vele ennek kapcsán többször találkoztam és minden alkalommal támogatásáról biztosított; ennek ellenére nem tudott segíteni abban, hogy az MSZP vezetése támogassa írásom megjelentetését. Mi volt ennek az oka?

Lendvai Ildikónak feltettem a kérdést, hogy az MSZP vezetése szembe mer – e nézni e párt születésével, a szociáldemokratává válás kudarcával, azokkal a súlyos problémákkal, melyekkel én a könyvemben foglalkoztam!? Melyek is voltak ezek közül a legfontosabbak?

- az, hogy a reformkori mozgalom „szájából a volt nómenklatúra kiénekelte a sajtót”, annak ellenére, hogy ez a mozgalom elfoglalta a pártot, az MSZP születésekor botcsinálta vezetői ennek nem tudtak érvényt szerezni;
- az, hogy Nyers Rezső vezényletével elvtelen szövetséget kötöttek a Népi Demokratikus platformmal, amely megakadályozta, hogy a baloldal pártja szociáldemokrata pártként szülessen újjá, s ezzel ne lehessen utódpártisággal megbélyegezni;

- az, hogy ez a párt születésekor nem fogadta el a rendszerváltást, s e helyett valamiféle harmadikutas, kapitalizmusnélküli demokratikus szocializmust hirdetett meg programjaként.

Nem volt véletlen az, hogy az MSZP születését a következő címmel írtam meg könyvemben: „AZ MSZP születése – győzedelmes kudarc.” A párt vezetése a mai napig ezekkel a kérdésekkel nem volt képes őszintén szembe nézni; ez a születési „hiba”, amelytől ez a párt nem tudott megszabadulni, vezetett a 2010-es megsemmisítő vereséghez.

Ekkor – így utólag szemlélve – én meglehetősen naiv voltam: reménykedtem abban, hogy a párt vezetése képes lesz szembenézni az MSZP születési hibáival és mindent megtesz, hogy azokat utólag kijavítsa. Ehhez azonban – mint a későbbiek során kiderült – a párt vezetésének saját árnyékát kellett volna átugornia, a mocsárból saját hajuknál fogva kellett volna magukat kihúzniuk. Ez nem sikerült, nem is sikerülhetett! Jelenleg már az MSZP vezetése, akkor és azzal segíthet a baloldali mozgalom helyzetén, ha mindahányan levonulnak a politika színpadáról.

Lendvai Ildikó nem reagált sem a CD elküldésére, sem a megjelent könyvem eljuttatására.

X

Ez a téma – csokor eltér az eddig bemutatott levelek közlésétől; ennek során a kronológiai sorrend sem mindig érvényesül és a levelek címzettjei sem ugyanazok a személyek, sőt a kezdeményező levelek szerzőjeként mellettem bekapcsolódik dr. Somos Iván is. Az ő színre lépésének az volt az oka, hogy alakult egy kezdeményező bizottság – melynek tagjai azok a reformkörösök voltak, akik 2003 márciusában megvitatták írásomat és azt kiadásra méltónak találták - s e bizottság nevében, a kezdeményezők nevében dr. Somos Iván járt el.

Az eddig közölt levelektől való mostani eltérésnek az az oka, hogy munkám kiadásával kapcsolatos folyamatok feltorlódtak, többszereplőssé váltak, és az ebben szereplő személyek tevékenysége kéziratom kiadásával kapcsolatban annyira összefüggtek egymással, hogy csak így együtt – közölve válnak érthetővé az egyes levelek mondandója.

Továbbá ebben az időszakban – remélve, hogy a Kéthly Anna Alapítvány, melynek neve bejegyzésekor Táncsics Mihály Alapítványra változott, finanszírozni fogja a kiadást – alakult ki, hogy a kéziratot az ELTE BTK Politika – elméleti Tanszéke fogja gondozni, melynek vezetője Vida István volt; és a kiadvány az ELTE Eötvös Kiadónál, annak egyik sorozatában fog megjelenni, melynek szerkesztő bizottságát Bihari Mihály, Gázsó Ferenc, Vida István alkották; ezért a levelezésben ezek az intézmények és ezek a nevek is megjelentek.

6./ Hiller Istvánhoz írott 2003. szeptember 24.-i első levelém

„Hiller Istvánnak
az MSZP program-előkészítő bizottsága
elnökének

Tisztelt Hiller István!

Három éves munkával megírtam Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. művet.

Arra törekedtem, hogy a Budapesti Reformkör történetét a reformkörü mozgalom részeként tárgyaljam s e mozgalom történetét a magyarországi – és a nemzetközi politikai folyamatok keretében vizsgáljam. Ennek következtében az MSZMP széthullásának és az MSZP létrejöttének politika – és esztétörténeti vonatkozásait – gazdag dokumentum anyagokra támaszkodva – tudtam bemutatni.

E dokumentumokról külön is kell szólnom. A Budapesti Reformkör volt tagjai által megőrzött és nekem átadott anyagokról van szó, melyek többsége eddig még sehol sem jelent meg, továbbá az 1989-es év reformkörü mozgalommal kapcsolatos napi sajtójának teljes feldolgozásáról, amelyek együttesen tették lehetővé a téma tudományos igényű feldolgozását.

Fontos megjegyezni, hogy munkámban kritikusan viszonyultam a Rendszerváltók a baloldalon c. kiadványhoz, melynek a reformkörü mozgalommal és a Budapesti Reformkörrel kapcsolatos számtalan hibás állítását helyesbítenem kellett.

A kézirat – forrásközlő, dokumentum-jellege miatt – terjedelmes, 40 ív; ezért profitot eredményezhető kiadása szinte lehetetlen. Eddig nem találtam olyan kiadót, amely vállalta volna kiadását. Kínomban CD-n igyekeztem a szöveget többekhez eljuttatni; így azt a tudományos életből is többen ismerik. (Így pl. Gombár Csaba, Ripp Zoltán, Vitányi Iván is olvasta a szöveget és valamennyiüknek jó véleménye van róla.)

A Reformkörü Alapítvány 2003 márciusában megvitatta a kéziratot és a vitán résztvevők egyhangúlag fontosnak tartották a mű kiadását; a résztvevők nagy többsége egyet is értve az általam írottakkal.

Miután a sajtóból értesültünk az MSZP Kéthly Anna Alapítvány létrejöttéről, többen arra gondoltunk, hogy mivel művem megjelenése elősegítené az Alapítvány céljainak a megvalósulását, továbbá az MSZP készülő új programjának történeti részéhez is fontos adalékul szolgálhatna, ezért dr. Hórich Ferenc és dr. Somos Iván szervezésében a reformkörü mozgalom volt tagjai aláírásgyűjtésbe kezdtek, hogy kérjék az Alapítványt, támogassa kéziratom megjelenését.

Ezekről akartam Önt tájékoztatni azzal a kéréssel, hogy – amennyiben egyetért az általam írottakkal és az Önhöz is eljuttatott CD-be „belelapozva” úgy véli, hogy kéziratom színvonala megérdemli – támogassa azt a kérésünket, hogy az Alapítvány biztosítsa kéziratom kiadásához szükséges összeget.

Tisztelettel –

Novák Zoltán

Budapest, 2003. szeptember 24.

Cím:

Novák Zoltán

1028. Budapest, Dózsa György u. 21.; tel.: 376-80-18”

7./ Hiller István 2003. október 1-ei válaszlevele.

„Novák Zoltán Úr
részére
Budapest
Dózsa György út 21.
1028

Tisztelt Novák Úr!

Kollégám, Hámori László juttatta el hozzám az Ön kéziratát, melyet – bevallom férfiasan – még nem volt alkalmam teljes terjedelmében végigtanulmányozni. Azok alapján azonban, amiket eddig olvastam belőle, úgy vélem, írása rendkívül értékes alkotás, s személyesen is sajnálnám, ha „elkallódna”.

Mellékelt levelében arra kér, hogy járjak el annak érdekében, hogy a Kéthly Anna Alapítvány támogassa a könyv megjelenését. Nos, én ezt örömmel megígérhetem Önnek, azzal a megjegyzéssel, hogy nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy engem kért meg erre a szívességre. Úgy vélem, azzal, hogy az Ön írásának megjelentetésében igyekszem segíteni, magam is hozzájárulok a hazai szociáldemokrácia megújulásához, amelyen egyébként meglehetősen régóta dolgozom önállóan is és az általam vezetett kabinet közreműködésével is.

Kívánom Önnek, hogy a könyv minél hamarabb kiadásra kerüljön, melyhez minden tőlem telhető segítségre számíthat.

Őszinte tisztelettel

Budapest, 2003. október 1.

Hiller István alelnök”

8./ Vida Istvánnal való 2003. október 10.-i e – mail váltásom

„Kedves István!

Röviden tájékoztatlak néhány dologról kéziratommal kapcsolatban. Jövő hét kedden találkozom Gázsó Ferencsel és adom át neki CD-n kéziratomat. E napon megyek Balogh Andrásához is, és adom át neki a Kezdeményezők levelét azzal a kéréssel, hogy a Kéthly Anna Alapítvány finanszírozza kéziratom kiadását. E találkozásra azért is szükség van, mert a múlt hétfőn eljuttattam Hiller Istvánnak is a CD-t, akitől már tegnap kaptam levélbeli választ, hogy támogatja az Alapítványnál munkám megjelentetésének finanszírozását. (Ez a kedvező helyzet sürgeti Balogh Andrásal való találkozást, hogy tudja, miről is van szó.)

E – mail címem: drnovakzoltan@freemail.hu

Barátsággal üdvözöllek – Novák Zoltán”

Vida István válasza:

„Kedves Zoltán! Köszönöm a tájékoztatást. Találkoztam Sipos Jóskával, aki szintén amellet van, hogy megjelenjen kéziratod. Nem éreztem ki szavaiból féltékenységet. Üdvözlettel: Vida I.”

9./ Hiller Istvánhoz 2003. október 16.-án írott második levelem

„Hiller Istvánnak,
az MSZP alelnökének
Budapest

Tisztelt Alelnök Úr!

Igazán hálás vagyok és köszönöm Önnek, hogy figyelmére és támogatására méltónak tartja kéziratban lévő munkámat, az MSZMP Budapesti Reformkörének a történetét. Segítőkézsége bátorított fel, hogy a következő kéréssel forduljak Önhöz.

Az előző levelemben már írtam, hogy a reformkörü tagok elhatározták, a Kéthly Anna Alapítvány Kuratóriumához fordulnak kéziratot munkám kiadásának támogatása céljából. Dr. Somos Iván, a kezdeményezők megbízottjaként, levelet írt Balogh Andrásnak, az Alapítvány Kuratóriuma elnökének, amelyben megindokolta kérésüket.

E kezdeményező csapat azt is elhatározta, hogy támogató aláírásokat gyűjtenek, ezzel is nyomatékosítva kérésüket. Az aláírás – gyűjtés most folyik, és ha Önnek nem kényelmetlen részt venni ebben, akkor arra kérem, hogy szíveskedjék aláírni munkatársának, Hámori Lászlónak átadott ívet.

Őszinte tisztelettel és köszönettel:

Novák Zoltán

Budapest, 2003. október 16.”

Hiller István a hozzá eljuttatott ívet nem írta alá, a hozzá intézett fenti levelemre nem reagált.

10./ Balogh Andrásnak, a Kéthly Anna Alapítvány Kuratóriuma elnökéhez írott 2003. október 2.-án írott dr. Somos Iván első levele

„Balogh Andrásnak,
az MSZP Kéthly Anna Alapítvány kuratóriuma elnökének
Budapest

Tisztelt Elnök Úr!

A Népszabadság 2003. szeptember 20-i számából örömmel értesültünk az Alapítvány létrejöttéről és máris egy javaslattal fordulunk az Alapítvány kuratóriumához.

Mi, akik az MSZMP reformkörü mozgalomnak résztvevői voltunk, különösen fontosnak tartjuk, hogy a reformkörü mozgalom története, az MSZP létrehozásában, valamint a rendszerváltás feltételeinek megteremtésében játszott szerepe hazánkban ismertté váljon. Novák Zoltán „Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban)” című, kéziratban lévő munkája, melyet CD-n lehetőségünk volt elolvasni, magas tudományos színvonalon e célt szolgálja. A mű a Budapesti Reformkör történetét a reformkörü mozgalom egészének történetébe ágyazva vizsgálja, amely mozgalmat képes a magyarországi és a nemzetközi politikai folyamatok keretében ábrázolni, így rendkívül gondolatgazdag képet nyújt mind a magyarországi rendszerváltás előzményeiről, mind az 1989-es esztendő politikai folyamatairól. A mű párttörténeti szempontból is igen jelentős, mivel az MSZP létrejöttének politika – és eszmetörténeti vonatkozásait mutatja meg, megállapításait gazdag dokumentumanyaggal támasztja alá.

A mű forrásértékű dokumentumanyagáról külön is kell szólnunk. E dokumentumok jelentős részét a Budapesti Reformkör tagjai őrizték meg és adták át Novák Zoltánnak, aki ezeket a mozgalom 1989-es napi sajtóanyagának a feldolgozásával egészítette ki. Így a kéziratban számos olyan anyag van, amely eddig sehol sem jelent meg, illetve csak a korabeli sajtóban található meg. Mivel a sajtóban az anyagok többsége rövidítve jelent meg, ezek jelentős része kiegészítésre, pontosításra, magyarázatra szorult, amit a mű sikeresen teljesített.

A Reformkörü Alapítvány 2003 márciusában megvitatta Novák Zoltán munkáját; a vitában résztvevők mindegyike fontosnak tartotta a kézirat mielőbbi megjelenését, nagy többségük egyetértett a műben foglaltakkal. Tudomásunk szerint Novák Zoltán CD-n sokaknak átadta a kéziratát, ezért az elég széleskörűen ismert. Így ismerkedett meg a művel – többek között – Gombár Csaba, Ripp Zoltán, Vitányi Iván, akiktől szükség esetén szakértői vélemény kérhető. Mindezek alapján kérjük az Alapítvány kuratóriumát, hogy az Alapítvány 2003. évi költségvetéséből biztosítsa azt az összeget, amely szükséges, hogy Novák Zoltán műve az ELTE BTK Politika – elméleti tanszékének gondozásában – az ELTE Eötvös Kiadónál – mihamarabb megjelenhessék.

Őszinte tisztelettel

Budapest, 2003. október 2.

a kezdeményezők nevében: dr. Somos Iván

1221 Budapest, Ják u. 24.

11./ Vida Istvánnal való 2003. november 14.-i e – mail váltásom:

„Kedves István!

Most hívott fel Sipos Jóska telefonon és – többek között – közölte, hogy Neked is átadta kéziratom kinyomtatott szövegét. Most ezzel kapcsolatban jelezném, hogy ez a szöveg 2002.

november eleji állapotot tükröz, azóta kisebb kiegészítésekkel (elsősorban a Történelmi felvezetés-ben, de másutt is), bizonyos stiláris módosításokkal, jelzők visszafogásával (Ágh Attila, Géczi esetében) változtattam a szövegen. Az írás lényege természetesen nem változott. (A Neked átadott CD nagyrészt, a Gázsó Ferinek átadott szöveg már szinte teljesen magában foglalja ezeket a változásokat. A vele való találkozónkon beszélgetésünk kimerítően alapos volt, megígérte, hogy hamarosan beszél Bihari Mihállyal a kiadással kapcsolatos problémákról is; véleményét a kéziratról még nem ismerem, megígérte, hogy igyekszik gyorsan elolvasni.)

Balogh Andrással találkoztam; ő akkor arra kért, hogy várjam meg a Táncsics Mihály Alapítvány bejegyzését, és majd akkor üljünk le a részletek megbeszélésére; jövő héten fogom őt újra keresni.

Ezekről kívántalak a Sipos telefon kapcsán tájékoztatni.

Barátsággal üdvözöllek – Novák Zoltán”

Vida István válasza:

„Kedves Zoltán! A kézirat átolvasásával nem végeztem, de Jóskától kapott példányt csütörtökön oda adtam Bihari Misinek, hogy nézze meg. Ha visszakapom, akkor végig olvasom a kéziratot és jelentkezem nálad. Lényeg az, hogy kézben van a kézirat. Üdvözlettel: Vida i.”

12./Kis Jánossal való 2004. január 22.-i e – mail váltásom:

„Kedves János!

Telefonon nem tudtalak elérni, ezért választottam ezt a módot. Három kérdésem lenne:

1./ Számíthatok – e arra, hogy elmondod véleményedet kéziratomról?

2./ A Budapesti Reformkör volt tagjai meg akarunk emlékezni a Kör születésének 15. évfordulójáról. Ezt egy olyan műhelybeszélgetés keretében szándékozunk megtenni, amelyben – a Kör törekvései szellemében – az elmúlt 15 év értékelését is szeretnénk adni az MSZP vezetésének kritikájával együtt. Ennek érdekében olyan ismert előadókat szándékozunk felkérni (Gázsó Ferencet, Gombár Csabát, Szalai Erzsébetet, Ripp Zoltánt, stb.), akiknek kellő tekintélyük van szakmájukban. E beszélgetést április első felében akarjuk megtartani.

Kérdésem az, hogy elfogadnál – e egy felkérést a beszélgetésen való részvételre, és vállalnál – e egy előadást – hozzászólást a „Reformkörü mozgalom és a demokratikus ellenzék” témakörben? A részvételed esetén esetleg kéziratomról is véleményt mondhatnál; ez esetben az első pont felesleges.

3./ Mondtad, hogy CD-n lévő kéziratomat átadod a CEU kéziratárának. Én az elmúlt évben tovább csiszoltam, pontosítottam azt, ezért azt szeretném, ha ez az új (talán végső) generáció kerülne a kéziratárba. Lehetséges ez? Ha igen, akkor én ezt a CD-t leadnám tanszéken.

E – mail címem: drnovakzoltan@freemail.hu

Tisztelettel üdvözl – Novák Zoltán”

Kis János válasza:

„Kedves Zoli,

a kéziratból egy elég nagy darabot elolvastam meg tavaly, de aztán elsodródtam tőle. Most egy könyv befejezésen dolgozom, s amíg nem leszek készen, nem tudok visszatérni a te munkához (melyet egyébként kivulallokent nagy érdeklődéssel és haszonnal ’forgattam’). De szándékomban áll beszélgetni veled róla, és – most úgy tűnik – erre áprilisban sort is tudunk keríteni. Ne haragudj a késlekedésért.

A lemezt a Nyitott Társadalom Archivumban szeretném – hozzájárulásoddal – elhelyezni, ez a CEU-hoz tartozik, de nem a könyvtár része. Természetesen a javított változatot adnám le; majd erről is beszéljünk.

A felkeres – igazán mondom – nagyon megtisztelő, de azt hiszem, nem én vagyok az alkalmas személy ennek az előadásnak a megtartására. A releváns időszakban (1988 második, 1989 első felében) nem voltam Magyarországon, így nem vagyok résztvevő megfigyelője a két társaság viszonyának. Nekem úgy tűnik, a legalkalmasabb személy Peto Ivan volna, aki ráadásul foglalkozására nézve is történész.

Meg egyszer elnézésedet kérve a kesedelemért,

baratsággal udvozol

KJ”

(A javított CD-t megállapodásunk szerint leadtam Kis tanszékén. 2004 áprilisában Kis Jánossal a személyes beszélgetés kéziratomról megtörtént; János – ahelyett, hogy kritizálta volna kéziratom azon passzusait, melyekkel nem értett egyet, pl. a Történeti bevezetést – arról beszélt, hogy miért volt érdekes és hasznos s egyáltalán nem unalmas számára munkámmal való megismerkedés. Fontosnak tartotta, hogy kéziratom megjelenjék és felajánlotta, ha szükséges lenne, akkor hajlandó kiadást támogató lektori véleményt adni róla, de magában a kiadásban nem tud segíteni.

Kis Jánossal még egyszer személyesen találkoztam, amikor a megjelent munkámat átadtam neki; továbbá vele juttattam el egy példányt művemből Bozóki Andrásnak is.)

D./Munkám 200 példányban való megjelenése

A Budapesti Reformkör születésének 15. évfordulóját 2004 áprilisában megünnepeltük; az esemény egyik előadója én voltam. (Előadásomat a későbbiek során közölni fogom.)

Az ünnepség szünetében Hajdú László, a budapesti XV. kerület szocialista polgármestere, volt reformkörös, oda jött hozzám és beszélgetni kezdtünk. Ennek során elmondtam neki munkám megjelentetésével kapcsolatos kálváriámat. Erre ő azt mondta, attól függetlenül, hogy nem ismeri munkámat, lehet, hogy sok mindennel nem is ért velem egyet, de a probléma, a reformkörü mozgalom története, annyira fontos, hogy lehetetlen dolognak tartja, hogy egyesek (én Baja Ferencet és Géczi Józsefet említettem neki) meg akarják akadályozni a munka megjelenését; holott a Táncsics Mihály Alapítványnak, melynek elsődleges feladata lenne munkám felkarolása s melynek abban az évben kb. 500 millió forint volt a költségvetése, így könnyen tudná vállalni a kiadás költségeit és ezzel lehetővé válhatna, hogy munkámról komoly vita alakuljon ki. Miután azt is közöltem vele, hogy sem Hiller István, sem Lendvai Ildikó nem támogatja munkám megjelenését, Hajdú elmondta, hogy a pártvezetésnek ezzel a magatartásával mélyen nem ért egyet, ez a helyzet őt mélyen felháborítja, ezért ő vállalja, hogy kb. 1-2 hónapon belül 200 példányban kiadatja munkámat. Én már – már nem hittem abban, hogy két éves sziszifuszi küzdelmem munkám megjelentetéséért, ilyen örömteli fordulatot vett és nagyon hálás voltam Hajdú Lászlónak ezért az elhatározásáért. Könyvem szerény kiadásban, 200 példányban kb. másfél hónap múlva, június elején, valóban megjelent.

Ezzel új helyzet állt elő munkám elismertetéséért folytatott harcomban, melynek részleteiről majd az alábbiakban be fogok számolni.

(El kell mondanom, hogy nem volt véletlen Hajdú Lászlónak kéziratommal kapcsolatos magatartása; ő a párt azon politikusaihoz tartozott, aki sok mindenben elégedetlen volt az MSZP politikájával; ez a magatartása végül oda vezetett, hogy a 2010. évi önkormányzati választáson az MSZP a kerületi polgármester posztért egy másik jelöltjét támogatta. Hajdú kénytelen volt függetlenként indulni; második legtöbb szavazatot ő kapta, az MSZP által indított jelölt által szerzett szavazat és az ő szavazata együttesen meghaladta a győztes FIDESZ által kapott szavazatot, de a FIDESZ jelöltje, nevető harmadikként megnyerte a választást. Így veszített az MSZP egy biztos polgármesteri pozíciót a 2010-es választáson.)

E./Munkám megjelenése utáni tevékenységem annak megismertetéséért

Ebben az időszakban történtek bemutatása nem teljes, már csak azért sem, mert ez a folyamat ma is tart. A 200 példányból mindenekelőtt azoknak adtam, akiknek CD formában már előzőleg eljuttattam művem; ezt az „osztogatást” mindaddig folytatom, amíg még van szabad példányom. Így pl. nemrégiben – a Bibó István Társulat ülésén – adtam oda Bauer Tamásnak egy példányt.

(Itt kell megjegyezni, hogy a Reformkörü Alapítvány kb. 50 darabot meg akart vásárolni munkámból, de én úgy döntöttem, hogy pénzért nem adom el művem; Vajda János által küldtem az Alapítványnak 5 könyvet, jelezve, hogyha ez nem elég, akkor konkrét nevek ismeretében még kaphatnak tőlem példányokat. Sipos Józseffel volt ez ügyben telefonváltásunk is; én azt kértem tőle, hogy bízson meg valakit, és az keressen meg lakásomon, és én odaadom a szükséges példányokat; ez a megkeresés azonban elmaradt.)

E részben folytatom a későbbi levélváltások bemutatását, továbbá annak részletezését, hogy a sajtóhoz, az ország nagy könyvtáraihoz és tudományos – oktatási intézményeihez hogyan és kik által juttattam el munkámat.

I./ A levelek közlésének folytatása

1./ dr. Somos Iván 2004. június 21.-i levele Hiller Istvánnak

„Hiller Istvánnak,

Az MSZP alelnökének,

a Program – előkészítő Bizottság elnökének

Budapest

Melléklet: 5 db.

Kézbesítve!

Engedje meg, hogy – mint a kezdeményező csoport levelét aláíró személy – tájékoztassam Önt Novák Zoltán: Az MSZMP Budapesti Reformköre című kézírata kiadásának sorsáról.

A szerző önzetlenül – több mint háromévi munkával – megírta a Kör történetét, mellyel alapvetően hozzájárult mind a reformkörü mozgalom -, mind az MSZP születésének a tisztázásához.

A politológusi és a történész szakma képviselői – akiknek a szerző CD-n átadta művét – kedvezően fogadták az írást, így – többek között – Bihari Mihály, Gombár Csaba, Kis János, Ripp Zoltán, Schmidt Péter, Vitányi Iván fontosnak tartották a mű megjelentetését. Tudomásom szerint Ön is így vélekedett, személyesen és munkatársain keresztül biztató visszajelzést kaptunk.

Novák Zoltán még 2002 tavaszán megküldte a kéziratot Glatz Ferencnek, aki a rendszerváltás kutatásával is foglalkozó akadémiai intézetek tudományos tanácsának az elnöke, kérve a mű kiadásának támogatását, aki az elmúlt két év során a szerző kérésével nem foglalkozott.

A szerző 2002 őszén személyesen adta át a kéziratot Földes Györgynek, hogy pozitív szakmai vélemény esetén támogassa a mű megjelentetését a Napvilág Kiadónál. Földes György az ügyben azóta is hallgat.

2003. október elején a volt reformkörü mozgalom tagjaiból kezdeményező csoport alakult Novák Zoltán műve kiadásának támogatására. Több mint 30 aláírással levélben – amelyet én írtam alá – fordultunk a Táncsics Mihály Alapítvány kuratóriumának elnökéhez, Balogh Andrásához, hogy az Alapítvány támogassa a mű megjelentetését. Az Alapítvány nem válaszolt levelünkre, informálisan úgy értesültünk, hogy kérésünket már hónapokkal ezelőtt elutasították.

Szomorú így csokorba szedni a kézirat megjelentetésével kapcsolatos kudarokat, melynek okát csak találgatni lehet.

Levelem végén egy öröndetes hírről is beszámolhatok: egy volt reformkörös – intézménye segítségével – 200 példányban megjelentette Novák Zoltán munkáját. Ez a 200 példány ahhoz elég, hogy a szakma képviselői, a témával is foglalkozó tudományos intézetek, könyvtárak, a sajtó képviselői hozzájussanak a kiadványhoz; ahhoz azonban nem elég, hogy a szélesebb pártközvélemény is – a reformkörü mozgalom képviselőin kívül – megismerhesse azt. Az MSZP új programjának az elkészítéséhez, egy ahhoz kapcsolódó esetleges pártvitához talán nem haszontalan a mű újabb kiadása.

Az egyik volt reformkörös özvegyétől kapott ajánlat szerint önköltségi áron kb. 800.000 forintért 600 példányban ki lehetne adni a művet.

Annak érdekében, hogy támogatásával anyagi segítséghez jussunk, a kiadványból 5 példányt mellékelek. Bízom abban, hogy a Program – előkészítő Bizottság felkért tagjai véleményük kialakításához elolvassák a művet.

Budapest, 2004. június 21.

Őszinte tisztelettel

dr. Somos Iván

Budapest 1775. Pf.: 6.

tel.: 215-2594, 20- 558-3385"

Átvettem: 2004. 06. 25. 09.h. 47'

Fehér Attila

2./ dr. Somos Iván 2004. június 21.-i levele Balogh Andrásához és annak 2004. július 23.-i válasza

„Balogh Andrásnak,
a Táncsics Mihály Alapítvány
kuratóriuma elnökének
Budapest

Melléklet: 2 db.
Kézbesítve!

Mellékelten megküldöm Hiller Istvánhoz intézett levelem másolatát Novák Zoltán: Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. művével együtt azzal a kéréssel, hogy a Hiller Istvánnak szóló levelünkben foglaltakról tájékoztassa az Alapítvány kuratóriumát.

Budapest, 2004. június 21.

Őszinte tisztelettel

dr. Somos Iván

Budapest 1775. Pf.: 6.

Tel.: 215-2594, 20-5583385"

Átvettem: (talán) Rab Krisztina (2004. 06.29.)

Balogh András válasza

„dr. Somos Iván részére

Budapest, 1775. Pf.: 6.

Tárgy: kérelem elbírálása

Tisztelt dr. Somos Iván!

Ezúton szeretném tájékoztatni, hogy a Táncsics Mihály Alapítvány Kuratóriuma, 2004. július 12-én tartott ülésén, levelével kapcsolatban az alábbi határozatot hozta:

A Táncsics Mihály Alapítvány kuratóriuma nagyra értékeli azt a tevékenységet, amelyet a Reformkörök végeztek és végeznek, és természetesen a publikációik értékeivel is tisztában van. Jelenleg azonban más irányú feladatai miatt a könyvkiadást nem áll módjában támogatni.

További eredményes tevékenységet kívánok!

Tisztelettel:

Dr. Balogh András

Budapest, 2004. július 23.”

Megjegyzések a levélhez:

Kérdés, hogy a kuratóriumi ülés határozatát ki fogalmazta meg, mert az egy tárgyi tévedéssel és zavaros mellébeszéléssel együtt, lényegében arra a kérdésre nem válaszol, hogy könyvem kiadását az Alapítvány miért nem támogatta?!

Tárgyi tévedés és nagyfokú tudatlanság, amikor a határozat úgy beszél, mintha a reformkörök még a határozat hozatala idején is léteznének.

A határozat azon kijelentése, hogy a kuratórium a reformkörü mozgalom „publikációik értékeivel is tisztában van”, (így többes számban), ez egy zavaros mellébeszélés, mert nem az én művemről beszél, holott ebben az időben mindössze csak két írás jelent meg magyarul a reformkörü mozgalomról, a Rendszerváltók a baloldalon c. dokumentum kötet és az én munkám, amelynek – mint állították – az értékeivel is tisztában voltak. Ennek ellenére nem támogatták munkám megjelentetését, mert – mint írták – az Alapítvány jelenleg „más irányú feladatai miatt a könyvkiadást nem áll módjában támogatni.” Volt képük ezt kijelenteni, ahelyett, hogy őszintén megmondták volna az igazságot, azt, hogy az én munkámat nem kívánják megjelentetni. A velem való vitát, pontosabban a munkámmal való vitát nem merték vállalni, e helyett inkább az Alapítvány feladatait hamisították meg, azért, hogy engem így névtelenül és vita nélkül, el tudjanak utasítani. Hisz nem kell nagyon bizonygatni, hogy egy párt alapítványának az az egyik legfontosabb feladata, hogy a párt történetével foglalkozó kiadványokat – különösen, ha azoknak értékei is vannak, mint az urak mondták – megjelentesse.

A tényleges ok az volt, hogy Baja Ferenc, aki a párt részéről az Alapítvány „gazdája” volt, talán Géczy József Alajos unszolására úgy döntött, hogy nem támogatja munkám kiadását. Az Alapítvány „más irányú feladatai” mellett – a több százmilliós alapítványi költségvetésből –, ha a Párt tényleges érdekei vezérelték volna Baja úr indulatait, akkor az én munkám kiadását is nemcsak tudta volna, hanem kellett is volna vállalnia.

(Így utólag az jelent valamiféle elégtételt, hogy Baja Ferencet – az én ügyemhez hasonló döntései miatt – hamarosan leváltották a Táncsics Mihály Alapítvány irányításáról. A kis akarnok azonban – Gyurcsány szavaival élve – a mai napig hasznot húz a pártból, mutatva, hogy az MSZP képtelen megújulni.)

3./dr. Somos Iván 2004. június 21.-i levele Földes Györgynek, és annak 2004. június 30.-ai válasza

„Földes Györgynek,
a Politikatörténeti Intézet főigazgatójának
Budapest

Melléklet: 2 db.
Kézbesítve!

Mellékelve megküldöm Hiller Istvánhoz intézett levelem másolatát Novák Zoltán: Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. művével együtt azzal a kéréssel, hogy a kiadványt helyezték el a Politikatörténeti Intézet könyvtárában.

Budapest, 2004. június 21.

Őszinte tisztelettel

dr. Somos Iván
Budapest 1775. Pf.: 6.

Átv.: olvashatatlan aláírás (és pecsét).

2004. június 29.

Földes György válasza

„dr. Somos Iván részére!

PTI – 43/ 2004.

Budapest

Tisztelt Somos Úr!

Az MSZP reformkori mozgalmával kapcsolatos kutatómunka támogatására és segítésére régebb óta vállalkozunk. Sipos József és mások fáradozásait igyekszünk a magunk eszközeivel segíteni. Különösen fontos ez számunkra azért is, hiszen a Magyar Szocialista Párttal megállapodásunk van arra vonatkozóan, hogy iratanyagát szaklevéltárunkban megőrizzük. A párt történetére vonatkozó dokumentumok gyűjtése, őrzése, rendszerezése, kutathatóvá tétele feladataink között fontos helyet foglal el. Ilyen ügyekben mindenki számára készségesen állunk rendelkezésre és komoly munkát fordítunk kötelezettségeink teljesítésére.

A Politikatörténeti Alapítvány és Intézet a baloldali mozgalmak története kutatásának szinte egyedül ad szervezett keretet. Ezen belül az MSZP története kutatását is segítjük, de önállóan ilyen analízisbe még nem tudtunk belevágni.

Novák Zoltán munkáját is elismeréssel vettük kezünkbe. Könyv formájában való kiadása azonban több szempontból is meghaladja lehetőségünket. A kiadó önálló gazdasági társaság, önálló döntési hatáskörrel rendelkezik, így olyan mű megjelentetését, amit a kiadó igazgatója nem vállal, csak jelentős szponzori, anyagi támogatással tudunk biztosítani. Erre Novák Zoltán munkája esetében nem tudtunk forrást biztosítani. Mint leveléből kitűnik, mindez ideig a Táncsics Mihály Alapítvány sem vállalkozott támogatására. Másrészt a kézirat túlzottan nagy terjedelmű, amit tárgya talán nem is indokol. A Politikatörténeti Füzetek keretében sokkal nagyobb témájú, több évtizedet átfogó kismonográfiákat sem adunk közre 10 – 12 ívnél nagyobb terjedelemben. A kéziratot tehát az Interneten lehetne hozzáférhetővé tenni az érdeklődők számára, illetve a 200 példányból célszerű lenne a nagy könyvtárakban is hozzáférést biztosítani.

Ezúton szeretném megköszönni a megküldött kiadványt, amit örömmel helyezünk el a Politikatörténeti Intézet Könyvtárában.

Budapest, 2004. június 30.

Megértését kérve szívélyes üdvözléssel

Földes György
főigazgató"

Megjegyzések a levél kapcsán:

Az előzőekben már írtam, hogy valamikor 2002 novemberében személyesen adtam át Földes Györgynek CD-n munkámat. Egy hosszabb beszélgetés során abban állapodtunk meg, hogy Ripp Zoltánnak adja oda a CD-t és az ő szakértői véleménye után alakítja ki véleményét munkámról. Földes ígéretét nem tartotta be: nem adta oda a CD-t, sőt miután Ripp tőlem azt megkapta és be akart róla számolni Földes Györgynek, ő nem talált időt arra, hogy meghallgassa ezt a véleményt. Az is Földes magatartását jellemzi, hogy e megállapodás – változásról, annak okairól, engem nem tájékoztatott.

Földes magatartása nemcsak a velem szembeni esetleges anti – pátiájából fakadt, hanem legalább annyira a reformkörü mozgalommal szembeni averziójából. A beszélgetés során ugyanis kiderült, hogy Földes nem ismerte kellő mélységben a mozgalmat, ezért nem látta, hogy mi is volt a mozgalom szerepe az MSZMP szétverésében, a Grósz – féle pártvezetés ellenzékkal való tárgyalásra kényszerítésében, stb. Ez a tájékozatlanság nemcsak Földes Györgyöt jellemezte, amely hiátus nála és másoknál is kiegészült egy olyan személyiségpszichológiai jellemzővel, hogy az így vélekedőknek, mivel személyesen nem vettek részt a mozgalomban, ezért nem volt személyes tapasztalatuk róla, amelynek okát nem saját magatartásuknak, hanem a mozgalom hibájának fogták fel; úgy vélekedve, hogy amelyben ők nem vettek részt, annak nem is lehetett különösebb jelentősége. Földes Györgyön kívül másoknál is tapasztaltam a reformkörü mozgalomhoz való ilyen hozzáállást. Egy ilyen magatartás a mozgalom történetének általam megvalósított részletes kidolgozását, valamint a dokumentumainak közlését, nyilván minden lelkiismeret furdalás nélkül minősíti „túlzottan nagy terjedelmű” -nek, „amit tárgya talán nem is indokol.” (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Földes György munkámmal kapcsolatos tényleges cselekvése nem igazolja azt a magatartását, melyet Dr. Somos Ivánnak írott levelében előadott.)

Ezt erősíti, amit a Politikatörténeti Intézet Levéltárával kapcsolatban is el kívánok mondani. Én, miután megírtam munkámat és el kellett döntenem, hogy mi legyen a sorsuk a nálam lévő dokumentumoknak, akkor a volt Budapesti Reformkör szervező – bizottsága úgy határozott, hogy keressem meg a Politikatörténeti Intézet Levéltárát és állapodjak meg a Levéltárral az anyagok elhelyezésének a lehetőségéről és menetéről. Én kb. három alkalommal tárgyaltam a Levéltár igazgatónőjével, aki készségét fejezte ki az anyagok befogadásával kapcsolatban, de nyomatékosan hangsúlyozta, hogy ez csak raktári megőrzés lehet, mert belátható időn belül nincs módjuk a dokumentumok feldolgozására, így nem tudja megmondani, hogy mikor tudnák biztosítani az anyagok levéltári kutatását. Az igazgatónő mindezt a pénzhiánnyal indokolta és közölte, hogy e pénzhiány megszűnésével kapcsolatban semmiféle reményt keltő ígéretet nem tud nekem mondani.

Ezek után – a szervező bizottság jóváhagyásával – én felvettem a kapcsolatot a Budapesti Levéltárral, majd az Országos Levéltárral, de az anyagok megfelelő elhelyezését – más és más okok miatt – egyik intézménynél sem tudtam elérni.

Ezek után kerestem meg – a szervező bizottság beleegyezésével – a Közép – európai Egyetem (CEU) Nyílt Társadalom Archívumát (OSA), amely néhány napon belül meghozta

döntését: rendkívül kedvező feltételekkel (az anyagok gyors feldolgozása, kutatásuk azonnali biztosítása, egy részük internetre való feltétele magyar és angol nyelven), befogadta az anyagokat (amelyek elérhetők: HU OSA 400 -1-3 jelzeten), és megállapodásunk után néhány napon belül azokat tőlem el is szállították és szinte azonnal hozzáfogtak feldolgozásukhoz.

Elmúlt két – három hónap, amikor is a Politikatörténeti Intézet Levéltárának igazgatónője telefonon felhívott és közölte, hogy a reformkori mozgalom anyagai befogadásának és feldolgozásának pénzügyi nehézségei megoldást nyertek, mert a Reformkori Alapítvány a Táncsics Mihály Alapítvány segítségével finanszírozza a költségeket; így arra kér, hogy adjam át nekik az előzőleg felajánlott dokumentumokat. Én nem tudtam mást tenni, mint közöltem vele, hogy ezt azért nem áll módomban megtenni, mert az ő többszöri negatív közlése után az anyagokat a Nyílt Társadalom Archívumában helyeztem el.

(Úgy vélem, hogy a mi anyagaink elhelyezésének a híre – igaz néhány hónapos késéssel – eljutott azok fülébe, akik a Reformkori Alapítvány ügyeiben döntési helyzetben voltak és ennek hatására határoztak az Alapítvány birtokában lévő anyagok levéltári elhelyezéséről és feldolgozásuk finanszírozásáról. Ez is egyik örömdetes következménye volt fáradozásainknak!)

4./Vörös T. Károly hozzám intézett 2004. november 2.-ai e – mail-je, amely közli Tanács István Vörös T. Károlyhoz küldött október 24.-i e – mail-jét, illetve Vörös T. Károly Szabó Balázshoz írott október 25.-i e – mail-jét

Ez az e – mail része azon ténykedésemnek, hogy munkámat a sajtó képviselőinek is igyekeztem eljuttatni. (Erről részletesen hamarosan beszámolok.)

Vörös T. Károllyal úgy jött létre ez a kapcsolat, hogy Szabó Balázs személyesen átadta neki munkám egy példányát, aki véleménynyilvánításra azt Tanács Istvánhoz juttatta el. Ő, Reflexiók címmel írta meg munkámról véleményét, melyet Vörös T. Károly nekem megküldött, és amit a későbbiek során szintén közölni fogok.

Az e – mail-ek időrendi sorrendben:

a./

Feladó: Tanács István (SMTP: tanacsi@mail.tiszanet.hu)

Küldve: 2004. október 24, vasárnap 10:53

Címzett: vorostk@nepszabadsag.hu

Tárgy: Budapesti Reformkör – vélemény

Szia Karcsi!

Kicsit sokára küzdöttem meg a könyvvel, a napi robot és az öregedés butít alighanem. A reflexió végül nem egy flekk lett, hanem kettő. Ezt most elküldöm neked. Kérdelem, hogy a könyvet és a mellékelt levélgyűjteményt is visszaküldjem-e a napokban postán, vagy azok

ráérnek november 10-éig, amikor újra megyünk a szerkesztőségbe. Üdv. Tanács Pista < Budapesti Reformkör. doc.>

b./

„Feladó: Vörös T. Károly

Küldve: 2004. október 25, hétfő 10:58

Címzett: 'trummer@invitel.hu'

Tárgy: TO: Budapesti Reformkör – vélemény

Kedves Balázs! Küldöm a Tanács Pista értékelését. Szia: Karcsi”

(A fenti gépelési hiba nem tőlem származik! N.Z.)

c./

Feladó: „Vörös T. Károly” VorosTK@Nepszabadsag.Hu

Címzett: drnovakzoltan@freemail.hu

Elküldve: 2004. november 2. 15:48

Melléklet: Budapesti Reformkör. doc.

Tárgy: TO: Budapesti Reformkör – vélemény

5./ Kosáry Domokossal való 2004. november 17.-i levélváltásom

a./ Az én hozzá intézett levelem.

„Kosáry Domokos akadémikus,
a Magyar Történelmi Társulat Elnöke

Tisztelt Elnök Úr!

Mellékelten megküldöm Önnek Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. munkámat. A mű születésével kapcsolatos rövid tájékoztatót szintén e levélhez mellékelem.

A sajtóból értesültem a Magyar Történelmi Társulat elkövetkező időszakának programjáról, arról, hogy a Társulat előadásai a magyarországi rendszerváltással is foglalkozni fognak.

Munkámban a rendszerváltás egyik fontos folyamatát először és monografikusan én dolgoztam fel, s úgy vélem, hogy ezekről a kérdésekről egy rendszerváltásról szóló tanácskozás keretében mindenképpen szólni kell.

Nem az én feladatom megítélni munkám értékét s azt sem, hogy alkalmas vagyok – e egy korreferátum megtartására, de ha Ön kézbe veszi munkámat és beleolvas, el tudja dönteni, hogy hasznosan tudnék – e részt venni e rendkívül összetett és bonyolult téma megvilágításában.

Előre is megköszönöm munkámmal kapcsolatos megtisztelő figyelmét –

Őszinte tisztelettel:

Budapest, 2004. november 17.

Novák Zoltán”

b./ Kosáry Domokos válasza

„Dr. Novák Zoltán úrnak
Budapest
Dózsa György út 21.
1028

Tisztelt Uram!

Köszönöm szíves figyelmét az MSZMP Budapesti Reformköreiről írott kötetének megküldését.

A Történelmi Társulat vitaülésein természetesen látogatóink felszólalhatnak. Legfeljebb arra kérjük őket, hogy ezt röviden tegyék, ezzel helyet adva mások felszólalásának is.

Üdvözlettel

Kosáry Domokos”

(Mivel Kosáry Domokos – a kért korreferátum helyett – egy rövid hozzászólás lehetőségét lobogtatta meg előttem, ezért nem mentem el a Magyar Történelmi Társulat rendszerváltással kapcsolatos vitájára.)

6./ Fodor Gábor 2005. április 22.-i hozzám írt levele

Dr. Fodor Gábor országgyűlési képviselőnek úgy juttattam el munkámat, hogy személyesen bevittem az SZDSZ Titkárságára, a Képviselői Irodaházba; ő a következő levéllel köszönte meg írásomat:

„Novák Zoltán úr
Budapest

Tisztelt Novák Zoltán Úr!

Nagyon köszönöm, hogy az MSZMP Budapesti Reformkörének történetét feldolgozó írást részemre is eljuttatta.

A könyvbe beleolvasva sok új információval, érdekességgel találkoztam. Biztos vagyok abban, hogy az igényes, összefogott, rendkívül sok adatot feldolgozó kiadvány – a szűk szakmán túli – szélesebb olvasóbázisra is számíthat.

Levelét ismételten megköszönve kívánok Önnek jó egészséget, alkotókedvet, s további minden jót!

Budapest, 2005. április 22.

Üdvözlettel:

Dr. Fodor Gábor”

7./ Hiller Istvánhoz intézett 2005. szeptember 27.-i levelem

2005 őszén az MSZP vezetése tagjaihoz – szimpatizánsaihoz fordult tanácsért; az engem is ért megkeresésükre az alábbiakat válaszoltam:

„Kedves Barátaim, Tisztelt Hiller István!

Nem írtam volna meg az alábbi levelet, ha nem kaptam volna Önöktől felszólítást, hogy szükségük van ötleteimre, tanácsaimra. Azonban – mint láthatják – nem a feltett kérdéseikre reagálok, hanem egy engemet érintő sajátos problémára, amelynek bemutatása az MSZP számára fontos kérdésekre – hiányosságokra szeretné felhívni a Párt vezetőinek a figyelmét. Több évi munkával megírtam az MSZMP Budapesti Reformkörének a történetét, bemutatva a reformkörü mozgalom egészének a történetét is. Az ide mellékelt Későbbi Utószó (amely nevezett könyvem utószava) elmondja, hogy mi is lett munkám sorsa, melynek részleteit itt, e levélben újra nem akarom megismételni, csak az előadott tényekből folyó következtetéseket kívánom röviden rögzíteni.

Az MSZP – ben nem folyik tudományos igényű munka, amely őszintén szembenézne az államszocialista múlttal; ezért a Párt képtelen hatékonyan fellépni az ellene intézett antikommunista rágalmakkal. A Pártban nem folyik tudományos igényű munka, amely a történelmi igazságnak megfelelően mutatná meg az MSZP születését, benne a reformkörü mozgalom szerepét; ezért a Párt vezetése a történelemhamisítás útjára lépett, amikor azt állítja, hogy az MSZP megalakulásakor tudatosan vállalta a rendszerváltást, ezért rendszerváltó párt.

A Pártban nincsenek tudományos igényű viták; aki más véleményen van (mint e levél írója is) azt nem hallgatják meg, illetve nem segítik tevékenysége eredményének párton belüli közkinccsé válását (akár azért is, hogy nyílt, őszinte, tényekre alapozott tudományos vitákban kiderüljön az igazság, melynek során a vitákban résztvevők – akár magam is – korrigálják tévedéseiket).

A fentieknek az az eredménye, hogy pragmatikus politikai Hány Jánosok a napi politikai széljárásnak megfelelően – kisebb-nagyobb pecsenyájukat sütögetve – beszélnek állítólagos rendszerváltó szerepükről, a nemzeti – népi baloldal szükségességéről, a baloldali populizmust megtestesítő követeléseikről (lásd pl. Társadalompolitikai tagozat) stb. A Párt vezetése az elméleti munka hiánya miatt – mivel maga sem tisztázta az e kérdésekkel kapcsolatos elméleti problémákat – nem tud eredményes vitákat folytatni a hibás nézetekkel.

Lehetetlen, hogy az MSZP ne tanuljon a múltból és tevékenységét csak a mindennapi politikai pragmatizmus vezérelje, hogy politikáját a Párton belüli hatalmi torzsalkodások meghatározó módon befolyásolják (lásd a köztársasági elnökválasztást).

43 évi párttagság után – miután 1994-ben győzött a párt – ilyen és ehhez hasonló okok miatt maradtam ki a pártból, és sajnos azt kell mondanom, hogy lényeges változás a Pártban azóta sem történt.

Ezek voltak „hasznos gondolataim” (?), melyeket meg kívántam Önökkel osztani.

A 2006-os választásokon sok sikert kívánva a Pártnak, tisztelettel:

Budapest, 2005. szeptember 27.

Novák Zoltán”

Ahogy Lendvai Ildikó sem válaszolt 2003. június 3.-i levelemre, amelyben kritizáltam a pártvezetést, úgy Hiller István sem válaszolt erre a 2005. szeptember 27.-én írott levelemre. Az MSZP vezetése rohant a szakadék felé, amelyhez a 2010-es választásokon el is érkezett; a Párt nyakát még nem törte, de nagyon közel áll hozzá. Kellő önkritikával ilyenkor mindazoknak, akik ide juttatták a Pártot le kellene mondani és végleg visszavonulni a politizálástól! Az MSZP szükségszerű megújulása ezzel a vezetői garnitúrával lehetetlen!

8./ Andor Lászlóval, az Eszmélet főszerkesztőjével való 2005.december 13.-ai – 14.-ei e-mail váltásom

2005 őszén elmentem az Eszmélet szokásos havi beszélgetésére; megismerkedtem Andor Lászlóval, akivel megállapodtunk abban, hogy könyvemről recenzió jelenik meg az Eszméletben. Találkozásunkkor László Andornak is adtam egy példányt munkámból. Vele abban maradtunk, hogy Kiss Viktort, az ELTE BTK Politika – elméleti tanszékének oktatóját kéri fel a recenzió megírására. Én Kiss Viktort nem ismertem, de mivel előzőleg arról volt szó, hogy e Tanszék gondolja könyvem megjelenését, Vida István javaslatát elfogadtam, hogy Kiss alkalmas könyvem recenzeálására.

E recenzió az Eszmélet 67. - ik (2005. ősz) számában meg is jelent; ehhez kapcsolódik az alábbi e – mail váltás.

a./ Az általam küldött e – mail:

Date: December 13, 2005 7:40 pm

- „Kedves László!
- Elolvastam a könyvemről írott recenziót; köszönöm, hogy
- foglalkoztatok írásommal. Magáról a recenzióról: finom és
- vissza fogott akarok lenni, ezért – Arany Jánossal szólva – csak
- annyit jegyzek meg, „gondolta a fene”, hogy azokat írtam
- művemben, melyeket Kiss Viktor kiolvasott belőle.
- Barátsággal üdvözl – Novák Zoltán”

b./ Andor László e – mail válasza

Elküldve: 2005. december 14. 11:36

Tárgy: Re:

„Kedves Zoltán!

a szerző valóban kreatívan kezelte a feladatot.
de úgy látom, komolyan vette mindenképp.
gondolom, tudsz vele személyesen is értekezni.
üdvözlettel:
Andor L.”

9./ Pető Iván 2006. február 21.-i hozzászólása

Az országgyűlési Képviselő Irodában, az SZDSZ Titkárságán keresztül, Pető Ivánnak is eljuttattam munkám egy példányát; erre Pető a következő levelet írta hozzám:
„Novák Zoltán

1028 Budapest
Dózsa György u.21.

Tisztelt Novák Zoltán!

Köszönöm, hogy megküldte érdekesnek ígérkező kötetét. Ha időm engedi, elolvasom, és – indokolt esetben – reagálok is.

Még egyszer köszönve figyelmességét minden jót kívánok!
Budapest, 2006. február 21.

Tisztelettel:

Pető Iván
országgyűlési képviselő”

10./ Gyurcsány Ferencnek 2007. április 15.-én írott és postán elküldött levelem

„Gyurcsány Ferencnek, az MSZP elnökének

Tisztelt Elnök Úr!

Az e levélhez mellékelt „csomagban” az alábbiakat küldöm el Önnek, mint az MSZP elnökének.

1./ Az Élet és Irodalom 2007. április 13.-i számában megjelent Megjegyzések c. hozzászólásomat.

2./ Az MSZMP reformkori mozgalma, a Budapesti Reformkör szerepe e mozgalomban c. összefoglaló anyagot (az OSA Levéltár feltette az internetre magyarul és angolul).

3./ Tisztelt ünnepelve emlékező Közönség, Kedves Barátaim! (Szegeden, Nagy Imre szobránál elmondott beszédem szövegét.)

4./ Az MSZMP Budapesti Reformköre és a magyarországi rendszerváltás. (Ünnepi előadásomat).

5./ Az MSZMP Budapesti Reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) c. munkámat, amely kétszáz példányban, egyik volt reformkörös polgármester finanszírozásában jelent meg. (A könyv különben a Magyar Elektronikus Könyvtárban az interneten is olvasható.)

Ennek kapcsán hadd jegyezzem meg: Fodor Gábornak, Pető Ivánnak, Mandur Lászlónak egy időben küldtem el munkámat; míg az első két nevezett levélben köszönettel visszaigazolta a könyv vételét, addig Mandur László hallgatásával tisztelt meg.

6./ Marosi Ernő akadémikushoz írott levelem másolatát.

7./ Kedves Barátaim, Tisztelt Hiller István! c. levelemet, melyre nem kaptam választ.

Ezeket az anyagokat azért küldöm Önnek, hogy igazoljam: az És-ben elmondottak mögött valós tények vannak, továbbá azért, hogy lássa, milyen nehéz megküzdeni egy jó ügyért, ha abban a pártban, melynek támogatni kellene tevékenységemet, felelőtlen, kistílű, akarnok, irigy, önző, a párt történetéhez és az elmélethez „közönyös”, úrhatnám urak (mint Baja Ferenc, Géczi József és mások) felelős pozíciókat töltenek be.

Mindezek ellenére, vagy még inkább éppen ezért, sok sikert kívánok Elnök Úrnak az MSZP szociáldemokratizálásában, Nagy Imre példaképnek való elfogadtatásában végzendő tevékenységéhez.

Tisztelettel és barátsággal üdvözli –

Novák Zoltán

Budapest, 2007. április 15.”

(Az elküldött levelemre és a csomagban lévő anyagokra nem kaptam választ.)

11./ Gyurcsány Ferencnek írott 2010. november 12.-i levelem, melyet személyesen adtam át a Táncsics Mihály Alapítvány titkárságán

„Gyurcsány Ferencnek, a Táncsics Mihály Alapítvány Kuratóriuma Elnökének

Tisztelt Elnök Úr!

Másodszor is megpróbálkozom azzal, hogy levelet írjak Önnek azért, hogy tájékoztassam arról, hogy a reformkörü mozgalom történetéről van egy munka, amelyet én írtam, címe Az MSZMP Budapesti Reformköre. Munkámat Hajdú László, a XV.ker. volt szocialista polgármestere 200 példányban – a Táncsics Mihály Alapítvány helyett – kiadta, így az a szűkebb közvélemény előtt ismert, megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtár állományában is.

E második levelemhez mellékelem:

1./ Első levelem másolatát.

2./ Újra megküldöm az Élet és Irodalom 2007. április 13.-i számában megjelent Megjegyzések c. hozzászólásomat, melyben György Péter Önt bíráló, És-ben megjelent, írásához szólok hozzá, hogy mindkettőjüket bíráljam.

3./ Megküldöm ezen És-beli hozzászólásom eredeti változatát, melyet alaposan le kellett rövidítenem, hogy az az És-ben megjelenhessék; ennek címe: Felvilágosításul Gyurcsány Ferencnek és György Péternek.

4./ dr. Somos Iván levelének másolatát, melyet Hiller Istvánnak, mint a Programelőkészítő Bizottság elnökének írt, könyvem támogatása érdekében.

5./ Hiller Istvánnak írott levelem másolatát.

6./ Újra megküldöm Önnek könyvem egy példányát; hálás lennék, ha elolvasná és elmondaná róla véleményét.

1994-ben, amikor az MSZMP győzött a választásokon, akkor kimaradtam a Pártból, de a megváltozott politikai helyzet miatt, és Önnel egyetértve, elhatároztam, hogy a Demokratikus Koalíció platformjának a támogató tagja kívánok lenni, kérem, szíveskedjenek regisztrálni. E minőségemben állok rendelkezésükre és bármilyen munkát, megbízatást képességeim szerint el fogok végezni.

Őszinte tisztelettel –

Novák Zoltán

Budapest, 2010. november 12.

Cím:

Dr. Novák Zoltán

1028 Budapest, Dózsa György utca 21.

Tel.: 376-80-18”

12./ Gyurcsány Ferenchez 2010. november 12.-én írott levelemre kapott Sebián – Petrovski László válasza

„Novák Zoltán

részére

Budapest

Dózsa György utca 21.

1028

Tisztelt Novák Zoltán!

Tájékoztatom, hogy Gyurcsány Ferenc elnök úr az Ön által írott levelet köszönettel megkapta, az abban foglaltakat megismerte. Elnök úr elfoglaltságára tekintettel kérem, engedje meg, hogy a nevében én válaszoljak.

Elnök úr köszönettel fogadta az MSZP budapesti reformköréről írt tanulmányát, valamint hogy be kíván lépni a Demokratikus Koalíció Platformba. A csatlakozásra a mellékelt

adatlap kitöltésével és visszaküldésével van mód, illetve az egyszerűbb megoldás, amennyiben rendelkezik internet hozzáféréssel, hogy a kapcsolat.hu közösségi oldalunkon jobbra piros mezőben található „Demokratikus Koalíció Csatlakozz” fülre kattint, és ott követi az utasításokat.

Bízunk benne, hogy mielőbb tagjaink közt üdvözölhetjük!

Budapest, 2010. december 16.

Tisztelettel:

Sebián-Petrovszki László

igazgató

Táncsics Mihály Alapítvány”

(A Demokratikus Koalíció Platformjához támogató tagként beadtam a csatlakozást, amelyet az Orbán – féle jobboldali nyomulás tett számomra szükségsszerűvé. A levélhez annyit, hogy én nem az MSZP, hanem az MSZMP budapesti reformköréről írott tanulmányomat küldtem el Gyurcsány Ferencnek.

Úgy tűnik, hogy Gyurcsánynak szóló levelemre ez volt a reagálás; már félév is elmúlt (2011. június 12 van), de Gyurcsány személyesen még mindig nem válaszolt. Lehet, hogy naiv vagyok és nem is fog válaszolni. Én várakozó állásponton vagyok, és addig nem aktivizálok magam a Demokratikus Koalíció Platformjában, amíg érdemben nem reagálnak levelemre.)

(2011. szeptember 11.-i bejegyzés: Gyurcsány a mai napig nem reagált személyesen és érdemben a neki küldött anyagaimra, ennek ellenére a mai napon aktiváltam a Demokratikus Koalíció Platformjában támogatói tagságomat. Ezt azért tettem, mert a Népszava 2011. szeptember 10.-i (szombati) számában megjelent Gyurcsány Ferencnek egy nyilatkozata, amelyben „hadat” üzent az MSZP vezetésének, jövő tavaszig adott határidőt a pártnak, hogy alapvetően megváltozzék, más párttá váljon, mert, ha ez nem történik meg, akkor elhagyja a pártot támogatóival együtt. Én ezzel a Gyurcsány nyilatkozattal teljesen egyetértek; 1994 – ben az általa elmondottak miatt is maradtam ki az MSZP –ből.)

(2011. október 24. – i bejegyzés: Gyurcsány tegnap előtt jelentette be, hogy a Demokratikus Koalíció platformja kiválik az MSZP –ből és párttá alakul. Ennek nagyon örülök; ennek a szétválásnak már 1989 – ben, az MSZP alakuló kongresszusán meg kellett volna történni. Úgy vélem nem nagyképcség részemről azt mondani, hogy ez az esemény is igazolja azon álláspontomat és magatartásomat, melyet Az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvemben megírtam, illetve azon kritikámat, melyet MSZP vezetésével szemben folyamatosan gyakoroltam.

Ugyanakkor azt is látom, hogy sok szempontból nem ugyanaz a 2011-es kiválás, mint amilyen az 1989-es kiválás lett volna. Az MSZP mai vezetésének jelentős része ugyanahhoz a garnitúrához tartozik, akiktől mi 1989-ben el akartunk válni; mi 1989-ben többségben voltunk, nem nekünk kellett volna otthagyni az új pártot, hanem azt a társaságot kellett volna kizárnunk, akik a későbbiekben a 2010-es választáson tragikus

vereséget szenvedtek; az is igaz, hogy Gyurcsányék is besározódtak, ők is hibásak ezért a vereségért és kérdés, hogy helyreállítható - e még hitelességük?

Abban biztos vagyok, ha 1989-ben vált volna el az ocsú a búzától és a reformkörü mozgalom a többségét érvényesítve alakította volna meg az új pártot és azt a rendszerváltást elfogadó szociáldemokrata pártként szervezte volna meg – amelynek, mint könyvemben bemutattam az elvi lehetősége megvolt –, akkor ez a 2010-es katasztrófa nem következett volna be. Az MSZP mai vezetőinek ennek bekövetkezéséért szégyellni kellene magukat, és le kellene vonulniuk a politikai színtérről.

Az elkövetkező évek megmutatják, hogy a baloldal jóvá tudja – e tenni azokat a hibáit, amelyek az 1989-es szétválás elmaradásával kezdődött, majd az ebből folyó hibák sorozatával folytatódott? Én enyhén optimista vagyok, de ennek bekövetkezését már nagy valószínűséggel nem érem meg.)

(2012. február 10.-i bejegyzés: valóban naiv voltam, Gyurcsány személyesen mindaddig nem válaszolt leveleimre, ami azt jelenti, hogy nem is fog. Ebben a helyzetben én nem fogok belépni a Demokratikus Koalíció Pártjába, ha ez a párt is úgy viszonyul a múlthoz, mint az MSZP, akkor nincs értelme a pártba való belépésnek.)

II./Munkám sajtóhoz és a médiához való eljuttatása

Az eddigiekben – a levelek és az e – mailek közlése miatt – már beszéltem arról, hogy munkám egy példányát eljuttattam a Népszabadság szerkesztőségének; egy másikat átadtam az Eszmélet főszerkesztőjének. Rajtuk kívül még a következőket kell megemlítenem:

- 1/ Munkámat személyesen vittem el az ATV óbudai szerkesztőségébe és belőle egy-egy példányt juttattam Avar Jánosnak, Bolgár Györgynek és Mészáros Tamásnak.
- 2./ Az És szerkesztőségében találkoztam Rádai Eszterrel és neki átadtam egy példányt, továbbá rajta keresztül egy másikat küldtem Sólyom Lászlónak, a Magyar Köztársaság elnökének.
- 3./ A Mozgó Világ szerkesztőségében egy példányt adtam a főszerkesztőnek, P. Szűcs Juliannának.
- 4./ Budakeszin otthonában felkerestem Gunst Pétert, a Debreceni Szemle főszerkesztőjét és megállapodtam vele, hogy Hülvely István a Szemlében recenziót ír munkámról; két példányt adtam Gunstnak munkámból.

III./ Munkám könyvtárakhoz és egyetemekhez való eljuttatása

1. / Az Országos Széchenyi Könyvtárhoz leadtam hat darab köteles példányt; továbbá 2005 őszén a munka végleges formája felkerült a Magyar Elektronikus Könyvtár állományába a <http://mek.oszk.hu> /01900/01961 jelzeten; azóta több mint 9000 látogatták meg ezt az oldalt. (2014. júniusában ez a szám több mint 11.000)
- 2./ Egy példányt a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának adtam át munkámból.

- 3./ Egy példányt az Egyetemi Könyvtárnak személyesen adtam át munkámból.
- 4./ Egy példányt az ELTE Jogi Kara Könyvtárának személyesen adtam át munkámból.
- 5./ A CEU mellett működő Nyílt Társadalom Archívuma könyvtárának és levéltárának leadtam 1 – 1 példányt munkámból; az Archívum feltette az internetre az anyagokat Novák Zoltán és a reformkörü mozgalom címen, a HU OSA 400 jelzeten.
- 6./ A Szabó Ervin Központi Könyvtárnak személyesen adtam át két példányt munkámból.
- 7./ Gunst Péter, a debreceni Kossuth Lajos Tudomány Egyetem egyetemi tanára munkám egy példányát a történelem kar könyvtárának, egy példányt a városi könyvtárnak adott át.
- 8./ Lovászi József egy példányt a szegedi József Attila Tudomány Egyetem könyvtárának, egy példányt a városi könyvtárnak adott át munkámból.
- 9./ Harsányi Iván egy példányt a pécsi Tudomány Egyetem könyvtárának, egy példányt a városi könyvtárnak, egy példányt a történelem kar könyvtárának, két példányt történelem barátainak adott át munkámból.
- 10./ Debreczeni Józsefnek Kecskeméten személyesen adtam át egy példányt munkámból, továbbá rajta keresztül küldtem a miskolci Egyetem Könyvtárának és a miskolci városi könyvtárnak 1 – 1 példányt.
- 11./ Az 56 – os Intézetben két példányt (egyét az Intézet könyvtárának) adtam át személyesen munkámból Rainer M. Jánosnak, az Intézet főigazgatójának.

F./Munkámat ismertető publikált és publikálatlan írásaim, és a belőle fakadó következtetések

Az alábbiakban azt ismertetem, hogy hol jelentek meg, illetve hol érhetőek el munkámat ismertető, vagy ahhoz kapcsolódó anyagok; egyesek kapcsán magyarázó megjegyzésekkel élek..

I./ Publikált írásaim, beszédeim

1./ Megjegyzések

Ez a hozzászólásom az Élet és Irodalom 2007. április 13.-i, 15. számában jelent meg. György Péter az És 2007 évi 10. számában bírálta Gyurcsány Ferencet, én ehhez a György Péter íráshoz szóltam hozzá.

Hozzászólásom sokkal hosszabb volt, mint, ami az És-ben megjelent és más volt a címe is; ez a következő volt: **Felvilágosításféle Gyurcsány Ferencnek és György Péternek** (ezt a bővebb szöveget Életutamban, az alábbiakban majd közlöm).

E Megjegyzések (az És – en kívül) elérhető az interneten: Novák Zoltán: Megjegyzések címen.

2./ Beszéd

Az interneten két beszéd olvasható; szintén Az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvem Kapcsolódó oldalain, (a MEK – ben található kapcsolódó dokumentumok – nál), a <http://mek.oszk.hu/01900/01961/beszedek.htm> jelzeten.

Az első beszéd 2003 őszén, Szegeden, Nagy Imre szobránál hangzott el; a második beszéd 2004. április 15.-én Budapesten, amikor a Budapesti Reformkör születésének 15. évfordulóját ünnepeltük.

A szegedi beszédben mindenekelőtt azt világítom meg, hogy a reformkörü mozgalom miért Nagy Imrét tekintette példaképének, továbbá mit tett az MSZMP Grósz – féle vezetésével szemben Nagy Imre és mártírtársai rehabilitálásáért.

A budapesti beszédben dióhéjban összefoglalom a reformkörü mozgalom, benne a Budapesti Reformkör születésének a történetét, ismertetem a mozgalom céljainak és tevékenységének legfontosabb kérdéseit, bemutatom, hogy a mozgalmon belül milyen irányzatok voltak s ennek során míg a reformszocialista többség modellváltással kapitalizmus nélküli demokratikus szocializmust akart, addig a radikális kisebbség – a Budapesti Reformkörrel az élen – elfogadta a rendszerváltást és szociáldemokrata pártként a piacgazdaságon és a magántulajdonon alapuló többpártrendszerű parlamentáris köztársaság megteremtését tűzte ki politikai céljaként. Röviden ismertetem, hogy az 1989-es kongresszuson a megszülető MSZP miért nem a reformkörü

mozgalom által előzőleg célul kitűzött módon született meg, ezért születése miatt volt „győzedelmes kudarc”.

3/ Az OSA Levéltára által az internetre feltett magyar és angol nyelvű szöveg a reformkori mozgalomról (az Első részben közölt anyagok)

Az MSZMP reformkori mozgalma és a Budapesti Reformkör szerepe a mozgalomban

Ez az összefoglaló a két fentebb jelzett beszédben felsorolt kérdéseket részletesen világítja meg; az általam készített ezen összefoglaló a reformkori mozgalomról megtalálható az OSA Levéltárában, és az általuk feltett interneten (HU OSA 400-1-3 jelzeten) és Az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvem Kapcsolódó oldalain (az Egyéb kapcsolódó dokumentumok – nál), a http://www.osa.ceu.hu/files/fa/isaar/400c_mf_Hu.htm jelzeten.

Ugyanez megtalálható angol nyelven, az OSA Levéltárában, és az általuk feltett interneten (Hu OSA 400-1-3 jelzeten) a **The Reform Circles Movement within the Hungarian Socialist Workers' Party (HSWP)** címen, valamint Az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvem Kapcsolódó oldalain (az Egyéb kapcsolódó dokumentumok – nál), a http://www.osaarchivum.org/files/fa/isaar/400c_mf_En.html jelzeten.

II./ Eddig nem publikált a témával kapcsolatos írásaim

E részben két, eddig nem publikált, írásomat közlöm. Mindkettőt az Élet és Irodalom számára írtam; az elsőt nagyon rövidített formában közölte az És, Megjegyzések címen; a második írást nem közölte.

Azért is közlöm ezeket az írásaimat, mert az a véleményem, hogy az MSZP ma is ugyanazokkal a problémákkal küzd, amelyek születésekor jellemezték és melyeket könyvem Az MSZP születése – győzedelmes kudarc c. részben megírtam (ma már a „győzedelmes”-t elhagyhatjuk és marad a kudarc), továbbá, melyeket a fentebb közölt leveleimben a Párt vezetőinek szavá tettem, illetve az alább – részben – megjelent és meg nem jelent írásomban is elemeztem.

1./Felvilágosításféle Gyurcsány Ferencnek és György Péternek

Gyurcsány Ferenc az MSZP legutóbbi kongresszusán élesen felvetette, hogy a Párt identitásának meghatározása érdekében tisztázni kell a múlthoz való viszonyt; és ennek során előadta, hogy a Pártnak határozottan el kell határolódnia Kádár Jánostól és Nagy Imrét kell példaképnek tekinteni.

Gyurcsánynak nem ez az első ilyen irányú törekvése; 2005-ben megjelent könyvében, az Útközben, valamint az ez év januárjában megjelent írásában, a Szembenézés-ben pedig napjaink baloldali politikájának a kifejtésére törekedett, melynek során a mai, korszerű

szociáldemokrata politika lényegét igyekezett megvilágítani, kifejezésre juttatva, hogy az MSZP e baloldali politikát csak szociáldemokrata párttá válva valósíthatja meg. Az államszocializmustól, Kádár Jánostól való elhatárolódás és az MSZP szociáldemokrata párttá válásának szükségessége egymással összefüggő folyamatok, e két együttesen megoldandó feladatot nem lehet elválasztani egymástól.

Úgy tűnik, hogy mind a Pártban, mind a sajtóban – rádióban megindult a vita e kérdésekkel kapcsolatban. Mindez üdvözlendő dolog, de a kezdődő vitának van egy alapvető hiányossága: az ugyanis, hogy a benne résztvevők vagy teljesen történetietlenül nyúlnak e problémákhoz – mintha Gyurcsánynak kellett volna felismernie ezen kérdések fontosságát, és mintha teljesen tiszta lappal kellene indulni e problémák megoldásában – vagy, mint György Péter, a baloldal történeti előzményét a közelmúltra vonatkozóan nem ismeri; a maga számára a kérdést elintézi azzal, hogy ő is azokhoz tartozik, „akik nem foglalkoznak sokat az MSZP belső lelki életével ...”.

Azért fontos e szempont hiányának a hangsúlyozása, mert ez a helyzet az MSZP – t illetően egyáltalán nem véletlen, most is azt a törekvést fejezi ki, hogy a Párt vezetése nem tud, de nem is akar őszintén szembenézni az MSZP múltjával, ennek során születésének körülményeivel, a rendszerváltásban játszott szerepével, azzal, hogy miért tart ilyen sokáig az a vajúdas, hogy az MSZP szociáldemokrata párttá váljon!?

György Péter pedig nemcsak az MSZP „lelki életével” (értsd közelmúltjával) nem foglalkozik, de nem lehet egyetérteni Gyurcsány törekvéseivel szembeni fő kifogásával sem, azzal, hogy Kádár János és Nagy Imre között azért sem lehet választani, mert a lényegét illetően nem különböztek egymástól.

Györgynek igaza van, ha a két szereplő életútját 1956. november 1-ig hasonlítjuk össze; két értelemben is lényeges hasonlóság van életútjukban: 1956. október 26-ig mindketten – kisebb-nagyobb kritikával – elfogadják a szovjet típusú államszocializmust, majd e nappal kezdődően mindketten egyetértenek az 1956-os magyar népfelkelés nemzeti demokratikus forradalomként minősítésével. Kádár János is november 2-ig, az SZKP Elnökségével való moszkvai első találkozásán is még ezt az álláspontot képviselte, majd ezután „győzték meg” őt, hogy Magyarországon másról van szó, ellenforradalomról.

Kádár János és Nagy Imre 1956. október 26-tól november 1-ig mindketten és együtt voltak az eurokommunizmus korai képviselői, melytől Kádár János november 2. –án visszatáncolt; Nagy Imre ettől azonban nem lépett vissza, sőt mártírhalálával megerősítette, hogy életét, politikai pályafutását eurokommunistaként fejezi be.

György Péter ezt az alapvető különbséget nem látja Kádár János és Nagy Imre között! Mert mi is az eurokommunizmus? A kommunista nézetek olyan „történelmi kompromisszuma”, amely elfogadja, hogy a kommunista célokért – a dolgozó tömegek érdekeiért – nem proletárdiktatúrával, hanem a többpártrendszerű parlamentáris köztársaság keretében békésen, erőszak nélkül lehet és kell tevékenykedni.

Ezért Gyurcsány Ferenc a történelmi igazságnak megfelelően jogosan állítja élére a kérdést, hogy az MSZP – nek választani kell Kádár János vagy Nagy Imre között, hogy kit tekint példaképnek; Gyurcsánynak csak abban nincs igaza, hogy nem utal arra, hogy az

MSZMP/MSZP történetében ez a kérdés egyszer már feltételezett és Nagy Imre javára meg is válaszoltatott az 1989 – es reformkori mozgalom által.

Így a közelmúlt történetiségének vonatkozásában kétségtelenül az MSZMP – ben létrejött reformkori mozgalom az a legfontosabb múlt, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni, melyet azonban mind Gyurcsány Ferenc, mind György Péter figyelmen kívül hagyott. Igaz, ez a mozgalom rövid ideig tartott, története bonyolult, ellentmondásos problémákat rejt magában, hisz nem volt egységes, benne különböző törekvések voltak, de ugyanakkor néhány alapvető kérdésben egyetértés volt a mozgalom különböző irányzatai között.

A fentiek miatt mind Gyurcsány Ferencnek, mind György Péternek be kell mutatni a reformkori mozgalom történetének fő problémáit, amennyire egy ilyen megszólalás ezt lehetővé teszi, megpróbálva kielégíteni az utóbbinak azon kérését is, hogy „... végre el kellene kezdeni a kreatív fogalmazásokat, amíg ennek a szerencsétlen és bátor embernek az életrajzából valamiféle korszerű politikai filozófia, példázat ki nem lesz olvasható. Amit én amúgy reménytelennek vélnék.”

Ezért nézzük meg a mozgalmat jellemző néhány alapvető kérdést. Egyetértés volt a mozgalomban, abban, hogy a szovjet típusú államszocializmus világtörténeti zsákutcának bizonyult, hogy az MSZMP –t, mint állampártot meg kell szüntetni, és új pártot kell létrehozni, hogy a pártállamot fel kell váltani a jogállammal, és hogy mindezeket a változásokat békés úton kell megvalósítani.

E célok megvalósításának az útjait – módjait fogalmazták meg a különböző reformkori platformok, az egyes körök nyilatkozatai, illetve ennek érdekében tűzték ki a reformkori mozgalom képviselői, hogy létrehozzák a mozgalom közös platformját, mellyel elfoglalják a pártot, hogy az képes legyen a közös platformban megfogalmazott célok érdekében tevékenykedni.

Ezek a reformkori platformok és a készülő közös platform (ok) élesen elítélték a magyarországi proletárdiktatúra bűneit; e bűnökért a korabeli pártvezetés helyett megkövették a nemzetet és követelték, hogy az MSZMP a társadalom előtt számoljon el múltjával és – amennyire lehetséges – kezdjen hozzá a múlt bűneinek a jóvátételéhez.

A mozgalom ugyan 1956-ot nem nevezte forradalomnak, de elítélte az annak leverésében alkalmazott erőszakot, a szovjet beavatkozással együtt, és elmarasztalta Kádár Jánost az eseményekben játszott szerepéért; a mozgalom szegedi tanácskozása Nyilatkozatot fogadott el Nagy Imrével (és a koncepciók perek többi áldozatával) kapcsolatban, követelte Nagy Imre és a koncepciók perek áldozatainak teljes rehabilitálását. A Kádár – rendszer kritikus megítélése mellett a mozgalom ugyanakkor kiállt a magyarországi államszocializmus történeti igazságnak megfelelő értékeléséért.

E közösen vallott álláspontok mellett a mozgalom különböző osztagai között (már e közös nézetekkel kapcsolatban is) jelentős nézetkülönbségek voltak. A reformkori mozgalomban, illetve a mozgalom tagságához tartozók között három irányzatot lehetett határozottan megkülönböztetni: a reformkommunista, a reformszocialista és a szociáldemokrata irányba tájékozódó irányzatokat. Az alakuló reformkörök döntő

többsége kezdetben reformkommunista irányzatosságú volt; majd a korabeli pártvezetéssel mindinkább kiéleződő harc a köröket – és a mozgalom tagságának többségét reformszocialistává tette, egyúttal e harcban a mozgalom egy kisebbsége szociáldemokrata irányban indult el és mind határozottabban a szociáldemokrata értékeket tette magáévá.

Az MSZMP Budapesti Reformköre 1989. február közepén – az országban másodikként – alakult meg, szintén reformkommunista törekvésekkel; létrehozásánál Katona Béla – a Budapesti Pártbizottság egyik titkára – bábáskodott. A Kör életében döntő változás március végén következett be, amikor elfogadta platformját, amely lényegét tekintve szociáldemokrata jellegű volt. E platform a legélesebben elítélte az államszocialista múltat, benne a Kádár – rendszert és egyértelműen kijelentette, hogy a Kör a Párt Nagy Imre mutatta útját akarja követni, szektorsemlegesen viszonyult a különböző jellegű tulajdonformákhoz, de kijelentette, hogy a piac körülményei között győzzön a jobbik, a többpártrendszerű parlamentáris demokrácia, a jogállam szükségességét hirdette és mindezeket a változásokat békés úton, egy Alkotmányozó Nemzetgyűlés által létrehozott új Alkotmánnyal vélte megvalósíthatónak.

A Kör tagsága e platformját az MSZMP –n belül létrehozandó reformszárny platformjának szánta, melyet a reformkörök első országos, szegedi tanácskozásán akart a mozgalommal elfogadtatni. A Budapesti Reformkör e közösen elfogadott platformmal, vele az MSZMP-n belül a reformszárny létrehozásával egy olyan párton belüli frakciót akart létrehozni, amely autonómmá válva, a pártot elfoglalva, alapjává válhatott volna egy új, szociáldemokrata jellegű pártnak.

A Kör e célját a szegedi tanácskozáson nem tudta megvalósítani, melynek több oka volt:

- a tanácskozáson vált egyértelművé, hogy a reformkörü mozgalom nem egységes, a többség nem tudja vállalni a reformszárny létrehozásával, ennek szociáldemokrata irányultságával járó harcait az MSZMP-n belül;
- a szegedi szervezőbizottság mozgásterét a megyei első titkár – Vastagh Pál, Grósz Károly buzgó famulusaként – meghatározta és e céloknál kevésbé radikális változásokat sem engedett a tanácskozáson napirendre tűzni;
- a tanácskozáson sok volt a provokátor, akik a politikai megfontoltság köpönyegébe bújva léptek fel a Budapesti Reformkör által képviselt javaslatokkal szemben;
- ezek együttesen azt eredményezték, hogy a tanácskozás nemcsak a reformszárnyat nem hozta létre, de semmiféle közös platformot sem tudott elfogadni;
- mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a reformkörü mozgalomban egyesek ellenszenvvel viseltetnek a Budapesti Reformkörrel szemben, azért is, mert a Kör tagságában sokan „zsidó származásúak”. Ez az anti-szemita indulat elméleti igazolást is kapott olyan nézetekkel, hogy a reformkörü mozgalom a Vidék mozgalma és vigyázni kell, hogy Budapest, ez a bűnös város, nehogy kisajátítsa, „bedarálja” a mozgalmat; a Budapesti Reformkörben egyesek ennek eszközét vélték felfedezni. Ezért a Budapesti Reformkörrel szemben egyesek bizalmatlanságot igyekeztek kelteni, szerepét, tevékenységét – akkor is és most is – lebecsülni. Ennek egyik fő képviselője Géczi József Alajos.

- A szegedi reformkörü tanácskozás – e hiányosságaival együtt is – jelentős eseménye volt az MSZMP-n belüli reform-erők tevékenységének: megmutatta, hogy a párton belül van egy szélesedő mozgalom, amely keresi a kiutat az ország válságos helyzetéből, szakítani akar az államszocialista múlttal, ennek érdekében előrehozott pártkongresszust követel, Nagy Imre és társai teljes rehabilitálásáért száll síkra, az Ellenzéki Kerekasztal pártjaihoz írott levélben – támogatva e pártok egyenjogú tárgyaló félként való elfogadását – felvázolja a parlamentáris demokráciába való békés átmenet útját, stb.

A tanácskozás után a mozgalom különböző osztagai a növekvő nyilvánosság előtt mind sikeresebben folytatták tevékenységüket. Közös célként együttműködtek a reformkörü mozgalom tagságának növelésében, a Grósz – féle pártvezetés ellenzéki pártokkal megfelelően együttműködni nem akaró politikájának bírálataiban, mindezzel az MSZMP széthullási folyamatának a felgyorsításában, az előrehozott pártkongresszus küldöttválasztásának demokratikusabbá tételében, a reformkörü mozgalom második, őszi budapesti tanácskozásának a megszervezésében, az ekkor még – egy ideig – továbbra is szándékolt közös platform előkészítésében, stb.

A közösen szándékolt célokért folyó tevékenység mellett azonban a mozgalom különböző irányzatai közötti különbségek is tovább éltek. A mozgalom reformszocialista többsége – talán az MSZMP Elnöksége létrejöttének hatására – abban reménykedve, hogy Nyers Rezső és Pozsgay Imre majd a reformkörü mozgalom élére állnak, mindinkább feladta a mozgalom autonómiáját, lemondott a párt belülről való elfoglalásának az igényéről és már az őszi, budapesti tanácskozás előtt feladta a közös platform elfogadásának a célkitűzését is, elfogadva – ugyan bizonyos szándékolt kiegészítésekkel – az MSZMP vezetésének Pozsgay – bizottsága által elkészített programját. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy elfogadta a pártvezetés modell – váltással kapcsolatos koncepcióját, amely a közeljövőben a kapitalizmus nélküli demokratikus szocializmust tűzte ki a párt elérendő céljának; így a mozgalom többségi irányzata eltorlasztotta saját útját a szociáldemokratává válás irányába. Mindezek tragikus következményei majd az MSZMP/MSZP őszi Kongresszusán mutatkoztak meg.

A szegedi tanácskozás után a Budapesti Reformkör – ellentétben Szegeddel, ahol nem sikerült a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsát létrehozni – hamarosan megszervezte a Budapesti reformkörök és reform alapszervezetek Koordinációs Tanácsát, melyet mindvégig irányított, és a továbbiakban tevékenységét e Tanács zászlaja alatt végezte a pártvezetés nagy bosszúságára. Ez eredményezte, hogy Grósz Károly a Budapesti Reformkört a párton belüli jobboldali elhajlásnak, jobboldali frakciónak nevezte.

1989 májusában a Budapesti Reformkör kidolgozta a platformok szerinti kongresszusi küldöttválasztás módszerét, melyet a pártvezetés ugyan nem utasított el, de nem is tartott be; a választás demokratikus jellegének ellenőrzésére a Budapesti Koordinációs Tanács bizottságot küldött ki, amely a budapesti pártbizottságok jelentős számának küldöttválasztási gyakorlatának megvizsgálása alapján megállapította, hogy a budapesti küldöttek megválasztása jelentős számban anti-demokratikusan történik. A Bizottság

jelentését a sajtóban közzétette, majd a Koordinációs Tanács az MSZMP Elnökségéhez fordult az anti-demokratikus választások eredményeinek megsemmisítését kérve. Az MSZMP Elnöksége e levélre még csak nem is válaszolt (később vált ismertté, hogy az Elnökségben az egyhangú szavazással elfogadott döntések válnak csak elfogadottá, így az Elnökség három reformer tagja a hátán cipelte Grósz Károlyt, aki a neki nem tetsző kérdésekben ily módon vétőjoggal rendelkezett). Grósz Károly a küldöttválasztással kapcsolatos anti-demokratikus gyakorlatot azért is tudta megvédeni, mert a Mandátumvizsgáló Bizottság elnöke Vastagh Pál volt, aki elvtelenül kiszorgálta a párt főtítkárát. Ennek lett a következménye, hogy míg a vidéki küldöttválasztásokon a küldöttek kb. 50%-a reformkori küldött volt, addig a budapesti küldötteknek csak kb. 30%-a volt reformkori küldött (holott egy zuglói felmérés azt mutatta, hogy a párttag választók 50%-a a reformkorokat támogatja).

A Budapesti Koordinációs Tanács, 1989 júniusának elején – az idősebb Bush amerikai elnök budapesti látogatása kapcsán – megszervezte az USA és a Szovjetunió nagykövetségeinek élő – láncsal való összekötését. A budapesti reformkörök két képviselője mindkét nagykövetségnél (a szovjetnél én) levelet adott át, amely a két állam elnökének szólt és azt kérték a két állam vezetőjétől, hogy jóindulatúan viszonyuljanak a Magyarországon végbemenő változásokhoz és segítsék elő, hogy Magyarország mihamarabb az Európa Ház egyenjogú tagjává válhassék. (Csak mellesleg jegyzem meg, hogy Horn Gyula és Kovács László, akik a KB számára elkészítették a Bush látogatással kapcsolatos külügyminisztériumi jelentésüket, abban meg sem említették a budapesti reformkörök „élő – lánc” akcióját.)

A Budapesti Reformkör a nyár folyamán nagy munkát végzett az őszi budapesti tanácskozás előkészítése érdekében. A tanácskozás előkészítését szolgálta az Új Fórum augusztusi különszámának megjelentetése és a platform – javaslatot előkészítő bizottság működtetése. Teljesen érthetetlen, hogy a tanácskozás Előkészítő Bizottságába a vidéki reformkörök képviselői csak augusztus közepén kapcsolódtak be. Igaz e bekapcsolódás után az őszi tanácskozás előkészítése a mozgalom reformszocialista többségének a szájíze szerint módosult, melynek következményeit kezdetben nem lehetett felmérni.

Az őszi, budapesti tanácskozás valóban felemásan sikerült. Azon túl, hogy megmutatta a mozgalom országos politikai jelentőségét (az Elnökség három tagja részt vett és felszólalt a tanácskozáson; Grósz Károly nem vett rajta részt, de e napon levélben üdvözölte a Münnich Ferenc Társaság első országos közgyűlését), fő eredménye az volt, hogy több kérdésben (az MSZMP vagyonáról szóló vitában, a munkahelyi pártszervezetek kérdésében, a munkásőrség megszüntetésének kérdésében) az ellenzéki pártok Nemzeti Kerekasztal Tárgyalásokon képviselt álláspontját támogatta. Csak részleges sikert jelentett a reformkori mozgalom Országos Koordinációs tanácsának a létrehozása, mert a 26 fős Tanács tagjaiból mindössze 6 fő volt a budapesti reformkörök képviselője; ez a méltatlan aránytalanság a későbbiek során nagyon megbosszulta magát. Nem sikerült megfelelően megalkotni és elfogadtatni a közös platformot sem, így a mozgalom önálló

platform nélkül, a Pozsgay – munkabizottság által kidolgozott programot (jelentősebb kritika nélkül) támogatva készült a kongresszusra.

Az MSZMP/MSZP 1989. októberi kongresszusán a küldöttek 85%-a az MSZMP megszüntetése mellett volt, ami azt mutatta, hogy a reformkörü mozgalom elérte egyik fő célját az állampárt megszüntetését; kiderült, hogy a Kongresszus igazi kérdése az, hogy az állampárt helyett milyen új párt jön létre. Az eddig jelzett félelmek az új párt létrehozása során következtek be, melyben meghatározó szerepet játszott a reformkörü mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa. A Tanács a mozgalom autonómiáját feladva – annak ellenére, hogy a megalakult új pártban, az MSZP – ben a reformkörü küldöttek többségbe kerültek, tehát a mozgalom elfoglalta a pártot – lemondott a párt elfoglalásának célkitűzéséről, alárendelte a mozgalom ezen célját a Nyers Rezső által szorgalmazott „a párt az áramlatok szövetsége” koncepciónak; teljesen érthetetlen módon a mozgalom irányításáról lemondva annak vezetését átadta a Reformszövetség irányítóinak, akik elvtelen kompromisszumot kötöttek azzal a Népi Demokratikus platformmal, amely „a dolgozók demokratikus forradalmának a győzelemre juttatása” –val „fejlett árutermelő szocializmust” kívánt létrehozni.

Ez a két platform (a Reformszövetség és a Népi Demokratikus platform) végül is közösen elfogadott programként az államszocializmus modell – váltásában egyezett meg, olyan demokratikus szocializmusban, amelyben – elfogadva ugyan a piacgazdaságot és a pluralista parlamentáris demokráciát, de – a társadalmi termelőtevékenység a közösségi tulajdonformák dominanciáján alapul és az ily módon létrejövő rendszer kizárja a kapitalizmust. Ennek a programnak semmi köze nem volt a rendszerváltást tudatosan elfogadó és ezért tevékenykedni akaró programhoz; ez a program kétségtelenül a naiv abszurdítások programja volt.

Az Országos Koordinációs Tanács elvtelen, a mozgalom célkitűzéseit feladó politikája jelent meg az MSZP Elnökségének megválasztása során is. A 24 tagú Elnökségbe a reformkörü mozgalom 3 tagját választották csak be, két tag (Géczi József és Vass Csaba) azok közül került ki, akik folytatták Nyers Rezsővel és csapatával a tárgyalásokat a reformkörü mozgalom pártvezetésben való képviseletéről. Az Elnökségben a volt nomenklatura tagjai jutottak többséghez, olyan elvtársak személyében, mint Katona Béla, Vastagh Pál és mások.

A mozgalom szociáldemokrata törekvésű kisebbsége tovább radikalizálódott. A Budapesti Reformkör 1989 őszén kereste a kapcsolatot a Szociáldemokrata Párttal; a pártban lévő történelmi – és megújulás platform (Révész T. Mihály vezetésével) Felhívás-t tett közzé egy szociáldemokrata műhely létrehozására, melyre a Budapesti Reformkör pozitívan reagált. A Felhívás –ban elmondták, hogy „a rendszerváltozást akarják, és nem csupán az adott rendszert többé vagy kevésbé módosító modellváltást,...”; a Budapesti Reformkör megvitatta a Felhívás –t és kifejezte az abban foglaltakkal való egyetértését, melyet a sajtó útján nyilvánosságra is hozott.

A reformkörü mozgalom kisebbsége az MSZP megszületésének körülményeivel és a Kongresszus eredményeivel elégedetlenkedve 1989. november 11.-re Nagykanizsára

reformkörü tanácskozást hívott össze, amely a hogyan tovább eldöntését volt hivatott szolgálni. A tanácskozáson megjelent közel 200 reformkörü tag többsége a mozgalom reformszocialista többségi szárnyhoz tartozott, akik tudomásul vették a Kongresszuson történeteket és nem akartak semmiféle változást; a megjelentek egy kisebbsége előállt egy új párt létrehozásának javaslatával. A Budapesti Reformkör ott megjelent képviselői, mások (így pl. Vitányi Iván) támogatásával, egy értelmes kompromisszumra tettek javaslatot: azt javasolták, hogy se a jelenlegi helyzetet ne fogadják el, se új pártot ne alapítsanak, hanem szülessék egy olyan döntés, hogy a reformkörü mozgalom a Párton belül továbbra is tevékenykedjék és alapvető feladata az MSZP szociáldemokratizálása legyen, s ezzel a meglévő pártból hozzanak létre egy új pártot. A küldöttek reformszocialista többsége elutasította ezt a javaslatot is. Ez a tanácskozás és annak ilyen eredménye megpecsételte a reformkörü mozgalom sorsát: az csendben, minden külön értesítés nélkül, megszűnt létezni.

X

Az MSZP-n belüli további folyamatokkal nem kívánok foglalkozni, csak megjegyzem, hogy Horn Gyula és Vitányi Iván 1990-ben nagy vitákat folytattak az MSZP szociáldemokrata jellegének kérdéséről. Horn végső fokon a Népi Demokratikus platformból sarjadt Baloldali Társulás álláspontját támogatta, amely – Balogh Sándor vezetésével – elvi ellensége volt az MSZP szociáldemokrata párttá válásának. Úgy tűnik Horn ezzel kapcsolatos véleményét napjainkig megtartotta, hisz egyik lakossági fórumon Kádár Jánost a korabeli nyugat – európai szociáldemokrata vezetőkhez hasonlította.

X

Amiben György Péterrel teljes mértékben egyetértek az az, melyet az MSZP vezetői jelentős részének „mélységes szellemi közönyéről” ír. Azt az állítását is elfogadom, hogy „Ha az MSZP mégis baloldali lenne, azt onnan tudhatnánk, hogy hirtelen érdeklődést mutatna a társadalom – és eszmetörténeti kérdések, illetve azok hősei iránt”. Ezt az érdeklődést azonban a jelenlegi MSZP vezetőinek döntő többségéről nagyon nehéz lenne igaz módon állítani.

A fentebb elmondottak igazolására röviden hadd ismertessem könyvem sorsát, melyet a reformkörü mozgalom történetének szenteltem. Mivel látnom kellett, hogy a mozgalom történetét a közvélemény nem ismeri, a volt reformkörü tagok közül egyesek furcsa módon interpretálják a mozgalmat, a legkülönbözőbb módon folyik a történelemhamisítás, ezért elhatároztam, hogy a dokumentumok elérhető teljessége alapján megírom a Budapesti Reformkör történetét, elhelyezve azt a mozgalom történetében.

A dokumentumok közlése miatt is a mű terjedelmesre sikeredett, 42 ív lett, melyet hasznos hajtóan nem lehetett kiadni. Az elkészült kéziratot (legtöbb esetben CD-n)

sokaknak eljuttattam, egyrészt az MSZP vezetőinek, másrészt a politológus – történész szakma legkiválóbb képviselőinek. Sokan (Gombár Csaba, Ripp Zoltán, Vitányi Iván és mások) kifejezésre juttatták, hogy fontosnak tartanák könyvem megjelenését; Kis János azt is vállalta volna, hogy pozitív lektori véleményt írjon munkámról. Hiller István hozzám írott levelében azt írta – jelezvén, hogy nem állt módjában még az egész kéziratot elolvasni –, hogy „Azok alapján azonban, amiket eddig elolvastam belőle, úgy vélem írása rendkívül értékes alkotás, s személyesen is sajnálnám, ha „elkallódna”.

Dr. Somos Iván vezetésével kezdeményező bizottság alakult – több tucat aláírással – a munka kiadásának támogatására. A kiadással való próbálkozások a következő helyeken történtek:

- a Magyar Tudományos Akadémián, melynek kilenc intézete – kutatási főirányként, a Széchenyi – terv 50 milliós támogatásával – a magyarországi rendszerváltást kutatta. A kutatási főirány Tudományos Tanácsának elnöke, Glatz Ferenc, minden magyarázat nélkül elutasította a munka kiadásával való foglalkozást.
- a kéziratot megkapta Földes György, hogy támogató lektori vélemény esetén a Napvilág Kiadónál javasolja a munka megjelenését. Földes a nagy terjedelemre hivatkozva nem foglalkozott a kiadás támogatásával.
- a kezdeményező bizottság a Táncsics Mihály Alapítványhoz fordult a kiadási támogatás megszerzése érdekében. Az Alapítvány – Baja Ferenc vezetésével – még csak nem is válaszolt a bizottság megkeresésére.

Ezek után egy volt reformkörü tag segítő támogatásával, szerény kiadásban, 200 példányban jelent meg a munka. Ez a példányszám elégséges ahhoz, hogy az ország jelentős városi és egyetemi könyvtáraiban ma megtalálható a mű, továbbá, hogy a témával foglalkozó politológusok, történészek, a magyar sajtó képviselői is rendelkeznek a kiadvánnyal. Ami a legfontosabb, hogy az Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárának a keretében a munka felkerült az internetre, így az mindenki számára hozzáférhető; mostanáig a <http://mek.oszk.hu/01900/011961> jelzetten négy ezren ismerkedtek meg vele.(Ez ma 9200 főnél is több! Ma, 2014.júniusában több mint11.000.)

A munka alapjául szolgáló dokumentumok a Nyílt Társadalom Archívum Levéltárában kutathatóak; a kutatással kapcsolatos információk magyar és angol nyelven, az interneten a, HU OSA 400—1-2-3 és a, HU OSA 400C jelzeteken érhetők el.

X

Nem akarok bővebben foglalkozni a munka fogadtatásával, csak két példát említek meg: Ripp Zoltán nemrég megjelent könyvében a Rendszerváltás Magyarországon 1987 – 1990 c. munkában, számtalan munkámra hivatkozó utalás közben, az olvasható: „A reformkörü mozgalom történetét rendkívül alaposan tárgyalja: Novák, 2002.”; továbbá Bihari Mihály, szintén nemrég megjelent könyvében, a Magyar politika 1944 – 2004 c. műben, a

megadott irodalom során a reformkörökkel kapcsolatban csak az én könyvemet említi meg.

X

Az itt elmondottak szomorú képet adnak nemcsak a magyar tudományos közélet jelenlegi állapotáról, hanem az MSZP múltjához való viszonyulásáról is. Egy párt, amely ennyire nem törődik, illetve ennyire nem mer szembenézni múltjával, annak nagyon sok baja lesz a jövőjével is.

(2007. február)

Novák Zoltán

(2011. júniusi megjegyzés: fenti írásom utolsó mondatának a jóslata rendkívül gyorsan bekövetkezett, a 2010-es parlamenti választáson az MSZP történelmi vereséget szenvedett.

Másik megjegyzésem: a reformkörü mozgalom 1989. november 11.-i, nagykanizsai tanácskozásának az a törekvése, hogy a mozgalom váljon az MSZP szociáldemokratizálásának motorjává nem valósult meg; ez a cél ma is időszerű. Gyurcsány Ferenc és platformja, a Demokratikus Koalíció Platformja is ezt a feladatot akarja végrehajtani; ennyiben ez a platform a reformkörü mozgalom radikális szárnyának folytatója. Ezért jelentkeztem be én is e platform támogató tagjai sorába.)

2./ Kiegészítések Debreczeni József írásához

Az alábbi kiegészítések Debreczeni József, az És 2007. május 4.-én megjelent, A válság és az utódpárt c. írásához kapcsolódnak; írom ezeket a kiegészítéseket abból a megfontolásból, hogy az MSZP múltja sokkal gazdagabb, mint ahogy azt Debreczeni írásában láttatja.

Az írás bevezető részében a magyarországi politikai rendszer válságát rögzíti a szerző, mely állásponttal én egyetértek. Debreczeni e politikai válság egyik, ha nem is a fő okát, az MSZP múltjában véli felfedezni és írásának nagyobb részében ezzel a múlttal foglalkozik. Alapjában az itt elmondottakkal sem kívánok vitázni, mert azzal az állítással, hogy az MSZP utódpártisága és abból fakadó hibák már a párt születésével létre jöttek, szintén egyetértek, (az MSZMP Budapesti Reformköre c. könyvemben ezt én már részletesen kifejtettem), csak nem tartom elégségesnek a Debreczeni által előadottakat; az a véleményem, hogy az MSZP múltja, mindenekelőtt születése, sokkal bonyolultabb – összetettebb, mint ahogy ezt Debreczeni írásában olvashatjuk. Hiányérzetem nem abból fakad, hogy mondandójának bizonyítására nem sorjáznak a tények, hanem abból, hogy az MSZP születésében lévő reális alternatívákról, melyek másként alakíthatták volna ezt a múltat – hallgat.

Mielőtt ezekről a lehetséges alternatívákról írnék, két elvi jelentőségű megfontolást előre kell bocsátani: az egyik az, hogy ezt a múltat nem lehet az 1989-es MSZMP – től izoláltan vizsgálni, hisz az MSZP ebből a pártból született; a másik, hogy van – e értelme, létjogosultsága a történelmi folyamatokban lévő lehetséges, bizonyos realitással bíró alternatívák figyelembe vételének? Az első megfontolás ténykérdés, s azt hiszem, nem lehet vita tárgya, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az MSZP születését nem lehet az MSZMP-n belül lévő reformkori mozgalomtól függetlenül szemlélni; a második megfontolás annál inkább vitatható, de az alábbiakban állok a vita elébe.

Ha a létrejött történeti folyamat végeredményének vizsgálatát, és csak azt, elégségesnek tartanánk véleményünk kialakításában – ahogyan ezt Debreczeni teszi az MSZP múltjával kapcsolatban – és nem látnánk, hogy e történeti folyamatok alakulásában ilyen – olyan realitással bíró alternatívák is vannak, akkor a történeti folyamatokat – akarva-akaratlan – fatalista módon szemlélnénk; eltekintén a társadalomban tevékenykedő emberi cselekvések sok irányba törekvő célkitűző jellegétől, melyek együttműködéseiből és összeütközéseiből jön létre, ezek vektoraként az egyik, a legnagyobb realitással bíró alternatíva, a végül is megvalósuló emberi történelem.

Ezeket a történetfilozófiai megfontolásokat Debreczeni írásának a kiegészítése során az MSZP születésének tényeivel kell igazolni. Az MSZP születése során a pártban különböző alternatívák voltak; az MSZMP – ben lévő minden platform és a pártvezetésben lévő két irányzat (a Grósz képviselte reformkommunista – és a vezetésben lévő reformerek irányzata), mind ilyen alternatívának tekinthetők. Ezen alternatívák megvalósulási lehetőségei között azonban nagy különbségek voltak; nem állítom, hogy döntő többségüknek lehetőségük lett volna a megvalósulásra. Én a megvalósult mellett (melyet Nyers Rezső alternatívának nevezhetnék) Debreczeni nézeteinek kiegészítéseként az alábbiakban csak a reformkori mozgalom egésze által, majd a többségi és a kisebbségi irányzatai által képviselt alternatívákkal kívánok foglalkozni, mert úgy vélem, hogy a reformkori mozgalom egésze által képviselt alternatíva megvalósulhatott volna.

Szeretném előre bocsátani, hogy állításaimat dokumentumokkal itt nem kívánom bizonyítani, megtettem ezt könyvemben, az MSZMP Budapesti Reformköre c. írásban; az alternatívákkal kapcsolatos gondolataimat részletesen a könyv nyolcadik részében, Az MSZMP/MSZP '89-es kongresszusa; a reformkori mozgalom és a Budapesti Reformkör megszűnése c. részben fejtettem ki.

Nézzük a reformkori mozgalom alternatíváinak tényeit.

Az MSZMP reformkori mozgalmá az 1989. április 15.-i kecskeméti „Reform Műhely” tanácskozás során Nyilatkozat – ban üzent hadat a Grósz Károly pártfőtitkár által irányított reformkommunista Központi Bizottságának. Ennek során a mozgalom kinyilvánította autonómiáját, megfogalmazta célját, hogy el akarja foglalni a pártot, és tevékeny szereplőjévé kíván válni a párt és az ország válsága megoldásának. A mozgalom képviselői elhatározták, hogy céljaik megfogalmazására elfogadják platformjukat, ennek érdekében 1989. május 20.-ra Szegedre összehívták első országos tanácskozásukat.

Melyek voltak azok a legfontosabb törekvések, melyeket a reformköri mozgalom egésze magáévá tett? A mozgalom a szovjet típusú államszocializmust világtörténeti zsákutcának minősítette; célul tűzte ki az MSZMP-nek, mint állampártnak a megszüntetését, helyette egy – a többpártrendszerben tevékenykedő – demokratikus szocialista párt létrehozását tervezte, amely gyökeresen szakít az államszocialista múlttal és megköveti az elkövetett hibákért és bűnökért a nemzetet, ennek során elítéli az 1956-os véres megtorlást, melyben Nagy Imre és társai sorsát politikai gyilkosságnak minősítette; Kádár János helyett a megalakítandó párt példaképének Nagy Imrét tekintette; a mozgalom a pártállam helyett a többpártrendszeren alapuló parlamentáris demokráciát, jogállamot akart. A mozgalom szorgalmazta, hogy az Ellenzéki Kerekasztalban tömörült pártokat az MSZMP vezetése egyenrangú tárgyaló félként fogadja el, biztosítsa számukra tevékenységük anyagi feltételeit, és amikor elakadtak a tárgyalások a párt vezetését marasztalta el a tárgyalások halogatásáért, mellyel tevékeny szerepet vállalt a pártvezetés tárgyalóasztalhoz való kényszerítésében.

A későbbiek során, a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások idején, a reformköri mozgalom az ellenzéki pártokkal értett egyet abban, hogy az MSZMP számoljon el vagyonával, hogy szüntesse meg munkahelyi szervezeteit, hogy oszlassák fel a munkásőrséget. A reformköri mozgalom azzal, hogy a felsorolt kérdésekben az ellenzéki pártokkal értett egyet és a pártokat támogatta, nagymértékben hozzájárult a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások sikeréhez, a rendszerváltás irányába tett lépésekhez.

Ha és amennyiben a reformköri mozgalom tevékenysége során végig a fent ismertetett álláspontját képviselte volna, és az új párt alakuló kongresszusán ezt valósította volna meg, amelynek megvolt a lehetősége, mivel a mozgalom küldöttei a kongresszuson többségbe kerültek, akkor a létrejövő új párt a fentiekből következő politikájával alapvetően szakított volna a múlttal, akkor nem lehetett volna az utódpartiság bélyegét rácsütni. Ez a feltételezés az un. Nyers Rezső – féle megvalósult történetnek reális alternatívája volt, s ez esetben egészen másként alakulhatott volna az MSZP jövője.

X

Mi volt az oka, hogy végül is a reformköri mozgalom eredeti célkitűzéseinek alternatívája nem valósult meg?

Az a tény, hogy a reformköri mozgalom nem egységes viszonylag hamar kiderült; már a kecskeméti Reform Műhely tanácskozáson felszólaló Géczi József kifejezte bizalmatlanságát a főváros reformköreivel szemben. A mozgalom megosztottsága egyértelműen a szegedi tanácskozáson derült ki, ahol a Budapesti Reformkör által előterjesztett Nyilatkozat-ot, amely a reformköri mozgalmat a párton belüli önálló reform – szárnyként javasolta létrehozni, a küldöttek többsége elutasította; továbbá a tanácskozás nemcsak a Budapesti Reformkör platformját nem tudta vállalni, hanem arra sem volt képes, hogy az egybegyűltek számára közösen elfogadható platformot hozzon létre. Mi volt az oka ennek a közös platformot létrehozni nem tudó magatartásnak?

Míg a múlt megítélésében a mozgalom többé – kevésbé egységes volt, a jövővel kapcsolatos elképzeléseket illetően – bizonyos, az előzőekben már jelzett közös nézetek ellenére – történt meg a szétválás. A mozgalomhoz tartozók többsége ugyanis nem akart rendszerváltozást, e helyett valamiféle modell – váltás segítségével megvalósuló kapitalizmus nélküli demokratikus szocializmust akart. Ezzel szemben a mozgalom kisebbségi, radikális szárnya tudomásul vette a bekövetkező rendszerváltást.

A mozgalom e két irányzatának a szembenállása az idő múlásával egyre erősödött. A mozgalom reformszocialista többsége mindinkább lemondott autonómiájáról, mindinkább feladta eredeti célkitűzésének bizonyos, fontos részeit, és ezek következtében mindinkább alárendelődött a Nyers Rezső (és támogatói) által képviselt alternatívának, annak ellenére, hogy mivel az MSZP első kongresszusán többségbe került, maga határozhatta volna meg a kongresszus menetét, azaz a reformkörü mozgalom eredeti, közös elképzeléseit a létrehozott új párt, az MSZP politikájának alapjává tehetné volna. Ezzel az MSZP a későbbiek során sokkal jobb pozícióban képviselhetné volna a baloldali értékek védelmét.

Mik voltak a legfontosabb csomópontjai a mozgalom eredeti célkitűzései feladásának, illetve a mozgalom reformszocialista többsége vezető magja által elkövetett hibáknak?

Az autonómia feladása mindenekelőtt abban jelentkezett, hogy a mozgalom nem tudta elfogadni saját platformját, majd a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa 1989 szeptemberében ellentmondásosan zavaros állásfoglalással a Pozsgay – bizottság által készített (azaz a Grósz – Nyers kompromisszuma által jóváhagyott) platformot fogadta el. Ez az autonómia ingatagsága abban is mindinkább megnyilvánult, hogy a mozgalom reformszocialista többségének hangadói – annak ellenére, hogy Nyers Rezső és Pozsgay Imre nyíltan kijelentették, hogy nem kívánnak a mozgalom vezetőivé válni – abban reménykedtek, hogy azok majd a mozgalom élére állnak és mindinkább úgy is viselkedtek, hogy Nyers Rezsőt és Pozsgay Imrét tekintették – mondom, azok akarata ellenére – a mozgalom vezetőinek. (Ez a paradoxon majd a kongresszuson érte el abszurditását.)

E folyamatban a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa 1989. október elején lemondott a mozgalom irányításáról és a hatalmat átadta a megalakult Reformszövetség vezetésének, amely véglegesen a reformkörü mozgalom autonómiájának felszámolását jelentette. Ez egyúttal azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a mozgalom reformszocialista szárnyának a tevékenysége a történeti folyamatok alakításában nem jelentett önálló alternatívát, mert a mozgalom többségi szárnya elfogadta a Nyers Rezső által szorgalmazott politikát.

A reformkörü mozgalom azért jött létre az MSZMP –ben, hogy a párt tagsága vegye kézbe az ország válságos helyzete problémáinak megoldását, hogy a párt vezetése a demokratikus centralizmusra hivatkozva ne tudja a tagságot manipulálni, azt hibás politikája pusztá végrehajtó eszközévé tenni. A mozgalom reformszocialista többsége, amikor alárendelődött a Nyers Rezső és társai által irányított politikának, akkor a mozgalom születése legfontosabb okának fordított hátat, ami oda vezetett, hogy az új pártban minden a régi módon folytatódott.

Ennek a helyzetnek lett tragikomikus következménye, hogy a reformkörü mozgalom, amely az új párt többségi osztága volt, az MSZP vezetésében törpe kisebbségként volt jelen, hogy az Elnökségbe került Géczi József és Vass Csaba a paródiáját jelentette a mozgalom képviselőinek. A reformkörü mozgalom a maga heroikus és áldozatos harcával ily módon kikaparta a gesztenyét az MSZMP volt nómenklatúrája rugalmasabb, felvilágosultabb, ezért alkalmazkodni jobban (de mégsem eléggé) tudó, néhány esetben reformerebb, képviselőinek. Ezek a képviselők, az MSZP Elnöksége, a maguk egészében azonban nem reprezentálhatták az állampárttal való gyökeres szakítást, már csak azért sem, mert sem ők, még kevésbé az őket támogató párt – apparátus (melynek a kongresszus idején még jelentős volt a nyomásgyakorló képessége) nem akartak lemondani bizonyos kiváltságokról, amelyekhez való görcsös ragaszkodásuk jogos érvül szolgálhattak az MSZP utódparti jellege kimondásának. Ez volt az oka a „négyigenes szavazás” szükségességének is, amely az első komoly veresége volt az MSZP születése hibás politikájának. Ennek a levét a baloldal mind a mai napig issza, és az MSZP jelenlegi vezetői sem értik, hogy ezzel a múlttal nyíltan szembe kell nézni és – jobb későn, mint soha alapon – következményeivel gyökeresen le kell számolni.

Ez a folyamat egyúttal azt is jelentette, hogy a mozgalom reformszocialista többségének irányítói lemondtak a párt elfoglalásáról; elfogadták Nyers Rezső és támogatói azon álláspontját, hogy a megalakuló új párt az áramlatok szövetsége legyen, ennek szellemében kötöttek szövetséget és dolgoztak ki közös politikai platformot a Népi Demokratikus Platformmal, amely a nép demokratikus forradalmát tűzte ki célul, éles kapitalizmus ellenes politikát, elvi szociáldemokrata ellenességet képviselt a megalakult párton belül. Így lett ez a közösen elfogadott platform egy harmadik utas, kapitalizmus ellenes, demokratikus szocializmust célul kitűző program, amelynek semmi köze nem volt a magyar társadalom előtt álló tényleges feladatok, azaz a rendszerváltás megvalósításához.

A fenti folyamatok jelentették az elvi alapját annak, hogy a reformkörü mozgalom tagjainak többsége – amely mozgalom fő ereje volt az MSZMP, mint állampárt szétverésének, amely tevékenységével részt vett a pártállam megszüntetésében, amely ily módon objektíve a baloldal részéről legfontosabb osztága volt a rendszerváltáshoz vezető folyamatok megvalósításának –, a rendszerváltást tudatosan nemcsak nem tudta vállalni, hanem ellene is volt.

Mi volt az oka annak, hogy az MSZP születésének ilyen alapvető problémái voltak, hogy a Nyers Rezső – féle alternatíva helyett nem valósult meg a reformkörü mozgalom indulásakor kitűzött célok alternatívája?

A részletekről fentebb már beszéltem. Ha általánosan össze akarnám foglalni az okokat, akkor azt mondhatnám: a mozgalom tagságának többsége nem volt képes felemelkedni a történelmi változások lényegének tudatos megértéséig; e többség vezető hangadói feladták a mozgalom autonómiáját és lemondtak a reformkörü mozgalom létrejöttékor kitűzött célok megvalósításáról, e helyett többen inkább saját kis pecsenyájukat sütögették (ennek Géczi József és Vass Csaba voltak a legnyilvánvalóbb képviselői); a

hibák elkövetésében a mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa kollektív felelőssége is nyilvánvaló.

Az MSZMP volt nómenklatúrájának talpon maradni akaró és tudó képviselői – Nyers Rezső vezetésével – ügyesen felismerték a mozgalom e gyengeségeit, egyes hangadó képviselőinek erkölcsi – politikai hajlíthatóságát és éltek az e helyzetből fakadó lehetőségekkel. Végül is az következett be, hogy a reformkori mozgalom olyan vezetőket kapott, melyeket megérdemelt; ez egyúttal azt is jelentette, hogy a fentebb elmondott okok miatt a mozgalom végül is olyan szerepre degradálódott, amely nem váltotta be születésének szép reményeit.

(E problémákat részletesen könyvem nyolcadik részének II. fejezetében, Az MSZP születése – győzedelmes kudarc c. részben, mondtam el.)

X

Hiba lenne, ha csak a reformkori mozgalom reformszocialista szárnyának a kudarcáról adnék számot. A mozgalmon belül volt egy kisebbségi szárny is, amely nemcsak hű maradt a mozgalom születésénél elhatározott célokhoz, hanem az ország sorsának alakulásával is lépést tudott tartani, fel tudta ismerni a szükségszerű történeti változásokat s ezzel eljutott a rendszerváltás szükségszerűségének tudomásul vételéig. Az új pártot szociáldemokrata pártként kívánta létrehozni és a rendszerváltás bekövetkeztéből származó új helyzetet vette figyelembe az új párt politikájának a kidolgozásánál.

Ennek a kisebbségi szárnynak a Budapesti Reformkör volt a vezetője, amely már 1989 április elején elfogadta platformját, amely inherensen magában foglalta a rendszerváltás lehetőségét; végig megőrizte autonómiáját, nem mondott le az MSZMP belülről való elfoglalásának céljáról, ennek érdekében élesen bírálta a Grósz – féle reformkommunista centrumot, nem rendelte alá tevékenységét későbbiekben sem a Nyers Rezső féle alternatívának, s képviselői a kongresszuson is felléptek a mozgalom eredeti céljai elárulását jelentő politikával szemben. Az új párttal kapcsolatosan e radikális kisebbség álláspontját fogalmazta meg Keserű Imre, amikor a kongresszuson azt mondta, hogy a létrejött párt a véreskezű gyilkosoktól megszabadult ugyan, de a patkányoktól nem. E „patkányok” nyilván nem a párt tagságában, hanem annak különböző szintű vezetői posztjain voltak megtalálhatóak.

A reformkori mozgalomban lévő radikális szárny nagyságát nem lehet mért adatokkal megadni, azt csak vélelmezni lehet; én úgy gondolom, hogy a mozgalom tagságának 25 – 30%-a tartozott ehhez a szárnyhoz. Kongresszusi képviselete messze elmaradt ettől az aránytól, ezért e szárny szinte semmiféle befolyást nem tudott gyakorolni a kongresszus menetére.

Külön meg kell említenem, hogy a reformszocialista többség egyes hangadói (Géczi József) a mozgalom Vidéken született hamis ideológiáját hirdetve bizalmatlanságot igyekeztek táplálni a Budapesti Reformkörrel szemben; egyes vezetőit (pl. Szabó Zoltánt)

méltánytalanul mellőzték a mozgalom vezető szerveinek megválasztásánál; nem volt képviseletünk abban a tárgyaló csoportban sem, amely az MSZP Elnökségének összetételét, a mozgalom elnökségben való képviseletét volt hivatva a „fő rendezővel”, Nyers Rezsővel megtárgyalni.

Összegzőként el kell ismernem, hogy a reformkori mozgalom radikális kisebbsége által képviselt alternatíva a '89-es pártkongresszuson nem volt reális alternatíva; az állampárt és a pártállam felszámolásában a mozgalomnak ez a kisebbsége elévülhetetlen érdemeket szerzett s ezzel a rendszerváltáshoz jelentős mértékben hozzájárult, de az új párt létrejöttét, annak politikáját nem tudta kis mértékben sem befolyásolni.

Visszatérve Debreczeni József írásához, ő az MSZP Nyers Rezső – féle megvalósult alternatíváját marasztalta el jogosan utódpártiságban. Én ezt az álláspontot szerettem volna árnyalni, kiegészíteni azzal, hogy megmutatom: az MSZP születésének volt más reális alternatívája is.

Mi lehet az oka annak, hogy Debreczeni József az általam elmondottakról hallgat? Úgy vélem egyrészt azért, mert – annak ellenére, hogy könyvem személyesen adtam át neki és megígérte, hogy midőn ideje engedi, azt el fogja olvasni – nem ismeri kellően az MSZP születésének körülményeit; ebben nincs egyedül, megdöbbentő tudatlanság jellemzi ezzel kapcsolatban a párt jelenlegi vezetését is, másrészt azért, mert nem ért egyet azzal, melyet én fentebb a történelmi folyamatok, jelesül az MSZP születésének alternatíváiról írtam.

A magyar történettudomány feladata, hogy mind a módszertani, mind a konkrét történeti problémát megvitassa.

(2007. május)

Novák Zoltán

(Ez az írásom is az És számára készült, Debreczeni És - beli cikkére reagálva, de az És az írást nem közölte.)

Írásomhoz kapcsolódó utólagos megjegyzések: A fenti írásban foglaltakat is megerősíti az MSZP elmúlt éveinek története; ezek az évek is mutatják, hogy milyen súlyos következményeket eredményezett a párt születésének anomáliája: képtelen volt modern szociáldemokrata párttá válni; a párt különböző vezetési szintjén a Keserű említette „patkányok” tovább szaporodtak (lásd: korrupciós ügyek); a pártban a tagság nincs abban a helyzetben, hogy a vezetést ellenőrizze stb. Mindez szükségszerűen vezetett a 2010-es történelmi választási vereséghez.

Az MSZP mai vezetése, a Gyurcsány – féle platformmal vitázva nem érti, hogy a párt gyökeres megújulásának alapvető feltétele az, hogy ez az egész vezetés, minden szinten le kell, hogy mondjon és átadja a helyét egy teljesen új generációnak.

(2011. június 30.)

G./Munkámmal kapcsolatos vélemények, róla készült recenziók, reá való hivatkozások

I./ Munkámmal kapcsolatos vélemények

A fent elmondottak azt mutatják, hogy én nemcsak munkám megírásába fektettem rendkívül nagy energiákat, hanem annak közvélemény előtt való bemutatásában is. Mégsem dicsekedhetek azzal, hogy tevékenységemnek e része meghozta volna a maga kívánatos eredményeit. Ennek a helyzetnek több oka van: elsősorban azt a politikai okot kell megemlítenem, hogy a témával kapcsolatos nézeteim a maguk teljességében nem sorolhatóak be sem a baloldal, sem a jobboldal jelenleg elfogadott nézetrendszerébe; pontosabban nézeteimből van, amit a jelenlegi baloldal nem tud elfogadni (pl. azt, hogy az MSZP nem volt rendszerváltó párt), s van, amit a jobboldal nem tud elfogadni (pl. azt, ahogyan az államszocializmus időszakát minősítem).

Azok a partnereim pedig, akikkel legtöbbször vitatkozom (pl. a Rendszerváltók a baloldalon c. kiadvány szerkesztői, elsősorban Géczi József Alajos), azt a taktikát választották, mivel nincsenek meggyőző érvek álláspontom visszautasítására, hogy hallgatnak, nem merik vállalni a velem való vitát. Naivul azt gondolják, hogy hallgatásukkal írásomat ki lehet iktatni a létezők sorából. (Bár tetteikben, lásd a Baja Ferenc irányította Táncsics Mihály Alapítvány művem publikációjával kapcsolatos magatartását, kifejezésre juttatják munkámmal kapcsolatos elutasító véleményüket, továbbá magánbeszélgetésekben olyan véleményeket hangoztatnak, mint pl. Géczi József állítása, aki a maga számára munkámat – a kaposvári Mészáros Balázs volt reformkörös közlése szerint – szimbolikusan a török szultán selyemzsínórához hasonlónak minősítette. Ezt én művem dicséreteként fogom fel!)

Akikhez eljuttattam írásomat azok nagy többsége nem nyilatkozott meg róla; igaz, többségükkel nem is alakult ki semmiféle személyes kontaktus, hogy véleményüket elmondhatták volna.

Azok, akik megígérték, hogy elmondják a véleményüket többségükben Szokai Imréhez hasonlóan viselkedtek: Szokainak (aki 1989 – ben az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának volt a vezetője és valamilyen mértékig forgolódott a reformkörü mozgalom körül) jó két éve három példányt is adtam munkámból, mert azt mondta, hogy néhány barátja is érdeklődik iránta, a mai napig halasztgatja véleménye elmondását, annak ellenére, hogy Pesthidegkúton elég sűrűn látjuk egymást, mivel két – három utca távolsága választ el bennünket egymástól. Csak találgatni tudom e hallgatás okát, nyilván ennek számtalan oka lehet, melyek felsorolásától eltekintek.

Ezért különösen hálás vagyok Gombár Csabának, Kerekes Györgynek, Kis Jánosnak, Schmidt Péternek, dr. Somos Ivánnak, Ripp Zoltánnak, Ripp Erzsébetnek, Vitányi Ivánnak, akik személyes beszélgetés során részletesen elmondták véleményüket munkámról, továbbá Tanács Istvánnak, aki írásban mondta el véleményét.

1./Tanács István: Reflexiók

„Novák Zoltán: Az MSZMP budapesti reformköre (A reformkörü mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) című könyvéről

A könyv rendkívül értékes kordokumentum a rendszerváltozásban sorsdöntő 1989-es évről. Kiadása szükséges és hasznos lenne, mert visszatekintve már összemosódnak annak az évnek a meghatározó eseményei, a rendszerváltó folyamat állomásai, fordulópontjai, mozgató erői.

Szükséges lenne a könyv megjelenése a baloldal szempontjából is: alátámasztaná, bizonyítaná, hogy az egykori állampárt tagjainak jelentős része tényleges, tevőleges szerepet játszott a rendszer megváltoztatásában; nemkülönben a baloldal megújításában, abban, hogy a demokratikus jogállamban a baloldali politikai alternatíva elfoglalhassa az őt megillető helyet.

A kötet egyedülálló értékének tartom a sok idézetet a korabeli szövegekből, állásfoglalásokból, platformtervezetekből, interjúkból, levelekből. Aki ma olvassa ezeket a szövegeket, óhatatlanul is mérlegre teszi őket: mennyire bizonyultak érvényesnek, időt állónak; mennyire lehetett látni, vagy legalább érzékelni az események sűrűjéből a folyamat tényleges irányát, jelentős momentumait, gyorsításának, irányításának a lehetőségeit. A személyes válaszom: elég jól is lehetett, bár tény, hogy a többség – akkor én sem – nem látta előre azt sem, aminek bekövetkezése logikus volt. (Nekem 15 év múltán is imponáló, sőt, segítséget, megerősítést jelent a baloldali értékrendű emberek viszonyának korabeli nagyon okos és tisztességes értelmezése, tisztázása a diktatúra bűneihez, a forradalomhoz, a Kádár – rendszerhez, a lehetséges jövőhöz.)

Ugyancsak értékesnek tartom az egykori eseményekhez, dokumentumokhoz fűzött szerzői kommentárokat – megjegyezve, hogy ezekben sokszor keveredik a korabeli megközelítés, valamint a könyv írásakor birtokolt, tehát több mint 10 évvel későbbi tudás. Mindez kiegészül azzal, hogy a szerző nemcsak megfigyelője, hanem résztvevője is volt az eseményeknek, harcolt, vagy vitázott más álláspontokkal – a kommentároknak akkori érvei, olykor utólagos önigazolásai is részét képezik. Engem ez nem zavart, hiszen a szerző bevallotta egy meghatározott nézőpontból vezeti végig olvasóját az eseményeken.

Módszertani értelemben nagyon nehéz lehetett kezelni az anyagot. Egy kaotikus év fő történeteit veszi számba és értékeli a könyv egy meghatározott szereplői kör nézőpontjából. Úgy láttam a választott szerkezeti megoldás – alapvetően időrendi felvezetése a történéseknek, a megfelelő ponton megszakítva, kiegészítve a fontosabb momentumok részletesebb, előre – és hátrautaló, értékelő bemutatásával –, könnyíti az olvasó dolgát.

Felsorolok néhány dolgot, amelyek számomra is nívúnak bizonyultak, új elemeket tettek hozzá az akkori szereplőkről szerzett ismereteimhez:

- Ebből a könyvből minden eddiginél világosabbá vált számomra, miért nem állt a reformkörü mozgalom élére Pozsgay Imre és Nyers Rezső. Az értelmezés, mely szerint mindketten a saját politikai jövőjük felépítését tekintették a legfontosabbnak, ahhoz pedig nem akarták idő előtt feladni az MSZMP csúcsán betöltött pozíciójukat, a reformkörökre épülő új pártot alapítani, hanem kompromisszumot kötöttek a rendpárti erők képviselőivel, világos és meggyőző.
- Nem emlékeztem arra, hogy a vidéki és budapesti reformkörök között számottevő, pláne, hogy a népies – urbánus ellentétekre emlékeztető konfliktusok lettek volna.
- Számomra új, de logikus a korabeli reformkörök irányultságának felosztása: reformkommunista, reformszocialista, szociáldemokrata.
- Noha a Budapesti Reformkör ebben a kérdésben inkább a rendszerváltó ellenzékhez hasonló álláspontot foglal el, fölelevenedik belőle az akkori baloldal egyik utópiája: a demokratikus szocializmus, mint a megkezdődött rendszerváltozás célja. Érdekes látni a könyvben szereplő platformidézetekből: a baloldalnak mekkora része nyilvánította ki, hogy noha elkerülhetetlennek látja a változásokat, nem szeretné a nagytőke, a nagybirtokrendszer visszatérését, a társadalmi egyenlőtlenségek megnövekedését. Úgy vélem, a Budapesti Reformkör ebben előbbre járt, amikor meghatározó emberei úgy foglaltak állást: ha az MSZMP elfogadja a szabad választásokat, akkor ezzel azt is elfogadja, hogy olyan párt (ok) kerüljenek hatalomra, amelyek nem támogatják a gazdaságban a közösségi tulajdon különféle formáinak dominanciáját. (Akkor arról még nem volt szó, hogy éppen az MSZMP utódpartja áll az élére egy, a nyugat – európainál is jóval nagyobb arányú magántulajdont létrehozó magánosításnak.)
- Nekem úgy tűnik, a Grósz Károlyról alkotott kép – minden bizonnyal, mert közvetlen politikai ellenfele volt a szerző körének –, nem kellően árnyalt, sötétebb az indokoltnál.
- Hiányzik, vagy legalábbis a tényleges jelentőségénél kisebb súlyú a világpolitikai környezet bemutatása: a jaltai rendszer felbomlása, a Szovjetunió irányítóinak elhatározása, hogy (az akkori szándék szerint a belső birodalom egyben tartása érdekében) visszavonul a megszállott országok biztonsági övezetéből. Emiatt a belső folyamatok jelentősége a valóságosnál nagyobbak látszik.

Kérdés, hogy a könyv kiadásakor milyen olvasói réteget kellene megcélozni. Ha szélesebb körűt – például azokat az értelmiségieket, akik a tárgyalt eseményekben maguk is részt vettek valamilyen módon – akkor a szöveget rövidíteni lenne szükséges. Egy szélesebb kör számára ugyanis a jelen formájában túl hosszú, túl nehéz olvasmány. Szóba jöhet, hogy maradjon minél teljesebb körű kordokumentum – ebben az esetben ki kellene gyomlálni belőle a megírása idején (2000 – 2001-ben) keletkezett aktuálpolitikai kommentárokat – példaként említem az Orbán Viktor 1989. június 16-án, Nagy Imréék újrateremtésén mondott beszéde és későbbi kormányzása közt összefüggést teremtő kritikai eszmefuttatásokat. (Ez szerkesztési – módszertani kérdés – a megjegyzések tartalmával én például teljes mértékig egyetértettem.)

Bennem fölmerült még egy lehetőség, amely azonban valószínűleg nem reális, vagy nem ennek a szövegnek az átalakításával érhető el: ez a verzió valóban összekötné az átalakulás évét a mostani időszakkal. Mit akartunk, és mi lett belőle? Ez talán azért nem igazán jó ötlet, mert a reformkori mozgalomban a Budapesti Reformkör látta megközelítően a legvilágosabban, hogy miről szól a rendszerváltozás. Hogy nincs demokratikus szocializmusnak, vagy bármi másnak nevezhető, és reálisan megvalósítható út a gazdaságilag versenyképtelen diktatórikus szocializmus és a durva egyenlőtlenségeket hozó, a munkát leértékelő, a társadalom mind nagyobb részét feleslegessé tevő globális kapitalizmus között.

Van egy gondolatmenet a könyv első felében: a reformkori mozgalom tagja zömmel értelmiségiek voltak, akik nem tartottak attól, hogy egy új, demokratikus rendszerben, versenygazdaságban vesztesek lehetnek. Nekem hiányérzetem a könyv olvasása kapcsán – de ez talán valóban egy egészen más könyv témája lehetne – hogy igenis sokan voltak, akik akkor nem is annyira maguk, hanem elsősorban a munkások, parasztok miatt – tartottak ettől. Későbbi személyes sorsuk alakulása pedig azt bizonyította (vidéken talán jellemzőbben, mint Budapesten), hogy a saját sorsukat illetően is jó okuk volt az aggodalomra.

E szubjektív megjegyzések nem kisebbítik Novák Zoltán szerzői érdemeit. Úgy vélem, könyvének kiadása, noha nyilvánvalóan nem kecsegtet kiadói profittal, érdekében áll a politikai baloldalnak, és akár alapítványi pénzből is finanszírozható lenne.

Szeged, 2004-10-24

Tanács István

II./ Munkámról készült recenziók

Eddig két recenzió jelent meg munkámról: az egyik Hülvely Istváné, a Debreceni Szemle 2005. októberi (2005/4; 600 – 604 old.) számában, Novák Zoltán: Az MSZMP Budapesti Reformköre címen; a másik Kiss Viktoré, az Eszmélet 2005. őszi (67.-ik; 141 – 150 old.) számában, A reformpolitika alternatívái – egy „magánkiadású” könyv margójára (Novák Zoltán: Az MSZMP Budapesti Reformköre – a reformkori mozgalom szerepe a magyarországi rendszerváltásban) címen.

Köszönöm mindkét recenzensnek a munkáját, de köszönet jár a két folyóirat főszerkesztőjének is, Gunst Péter egyetemi tanárnak, a Debreceni Szemle főszerkesztőjének, és László Andornak, az Eszmélet főszerkesztőjének.

A két recenziót mind egymással, mind Tanács István véleményével érdemes összehasonlítani, hogy lássuk: könyvem olvasata milyen egymásnak ellentmondó értelmezéseket váltott ki szerzőikből.

A vélemények munkámhoz való viszonyulását figyelembe véve a Hülvely – Tanács – Kiss sorrendet követem a nézetek bemutatásánál.

1./ Hülvely István recenziója

A Hülvely bevezetőjeként a kelet – közép európai rendszerváltásokról, ezek kutatásának nehézségeiről beszél. Majd rátérve írásomra azt mondja, hogy munkám „...különösségét az adja, hogy egyszerre törekszik tudományosságra, és őrzi a történesek szubjektív megélését és e megélés „igazságát”...„ (U.o. 601. old.)

Dicséretet kapok azért, hogy könyvemben „... a szóban forgó reformkörre vonatkozó anyagok lehetőleg hiánytalan összegyűjtéséről és dokumentálásáról van szó. A szerző ezt a feladatot lehetősége szerint maradéktalanul teljesítette: alighanem az utolsó pillanatban ahhoz, hogy a személyes jegyzetek és fel nem használt határozattervezetek, javaslatok és levelezések még elérhetők legyenek, s ezzel bepillantást nyerhessünk egy – egy határozat és döntés születésének körülményeibe. De visszaadja a reformkörü találkozók hangulatát, kaotikus légkörét, a fékező és radikalizálódó erők összecsapásait, azokat a sajátosságokat, amelyek minden alulról induló spontán mozgalmat jellemeznek, legalább is addig, amíg egy átfogó kompromisszum és tekintély „helyére nem rakja”, és egységessé nem formálja őket.” (U.o. 601. old.)

A recensens elfogadja azon állítást, hogy a Budapesti Reformkör volt a legradikálisabb a mozgalomban, a legmesszebbre ment az államszocializmussal való szakításban és elfogadta a rendszerváltást.

Eddig tart közöttünk az egyetértés; a továbbiakban – s ez a recenzió nagyobbik fele – a szerző munkám bírálatairól szól.

A recensens abból indul ki, hogy én a tényeket „a szubjektív értékelés prizmáján keresztül láttatom”. Itt mindjárt tisztázni kell, hogy milyen tényekről van szó és e tényekhez kinek a viszonyulásáról (az én viszonyulásomról, vagy a Budapesti Reformkör tényekhez való álláspontjáról) van szó?

Könyvem kapcsán ugyanis a „tények” legalább két vonatkozásban vetődnek fel: az egyik vonatkozás az a történeti valóság, amelyről a könyvben beszélek; a másik vonatkozás a Budapesti Reformkör e történeti valósághoz való viszonyulása.

A recensens nem tisztázza a tényeknek ezt a két lehetséges esetét, sokszor összekeveri őket, melynek következtében sokszor nem világos, hogy bírálata kire irányul.

Én ugyanis munkám céljának azt tekintettem, hogy bemutassam, miért, hogyan jött létre a Budapesti Reformkör és az hogyan reagált az akkori történeti valóságra, miként akarta azt megváltoztatni és ebben a folyamatban milyen eredményeket, illetve kudarcokat ért el. Azért közöltem – a recensens által is dicsért módon – a Budapesti Reformkör dokumentumait, hogy maga az olvasó dönthesse el, hogy az én értelmezésem kellően objektív – e a Budapesti Reformkör az akkori, az általa értelmezett történeti valóságra reagáló cselekedeteivel (azaz tényeivel) kapcsolatban, vagy nem felel meg, azaz szubjektíve eltorzítom a Budapesti Reformkör cselekedeteinek tényeit. Ennek kapcsán nem egyszer azt állítottam, hogy én könyvemben, már csak azért is, mert mindenben egyetértettem a Budapesti Reformkör domináns irányzatával, a Budapesti Reformkör álláspontját képviselem, azt fejtem ki, azaz a könyvben nem Novák Zoltán véleményéről van szó, hanem a Budapesti Reformkör véleményéről, amelyet a közölt dokumentumok alapján azonnal ellenőrizni lehet.

Ennek ellenére a recenzens bírálata sokszor az én, a könyv szerzőjének a bírálataként értendő, holott egyetlen egy alkalommal sem szembesít azzal, hogy én a Budapesti Reformkör valamilyen állásfoglalását, szubjektíven, azaz helytelenül interpretálom, azaz a Budapesti Reformkör tevékenységének tényeit meghamisítom. Legfeljebb azért lehetne engem elmarasztalni, hogy a Budapesti Reformkör állásfoglalásaiban megfogalmazottakat én nem igazságtartalmának megfelelően adaptálom a történeti valóság egyes folyamataira, és ezért eltorzított értékalapon minősítem azokat a történeteket, melyekre adaptálom a Kör állásfoglalásait. A recenzens írásában a könyv egyetlen egy ilyen konkrét állítását sem ismerteti, csak általánosságokat mond egész addig, hogy az én állításom „egyszerűen a személyiséget érintő, sőt: esetenként sértő, erkölcsi ítéletté redukálódik.” (U.o. 603. old.)

Így – bizonyos esetekben a recenzenssel szemben – az általa mondottakat a Budapesti Reformkör álláspontjának (és csak annak) a bírálataként fogom fel, ezért a továbbiakban ekként vizsgálom a recenzio mondandóját.

Ezért anélkül, hogy részletesen foglalkoznék azokkal a megjegyzésekkel, hogy miért volt hiba az 1989 – es év politikai harcaiban a kompromisszumok elvetése és más, a szerző által avantgárd hibának tartott radikális magatartása a Budapesti Reformkörnek, e helyett egy hosszabb idézettel igazolnám a recenzens felfogását az MSZMP és a reformkörü mozgalom megítélésével kapcsolatban.

„Hogy a témánál maradjak: egy ilyen heterogén és egy, az egész társadalmat átható hatalmi hierarchiát megtestesítő párt már emiatt sem lehetett (még összeomlásában sem!) annyira semmi, hogy önmagát, ellenállás nélkül feladja. Sőt, még azt is megkockáztatom a szerző álláspontjával szemben, hogy az egykori állampárt az átalakulásban régebbi önmagát csak lépésről lépésre feladó, és ezzel hatalmi erejét „kompromisszumosan” megőrző pártként válhatott a rendszerváltás tekintélyes szereplőjévé, az új demokrácia tömegtámogatást élvező demokratikus erejévé.” (U.o. 602. old.)

A recenzensnek ezen álláspontja az MSZMP megszűnését hamisan interpretálja, továbbá a reformkörü mozgalom szerepének a teljes negligálását mutatja, nem akarja tudomásul venni, hogy a mozgalom 1989 nyarán szétverte az MSZMP-t, a Kongresszuson a küldöttek 85%-a új pártot akart és hozott létre, hogy annak ellenére, hogy a reformkörü mozgalom az 1989 – es kongresszuson elfoglalta ezt az új pártot, a szerző által természetesnek tartott módon, képviselőinek balfácánsága miatt hagyta a sajtót kiénekelni a reformkörü küldöttek szájából; az átalakulásban önmagát (a szerző szerint kiről is van szó, az MSZMP-ről, vagy az MSZP-ről?) „lépésről – lépésre” feladás a munkásörség megtartási törekvését, a vagyonelszámolás megtagadását, a munkahelyi pártszervezetek meghagyási törekvését stb. jelentette, és ezt természetes folyamatnak tartani, mint azt a recenzens teszi, a korabeli politikai harc teljes félreismerését mutatja; ez egyúttal a reformkörü mozgalom céljainak nemcsak megtagadását, hanem e mozgalom egész tevékenységének értelmetlenné nyilvánítását is jelenti. A létrejött párt, az MSZP – nem véletlenül – nem vált „ a rendszerváltás tekintélyes szereplőjévé”, hisz megalakulásakor egy harmadik utas

demokratikus szocializmust, és nem a rendszerváltást szándékozott megvalósítani, valamint azon képtelensége, hogy nem tudott utódpartiságától megszabadulni, azaz képtelen volt valóságos szociáldemokrata párttá válni, ez magyarázatul is szolgál a 2010 – es parlamenti választáson elszenvedett megsemmisítő vereségének, ami mutatja a recenzius azon állításának viszonylagos és ezért tarthatatlan voltát, hogy ez a párt „az új demokrácia tömegtámogatást élvező demokratikus erejévé” vált.

Az MSZP megítélésének ilyen alapvetően hibás felfogása és ennek során a reformkörü mozgalomhoz, jelesen a Budapesti Reformkörhöz való ilyen hozzáállás a recenziust alkalmatlanná tette az e mozgalomról szóló munka objektív megítélésére.

X

Tanács István írásomhoz való közelítése ellentétes Hülvely István megközelítésével. Tanács elismeréssel viszonyul a Budapesti Reformkör tevékenységéhez, visszatekintve a korabeli időszakra egyetért azzal a politikai harccal, melyet a Budapesti Reformkör folytatott az állampárt szétfűzéséért, a jogállam megvalósításáért.

Ez nem azt jelenti, hogy kritikátlanul viszonyul munkámhoz, több jogos észrevétele van, amelyet hibámul ró fel. Ezek a bírálatai azonban nem érintik munkám lényegi mondanivalóját, amelyet elfogad.

2./ Kiss Viktor recenziója

Kiss Viktor recenziójával, könyvem vonatkozásában, nem tudok mit kezdeni. Ezért írtam az Eszmélet főszerkesztőjének, Andor Lászlónak, hogy „gondolta a fene”, hogy könyvemben azokkal a problémákkal foglalkozom, melyeket Kiss Viktor recenziójában nekem tulajdonított.

Kiss Viktor számára könyvem csak egy apropó volt, hogy „a reformpolitika alternatívái”-ról értekezzék, amellyel – beleértve a személyesen nekem adresszált megjegyzéseit is – nem látom értelmét foglalkozni.

X

(Azt kell mondanom, hogy mind Hülvely István, mind Kiss Viktor recenziója nem a legszerencsésebb ismertetése munkámnak, de ezek is többet érnek a semminél.)

III./ Munkámra való hivatkozások

Annak ellenére, hogy az „ellenérők” igyekeznek mindent megtenni munkám csendes eltemetéséért, úgy látszik, hogy ez nem fog sikerülni. Anélkül, hogy komoly oknyomozást folytattam volna írásomra való hivatkozások felderítésére az interneten véletlenül a következőkre bukkantam:

Pelle János a HVG – ben és a Heti Válasz – ban idéz hosszabban könyvemből; azt a részt, amikor arról beszélek, hogy az MSZP 1989-es kongresszusán a Nyers – féle taktikázás, hogyan csinált sakktáblájukon újra parasztot a párttagságból és ennek következtében a reformkörü mozgalom hiába foglalta el a pártot, a továbbiakban is minden a régi, antidemokratikus módon történt. (Sajnos, amikor megtaláltam ezt az információt az interneten, nem jegyeztem meg a HVG és a Heti Válasz közlésének időpontját.)

Valamilyen kisgazda web – lapon is találtam két alkalommal is a reformkörü mozgalom emlegetése során hivatkozást könyvemre; egyik helyen Novák Györgynek kereszteltek át.

1./ Bihari Mihály: Magyar politika 1944 – 2004 c. könyv

Ezeknél sokkal fontosabb a két következő esemény, mely munkám tudományos közéletbe való bevonását szolgálta. Az egyik: Bihari Mihály a Magyar politika 1944 – 2004 c. könyvében az egyes témákhoz kapcsolódó irodalom megnevezése során a reformkörü mozgalommal kapcsolatban egyedül csak az én munkámat említi meg (U. o. 410. old.).

A másik: Ripp Zoltán, a Rendszerváltás Magyarországon 1987 – 1990 c. könyve. (Napvilág Kiadó, 2006, 587. old.)

2./ Ripp Zoltán: Rendszerváltás Magyarországon 1987 – 1990 c. könyv

A rendszerváltásról szóló eddig legalaposabb munka a reformkörü mozgalommal kapcsolatban kitüntetett figyelmet szentel munkámnak.

Általában elmondhatom, hogy a lényegét illetően Ripp elfogadja azt a képet, ahogyan munkám bemutatja a reformkörü mozgalmat; a köztünk lévő nézetbeli különbséget bizonyos esetekben abban fejezhetem ki, hogy Ripp a mozgalom egyes kérdéseit nem fogalmazza meg olyan élesen, mint én, következtetéseiben bizonyos esetekben nem megy olyan messzire, mint ahogyan azt én teszem. Ezek a különbségek azonban részben érthetőek a reformkörü mozgalomhoz kapcsolódó különböző helyzetünkből; míg én a folyamatokat a mozgalomban résztvevő személy többször indulattal is fűtött álláspontjaként mutatom be, addig Ripp a kívülálló szenvtelen tárgyilagosságával szól a problémákról. Másrészt, Ripp bizonyos megfogalmazásaiban óvatos és nem meri kimondani mindazt, ami az általa is elismert és bemutatott tényekből következne.

Messzire vezetne, ha én konkrét példákon keresztül igyekezném bemutatni ezeket a különbségeket, ahhoz mind Ripp könyvének bizonyos passzusait, mind az én megfogalmazásaimat részletesen idéznem kellene; ez komoly terjedelmet igényelne. Aki megismerkedik mind az én munkámmal, mind Ripp könyvével az majd megérti, hogy miről is beszélek.

Az alábbiakban Ripp munkájából csak azokat a helyeket mutatom be, melyekben utal, vagy hivatkozik munkámra; ezek is elégségesek azon állításom igazolásához, hogy a lényegét illetően egyetértés van közöttünk.

Ripp könyve 354. oldalán arról ír, hogy: „Grósz Károly és a radikális állásfoglalásairól ismert Budapesti Reformkör között nyilvános összetűzésre is sor került 1989 tavaszán. (250). Ugyanezen az oldalon a 250-es lábjegyzet szövege a következő: „Részletesen beszámol a történekről Novák, 2002. A monográfiában foglaltakra a továbbiakban is támaszkodom.”

Ripp könyve 356. oldalán a következőket írja: „A szegedi tanácskozás előtt, május 19-én a Budapesti Reformkör megbízásából Novák Zoltán kereste fel Pozsgayt az Országházban, de a megbeszéléstől csalódottan kellett távoznia, mert semmitmondó válaszokat kapott, amikor törekvéseik támogatását kérte. Később okát is találta ennek: „Ekkor nem tudhattam, hogy Pozsgay egész más szándékkal és célokkal utazik Szegedre, talán már ekkor is a zsebében volt az a felhívás, amelyet – Vass László állítása szerint – Pozsgay Szegeden fel akart olvasni a Demokratikus Magyarországért Mozgalom létrehozása érdekében” (263) Ezen az oldalon a lábjegyzet szövege a következő: „ Novák, 2002, 61. Pozsgay magatartásának jellemzéséhez lásd: Lengyel, 1998, 43.”

Ugyanezen az oldalon olvashatjuk: „A Szegeden 1989. május 20 – 22-én megrendezett reformköri tanácskozás nagyszabású esemény volt – felemás eredménnyel.” (264) A lábjegyzetben: „A reformkörök országos találkozásának számos felszólalását közli: Rendszerváltók a baloldalon, 189-201. A történekr alapos bemutatása és kritikai elemzését adja: Novák, 2002, 60 – 82.”

A könyvben a 357. oldalán a következőket olvashatjuk: „ A reformkörös küldöttek többsége *nem állt készen* arra, hogy elfogadja a Budapesti Reformkör által előterjesztett nyilatkozattervezet következetes *rendszerváltó* álláspontját.” (266) A lábjegyzetben: „Novák, 2002, 81.”

Ripp könyvének 412. oldalától kezdi tárgyalni az MSZMP – ben lévő platformokat; ennek keretében többször is hivatkozik munkámra. Azzal kezdi, hogy az 1989 – ben létrejövő platformok a pártban azt mutatták, hogy „... hol húzódnak az egyre kevésbé elodázható szétválás törésvonalai.” (152) E lábjegyzet: „Bővebben erről: Novák, 161; Ripp, 2004, 46 – 54.” Majd a 414. oldaltól foglalkozik „ A reformköri mozgalom törekvései”-vel (161). A könyvben ez egy alcím és az ennél lévő (161)-es lábjegyzet a következő: „A reformköri mozgalom történetét rendkívül alaposan tárgyalja Novák, 2002.” Ez fejezi ki leginkább Ripp egyetértését munkámmal (hisz a reformköri mozgalom tárgyalásának megkezdésekor utal lábjegyzetben munkámra); már ez az egyetlen állítása Ripp könyvének kétes színben mutatja Hülvely recenzióját, továbbá igazolja azon állítást, hogy Ripp lényegében elfogadta az én munkámban foglaltakat.

A könyv 415. oldalán három lábjegyzet is (a 163-as, a 164-es, a 167-es) utal a könyvemre; ezek közül különösen a 167 – es lábjegyzet utalása a fontos, amelyben Ripp azonosul könyvem azon okfejtésével, hogy a reformköri mozgalom miért nem tudta létrehozni saját platformját. A következőket írta:

„5. A reformkörökben határozott igény volt *önálló platform* kidolgozására és elfogadására, de végül *mégsem jelentek meg a kongresszuson saját egységes dokumentummal*. A szeptemberi második országos konferenciára elkészült egy javaslat,

amelyet azonban nem bocsátottak szavazásra, így csupán a platformtervezet szövege látott napvilágot. Az ok, amiért így történt: „a mozgalom hangadóinak reformszocialista többsége elfogadta a Pozsgay – bizottság tervezetét és nem akarta vele szembeállítani a reformkörü mozgalom önálló platformját.”(167) A lábjegyzet szövege: „Novák, 2002, 228.” A 416. oldalon a (171.) lábjegyzetben hivatkozik könyvemre, majd a 417. oldalon a (174.) lábjegyzetben azonosul könyvem azon állításával, hogy a reformkörü mozgalom második, budapesti tanácskozásán Pozsgay Imre hogyan kódósította mondandóját a modellváltás – rendszerváltás témájában, amikor előadta a maga „kopernikuszi fordulatát”. A (174.) lábjegyzet szövege: „Novák, 2002, 227.”

Utolsó hivatkozás könyvemre a 474. oldal (344.) lábjegyzetében történt, ahol azzal foglalkozik Ripp, hogy az MSZP kongresszusán a Reformszövetség küldöttei abszolút többségbe kerültek. (Itt van egy konkrét példa nézeteink bizonyos különbségének megmutatására: én könyvemben levontam azt a következtetést, hogy ezzel a többségbe kerüléssel elfoglaltuk a pártot és csak a reformszocialista mozgalom hangadóit terheli a felelősség azért, hogy nem ők szabták meg továbbiakban a kongresszus menetét; Ripp könyvében csak konstatálja azt, hogy a Kongresszuson a Reformszövetség többségbe került, de nem foglalkozik azzal, hogy milyen lehetőségek következhetek volna ebből a helyzetből, ha a reformkörü mozgalom Országos Koordinációs Tanácsa teljesíti feladatát.) Én a fentiekben Ripp könyvének csak azokkal a passzusaival foglalkoztam, melyekben közvetlenül utal munkámra és nem foglalkoztam könyve azon részeivel, ahol beszél a Bp.-i Reformkörörről, a reformkör és a mozgalom egyes képviselőiről; ezek száma többszörösen meghaladja a rám való hivatkozásokat, de ezek során egy – két kivételtől eltekintve (pl. egy helyen arról beszél, hogy Pozsgay a reformkörü mozgalom vezetőjének tartotta magát) nincsenek olyan megjegyzései, amelyek szemben állnának az általam kifejtettekkel.

Következtetések

Ha meg akarom vonni munkám megjelentetéséért és elismertetéséért vívott sziszifuszi küzdelmem eredményét, akkor azt mondhatom, hogy ebben a küzdelemben a leglényegesebb céljaimat elértem: könyvem 200 példányban megjelent; a Magyar Elektronikus Könyvtár segítségével minden érdeklődő számára az hozzáférhetővé vált (napjainkig azt közel tízezren nézték meg; ma, 2014 júniusában, több mint 11.000 látták); a Nyílt Társadalom Archívum (OSA) keretében az interneten elérhető és az Archívum Levéltárában kutatható a reformkörü mozgalom dokumentum anyaga, benne az én reformkörü mozgalommal kapcsolatos tevékenységem is; a tudományos -, mindenekelőtt a történettudományi kutatókhoz és a közélet képviselőihez munkám nemcsak eljutott, hanem a téma tudományos kutatásának elismert értékévé vált; a média jó néhány képviselője is megismerhette azt (bár erről eddig, Tanács István kivételével, hallgatnak); a politikai élet képviselői, mindenekelőtt az MSZP vezető politikusai is megismerhették a munkát, amelyről azonban nem vesznek tudomást.

(Ez a rész 2011. július 2. –áig készült el.)

Utóirat

2014. június 6.- án a szegedi MSZP –sek találkozót szerveztek a szegedi reformkörü tanácskozás 25. évfordulója alkalmából. Nekem a meghívót Vajda János, a Reformkörü Alapítvány titkáráként küldte el.

Mivel a találkozót tudományos tanácskozásként is hirdették, ezért elhatároztam , hogy a találkozóra én is elmegyek és hozzászólók.

Az eseményen megjelent Botka László és üdvözlőbeszédet mondott. Előzőleg én odamentem hozzá és a mozgalomról írott monográfiámból egy példányt átadtam neki.

A találkozó szervezői előzőleg előadókat és hozzászólókat kértek fel részvételre, majd utánuk az ott lévők szólhattak hozzá.

Az előadások többsége érdektelen volt, egyik – másik nem is igen kapcsolódott a reformkörü mozgalomhoz. V. Bíró Zoltán előadása a korabeli szovjet állapotokról érdekes volt.

Én attól tartottam, hogy a szervezők múltjukat akarják fényezni s mondandójuknak nem sok köze lesz az igazsághoz. Ez csak részben történt meg, mert mind Baja Ferenc, mind Géczi József a mozgalom lényegi kérdéseiről nem igen beszélt; Baja Ferenc a hallgatóságot arról biztosította, hogy őrá mindig lehet számítani.

Talán Sipos József, Tabajdi Csaba, Keserű Imre és Szabó Zoltán előadásai voltak azok, amelyek a mozgalom több fontos kérdéséről érdekesen szóltak; Sipos Zoltán beszédében önkritikus hangok is voltak.

A hozzászólók közül kiemelkedően jó volt Vajda János hozzászólása, aki a reformkörü mozgalom szellemiségének fontosságát, a szegény sorsú társadalmi rétegekkel való foglalkozást és törődést, mint napjaink legfontosabb kérdését taglalta.

Én a hozzászólásomban hangsúlyoztam, ha nem hirdették volna a találkozó egyik céljaként a téma tudományos megközelítését, akkor nem szóltam volna hozzá, mert a jó hangulatot nem szándékoztam volna elrontani, de így szükségesnek tartom felolvasni könyvem Későbbi Utószavát (melyet e kötetben is közlök), hogy ne felejtsek el hol tévesztettünk utat, ami nagymértékben hozzájárult az MSZP mai tragédiájához.

A találkozón megjelent Hajdú László is, akinek itt is megköszöntem könyvem megjelentetésében való elévülhetetlen érdemeit. Keserű Imrének itt adtam át könyvem még 2005-ben dedikált példányát.

X

A találkozó után a szervezők meghívták a résztvevőket egyik szegedi halászcseréjébe, ahol én az asztalnál szemben ültem Géczi Józseffel. A vacsora alatt oldott beszélgetés alakult ki köztem és Géczi József között, aki több kérdésben önkritikusan viszonyult múltbeli tevékenységükhöz, illetve a Rendszerváltók a baloldalon c. kötet Budapesti Reformkört támadó passzusait Ágh Attila nyakába varrta, aki – Géczi szerint – nagyon haragudott ránk.

(A kötet összeállítása 2014-06-19. – én fejeződött be.)